CATECHISMUS
CONCILII TRIDENTINI.

On trouve chez les mêmes Libraires les ouvrages suivans en petit format :

Concilium tridentinum, 1 vol.
Novum Testamentum, 1 vol.
Imitatio Christi, 1 vol.
Augustini (sancti) Meditationes, Soliloquia et Manuale; 1 vol.
— Confessiones, libri tredecim, 1 vol.
Memoriale vitæ sacerdotalis, 1 vol.
Manuale Christianorum, 1 vol.
Officium beatæ Mariæ Virginis, latin et français en regard 1 vol.
Ange conducteur dans la vraie dévotion, 1 vol.
Caractères de la vraie Dévotion, suivis de la Paix de l'Ame 1 vol.
Combat spirituel, suivi de l'Ame pénitente, 1 vol.
Imitation de la sainte Vierge, 1 vol.
Introduction à la vie dévote, 1 vol.
Instructions sur le Chemin de la Croix, *avec jolies figures*, 1 vol.
Journée du Chrétien, 1 vol.
Manuel des personnes pieuses, 1 vol.
Méditations sur la Passion de Jésus-Christ, 1 vol.
Méditations sur les Evangiles de l'année, et pour les fêtes, 1 vol.
Méditations de sainte Thérèse sur le *Pater*, 1 vol.
Méthode facile d'oraison réduite en pratique, suivie de Maximes spirituelles, 1 vol.
Vraie (de la) Sagesse, *suite à l'Imitation de Jésus-Christ*, 1 vol.
Visites au Saint Sacrement et à la sainte Vierge, 1 vol.

De l'imprimerie de PERISSE FILS,
Imprimeur du Roi, à Lyon.

CATECHISMUS
CONCILII TRIDENTINI,

PII V. PONTIF. MAX. JUSSU

PROMULGATUS;

SINCERUS ET INTEGER, MENDISQUE REPURGATUS
OPERA P. D. L. H. P.

A quo est additus Apparatus ad Catechismum, in quo ratio, auctoritas, approbatores et usus declarantur.

EDITIO NITIDISSIMA AD USUM SEMINARIORUM.

LUGDUNI,
APUD PERISSE FRATRES, BIBLIOPOLAS,
in viâ Mercatoriâ, n° 33.
PARISIIS,
APUD PERISSE FRATRES, BIBLIOPOLAS,
in foro dicto *place St-André-des-Arts*, n° 11.
1830.

Ex Conc. Trident. sess. 24. de reform. cap. 7.

Ut fidelis populus ad suscipienda sacramenta majori cum reverentiâ atque animi devotione accedat, præcipit sancta Synodus episcopis omnibus, ut non solùm cùm hæc per seipsos erunt populo administranda, priùs illorum vim et usum pro suscipientium captu explicent; sed etiam idem à singulis parochis piè, prudenterque etiam linguâ vernaculâ, si opus sit, et commodè fieri poterit, servari studeant. JUXTA FORMAM A SANCTA SYNODO IN CATECHESI SINGULIS SACRAMENTIS PRÆSCRIBENDAM, quam episcopi in vulgarem linguam fideliter verti, atque à parochis omnibus populo exponi curabunt.

OMNIBUS ECCLESIÆ CATHOLICÆ PASTORIBUS.

Magnificare gregem pro quo Christus mortuus est.

Catechismum vestrum, Pastores vigilantissimi, quem omnibus vobis motu proprio sacroque jure communem fecerat S. memoriæ Pius V, Summus Pontifex, vestrûm uni duntaxat, aut ad summum vestrûm aliquibus, factum esse privatum, equidem ægrè sustinens ab illaudabili, in quo erat, etiam ementito nomine possessum, studui vindicare: tandemque factum fuit. Vobis illum ut suis restituo reddoque quo potiamini: (1) *decet enim concessum à principe beneficium esse mansurum*, nec licet quod publicum est, à privatis ut suum, quid usurpari, quia est sacrum. At verò ne divinum illud opus, dum præ manibus mihi fuit, arbitremini quidquam accepisse intertrimenti; quin potiùs ut longè aliter eve-

(1) *De Reg. juris in* 6. *Reg.* 16.

nisse comperiatis : amabo vos, primo statim intuitu textum ipsum diligentiùs adnotate ; mendis quingentis et ampliùs suprà mille, vel sanè haud multò secùs, extersum esse à me, planum erit : quod ut præstarem, non arbitrio sum usus meo, quod nefas erat ; sed primis editionibus Parisiensi, Lugdunensi, et Antuerpianâ, quæ singulæ juxtà Manutianum exemplar editum Romæ, et jussu summi Pontificis correctum, Formis excusæ fuerant et emendatæ : ex quibus, saltem Parisiensis, ab illustrissimo D. Michaële episcopo et comite Cenetensi apostolicæ sedis apud christianissimum Regem tunc temporis Nuntio, agnita est romano conformis exemplari authentico. Deindè textum idem sexcentis fartum titulis partìm falsis, partìm inutilibus, atque ferè omnibus tumultuariè injectis, priùs quidem in Plantinianâ, interrogando, tum in Parisiensi, affirmando, præter summi Pontificis propositum, ex consilio doctorum expurgavi ; nec tamen librum sine ullâ imperfectione reliqui ; sic licèt primùm sit editus in Vaticano, Parisiis et Lugduni ; verùm ut commodiùs legi possit, sectim illum, et per interpuncta quædam dixtinxi, quibus singulis ad marginem tantùm, non verò in ipso contextu, ne fieret insincerus, nequè nimiùm opus excresceret, numeros addidi romanos, tum paucis omninò verbis, et quantùm potui notis et simplicibus, ibid. quid in quâlibet interpunctione contineatur, indicavi : undè fit ut defæcatus prorsùm, nativus, genuinusque Catechismi contextus, non verò discrepans et totus à se quasi diversus, habeatur, nec inutilibus veluti summulis augeatur. Postremò qui tùm in ipsâ orationis structurâ, tum in marginibus, Patres sive auctores citabantur, quia non id patiebatur paginarum angustia, ut inibi relinquerentur, ad extremum cujusque interpuncti dissimili charactere remissi sunt, quotquot citatos fideliter comperi : et insuper adduxi non paucos, ubi præsertìm ordinis sacramentum explicatur. Superest modò (pastores vigilantissimi), ut, quod non à me, nec ab alio quopiam ullo quàm à summo Pontifice, in illoque ab ipso Christo Salvatore ex divinâ

munificentiâ vobis omnibus offertur ultrò : tum pro dignitate muneris, cùm pro singulari merito tribuentis, illud æstimantes, grato exceptum animo, revereamini, et secundùm sacro sanctæ Synodi Tridentinæ propositum, ex vestro sit usu sæpiùs, *ne parvuli petant panem et non sit qui frangat eis :* utque sacra eloquia et monita salutis, quibus inter missarum solemnia, aut divinorum celebrationem greges Domini pascantur, ad manum sint, et quasi mansa, quæ veluti nutrices infantibus in os inseratis, hic liber vobis esto promptuarium : quod quidem quanto fuerit instructum apparatu : quibusnam et quanti nominis doctoribus hoc opus demandaverit Ecclesia, à quo et quàm sollicitè sit acceleratum, et tandem absolutum, à quibus comprobatum fuerit antequàm vobis exhibitum, ejus utilitates et usus, qui sequitur apparatus declarabit : prælegite et valete.

APPARATUS AD CATECHISMUM.

ARTICULUS PRIMUS.

Cur et quando Tridentina synodus edendum decreverit Catechismum.

Cum omnia essent odiis et dissentionibus plena (dissentientibus præsertìm principibus iis inter se, quibus summa rerum penè omnis à Deo permissa est) cùm schismatis et hæresibus jaceret christiani nominis divulsa jam propè et lacerata unitas, S. memoriæ (1) Paulus III, tantis obstiturus malis, anno Incarnationis Domini 1537, Œcumenicum Mantuæ indixit concilium ; sed præter expectationem, et suggerente tenebrarum rectore, Mantuana civitas Ecclesiæ ad hoc concessa non est, nisi sub quibusdam conditionibus, à nominis ecclesiastici dignitate, libertateque prorsùs alienis, quibus merito jure non positis, alium deligere locum necesse fuit ; nec aptior videbatur aut commodior quàm Vicentia, urbs quidem copiosa satis, et Venetorum,

(1) *Vide diplom. in bullario. pag.* 667.

qui eam concedebant, auctoritate et potentiâ, tuta omninò, nullique non facilis: quapropter inibi generale concilium indictum est, inchoandum Kal. Maii, anno Domini 1538. Interim Papa, Carolum imperatorem et Franciscum regem Franciæ conciliare studuit, ideòque ipse, et ambo illi principes, Nicæam se contulêre, legatis anteà Vicentiam missis, ad concilium apparandum. Imperatorem inter et Regem pax iniri non potuit, sed ad decennium tantummodò induciæ firmatæ sunt; et adhuc semel et iterùm indictum et dilatum est ferè toto triennio Concilium: quo elapso tempore, tot pereuntium impatiens animarum, S. Pontifex, mutato loco, delectâque, postulantibus maximè Germanis, Tridentinâ civitate, ibidem de novo Concilium denunciat ad Kal. Novem. anni ab Incarnatione Domini M. D. XLII, verùm *Impediunt adversæ jussa procellæ, nec sinit audiri vocem fragor æquoris ullam.* Ad principes diploma non missum est, quin infeliciter Imperatorem inter et Franciscum regem bellum recens exardeat; undè sexcentis hinc et indè ortis interturbationibus, Concilium inchoari non potuit antè diem decimum tertium mensis Decembris anno Domini 1545. Interim verò lutherana hæresis, cum animarum ingenti clade, mirùm quantùm subrepit, impietas bellorum fœtus, Europam ferè universam occupat, et christianæ vix umbra superest religionis; ad hoc tollendum reformandumque, Tridentum Patres undiquè convolant: at, Deus immortalis! immensum consurgit opus, et in Lernâ palude, hydra non una secanda est, manus multas poscit hoc opus, quibus ut arma subministrent Patres, parochos, qui tunc temporis erant, plerique omnes tum scientiæ, tum religionis expertes, edocendos suscipiunt, ut deindè vulgus imperitum faciliùs possit erudiri. De ratione et modo divinum hoc exequendi consilium, postquàm diù diligentiùsque deliberatum est, comperêre Patres, ab hæreticis ingentia non tantùm conficta esse volumina, quibus (1) catholicam fidem evertere conabantur, verùm et infinitos ab iisdem cons-

(1) *Vide Ind. librorum prohibit.*

criptos esse libellos, qui cùm pietatis titulos et religionis speciem præ se ferrent, incredibile est quàm difficilè frumentum Christi à zizaniis inimici hominis secerni potuisset : tot catechismi quot provinciæ sunt in Europâ, imò ferè quot urbes, circumferebantur, qui omnes scatebant hæresibus, quibusque simplicium animi ubique decipiebantur, vixque ullus erat in fide benè tersus. (1) *Quamobrem Patres œcumenicæ Tridentinæ synodi cùm tanto et tam pernicioso huic malo salutarem aliquam medicinam adhibere maximè cuperent, non satis esse putârunt graviora catholicæ doctrinæ capita contrà hæreses decernere ; sed illud prætereà sibi faciendum censuerunt, ut certam aliquam formulam et rationem christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi traderent, quàm in omnibus Ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi pastoris et doctoris munus obeundum esset.* Adnotate, Pastores, et librum hunc agnoscite vestrum, quando quidem et vestrî causâ non modò susceptus et editus est, sed ejus etiam usus vobis ab ipso Concilio sic præcipitur : (2) *Ut fidelis populus ad suscipienda sacramenta majori cum reverentiâ atque animi devotione accedat, præcipit sancta synodus episcopis omnibus, ut non solùm cùm hæc per seipsos erunt populo administranda, priùs illorum vim et usum pro suscipientium captu explicent, sed etiam idem à singulis parochis piè prudenterque etiam linguâ vernaculâ, si opus sit, et commodè fieri poterit, servari studeant.* JUXTA FORMAM A SANCTA SYNODO IN CATECHESI SINGULIS SACRAMENTIS PRÆSCRIBENDAM, *quam episcopi in vulgarem linguam fideliter verti atque à parochis omnibus populo exponi curabunt, etc.* Ex his patet, cur, et pro quibus sacro-sancta Tridentina synodus decreverit edendum esse hoc sanctum opus, et ex citatis suprà non obscurè innuitur jam ab initio Concilii Patres, hoc ut maximè necessarium prævidisse, statuisseque, vel saltem, quod certum mihi prorsùs est, sacrum hoc opus componendum sancivêre, sessione 18 quæ secunda est, sub Pio IV, procurante tunc, et diligentiâ non credibili, promovente quidquid

(1) *Catechis. in præfat.* — (2) *Sess. 24. de reform. c. 7*

moribus reformandis erat proficuum, S. Carolo Borromæo; nam cùm ibi de librorum delectu decretum sit, et ad hoc selecti sint Patres quidam, ut suspecti quique ac perniciosi libri seligerentur et prohiberentur à Concilio; indubitatum est simul et de remedio huic pestiferæ doctrinæ afferendo, hoc est, de Cathechismo edendo, fuisse sancitum, aliosque quos inferiùs nominabimus Patres delectos esse qui tanto operi incumberent, hoc planè constat ex continuatione sessionis vigesimæ quintæ, ubi de Indice librorum et de ipso Catechismo absolvendo decernitur; ibi enim sic :

Sacro-sancta synodus, in secundâ sessione sub sanctissimo Domino nostro Pio IV celebratâ, delectis quibusdam Patribus commisit, ut de variis censuris ac libris vel suspectis, vel perniciosis quid facto opus esset considerarent, atque ad ipsam sanctam synodum referrent, audiens nunc huic operi ab eis extremam manum impositam, nec tamen ob librorum varietatem et multitudinem distinctè et commodè possit à sanctâ synodo dijudicari, præcipit ut quidquid ab illis præstitum est sanctissimo romano Pontifice exhibeatur, ut ejus judicio atque auctoritate terminetur et evulgetur, idemque de Catechismo à Patribus quibus illud mandatum fuerat, et Missali et Breviario fieri mandat. Ex his manifestè constat : primò cur hanc Catechesis formam Trid. synodus edendam præceperit; secundò quando id decreverit; tertiò tantæ esse auctoritatis hunc Catechismum, ut cæteris omnibus debeat anteponi; quartò minimè unquam à pastorum manibus recedere debere : ipsis enim est veræ theologiæ promptuarium et totius ecclesiasticæ disciplinæ penùs refertissima.

ARTICULUS SECUNDUS.

Quibus Patribus componendi Catechismi cura fuerit data, et quamdiù circà eum laboratum sit.

Duobus diversis temporibus dici potest, à Patribus collaboratum esse Catechismo : priori quidem, dùm adhuc Trid. essent in Concilio, hoc est, per biennium ferè integrum : nempè à sessione 18 celebratâ die 26

Febr. 1562, usquè ad finem synodi, quæ absoluta est mense Decemb. an. 1563; posteriori verò, id est sacrosancto cœtu dimisso, Romæ, quo quidem delecti Patres hâc de causâ fuerunt convocati, et huic operi incubuêre toto triennio et ampliùs, nempè à discessione Concilii, ad an. 1566, quo S. memoriæ Pio V totum opus absolutum oblatum est approbandum: undè fit ut per integrum quinquennium, tum in componendo, tum in expoliendo hoc Catechismo, collaboraverint selecti Patres à Concilio, inter cæteros piissimi atque doctissimi. Quod quidem animo revolvens, omninò non benè sanum judicarem eum, qui librum hujusmodi non omni existimatione dignum, nec omni seculo venerandum arbitraretur; et qui inter disputandum de theologiâ, si citaretur hic Catechismus, illum ad classem puerorum contemptìm rejicerent, certè sanniones essent et tenebriones. Sed ad Patres veniamus. Certum est, ex ultimâ sessione, toto postremo Concilii biennio, plurimos ex Patrum cætu delectos celebres Theologos magnum studium, multamque operam contulisse in hunc Catechismum; nam ejus materia est divisa in articulos quosdam, quibus deindè distributis, suum elucubravit quilibet, elaboravitque, juxtà mentem Concilii, et Ecclesiæ sensum (1) *prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis.* Hoc testatur ità factum Christophorus Sanctorifius ordinis Eremitarum D. Augustini, qui asserit cardinali Seripando ejusdem ordinis, hanc particulam Symboli: *Et unam sanctam Ecclesiam catholicam*, traditam fuisse explicandam. Quartum verò symboli articulum designatum esse Michaëli Medinæ ordinis Fratrum Minorum, patet ex ipsomet, qui sibi id attribuit in præfatione ad opusculum de eodem quarto symboli articulo: ex Possevino autem habemus in apparatu, littera P. Petrum Galesinum, Catechismi hujus partem in quâ Dei præcepta exponuntur, latinè exposuisse, et ibidem littera J. Julium Spogianum; ultimum ejusdem Catechismi caput asserit exposuisse; idem confirmat distinctè Castalio, his verbis: *in Catechismo qui, ex Concilii*

(1) *In præfat. ad theatrum sanctorum Patrum.*

tridentini decreto, Pii V jussu editus est, complures theologi et diserti viri conscribendo elaboraverunt. Antoniano symbolum aut certè symboli partem explicandam obtigisse Delius Pasqualinus vir gravissimus mihi confirmavit, quod et ipse in adversariis ejus reperi. Ergo, attendite, quæso, Pastores, non soli Thomistæ, circa hoc opus collaborârunt, sicuti somniati sunt quidam, ut ejus imminuerent auctoritatem, quasi non esset universalis opus Ecclesiæ, sed sectæ cujusdam theologicæ peculiaris; in quo sanè non mediocrem infàmiæ notam inurunt Concilio, et summo Pontifici.

Dimisso verò sacro-sancto Concilio, quod supererat operis, commissum esse quibusdam Patribus ex Ordine Fratrum Prædicatorum non inficiamur, sed ex eo quòd ab Ecclesià munus hoc obeundum suscepêre, constare debet eos vel ultrò, proprios et peculiares animi sensus, si quos habebant, exuisse; vel ex decreto Concilii aut summi Pontificis mandato, saltem vivâ voce, injunctum esse illis non ex suo, sed ex Ecclesiæ sensu tractanda esse omnia, aliàs non satis prudenter actum esset; quod asserere quantum nefas! Dicti autem Patres hi fuêre: I. Leonardus Martinus Genuensis, Archiepiscopus Lancianensis. II. Ægidius Fuscararius Bononiensis, Episcopus Mutinensis. III. Franciscus Foretius Olisbonensis, regis Lusitaniæ in Concilio Tridentino theologus: qui omnes quantæ pietatis, quantæ peritiæ, quantique nominis extiterint, tum in ipsâ synodo, tum extrà illam in exercitandis muneribus ecclesiasticis plurimis, exhibere, mihi satis est unus S. Carolus Borromæus, in Epistolâ suâ ad Cardinalem Warmiensem Stanislaum Hosium, ut credam eos inter Patres Concilii fuisse doctissimos: et meam utique confirmat fidem Josephus Ripalmontius, dum hæc ait: *Is* [Intellige sanctum Carolum] *animo conceperat eximium Cathechismi romani opus, de quo opere conficiendo sanxerant Patres Tridentini; idque decretum inter cætera extabat; etiam ei dirigendæ institutioni capitibusque disponendis summi theologorum adlaborant. Sed consilium erat Caroli ut divinitas et altitudo rerum atque sententiarum pari ver-*

borum dignitate explicaretur, adhibitisque latinæ linguæ summis, eâ tempestate, hominibus per eos absolvit opus quod meliore Romanorum sæculo natum videri posset. Ex quibus patet et in ipsum S. Carolum non mediocri ex parte hujus sacri operis laudem esse refundendam: quod etiam fit planum ex Epistolâ ejusdem Sancti ad Lusitaniæ regem, à quo petit ut sibi sit licitum, post dimissum Concilium, Franciscum Foretium retinere, quòd ad Catechismum absolvendum esset Ecclesiæ maximè necessarius: verùm etsi his Patribus totius hujus sacri operis gloria deberi videatur, tamen nihilominùs S. memoriæ Pio V. ut primo motori totum referri acceptum jure meritòque oportet, et si testis opus est, habemus Gabutium in ejusdem summi Pontificis vitâ, ubi sic ille: (1) *Sacrum Catechismum ad parochos, quo præcipua* Catholicæ *doctrinæ dogmata luculenter explicata continentur, per viros christianâ eloquentiâ et eruditione insignes latinè confici primùm, et ubique gentium evulgari, mox in Italicum, Gallicum, Germanicum ac Pollonicum sermonem converti curavit.* His ita se habentibus de Catechismo Romano, quid, quæso vos, censendum est? cujus meriti? cujus auctoritatis? edendum illum decrevit œçumenica synodus: selectis Patribus quamlibet ejus materiæ particulam tractandam distribuit, ex omnibus tractatibus, jubente summo Pontifice, totum dirigente negotium sancto Carolo, compingitur, et expolitur opus à viris in omnium scientiarum genere versatissimis, quorum spectata virtus, doctrina et pietas erat universæ Ecclesiæ. An igitur invenire est librum ullum alium post Scripturam canonicam majoris faciendum, quique sæpiùs evolvi mereatur?

ARTICULUS TERTIUS.

A quibus Catechismus est approbatus.

ANTEQUAM Catechismus prodiret in lucem, etsi tot fuisset, tantorumque virorum studio elaboratus, etsi toties, id sollicitante S. Carolo, lectus, relectus et

(1) *Gabut. in vitâ Pii V. lib. 1. cap. 2.*

elimatus : attamen oblatus Pio V. sanctæ memoriæ, ut tandem summâ suâ auctoritate firmaretur : noluit tamen summus Pontifex sic exire eum à se, quin adhuc ab aliis Doctoribus priùs recenseretur, ut quâ par erat maturitate et prudentiâ editus liber catholicus catholicè reciperetur : res commissa est Guillelmo Sirleto Cardinali, utpotè cujus doctrinam et pietatem optimè noverat; quique nuper adnitentibus aliis Cardinalibus cum S. Carolo non paucis, summus Pontifex vix non erat renunciatus : is tantus vir, Pii V. jussu, quosdam secum adhibuit Theologos delectos in cæteris, qui hujus libri non solùm dogmata, sed ipsa verba trutinarent, rimarenturque; quo diligentiâ singulari peracto [mirabilis sanè Pastoris, verè fidelis sollicitudo] illum approbavit summus Pontifex : atque Româ prodiens integer, purus et sincerus quòcumque deportaretur, jussit eum typis mandari Manutianis, expurgari omninò mendis, et ità evulgari. Operæ pretium est ipsa Pontificis verba ponderare; hæc autem sunt : *Motu proprio et pastorali officio cupientes, quàm diligentissimè possumus, divinâ adjuvante gratiâ fungi, et ea quæ sacro Tridentino Concilio statuta et decreta fuerunt, exequi, curavimus ut à delectis Theologis in hâc almâ urbe componeretur Catechismus quo Christi fideles de eis rebus quas eos nosse, profiteri et servare oportet, Parochorum suorum diligentiâ edocerentur, qui liber cùm, Deo adjuvante, perfectus in lucem edendus sit, providendum duximus, ut quàm diligentissimè et fidelissimè imprimatur. Itaque in hâc almâ urbe eum potissimùm imprimi voluimus dilecti filii Pauli Manutii diligentiâ, qui alios Ecclesiasticos libros hìc imprimere solet. Quia verò si alibi imprimeretur, eveniri posset ut non pari fide ac diligentiâ talis argumenti liber imprimeretur, ob hanc causam, etc. Datum Romæ apud sanctum Marcum, septimo Kalendas Octob., anno primo.* Ex his manifestum est quanti fecerit hunc librum summus hic Pontifex, et quantâ diligentiâ typis ille mandandus esset : sanè tanti pontificis exemplo, quoties denuò est imprimendus, curare deberent Episcopi, ne tot erratis quot quasi lineis oppleretur.

Primus igitur (1) Pius quintus non tantùm proprio motu suo hunc Catechismum approbavit, sed insuper commendavit eum toties, præcepitque usurpandum, quoties, vel de morum emendatione, vel de reformatione Ordinum agebatur: (2) videatur Bulla 102, edita anno 1580, pro reformatione ordinis Cisterciensis: item Bulla 105, edita eodem anno, circà reductionem ad meliorem statum Congregationis Servorum Beatæ Mariæ: item Bulla 106 eodem quoque anno edita circà Missalis emendationem.

Secundus à quo sacrum hoc opus fuit approbatum Gregorius est XIII. Pii quinti successor, qui in Brevi quodam anni 1583, declarat suo jussu et approbatione, denuò editum esse Catechismum, utilemque adeo librum hunc existimavit hic Pontifex, ut peculiari mandato in linguam Illyricam traduci illum præceperit, ut patet ex Concilio Aquileiensi mox citando; atque insuper, ut testatur Possevinus, Catechismus erat illi velut regula quædam, quâ jus ipsum Canonicum reformari putabat: undè Francisco Gratiano de Garzatoribus Jurisconsulto et Canonico Vicentino suasit ut Juris Canonici epitomen ederet, in quâ quidquid vel à summis Pontificibus, vel à Concilio Tridentino, vel à Catechismo Romano fuerat abrogatum, resecaret.

Tertius qui nostrum hunc Catechismum probavit, fuit sanctus Carolus Borromæus qui non tantùm in suis suprà citatis Epistolis, sed et maximè in primâ synodo quam Mediolani habuit, anno Domini 1565, ubi clericis omnibus, postquàm decimum annum attigerint, præcipit ut Catechismum hunc assiduè legant.

Quartò probatus est idem Catechismus in synodo Beneventanâ, anno 1567, ubi omnibus tum parochis, cùm verbi Dei prædicatoribus injungitur ut ad suum munus explendum, Catechismum qui summi Pontificis jussu editus est, assiduè præ manibus habeant, ut omnia secundùm sanam et Ecclesiasticam doctrinam docere valeant.

Quintò probatus est in synodo Ravennate 1568, ibique

(1) *In Bullario p.* 305. — (2) *Ibidem p.* 307.

titulo de seminario, cap. 4, librum hunc quem Concilii Trid. Catechismum vocat, mirum in modum commendat, præcipitque ut qui degunt in seminariis, eum assiduè præ manibus habeant.

Sextò iterùm probatus est à S. Carolo in synodo Mediolanensi, anno 1569, ibique præcipitur parochis ut frequentiùs aliquam Catechismi romani lectionem inter se convenientes tractent.

Septimò probatus est in synodo Salisburgensi in Germaniâ, quæ habita est anno 1569, et sic decrevit, const. 26: *Debent parochi iis quæ ad ipsorum spectant ministerium; quemadmodùm et Episcopi cùm Sacramenta per ipsos erunt populo administranda, illorum vim et usum pro suscipientium captu in vulgari nostrâ linguâ explicare, juxtà ea quæ in Catechismo romano sanè utilissimo et his temporibus maximè necessario continentur.*

Octavò probatus est et tertiò à S. Carolo in synodo Mediolan. anno 1577, in quâ præcipitur ut Parochi in sacramentorum administratione Catechismi romani locos et doctrinam adhibeant.

Nonò probatus est in Gennensi synodo anno 1574. Tit. de fidei elementis à parocho tradendis.

Decimò probatus est et quartò à S. Carolo in synodo Mediolanensi, anno 1576, ubi inter libros quos Episcopo visitanti parochus exhibere debet censetur catechismus romanus.

Undecimò probatus est et quintò ab eodem S. Carolo, in synodo Mediolanensi, anno 1579, ubi de examinandi ratione præcipit ut inquiratur ab ordinandis, *An Catechismum romanum habeant, ejusve doctrinam teneant.*

Duodecimò probatus est eodem anno à clero totius Galliæ, in conventu Melodunensi ubi multis in locis sed maximè quatuor tit. De Baptismo, de Eucharistiâ, de Pœnitentiâ et de Ordine hic Catechismus, qui ibidem Tridentinus agnoscitur, ità præcipitur parochis ut ipsis ab hoc catholico conventu clericis necessarius omninò judicetur, et cæteris omnibus anteponendus. Sic autem ibi: *Instituere tenentur Curati suos greges ex præscripto Catechismi Trident. quàm purè et simpliciter fieri*

poterit; et alibi : *Adhibentes eâ in re propè efficiendâ* (nempè in exhortandis populis) *Catechismi romani locos et doctrinam Concilii Tridentini de singulis Sacramentis ob id ab omnibus curatis accuratè et studiosè legendum* : prætereà *Catechismi Tridentini in rebus hujusmodi ac piis operibus exercendis, regulas et præcepta, quàm fieri poterit accuratè sequantur Confessarii.*

Decimò-tertiò probatus est in synodo Rothomagensi, anno 1581, ubi sic : *Ut autem quilibet parochus officio suo defungi queat, Catechismum romanum latinè et gallicè habeat, c.* 10.

Decimò-quartò in synodo Burdegalensi, anno 1582, ubi sic : *Parochi singulis festis diebus aliquid ex Catechismo Tridentino quem latinè et gallicè auctoritate nostrâ editum penès se habere injungimus, populo proponant, etc.*

Decimò-quintò, in synodo Turonensi, anno 1583, tit. de professione et fidei tuendæ curâ.

Decimò-sextò, in synodo Remensi, 1583, tit. de Curatis.

Decimò-septimò, in synodo provinciali Aquensi, in Galliâ, anno 1585, tit. de Parochis, ubi sic : *Ut autem quilibet parochus suo officio defungi queat, Catechismum romanum latinè et gallicè habeat, etc.*

Decimò-octavò, in synodo provinciali Tolosanâ, anno 1590. Ubi sic : *Injungimus parochis ut continuò Catechismum Concilii Tridentini præ manibus habeant, tit. de Sacramentis.*

Decimò-nonò, in synodo Avenionensi, anno 1594. Tit. de officio parochi : *Catechismum romanum sedulò præ manibus habeant, etc.*

Vigesimò, in synodo Aquileiensi, anno 1586. de quâ jam suprà.

Omitto synodos diœcesanas complures in quibus Catechismus hic noster approbatur. Omitto et magni omninò nominis Doctores, qui post libros canonicos nullum alium quàm hunc Catechismum tutiùs aut utiliùs legi posse asserunt. His ità positis, amice lector, quis feret frontem eorum qui hoc opus sacrum quasi

puerile despicientes illud vel attingere dedignantur, id propter tantùm, quia Catechismus inscribitur? ô cæcas hominum mentes!

Sed ut homunciones illos omni rubore suffundam, audiant, quæso, S. Caroli Borromæi amicissimum et sacri collegii decus Augustinum Valerium cardinalem et episcopum Veronensem, libro priori ad Acolytos Veronenses.

« Catechismus abhinc triennium est editus Pii V. » Pontificis Maximi jussu: quem ad juvandam rempu» blicam christianam, et restituendam veterem Eccle» siæ disciplinam nobis divinitùs videmus datum esse. » Opus tam præclarùm si sententiarum gravitatem, » et lumina etiam verborum spectemus, ut nullum » præclariùs, multis abhinc seculis editum docti ho» mines judicent. Sunt enim explicata omnia, quæ ad » instituendas animas pertinent, tanto ordine, tantâ » perspicuitate, tantâque cum majestate, ut sancta » mater Ecclesia, Spiritu sancto edocta, non homo » quispiam vocem emittere, et omnes docere videatur. » Vos qui aliquantùm ætate processistis, legite hunc » Catechismum septies et plusquàm septies: mirabiles » enim fructus ex eo percipietis. Quòd si in historiis » scriptum est, Demosthenem, ut eloquentiæ laudem » consequeretur, octies descripsisse Thucididem, eâ» que ratione, omnes illius conciones plenas argumen» tis, memoriæ commendâsse: quantò æquiùs est vos » qui in disciplinâ Ecclesiæ versantes, omnia vestra » studia referre debetis ad gloriam Dei, et ad salutem » vestram et aliorum, egregium librum, dictante Spi» ritu sancto, Patrum qui in Concilio Tridentino ade» rant, decreto scriptum, et Christi vicarii auctoritate » editum, octies legisse diligenter, atque etiam des» cripsisse. »

Quin imò audiant et ipsum summum Pontificem Clementem XIII, perpendantque quanto cum studio usum istius Catechismi omnibus curam animarum habentibus enixè commendaverit. Sanctissimi hujus pontificis Bulla in gratiam Catechismi Concilii Tridentini

edita tanti momenti est, ut illam totam hâc describere non dubitemus.

CLEMENS PAPA XIII.

Venerabilibus fratribus patriarchis, primatibus, archiepiscopis et episcopis.

Venerabiles Fratres, salutem et apostolicam benedictionem.

In dominico agro, cui excolendo, divinâ disponente Providentiâ, præsumus, nihil tam vigilantem curam, et perseverantem requirit industriam, quàm jacti boni seminis. Catholicæ nimirum doctrinæ à Christo Jesu, et ab apostolis acceptæ nobisque traditæ custodia; ne si pigro otio, et inerti desidiâ negligatur, dormientibus operariis, inimicus humani generis superseminet zizania; ex quo fiat, ut in die messis, potiùs quàm condenda in horreis, inveniantur ea, quæ urenda sint flammis. Atque ad tuendam quidem semel traditam (*Judæ 3.*) sanctis fidem non vehementer excitat beatissimus Paulus qui Timotheo scribit, ut bonum (*II Tim.* I. 14.) custodiat depositum, quòd periculosa (*Ibidem III.* 1.) tempora instarent, cùm in Ecclesia Dei homines (*Ibidem. V.* 13.) mali et seductores existerent, quorum opera adhibita insidiosus ille tentator his erroribus incautas mentes conaretur inficere, qui sint Evangeliæ veritatis inimici. Verùm si, quod sæpè accidit, quædam in Ecclesiâ Dei sese extulerint pravæ sententiæ, quæ adversis quidem sibi frontibus pugnantes, in eo tamen conspirent, ut catholicæ fidei puritatem quoquo modo labefactent; tum verò difficillimum est, eâ cautione inter utrumque hostem ità nostrum liberare sermonem, ut nulli eorum terga vertisse, sed utrosque Christi hostes æquè vitavisse, et condemnâsse videamur. Atque interdum res est ejusmodi, ut facilè diabolica falsitas veri quâdam similitudine coloratis se tegat mendaciis, dum vis sententiarum brevissimâ adjectione, aut commutatione corrumpitur, et confessio,

quæ operabatur salutem, subtili nonnunquam transitu vergat in mortem.

Ab his propterea lubricis, angustisque semitis, quibus insistere, aut ingredi sine prolapsione vix possis, avertendi sunt fideles ac præsertim qui rudiore sint ac simpliciore ingenio: nec per invia loca ducendæ sunt oves ad pascua; nec singularia quædam, etiam catholicorum doctorum, placita iis sunt proponenda; sed illa certissima catholicæ veritatis nota tradenda est, doctrinæ universitas, antiquitas et consensio. Præterea cùm non possit vulgus ascendere (*Exod. XIX.* 12.) in montem, in quem gloria Domini descendens terminos ad videndum peribit, termini figendi sunt populo ab ejus doctoribus per circuitum, ut ultra ea quæ sunt ad salutem necessaria, aut summoperè utilia, sermo non divagetur, et fideles apostolico dicto pareant; non plus (*Rom. XII.* 3.) sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.

Hæc cum probè intellexissent romani Pontifices prædecessores nostri in id omnem suam operam contulerunt, ut non modò venenata germina subnascentium errorum anathematis gladio præciderent, sed etiam sub crescentes opiniones quasdam amputarent, quæ vel redundantia in christiano populo fidei uberiorem fructum impedirent, vel fidelium animis proximitate nocere possent erroris. Postquam igitur Tridentina synodus eas, quæ tum temporis Ecclesiæ lucem obfuscare tentaverant, hæreses condemnavit, et catholicam veritatem, quasi discussa errorum nebula, in clariorem lucem eduxit; cùm iidem prædecessores nostri intelligerent sacrum illum universalis Ecclesiæ conventum tam prudenti consilio, tantâque usum esse temperantiâ, ut ab opinionibus reprobandis abstineret, quæ doctorum ecclesiasticorum auctoritatibus fulcirentur; ex ejusdem sacri Concilii mente aliud opus confici voluerunt, quod omnem doctrinam complecteretur, quâ fideles informari oporteret et quæ ab omni errore quàm longissimè abesset. Quem librum CATECHISMI ROMANI nomine typis impressum evulgarunt; dupliciter

in

in eà re laudandi. Nam et illis eam doctrinam contulerunt, quæ communis est in Ecclesia, et procul abest ab omni periculo erroris; et hanc palam populo tradendam disertissimis verbis proposuerunt, ita Christi Domini præcepto obtemperantes, qui apostolos dicere (*Matth. X.* 27.) in lumine jussit, quod in tenebris ipse dixisset, et quod in aure audierant super tecta prædicare, Ecclesiæque sponsæ obsecuti, cujus illæ voces: Indica (*Cant.* I. 6.) mihi ubi urbes in meridie: ubi enim non sit meridies, atque ita perspicua lux, ut liquido veritas cognoscatur, facile pro ea recipitur falsitas propter veri similitudinem, quæ in obscuro difficulter à vero discernitur. Noverant enim fuisse anteà, et deinceps futuros, qui pascentes evitarent, et sapientiæ, scientiæque uberiora promitterent pascua, ad quos multi confluerent, quia aquæ (*Prov. IX.* 17.) furtivæ dulciores sunt, et suavior panis absconditus. Ne igitur seducta vagaretur Ecclesia post greges sodalium, qui et ipsi sint vagi, nulla stabiles certitudine veritatis, semper discentes, (II. *Tim. III.* 7.) et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes: idcircò quæ ad salutem tantummodò essent necessaria et maximè utilia, clarè in ROMANO CATECHISMO, et dilucidè explanata, christiano populo tradenda proposuerunt.

Verum hunc librum non mediocri labore et studio compositum, omnium consensione probatum, et summis laudibus exceptum his temporibus è pastorum manibus propemodum novitatis amor excussit, cùm alios atque alios catechismos extulerit nullo modo cùm Romano comparandos: undè duo mala extiterunt: alterum, quòd illa fuerit in eàdem docendi ratione propè sublata consensio; oblatumque pusillis quoddam scandali genus quibus sibi ipsi jam non ampliùs esse videantur in terra labii (*Gen. XI.* I.) unius, et sermonum eorumdem: alterum quòd ex diversis variisque tradendæ catholicæ veritatis rationibus ortæ sunt contentiones, et ex æmulatione, dum alius se Apollo, alius Cephæ, alius Pauli se dictitat sectatorem, disjunctiones animorum et magna dissidia: quarum dissensionum

acerbitate, nihil ad Dei gloriam minuendam exitialius putamus, nihil ad extinguendos fructus, quos è christianâ disciplinâ æquum est fideles percipere, calamitosius. Itaque duplex hoc malum ut ab Ecclesia tandem amoliremur; illùc duximus redeundum, undè quidam parùm prudenti consilio, nonnulli etiam superbiâ ducti, ut sese in Ecclesia jactitent sapientiores, jamdudum fidelem populum avocaverant; et eumdem CATECHISMUM ROMANUM pastoribus animarum iterùm porrigendum existimavimus; ut quâ ratione confirmata olim fuit catholica fides, et in doctrina Ecclesiæ quæ est columna (*Tim. III.* 15.) veritatis, fidelium mentes corroboratæ eàdem nunc à novis quoque opinionibus, quibus nec consensio, nec antiquitas suffragatur, quàm longissimè avertantur. Atque parabilior ut fieret liber, et maculis, quas operarum vitio contraxerat, emendatior, illum ad ejus exemplum quem S. Pius V. prædecessor noster ex Tridentinæ synodi decreto vulgavit, iterùm omni adhibitâ diligentiâ excudendum in almа urbe curavimus; qui in popularem sermonem ejusdem S. Pii jussu conversus, et editus, propediem mandato itidem nostro typis impressus denuò prodibit in lucem.

Quod igitur hoc christianæ reipublicæ difficillimo tempore ad pravarum opinionum fraudes removendas, et veram sanamque doctrinam propagandam stabiliendamque opportunissimum subsidium cura nostra præbet, et diligentia vestrum est, venerabiles fratres, operam dare, ut à fidelibus recipiatur. Ac propterea hunc librum, quem veluti catholicæ fidei, et christianæ disciplinæ normam, ut etiam in tradendæ doctrinæ ratione constaret omnium consensio, romani pontifices pastoribus propositum voluerunt, vobis, venerabiles fratres, nunc maxime commendamus, vosque etiam enixè in Domino cohortamur, ut jubeatis ab omnibus, qui animarum curam gerant, in informandis catholicâ veritate populis adhiberi; quo tum eruditionis unitas, tum caritas, animorumque servetur concordia. Vestrum enim est tranquillitati omnium studere; quæ de-

nique sunt parte episcopi : qui propterea illuc intentos oculos habere debet ne quisquam propter suos honores superbè agendo schismata faciat, unitatis compage dirupta.

Nullum tamen aut certè exiguum hi libri fructum præbebunt utilitatis, si qui eos proponere, et explanare audientibus debent, minus docendo sint ipsi idonei; itaque permagni interest, ut ad hoc munus christianæ doctrinæ populo tradendæ homines eligatis, non modo sacrarum rerum scientiâ præditos, sed multò magis, et humilitate, et sanctificandarum animarum studio, et caritate flagrantes. Tota enim christiana disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis, et gloriæ, sed in verâ et voluntariâ humilitate consistit. Sunt enim quos major quidem scientia erigit, sed à cæterorum societate disjungit; et quò plus sapiunt, eò à concordiæ virtute desipiunt : qui sapientia ipsa Dei verbo admonentur : habete (*Marc. IX.* 49.) sal in vobis, et pacem habete inter vos; ita enim sapientiæ sal habendum, ut eo proximi amor custodiatur, et infirmitates condiantur. Quòd si à sapientiæ studio, à curâ etiam proximi ad discordias vertantur, sal sine pace habent; non virtutis donum, sed damnationis argumentum; et quò meliùs sapiunt, eò deterius delinquunt; quos quidem damnat Jacobi apostoli sententia illis verbis : Quod si zelum (*Jacob. III.* 14.) amarum habetis, et contentiones sint in cordibus vestris, nolite gloriari, et mendaces esse adversùs veritatem : non est enim ista sapientia desursùm descendens, sed terrena, animalis, diabolica : ubi enim zelus est et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravum. Quæ autem desursùm est sapientia, primùm quidem pudica est, deindè pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordiâ, et fructibus bonis, non judicans sine æmulatione.

Dum ergò Deum in humilitate cordis, et afflictione animæ deprecamur, ut diligentiæ atque industriæ nostræ conatibus suam impertiat indulgentiæ et miseri-

cordiæ largitatem, ne dissensio populum fidelem disturbet, atque in vinculo pacis, et in caritate spiritûs unum sapiamus omnes, unum laudemus, et glorificemus DEUM et Dominum nostrum JESUM CHRISTUM, vos venerabiles fratres salutamus in osculo sancto; vobisque omnibus, itidemque cunctis Ecclesiarum vestrarum fidelibus apostolicam benedictionem amantissimè impertimur.

Datum in arce castri Gandulphi, die XIV junii MDCCLXI, Pontificatûs nostri anno III.

ARTICULUS QUARTUS.

Utilitates et usus Catechismi colliguntur.

Tot sunt utilitates Catechismi Tridentini, quot possunt numerari necessitates Ecclesiæ: si hæresis, ne expuatur ab inferis et catholicos interturbet, occludenda est, à parochis sæpiùs explicetur hic Catechismus: si hæresis ominoso et infausto quodam abortu jam exorta suffocanda sit, à parochis sæpiùs explicetur hic Catechismus; sincera sic ubi est, et illibata conservanda religio, à parochis sæpiùs explicetur hic Catechismus: si clerici adolescentes in seminariis, aut privatìm ad munera quælibet ecclesiastica subeunda sint apparandi, prælegatur illis sæpiùs hic Catechismus: sacramenta sicut par est, piè et cum proximorum ædificatione si quis administrare voluerit, unus illi sit præ manibus hic Catechismus: denique si qui sacerdotes confessionibus excipiendis, habendis concionibus, dirigendis animabus accingere sese cupiant, hoc uno utantur Catechismo.

Sed etiam illo utendi non una tantùm ratio est, ut ex prænotatis in proclivi est advertere. Utiliores hic indigitabo.

Prima ratio utendi Catechismo injungitur, in omnibus ferè synodis tum provincialibus, tum diœcesanis quæ post Concilium Tridentinum habitæ sunt; ejus ni-

mirùm assidua lectio, vel saltem ita frequens ut quidquid hic liber continet, memoriter complectatur.

Secunda ratio utendi sacro hoc opere, præcipitur à S. Carolo, in 2 synodo Mediolanensi citatâ; ut scilicet convenientes ad se invicem parochi viciniæ cujuslibet aliquam hujus catechismi lectionem frequentiùs inter se tractent, quod ex laudabili consuetudine singulis hebdomadis in usu est in celebri præsbyterio S. Nicolai de Cardineto Parisiis.

Tertia ratio utendi sacro hoc opere, præcipitur à S. Carolo, in 2 synodo Mediol. ubi præcipit, quoties parochi aliquod sacramentum administraturi sunt, ut locos et doctrinam hujus libri adhibeant, et populo exponant: idem præcipitur in synodo Rothomagensi suprà citatâ.

Quarta ratio utendi hoc libro proponitur in synodo Burdegal. citatâ etiam suprà, dum præcipitur ut singulis diebus festis aliquid ex hoc Catechismo parochi populis proponant, de iis rebus, quas nosse christianorum omnium interest.

Quinta ratio præscribitur in synodo Cremonensi an. 1603. p. 9. his verbis: Divino afflatu Spiritûs sancti, illi patres qui in *Concilio* Trident. præfuêre, mandârunt, ut quamprimùm Romanus Catechismus conscriberetur, ex quo veluti ex *fœcundissimis sanctæ matris* uberibus, clerici omnes ecclesiasticæ doctrinæ suavissimum lac exsugere valerent. Ea igitur consuetudo, quæ sanctè in nostra seminaria introducta est, clericis omnibus Romanum Catechismum explicandi, omninò indè à Ludimagistris clericis sub pœnâ suspensionis, quotidiè, vel saltem ter in hebdomadâ servetur.

Sexta ratio præscribitur in ipsâ præfatione Catechismi ab iisdem patribus, quorum obtemperando mandatis praxis quæ sequitur, est instituta.

PRAXIS CATECHISMI,

SEU

CATECHISMUS

In singulas anni dominicas distributus, et evangeliis accommodatus.

DOMINICA PRIMA ADVENTUS.

ERUNT *signa in sole et Luna, etc. Luc.* 21. Hoc Evangelium ad argumentum de judicio generali traducendum est. Quare hìc recurrat parochus ad articulum Symboli, *Indè venturus est judicare vivos et mortuos.* Pag. 86. et seqq. prout faciendum præcipitur, pag. 9. vel. secundùm aliarum ecclesiarum ritum.

Ecce rex tuus venit tibi, etc, Matth. 21. Hìc opportunè tractabit parochus ea quæ de incarnatione, et causis adventûs Christi Domini nostri habentur art. 2 et 3. Symboli apostolici, pag. 31 et 42.

Invenietis asinam alligatam, et pullum cum eâ: solvite, etc. D. Athanasius in sermone de verbi hujus evangelii ostendit ex hoc loco apostolis et eorum successoribus factam esse potestatem solvendi eos qui, instar asinorum, peccatorum pondere pressi, ad eos confugerent. Quare hìc populo exponet parochus quæ habentur de confessione pag. 321 et seqq. et absolutione, p. 306, 307 et de potestate remittendi peccata in Ecclesiâ, p. 124. et seqq.

DOMINICA SECUNDA.

Cùm audisset Joannes in vinculis, etc. Tu es qui venturus es, etc. Matth. 11. Ista Joannis interrogatio tam sedula ostendit quanto cum studio curare debeamus, ut de rebus fidei, et nos, et ii, qui nobis subsunt, ritè, et à catholicis doctoribus instruantur. Vide quæ huic argumento inserviunt initio Catechismi, usque ad

FERIA IV. CINERUM.

DOMINICA PRIMA QUADRAGESIMÆ.

DOMINICA SECUNDA QUADRAGESIMÆ.

Deo obediunt, habentur p. 633, 634. Vel de intimis hominum sanctorum gaudiis, pag. 646. Poterunt etiam parochi de duodecimo articulo hic habere sermonem, de quo p. 142.

Hic est filius meus dilectus, etc. Hìc de æternâ filii generatione latissimus sese offert dicendi campus, de quâ p. 39 et seqq. Vel secundùm aliarum Ecclesiarum ritum.

Miserere mei, fili David, Matth. 15. Hìc typum habes perfectæ orationis, quantùm spectat ad duas conditiones, quæ in oratione maximè desiderantur, fidem videlicet et perseverantiam, de quibus pag. 583 et seqq.

Filia mea malè torquetur à Dæmonio, etc. Hujus mulieris exemplo, parentes monentur diligentem liberorum curam gerere; de quâ pag. 487.

Dimitte eam quia clamat post nos, etc. Si apostoli in hâc vitâ degentes adhùc pro se solliciti, pro Chananeâ interpellant, et exaudiuntur, et in Cœlo mutire non audebunt, inquit D. Hieronymus contra Vigilantium. Hìc de intercessione sanctorum, prout habetur, pag. 426.

DOMINICA TERTIA.

Erat Jesus ejiciens Dæmonium, et illud erat mutum, etc. Luc. 11. Dæmonis proprium est eum quem possidet, reddere mutum id est, à confessione peccati revocare. Sed tamen non est alia ratio ejiciendi dæmonis, quàm ut linguam solvas ad detegendum coram sacerdote peccatum. Vide quæ de confessione habentur, pag. 321 et seqq.

Omne regnum in seipsum divisum desolabitur. Ecclesia est Christi regnum, ut habetur, pag. 615. Id autem ut in seipsum non sit divisum, unum esse necesse est; undè hìc de unitate Ecclesiæ agendum est, pag. 112 et seqq.

Revertar in domum meam. De relabentium peccati gravitate, pag. 60. Et quid post confessionem agendum, p. 350.

Tunc assumit alios septem spiritus nequiores se. Hìc locus, pag. 669. Inducitur probandum non unum tantùm dæmonem, sed plures etiam interdùm hominem tentare: patet autem ex hoc loco dæmonem acriùs eos tentare, qui ab eo defecerunt, ut probatur fusiùs, pag. 670 et seqq.

Beatus venter qui te portavit. Glorificatione beatæ Mariæ Virginis hoc Evangelium concluditur; de quâ habes, pag. 34, 47 et 576.

DOMINICA QUARTA.

Unde ememus panes, ut manducent hi? etc. Joan. 6. Hic aptè explicari poterit illa

DOMINICA IN PASSIONE.

DOMINICA IN RAMIS PALMARUM.

DOMINICA III POST PENTECOSTEN.

DOMINICA IV POST PENTECOSTEN.

LAUS DEO.

CATECHISMI

CATECHISMI
CONCILII TRIDENTINI
PRÆFATIO,

IN QUA INTENTIO CONCILII, NECESSITAS, ET USUS TOTIUS OPERIS APERIUNTUR.

Naturæ luminis infirmitas.

I. EA est humanæ mentis et intelligentiæ ratio, ut, cùm alia multa, quæ ad divinarum rerum cognitionem pertinent, ipsa per se, magno adhibito labore et diligentiâ investigaverit, ac cognoverit, maximam tamen illorum partem, quibus æterna salus comparatur, cujus rei imprimis causâ homo conditus, atque ad imaginem et similitudinem Dei creatus est, naturæ lumine illustrata cognoscere, aut cernere nunquam potuerit.

Supernaturalis revelationis necessitas.

II. Invisibilia quidem Dei, ut docet Apostolus (1), à creaturâ mundi per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur; sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas: verùm mysterium illud (2), quod absconditum est à seculis, et generationibus, ita humanam intelligentiam superat, ut, nisi manifestatum fuisset sanctis, quibus voluit Deus fidei munere notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus, nullo studio homini ad eam sapientiam aspirare licuisset.

Doctorum necessitas.

III. Cùm autem fides ex auditu concipiatur, perspi-

(1) *Rom.* 1. 20. — (2) *Coloss.* 1. 26.

cuum est quàm necessaria semper fuerit ad æternam salutem consequendam, doctoris legitimi fidelis opera ac ministerium: siquidem dictum est (1): Quomodo audient sine prædicante? quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur?

Suis Deus nunquam defuit.

IV. Et quidem ab ipsius mundi origine, clementissimus ac benignissimus Deus suis nunquam defuit; sed multifariè (2) multisque modis locutus est patribus in prophetis, eisque pro temporum conditione, ad cœlestem beatitudinem certum ac directum iter ministravit. Sed quoniam prædixerat daturum se (3) doctorem justitiæ in lucem gentium, ut esset salus ejus usque ad extremum terræ (4), novissimè locutus est nobis in Filio, quem etiam (5), voce è cœlo delapsâ à magnificâ gloriâ, jussit ut omnes audirent, ejusque præceptis obtemperarent. Deinde verò Filius alios dedit (6) apostolos, alios prophetas, alios pastores et doctores, qui verbum vitæ annuntiarent, ne circumferremur tanquam parvuli, fluctuantes omni vento doctrinæ, sed firmo fidei fundamento adhærentes (7), coædificaremur in habitaculum Dei, in Spiritu Sancto.

Pastores Ecclesiæ ut audiendi.

V. Ac ne quis (8) verbum auditûs Dei ab Ecclesiæ ministris, tanquam verbum hominum, sed sicut verè est verbum Christi, acciperet, ille ipse Salvator noster tantam auctoritatem eorum magisterio tribuendam esse statuit, ut diceret (9): Qui vos audit, me audit: et qui vos spernit, me spernit; quod quidem non de iis tantùm, quibuscum sermo habebatur, intelligi voluit; verùm de omnibus etiam, qui legitimâ successione docendi munus obirent, quibus se (10) omnibus diebus, usque ad consummationem seculi affuturum esse pollicitus est.

(1) *Rom.* 10. 14, 15. — (2) *Hebr.* 1. 1.— (3) *Isa.* 49. 6. — (4) *Heb* 1. 1, 2. — (5) 2 *Pet.* 1. 7. — (6) *Eph.* 4, 11. — (7) *Eph.* 1. 22. — (8) 1 *Thess.* 2. 13. — (9) *Luc.* 10, 16.— (10) *Matt.* 28. 20.

Verbi Dei necessaria prædicatio.

VI. At verò, cùm hæc divini verbi prædicatio nunquam intermitti in Ecclesiâ debeat, tum certè hoc tempore, majori studio, et pietate elaborandum est, ut sanâ et incorruptâ doctrinâ, tanquam pabulo vitæ, fideles nutriantur, et confirmentur (1): exierunt enim pseudoprophetæ in mundum, de quibus dixit Dominus: Non mittebam prophetas (2), et ipsi currebant: non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant (3), ut variis doctrinis, et peregrinis, christianorum animos depravarent. Quâ in re illorum impietas, omnibus Satanæ artibus instructa, tam longè progressa est, ut nullis ferè certis finibus contineri posse videatur, ac, nisi Salvatoris nostri præclarâ illâ promissione niteremur, qui se adeò stabile Ecclesiæ suæ fundamentum posuisse affirmavit, ut (4) portæ inferi adversùs eam prævalere nunquam possint; maximè verendum esset ne hoc tempore, tot undique hostibus obsessa, tot machinis tentata, et oppugnata concideret.

Hæresis latiùs irrumpens.

VII. Nam, ut omittamus nobilissimas provincias, quæ olim veram et catholicam religionem, quam à majoribus acceperant, piè, et sanctè retinebant: nunc autem derelinquentes viam rectam, erraverunt, atque in eo se maximè pietatem colere palàm profitentur, quòd à patrum suorum doctrinâ quàm longissimè recesserunt: nulla tam remota regio, aut tam munitus locus, nullus christianæ reipublicæ angulus inveniri potest quò hæc pestis occultè irrepere non tentârit.

Errores quâ arte disseminati.

VIII. Qui enim fidelium mentes corrumpere sibi proposuerunt, cùm fieri nullo modo posse intelligerent, ut cum omnibus coram colloquerentur, et in eorum aures venenatas voces infunderent, idem aliâ ratione aggressi, multò faciliùs, ac latiùs impietatis errores

(1) 1 *Joan.* 4. 1. — (2) *Jer.* 23. 21. — (3) *Heb.* 13. 9. — (4) *Matt.* 16. 18.

disseminårunt. Nam præter illa ingentia volumina, quibus catholicam fidem evertere conati sunt, à quibus tamen cavere, cùm apertam hæresim continerent, non magni fortasse laboris, ac diligentiæ fuit, infinitos etiam libellos conscripserunt : qui cùm pietatis speciem præ se ferrent, incredibile est, quàm facilè incautos simplicium animos deceperint.

Cur edendum hunc Catechismum jusserit Trident. Synod. sess. 24. cap. 7. et sess. 25. in fine.

IX. Quamobrem Patres œcumenicæ Tridentinæ Synodi, cùm tanto, et tam pernicioso huic malo salutarem aliquam medicinam adhibere maximè cuperent, non satis esse putårunt, graviora catholicæ doctrinæ capita contra nostri temporis hæreses decernere, sed illud prætereà sibi faciendum censuerunt, ut certam aliquam formulam et rationem christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi, traderent, quam in omnibus Ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi pastoris, et doctoris munus obeundum esset.

Hujus Catechismi auctoritas et scopus.

X. Multi quidem adhuc in hoc scriptionis genere cum magnâ pietatis et doctrinæ laude versati sunt : sed tamen Patribus visum est maximè referre, si liber sanctæ Synodi auctoritate ederetur, ex quo parochi, vel omnes alii quibus docendi munus impositum est, certa præcepta petere, atque depromere ad fidelium ædificationem possint : ut quemadmodum (1) unus est Dominus, una fides, ita etiam una sit tradenda fidei, ad omniaque pietatis officia populum christianum erudiendi communis regula, atque præscriptio.

De quibus agitur in hoc Catechismo.

XI. Ergo cùm multa sint, quæ ad hanc rationem pertinere videantur, nemo existimet, illud sanctæ Synodo propositum fuisse, ut omnia christianæ fidei dogmata, uno libro comprehensa, subtiliter explicarentur : quod

(1) *Eph* 4. 5.

ab iis fieri solet, qui se profitentur universæ religionis institutionem, et doctrinam tradere : id enim et infiniti penè operis fuisset, et instituto minùs convenire perspicuum est ; sed quoniam parochos, sacerdotesque, animarum curatores, earum rerum cognitione instruendos suscepit, quæ pastoralis muneris maximè propriæ sunt, et ad fidelium captum accommodatæ, ea tantùm in medium afferri voluit, quæ hâc in re pium pastorum studium, si in difficilioribus divinarum rerum disputationibus non ita versati fuerint, adjuvare possent.

In erudiendis populis quæ attendenda.

XII. Quæ cùm ita sint, antequam ad ea sigillatim tractanda accedamus, quibus hujus doctrinæ summa continetur, institutæ rei ordo postulat, ut pauca quædam exponantur, quæ pastores considerare sibique ante oculos proponere imprimis debent : ut sciant quoniam, veluti ad finem, omnia eorum consilia, labores, et studia referenda sint ; quove pacto id quod volunt, faciliùs consequi et efficere possint.

Primum.

XIII. Illud igitur primum videtur esse, ut semper meminerint, omnem christiani nominis scientiam hoc capite comprehendi, vel potiùs, quemadmodum Salvator noster ait (1) : *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti, Jesum Christum.* Quamobrem in eo præcipuè ecclesiastici doctoris opera versabitur, ut fideles (2) scire ex animo cupiant Jesum Christum, et hunc crucifixum, sibique certo persuadeant, atque intimâ cordis pietate et religione credant (3) aliud nomen non esse datum hominibus sub cœlo, in quo oporteat nos salvos fieri; siquidem ipse propitiatio est pro peccatis nostris.

Secundum.

XIV. At verò quia (4) in hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus, proxi-

(1) *Joan.* 17. 3. — (2) 1 *Cor.* 2. 1. — (3) *Act.* 4. 12. — (4) 1 *Joan.* 2 3.

mum est, et cum eo, quod diximus maximè conjunctum, ut simul etiam ostendat, vitam à fidelibus non in otio et desidiâ degendam esse, verùm oportere, ut (1) quemadmodum ipse ambulavit, ita et nos ambulemus, (2) sectemurque omni studio justitiam, pietatem, fidem, charitatem, mansuetudinem; (3) dedit enim semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum, quæ Apostolus pastoribus præcipit, ut loquantur et exhortentur.

Tertium.

XV. Cùm autem Dominus ac Salvator noster non solùm dixerit, sed etiam exemplo suo demonstrârit (4) legem et Prophetas ex dilectione pendere, Apostolus deinde confirmârit, (5) charitatem esse finem præcepti, ac legis plenitudinem, dubitare nemo potest hoc tanquam præcipuum munus omni diligentiâ curandum esse; ut populus fidelis ad immensam Dei erga nos bonitatem amandam excitetur, ac divino quodam ardore incensus, ad summum illud, et perfectissimum bonum rapiatur, cui adhærere, solidam et veram felicitatem esse is planè sentit, qui illud Prophetæ dicere poterit: (6) Quid enim mihi est in cœlo, et à te quid volui super terram? Hæc nimirùm est (7) via illa excellentior, quam idem Apostolus demonstravit, (8) cùm omnem doctrinæ et institutionis suæ rationem ad charitatem, (9) quæ nunquam excidit, dirigeret: Sive enim credendum, sive sperandum, sive agendum aliquid proponatur, ita in eo semper charitas Domini nostri commendari debet, ut quivis perspiciat, omnia perfectæ christianæ virtutis opera non aliunde, (10) quàm à dilectione, ortum habere, neque ad alium finem, quàm ad dilectionem, referenda esse.

(1) *Joan.* 1. 2, 6.—(2) 1 *Tim.* 6. 11.—(3) *Tit.* 2. 14, 15.—(4) *Matt.* 22. 40. — (5) 1 *Tit.* 2. 5 — (6) *Rom.* 13. 8. — (7) *Psal.* 72. 25. — (8) 1 *Cor.* 12. 31. — (9) 1 *Cor.* 13. 8. — (10) 1 *Cor* 16. 14.

Quartum.

XVI. Cùm autem in omni re tradendâ plurimùm intersit, utrùm hoc, an illo modo aliquid doceas, tum verò hoc in christiani populi institutione maximi momenti existimandum est. Observanda est enim audientium ætas, ingenium, mores, conditio; ut qui docendi munus exercet, (1) omnia omnibus efficiatur, ut et omnes Christo lucrifaciat, (2) seipsum fidelem ministrum, et dispensatorem probare possit, ac veluti (3) servus bonus et fidelis, dignus sit, qui super multa constituatur à Domino.

Quintum.

XVII. Neque verò unius tantùm generis homines fidei suæ commissos esse arbitretur, ut præscriptâ quâdam, et certâ docendi formulâ erudire, atque ad veram pietatem instituere æquè omnes fideles possit: sed cùm alii (4) veluti modo geniti infantes sint, alii in Christo adolescere incipiant, nonnulli verò quodammodo confirmatâ sint ætate, necesse est diligenter considerare, quibus lacte, quibus solidiore cibo opus sit, ac singulis ea doctrinæ alimenta præbere, quæ spiritum augeant, (5) donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Id verò Apostolus in seipso omnibus observandum judicavit, cùm dixit, se Græcis et Barbaris (6), sapientibus et insipientibus debitorem esse, ut videlicet intelligerent, qui ad hoc ministerium vocati sunt, ita in tradendis fidei mysteriis, ac vitæ præceptis, doctrinam ad audientium sensum, atque intelligentiam accommodari oportere, ut cùm eorum animos, qui exercitatos sensus habent, spirituali cibo expleverint, ne interim parvulos fame perire patiantur, ut (7) qui panem petant, et non sit qui frangat eis.

(1) 1 *Cor.* 9. 19. — (2) 1 *Cor.* 4. 1, 2. — (3) *Matth.* 25. 23.—(4) *Pet.* 2. 2. 1 *Cor.* 3, 2. *Heb.* 5. 12.—(5) *Eph.* 4. 13 — (6) *Rom.* 1. 14. — (7) *Thren.* 4. 4.

dum sit, confugient : exempli causâ, si explanandum sit illud Evangelium primæ Dominicæ adventûs : (1) Erunt signa in sole et luna, etc. quæ ad eam rationem pertinent, tradita sunt illo Symboli articulo : venturus est judicare vivos et mortuos : quibus inde assumptis, pastor unâ eâdemque operâ fidelem populum et Symbolum, et Evangelium docebit. Quare in omni docendi, et interpretandi munere, hanc consuetudinem tenebit dirigendi omnia ad prima illa quatuor genera, ad quæ referri universam divinæ Scripturæ vim, atque doctrinam duximus. Docendi autem ordinem eum adhibebit, qui et personis, et tempori accommodatus videbitur.

(1) *Luc.* 21. 25.

CATECHISMI CONCILII TRIDENTINI

PARS PRIMA.

DE FIDE ET SYMBOLO FIDEI.

CAPUT I.

Cur à Symboli explicatione incipiatur.

I. Nos Patrum auctoritatem secuti qui initiandis Christo Domino, et in ejus disciplinâ instituendis hominibus, à fidei doctrinâ initium fecerunt, operæ pretium duximus, quæ ad fidem pertinent, priùs explicare.

Fides quid.

II. Sed quoniam in divinis litteris multiplex est fidei significatio, hìc de eâ loquimur, cujus vi omninò assentimur iis quæ tradita sunt divinitùs. Hanc autem ad salutem consequendam esse necessariam, nemo jure dubitabit, præsertim cùm scriptum sit: (1) Sine fide impossibile est placere Deo. Cùm enim finis, qui ad beatitudinem homini propositus est, altior sit, quàm ut humanæ mentis acie perspici possit, necesse ei erat ipsius à Deo cognitionem accipere. Hæc verò cognitio nihil aliud est, nisi fides: cujus virtus efficit, ut id ratum habeamus quod à Deo traditum esse sanctissimæ matris Ecclesiæ auctoritas comprobârit: nullis enim Fidelibus potest accidere dubitatio in iis quorum Deus

(1) *Heb.* 11. 6.

auctor est, qui est ipsa veritas : ex quo intelligimus, quantum inter hanc fidem, quam Deo habemus, intersit, et illam, quam humanæ historiæ scriptoribus adhibemus. Fides autem quanquam latè pateat, et magnitudine, ac dignitate differat, (est enim sic in sacris litteris : (1) Modicæ fidei, quare dubitasti? et, (2) Magna est fides tua : et, (3) Adauge nobis fidem : Item, (4) Fides sine operibus mortua : et, (5) fides quæ per charitatem operatur) tamen est idem genere, et diversis fidei gradibus eadem definitionis vis, et ratio convenit. Quàm verò fructuosa sit, et quantam ex eâ utilitatem capiamus, in articulorum explicatione dicetur. Quæ igitur primùm christiani homines tenere debent, illa sunt, quæ fidei duces doctoresque sancti apostoli, divino Spiritu afflati, duodecim Symboli articulis distinxerunt.

Symbolum cur compositum.

III. Nam cùm mandatum à Domino accepissent, ut (6) pro ipso legatione fungentes, (7) in universum mundum proficiscerentur, atque omni creaturæ Evangelium prædicarent, christianæ fidei formulam componendam censuerunt, ut scilicet (8) idipsum omnes sentirent, ac dicerent, neque ulla essent inter eos schismata, quos ad fidei unitatem vocâssent; sed essent perfecti in eodem sensu et in eâdem sententiâ. Hanc autem christianæ fidei, et spei professionem à se compositam apostoli Symbolum appellârunt : sive quia ex variis sententiis, quas singuli in commune contulerunt, conflata est ; sive quia eâ veluti notâ, et tesserâ quâdam uterentur, quâ desertos, et (9) subintroductos falsos fratres qui (10)

(1) *Matth.* 14. 31. — (2) *Matt.* 15. 28.— (3) *Luc.* 17. 5.— (4) *Jac.* 2. 17.—(5) *Gal.* 5. 6.— (6) 2 *Cor.* 5. 20.— (7) *Marc* 16. 15. —(8) 1 *Cor.* 1. 10. (9) *Gal.* 2. 4.—(10) 2 *Cor.* 2. 77.

Evangelium adulterabant, ab iis, qui Christi militiæ sacramento se obligarent, facilè possent internoscere.

Symbolum quid contineat.

IV. Cùm multa in christianâ religione fidelibus proponantur, quorum sigillatim, vel universè certam et firmam fidem habere oportet; tum verò illud primò, ac necessariò omnibus credendum est, quod veluti veritatis fundamentum, ac summa de divinæ essentiæ bonitate, et trium personarum distinctione, earumque actionibus, quæ præcipuâ quâdem ratione illis attribuuntur, Deus ipse nos docuit. Hujus mysterii doctrinam breviter in Symbolo apostolorum comprehensam esse parochus docebit.

Symboli divisio.

V. Nam, ut majores nostri, qui in hoc argumento piè, et accuratè versati sunt, observaverunt: in tres potissimùm partes ita distributum videtur, ut in unâ divinæ naturæ prima persona, et mirum creationis opus describatur: in alterâ, secunda persona, et humanæ redemptionis mysterium: in tertiâ, tertia item persona, caput et fons sanctitatis nostræ, variis, et aptissimis sententiis concludatur. Eas autem sententias, similitudine quâdam à patribus nostris frequenter usurpatas, articulos appellamus. Ut enim corporis membra articulis distinguuntur, ita etiam in hâc fidei confessione quidquid distinctè, et separatim ab alio, nobis credendum est, rectè, et appositè articulum dicimus.

DE PRIMO SYMBOLI ARTICULO.

CAPUT II.

Hic articulus quid contineat.

I. CREDO IN DEUM PATREM OMNIPOTENTEM, CREATOREM COELI ET TERRÆ. His verbis ea sententia subjecta est: certò credo, ac sine ullâ dubitatione profiteor Deum Patrem, primam scilicet Trinitatis personam, qui suâ omnipotenti virtute cœlum ipsum et terram, et omnia quæ cœli et terræ ambitu continentur, ex nihilo condidit, et condita tuetur ac regit: neque solùm eum corde credo, et ore confiteor, verùm summo studio, ac pietate ad illum, veluti summum, et perfectissimum bonum contendo. Hæc igitur fit brevis quædam primi hujus articuli comprehensio. Sed quoniam magna mysteria in singulis ferè verbis latent, ea nunc diligentiùs parocho perpendenda sunt: ut quantùm Dominus permiserit, ad ejus majestatis gloriam contemplandam cum timore et tremore fidelis populus accedat.

Credere quid sit.

II. Igitur credendi vox hoc loco putare, existimare, opinari non significat: sed, ut docent sacræ Litteræ, certissimæ assensionis vim habet, quâ mens Deo sua mysteria aperienti, firmè, constanterque assentitur. Quamobrem is (1) credit (quod ad hujus loci explicationem attinet) cui aliquid sine ullâ hæsitatione certum, et persuasum est.

Fidei certitudo.

III. Neque verò existimare quisquam debet, fidei notitiam minùs certam esse, quòd ea non cernantur

(1) *Rom.* 4. 18, 19, 20, 21.

quæ nobis credenda fides proponit: etenim divinum lumen, quo ea percipimus, tametsi rebus perspicuitatem non afferat, nos tamen de his dubitare non sinit. (1) Deus enim qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ut non sit nobis (2) opertum Evangelium, sicut iis qui pereunt.

Fides curiositatem excludit.

IV. Jam verò ex iis quæ dicta sunt, consequitur, eum qui cœlesti hac fidei cognitione præditus est, inquirendi curiositate liberum esse. Deus enim cùm jussit nos credere, non divina judicia scrutanda, eorumque rationem, et causam perquirendam nobis proposuit; sed immutabilem fidem præcepit, quæ efficit ut animus in æternæ veritatis notitiâ conquiescat. Ac profecto cùm Apostolus testetur (3): Deus verax est, omnis autem homo mendax, si arrogantis et impudentis hominis est, gravi, ac sapienti viro aliquid affirmanti fidem non habere, sed prætereà urgere, ut quod dixerit, rationibus aut testibus probetur: cujus temeritatis, atque adeò stultitiæ fuerit Dei voces audientem, cœlestis ac salutaris doctrinæ rationes requirere? fides itaque, seclusâ omni non solùm ambiguitate, sed etiam demonstrandi studio, tenenda est.

Fidei professio exterior, necessaria.

V. Verùm illud prætereà doceat parochus, eum qui dicit: Credo, præterquam quòd intimum mentis suæ assensum declarat qui interior fidei actus est, debere id, quod animo inclusum habet, apertâ fidei professione præ se ferre, summâque alacritate palam fateri, ac prædicare. Oportet enim fideles eum spiritum habere, quo fretus Propheta dixit: (4) Credidi propter quod locutus

(1) 2 *Cor.* 4. 6. — (2) *Ibid.* v. 3. — (3) *Rom.* 3. 4. — (4) *Psal.* 115. 1.

sum; imitari apostolos qui ad principes populi responderunt: (1) Non possumus, quæ vidimus et audivimus, non loqui; D. Pauli præclarâ illâ voce excitari: (2) non erubesco Evangelium: Virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Item quo maximè hujus sententiæ veritas confirmatur: (3) Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Fides sapientiâ seculi quantùm excellat.

VI. In Deum. Hinc jam christianæ sapientiæ dignitatem, et præstantiam, ex eâque quantùm divinæ bonitati debeamus, cognoscere licet, quibus datum est, statim ad rei præstantissimæ, maximèque expetendæ cognitionem quasi fidei gradibus ascendere. In hoc enim multùm inter se differunt christiana philosophia et hujus seculi sapientia, quòd hæc quidem naturalis tantùm luminis ductu ab effectibus, et ab iis quæ sensibus percipiuntur, paulatim progressa, nonnisi post longos labores vix tandem invisibilia Dei, contemplatur, primamque omnium rerum causam et auctorem agnoscit, atque intelligit: contrà verò illa humanæ mentis aciem ita exacuit, ut in cœlum nullo labore penetrare possit atque divino splendore collustrata, primùm quidem æternum ipsum luminis fontem, deinde quæ infrà ipsum posita sunt, intueri, ut nos (4) vocatos esse de tenebris in admirabile lumen, quod est apud apostolorum principem, cum summâ animi jucunditate experiamur, et credentes (5) exultemus lætitiâ inenarrabili. Rectè igitur fideles primò se in Deum credere profitentur, cujus majestatem ex Jeremiæ sententiâ (6) incomprehensibilem esse dicimus. (7) Lucem enim, ut ait Apostolus,

(1) *Act.* 4, 20. — (2) *Rom.* 1. 16. — (3) *Rom.* 10, 10. — (4) 1 *Pet.* 2, 9. — (5) 1 *Pet.* 1, 8. — (6) *Jerem.* 32. 19. — (7) 1 *Tim.* 6. 16.

inhabitat

inhabitat inaccessibilem, quam nullus hominum vidit, sed nec videre potest; cùm enim ad Moysen loqueretur: (1) Non videbit me, inquit, homo, et vivet. Nam ut mens nostra ad Deum, quo nihil est sublimius, perveniat, necesse est eam omninò à sensibus abstractam esse; cujus rei facultatem in hâc vitâ naturaliter non habemus.

Deus ut se manifestat.

VII. Sed quamvis hæc ita sint, non reliquit tamen Deus, ut inquit Apostolus, (2) semetipsum sine testimonio, benefaciens, de cœlo dans pluvias, et tempora fructifera, implens cibo et lætitiâ corda hominum. Quæ causa fuit philosophis nihil abjectum de Deo sentiendi, et quidquid corporeum, quidquid concretum, et admistum est, ab eo longissimè removendi; cui etiam bonorum omnium perfectam vim, et copiam tribuerunt, ut ab eo tanquam à perpetuo quodam et inexhausto fonte bonitatis ac benignitatis, omnia ad omnes creatas res atque naturas perfecta bona dimanent; quem sapientem, veritatis auctorem et amantem, justum, beneficentissimum, et aliis nominibus appellaverunt, quibus summa et absoluta perfectio continetur; cujus immensam et infinitam virtutem, omnem complentem locum, et per omnia pertingentem esse dixerunt. Hoc ex divinis litteris longè meliùs constat, et illustriùs, ut illo loco, (3) Spiritus est Deus; item (4), Estote vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est; tum (5) omnia nuda et aperta sunt oculis ejus; et illud, (6) O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! deinde (7) Deus verax est, et (8) Ego sum via, et veritas, et vita: prætereà, (9) Justitiâ plena est dextera

(1) *Exod.* 33. 10. — (2) *Act.* 14. 16. — (3) *Joan.* 4. 24 — (4) *Matth.* 5. 48. — (5) *Heb.* 4, 13. — (6) *Rom.* 11. 33 — (7) *Rom.* 3. 4. — (8) *Joan* 14 6. — (9) *Psal.* 17 12

disseminârunt. Nam præter illa ingentia volumina, quibus catholicam fidem evertere conati sunt, à quibus tamen cavere, cùm apertam hæresim continerent, non magni fortasse laboris, ac diligentiæ fuit, infinitos etiam libellos conscripserunt : qui cùm pietatis speciem præ se ferrent, incredibile est, quàm facilè incautos simplicium animos deceperint.

Cur edendum hunc Catechismum jusserit Trident. Synod. sess. 24. cap. 7. et sess. 25. in fine.

IX. Quamobrem Patres œcumenicæ Tridentinæ Synodi, cùm tanto, et tam pernicioso huic malo salutarem aliquam medicinam adhibere maximè cuperent, non satis esse putârunt, graviora catholicæ doctrinæ capita contra nostri temporis hæreses decernere, sed illud præterea sibi faciendum censuerunt, ut certam aliquam formulam et rationem christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi, traderent, quam in omnibus Ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi pastoris, et doctoris munus obeundum esset.

Hujus Catechismi auctoritas et scopus.

X. Multi quidem adhuc in hoc scriptionis genere cum magnâ pietatis et doctrinæ laude versati sunt : sed tamen Patribus visum est maximè referre, si liber sanctæ Synodi auctoritate ederetur, ex quo parochi, vel omnes alii quibus docendi munus impositum est, certa præcepta petere, atque depromere ad fidelium ædificationem possint : ut quemadmodum (1) unus est Dominus, una fides, ita etiam una sit tradenda fidei, ad omniaque pietatis officia populum christianum erudiendi communis regula, atque præscriptio.

De quibus agitur in hoc Catechismo.

XI. Ergo cùm multa sint, quæ ad hanc rationem pertinere videantur, nemo existimet, illud sanctæ Synodo propositum fuisse, ut omnia christianæ fidei dogmata, uno libro comprehensa, subtiliter explicarentur : quod

(1) *Eph* 4. 5.

ab iis fieri solet, qui se profitentur universæ religionis institutionem, et doctrinam tradere : id enim et infiniti penè operis fuisset, et instituto minùs convenire perspicuum est ; sed quoniam parochos, sacerdotesque, animarum curatores, earum rerum cognitione instruendos suscepit, quæ pastoralis muneris maximè propriæ sunt, et ad fidelium captum accommodatæ, ea tantùm in medium afferri voluit, quæ hâc in re pium pastorum studium, si in difficilioribus divinarum rerum disputationibus non ita versati fuerint, adjuvare possent.

In erudiendis populis quæ attendenda.

XII. Quæ cùm ita sint, antequam ad ea sigillatim tractanda accedamus, quibus hujus doctrinæ summa continetur, institutæ rei ordo postulat, ut pauca quædam exponantur, quæ pastores considerare sibique ante oculos proponere imprimis debent : ut sciant quoniam, veluti ad finem, omnia eorum consilia, labores, et studia referenda sint ; quove pacto id quod volunt, faciliùs consequi et efficere possint.

Primum.

XIII. Illud igitur primum videtur esse, ut semper meminerint, omnem christiani nominis scientiam hoc capite comprehendi, vel potiùs, quemadmodum Salvator noster ait (1) : *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti, Jesum Christum.* Quamobrem in eo præcipuè ecclesiastici doctoris opera versabitur, ut fideles (2) scire ex animo cupiant Jesum Christum, et hunc crucifixum, sibique certo persuadeant, atque intimâ cordis pietate et religione credant (3) aliud nomen non esse datum hominibus sub cœlo, in quo oporteat nos salvos fieri ; siquidem ipse propitiatio est pro peccatis nostris.

Secundum.

XIV. At verò quia (4) in hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus, proxi-

(1) *Joan.* 17. 3. — (2) 1 *Cor.* 2. 1. — (3) *Act.* 4. 12. — (4) 1 *Joan.* 2 3.

imum est, et cum eo, quod diximus maximè conjunctum, ut simul etiam ostendat, vitam à fidelibus non in otio et desidià degendam esse, verùm oportere, ut (1) quemadmodum ipse ambulavit, ita et nos ambulemus, (2) sectemurque omni studio justitiam, pietatem, fidem, charitatem, mansuetudinem; (3) dedit enim semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum, quæ Apostolus pastoribus præcipit, ut loquantur et exhortentur.

Tertium.

XV. Cùm autem Dominus ac Salvator noster non solùm dixerit, sed etiam exemplo suo demonstrârit (4) legem et Prophetas ex dilectione pendere, Apostolus deinde confirmârit, (5) charitatem esse finem præcepti, ac legis plenitudinem, dubitare nemo potest hoc tanquam præcipuum munus omni diligentià curandum esse; ut populus fidelis ad immensam Dei erga nos bonitatem amandam excitetur, ac divino quodam ardore incensus, ad summum illud, et perfectissimum bonum rapiatur, cui adhærere, solidam et veram felicitatem esse is planè sentit, qui illud Prophetæ dicere poterit: (6) Quid enim mihi est in cœlo, et à te quid volui super terram? Hæc nimirùm est (7) via illa excellentior, quam idem Apostolus demonstravit, (8) cùm omnem doctrinæ et institutionis suæ rationem ad charitatem, (9) quæ nunquam excidit, dirigeret: Sive enim credendum, sive sperandum, sive agendum aliquid proponatur, ita in eo semper charitas Domini nostri commendari debet, ut quivis perspiciat, omnia perfectæ christianæ virtutis opera non aliunde, (10) quàm à dilectione, ortum habere, neque ad alium finem, quàm ad dilectionem, referenda esse.

(1) *Joan.* 1. 2, 6.—(2) 1 *Tim.* 6. 11.—(3) *Tit.* 2. 14, 15.—(4) *Matt.* 22. 40. — (5) 1 *Tit.* 2. 5 — (6) *Rom.* 13. 8. — (7) *Psal.* 72. 25. — (8) 1 *Cor.* 12. 31. — (9) 1 *Cor.* 13. 8. — (10) 1 *Cor* 16. 14.

Quartum.

XVI. Cùm autem in omni re tradendâ plurimùm intersit, utrùm hoc, an illo modo aliquid doceas, tum verò hoc in christiani populi institutione maximi momenti existimandum est. Observanda est enim audientium ætas, ingenium, mores, conditio; ut qui docendi munus exercet, (1) omnia omnibus efficiatur, ut et omnes Christo lucrifaciat, (2) seipsum fidelem ministrum, et dispensatorem probare possit, ac veluti (3) servus bonus et fidelis, dignus sit, qui super multa constituatur à Domino.

Quintum.

XVII. Neque verò unius tantùm generis homines fidei suæ commissos esse arbitretur, ut præscriptâ quâdam, et certâ docendi formulâ erudire, atque ad veram pietatem instituere æquè omnes fideles possit: sed cùm alii (4) veluti modo geniti infantes sint, alii in Christo adolescere incipiant, nonnulli verò quodammodo confirmatâ sint ætate, necesse est diligenter considerare, quibus lacte, quibus solidiore cibo opus sit, ac singulis ea doctrinæ alimenta præbere, quæ spiritum augeant, (5) donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Id verò Apostolus in seipso omnibus observandum judicavit, cùm dixit, se Græcis et Barbaris (6), sapientibus et insipientibus debitorem esse, ut videlicet intelligerent, qui ad hoc ministerium vocati sunt, ita in tradendis fidei mysteriis, ac vitæ præceptis, doctrinam ad audientium sensum, atque intelligentiam accommodari oportere, ut cùm eorum animos, qui exercitatos sensus habent, spirituali cibo expleverint, ne interim parvulos fame perire patiantur, ut (7) qui panem petant, et non sit qui frangat eis.

(1) 1 *Cor.* 9. 19. — (2) 1 *Cor.* 4. 1, 2. — (3) *Matth.* 25. 23. — (4) *Pet.* 2. 2. 1 *Cor.* 3. 2. *Heb.* 5. 12. — (5) *Eph.* 4. 13 — (6) *Rom.* 1. 14. — (7) *Thren.* 4. 4.

Sextum.

XVIII. Neque verò cujusquam studium in docendo retardari debet, propterea quod interdum necesse sit auditorem earum rerum præceptis instrui, quæ leviores et humiliores videntur, nec sine molestiâ ab iis potissimùm tractari solent, quorum animus in sublimium rerum contemplatione versatur, ac conquiescit. Nam si ipsa æterni Patris sapientia in terras descendit, ut in carnis nostræ humilitate, cœlestis vitæ præcepta nobis traderet, quem (1) non compellat charitas Christi, ut (2) parvulus fiat in medio fratrum suorum, et tanquam nutrix fovens filios suos, ita cupidè proximorum salutem desideret, ut quod de se ipso Apostolus testatur, eis velit (3) non solùm Evangelium Dei, sed etiam animam tradere?

Tradenda Fidelibus doctrina unde haurienda.

XIX. Omnis autem doctrinæ ratio, quæ fidelibus tradenda sit verbo Dei continetur, quod in Scripturam traditionesque distributum est. Itaque in harum rerum meditatione pastores dies noctesque versabuntur, memores illius D. Pauli admonitionis, quam ad Timotheum scriptam, omnes quicumque animarum curæ præpositi sunt, ad se pertinere existimabunt: est autem hæc admonitio in hunc modum. (4) Attende lectioni, exhortationi, et doctrinæ: est enim (5) omnis scriptura divinitùs inspirata utilis ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitiâ, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.

Partitio hujus Catechismi.

XX. Sed quoniam, quæ divinitùs tradita fuerunt, multa sunt, et varia, ut nec ita facilè aut animo comprehendi, aut etiam, mente comprehensa, memoriâ teneri possint, ut, cùm se obtulerit docendi occasio, eorum

(1) 2 *Cor.* 5. 14. — (2) 1 *Thess.* 2. 7. — (3) 1 *Thess.* 2. 8. — (4) 1 *Tim.* 4. 13. — (5) 2 *Tim.* 3. 16, 17.

parata sit et prompta explicatio, sapientissimè majores nostri totam hanc viam, et rationem salutaris doctrinæ in quatuor hæc capita redactam distribuerunt apostolorum Symbolum, sacramenta, decalogum, dominicam orationem.

Prima pars.

XXI. Nam omnia, quæ christianæ fidei disciplinâ tenenda sunt, sive ad Dei cognitionem, sive ad mundi creationem et gubernationem, sive ad humani generis redemptionem spectent, sive ad bonorum præmia, et malorum pœnas pertineant, Symboli doctrinâ continentur.

Secunda.

XXII. Quæ autem signa sunt, et tanquam instrumenta ad divinam gratiam consequendam, hæc septem sacramentorum doctrina complectitur.

Tertia.

XXIII. Jam verò quæ ad leges referuntur, quorum finis (1) est charitas, in decalogo descripta sunt.

Quarta.

XXIV. Quidquid denique ab hominibus optari, sperari, ac salutariter peti possit, id dominicâ precatione comprehenditur. Quare sequitur, ut explanatis quatuor his, quasi communibus sacræ Scripturæ locis, nihil ferè ad eorum intelligentiam, quæ christiano homini discenda sunt, desiderari possit.

Modus distribuendi doctrinam Catechismi in singulas dominicas.

XXV. Itaque visum est monere parochos, ut quotiès usu venerit ut aliquem interpretentur Evangelii, vel quemvis alium divinæ Scripturæ locum, intelligant, ejus loci, quicumque is fuerit, sententiam cadere sub unum aliquod quatuor illorum capitum, quæ diximus, quò tanquam ad ejus doctrinæ fontem, quod explican-

(1) 1 *Tim.* 1. 5.

dum sit, confugient : exempli causâ, si explanandum sit illud Evangelium primæ Dominicæ adventûs : (1) Erunt signa in sole et luna, etc. quæ ad eam rationem pertinent, tradita sunt illo Symboli articulo : venturus est judicare vivos et mortuos: quibus inde assumptis, pastor unâ eâdemque operâ fidelem populum et Symbolum, et Evangelium docebit. Quare in omni docendi, et interpretandi munere, hanc consuetudinem tenebit dirigendi omnia ad prima illa quatuor genera, ad quæ referri universam divinæ Scripturæ vim, atque doctrinam duximus. Docendi autem ordinem eum adhibebit, qui et personis, et tempori accommodatus videbitur.

(1) *Luc.* 21. 25.

CATECHISMI CONCILII TRIDENTINI

PARS PRIMA.

DE FIDE ET SYMBOLO FIDEI.

CAPUT I.

Cur à Symboli explicatione incipiatur.

I. Nos Patrum auctoritatem secuti qui initiandis Christo Domino, et in ejus disciplinâ instituendis hominibus, à fidei doctrinâ initium fecerunt, operæ pretium duximus, quæ ad fidem pertinent, priùs explicare.

Fides quid.

II. Sed quoniam in divinis litteris multiplex est fidei significatio, hic de eâ lo uimur, cujus vi omninò assentimur iis quæ tradita sunt divinitùs. Hanc autem ad salutem consequendam esse necessariam, nemo jure dubitabit, præsertim cùm scriptum sit : (1) Sine fide impossibile est placere Deo. Cùm enim finis, qui ad beatitudinem homini propositus est, altior sit, quàm ut humanæ mentis acie perspici possit, necesse ei erat ipsius à Deo cognitionem accipere. Hæc verò cognitio nihil aliud est, nisi fides : cujus virtus efficit, ut id ratum habeamus quod à Deo traditum esse sanctissimæ matris Ecclesiæ auctoritas comprobârit : nullis enim Fidelibus potest accidere dubitatio in iis quorum Deus

(1) *Heb.* 11. 6.

auctor est, qui est ipsa veritas : ex quo intelligimus, quantum inter hanc fidem, quam Deo habemus, intersit, et illam, quam humanæ historiæ scriptoribus adhibemus. Fides autem quanquam latè pateat, et magnitudine, ac dignitate differat, (est enim sic in sacris litteris : (1) Modicæ fidei, quare dubitasti ? et, (2) Magna est fides tua : et, (3) Adauge nobis fidem : Item, (4) Fides sine operibus mortua : et, (5) fides quæ per charitatem operatur) tamen est idem genere, et diversis fidei gradibus eadem definitionis vis, et ratio convenit. Quàm verò fructuosa sit, et quantam ex eâ utilitatem capiamus, in articulorum explicatione dicetur. Quæ igitur primùm christiani homines tenere debent, illa sunt, quæ fidei duces doctoresque sancti apostoli, divino Spiritu afflati, duodecim Symboli articulis distinxerunt.

Symbolum cur compositum.

III. Nam cùm mandatum à Domino accepissent, ut (6) pro ipso legatione fungentes, (7) in universum mundum proficiscerentur, atque omni creaturæ Evangelium prædicarent, christianæ fidei formulam componendam censuerunt, ut scilicet (8) idipsum omnes sentirent, ac dicerent, neque ulla essent inter eos schismata, quos ad fidei unitatem vocâssent; sed essent perfecti in eodem sensu et in eâdem sententiâ. Hanc autem christianæ fidei, et spei professionem à se compositam apostoli Symbolum appellârunt : sive quia ex variis sententiis, quas singuli in commune contulerunt, conflata est ; sive quia eâ veluti notâ, et tesserâ quâdam uterentur, quâ desertos, et (9) subintroductos falsos fratres qui (10)

(1) *Matth.* 14. 31. — (2) *Matt.* 15. 28.— (3) *Luc.* 17. 5.— (4) *Jac.* 2. 17.—(5) *Gal.* 5. 6.— (6) 2 *Cor.* 5. 20.— (7) *Marc* 16. 15. —(8) 1 *Cor.* 1. 10. (9) *Gal.* 2. 4.—(10) 2 *Cor.* 2. 77.

Evangelium adulterabant, ab iis, qui Christi militiæ sacramento se obligarent, facilè possent internoscere.

Symbolum quid contineat.

IV. Cùm multa in christianâ religione fidelibus proponantur, quorum sigillatim, vel universè certam et firmam fidem habere oportet; tum verò illud primò, ac necessariò omnibus credendum est, quod veluti veritatis fundamentum, ac summa de divinæ essentiæ bonitate, et trium personarum distinctione, earumque actionibus, quæ præcipuâ quâdem ratione illis attribuuntur, Deus ipse nos docuit. Hujus mysterii doctrinam breviter in Symbolo apostolorum comprehensam esse parochus docebit.

Symboli divisio.

V. Nam, ut majores nostri, qui in hoc argumento piè, et accuratè versati sunt, observaverunt: in tres potissimùm partes ita distributum videtur, ut in unâ divinæ naturæ prima persona, et mirum creationis opus describatur: in alterâ, secunda persona, et humanæ redemptionis mysterium: in tertiâ, tertia item persona, caput et fons sanctitatis nostræ, variis, et aptissimis sententiis concludatur. Eas autem sententias, similitudine quâdam à patribus nostris frequenter usurpatas, articulos appellamus. Ut enim corporis membra articulis distinguuntur, ita etiam in hâc fidei confessione quidquid distinctè, et separatim ab alio, nobis credendum est, rectè, et appositè articulum dicimus.

DE PRIMO SYMBOLI ARTICULO.

CAPUT II.

Hic articulus quid contineat.

I. CREDO IN DEUM PATREM OMNIPOTENTEM, CREATOREM COELI ET TERRÆ. His verbis ea sententia subjecta est: certò credo, ac sine ullâ dubitatione profiteor Deum Patrem, primam scilicet Trinitatis personam, qui suâ omnipotenti virtute cœlum ipsum et terram, et omnia quæ cœli et terræ ambitu continentur, ex nihilo condidit, et condita tuetur ac regit: neque solùm eum corde credo, et ore confiteor, verùm summo studio, ac pietate ad illum, veluti summum, et perfectissimum bonum contendo. Hæc igitur fit brevis quædam primi hujus articuli comprehensio. Sed quoniam magna mysteria in singulis ferè verbis latent, ea nunc diligentiùs parocho perpendenda sunt: ut quantùm Dominus permiserit, ad ejus majestatis gloriam contemplandam cum timore et tremore fidelis populus accedat.

Credere quid sit.

II. Igitur credendi vox hoc loco putare, existimare, opinari non significat: sed, ut docent sacræ Litteræ, certissimæ assensionis vim habet, quâ mens Deo sua mysteria aperienti, firmè, constanterque assentitur. Quamobrem is (1) credit (quod ad hujus loci explicationem attinet) cui aliquid sine ullâ hæsitatione certum, et persuasum est.

Fidei certitudo.

III. Neque verò existimare quisquam debet, fidei notitiam minùs certam esse, quòd ea non cernantur

(1) Rom. 4. 18, 19, 20, 21.

quæ nobis credenda fides proponit: etenim divinum lumen, quo ea percipimus, tametsi rebus perspicuitatem non afferat, nos tamen de his dubitare non sinit. (1) Deus enim qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ut non sit nobis (2) opertum Evangelium, sicut iis qui pereunt.

Fides curiositatem excludit.

IV. Jam verò ex iis quæ dicta sunt, consequitur, eum qui cœlesti hac fidei cognitione præditus est, inquirendi curiositate liberum esse. Deus enim cùm jussit nos credere, non divina judicia scrutanda, eorumque rationem, et causam perquirendam nobis proposuit; sed immutabilem fidem præcepit, quæ efficit ut animus in æternæ veritatis notitiâ conquiescat. Ac profecto cùm Apostolus testetur (3): Deus verax est, omnis autem homo mendax, si arrogantis et impudentis hominis est, gravi, ac sapienti viro aliquid affirmanti fidem non habere, sed præthereà urgere, ut quod dixerit, rationibus aut testibus probetur: cujus temeritatis, atque adeò stultitiæ fuerit Dei voces audientem, cœlestis ac salutaris doctrinæ rationes requirere? fides itaque, seclusâ omni non solùm ambiguitate, sed etiam demonstrandi studio, tenenda est.

Fidei professio exterior, necessaria.

V. Verùm illud prætereà doceat parochus, eum qui dicit: Credo, præterquam quòd intimum mentis suæ assensum declarat qui interior fidei actus est, debere id, quod animo inclusum habet, apertâ fidei professione præ se ferre, summâque alacritate palam fateri, ac prædicare. Oportet enim fideles eum spiritum habere, quo fretus Propheta dixit: (4) Credidi propter quod locutus

(1) 2 *Cor.* 4. 6. — (2) *Ibid.* v. 3. — (3) *Rom.* 3. 4. — (4) *Psal.* 115. 1.

sum ; imitari apostolos qui ad principes populi responderunt : (1) Non possumus, quæ vidimus et audivimus, non loqui ; D. Pauli præclarâ illâ voce excitari : (2) non erubesco Evangelium : Virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Item quo maximè hujus sententiæ veritas confirmatur : (3) Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Fides sapientiâ seculi quantùm excellat.

VI. In Deum. Hinc jam christianæ sapientiæ dignitatem, et præstantiam, ex eâque quantùm divinæ bonitati debeamus, cognoscere licet, quibus datum est, statim ad rei præstantissimæ, maximèque expetendæ cognitionem quasi fidei gradibus ascendere. In hoc enim multùm inter se differunt christiana philosophia et hujus seculi sapientia, quòd hæc quidem naturalis tantùm luminis ductu ab effectibus, et ab iis quæ sensibus percipiuntur, paulatim progressa, nonnisi post longos labores vix tandem invisibilia Dei, contemplatur, primamque omnium rerum causam et auctorem agnoscit, atque intelligit : contrà verò illa humanæ mentis aciem ita exacuit, ut in cœlum nullo labore penetrare possit atque divino splendore collustrata, primùm quidem æternum ipsum luminis fontem, deinde quæ infrà ipsum posita sunt, intueri, ut nos (4) vocatos esse de tenebris in admirabile lumen, quod est apud apostolorum principem, cum summâ animi jucunditate experiamur, et credentes (5) exultemus lætitiâ inenarrabili. Rectè igitur fideles primò se in Deum credere profitentur, cujus majestatem ex Jeremiæ sententiâ (6) incomprehensibilem esse dicimus. (7) Lucem enim, ut ait Apostolus,

(1) *Act.* 4, 20. — (2) *Rom.* 1. 16. — (3) *Rom.* 10, 10. — (4) 1 *Pet.* 2, 9. — (5) 1 *Pet.* 1, 8. — (6) *Jerem.* 32. 19. — (7) 1 *Tim.* 6. 16.

inhabitat

inhabitat inaccessibilem, quam nullus hominum vidit, sed nec videre potest; cùm enim ad Moysen loqueretur: (1) Non videbit me, inquit, homo, et vivet. Nam ut mens nostra ad Deum, quo nihil est sublimius, perveniat, necesse est eam omninò à sensibus abstractam esse; cujus rei facultatem in hâc vitâ naturaliter non habemus.

Deus ut se manifestat.

VII. Sed quamvis hæc ita sint, non reliquit tamen Deus, ut inquit Apostolus, (2) semetipsum sine testimonio, benefaciens, de cœlo dans pluvias, et tempora fructifera, implens cibo et lætitiâ corda hominum. Quæ causa fuit philosophis nihil abjectum de Deo sentiendi, et quidquid corporeum, quidquid concretum, et admistum est, ab eo longissimè removendi; cui etiam bonorum omnium perfectam vim, et copiam tribuerunt, ut ab eo tanquam à perpetuo quodam et inexhausto fonte bonitatis ac benignitatis, omnia ad omnes creatas res atque naturas perfecta bona dimanent; quem sapientem, veritatis auctorem et amantem, justum, beneficentissimum, et aliis nominibus appellaverunt, quibus summa et absoluta perfectio continetur; cujus immensam et infinitam virtutem, omnem complentem locum, et per omnia pertingentem esse dixerunt. Hoc ex divinis litteris longè meliùs constat, et illustriùs, ut illo loco, (3) Spiritus est Deus; item (4), Estote vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est; tum (5) omnia nuda et aperta sunt oculis ejus; et illud, (6) O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! deinde (7) Deus verax est, et (8) Ego sum via, et veritas, et vita: præterea, (9) Justitiâ plena est dextera

(1) *Exod.* 33. 10. — (2) *Act.* 14. 16. — (3) *Joan.* 4. 24 — (4) *Matth.* 5. 48. — (5) *Heb.* 4, 13. — (6) *Rom.* 11. 33 — (7) *Rom.* 3. 4. — (8) *Joan* 14 6. — (9) *Psal.* 17 12

B

tua ; denique, (1) Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione : postremò, (2) Quò ibo à spiritu tuo, et quò à facie tuâ fugiam ? si ascendero in cœlum, tu illìc es ; si descendero in infernum, ades ; si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris, etc. (3) Numquid non cœlum, et terram ego impleo, dicit Dominus ? Magna et præclara hæc sunt, quæ de Dei naturâ sacrorum librorum auctoritati consentanea, et consequentia ex rerum effectarum investigatione, philosophi cognoverunt.

Fides facilior digniorque scientiâ.

VIII. Quanquam in eo etiam cœlestis doctrinæ necessitatem cognoscimus, si animadvertamus fidem non solùm hoc præstare, quemadmodum suprà dictum est, ut quæ viri tantùm sapientes longo studio consecuti sunt, ea rudibus quoque, et imperitis hominibus statim pateant, atque in promptu sint ; verùm ut rerum notitia, quæ fidei disciplinâ comparatur, multò certior, atque ab omni errore purior in mentibus nostris insideat ; quàm si eas ipsas res, humanæ scientiæ rationibus comprehensas animus intelligeret. Sed quantò præstantior divini numinis cognitio censenda est ; ad quam non communiter omnibus naturæ contemplatio, sed propriè credentibus fidei lumen aditum patefecit ? Hæc autem Symboli articulis continetur, qui nobis divinæ essentiæ unitatem, et trium personarum distinctionem, tum verò ipsum Deum esse ultimum hominis finem aperiunt, à quo cœlestis, æternæque beatitudinis possessio exspectanda sit, siquidem à D. Paulo didicimus (4), Deum inquirentibus se renumeratorem esse. Hæc quanta sint, et an ejus generis sint bona, (5) ad quæ huma-

(1) *Ps.* 144. 16. — (2) *Ps.* 138. 7, 8, 9. — (3) *Jerem.* 23. 24. — (4) *Heb.* 11. 6. — (5) 1 *Cor.* 2. 9, 14.

na cognitio aspirare potuerit, multò ante eumdem Apostolum Isaïas Propheta his verbis ostendit: (1) A seculo non audierunt, neque auribus perceperunt: oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparâsti exspectantibus te.

Unus est tantùm Deus.

IX. Sed ex iis quæ diximus, unum etiam Deum esse, non plures Deos, confitendum est: nam cùm Deo summam bonitatem et perfectionem tribuamus, fieri non potest ut id, quod summum atque absolutissimum est, inveniatur in pluribus. Quod si cui aliquid ad summum deest, eo ipso imperfectus est: quare nec Dei natura illi convenit. Hoc autem multis sacrarum litterarum locis comprobatur, scriptum est enim: (2) Audi, Israël, Dominus Deus noster, Deus unus est; prætereà est Domini jussum: (3) Non habebis Deos alienos coram me; deinde per Prophetam sæpè admonet: (4) Ego primus, et novissimus, et absque me non est Deus. Apostolus etiam palam testatur: (5) Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Neque verò nos moveat, quòd interdum sacræ litteræ Dei nomen creatis etiam naturis imponunt: nam quòd prophetas, et (6) judices Deos appellârunt, non gentium more factum est, quæ sibi plures Deos stultè, et impiè finxerunt; sed quâdem loquendi consuetudine significare voluerunt excellentem aliquam virtutem, vel functionem quæ Dei munere illis concessa sit. Deum igitur naturâ, substantiâ, essentiâ unum, quemadmodum ad confirmandam veritatem in Symbolo Nicæni Concilii dictum est, christiana fides credit, et profitetur; sed altiùs etiam ascendens, ita unum intelligit, ut unitatem in Trinitate, et Trinita-

(1) *Isa.* 64. 4. — (2) *Deum.* 6. 4. — (3) *Exod.* 20. 3. — (4) *Isa.* 41. 4. *ibid.* 44. 6. *ibid.* 48. 12. — (5) *Eph.* 4. 4. — (6) *Ps.* 81 1. *Exod.* 22. 28. 1 *Cor.* 8. 5.

tem in unitate veneretur : de quo nobis mysterio nunc dicere incipiendum est : sequitur enim in Symbolo.

Nomen Pater ut Deo convenit.

X. Patrem. Sed quoniam Patris vox non unâ ratione Deo tribuitur, illud priùs declarandum erit quæ sit magis propria hujus loci significatio. Deum nonnulli etiam, quorum tenebris fides lucem non attulit, æternam substantiam esse intellexerunt, à quâ res ortæ essent, et cujus providentiâ omnia gubernarentur, suumque ordinem et statum conservarent. Ex humanis igitur rebus ductâ similitudine, quemadmodum eum, à quo familia propagata est, cujusque consilio et imperio regitur, patrem vocabant : ita hâc ratione factum est, ut Deum, quem omnium rerum opificem, et rectorem agnoscebant, Patrem appellari voluerint. Eodem nomine sacræ etiam litteræ usæ sunt cùm de Deo loquentes universorum creationem, potestatem, admirabilemque providentiam ei tribuendam indicarent; legibus enim : (1) Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te? et alibi : (2) Numquid non pater unus omnium nostrûm? Numquid non Deus unus creavit nos?

Deus Pater præcipuè Christianorum.

XI. At verò multò frequentius, et peculiari quodam nomine, præsertim in novi Testamenti libris, Deus Pater christianorum dicitur, (3) qui non acceperunt spiritum servitutis in timore, sed acceperunt spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamant Abba, Pater : (4) eam enim charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus : (5) quòd si filii, et heredes : heredes quidem Dei

(1) *Deut.* 23. 6. — (2) *Mal.* 2. 10. — (3) *Rom.* 8 15. — (4) 1 *Joan.* 3. 1. — (5) *Rom.* 8. 17.

coheredes autem Christi, (1) qui est primogenitus in multis fratribus, nec (2) confunditur vocare nos fratres. Sive igitur communem creationis et providentiæ, sive præcipuam spiritualis adoptionis causam spectes, meritò fideles Deum patrem se credere profitentur. Verùm præter eas notiones quas explicavimus, Patris nomine audito, ad altiora mysteria mentem erigendam esse parochus docebit. Quod enim in luce illâ inaccessibili, (3) quam inhabitat Deus, magis reconditum et abstrusum est, quodque humana ratio, et intelligentia non consequi, aut ne suspicari quidem poterat, id Patris vocabulo divina oracula nobis aperire incipiunt.

Nomen Pater indicat pluralitatem personarum.

XII. Indicat autem hoc nomen, in unâ divinitatis essentiâ non unam tantùm personam, sed personarum distinctionem credendam esse. Tres enim sunt in unâ divinitate personæ : Patris, qui à nullo genitus est : Filii, qui ante omnia secula à Patre genitus est : Spiritûs sancti, qui itidem ab æterno ex Patre et Filio procedit. Atqui Pater est in unâ divinitatis substantiâ prima persona, qui cum unigenito Filio suo, et Spiritu sancto unus est Deus, (4) unus est Dominus, non in unius singularitate personæ, sed in unius trinitate substantiæ. Jam verò hæ tres personæ, cùm in iis quidquam dissimile, aut dispar cogitare nefas sit, suis tantummodò proprietatibus distinctæ intelliguntur; Pater siquidem ingenitus est : Filius à Patre genitus; Spiritus Sanctus ab utroque procedit. Atque ita trium personarum eamdem essentiam, eamdem substantiam confitemur : (5) ut in confessione veræ sempiternæque Deitatis,

(1) *Rom.* 83. 29. —(2) *Heb.* 2. 11. (3) 1 *Tim.* 6. 10. — (4) Symbolum *Quicumque.* (5) *Ibid.*

et in personis proprietatem, et in essentiâ unitatem, et in Trinitate æqualitatem piè et sanctè colendam credamus.

Pater quomodo prima persona.

XIII. Nam quòd Patris primam esse personam dicimus, hoc non ita accipiendum est, perinde ac si aliquid in Trinitate prius aut posterius, majus aut minus cogitemus. Absit enim hæc à fidelium mentibus impietas, cùm eamdem æternitatem, eamdem gloriæ majestatem, in tribus personis christiana religio prædicet. Sed Patrem, propterea quod ipse sit principium sine principio, primam esse personam, verè et sine ullâ dubitatione affirmamus: quæ quidem uti Patris proprietate distincta est, ita in unam illam præcipuè hoc convenit, quòd Filium ab æterno genuerit: semper enim Deum simul et Patrem fuisse nobis significatur, cùm Dei et Patris nomina conjuncta in hâc confessione pronunciamus.

De Trinitate ne subtilius exquiratur.

XIV. Verùm quoniam in nullius rei, quàm hujus omnium altissimæ ac difficillimæ notitiâ, atque explicatione, aut periculosiùs versari, aut graviùs errare possumus, doceat parochus, religiosè retinenda esse essentiæ et personæ propria vocabula, quibus hoc mysterium significatur, et sciant fideles unitatem esse in essentiâ, distinctionem autem in personis. Sed hæc subtiliùs exquirer nihil oportet, cùm meminerimus illius vocis: (1) qui scrutator est majestatis, opprimetur à gloriâ; satis enim videri debet, quod fide certum et exploratum habemus, nos à Deo [cujus oraculis non assentiri, extremæ stultitiæ atque miseriæ est] ita edoctos esse. (2) Docete, inquit, omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti:

(1) *Prov.* 25. 27. — (2) *Matth.* 28. 19.

rursus : (1) Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus : et hi tres unum sunt; oret tamen assiduè, ac precetur Deum et Patrem, qui universa ex nihilo condidit, (2) disponitque omnia suaviter, (3) qui dedit nobis potestatem filios Dei fieri, qui Trinitatis mysterium humanæ menti patefecit; oret, inquam, sine intermissione, qui divino beneficio hæc credit, ut aliquando in æterna tabernacula receptus, dignus sit qui videat quæ tanta sit Dei Patris fœcunditas, ut se ipsum intuens, atque intelligens, parem et æqualem sibi filium gignat : quoque modo duorum idem planè, et par charitatis amor qui Spiritus Sanctus est, à Patre et Filio procedens genitorem, et genitum æterno, atque indissolubili vinculo inter se connectat : Atque ita divinæ Trinitatis una sit essentia, et trium personarum perfecta distinctio.

Cur epitheta Deo tribuantur insignia.

XV. Omnipotentem. Solent sacræ litteræ multis nominibus Dei summam vim, et immensam majestatem explicare, ut ostendant quantâ religione et pietate illius sanctissimum nomen colendum sit; sed imprimis doceat parochus, illi omnipotentem vim frequentissimè tribui : Ipse enim de se dicit, (4) Ego Deus omnipotens. Et rursus Jacob, cùm filios ad Joseph mitteret, ita illis precatus est, (5) Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem; deinde verò in Apocalypsi scriptum est : (6) Dominus Deus, qui est, et qui erat, et qui venturus est, omnipotens; et alibi, (7) Dies magnus Dei omnipotentis appellatur. Nonnumquam etiam pluribus verbis illud idem significari

(1) 1 *Joan.* 5. 7.— (2) *Sap.* 8. 1. — (3) *Joan.* 13. 12. — (4) *Genes.* 17. 1. — (5) *Gen.* 43. 14. (6) *Apoc.* 1. 8. — (7) *Apoc.* 61. 14.

solet. Atque hùc pertinet quod dicitur, (1) Non erit impossibile apud Deum omne verbum: (2) Numquid manus Domini invalida est? Item: (3) Subest tibi, cùm volueris posse; et alia generis ejusdem: ex quibus variis dicendi formis id percipitur, quod uno omnipotentis verbo comprehendi perspicuum est.

Quid significet Omnipotens.

XVI. Intelligimus autem hoc nomine nihil esse, nihil animo et cogitatione fingi posse, quod Deus efficere nequeat; etenim non solùm hæc, quæ tametsi maxima sunt, aliquo tamen modo in cogitationem nostram cadunt, efficiendi potestatem habet; nimirum, ut omnia ad nihilum recidant, atque ut plures mundi ex nihilo repente existant; verùm etiam multa majora in illius potestate sita sunt, quæ humanæ menti, et intelligentiæ suspicari non licet. Neque verò, cum omnia Deus possit, mentiri tamen, aut fallere, aut falli, aut peccare, aut interire, aut ignorare aliquid potest: hæc enim in eam naturam cadunt, cujus imperfecta actio est; Deus verò, cujus perfectissima semper est actio, ideò hæc non posse dicitur: quia posse ea, infirmitatis est, non summm et infinitæ omnium rerum potestatis, quam ille habet. Ita igitur Deum omnipotentem esse credimus, ut ab eo tamen longè omnia abesse cogitemus, quæ perfectæ ejus essentiæ maximè conjuncta, et convenientia non sunt.

In Symbolo cur Deus proponatur credendus Omnipotens.

XVII. Rectè autem, sapienterque factum parochus ostendat, ut prætermissis aliis nominibus, quæ de Deo dicuntur, hoc unum nobis credendum in Symbolo proponeretur. Nam cùm Deum omnipotentem agnoscimus,

(1) *Luc.* 1. 37. — (2) *Num.* 11, 23. — (3) *Sap.* 12. 18.

simul etiam fateamur necesse est, eum omnium rerum scientiam habere, omnia item ejus ditioni et imperio subjecta esse. Cùm verò omnia ab eo fieri posse non dubitemus, consequens omnino est, ut cætera etiam explorata de illo habeamus, quæ si desint, quomodò omnipotens sit, prorsus intelligere non possumus. Præterea nulla res tam ad fidem, et spem nostram confirmandam valet, quàm si fixum in animis nostris teneamus, nihil non fieri à Deo posse, quidquid enim deinceps credere oporteat, quamvis magnum et admirabile sit, rerumque ordinem ac modum superet, illi tamen facilè humana ratio, postquam Dei omnipotentis notitiam perceperit, sine ullâ hæsitatione assentitur; quin potiùs quò majora sint, quæ divina oracula doceant, eò libentiùs fidem eis habendam esse existimat. Quòd si boni etiam aliquid expectandum sit, nunquam animus rei magnitudine, quam exoptat, frangitur; sed erigit sese atque confirmat, sæpè illud cogitans, nihil esse, quod ab omnipotenti Deo effici non possit.

Fidei in Deum omnipotentem utilitas.

XVIII. Quare hâc fide præcipuè munitos nos esse oportet, vel cùm admiranda aliqua opera ad proximorum usum, et utilitatem edere cogimur, vel cùm à Deo precibus impetrare aliquid volumus. Alterum enim ipse Dominus docuit, cùm Apostolis incredulitatem objiciens diceret: (1) Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illùc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. De altero autem sanctus Jacobus ita testatus est: (2) Postulet in fide, nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento movetur, et circumfertur: non ergo æstimet homo ille, quòd accipiat aliquid à Domino. Mul-

(1) *Matth.* 17. 17. — (2) *Jac.* 1. 6. 7.

ta præterea hæc fides commoda atque utilitates nobis præbet; imprimis verò ad omnem animi modestiam, et humilitatem nos instituit; sic enim inquit princeps apostolorum: (1) Humiliamini sub potenti manu Dei. Monet etiam (2) non esse trepidandum, ubi non sit timor, sed unum (3) Deum timendum esse, (4) in cujus potestate nos ipsi, nostraque omnia posita sint. Inquit enim Salvator noster: (5) Ostendam vobis quem timeatis. Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Utimur deinde hâc fide ad immensa erga nos Dei beneficia cognoscenda et celebranda. Nam qui Deum omnipotentem cogitat, tam ingrato animo esse non potest, quin sæpiùs exclamet, (6) Fecit mihi magna, qui potens est.

In Trinitate non tres omnipotentes.

XIX. Sed quod Patrem omnipotentem in hoc articulo vocamus, neminem eo errore duci oportet, ut arbitretur ita illi hoc nomen tributum esse, ut Filio etiam, et Spiritui Sancto commune non sit: Nam quemadmodum Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum, neque tamen tres Deos; sed unum Deum esse dicimus; ita æquè Patrem, ac Filium, et Spiritum Sanctum omnipotentem, neque tamen tres omnipotentes, sed unum omnipotentem esse confitemur. Ut verò præcipuâ quàdem ratione, Patrem, quia omnis originis fons est, hoc nomine vocamus; uti etiam Filio, qui æternum Patris Verbum est, sapientiam, ita et Spiritui Sancto, quia utriusque amor est, bonitatem tribuimus: quamvis hæc et alia hujusmodi nomina communiter in tribus personis, ex catholicæ fidei regulâ dicantur.

(1) 1 *Pet.* 5. 6. — (2) *Psal.* 52. 6. — (3) *Ps.* 32. 8. *Ibid.* 33. 10. — (4) *Sap.* 7. 16. — (5) *Luc.* 12. 5. — (6) *Luc.* 1. 49.

Ex quo, quomodo, et cur mundum creavit Deus.

XX. Creatorem cœli et terræ. Quàm necessarium fuerit, omnipotentis Dei cognitionem paulo ante fidelibus tradi ex iis quæ nunc de universorum creatione explicanda erunt, perspici potest. Tanti enim operis miraculum faciliùs creditur, quòd nullus de immensâ Creatoris potestate dubitandi locus relinquitur. Deus enim non ex materiâ aliquâ mundum fabricatus est, sed ex nihilo creavit, idque nullâ vi aut necessitate coactus, sed suâ sponte, et voluntate instituit. Neque verò ulla alia fuit causa, quæ illum ad opus creationis impelleret, nisi ut rebus quæ ab ipso effectæ essent, bonitatem suam impertiretur. Nam Dei natura ipsa per se beatissima nullius rei indigens est, ut inquit David. (1) Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Quemadmodùm autem suâ bonitate adductus, (2) quæcumque voluit fecit: ita non exemplum aliquod aut formam, quæ extra se posita esset, cùm universa conderet, secutus est: verùm quia rerum omnium exemplar divinâ intelligentiâ continetur, id summus artifex in se ipso intuens, ac veluti imitatus, summâ sapientiâ et infinitâ virtute, quæ ipsius propria est, rerum universitatem initio procreavit; ipse enim dixit et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt. Verùm cœli et terræ nomine, quidquid cœlum, et terra complectitur, intelligendum est. Nam præter cœlos, (3) quos opera digitorum ejus Propheta appellavit, solis etiam splendorem, lunæque, et cæterorum siderum ornatum addidit: atque, (4) ut essent in signa, et tempora, et dies, et annos, ita cœlorum orbes certo, et constanti cursu temperavit, ut nihil perpetuâ eorum

(1) *Ps.* 15. 2. — (2) *Ps.* 113 3. *ibid.* 148. 5. — (3) *Psal.* 8. 4. — (4) *Gen.* 1. 14

conversione mobilius, nihil mobilitate illâ certius videri possit.

Creantur Angeli, et quales.

Prætereà spiritualem naturam, innumerabilesque angelos qui Deo ministrarent atque adsisterent, ipse ex nihilo creavit, quos deinde admirabili gratiæ suæ, et potestatis munere auxit, atque ornavit. Nam cùm illud sit in divinis litteris, (1) diabolum in veritate non stetisse, perspicuum est, eum reliquosque desertores angelos ab ortùs sui initio gratiâ præditos fuisse. De quo ita est apud sanctum (2) Augustinum : Cum bonâ voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhærent, angelos creavit, simul in eis et condens naturam, et largiens gratiam. Unde sine bonâ voluntate, hoc est Dei amore, nunquam sanctos angelos fuisse credendum est. Quod autem ad scientiam attinet, exstat illud sacrarum litterarum testimonium : (3) Tu Domine mi! Rex sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei, ut intelligas omnia super terram. Potestatem denique eis tribuit divinus David illis verbis : (4) Potentes virtute, facientes verbum illius; atque ob eam rem sæpè in sacris litteris virtutes, et exercitus Domini appellantur. Sed quamvis omnes iis cœlestibus donis ornati fuerint, plurimi tamen qui à Deo parente et creatore suo defecerunt, ex altissimis illis sedibus deturbati, atque in obscurissimum terræ carcerem inclusi, æternas superbiæ suæ pœnas luunt; de quibus Princeps apostolorum scribit in hunc modum : (5) angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari.

(1) *Joan.* 8. 44. — (2) *August. lib.* 12. *de Civit. Dei, cap.* 9 — (3) 2 *Reg.* 14. 20. — (4) *Psal.* 102. 20 — (5) 2 *Pet.* 2. 4.

Terra stabilitur et ornatur.

XXI. At verò terram etiam super stabilitatem suam fundatam Deus verbo suo jussit in mediâ mundi parte consistere, effecitque (1) ut ascenderent montes, et descenderent campi in locum quem fundavit eis; ac ne aquarum vis illam inundaret, terminum posuit, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram. Deinde non solùm arboribus, omnique herbarum, et florum varietate convestivit, atque ornavit; sed innumerabilibus etiam animantium generibus, quemadmodum anteà aquas, et aëra, ita etiam terras complevit.

Homo in creatione quibus ditatus.

XXII. Postremò Deus ex limo terræ hominem sic corpore affectum, constitutum effinxit, ut non quidem naturæ ipsius vi, sed divino beneficio immmortalis esset et impassibilis. Quòd autem ad animam pertinet, (2) eum ad imaginem et similitudinem suam formavit, liberumque ei arbitrium tribuit: omnes prætereà motus animi, atque appetitiones ita in eo temperavit, ut rationis imperio nunquam non parerent. Tum originalis justitiæ admirabile donum addidit, ac deinde cæteris animantibus præesse voluit, quæ quidem facile erit parochis ad fidelium institutionem ex sacrâ Genesis historiâ cognoscere.

Creator omnium Deus.

XXIII. Hæc igitur de universorum creatione, cœli et terræ, verbis intelligenda sunt: quæ omnia breviter quidem Propheta complexus est illis verbis: (3) Tui sunt cœli, et tua est terra, orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti; sed multo etiam brevius Patres Nicæni

(1) *Ps.* 103. 5, 8, 9.—(2) *Gen.* 1. 26.—(3) *Psal.* 88. 12.

Concilii, additis in Symbolo duobus illis verbis, visibilium et invisibilium, significaverunt. Quæcumque enim rerum universitate comprehenduntur, atque à Deo creata esse confitemur, ea vel sub sensum cadunt, et visibilia dicuntur, vel mente et intelligentiâ percipi à nobis possunt, quæ invisibilium nomine significantur.

Deus omnium Conservator æquè ac Rector.

XXIV. Nec verò ita Deum creatorem, atque effectorem omnium credere oportet, ut existimemus, perfecto, absolutoque opere, ea quæ ab ipso effecta sunt, deinceps sine infinitâ ejus virtute constare potuisse; Nam quemadmodum omnia ut essent Creatoris summâ potestate, sapientiâ et bonitate effectum est: ita etiam nisi conditis rebus perpetua ejus providentia adesset, atque eâdem vi, quâ ab initio constitutæ sunt, illas conservaret, statim ad nihilum reciderent. Atque id Scriptura declarat, cùm inquit: (1) Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses; aut quod à te vocatum non esset, conservaretur? Non solùm autem Deus universa quæ sunt, providentiâ suâ tuetur, atque administrat, verùm etiam quæ moventur, et agunt aliquid, intimâ virtute, ad motum, atque actionem ita impellit, ut quamvis secundarum causarum efficientiam non impediat, præveniat tamen, cùm ejus occultissima vis ad singula pertineat, et quemadmodum Sapiens testatur: (2) Attingat à fine usque ad finem fortiter, et disponat omnia suaviter. Quare ab Apostolo dictum est, cùm apud Athenienses annuntiaret Deum, quem ignorantes colebant: (3) Non longè est ab unoquoque nostrûm. In ipso enim vivimus et movemur, et sumus.

(1) *Sap.* 11. 26. — (2) *Sap.* 8. 1. —(3) *Act.* 17, 27, 28

Tribus personis creatio tribuenda.

XXV. Atque hæc de primi articuli explicatione satis fuerint, si tamen illud etiam admonuerimus, creationis opus omnibus sanctæ et individuæ Trinitatis personis commune esse. Nam hoc loco, ex apostolorum doctrinâ, Patrem creatorem cœli et terræ confitemur: in Scripturis sacris legimus de Filio: (1) omnia per ipsum facta sunt: et de Spiritu Sancto, (2) Spiritus Domini ferebatur super aquas: et alibi, (3) Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

DE ARTICULO II.

CAPUT III.

Utilitas hujus articuli.

I. Et in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum. Mirificam, et uberrimam esse utilitatem, quæ ex hujus articuli fide, et confessione confluxit, ad humanum genus, et illud sancti Joannis testimonium ostendit: (4) Quisquis confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo: et beatitudinis præconium declarat, quod à Christo Domino tributum est Principi apostolorum: (5) Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi; sed Pater meus, qui in cœlis est. Hoc enim fundamentum firmissimum est nostræ salutis ac redemptionis.

Unde incipienda hujus articuli explicatio.

II. Sed quoniam admirabilis hujus utilitatis fructus

(1) *Joan.* 1. 3. — (2) *Gen.* 2.—(3) *Ps.* 32. 6.—(4) 1 *Joan.* 4. 15.— (5) *Matth.* 16. 17.

maximè ex felicissimi illius statûs ruinâ intelligitur, in quo Deus primos homines collocârat, incumbat in hanc curam parochus, ut fideles communium miseriarum, et ærumnarum causam agnoscant. Cùm enim à Dei obedientiâ descivisset Adam, interdictumque violâsset illud : (1) Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas : in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris : in summam illam incidit calamitatem, ut sanctitatem et justitiam in quâ constitutus fuerat, amitteret, et reliqua subiret mala, quæ sancta (2) Tridentina Synodus uberiùs explicavit. Prepterea vorò peccatum, et peccati pœnam in uno Adam non constitisse commemorabunt ; sed ex eo tanquam ex semine et causâ ad omnem posteritatem jure permanâsse. Cùm igitur ex altissimo dignitatis gradu concidisset nostrum genus, sublevari inde, et in pristinum locum restitui nullo modo poterat hominum aut angelorum viribus : quare reliquum erat illud ruinæ, et malorum subsidium, ut Dei Filii infinita virtus, assumptâ carnis nostræ imbecillitate, infinitam tolleret peccati vim, et nos reconciliaret Deo in sanguine suo.

Confessio hujus articuli quàm necessaria.

III. Hujus autem redemptionis fides, et confessio hominibus ad salutem consequendam necessaria est, semperque fuit, quam Deus initio præmonstravit : nam in illâ damnatione humani generis, quæ statim peccatum consecuta est, ostensa etiam fuit spes redemptionis illis verbis, quibus proprium diabolo damnum, quod ex liberatione hominum facturus erat, denuntiavit : (3) Inimicitias ponam inter te et mulierem, semen

(1) *Gen.* 1. 16, 17. — (2) *Conc. Trid. sess.* 5. *can.* 1 *et* 2. *Ib. sess.* 6. *can.* 1 *et* 2. — (3) *Gen.* 3. 15.

tuum

tuum, et semen illius; ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus.

Promissio servatoris fit et confirmatur.

IV. Et deinceps eamdem promissionem sæpè confirmavit, majoremque sui consilii significationem iis præsertim hominibus dedit, quibus voluit singularem benevolentiam præstare: inter cæteros verò, cùm patriarchæ Abrahæ sæpenumerò hoc mysterium significâsset, tum eo tempore apertiùs declaravit, cùm ille Dei jussis obediens filium suum unicum Isaac immolare voluit; inquit enim: (1) Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tu unigenito, benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, et velut arenam, quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Ex quibus verbis facilè colligi poterat, ex progenie Abrahæ futurum, qui omnibus ab immanissimâ Satanæ tyrannide liberatis salutem afferret: illum autem Dei Filium natum ex semine Abrahæ, secundùm carnem fore necesse erat.

Eadem promissio iteratur.

V. Non ita multò post Dominus ut ejusdem promissionis memoria consecraretur, idem fœdus cum Jacob Abrahæ nepote sancivit. Nam cùm ille (2) in somnis vidit scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cœlos, angelos quoque Dei ascendentes, et descendentes per eam, ut testatur Scriptura, (3) audivit etiam Dominum innixum scalæ dicentem sibi: Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac; terram in quâ dormis, tibi dabo, et semini tuo, eritque

(1) Gen. 22. 16, *Cat. Brid.* 17.—(2) *Ib.* 28. 12.—(3) *Ib.* 183

semen tuum quasi pulvis terræ. Dilataberis ad orientem, et occidentem, et septentrionem, et meridiem, et benedicentur in te, et in semine tuo cunctæ tribus terræ.

Hujus promissionis memoria renovatur.

VI. Neque posteà destitit Deus eâdem sui promissi memoriâ renovandâ, et generi Abraham, et multis præstereà hominibus Salvatoris exspectationem commovere: siquidem Judæorum republicâ, et religione constitutâ, notior populo suo fieri cœpit: nam et mutæ res significârunt, et homines prædixerunt quæ et quanta nobis bona Salvator ille, et Redemptor noster Christus Jesus allaturus esset. Ac prophetæ quidem, quorum mens cœlesti lumine illustrata fuit, (1) Filii Dei ortum, admirabilia opera, quæ homo natus effecit, doctrinam, mores, consuetudinem, mortem, resurrectionem, cæteraque ejus mysteria, hæc omnia, quasi tum adessent, palàm docentes, populo prænunciârunt: ita ut, si futuri, et præteriti temporis tollatur diversitas, nihil jam inter prophetarum prædicta, et apostolorum prædicationem, nihil inter veterum patriarcharum fidem, et nostram interesse videamus. Sed jam de singulis articuli partibus dicendum videtur.

Jesus quid significet, et à quo datum hoc nomen.

VII. Jesus, proprium est nomen ejus qui Deus, et homo est, quod Salvatorem significat, non quidem fortuitò, aut hominum judicio, et voluntate, sed Dei consilio, et præcepto, illi impositum. Angelus enim Mariæ matri ita annunciavit: (2) Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Ac deinde

(1) *Is.* 7. 14. 8. 3. 9. 6. 11. 12 53. *per totum. Jer.* 23. 5. 30, 9. *Dan.* 7. 13. 9. 24.—(2) *Luc.* 1. 31.

Joseph virginis sponso non solùm, ut eo nomine puerum appellaret, præcepit: sed etiam cur ita nominandus esset, declaravit: inquit enim: (1) Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in eâ natum est, de Spiritu Sancto est: pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum.

Præcipuè Christo convenit nomen Jesus.

VIII. Ac multi quidem hoc nomine fuerunt appellati in divinis litteris: nam idem nomen (2) Nave filio fuit, qui Moysi successit, et populum à Moyse ex Ægypto liberatum, in terram promissionis, quod illi negatum fuerat, deduxit. Eodem etiam nomine (3) Josedech, sacerdotis filius appellatus est. Sed quantò veriùs Salvatorem nostrum hoc nomine appellandum existimabimus? qui non uni alicui populo, sed universis omnium ætatum hominibus, non quidem fame, aut Ægyptiaco, vel Babylonico dominatu oppressis, sed in umbrâ mortis sedentibus, et durissimis peccati et diaboli vinculis obstrictis, lucem, libertatem, et salutem dederit; qui eis cœlestis regni jus, et hereditatem acquisiverit: qui eos Deo Patri reconciliaverit: in illis Christum Dominum adumbratum videmus, à quo iis beneficiis quæ diximus, cumulatum est genus humanum. Quæ præthereà (4) nomina prædicta sunt Dei Filio divinitùs imponenda, ad unum hoc Jesu nomen referuntur: cùm enim cætera salutem, quam nobis daturus erat, aliquâ ex parte attingerent, hoc ipsum universæ salutis humanæ, vim, rationemque complexum est.

(1) *Matth.* 1. 20, 21.—(2) *Eccli.* 46. 1.—(3) *Aggæi*, 1. 1.—(4) *Isa.* 7. 14. 8. 8. 9. 6. *Jerem.* 23. 6.

Nomini Jesu cur Christi nomen addatur.

IX. Jesu nomini Christi etiam nomen additum est, quod unctum significat et honoris, et officii nomen est: nec unius rei proprium, sed commune multorum: nam veteres illi patres nostri (1) Christos appellabant sacerdotes et reges, quos Deus propter muneris dignitatem ungi præceperat. Sacerdotes enim ii sunt, qui populum assiduis precibus Deo commendant, qui sacrificia Deo faciunt, qui pro populo deprecantur. Regibus autem populorum gubernatio commissa est: ad eosque pertinet maximè legum auctoritatem, innocentium vitam tueri, et nocentium audaciam ulcisci. Quoniam igitur utraque harum functionum Dei majestatem referre in terris videtur, ideò qui vel ad regium, vel ad sacerdotale munus obeundum delecti erant, (2) unguento ungebantur. Prophetas etiam ungendi mos fuit, qui Dei immortalis interpretes, et internuncii cœlestia arcana nobis aperuerunt, atque ad emendandos mores salutaribus præceptis, et futurorum prædictione hortati sunt.

Christus Propheta, Rex, et Sacerdos.

X. At verò cùm Jesus Christus Salvator noster in mundum venit, trium personarum partes, et officia suscepit, prophetæ, sacerdotis, ac regis, atque ob eas causas Christus dictus est et unctus ad illorum munerum functionem; non quidem alicujus mortalis operâ, sed cœlestis Patris virtute: non terreno unguento, sed spirituali oleo: quippe cùm in sanctissimam ejus animam Spiritûs Sancti plenitudo, gratiaque, et omnium donorum uberior copia effusa sit, quàm ulla alia crea-

(1) 1 *Reg.* 12. 3, 16. 6, 24. 7. —(2) *Lev.* 8. 30. 3. *Reg.* 10. 15, 16.

ta natura capere potuerit : atque id præclarè propheta ostendit, cùm Redemptorem ipsum afflatus diceret : (1) Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem : propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Idem etiam ac multo apertiùs Isaïas iis verbis demonstravit : (2) Spiritus Domini super me, eò quòd unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me.

Christus quomodo Propheta, Sacerdos et Rex.

XI. Itaque Jesus Christus summus (3) Propheta, et magister fuit, qui nos Dei voluntatem docuit, et à cujus doctrinâ orbis terrarum Patris cœlestis cognitionem accepit : quod ei nomen præclarius, ac præstantius convenit, quod omnes quicumque prophetæ nomine dignati sunt, ejus discipuli fuerunt, atque ob illam præcipuè causam missi, ut Prophetam hunc, qui ad salvandos omnes venturus erat, prænunciarent. Christus item sacerdos fuit, non quidem ex ordine, ex quo in veteri lege Leviticæ tribus sacerdotes exstiterunt, verùm ex illo, de quo David propheta cecinit : (4) Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech. Cujus rei argumentum Apostolus ad Hebræos scribens, accuratè persecutus est; sed Christum, non solùm ut Deus, verùm ut homo, ac nostræ naturæ particeps est, Regem etiam agnoscimus, de quo angelus testatus est : (5) Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis.

Regnum Christi quale et quomodò regatur.

XII. Quod quidem Christi regnum spirituale est, atque æternum, in terrisque inchoatur, in cœlo perfici-

(1) *Ps.* 44. 8. — (2) *Isa.* 61. 1. — (3) *Deut.* 18. 15. — (4) *Ps.* 109. 4. *Hebr.* 5. 6. — (5) *Luc.* 1. 33.

tur. Ac regis quidem officia admirabili providentiâ suæ præstat Ecclesiæ : ipse eam regit : ipse ab hostium impetu, atque insidiis tuetur : ipse ei leges præscribit : ipse non solùm sanctitatem, et justitiam largitur, verùm etiam ad perseverandum facultatem et vires præbet : quanquam autem hujus regni finibus tam boni quàm mali contineantur, atque adeo omnes homines jure ad illud pertineant, ii tamen præ cæteris summam Regis nostri bonitatem et beneficentiam experiuntur, qui ex ejus præceptis integram, atque innocentem vitam degunt : neque verò hoc illi regnum hæreditario aut humano jure obtigit, tametsi genus à clarissimis regibus duceret, sed rex fuit, propterea quod Deus in illum hominem contulit quidquid potestatis, amplitudinis, dignitatis, hominis natura capere posset. Illi igitur totius mundi regnum tradidit, (1) eique omnia, quod jam fieri cœptum est, plenè perfectèque in die judicii subjicientur.

Christus Dei Filius et verus Deus.

XIII. Filium ejus unicum. His verbis altiora mysteria de Jesu credenda, et contemplanda fidelibus proponuntur, nimirum Filium Dei esse, et verum Deum, sicuti Pater est, qui eum ab æterno genuit : præterea illum divinæ Trinitatis secundam personam aliis duabus omnino æqualem confitemur : nihil enim impar, et dissimile in divinis personis aut esse, aut fingi animo debet, cùm unam omnium essentiam, voluntatem, potestatem agnoscamus : quod cùm multis pateat divinæ Scripturæ oraculis, tum præclarissimè illud ostendit sancti Joannis testimonium : (2) In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.

(1) 1 *Corinth.* 15. 26, 27. — (2) *Joan.* 1. 1.

Christi æterna generatio ineffabilis.

XIV. Sed cùm Jesum Filium Dei esse audimus, nihil terrenum, aut mortale de ejus ortu cogitandum est: verùm ortum illum, quo ab omni æternitate Pater Filium genuit; quem ratione percipere, atque perfectè intelligere nullo modo possumus, constanter credere, et summâ animi pietate colere debemus, ac veluti mysterii admiratione obstupefacti, illud cum prophetâ dicere: (1) Generationem ejus quis enarrabit? Hoc igitur credendum est, Filium ejusdem esse naturæ, ejusdem potestatis et sapientiæ cum Patre, ut in Symbolo Nicæno explicatiùs confitemur; inquit enim: Et in Jesum Christum Filium ejus unigenitum, et ex Patre natum ante omnia secula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt.

Similitudo.

XV. Ex omnibus autem quæ ad indicandum modum, rationemque æternæ generationis similitudines afferuntur, illa propiùs ad rem videtur accedere, quæ ab animi nostri cogitatione sumitur. Quamobrem sanctus Joannes Filium ejus, (2) Verbum appellat. Ut enim mens nostra, se ipsam quodammodo intelligens, sui effingit imaginem, quam verbum Theologi dixerunt: ita Deus (quantùm tamen divinis humana conferri possunt) seipsum intelligens, Verbum æternum generat: et si præstat contemplari, quod fides proponit, et sincerâ mente Jesum Christum verum Deum, et verum hominem credere et confiteri, genitum quidem, ut Deum, ante omnium seculorum ætates, ex Patre: ut hominem verò, natum in tempore ex matre Mariâ Virgine.

(1) *Isa.* 53. 8. —(2) 1 *Joan.* 1. 1.

Christus una persona et Filius unicus Patris.

XVI. Et quanquam duplicem ejus nativitatem agnoscamus, unum tamen Filium esse credimus. Una enim persona est, in quâ divina et humana natura convenit. Et quod ad divinam generationem attinet, nullos aut fratres, aut coheredes habet, cùm ipse Patris unicus Filius, nos verò homines figmentum, et opus manuum ejus simus.

At si humanum ortum consideremus, multos ille non solùm fratrum nomine appellat, sed fratrum etiam loco habet, ut unà cùm eo paternæ hereditatis gloriam adipiscantur: ii sunt, qui fide Christum Dominum receperunt, et fidem, quam nomine profitentur, reipsâ et charitatis officiis præstant; quare (1) primogenitus in multis fratribus ab Apostolo vocatur.

Christo cur varia tribuantur epitheta.

XVII. Dominum nostrum. Multa sunt, quæ de Salvatore nostro in sacris Litteris dicuntur; quorum alia, ut Deus est: alia, ut homo, ipsi convenire perspicuum est: quoniam à diversis naturis diversas earum proprietates accepit. Igitur verè dicimus Christum esse omnipotentem, æternum, immensum: quod à divinâ habet. Rursùs de illo dicimus, passum, mortuum esse, resurrexisse; quæ naturæ hominum convenire nemo dubitat. Verùm præter hæc quædam alia utrique naturæ congruunt, ut hoc loco, cùm Dominum nostrum dicimus. Igitur si ad utramque naturam hoc nomen referatur, meritò Dominus noster prædicandus est.

Christus cur Dominus noster appellatur.

XVIII. Nam quemadmodum ipse æternus Deus est,

(1) *Rom.* 8. 29.

ut Pater, ita etiam omnium rerum æquè Dominus est, ac Pater; et quemadmodum ipse et Pater non est alius, atque alius Deus, sed idem planè Deus, ita etiam ipse et Pater non est alius, atque alius Dominus. Sed rectè etiam multis rationibus, ut homo est, Dominus noster appellatur. Ac primùm quidem, quoniam ipse redemptor noster fuit, atque à peccatis nos liberavit, jure hanc potestatem accepit, ut verè Dominus noster esset ac diceretur. Ita enim Apostolus docet: (1) humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum: et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloriâ est Dei Patris. Atque ipse de se post resurrectionem: (2) data est, inquit, mihi omnis potestas in Cœlo et in terrâ.

Nota. Ob eam quoque rem Dominus dicitur, quòd in unâ personâ duæ naturæ, divina, et humana, conjunctæ sint; hâc enim admirabili conjunctione meruit, ut quamvis pro nobis mortuus non esset, tamen Dominus constitueretur, communiter quidem omnium rerum quæ conditæ sunt, præcipuè autem fidelium qui illi parent, atque summo animi studio inserviunt.

Homo Christianus Christi Domini verè mancipium est.

XIX. Quod igitur reliquum est, parochus fidelem populum ad eam rationem cohortabitur, ut sciat æquissimum esse præ cæteris hominibus, nos qui ab eo nomen invenimus, Christianique vocamur, et quanta ille in nos beneficia contulerit, ignorare non possumus, ob id maximè, quòd ejus munere hæc omnia fide intelligimus: æquum est, inquam, nos ipsos non secùs ac manci-

(1) *Phil.* 2. 7, 10.—(2) *Matth.* 28. 18

pia, Redemptori nostro, et Domino in perpetuum addicere et consecrare.

In baptismo Christo devovemur.

XX. Et quidem cùm baptismo initiaremur, ante Ecclesiæ fores id professi sumus : declaravimus enim nos Satanæ, et mundo renuntiare, et Jesu Christo totos nos tradere. Quòd si, ut christianæ militiæ adscriberemur, tam sanctâ et solemni professione nos ipsos Domino nostro devovimus : quo supplicio digni erimus, si postquàm Ecclesiam ingressi sumus, Dei voluntatem, et legem cognovimus : postquam sacramentorum gratiam percepimus, ex mundi, et diaboli præceptis, ac legibus vixerimus, perinde ac si cùm baptismo abluti sumus mundo et diabolo, non Christo Domino, ac redemptori nomen dedissemus? sed cujus animum, amoris facibus, non incendat tanti Domini tam benigna et propensa in nos voluntas, qui, tametsi nos in potestate suâ, et dominatu veluti servos sanguine suo redemptos habeat, eâ tamen charitate complectitur, ut, (1) non servos vocet, sed amicos, sed fratres? Hæc profectò justissima causa est, atque haud scio an omnium sit maxima, cur eum perpetuò debeamus Dominum nostrum agnoscere, venerari, et colere.

DE ARTICULO III.

CAPUT IV.

Quanta in nos Dei beneficia.

I. Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine. Maximo quidem, et singulari beneficio humanum genus à Deo affectum esse, qui nos è

(1) *Joan.* 15. 14.

durissimi tyranni servitute in libertatem vindicârit, ex iis quæ superiori articulo declarata sunt, intelligere fideles possunt. At verò si consilium etiam, et rationem, quâ potissimùm id efficere voluit, nobis ante oculos ponamus, profectò nihil divinâ in nos beneficentiâ, ac bonitate illustrius, nihil magnificentius esse videbitur.

Hujus articuli sensus.

II. Ejus igitur mysterii magnitudinem, quod nobis tanquam salutis nostræ præcipuum caput sacræ Litteræ considerandum sæpissimè proponunt: Parochus à tertii articuli explicatione ostendere incipiet: cujus hanc esse sententiam docebit nos credere, et confiteri, eum ipsum Jesum Christum unicum Dominum nostrum Dei Filium, cùm pro nobis humanam carnem suscepit in utero Virginis, non ex virili semine, ut alii homines, sed suprà omnem naturæ ordinem, (1) Spiritûs Sancti virtute conceptum esse, ita ut eadem persona Deus permanens, quod ex æternitate erat, (2) homo fieret, quod ante non erat.

Probatur hic sensus.

III. Ea autem verba ita accipienda esse, ex sacri Concilii Constantinopolitani confessione planè perspicitur: inquit enim: Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de Cœlis: et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Mariâ Virgine, et homo factus est. Atque id etiam sanctus Joannes evangelista explicavit, ut qui ex ipsius Domini salvatoris pectore, altissimi hujus mysterii cognitionem hausisset. Nam cùm divini Verbi naturam declarâsset illis verbis: (3) In principio erat Verbum; et Verbum erat apud Deum, et Deus

(1) *Matth.* 1. 20. — (2) *Joan.* 1. 14. — (3) *Joan.* 1. 1.

erat Verbum: ad extremum conclusit: Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Verbum enim, quod divinæ naturæ hypostasis est, ita humanam naturam assumpsit, ut una et eadem esset divinæ et humanæ naturæ hypostasis, ac persona: quo factum est, ut tam admirabilis conjunctio utriusque naturæ actiones et proprietates conservaret, atque, ut est apud sanctum (1) Leonem magnum illum Pontificem: Nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio.

Quæ opera Dei toti Trinitati tribuantur.

IV. Sed quoniam prætermittenda non est verborum explanatio, doceat parochus, cùm dicimus, Dei Filium Spiritûs Sancti virtute conceptum esse, unam hanc divinæ Trinitatis personam incarnationis mysterium non confecisse. Quamvis enim unus Filius humanam naturam assumpserit, tamen omnes divinæ Trinitatis personæ, Pater, Filius et Spiritus Sanctus hujus mysterii auctores fuerunt; siquidem illa christianæ fidei regula tenenda est: Omnia, quæ Deus extra se in rebus creatis agit, tribus personis communia esse, neque unam magis quàm aliam, aut unam sine aliâ agere.

Quænam personis singulis.

V. Quòd autem una persona ab aliâ procedat, hoc unum omnibus commune esse non potest: nam Filius à Patre tantùm generatur; Spiritus Sanctus à Patre et Filio procedit: quidquid verò extra illas ab ipsis proficiscitur, tres personæ, sine ullo discrimine agunt, atque ex hoc genere Filii Dei incarnatio censenda est.

Christus, cur dicatur conceptus de Spiritu Sancto.

VI. Quanquam verò hæc ita se habeant, solent tamen

(1) *Serm. 1. de Nat.*

sacræ Litteræ earum rerum, quæ omnibus personis communes sunt, aliam aliis tribuere: quemadmodum summam omnium rerum potestatem Patri, sapientiam Filio, Spiritui Sancto amorem adscribunt. Et quoniam divinæ Incarnationis mysterium singularem atque immensam Dei erga nos benignitatem declarat, ob eam rem peculiari quâdam ratione hoc opus Spiritui Sancto tribuitur.

Christi Conceptionis mysterium declaratur.

VII. In hoc mysterio quædam suprà naturæ ordinem, quædam naturæ vi effecta esse animadvertimus. Nam, quod ex purissimo virginis matris sanguine Christi corpus formatum credimus, in eo naturam humanam agnoscimus, cùm illud omnium hominum corporibus commune sit, ut ex matris sanguine formentur. Quod verò et naturæ ordinem, et humanam intelligentiam superat, illud est: simul atque beata Virgo angeli verbis assentiens, dixit: (1) Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum: statim Sanctissimum Christi corpus formatum, eique anima rationis compos conjuncta est, atque ita in ipso temporis articulo perfectus Deus, et perfectus homo fuit. Hoc autem novum fuisse, atque admirabile Spiritûs Sancti opus, nemo dubitare potest, cùm servato naturæ ordine, nullum corpus, nisi intrà præscriptum temporis spatium, hominis anima informari queat.

Christus non priùs homo quàm Deus.

VIII. Deinde verò illud accedit maximâ admiratione dignum, quod, ut primùm cum corpore anima conjuncta fuit, ipsa etiam divinitas cum corpore et anima copulata est; quare simul corpus formatum, atque animatum est, et corpori, et animæ divinitas conjuncta.

(1) *Luc.* 1. 38.

Virgo verè mater Dei et hominis.

IX. Ex quo fit, ut eodem temporis puncto perfectus Deus et perfectus homo esset, et Virgo sanctissima verè, et propriè mater Dei, et hominis diceretur, quòd eodem momento Deum et hominem concepisset. Hoc autem ab Angelo ei significatum est, cùm ait (1) : ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum; hic erit magnus : et Filius Altissimi vocabitur. Et eventu comprobatum est, quod Isaïas prædixit: (2) Ecce virgo concipiet, et pariet filium. Idem quoque Elisabeth, cùm Spiritu Sancto repleta, Filii Dei conceptionem intellexisset, his verbis declaravit : (3) Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?

Christus ut primùm conceptus gratiam omnem habuit.

X. Sed quemadmodum Christi corpus ex purissimis integerrimæ Virginis sanguinibus, sine ullâ viri operâ, ut anteà diximus, verùm solâ Spiritùs Sancti virtute formatum est : ita etiam ut primùm conceptus est, illius anima uberrimam spiritûs Dei copiam, atque omnem charismatum abundantiam accepit : neque enim, ut aliis hominibus, qui sanctitate, et gratiâ ornantur, (4) ipsi ad mensuram, ut testatur sanctus Joannes, dat Deus spiritum, sed omnem gratiam tam affluenter in ejus animam infudit, ut (5) de plenitudine ejus nos omnes acciperemus.

Nota. Neque enim Filium Dei adoptivum appellare licet, quamvis spiritum illum habuerit, quo sancti homines filiorum Dei adoptionem consequuntur : nam cùm

(1) *Luc.* 1. 31. — (2) *Isa.* 8. 14. — (3) *Luc.* 1 43. — (4) *Joan.* 3. 34. — (5) *Joan.* 1. 16.

naturâ Filius Dei sit, adoptionis gratiam, aut nomen in eum convenire nullo modo existimandum est.

Fidei hujus articuli fructus percipiendi.

XI. Hæc sunt, quæ de admirabili Conceptionis mysterio explicanda visa sunt, ex quibus ut salutaris fructus ad nos redundare possit, illa imprimis fideles memoriâ repetere, ac sæpiùs cogitare cum animis suis debent: Deum esse, qui humanam carnem assumpsit: eâ verò ratione hominem factum, quam mente nobis assequi non licet, nedum verbis explicare: ob eum denique finem hominem fieri voluisse, ut nos homines filii Dei renasceremur. Hæc cùm attentè consideraverint, tum verò omnia mysteria, quæ hoc articulo continentur, humili, ac fideli animo credant, et adorent: nec curiosè, quod sine periculo vix unquam fieri potest, illa investigare, ac perscrutari velint.

Christum Virgo peperit.

XII. Natus ex Maria Virgine. Hæc altera est hujus articuli pars, in quâ explicandâ parochus diligenter versabitur, cùm fidelibus credendum sit, Jesum Dominum non solùm conceptum Spiritûs Sancti virtute, sed etiam ex Mariâ Virgine natum, et in lucem editum esse, cujus mysterii fides quantâ cum lætitiâ et jucunditate animi meditanda sit, angeli vox, qui primus felicissimum nuncium mundo attulit, declarat; inquit enim: (1) Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo. Tum ex illius cœlestis militiæ cantico; (2) gloria in altissimis Deo, et in terrâ pax hominibus bonæ voluntatis, quod angeli cecinerunt, facile est intelligere. Hinc etiam amplissimum illud Dei promissum ad Abraham impleri incœpit, cui dictum

(1) *Luc.* 2. 10. — (2) *Luc.* 2. 24.

est, fore aliquando, ut (1) in ejus semine omnes gentes benedicerentur. Maria enim, quam verè matrem Dei prædicamus, et colimus, quòd eam personam, quæ simul Deus et homo erat peperit, (2) à Davide rege originem duxit. Sed quemadmodum conceptio ipsa naturæ ordinem prorsùs vincit, ita in ortu nihil non divinum licet contemplari.

Christum quomodo Virgo peperit.

XIII. Prætereà, quo nihil admirabilius dici omninò aut cogitari potest, nascitur ex matre sine ullâ maternæ virginitatis diminutione, et quo modo posteà ex sepulcro clauso et obsignato egressus est, atque ad discipulos (3) clausis januis introïvit : vel, ne à rebus etiam quæ à naturâ quotidiè fieri videmus, discedatur, quo modo solis radii concretam vitri substantiam penetrant, neque frangunt, aut aliquâ ex parte lædunt : simili, inquam, et altiori modo Jesus Christus ex maternâ alvo, sine ullo maternæ virginitatis detrimento editus est : ipsius enim incorruptam, et perpetuam virginitatem verissimis laudibus celebramus. Quod quidem Spiritûs Sancti virtute effectum est, qui in Filii conceptione, et partu, matri ita adfuit, ut ei et fœcunditatem dederit, et perpetuam virginitatem conservârit.

Christus Adamo, Maria Evæ comparantur.

XIV. Solet interdum Apostolus Christum Jesum novissimum Adam appellare, eumque primo Adam conferre : (4) nam ut in primo omnes homines moriuntur, ita in secundo omnes ad vitam revocantur : atque ut Adam, quod ad naturalem conditionem pertinet, humani generis parens fuit, ita Christus gratiæ, et gloriæ

(1) *Genes.* 22. 18. — (2) *Matt.* 1. 5, 6. — (3) *Joan.* 20. 19. — (4) 1 *Cor* 15. 21, 22.

auctor

auctor est. Ad eum modum nobis etiam licet Virginem matrem cum Evâ ita conferre, ut priori Evæ secunda Eva, quæ est Maria, respondeat : quemadmodum secundum Adam, hoc est Christum, primo Adam respondere ostendimus. Eva enim (1) quia serpenti fidem habuit, maledictum et mortem in humanum genus invexit : et Maria postquam angelo credidit, Dei bonitate effectum est ut (2) benedictio et vita ad homines perveniret ; propter Evam nascimur filii iræ, à Mariâ Jesum Christum accepimus, per quem filii gratiæ regeneramur. Evæ dictum est : (3) in dolore paries filios. Maria hâc lege soluta est ; ut quæ, salvâ virginalis pudicitiæ integritate, sine ullo doloris sensu, ut anteà dictum est : Jesum Filium Dei peperit.

Figura conceptionis et nativitatis Christi.

XV. Cùm igitur tanta, et tam multa sint admirandæ hujus conceptionis et nativitatis sacramenta, divinæ Providentiæ consentaneum fuit, ut ea multis figuris et oraculis significarentur. Quare hùc pertinere sancti doctores intellexerunt multa, quæ in variis sacris Scripturæ locis legimus; præcipuè verò, (4) portam illam sanctuarii, quam Ezechiel clausam vidit : item lapidem de monte sine manibus abscissum, ut est apud Danielem, (5) qui factus est magnus mons, et implevit universam terram : deinde Aaron (6) virgam, quæ una inter virgas principum Israëlis germinavit : (7) et rubum, quem Moyses vidit ardere, et non comburi. Multis verbis sanctus (8) evangelista nativitatis historiam descripsit, quâ de re nihil est quòd plura à nobis dicantur, cùm ea lectio parocho in promptu sit.

(1) *Eccli.* 25. 33. — (2) *Ephes.* 1. 3. — (3) *Gen.* 3. 16. — (4) *Ezech.* 44. 2. — (5) *Dan.* 2. 55. — (6) *Num.* 17. 8. — (7) *Exod.* 8. 2. — (8) *Luc.* 2.

Explicato hoc mysterio, ad quid urgendi populi.

XVI. Danda autem illi est opera, ut hæc mysteria, (1) quæ ad doctrinam nostram scripta sunt, infixa animo, et mentibus fidelium hæreant: primùm quidem, ut tanti beneficii commemoratione aliquam gratiam ejus auctori Deo referant; deinde ut eximium hoc, et singulare humilitatis exemplum eis ante oculos ad imitandum proponat. Quid enim nobis utilius, atque ad animorum nostrorum superbiam, et elationem comprimendam accommodatius esse potest, quàm sæpiùs cogitare, Deum ita sese humiliare, ut cum hominibus gloriam suam communicet, et hominum infirmitatem, fragilitatemque assumat; Deum hominem fieri, summamque illam, et infinitam majestatem homini ministrare, ad cujus nutum columnæ Cœli, ut inquit Scriptura, (2) contremiscunt et pavent, eumque in terrâ nasci, quem in cœlis angeli adorant? Quid igitur, cùm hæc Deus nostrâ causâ faciat, quid, inquam, nos ut illi obsequamur, facere oportet? quàm libenti, atque alacri animo debemus omnia humilitatis officia amare, amplecti, præstare? videant fideles, quàm salutari doctrinâ Christus nascens nos instituat, antequàm vocem aliquam emittere incipiat. Nascitur egenus: nascitur ut peregrinus in diversorio: nascitur in vili præsepio: nascitur mediâ hyeme; ita enim scribit sanctus Lucas: (3) factum est, cùm essent ibi, impleti sunt dies ut pareret, et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio. Potuitne Evangelista humilioribus verbis omnem Cœli et terræ majestatem, et gloriam includere? neque verò

(1) *Rom.* 15. 34. — (2) *Job.* 16. 11. — (3) *Luc.* 2. 6, 7.

scribit, non fuisse locum in diversorio, sed ei non fuisse qui dicit: (1) Meus est orbis terræ, et plenitudo ejus. Quod etiam alius evangelista testatus est: (2) In propria venit, et sui eum non receperunt.

Ex incarnatione quanta in nos redundet gratia et gloria.

XVII. Hæc cùm fideles sibi ante oculos proposuerint, tum verò cogitent, Deum carnis nostræ humilitatem et fragilitatem subire voluisse, ut humanum genus in altissimo dignitatis gradu collocaretur. Nam illud unum satis declarat excellentem hominis dignitatem, et præstantiam, quæ illi divino beneficio tributa est, quòd homo fuerit, qui idem verus et perfectus Deus sit, ut jam gloriari nobis liceat, Filium Dei os nostrum, et carnem nostram esse: quòd beatissimis illis spiritibus non licet, nusquam enim, ut est apud Apostolum, (3) angelos apprehendit; sed semen Abrahæ apprehendit.

Admonitio singularis.

XVIII. Prætereà, cavendum est, ne maximo nostro malo eveniat, ut quemadmodum illi in diversorio Bethleem locus, ubi nasceretur, defuit, ita etiam, quando jam in carne non nascitur, locum in cordibus nostris invenire non possit, ubi in spiritu nascatur: hoc enim, cùm salutis nostræ cupidissimus sit, vehementer optat; nam ut ille Spiritûs Sancti virtute supra naturæ ordinem homo factus et natus est, sanctusque, atque adeo sanctitas ipsa fuit: ita nos oportet, (4) non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nasci, ac deinde veluti novam creaturam (5) in novitate spiritûs ambulare, sanctitatem illam, ac mentis integritatem custodire, quæ homines spiritu Dei rege-

(1) *Ps.* 49. 12. — (2) *Joan.* 1. 11. — (3) *Hebr.* 2. 16. — (4) *Joan.* 1. 13. — (5) *Rom.* 6. 4. 5. et 7. 6.

neratos maximè decet : hàc enim ratione sanctæ hujus Filii Dei conceptionis et nativitatis (1) imaginem aliquam in nobis ipsis exprimemus, quam fideli animo credimus, et credentes (2) Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, suscipimus, et adoramus.

DE ARTICULO IV.

CAPUT V.

Necessaria hujus articuli frequens explicatio.

I. PASSUS SUB PONTIO PILATO : CRUCIFIXUS, MORTUUS, ET SEPULTUS. Quantam habeat necessitatem hujus articuli cognitio, et quàm diligenter parochus curare debeat, ut fideles Dominicæ passionis memoriam sæpissimè animo repetant, docet Apostolus, (3) qui nihil aliud se scire testatus est, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Quare in hoc argumento omne studium, et opera adhibenda est, ut quàm maximè illustretur, fidelesque tanti beneficii commemoratione excitati, totos se ad Dei erga nos amorem, et bonitatem suscipiendam convertant.

In hoc articulo quid credendum proponatur.

II. Fides itaque priore articuli parte (nam de alterâ posteà dicetur) illud nobis credendum proponit, Christum Dominum, cùm Pontius Pilatus Tiberii Cæsaris jussu Judæam provinciam administraret, cruci affixum esse : nam captus, irrisus, variis injuriarum et cruciatuum generibus affectus, demùm in crucem sublatus est. Nec verò cuiquam dubitandum est, ejus animam, quod ad inferiorem partem attinet, ab iis cruciatibus

(1) 2 Cor. 3. 18. — (2) 1 Cor. 2. 7. — (3) 1. Cor. 22.

liberam non fuisse; nam quòd humanam naturam verè assumpsit, necesse est fateri, animo etiam gravissimum dolorem sensisse. Quare, inquit, (1) tristis est anima mea usque ad mortem. Nam etsi personæ divinæ humana natura conjuncta fuit, tamen, propter eam conjunctionem, nihilominùs passionis acerbitatem sensit, quàm si ea conjunctio facta non fuisset, cùm in unâ Jesu Christi personâ, utriusque naturæ, divinæ et humanæ, proprietates servatæ sint: atque idcircò quod erat passibile et mortale, passibile et mortale permansit: rursùs verò quod impassibile, et immortale erat, qualem esse divinam naturam intelligimus, suam proprietatem retinuit.

Cur tempus passionis sic notetur.

III. Quod autem hoc loco tam diligenter observari videmus, Jesum Christum eo tempore passum esse, quo (2) Pontius Pilatus Judæam provinciam procuraret, id eâ re factum esse docebit parochus, quia tantæ rei et tam necessariæ cognitio exploratior omnibus esse poterat, si rei gestæ certum, quod et ab apostolo Paulo factum legimus, tempus describeretur: tùm etiam, quia iis verbis declaratur, illam Salvatoris prædictionem exitu comprobatam esse: (3) Tradent, inquit, eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum.

In cruce cur Christus moritur.

IV. Sed quod potissimum in ligno crucis mortem pertulit, hoc etiam divino consilio tribuendum est; ut scilicet unde mors oriebatur, inde vita resurgeret. Serpens enim, qui in ligno primos parentes vicerat, victus est à Christo in ligno crucis. Plures ejus rei afferri

(1) *Matt.* 26. 38. *Marc.* 14. 34. — (2) 1 *Tim.* 6. 13. — (3) *Matt.* 20. 19.

rationes possunt, quas sancti Patres latiùs persecuti sunt, ut ostendamus consentaneum fuisse, Redemptorem nostrum mortem crucis potissimùm subire. Verùm satis esse parochus admoneat, si fideles credant illud genus mortis à Salvatore delectum esse, quod quidem ad humani generis redemptionem aptius, atque accommodatius videretur, quemadmodum certè nullum turpius, atque indignius esse potuit. Non solùm enim apud gentiles crucis supplicium execrandum, et dedecoris ignominiæque plenissimum semper existimatum est, verùm etiam in lege Moysis, (1) maledictus homo appellatur, qui pendet in ligno.

Hujus articuli explicatio cur sæpiùs inculcanda.

V. Neque verò parochus hujus articuli historiam prætermittet, quæ diligentissimè à sanctis evangelistis exposita est, ut saltem, summa ejus mysterii capita, quæ ad confirmandam fidei nostræ veritatem magis necessaria videntur, fideles cognita habeant. Hoc enim articulo, veluti fundamento quodam, christiana religio et fides nititur: eoque posito, reliqua omnia rectè constituta sunt. Nam si quid aliud humanæ menti, et intelligentiæ difficultatem affert, certè crucis mysterium omnium difficillimum existimandum est: vixque percipi à nobis potest, salutem nostram ex cruce ipsâ, et ex eo, qui pro nobis ligno illi affixus est, pendere. Sed in hoc, ut docet Apostolus, summam Dei providentiam licet admirari: (2) nam quia in Dei sapientiâ non cognovit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Quare mirandum non est, si prophetæ ante Christi adventum, apostoli post ejus mortem, et resurrectionem tantopere laborârunt, ut hominibus

(1) *Deut.* 21. 23. *Gal.* 3. 13. — (2) 1 *Cor.* 1. 21.

persuaderent, hunc esse mundi redemptorem, eosque in crucifixi potestatem atque obedientiam redigerent.

Figuræ et Prophetiæ mysterii crucis.

VI. Quare Dominus, cùm nihil tam ab humanâ ratione remotum esset, quàm crucis mysterium, statim post peccatum nunquam destitit tùm figuris, tùm prophetarum oraculis Filii sui mortem significare. Atque ut de figuris pauca quædam attingamus, (1) Abel primùm, qui fratris invidiâ occisus est; (2) deinde Isaac sacrificium; præterea (3) agnus, quem Judæi, cùm è terrâ Ægypti egrederentur immolârunt; tùm (4) serpens æneus, quem Moyses in deserto exaltavit, Christi Domini passionis ac mortis figuram præmonstrabant. Quod autem ad prophetas pertinet, quàm multi exstiterint, qui de eâ vaticinati sunt; id verò multo notius est, quàm ut explicari hoc loco oporteat. Sed præ cæteris, ut (5) Davidem omittamus, qui omnia præcipua redemptionis nostræ mysteria in Psalmis complexus est, (6) Isaiæ oracula tam aperta et clara sunt, ut rectè dici queat, (7) eum potiùs rem gestam exposuisse, quàm futuram prædixisse.

Christus verè mortuus est.

VII. (8) MORTUUS, ET SEPULTUS. His verbis parochus credendum explicabit, Jesum Christum, postquam crucifixus est, verè mortuum, ac sepultum esse. Neque verò sine causâ hoc separatim fidelibus credendum proponitur, cùm non defuerint, qui eum in cruce mortuum negarent: illi igitur errori hanc fidei doctri-

(1) *Gen.* 4. 8. — (2) *Gen.* 22. 6. 7. 8. — (3) *Exod.* 11. 5, 6, 7. — (4) *Num.* 21. 8, 9. *Jo.* 3. 14. (5) *Ps.* 2. 21. 66. 109. (6) *Isa.* 53. — (7) *Hier. Ep. ad Paul. ante fin.* — (8) *Mat.* 27. 50. *Marc.* 15. 37. *Luc.* 23. 46. *Jo.* 19. 30.

nam sancti apostoli meritò opponendam censuerunt; de cujus articuli veritate, dubitandi nullus nobis locus relinquitur; nam omnes evangelistæ consentiunt Jesum spiritum emisisse. Præterea cùm Christus, verus et perfectus homo fuerit, verè etiam mori potuit: moritur autem homo, cùm anima separatur à corpore.

Christi mortui animæ et corpori separatis Deus uniebatur.

VIII. Quare cùm Jesum mortuum esse dicimus, id significamus, ejus animam à corpore divisam esse; neque tamen concedimus divinitatem sejunctam à corpore: quin potiùs constanter credimus et confitemur, animâ ejus à corpore divisâ, divinitatem tum corpori in sepulcro, tùm animæ apud inferos conjunctam semper fuisse. Decebat autem Filium Dei mori (1), ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolum, et liberaret eos qui, timore mortis, per totam vitam obnoxii erant servituti.

Mors Christi fuit voluntaria non coacta.

IX. Sed illud in Christo Domino singulare fuit, quòd tunc mortuus est, cùm ipse mori decrevit, et mortem non tam alienâ vi illatam, quàm voluntariam obiit. Nec verò mortem solùm, sed locum etiam, et tempus, in quo moreretur, ipse sibi constituit; ita enim Isaïas scripsit: (2) oblatus est, quia ipse voluit. Atque idem Dominus de se ante passionem dixit: (3) ego pono animam meam, ut iterùm sumam eam: nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso: et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterùm sumendi eam. Quod autem ad tempus et locum attinet, cùm Herodes ejus vitæ insidiaretur, ipse inquit: (4) Dicite vulpi illi,

(1) *Heb.* 2. 14. — (2) *Isa.* 53. 7. — (3) *Joan.* 10. 18 — (4) *Luc.* 13. 32, 33.

ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie, et cras, et tertiâ die consummor: verumtamen oportet me hodie, et cras, et sequenti die ambulare: quia non capit prophetam perire extra Jerusalem. Ille igitur nihil invitus, aut coactus fecit, sed ipse sese volens obtulit, atque inimicis suis obviam procedens, dixit: (1) ego sum; et sponte suâ ea omnia supplicia pertulit, quibus illum injustè et crudeliter affecerunt.

Vehemens incentivum amoris in Christum.

X. Quo quidem nihil ad commovendos animi nostri sensus majorem vim habere potest, cùm pœnas, tormentaque ejus omnia cogitatione perpendimus. Nam si quispiam nostrâ causâ omnes dolores patiatur, non quos ipse suâ voluntate suscipiat, sed quos vitare nequeat; hoc verò haud magni beneficii loco à nobis ponetur: verùm si nostro tantùm nomine mortem, quam defugere poterat, libenter occumbat; profectò hoc beneficii genus tantum est, ut omnem non solùm referendæ, sed etiam habendæ gratiæ facultatem vel gratissimo cuique eripiat, ex quo Jesu Christi summa, et eximia charitas, ejusque divinum et immensum in nos meritum perspici potest.

Cur sepultus Christus proponatur credendus.

XI. Jam verò quòd sepultum fuisse confitemur, hoc quidem veluti articuli pars non constituitur, quòd novam aliquam difficultatem habeat præter ea, quæ jam de morte dicta sunt. Nam si Christum mortuum credimus, facilè etiam nobis persuaderi potest eum sepultum esse. Verùm hoc additum est, primùm, ut minùs dubitare de morte liceat, cùm maximo argumento sit, aliquem mortuum esse, si ejus corpus sepultum probemus:

(1) *Joan.* 18. 6.

deindè ut resurrectionis miraculum magis declaretur, atque eluceat. Neque vero hoc solùm credimus, Christi corpus sepultum esse, sed illud præcipuè his verbis credendum proponitur, (1) Deum sepultum esse, quemadmodum ex fidei catholicæ regulâ verissimè etiam dicimus, Deum mortuum, et ex virgine natum esse: nam cùm divinitas nunquam divisa fuerit à corpore, quod in sepulcro conditum est, rectè confitemur Deum sepultum esse. Ac de genere quidem, et loco sepulturæ illa parocho satis erunt, quæ à sanctis evangelistis dicta sunt.

Duo valdè notanda.

XII. Duo verò imprimis observanda sunt; alterum, Christi corpus in sepulcro nullâ ex parte corruptum esse: de quo Propheta ita vaticinatus erat: (2) non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Alterum est, quod ad omnes hujus articuli partes attinet, sepulturam scilicet, passionem etiam, et mortem Christo Jesu, ut homini, non ut Deo, convenire; nam pati et mori in humanam tantùm naturam cadunt: quamvis Deo etiam hæc omnia tribuuntur, quoniam de illâ personâ quæ simul perfectus Deus, et perfectus homo fuit, rectè dici perspicuum est. His cognitis, ea de Christi Passione et morte parochus explicabit, ex quibus tanti mysterii immensitatem si non comprehendere, contemplari saltem fideles possint.

De Passione Christi quid primò meditandum.

XIII. Ac primùm quidem considerandum est, quis ille sit, qui hæc omnia patitur. Et quidem nullis verbis ejus dignitatem explicare, aut mente comprehen-

(1) *Matt.* 27. 60. *Marc.* 15. 46. *Luc.* 20 55. *Joan.* 19. 38. — (2) *Ps.* 15. 10. *Act.* 1. 3.

dere possumus. Sanctus Joannes Verbum esse dicit, (1) quod erat apud Deum. Apostolus magnificis verbis describit in hunc modum: Esse eum, (2) quem Deus constituit heredem universorum, per quem fecit et secula: qui est splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, qui portat omnia verba virtutis suæ. Hic igitur purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis. Atque, ut uno verbo complectamur, patitur Jesus Christus Deus et homo; patitur Creator pro iis, quos ipse condidit: patitur Dominus pro servis: patitur is, per quem angeli, homines, cœli, elementa facta sunt: ille, inquam, (3) in quo, per quem, et ex quo sunt omnia. Quare mirandum non est, si eo tot passionum tormentis commoto, totum etiam ædificium concussum est; nam, ut inquit Scriptura, (4) terra mota est, et petræ scissæ sunt: tenebræ etiam factæ per universam terram, et sol obscuratus est. Quòd si mutæ etiam res, et sensu carentes Creatoris sui passionem luxerunt, cogitent fideles quibus lacrymis ipsi, tanquam (5) vivi lapides hujus ædificii, dolorem suum declarare debeant.

Quid secundò.

XIV. Jam verò causæ etiam passionis exponendæ sunt, ut eò magis divinæ erga nos charitatis magnitudo, et vis appareat. Si quis igitur quærat, quæ causa fuerit cur Filius Dei acerbissimam passionem subierit, hanc potissimùm fuisse inveniet præter hereditariam labem primorum parentum, vitia, et peccata, quæ homines à mundi origine usque ad hunc diem admiserunt, ac deinceps usque ad consummationem seculi admissuri sunt: hoc enim in passione et morte Filius

(1) *Joan.* 1. 1. — (2) *Heb.* 1. 2. 3. — (3) *Rom.* 11. 36. — (4) *Matt.* 17. *Luc.* 23. 44. 51. — (5) 1 *Pet.* 25.

Dei Salvator noster spectavit, ut omnium ætatum peccata redimeret, ac deleret, et pro eis Patri abundè, cumulatèque satisfaceret.

Quid tertiò.

XV. Illud etiam accedit ad augendam rei dignitatem, quòd non solùm Christus pro peccatoribus passus est, sed etiam pœnarum omnium quas pertulit, peccatores et auctores, et ministri fuerunt : de quo Apostolus nos admonet, ita ad Hebræos scribens : (1) Recogitate eum, qui talem sustinuit à peccatoribus adversùs semetipsum contradictionem ut ne fatigemini animis vestris deficientes.

Nota. Atque hâc culpâ omnes teneri judicandum est, qui in peccata sæpiùs prolabuntur. Nam cùm peccata nostra Christum Dominum impulerint ut crucis supplicium subiret, profectò, qui in flagitiis et sceleribus volutantur, (2) rursùs, quod in ipsis est, crucifigunt in semetipsis Filium Dei, et ostentui habent.

Nota. Quod quidem scelus eò graviùs in nobis videri potest, quàm fuerit in Judæis, quod illi, eodem apostolo teste : (3) si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Nos autem et (4) nosse eum profitemur, et tamen factis negantes, quodammodo violentas ei manus videmur inferre.

Quid quartò.

XVI. Sed à Patre etiam, et à semetipso Christum Dominum traditum esse sacræ litteræ testantur ; inquit enim apud Isaiam : (5) Propter scelus populi percussi eum, et paulò ante idem propheta, cùm Dominum plagis, et vulneribus affectum spiritu Dei plenus videret, dixit : (6) Omnes nos quasi oves erravimus,

(1) *Heb.* 12. 3. — (2) *Heb.* 6. 6. — (3) 1 *Cor.* 2. 8. — (4) *Tit.* 1. 16. — (5) *Esd.* 53. 8. — (6) *Isa.* 53. 6.

unusquisque in viam suam declinavit et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrûm. De Filio autem scriptum est : (1) Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum. Sed eamdem rem Apostolus gravioribus etiam verbis expressit, cùm tamen ex alterâ parte vellet ostendere, quantùm nobis de immensâ Dei misericordiâ et bonitate sperare liceat ; inquit enim : (2) qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit ?

Quid quintò.

XVII. Sequitur nunc, ut quanta fuerit passionis acerbitas parochus doceat, quanquam si memoriâ teneamus, (3) sudorem Domini factum ut guttas sanguinis decurrentis in terram, cùm ille tormenta et cruciatus animo perciperet, quibus paulò post afficiendus erat ; facilè ex eo unusquisque intelliget, nihil ad illum dolorem addi potuisse : nam si malorum imminentium cogitatio tam acerba fuit, id quod sanguinis sudor declaravit, quid ipsam perpessionem fuisse existimandum est ?

Quid sextò.

XVIII. Sed tamen Christum Dominum summis tum animi, tum corporis doloribus affectum esse constat. Ac primùm quidem nulla fuit ejus corporis pars, quæ gravissimas pœnas non senserit, nam et pedes et manus clavis cruci affixæ, caput spinis compunctum, et arundine percussum, facies sputis fœdata, alapis cæsa, totum corpus flagellis verberatum est.

Quid septimò.

XIX. Prætereà omnium et generum, et ordinum

(1) *Isa.* 53. 16. — (2) *Rom.* 8. 32. — (3) *Luc.* 22. 44.

homines (1) convenerunt in unum adversùs Dominum, et adversùs Christum ejus. Gentes enim et Judæi passionis suasores, auctores, ministri fuerunt. (2) Judas eum prodidit, (3) Petrus negavit, (4) cæteri omnes deseruerunt.

Quid octavò.

XX. Jam verò in cruce ipsâ acerbitatemne, an ignominiam, an utrumque simul queremur? ac profectò nullum aut turpius genus mortis, aut acerbius excogitari eo potuit, quo affici nonnisi nocentissimi, et sceleratissimi homines consueverunt, et in quo summi doloris, et cruciatûs sensum mortis diuturnitas vehementiorem efficiebat.

Quid nonò.

XXI. Augebat autem pœnarum magnitudinem ipsa Christi Jesu corporis constitutio, et habitus, quod quidem cùm Spiritûs Sancti virtute formatum esset, multò perfectius, et temperatius fuit quàm aliorum hominum corpora esse possunt: atque ideò acriorem quoque sentiendi vim habuit, et graviùs tormenta illa omnia perpessum est.

Quid decimò.

XXII. Quod verò ad intimum animi dolorem pertinet, nemo dubitare potest, quin summus in Christo fuerit. Sanctis enim hominibus, quicumque supplicia, et cruciatus pertulerunt, non defuit animæ solatium divinitùs datum, quo recreati, tormentorum vim æquo animo ferre possent, imo vero in cruciatibus plerique intimâ lætitiâ efferebantur; inquit enim Apostolus: (5) Gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea, quæ

(1) *Ps.* 2. 2. — (2) *Mat.* 26. 47. — (3) *Marc.* 14. 68, 70 71. — (4) *Matth.* 26. 56. — (5) *Coloss.* 1. 24.

desunt passionum Christi in carne meâ pro corpore ejus, quod est Ecclesia. Et alibi: (1) Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostrâ. Verùm Christus Dominus amarissimæ passionis calicem, quem bibit, nullâ suavitate permixtâ temperavit: humanæ enim naturæ, quam assumpserat, sentire omnia tormenta permisit, non secùs ac si homo, non etiam Deus fuisset.

Reliquum modò est, ut commoda etiam, et bona, quæ ex passione Domini percepimus, à parocho accuratè explicentur.

Quanta bona ex Christi passione. Primum.

XXIII. Primùm igitur Domini Passio, peccati liberatio fuit. Nam, ut est apud sanctum Joannem, (2) dilexit nos, et lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo; et Apostolus inquit: (3) Convivificavit nos, donans nobis omnia delicta, delens quod adversùm nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.

Secundum.

Deinde à dæmonis tyrannide nos eripuit: ipse enim Dominus inquit: (4) nunc judicium est mundi. Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras: et ego, si exaltatus fuero à terrâ, omnia traham ad me ipsum.

Tertium.

Pœnam præthereà peccatis nostris debitam persolvit.

Quartum.

Tum verò quia nullum gratius et acceptius Deo sacrificium offerri potuit: (5) patri enim nos reconciliavit, eumque nobis placatum, et propitium reddidit.

(1) 2. *Cor.* 7. 4. — (2) *Apoc.* 1. 5. — (3) *Col.* 2, 13, 14. — (4) *Jo.* 12. 31, 32. — (5) 2 *Cor.* 1. 19.

Quintum.

Postremò quoniam peccata sustulit, cœlorum etiam aditum, communi humani generis peccato interclusum, nobis patefecit. Atque id Apostolus significavit illis verbis: (1) Habemus fiduciam in introitu sanctorum, in sanguine Christi.

Figura redemptionis.

XXIV. Neque vero in veteri lege hujus mysterii figura, et imago quædam defuit, (2) nam illi quibus interdictum erat, ne in patriam ante summi Sacerdotis mortem reverterentur, hoc significabant nemini, quamvis justè, et piè vixisset, aditum in cœlestem patriam patere, antequam summus ille, atque æternus Sacerdos Christus Jesus mortem obiret, quâ quidem obitâ, statim cœli fores patuerunt iis, qui Sacramentis expiati, fideque, spe, et charitate præditi, passionis ejus participes fiunt.

Omnia bona ex passionis vi in nos redundârunt.

XXV. Hæc autem omnia maxima, et divina bona parochus docebit ex Domini passione ad nos pervenisse: primum quidem, quia est integra, atque omnibus numeris perfecta satisfactio, quam admirabili quâdam ratione Jesus Christus pro peccatis nostris Deo Patri persolvit. Neque verò pretium quod pro nobis persolvit, debitis nostris par solum, et æquale fuit, verum ea longè superavit. Deinde sacrificium Deo acceptissimum fuit: quod cùm illi Filius in arâ crucis obtulit, Patris iram, atque indignationem prorsùs mitigavit; atque hoc nomine Apostolus usus est, cum inquit: (3) Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Prætereà

(1) *Heb.* 10. 19. — (2) *Num.* 35. 15. — (3) *Eph.* 5. 2.

redemptio,

redemptio de quâ est apud Apostolorum Principem: (1) Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vanâ vestrâ conversatione paternæ traditionis; sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi, et incontaminati. Et Apostolus docet; (2) Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.

In passione virtutum omnium exempla sunt.

XXVI. Verùm, præter hæc immensa beneficia, illud etiam, vel maximum consecuti sumus, ut in hâc unâ passione, omnium virtutum clarissima exempla habeamus; nam et patientiam, et humilitatem, et eximiam charitatem, et mansuetudinem, obedientiam, et summam animi constantiam non solùm in perferendis propter justitiam doloribus; sed etiam in morte oppetendâ ista ostendit, ut verè dicere possimus, Salvatorem nostrum, quæcumque vitæ præcepta toto prædicationis suæ tempore verbis nos docuit, ea omnia uno passionis die in seipso expressisse. Atque hæc breviter de Christi Domini saluberrimâ passione et morte dicta sunt. Utinam verò hæc mysteria in animis nostris assiduè versentur et unà cum Domino pati et mori, et sepeliri discamus: ut deinde, abjectâ omni sorde peccati, ad novam vitam cum illo resurgentes, aliquando tandem ipsius gratiâ, et misericordiâ digni simus qui cœlestis regni, et gloriæ participes efficiamur.

(1) 1 *Pet.* 1. 18, 19. — (2) *Gal.* 3. 13.

DE ARTICULO V.

CAPUT VI.

Hunc articulum intelligere magni refert.

I. DESCENDIT AD INFEROS, TERTIA DIE RESURREXIT A MORTUIS. Maximè quidem refert nosse gloriam sepulturæ Domini nostri Jesu Christi, de quà proximè dictum est : sed plus interest fidelis populi, cognoscere illustres triumphos, quos ex devicto diabolo, et spoliatis inferorum sedibus deportavit ; de quibus, simulque de resurrectione dicendum est : qui locus etsi separatim per se rectè tractari possit, nos tamen sanctorum Patrum auctoritatem secuti, eum cum descensu ad inferos conjungendum putavimus.

Priori parte quid proponitur.

II. Ejus igitur priori parte hoc nobis credendum proponitur, Christo jam mortuo, ejus animam ad inferos descendisse, ibique tamdiù mansisse, quamdiu ejusdem corpus in sepulcro fuit. His autem verbis simul etiam confitemur, eamdem Christi personam eo tempore et apud inferos fuisse, et in sepulcro jacuisse. Quod quidem cùm dicimus, nemini mirum videri debet, proptereà quòd ut sæpè jam docuimus, quamvis anima à corpore dicesserit, nunquam tamen divinitas vel ab animâ, vel à corpore separata est.

Inferni varia significatio.

III. Sed quoniam articuli explanationi plurimùm lucis afferre potest, si parochus prius doceat, quid hoc loco inferorum vocabulo intelligendum sit, monere

oportet, inferos hoc loco pro sepulcro non accipi, ut quidam non minùs impiè quàm imperitè putaverunt; superiori enim articulo Christum Dominum sepultum esse edocti sumus: nec ulla causa erat, cur in fide tradendâ, alio, et quidem obscuriori, loquendi genere idem à sanctis Apostolis repeteretur.

Prima, receptaculum damnatorum.

IV. Verùm inferorum nomen abdita illa receptacula significat, in quibus animæ detinentur, quæ cœlestem beatitudinem non sunt consecutæ. Ita verò sacræ Litteræ hanc vocem multis in locis usurpârunt; nam apud Apostolum legimus (1): in nomine Jesu omne genu flecti cœlestium, terrestrium et infernorum: et in Actis Apostolorum D. Petrus testatur Christum Dominum (2) suscitatum, solutis doloribus inferni. Neque tamen ea receptacula unius, et ejusdem generis sunt omnia: est enim teterrimus, et obscurissimus carcer, ubi perpetuo et inexstinguibili igne damnatorum animæ simul, cum immundis spiritibus torquentur, qui etiam gehenna, abyssus, et propriâ significatione infernus vocatur.

Purgatorius ignis.

V. Prætereà est purgatorius ignis, quo piorum animæ ad definitum tempus cruciatæ expiantur, ut eis in æternam patriam ingressus patere possit, in quam nihil coinquinatum ingreditur. Ac de hujus quidem doctrinæ veritate, quam et Scripturarum testimoniis, et apostolicâ traditione confirmatam esse sancta Concilia (3) declarant, eò diligentiùs et sæpiùs parocho disserendum erit, quòd in ea tempora incidimus, quibus homines sanam doctrinam non sustinent.

(1) *Phil.* 2. 10. — (2) *Actor.* 2. 24. — (3) *Trid. Conc. sess.* 25. *Decr. de Purg. Apocal.* 21. 26.

Limbus ubi erant animæ Patrum.

VI. Tertium postremò receptaculi genus est, in quo animæ Sanctorum ante Christi Domini adventum excipiebantur, ibique sine ullo doloris sensu, beatâ redemptionis spe sustentati, quietâ habitatione fruebantur. Horum igitur piorum animas, quæ in sinu Abrahæ Salvatorem exspectabant, Christus Dominus ad inferos descendens liberavit.

Anima Christi verè ad inferos descendit.

VII. Nec verò existimandum est, eum sic ad inferos descendisse, ut ejus tantummodò vis ac virtus, non etiam anima eò pervenerit. Sed omninò credendum est, ipsam animam re, et præsentiâ ad inferos descendisse, de quo exstat firmissimum illud Davidis testimonium : (1) non derelinques animam meam in inferno. Verùm etsi Christus ad inferos descendit, nihil de ejus summâ potestate detractum est : neque ejus sanctitatis splendor maculâ aliquâ aspersus : cùm potiùs hoc facto verissima esse omnia, quæ de illius sanctitate celebrata erant, eumque Filium Dei esse, quemadmodum anteà tot prodigiis declaraverat, apertissimè comprobatum sit.

Descensus Christi et damnatorum duæ differentiæ.

VIII. Id quod facilè intelligemus, si causas, cur Christus, et alii homines in ea loca venerint inter se conferamus. (2) Cæteri enim omnes captivi descendunt : ipse verò inter mortuos liber, et victor, ad profligandos dæmones, à quibus illi ob noxam inclusi, et constricti tenebantur, descendit. Prætereà alii omnes, qui descenderunt, partim pœnis acerbissimis

(1) *Psal.* 15. 10. — (2) *Psal.* 87. 5, 6.

torquebantur, partim verò, ut alio doloris sensu carerent, tamen Dei aspectu privati, et spe beatæ gloriæ, quam expectabant, suspensi torquebantur. At Christus Dominus descendit, non ut aliquid pateretur: verùm ut sanctos, et justos homines ex miserâ illius custodiæ molestiâ, liberaret, eisque passionis suæ fructum impertiret. Quòd igitur ad inferos descendit, nulla prorsùs de summâ ejus dignitate et potestate diminutio facta est.

Cur Christus ad inferos descènderit.

IX. His expositis, docendum erit propterea Christum Dominum ad inferos descendisse, ut ereptis dæmonum spoliis, sanctos illos patres, cæterosque pios è carcere liberatos secum adduceret in cœlum, quod ab eo admirabiliter summâque cum gloriâ perfectum est: statim enim illius aspectus clarissimam lucem captivis attulit, eorumque animas immensâ lætitiâ, gaudioque implevit: quibus etiam optatissimam beatitudinem, quæ in Dei visione consistit, impertivit: quo facto, id comprobatum est, quod latroni promiserat illis verbis: (1) Hodie mecum eris in Paradiso. Hanc verò piorum liberationem Oseas tantò ante prædixerat in hunc modum: (2) Ero mors tua, ô mors! morsus tuus ero, inferne! Hoc etiam significavit Zacharias propheta, cùm ait: (3) Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Idipsum denique expressit Apostolus illis verbis: (4) Exspolians principatus, et potestates, traduxit confidenter palàm triumphans illos in semetipso.

(1) *Luc.* 23. 43. — (2) *Ose.* 13. 14. — (3) *Zach.* 9. 11. — (4) *Col.* 2. 15.

Beneficio passionis quinam salvati.

X. Verùm, ut hujus mysterii vim meliùs intelligamus, sæpe illud memoriâ repetere debemus, pios homines non solùm qui post adventum Domini in lucem editi erant, sed qui illum post Adam antecesserant, vel qui usque ad finem sæculi futuri sunt, ejus passionis beneficio salutem consecutos esse. Quamobrem antequàm ille moreretur ac resurgeret, cœli portæ nemini unquam patuerunt: sed piorum animæ, cùm è vivis excessissent, vel in sinum Abrahæ deferebantur, vel quod etiam nunc iis contingit, quibus aliquid diluendum et persolvendum est, purgatorii igne expiabantur.

Altera causa descensûs ad inferos.

XI. Est alia prætereà causa cur descenderit ad inferos Chistus Dominus: ut ibi etiam, quemadmodum in cœlo, et in terris, vim suam, potestatemque declararet, et omninò, (1) ut in nomine ejus omne genu flecteretur cœlestium, terrestrium et infernorum. Quo loco quis summam Dei benignitatem in genus humanum non admiretur et obstupescat, qui non modò pro nobis acerbissimam mortem subire; sed infimas etiam terræ partes penetrare voluerit, ut sibi charissimas animas, inde ereptas, ad beatitudinem traduceret.

Pars articuli de Resurrectione.

XII. Sequitur altera articuli pars, in quâ explicandâ quantùm laborare parochus debeat, declarant illa Apostoli verba: (2) Memor esto, Dominum Jesum Christum resurrexisse à mortuis: quod enim Timotheo præcepit, idem etiam reliquis animarum curatoribus præceptum esse dubitandum non est.

(1) *Phil.* 2. 1. — (2) 2 *Tim.* 2. 8.

Hujus partis articuli sensus.

XIII. Ea autem articuli est sententia : Postquàm Christus Dominus sextâ feriâ, horâ diei nonâ, in cruce spiritum emisit, et eâdem die vespere sepultus est ab ejus discipulis, qui Pilati præsidis permissu corpus Domini è cruce depositum in propinqui horti monumentum novum intulerunt : tertiò à morte die, qui fuit dominicus, summo mane illius anima corpori iterùm conjuncta est; atque ita is qui triduum illud mortuus fuerat, ad vitam, ex quâ moriens discesserat, rediit, et resurrexit. Sed resurrectionis voce non illud solùm intelligendum est, Christum à mortuis excitatum esse, quod multis aliis commune fuit: sed suâ vi, ac virtute resurrexisse, quod proprium in illo fuit et singulare.

Naturaliter à mortuis resurgere nemo potest.

XIV. Neque enim natura patitur, nec ulli homini concessum est, ut se ipsum possit virtute suâ à morte ad vitam revocare. Hoc verò summæ Dei potestati tantummodò reservatum est, ut ex illis Apostoli verbis intelligimus: (1) Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei : quæ quoniam neque à Christi corpore in sepulcro, neque ab animâ, cùm ad inferos descendisset, sejuncta unquam fuit, divina vis tum in corpore inerat, quâ animæ iterùm conjungi, tum in animâ, quâ ad corpus denuo reverti posset : quâ et licuit suâ virtute reviviscere, atque à mortuis resurgere.

Prædicta resurrectio.

XV. Id verò David spiritu Dei plenus prædixit his verbis : (2) Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanc-

(1) 2 *Cor.* 13. 4. — (2) *Psal.* 97. 1.

tum ejus. Deinde ipse Dominus divino oris sui testimonio confirmavit: (1) Ego pono animam meam, ut iterùm sumam eam: et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterùm sumendi eam. Judæis etiam ad confirmandam doctrinæ veritatem, dixit: (2) Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Quod quidem tametsi de templo illo magnificè ex lapidibus structo intelligerent; ille tamen, ut Scripturæ verbis eodem in loco declaratum est, dicebat de templo corporis sui. Quamvis autem in Scripturis interdum legamus Christum Dominum à (3) Patre suscitatum esse, hoc ad eum, ut ad hominem, referendum est: quemadmodum illa rursùs ad eumdem, ut Deum, spectant, quibus significatur eum suâ (4) virtute resurrexisse.

Christus primus omnium resurrexit.

XVI. Sed illud etiam præcipuum Christi fuit, quòd ipse primus omnium hoc divino resurrectionis beneficio affectus est: nam in Scripturis et (5) primogenitus ex mortuis, et primogenitus mortuorum vocatur. Atque ut est apud Apostolum, (6) Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum: et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, deinde ii qui sunt Christi. Quæ quidem verba de perfectâ resurrectione interpretanda sunt, quâ ad immortalem vitam, omni prorsùs moriendi necessitate sublatâ, excitamur. Atque in eo genere Christus Dominus primum locum obtinet: nam si de

(1) *Joan.* 10. 17. — (2) *Joan.* 2. 19. 21. — (3) *Act.* 2. 24. 3. 15. — (4) *Rom.* 8. 34. — (5) *Apoc.* 1. 5. *Col.* 1. 18. — 1 *Cor.* 15. 20. *et seq.*

resurrectione loquimur, hoc est de reditu ad vitam, cui iterùm moriendi necessitas adjuncta est, ante Christum (1) multi alii à mortuis excitati sunt: qui omnes, tamen, eâ conditione revixerunt, ut eis iterùm moriendum esset: at Christus Dominus ita resurrexit, morte subactâ et oppressâ, ut mori ampliùs non posset: quod quidem apertissimo illo testimonio confirmatur: (2) Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur: mors illi ultrà non dominabitur.

Tertiâ die surrexit Christus.

XVII. Quod verò articulo additur, TERTIA DIE, Parocho explicandum erit, ne fideles arbitrentur, totos ipsos tres dies Dominum in sepulcro fuisse: nam quòd integrum naturalem diem, partemque tum antecedentis, tum consequentis diei in sepulcro conditus est, ob eam rem verissimè dicitur triduo in sapulcro jacuisse, ac tertiâ die à mortuis surrexisse.

Cur tertiâ die.

XVIII. Ut enim divinitatem suam declararet, resurrectionem ad finem seculi differre noluit: rursùs verò ut eum verè hominem, verèque mortuum esse crederemus, non statim post mortem, sed tertio die revixit: quod temporis spatium ad veram mortem comprobandam satis esse videbatur.

Cur sit additum in Symbolo : secundùm Scripturas.

XIX. Patres primæ Constantinopolitanæ Synodi huic loco addiderunt, SECUNDUM SCRIPTURAS. Quod quidem ab Apostolo acceptum, in fidei Symbolum propterea transtulerunt, quod resurrectionis mysterium maximè necessarium esse, idem Apostolus docuerit iis verbis: (3)

(1) 3 *Reg.* 17. 22. 4 *Reg.* 4. 34. — (2) *Rom.* 6. 9. — (3) 1 *Cor.* 15. 14.

Si Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra: et, si Christus non resurrexit, vana est fides vestra: adhuc enim estis in peccatis vestris. Quare (1) D. Augustinus, cùm hujus articuli fidem admiraretur, ita scripsit: Non magnum est credere, quia mortuus est Christus: hoc et pagani, et Judæi, et omnes iniqui credunt: hoc omnes credunt, quia mortuus est: fides Christianorum, resurrectio Christi est: hoc pro magno habemus, quia credimus eum resurrexisse.

Nota. Ex quo factum est, ut frequentissimè Dominus de suâ resurrectione locutus sit, ac nunquam ferè de passione suâ cum discipulis collocutus est, quin de resurrectione loqueretur. Quare cùm dixisset: (2) Filius hominis tradetur gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur; et postquam flagellaverint, occident eum; ad extremum addidit: et tertiâ die resurget. Et cùm Judæi ab eo peterent ut aliquo signo et miraculo doctrinam suam comprobaret, respondit, (3) nullum aliud signum eis datum iri, quàm Jonæ prophetæ signum: (4) sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus, sic futurum affirmavit Filium hominis in corde terræ tribus diebus, et tribus noctibus.

Tria hìc explicanda.

XX. Verùm, ut hujus articuli vim, et sensum meliùs perspiciamus, tria nobis investiganda, et cognoscenda sunt: primum quidem, quare necesse fuerit Christum resurgere: deinde quis Resurrectionis finis, et scopus sit, et quæ ab eâ utilitates et commoda in nos sint profecta.

(1) *Aug. in Ps.* 120. v. 4. — (2) *Matt.* 16. 21. *Luc.* 18. 31-33. — (3) *Luc.* 11. 29. — (4) *Matt.* 12. 39.

Primum, Resurrectionis necessitas.

XXI. Quod igitur ad primum attinet, necesse fuit eum resurgere, ut Dei justitia ostenderetur, à quo maximè decebat eum extolli, qui ut illi obtemperaret, depressus, atque omni ignominiâ affectus erat. Hanc Apostolus causam attulit, cùm ad Philippenses inquit: (1) humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod et Deus exaltavit illum. Præterea, ut fides nostra confirmaretur, sine quâ hominis justitia constare non potest: illud enim maximo argumento esse debet, Christum filium Dei fuisse, quòd suâ virtute à mortuis resurrexit: deinde ut spes nostra aleretur, atque sustentaretur. Cùm enim Christus resurrexit, certâ spe nitimur fore ut nos etiam resurgamus; siquidem membra capitis sui conditionem consequantur necesse est; ita enim Apostolus argumentationem concludere videtur, cùm ad (2) Corinthios, et (3) Thessalonicenses scribit, et à principe apostolorum Petro (4) dictum est: benedictus Deus et pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundùm misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis in hereditatem incorruptibilem.

Secundum, finis Resurrectionis.

XXII. Postremò ob eam etiam rem Domini resurrectionem necessariam fuisse docendum est, ut salutis et redemptionis nostræ mysterium absolveretur. Christus enim morte suâ nos à peccatis liberavit: resurgens verò præcipua nobis bona restituit, quæ peccando amiseramus. Quare est apud apostolum dictum: (5)

(1) *Phil.* 2. 8. 9.—(2) 1 *Cor.* 15. 12.—(3) 1 *Thess.* 4. 13.—(4) 1 *Pet.* 1, 3. —(5) *Rom.* 4. 25.

Christus traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram. Ne quid igitur humani generis saluti deesset, quemadmodùm illum mori, ita resurgere etiam oportuit.

Tertium, utilitates.

XXIII. Ex iis verò, quæ hactenùs dicta sunt, perspicere possumus, quantùm utilitatis Christi Domini resurrectio fidelibus attulerit.

Prima. In resurrectione enim Deum esse immortalem, plenum gloriâ, mortis et diaboli victorem agnoscimus: quod de Christo Jesu sine ullâ dubitatione credendum, et confitendum est.

Secunda. Deinde Christi resurrectio nobis etiam corporis resurrectionem peperit: tum quia ejus mysterii efficiens causa fuit, tum quia ad Domini exemplum resurgere omnes debemus: nam quod ad corporis resurrectionem attinet, Apostolus ita testatur: (1) per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum. Quæcumque enim Deus in redemptionis nostræ mysterio egit, ad omnia, Christi humanitate, tanquam efficienti instrumento, usus est. Quare ejus resurrectio instrumentum quoddam fuit ad resurrectionem nostram efficiendam: exemplar verò dici potest quoniam Christi Domini resurrectio omnium est perfectissima: ac quemadmodum Christi corpus resurgens ad immortalem gloriam immutatum est, ità nostra etiam corpora, quæ priùs imbecilla, et mortalia fuerant, gloriâ et immortalitate ornata restituentur. Ut enim Apostolus docet: (2) salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.

Tertia. Hoc etiam de animâ in peccatis mortuâ dici

(1) 1 *Cor.* 15. 21. — (2) *Phil.* 3. 20, 21

potest, cui quo pacto Christi resurrectio exemplar proponatur, idem apostolus iis verbis ostendit : (1) quomodo Christus resurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus : si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus : et paucis interjectis, inquit : (2) scientes quòd Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel ; quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu.

Duo exempla ex Resurrectione.

XXIV. Duo igitur à Christi resurrectione exempla petere debemus. Alterum est, ut postquàm peccati maculas eluimus, novum vitæ genus instituamus, in quo morum integritas, innocentia, sanctitas, modestia, justitia, beneficentia, humilitas eluceant. Alterum est, ut in eo vitæ instituto ita perseveremus, ut adjuvante Domino, à justitiæ viâ, quam semel ingressi fuerimus, non excidamus.

Quarta utilitas Resurrectionis.

XXV. Neque verò Apostoli verba id solùm demonstrant, (3) Christi resurrectionem ad resurrectionis exemplum nobis proponi : verùm etiam resurgendi virtutem nobis præbere, viresque et spiritum largiri, quo in sanctitate et justitiâ permaneamus, ac Dei præcepta servemus, declarant. Nam quemadmodum ex ejus morte non solùm peccatis moriendi exemplum capimus, sed virtutem etiam haurimus, quâ peccatis moriamur : ita ejus resurrectio ad justitiam consequen-

(1) *Rom.* 6. 4. 5. — (2) *Rom.* 6. 9, 10 — (3) *Joan.* 20. 29.

dam nobis vires affert, ut deinde piè et sanctè Deum colentes, in novitate vitæ ambulemus, ad quam resurgimus. Hoc enim maximè resurrectione suâ Dominus effecit, ut qui anteà unà cum illo peccatis, et huic seculo mortui eramus, cum illo etiam ad novam vitæ institutionem, et disciplinam resurgèremus.

Signa resurrectionis à peccato.

XXVI. Hujus resurrectionis quæ potissimùm signa observanda sint, Apostolus nos admonet; nam cùm inquit: (1) si consurrexistis cum Christo, quæ sursùm sunt quærite, ubi Christus est in dexterâ Dei sedens; planè ostendit, eos qui vitam, honores, otium, divitias ibi maximè, ubi Christus est, habere cupiunt, verè cum Christo surrexisse. Cùm verò addit: (2) Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram, alteram etiam hanc veluti notam apposuit, quâ perspicere possumus, num verè cum Christo surreximus. Ut enim corporis affectionem et valetudinem gustus indicare solet, ita si (3) quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta alicui sapiant, isque cœlestium rerum jucunditatem intimæ mentis sensu percipiat, hoc maximo argumento esse potest eum qui ita affectus sit, ad novam et spiritualem vitam unà cum Christo Jesu resurrexisse.

(1) *Joan.* 17. 24. — (2) *Matth.* 6. 21.—(3) *Joan.* 1. 6, 7.

DE ARTICULO VI.

CAPUT VII.

Solemnitas et fides Ascensionis.

I. ASCENDIT AD CŒLOS, SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS OMNIPOTENTIS. David Propheta, cùm beatam et gloriosam Domini ascensionem spiritu Dei plenus contemplaretur, omnes ad eum triumphum summâ lætitiâ et gaudio celebrandum illis verbis hortatur, cùm inquit: (1) omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis: ascendit Deus in jubilatione: ex quo intelliget Parochus, maximo studio hoc mysterium explicandum esse, sibique diligenter curandum, ut fideles illud non solùm fide et mente percipiant; sed, quoad ejus fieri poterit, juvante Domino, factis etiam, et vitâ exprimere studeant.

Hujus articuli pars prior.

II. Quod igitur ad sexti articuli explanationem attinet, in quo potissimùm de divino hoc mysterio agitur, à priori ejus parte incipiendum est, et quæ ejus sit vis, atque sententia, aperiendum.

Quid hìc credendum. Primò.

III. De Christo enim Jesu illud etiam fideles sine ullâ dubitatione credere oportet, eum, perfecto jam et absoluto redemptionis nostræ mysterio, ut homo est, in cœlum corpore, et animâ ascendisse: nam ut Deus est, nunquam ab eo abfuit, ut qui divinitate suâ loca omnia compleat.

Secundò. Ascendisse autem suâ virtute doceat, non

(1) *Ps.* 46. 1. 6.

alienâ vi sublatum, quemadmodum (1) Elias, qui igneo curru in cœlum evectus est : vel (2) Habacuc propheta, vel (3) Philippus diaconus, qui divinâ virtute per aërem delati, longinqua terrarum spatia permeârunt.

Tertiò. Neque verò solùm, ut Deus, præpotenti divinitatis virtute in cœlos ascendit; sed etiam, ut homo est.

Quartò. Quamvis enim naturali vi id fieri non potuerit, tamen virtus illa, quâ beata Christi anima prædita erat, corpus, ut libuit, movere potuit.

Quintò. Corpus verò, quod jam gloriam adeptum erat, moventis animæ imperio facilè parebat.

Sextò. Atque hâc ratione, ut Deus, et ut homo est, Christum in cœlum suâ virtute ascendisse credimus. In alterâ articuli parte hæc sunt.

Troporum usus et necessitas.

IV. Sedet ad dexteram patris. Quo loco tropum, id est, verbi immutationem licet animadvertere frequentem in divinis litteris, cùm humanas affectiones, et membra ad nostram intelligentiam accommodantes, Deo tribuimus : (4) neque enim, cùm spiritus sit, quiddam in eo corporeum cogitari potest. Sed quoniam in humanis rebus ei majorem honorem tribui existimamus, qui ad dexteram collocatus est : eamdem rem ad cœlestia etiam transferentes, ad explicandam Christi gloriam, quam ut homo præ cæteris omnibus adeptus est, eum in Patris dexterâ esse confitemur.

Sedere hîc quid sit.

V. Sedere autem hoc loco non situm et figuram corporis significat, sed eam regiæ, summæque potesta-

(1) 4 *Reg.* 2. 11.— (2) *Dan.* 14. 35. — (3) *Act.* 8. 39. — (4) *Dionys. Areop. Ep.* 9.

tis

tis ac gloriæ firmam et stabilem possessionem, quam à Patre accepit, declarat, de quo ait Apostolus : (1) suscitans illum à mortuis et constituens ad dexteram suam in cœlestibus suprà omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solùm in hoc seculo, sed etiam in futuro : et omnia subjecit sub pedibus ejus. Ex quibus verbis apparet hanc gloriam adeo propriam, et singularem Domini esse, ut cuivis alii creatæ naturæ convenire non possit. Quare alio loco testatur : (2) ad quem autem angelorum dixit aliquando : sede à dextris meis.

Omnia mysteria ad ascensionem referenda.

VI. Sed articuli sensum parochus latiùs explanabit ; ascensionis historiam persequens, quam sanctus Lucas evangelista in (3) actis apostolorum admirabili ordine descripsit, in cujus explicatione illud primùm observare oportebit : cætera omnia mysteria ad ascensionem, tanquam ad finem, referri, in eoque omnium perfectionem, et absolutionem contineri; nam, ut ab incarnatione Domini omnia religionis nostræ mysteria initium habent, ita ascensione ejus peregrinatio concluditur.

Reliqua vita Christi cum ascensione comparatur.

VII. Prætereà, alia Symboli capita, quæ ad Christum Dominum pertinent, summam ejus humilitatem et contemptionem ostendunt : neque enim abjectius, aut humilius quidquam cogitari potest, quàm quòd Filius Dei pro nobis humanam naturam, et imbecillitatem assumpserit, patique et mori voluerit. At verò, quòd

(1) *Ephes.* 1. 20. *Athan. Serm. I. contra Arian. Basil. lib. de Spirit. Sanct. c.* 6. — (2) *Heb.* 1 13. — (3) *Act.* 1.

eum superiori articulo à mortuis resurrexisse, nunc verò in Cœlum ascendisse, et ad Dei Patris dexteram sedere confitemur, nihil ad ejus summam gloriam, divinamque majestatem declarandam magnificentius dici, aut admirabilius potest.

Ascensionis causæ.

VIII. Jam, his expositis, accuratè docendum est, cujus rei causâ Christus Dominus in cœlos ascenderit.

Prima. Primùm enim ascendit, propterea quòd ejus corpori, quod immortalitatis gloriâ in resurrectione donatum fuerat, non terrenæ hujus, et obscuræ habitationis locus, sed altissimum, et splendidissimum Cœli domicilium conveniret.

Secunda. Nec verò solùm ut ejus gloriæ, et regni solium potiretur, quod sanguine meruerat, verùm etiam ut ea, quæ ad salutem nostram pertinebant, curaret.

Tertia. Deindè, ut (1) regnum suum non esse ex hoc mundo re ipsâ comprobaret: nam mundi regna terrena et fluxa sunt, magnisque opibus, et carnis potentiâ nituntur: Christi verò regnum non terrenum, quale Judæi exspectabant, sed spirituale, et æternum; itemque ejus opes, et divitias spirituales esse ipse ostendit, cùm et suam sedem in Cœlis collocavit: in quo quidem regno illi ditiores, et omnium bonorum copiâ affluentiores existimandi sunt, qui ea quæ Dei sunt, diligentiùs quærunt: nam et sanctus Jacobus testatur, (2) Deum elegisse pauperes in hoc mundo, divites in fide, et heredes regni quod repromisit Deus diligentibus se.

Quarta. Sed illud etiam Dominus noster in cœlum ascendens efficere voluit, ut nos eum ascendentem mente et desiderio prosequeremur: nam quemadmodùm morte, et resurrectione suâ, moriendi et resurgendi

(1) *Joan.* 18. 36. — (2) *Jac.* 2. 5.

spiritu exemplum nobis reliquerat : ita ascensu nos docet, atque instruit, ut in terris positi, in Cœlum nos cogitatione conferamus, (1) confitentes nos peregrinos et hospites esse super terram, ac patriam inquirentes, (2) cives esse sanctorum, et domesticos Dei. (3) Nostra enim, ut idem inquit Apostolus, conversatio in Cœlis est.

Ascensionis Christi utilitates.

IX. Jam verò vim et magnitudinem inexplicabilium bonorum, quæ in nos Dei benignitas effundit, divinus David, Apostolo interprete, multò ante cecinerat illis verbis : (4) Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.

Prima. Nam decimo die Spiritum Sanctum dedit, cujus virtute atque ubertate complevit præsentem illam fidelium multitudinem.

Secunda. Et verè tùm magnifica illa promissa persolvit : (5) expedit vobis, ut ego vadam : si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos.

Tertia. Ascendit etiam in Cœlum ex Apostoli sententià, (6) ut appareat nunc vultui Dei pro nobis, et apud Patrem advocati officio fungatur. Filioli mei, inquit sanctus Joannes, (7) hæc scribo vobis, ut non peccetis, sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Nec verò quidquam est, unde fideles majorem lætitiam et animi jucunditatem capere debeant, quàm Jesum Christum patronum causæ, ac de-

(1) *Heb.* 11. 13. — (2) *Eph.* 2. 19. — (3) *Phil.* 3. 20. — (4) *Psal.* 67. 19. *Ephes.* 4. 8. — (5) *Joan.* 16. 7, 8. *Act.* 1. 4 5. — (6) *Heb.* 9. 24. — (7) 1 *Joan.* 2. 1.

precatorem salutis nostræ constitutum esse, cujus sit apud æternum Patrem summa gratia, et auctoritas.

Quarta. (1) Paravit denique nobis locum, quod etiam se facturum promiserat, atque omnium nostrûm nomine caput ipse Jesus Christus venit in cœlestis gloriæ possessionem.

Quinta. Nam in cœlum abiens, portas, quæ Adami peccato interclusæ fuerant, patefecit, nobisque viam munivit quâ ad cœlestem beatitudinem perveniremus, quemadmodùm ipse in cœna discipulis futurum prædixerat; quod quidem ut rei etiam eventu apertè comprobaret, priorum animas, quas ab inferis eripuerat, secum in æternæ beatitudinis domicilium introduxit.

Ascensionis alia beneficia.

X. Hanc cœlestium munerum admirabilem copiam salutaris illa commodorum series consecuta est.

Primum. Primùm enim fidei nostræ merito maximus cumulus accessit: nam fides earum rerum est, quæ sub aspectum non cadunt, atque ab hominum ratione, ac intelligentiâ remotæ sunt. Quare, si Dominus à nobis non discessisset, fidei nostræ meritum minueretur: siquidem à Christo Domino (2) beati prædicantur, qui non viderunt, et crediderunt.

Secundum. Præterea Christi in Cœlum ascensus ad confirmandam spem in cordibus nostris magnum momentum habet, nam quoniam Christum hominem in Cœlum ascendisse, et humanam naturam in dexterâ Dei Patris collocâsse credimus, magnâ in spe sumus, fore ut nos etiam ejus membra, illuc ascendamus, atque ibi cum capite nostro conjungamur: quod ipse Dominus his verbis testatus est: (3) Pater, quos dedisti mihi volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum.

(1) *Joan.* 14. 2. — (2) *Joan.* 20. 29 — (3) *Joan.* 17. 14.

Tertium. Deinde hoc quoque, vel maximum beneficium consecuti sumus, quòd amorem nostrum ad Cœlum rapuit, ac divino spiritu inflammavit: nam verissimè dictum est, (1) ibi cor nostrum esse, ubi thesaurus noster est. Ac profectò, si Christus Dominus in terris versaretur, omnis nostra cogitatio in ipso hominis aspectu, et consuetudine defixa esset: et illum duntaxat hominem spectaremus, qui nos tantis beneficiis afficeret, eumque terrenâ quâdam benevolentiâ prosequeremur; verùm in Cœlum ascendens, amorem nostrum spiritualem reddidit, effecitque, ut quem nunc absentem cogitamus, eum, ut Deum veneremur et diligamus. Id autem partim apostolorum exemplo intelligimus, quibus dum præsens adfuit Dominus, humano ferè sensu de illo judicare videbantur; partim verò ipsius Domini testimonio confirmatum est, cùm inquit: (2) expedit vobis ut ego vadam. Nam imperfectus ille amor, quo Christum Jesum præsentem diligebant, divino amore perficiendus erat, idque Spiritûs Sancti adventu: quare statim addit: si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos.

Quartum. Accedit etiam, quòd in terris domum suam, id est Ecclesiam, amplificavit, quæ Spiritûs Sancti virtute et ductu gubernaretur: ejus verò universæ inter homines pastorem et summum antistitem Petrum, apostolorum principem, reliquit: tum verò dedit (3) quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò evangelistas, alios autem pastores, et doctores, atque ita ad dexteram Patris sedens, aliis atque aliis diversa dona semper impertitur; nam testatur Apostolus, (4) unicuique nostrûm datam esse gratiam secundùm mensuram donationis Christi.

(1) *Matt.* 6. 21. — (2) *Joan.* 16. 7. — (3) *Ephes.* 4. 11. — (4) *Ephes.* 4. 7.

Quintum. Ad extremum verò, quod anteà de mortis, et resurrectionis mysterio docuimus, idem etiam de ascensu fidelibus cogitandum est. Quamvis enim Christi passioni salutem, et redemptionem nostram debeamus, qui merito suo aditum justis ad Cœlum aperuit: tamen ejus ascensus non solùm veluti exemplar nobis propositum est, quo altè spectare, et spiritu in Cœlum ascendere discamus, sed divinam etiam virtutem, quâ id efficere possimus, largitus est.

DE ARTICULO VII.

CAPUT VIII.

Tria Christi officia.

I. INDE VENTURUS EST JUDICARE VIVOS ET MORTUOS. Tria sunt Domini Jesu Christi ad suam Ecclesiam decorandam et illustrandam insignia officia et munera, redemptionis, patrocinii, et judicii. Cùm autem superioribus articulis ab eo genus humanum passione et morte redemptum esse, ascensu etiam in Cœlum, nostram causam, et patrocinium in perpetuum susceptum constet, sequitur ut ejus judicium hoc articulo declaretur.

De judicio extremo quid credendum.

II. Cujus articuli ea vis est et ratio, summo illo die Christum Dominum de universo hominum genere judicaturum esse. Sacræ enim litteræ duos Filii Dei adventus esse testantur: alterum, cùm salutis nostræ causâ carnem assumpsit, et homo in virginis alvo affectus est; alterum cùm in consummatione seculi ad judicandos omnes homines veniet. Hic adventus in sacris litteris dies Domini appellatur: de quo Apostolus

ait : (1) dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Et Salvator ipse : (2) de die autem illâ et horâ nemo scit. Ac de summo judicio satis sit illa auctoritas Apostoli, (3) omnes nos manifestari oportet, ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum sive malum. Plena enim est sacra Scriptura testimoniorum, quæ passim parochis occurrent, ad rem non solùm comprobandam, sed etiam fidelium oculis subjiciendam : ut quemadmodùm à mundi initio (4) dies ille Domini, quo humanam carnem induit, omnibus optatissimus semper fuit, quòd in eo mysterio liberationis suæ spem positam haberent : ita deinceps post Filii Dei mortem et ascensum in Cœlum, alterum diem Domini vehementissimo studio desideremus, (5) exspectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei.

Duplex judicium.

III. Sed duo tempora parochis ad rei explicationem observanda sunt, in quibus unicuique necesse est in conspectum Domini venire, et singularum cogitationum, actionum, verborum denique omnium rationem reddere, demumque judicis præsentem subire sententiam.

Particulare.

IV. Primum est, cùm unusquisque nostrûm migraverit è vitâ ; nam statim ad Dei tribunal sistitur, ibique de omnibus justissima quæstio habetur, quæcumque aut egerit, aut dixerit, aut cogitaverit unquam : atque hoc privatum judicium vocatur.

(1) 1 *Thessal.* 5. 2. — (2) *Matth.* 24. 36. *Marc.* 13. 32.— (3) 2 *Cor.* 5. 10. — (4) 1 *Reg.* 2. 10. *Isa.* 2. 12. 19. *et* 13. 9. *Hierem.* 30. 23. *Dan.* 7. 9. *Joël.* 2. 1. *Matth.* 12. 36. — (5) *Tit.* 2. 13.

Generale.

V. Alterum verò cùm uno die, atque uno in loco omnes simul homines ad tribunal judicis stabunt, ut omnibus omnium seculorum hominibus inspectantibus, et audientibus, singuli, quid de ipsis decretum, et judicatum fuerit, cognoscant: cujus sententiæ pronunciatio impiis et scelestis hominibus non minima futura est pœnarum et suppliciorum pars. Rursus verò pii et justi non parvum ex eâ præmium, fructumque percepturi sunt, cùm qualis quisque in hâc vitâ fuerit, apparebit. Hoc autem generale judicium appellatur.

Judicium generale cur futurum.

VI. De quo illud necessariò ostendendum est, quæ causa fuerit, cur, præter privatum de singulis, alterum etiam de universis hominibus judicium exerceretur.

Prima causa. Nam cùm, vel ipsis hominibus mortuis interdum superstites sint filii parentum imitatores, reliqui sint liberi, discipuli, exemplorum, orationum, actionum amatores, ac propugnatores, quibus rebus ipsorum mortuorum præmia, et pœnas augeri, necesse est: cùm hæc vel utilitas, vel calamitas ad plurimos pertinens, non priùs finem habitura sit, quàm extremus veniat mundo dies: æquum erat de universâ hâc rectè, aut perperàm factorum, dictorumque ratione perfectam quæstionem haberi: quod fieri non poterat, nasi facto communi omnium hominum judicio.

Secunda. Accedit etiam quòd cùm piorum fama sæpè lædatur, impii verò innocentiæ laude commendentur, divinæ justitiæ ratio postulat, ut pii ereptam injuriâ apud homines existimationem, in publico universorum hominum conventu, et judicio recuperent.

Tertia. Deinde verò boni, et mali homines, quæcumque in vitâ egerunt, cùm non sine corporibus egerint, *omninò* sequitur ut benefacta, sive malefacta ad corpora etiam pertineant, quæ actionum ipsarum instrumentum fuerunt. Maximè igitur conveniebat, corporibus unà cum eorum animis debita æternæ gloriæ præmia aut supplicia impertiri; quod quidem neque sine omnium hominum resurrectione, neque sine generali judicio fieri poterat.

Quarta. Postremò, quoniam in adversis, et secundis hominum rebus, quæ promiscuè nonnunquam bonis et malis eveniunt, probandum erat nihil non infinitâ Dei sapientiâ et justitiâ geri, ac gubernari, par fuit, non solùm bonis præmia, improbis supplicia in futuro seculo constitui: verùm etiam publico ac generali judicio decerni: quo omnibus notiora et illustriora fierent, atque ut Deo justitiæ et providentiæ laus ab omnibus tribueretur, pro injustâ illâ querelâ, quam sancti etiam viri deplorare interdùm, ut homines solebant, cùm improbos valentes opibus, et honoribus florentes animadverterent, nam propheta: (1) mei, inquit, penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos pacem peccatorum videns, et paulò post: Ecce ipsi peccatores et abundantes in seculo obtinuerunt divitias; et dixi: ergo, sine causâ justificavi cor meum: et lavi inter innocentes manus meas: et fui flagellatus totâ die: et castigatio mea in matutinis. Atque hæc frequens querela multorum fuit. Ergo necesse erat ut generale judicium exerceretur; ne fortè homines dicerent: (2) Deum circa cardines Cœli perambulantem non curare terrena. Hæc autem veritatis formula, jure una ex duodecim fidei christianæ articulis constituta est, ut, si quorum

(1) *Psalm.* 72. 2, 3. — (2) *Job.* 22. 14.

animi in providentiâ, et justitiâ Dei nutarent, hujus doctrinæ ratione confirmarentur.

Quinta. Prætereà, proposito judicio, pios recreari, impios terreri oportebat, ut, cognitâ Dei justitiâ, illi ne deficerent, hi à malis, æterni supplicii metu, atque exspectatione, revocarentur. Quare Dominus, et Salvator noster, cùm de extremo die loqueretur, declaravit futurum aliquando generale judicium, (1) signaque adventantis ejus temporis descripsit, ut, cùm illa viderimus, finem seculi propè esse intelligamus; ac deinde in cœlum ascendens angelos misit, qui apostolos ejus absentiâ mœrentes his verbis consolarentur: (2) hic Jesus, qui assumptus est à vobis in Cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in Cœlum.

Christus etiam ut homo judex omnium est.

VII. Verùm Christo Domino non solùm ut Deo, sed etiam ut homini hoc judicium datum esse sacræ litteræ declarant: quamvis enim judicandi potestas omnibus sanctæ Trinitatis personis communis sit, præcipuè tamen Filio eam tribuimus: quod ipsi quoque sapientiam convenire dicimus. Quòd autem, ut homo, mundum judicaturus sit, Domini testimonio confirmatur, qui inquit: (3) sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso, et potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est.

Cur Christus ut homo judex futurus.

VIII. Decebat autem maximè à Christo Domino hoc judicium exerceri: ut, cùm de hominibus decernendum esset, illi corporeis oculis judicem videre, et auribus sententiam, quæ proferebatur, audire possent, et omnino judicium illud sensibus perspicere. Ac præ-

(1) *Matt.* 24. 29. — (2) *Act.* 1. 11. — (3) *Joan* 5. 26, 27.

tereà, æquissimum erat ut homo ille, qui iniquissimis hominum sententiis condemnatus fuerat, omnium deinde judex sedere ab omnibus conspiceretur. Quamobrem apostolorum princeps, cùm in Cornelii domo summa christianæ religionis capita exposuisset, docuissetque Christum à Judæis in ligno suspensum, atque occisum, tertiâ verò die ad vitam resurrexisse, subjunxit : (1) et præcepit nobis prædicare populo, et testificari, quia ipse est, qui constitutus est à Deo judex vivorum et mortuorum.

Signa judicium præcedentia.

IX. Sed tria hæc præcipua signa judicium antecessura esse sacræ Litteræ declarant, prædicationem Evangelii per universum orbem, discessionem, Antichristum : inquit enim Dominus : (2) prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio : et Apostolus nos admonet, (3) ne ab aliquo seducamur, quasi instet dies Domini : quoniam nisi venerit discessio primùm, et revelatus fuerit homo peccati, judicium non fiet. Quæ autem judicii forma et ratio futura sit, parochis ex Danielis (4) oraculis, tum ex sanctorum Evangeliorum, et Apostoli doctrina facile erit cognoscere.

Sententiæ ultimi judicii pronuntiatio et expositio.

X. Præthereà sententia, quæ à judice pronuntianda sit, diligentiùs hoc loco expendenda erit, Christus enim Salvator noster, lætis oculis pios à dextrâ stantes intuens, ita de illis judicium summâ cum benignitate pronuntiabit : (5) Venite, benedicti Patris mei ;

(1) *Act.* 10. 42. —(2) *Matth.* 24. 14.—(3) 2 *Thess.* 2. 3.—
(4) *Dan.* 7. 9. — (5) *Matth.* 25. 34.

possidete regnum, quod paratum est vobis à constitutione mundi. Quibus verbis nihil jucundius audiri posse illi intelligent, qui ea cum impiorum damnatione contulerint, ac cùm animo suo cogitaverint, iis verbis pios et justos homines à laboribus ad quietem, à lacrymarum valle ad summum gaudium, à miseriis ad perpetuam beatitudinem quam illi charitatis officiis promeriti fuerint, vocari. Deinde ad eos, qui à sinistrâ stabunt conversus, suam justitiam in eos effundet his verbis: (1) Discedite à me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.

Sententia Reproborum expenditur.

XI. Prioribus illis verbis, Discedite à me, maxima pœna significatur, quâ impii plectendi erunt, cùm à Dei aspectu quàm longissimè ejicientur: neque ulla spes eos consolari poterit, fore aliquando, ut tanto bono perfruantur. Atque hæc quidem (2) à theologis pœna damni appellata est, quòd scilicet impii apud inferos divinæ visionis luce perpetuò cariturі sint. Quod vero additur: maledicti, mirum in modum auget illorum miseriam, et calamitatem. Si enim cùm à divinâ præsentiâ expellendi essent, aliquâ saltem benedictione digni haberentur, hoc profectò magno eis solatio esse potuisset; at quoniam nihil ejusmodi ipsis exspectandum est, quod calamitatem leviorem faciat, jure optimo, cùm expellentur, divina justitia eos omni maledictione persequetur. Sequitur deinde: in ignem æternum, quod quidem alterum pœnarum genus, pœnam sensûs theologi vocârunt; propterea quòd sensu corporis percipiatur, ut in verberibus, et flagellis, aliove graviore suppliciorum genere: inter quæ dubi-

(1) *Mat.* 25. 41. — (2) *Chrysost. in Mat. hom.* 13. *Aug. serm.* 181. *de temp. Greg. lib.* 9. *Moral. c.* 47.

tari non potest, tormenta ignis summum doloris sensum efficere; cui malò cùm accedat, ut perpetuum tempus duraturum sit, ex eo ostenditur, damnatorum pœnam omnibus suppliciis cumulandam esse : atque hoc magis declarant verba illa, quæ in extremâ sententiæ parte posita sunt : qui paratus est diabolo, et angelis ejus. Cùm enim ita comparatum sit, ut omnes molestias leviùs feramus, si calamitatis nostræ socium aliquem, et consortem habeamus, cujus prudentiâ, atque humanitate aliquâ ex parte juvari possimus : quæ tandem erit damnatorum miseria, quibus in tantis ærumnis à perditissimorum dæmonum societate divelli nunquam licebit; et hæc quidem sententia in impios justissimè à Domino Salvatore nostro feretur, ut qui omnia veræ pietatis opera neglexerint, et esurienti ac sitienti, nec cibum, nec potum ministraverint, hospitem non exceperint, nudum non operuerint, aut in carcere inclusum, ægrumque non visitârint.

De judicio frequens sermo habendus, et cur.

XII. Hæc sunt, quæ pastores fidelis populi auribus sæpissimè inculcare debent : (1) nam hujus articuli veritas fide concepta maximam vim habet ad frenandas pravas animi cupiditates, atque à peccatis homines abstrahendos. Quare in Ecclesiastico dictum est : (2) in omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis. Ac profectò vix quisquam adeò præceps in scelera feretur, quem illa cogitatio ad pietatis studium non revocet, fore aliquando, ut ei apud justissimum judicem omnium non solùm factorum, dictorumque, sed occultissimarum etiam cogitationum ratio reddenda, et pro meritis pœna persolvenda sit.

(1) *Aug. serm. 120. de Temp. Greg. hom. 39. in Evang. Bern. serm. 1. in festo Omnium Sanctorum.* — (2) *Eccl. 7. 40.*

Justus verò ad colendam justitiam magis ac magis incitetur, ac summâ lætitiâ efferatur necesse est, quamvis etiam in egestate et infamiâ, et cruciatibus vitam degat, cùm animum ad eum diem refert, quo post ærumnosæ hujus vitæ certamina, victor universis hominibus audientibus declarabitur, et divinis, atque illis quidem æternis honoribus in cœlestem patriam receptus afficietur. Quod igitur reliquum est hortari fideles oportet, ut optimè vivendi rationem comparent, ad omne pietatis studium se exerceant, quò possint adventantem magnum illum diem Domini, majore cum securitate animi exspectare, atque adeò, ut filios decet, cum summâ cupiditate expetere.

DE ARTICULO VIII.

CAPUT IX.

Fides in Spiritum Sanctum necessaria.

I. Credo in Spiritum Sanctum. Hactenùs, quæ ad primam et secundam sanctæ Trinitatis personam pertinebant, quantum propositi argumenti ratio postulare videbatur, exposita sunt: sequitur nunc, ut illa etiam, quæ in Symbolo de tertiâ personâ, hoc est de Spiritu Sancto traduntur, explicentur. Quâ in re declarandâ omne studium et diligentiam pastores adhibebunt, cùm homini christiano non magis liceat hanc partem ignorare, vel de eâ minùs rectè sentire, quàm de aliis superioribus articulis existimandum sit. Quare Apostolus (1) non permisit Ephesios quosdam Spiritûs Sancti personam ignorare: à quibus cùm quæsisset, an Spiritum Sanctum accepissent, cùm illi, ne si Spiritus

(1) *Act.* 19. 2.

Sanctus quidem esset, se scire respondissent, statim rogavit : in quo ergo baptizati estis ? quibus verbis significavit distinctam hujus articuli notitiam fidelibus maximè necessariam esse, ex quâ eum præcipuè fructum capiunt, quòd cùm attentè cogitant, se, quidquid habent, Spiritûs Sancti munere et beneficio consecutos esse : tum verò de ipsis modestiùs et humiliùs sentire, et in Dei præsidio omnem spem ponere incipiunt, qui primus homini christiano gradus ad summam sapientiam et felicitatem esse debet.

Spiritus Sanctus quid propriè significet.

II. Hujus igitur articuli explanationem à vi, et notione, quæ hoc loco Spiritûs Sancti vocabulo subjecta est, exordiri oportebit : nam cùm illud æquè de Patre et Filio rectissimè dicatur (uterque enim spiritus est, et sanctus ; siquidem Deum spiritum esse confitemur :) deinde verò hac voce Angeli etiam et piorum animæ significentur, cavendum est ne populus verbi ambiguitate in errorem inducatur. Quare docendum est in hoc articulo, Spiritûs Sancti nomine tertiam Trinitatis personam intelligi, quo modo in sacris litteris, tùm veteris nonnunquam, tùm Novi Testamenti frequenter accipitur ; nam David precatur : (1) et Spiritum Sanctum tuum ne auferas à me. In libro Sapientiæ legimus : (2) sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum Sanctum tuum de altissimis ? et alibi : (3) ipse creavit illam in Spiritu Sancto. In Novo verò Testamento jubemur (4) baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti, et (5) sanctissimam Virginem de Spiritu Sancto concepisse legimus : tum verò à sancto Joanne ad Christum mittimur, (6)

(1) *Psal.* 50. 13.—(2) *Sap.* 9. 17.—(3) *Eccl.* 1. 9.— (4) *Matt.* 8. 19. — (5) *Matth.* 1. 20. — (6) *Luc.* 1. 35. *Joan.* 1. 33,

qui nos in Spiritu Sancto baptizat: ac plurimis præterea aliis in locis ea vox legentibus occurrit.

Spiritus Sanctus cur proprio nomine careat.

III. Verùm nemo mirari debet, tertiæ personæ, quemadmodum primæ et secundæ proprium nomen tributum non esse. Nam secunda persona ideò proprium nomen habet, et Filius dicitur, quia ejus æternus à Patre ortus propriè generatio vocatur, ut in superioribus articulis explicatum est. Ut igitur ortus ille generationis nomine significatur: ita personam quæ emanat, propriè Filium appellamus, et à quâ emanat, Patrem. Nunc cùm tertiæ personæ productioni proprium nomen impositum non sit, sed spiratio, et processio appelletur: sequitur, ut etiam persona, quæ producitur, suo nomine careat. Nullum autem proprium nomen ejus emanatio habet, propterea quòd nomina, quæ Deo tribuuntur, à rebus creatis mutuari cogimur: in quibus quoniam nullam aliam naturæ et essentiæ communicandæ rationem, quàm generandi virtute agnoscimus, ob eam causam fit, ut rationem, quâ seipsum totum Deus vi amoris communicat, proprio vocabulo exprimere non possimus. Quare communi Spiritûs Sancti nomine tertia persona appellata est: quod quidem illi maximè convenire ex eo intelligimus, quia spiritualem vitam in nos infundit, ac sine ejus sanctissimi numinis afflatu nihil æternâ vitâ dignum efficere possumus.

Spiritus Sanctus Deus æqualis Patri et Filio probatur.

IV. Verùm explicatâ vocabuli significatione, docendus imprimis erit populus, Spiritum Sanctum æquè ac Patrem et Filium Deum esse, eisdem æqualem, æquè omnipotentem, æternum, et infinitæ perfectionis, summum,

summum, bonum, ac sapientissimum, ejusdemque cum Patre et Filio naturæ.

Primò. Quod quidem, illius vocis IN, cùm dicimus, Credo in Spiritum Sanctum, proprietas satis indicat, quæ, ad exprimendam fidei nostræ vim, singulis trinitatis personis apposita est.

Secundò. Atque id etiam aperta sacrarum Litterarum testimonia confirmant, nam cùm sanctus Petrus in Actis apostolorum dixisset: (1) Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto? mox inquit: non es mentitus hominibus, sed Deo: quem priùs Spiritum Sanctum appellaverat, eumdem statim Deum vocat.

Tertiò. Apostolus etiam ad Corinthios, quem Deum dixerat, Spiritum Sanctum esse interpretatur. (2) Divisiones, inquit, operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. Deinde subjungit: Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus Sanctus, dividens singulis prout vult.

Quartò. Præterеà in Actis apostolorum, quod uni Deo Prophetæ tribuunt, ille Spiritui Sancto adscribit; dixerat enim Esaïas: (3) audivi vocem Domini dicentis: quem mittam? et dixit mihi: vade, et dices populo huic: Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude, ne fortè videat oculis suis, et auribus suis audiat. Quæ verba cùm Apostolus citaret: (4) Benè, inquit, Spiritus Sanctus locutus est per Esaïam Prophetam.

Quintò. Deinde verò cùm Scriptura Spiritûs Sancti personam cum Patre et Filio conjungit, ut cùm Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti nomen in baptismo adhiberi præcipit, nullus nobis de hujus mysterii veritate du-

(1) *Act.* 5. 3, 4. — (2) 1 *Cor.* 6. 8. — (3) *Esa.* 6. 8. — (4) *Act.* 28. 25.

bitandi locus relinquitur : nam si Pater Deus est, et Filius Deus, omninò fateri cogimur, etiam Spiritum Sanctum, qui cum eis pari honoris gradu conjungitur, Deum esse.

Sextò. Accedit autem, quòd is, qui in nomine cujusvis rei creatæ baptizatur, nullum ex eo fructum consequi potest. (1) Numquid in nomine Pauli, inquit, baptizati estis ? ut ostenderet hoc eis nihil ad comparandam salutem profuturum esse. Cùm igitur baptizemur in nomine Spiritûs Sancti, eum esse Deum fateri oportet.

Septimò. Sed hunc eumdem trium personarum ordinem, quo Spiritûs Sancti divinitas comprobatur, licet animadvertere, tum in epistolâ Joannis : (2) tres sunt qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt : tum ex præclaro illo sanctæ Trinitatis elogio, quo divinæ laudes et psalmi concluduntur : gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.

Octavò. Postremò, quod ad eam veritatem confirmandam maximè pertinet, quæcumque Dei propria esse credimus, ea Spiritui Sancto convenire sacræ Litteræ testantur. Quare illi templorum honorem tribuunt, ut cùm Apostolus ait : (3) An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritûs Sancti ? item (4) sanctificationem, et (5) vivificationem : (6) et scrutari profunda Dei : et (7) per Prophetas loqui, (8) et ubique esse : quæ omnia divino tantùm numini tribuenda sunt.

Spiritus Sanctus à Patre et Filio distincta persona.

V. Sed illud præterea fidelibus accuratè explanandum

(1) 1 *Cor.* 1. 13.— (2) 1 *Joan.* 5. 7. — (3) 1 *Cor.* 6. 19. — (4) 2 *Thess.* 2 13. 1 *Petr.* 1. 2.— (5) *Joan.* 6. 63. 2 *Cor.* 3. 6. — (6) 1 *Cor.* 2. 10.— (7) 2 *Petr.* 1. 21.— (8) *Sap.* 1. 7.

est Spiritum Sanctum ita Deum esse, ut eum tertiam personam in divinâ naturâ à Patre et Filio distinctam et voluntate productam confiteri oporteat: nam ut alia Scripturarum testimonia omittantur, (1) baptismi forma, quam Salvator noster docuít, apertissimè ostendit, Spiritum Sanctum tertiam esse personam, quæ in divinâ naturâ per se constet, et ab aliis distincta sit. Quod etiam Apostoli verba declarant, cùm inquit: (2) Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio Sancti Spiritûs sit cum omnibus vobis, amen. Idem verò multò apertiùs demonstrant, quæ Patres in Constantinopolitanó primo Concilio hoc loco ad confutandam impiam Macedonii amentiam addiderunt, et in Spiritum Sanctum Dominum, et vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit: qui cum Patre, et Filio simul adoratur, et conglorificatur: qui locutus est per prophetas. Quod igitur Spiritum Sanctum Dominum confitentur, in eo declarant quantùm angelis antecellat, qui tamen nobilissimi Spiritus à Deo conditi sunt: illos enim omnes sanctus Paulus testatur esse (3) administratorios spiritus, in ministerium missos, propter eos qui heréditatem capiunt salutis.

Spiritus Sanctus cur dicatur vivific

VI. Vivificantem verò appellant, quòd anima cum Deo conjuncta magis vivit, quàm corpus animæ conjunctione alitur, ac sustinetur. Quoniam verò Spiritui Sancto sacræ Litteræ hanc animæ cum Deo conjunctionem tribuunt, rectissimè vivificantem Spiritum Sanctum vocari perspicuum est.

Spiritus Sanctus à Patre et Filio quomodò procedit.

VII. Jam verò quod sequitur: qui ex Patre Filioque

(1) *Matth.* 28. 19. — (2) 2 *Cor.* 13. 13. — (3) *Hebr.* 1. 14.

procedit, docendi sunt fideles Spiritum Sanctum à Patre, et Filio, tanquam ab uno principio, æternâ processione procedere: id enim ecclesiastica regula, à quâ christiano non licet aberrare, credendum nobis proponit, et divinarum Litterarum et Conciliorum auctoritate confirmatur. Nam Christus Dominus, cùm de Spiritu Sancto loqueretur, dixit: (1) Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Hoc idem ex eo colligitur, quòd in Scripturis sacris Spiritus Sanctus nonnunquam Spiritus Christi, interdum Spiritus Patris appellatur: modò à (2) Patre, modo à (3) Filio mitti dicitur, ut æquè à Patre et Filio procedere non obscurè significetur. (4) Qui Spiritum Christi non habet, inquit sanctus Paulus, hic non est ejus; et idem Spiritum Christi vocat, cùm ad Galatas inquit: (5) Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba Pater. Apud sanctum Matthæum, Spiritus Patris appellatur: (6) Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri; et Dominus in cœnâ inquit; (7) Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me: tum alibi eumdem Spiritum Sanctum à Patre mittendum affirmat his verbis: (8) mittet Pater in nomine meo. Ex quibus verbis cùm processionem Spiritûs Sancti intelligamus, perspicuum est eumdem ab utroque procedere. Hæc sunt, quæ de Spiritûs Sancti personâ tradenda erunt.

De Spiritûs Sancti attributis.

VIII. Docere prætereà oportebit, quosdam esse Spiritûs Sancti admirabiles effectus, et amplissima quædam munera, quæ ab ipso tanquam à perenni bonita-

(1) *Joan.* 16. 14. — (2) *Joan.* 14. 26. — (3) *Joan.* 1. 20. — (4) *Rom.* 8. 9. — (5) *Gal.* 4. 6. — (6) *Matth.* 10. 20. — (7) *Joan.* 15. 26. — (8) *Joan.* 14. 26.

tis fonte oriri et manare dicuntur. Quamvis enim sanctissimæ Trinitatis opera, quæ extrinsecùs fiunt, tribus personis communia sint, ex iis tamen multa Spiritui Sancto propria tribuuntur, ut intelligamus illa in nos à Dei immensâ charitate proficisci : nam cùm Spiritus Sanctus à divinâ voluntate, veluti amore inflammatâ procedat, perspici potest eos effectus, qui propriè ad Spiritum Sanctum referuntur, à summo erga nos Dei amore oriri.

Cur donum appelletur Spiritus Sanctus.

IX. Quare ex eo consequitur ut Spiritus Sanctus donum appelletur : nam doni vocabulo significatur id, et gratuitò, nullâ spe remunerationis propositâ, donatur. Ac proinde quæcumque bona et beneficia à Deo in nos collata sunt [quid autem habemus, quod à Deo, ut inquit Apostolus, (1) non acceperimus ?] ea nobis Spiritûs Sancti concessu et munere data esse pio et grato animo agnoscere debemus. Ejus autem plures effectus sunt : nàm ut mundi creationem, creatarumque rerum propagationem, et gubernationem omittamus, de quibus in primo articulo commemoravimus, vivificationem Spiritui Sancto propriè tribui paulò antè demonstratum est, et Ezechielis testimonio confirmatur : (2) Dabo, inquit, vobis Spiritum, et vivetis.

Dona Spiritûs Sancti.

X. Præcipuos tamen, et maximè proprios Spiritûs Sancti effectus Propheta enumerat, (3) Spiritum sapientiæ et intellectûs : Spiritum consilii, et fortitudinis : Spiritum scientiæ, et pietatis : et Spiritum timoris Domini ; quæ dona Spiritûs Sancti vocantur ; interdum autem Spiritûs Sancti nomen eis tribuitur. Quare

(1) 1 *Cor.* 4. 7. —(2) *Ezechiel.* 37. 6.— (3) *Isa.* 11. 8.

sapienter (1) D. Augustinus monet, animadvertendum esse, cùm in sacris litteris hujus vocis Spiritûs Sancti mentio sit, ut dijudicare possimus, tertiamne Trinitatis personam, an ejus effectus, atque operationes significet: nam hæc duo eodem intervallo distinguenda sunt, quo etiam Creatorem à rebus creatis differre credimus: atque hæc eò diligentiùs explicanda sunt, quòd ex hisce Spiritûs Sancti donis, christianæ vitæ præcepta haurimus, sentireque possumus, an Spiritus Sanctus in nobis sit.

Gratia justificans munus Spiritûs Sancti.

XI. Verùm præ cæteris ejus amplissimis muneribus, gratia illa prædicanda est, quæ nos justos facit, (2) signatque Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ. (3) Hæc enim mentem nostram arctissimo amoris vinculo Deo jungit; ex quo fit ut summo pietatis studio accensi, novam vitam instituamus, ac naturæ divinæ participes effecti, (4) filii Dei nominemur, et verè simus. (5)

DE ARTICULO IX.

CAPUT X.

Cur hic articulus diligenter explicandus.

I. Credo sanctam ecclesiam catholicam. Quantâ diligentiâ curare pastores debeant, ut hujus noni articuli veritatem fidelibus explicent, si duo potissimùm considerentur, facilè cognosci poterit. Primùm enim, teste sancto Augustino, (6) Prophetæ planiùs, et aper-

(1) *D. August. lib. 15. de Trinit. cap.* 18 *et* 19.—(2) *Eph.* 1. 13, 14. — (3) *Concil. Trid. sess.* 6. *c.* 7. — (4) 2 *Pet.* 1. 4. — (5) 1 *Joan.* 3. 1. — (6) *S. Aug. in Ps.* 30. 15.

tiùs, de Ecclesiâ quàm de Christo locuti sunt, cùm in eo multò plures errare, ac decipi posse, quàm in Incarnationis sacramento, prævidèrent. Neque enim defuturi erant impii, qui ad simiæ imitationem, quæ se hominem esse fingit, solos se catholicos esse profiterentur, et catholicam Ecclesiam apud se tantùm, non minùs nefariè, quàm superbè affirmarent. Deinde, si quis hanc veritatem firmo animo conceptam habuerit, facilè horrendum hæresis periculum effugiet.

Quis verò sit dicendus hæreticus.

II. Non enim, ut quisque primùm in fide peccavit, hæreticus dicendus est; sed qui Ecclesiæ auctoritate neglectâ, impias opiniones pertinaci animo tuetur. Cùm igitur fieri non possit ut aliquis se hæresis peste commaculet, si iis fidem adhibeat, quæ in hoc articulo credenda proponuntur: curent omni studio pastores, ut fideles, cognito hoc mysterio, contra adversarii artes muniti, in fidei veritate perseverent.

Nota. Pendet autem hic articulus à superiori: quia, cùm jam demonstratum sit, Spiritum Sanctum omnis sanctitatis fontem, et largitorem esse, nunc ab eodem Ecclesiam sanctitate donatam confitemur.

Quid propriè nomine Ecclesiæ intelligendum.

III. Ac quoniam Ecclesiæ vocem Latini, à Græcis mutuati, post divulgatum Evangelium ad res sacras transtulerunt, quam vim habeat hoc vocabulum, aperiendum est. Significat autem Ecclesia evocationem: verùm scriptores posteà usurpàrunt pro Consilio, et concione. Neque verò refert utrùm populus ille veri Dei, an falsæ religionis cultor exstiterit: in Actis enim de Ephesino populo scriptum est, cùm scriba turbas

sedâsset, dixisse : (1) Si quid autem alterius rei quæritis, in legitimâ Ecclesiâ poterit absolvi. Legitimam vocat Ecclesiam populum Ephesinum, Dianæ cultui addictum. Neque solùm gentes, quæ Deum non noverunt, sed etiam malorum et impiorum hominum concilia interdum Ecclesia nominantur : (2) Odivi, inquit Propheta, Ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo. Communi verò deinde sacrarum Scripturarum consuetudine, hæc vox ad rempublicam christianam, fideliumque tantùm congregationes significandas usurpata est : qui scilicet ad lucem veritatis et Dei notitiam per fidem vocati sunt, ut rejectis ignorantiæ et errorum tenebris, Deum verum, et vivum piè et sanctè colant, illique ex toto corde inserviant : atque ut unico verbo hæc res tota absolvatur, Ecclesia, ut ait sanctus (3) Augustinus, et populus fidelis per universum orbem dispersus

Quæ mysteria in vocabulo Ecclesiæ contineantur.

IV. Nec verò levia mysteria in hoc vocabulo continentur : etenim in evocatione, quam Ecclesia significat, statim divinæ gratiæ benignitas, et splendor elucet, intelligimusque Ecclesiam ab aliis rebuspublicis maximè differre ; illæ enim humanâ ratione et prudentiâ nituntur ; hæc autem Dei sapientiâ et consilio constituta est : vocavit enim nos intimo quidem Spiritûs Sancti afflatu, qui corda hominum aperit, extrinsecùs autem pastorum et prædicatorum operâ, ac ministerio.

Ecclesia quid à Synagogâ differat.

V. Prætereà ex hâc vocatione quis nobis finis propositus esse debeat, nimirum æternarum rerum cognitio, et possessio, is optimè perspiciet, qui animadverterit, cur olim fidelis populus sub lege positus, synagoga,

(1) *Act.* 19. 39. — (2) *Ps.* 25. 5. — (3) *S. Aug. in Ps.* 149.

id est, congregatio diceretur: nam ut docet sanctus (1) Augustinus, hoc ei nomen impositum est, quia pecudum more, quibus magis congregari convenit, terrena et caduca tantùm bona spectaret. Quare meritò christianus populus, non synagoga, sed Ecclesia dicitur, quia terrenis et mortalibus rebus contemptis, cœlestes et æternas tantummodò consectatur.

Alia nomina Ecclesiæ.

VI. Multa præterea nomina, quæ plena sunt mysteriis, ad christianam rempublicam significandam traducta sunt: nam et domus, et ædificium Dei ab Apostolo vocatur: (2) Si tardavero, inquit ad Timotheum, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna, et firmamentum veritatis.

Primum. Domus autem Ecclesia idcirco appellatur, quia sit veluti una familia, quam unus pater-familias moderatur, et in quâ est bonorum omnium spiritualium communio.

Secundum. Dicitur etiam (3) grex ovium Christi, quarum ille ostium est et pastor.

Tertium. Vocatur sponsa Christi: (4) Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo, inquit Apostolus ad Corinthios. Idem ad Ephesios: (5) Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam. Ac de matrimonio: Sacramentum hoc, inquit, magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ.

Quartum. Dicitur denique Ecclesia corpus Christi, ut ad (6) Ephesios, (7) et Colossenses licet videre. Et hæc singula plurimùm valent ad fideles excitandos,

(1) *Aug. in Ps.* 77 *et* 81. — (2) 1 *Tim.* 3. 5. — (3) *Ezech.* 4. 3. *Joan.* 19. 7. — (4) 2 *Cor.* 11. 2. — (5) *Eph.* 5. 25. — (6) *Eph.* 1. 23. — (7) *Col.* 1. 24.

ut se dignos immensâ Dei clementiâ et bonitate præbeant, qui eos, ut populus Dei esset, elegit.

Ecclesia Militans et Triumphans.

VII. His verò explicatis, necesse erit singulas Ecclesiæ partes enumerare, earumque differentias docere, quò magis Deo dilectæ Ecclesiæ naturam, proprietates dona et gratias populus percipiat, et ob eam causam sanctissimum Dei nomen laudare nunquam intermittat. Ecclesiæ autem duæ potissimùm sunt partes, quarum altera triumphans, altera militans vocatur. (1)

Quæ Triumphans.

VIII. Triumphans est cœtus ille clarissimus et felicissimus beatorum spirituum, et eorum qui de mundo, de carne, de iniquissimo dæmone triumphârunt, et ab hujus vitæ molestiis liberi ac tuti æternâ beatitudine fruuntur.

Quæ Militans.

IX. Militans verò Ecclesia est cœtus omnium fidelium, qui adhuc in terris vivunt : quæ ideò Militans vocatur, quòd illi cum immanissimis hostibus, mundo, carne, Satanâ perpetuum sit bellum. (2) Neque idcircò tamen duas esse Ecclesias censendum est : sed ejusdem Ecclesiæ, ut anteà diximus, partes duæ sunt, quarum una antecessit, et cœlesti patriâ jam potitur : altera in dies sequitur, donec aliquando cum Salvatore nostro conjuncta, in sempiternâ felicitate conquiescat.

In Ecclesiâ Militante sunt et boni et mali.

X. Jam in Ecclesiâ Militante duo sunt hominum genera, bonorum et improborum : et improbi quidem

(1) *Aug. Ench. c.* 16.—(2) *August. lib.* 12 *de Civ. Dei. c.* 9

eorumdem sacramentorum participes, eamdem quoque, quam boni fidem profitentur, vitâ ac moribus dissimiles: boni verò in Ecclesiâ dicuntur ii, qui non solùm fidei professione, et communione sacramentorum, sed etiam spiritu gratiæ, et charitatis vinculo inter se conjuncti, et colligati sunt, de quibus dicitur: (1) Cognovit Dominus, qui sunt ejus; possunt verò etiam homines aliquibus conjecturis opinari, quinam sint, qui ad hunc piorum hominum numerum pertineant: certò autem scire minimè possunt. (2)

Nota hoc. Quare æstimandum non est, Christum Salvatorem de hâc Ecclesiæ parte locutum esse, (3) cùm ad Ecclesiam nos remisit, eique ut pareamus præcepit: nam cùm illa sit incognita, cui certum esse poterit, ad cujus judicium confugiendum, et cujus auctoritati obtemperandum sit? bonos igitur et improbos Ecclesia complectitur, quemadmodum, et divinæ Litteræ, et sanctorum virorum scripta testantur, in quam sententiam scriptum est illud Apostoli: (4) unum corpus, et unus spiritus.

Ecclesia, quibus figuris et similitudinibus designata.

XI. Hæc autem Ecclesia nota est, (5) urbique supra montem sitæ comparata, quæ ubique conspicitur. Nam cùm illi ab omnibus parendum sit, cognoscatur necesse est. Neque bonos tantùm, sed malos etiam complectitur, ut multis parabolis Evangelium docet, veluti cùm regnum Cœlorum, id est militantem Ecclesiam, (6) simile esse sagenæ in mare missæ commemorat: vel (7) agro, in quo zizania superseminata sunt: vel (8) areæ, in quâ frumentum cum paleis continetur:

(1) 2 *Tim.* 2. 19. — (2) *Conc. Trid. sess.* 6. *c.* 12. *et can.* 26. — (3) *Matt.* 18. 17. — (4) *Eph.* 4. 4. — (5) *Matt* 5. 14. — (6) *Matt.* 13. 47. — (7) *Matth.* 13. 24. — (8) *Luc.* 3. 17.

vel (1) decem virginibus partim fatuis, partim prudentibus, sed multò ante etiam in arcâ Noë, in quâ (2) non solùm munda, sed etiam immunda animantia concludebantur, hujus Ecclesiæ figuram et similitudinem licet intueri. Quamvis autem bonos et malos ad Ecclesiam pertinere catholica fides verè et constanter affirmet, ex eisdem tamen fidei regulis fidelibus explicandum est, utriusque partis diversam admodùm rationem esse: ut enim paleæ cum frumento in areâ confusæ sunt, vel interdum membra variè inter mortua corpori conjuncta, ita etiam mali in Ecclesiâ continentur.

Quinam ab Ecclesiâ excludantur.

XII. Ex quo fit ut tria tantummodò hominum genera ab eâ excludantur: primò infideles, deinde hæretici et schismatici, postremò excommunicati: ethnici quidem, quòd in Ecclesiâ nunquàm fuerunt, neque eam unquam cognoverunt, nec ullius sacramenti participes in populi christiani societate facti sunt: hæretici verò, atque schismatici, quia ab Ecclesiâ desciverunt, neque enim illi magis ad Ecclesiam spectant, quàm transfugæ ad exercitum pertineant, à quo defecerunt. Non negandum tamen, quin in Ecclesiæ potestate sint, ut qui ab eâ in judicium vocentur, puniantur, et anathemate damnentur. Postremò etiam excommunicati, quòd Ecclesiæ judicio ab eâ exclusi, ad illius communionem non pertineant donec resipiscant. De cæteris autem quamvis improbis et sceleratis hominibus, adhuc eos in Ecclesiâ perseverare dubitandum non est, idque fidelibus tradendum assiduè, ut si fortè Ecclesiæ antistitum vita flagitiosa sit, eos tamen in Ecclesiâ es-

(1) *Matt.* 25. 1, 2. — (2) *Gen.* 7. 2. 1 *Pet.* 3. 20.

se, nec propterea quidquam de eorum potestate detrahi certò sibi persuadeant.

Privatæ familiæ, Pastores et loca sacra etiam Ecclesia dicuntur.

XIII. Verùm universæ etiam (1) Ecclesiæ partes, Ecclesiæ nomine significari solent, ut cùm Apostolus Ecclesiam quæ est Corinthi, Galatiæ, Laodicensium, Thessalonicensium nominat, privatas etiam fidelium familias Ecclesias vocat : nam (2) Priscæ et Aquilæ domesticam Ecclesiam salutari jubet : item alio in loco : (3) Salutant vos, inquit, in Domino multùm Aquila et Priscilla cum domesticâ suâ Ecclesiâ. Ad (4) Philemonem etiam scribens eamdem vocem usurpavit. Interdum quoque Ecclesiæ nomine ejus præsides ac pastores significantur : (5) Si te non audierit, inquit Christus, dic Ecclesiæ : quo in loco præpositi Ecclesiæ designantur : sed locus (6) etiam in quem populus sive ad concionem, sive alicujus rei sacræ causâ convenit, Ecclesia appellatur. Præcipuè verò in hoc articulo Ecclesia bonorum simul et malorum multitudinem, nec præsides solùm, sed eos etiam, qui parere debent, significat.

Ecclesiæ proprietates.

XIV. Aperiendæ autem sunt fidelibus hujus Ecclesiæ proprietates, ex quibus licebit agnoscere, quanto beneficio à Deo affecti sint, quibus contigerit in eâ nasci atque educari.

Prima ut una sit. Prima igitur proprietas in Symbolo Patrum describitur, ut una sit : (7) Una enim,

(1) 2 *Cor.* 1. 1, 2 *Cor.* 16. 19. *Coloss.* 4. 16. 1 *Thessal.* 1. 1 *Rom.* 16. 4. — (2) *Rom.* 16. 4, 5. — (3) 1 *Cor.* 16. 29. — (4) *Phil.* 2. — (5) *Matth.* 18. 17. — (6) 1 *Cor.* 11. 18. — (7) *Cant.* 6. 8.

inquit, est columba mea, una est speciosa mea. Vocatur autem una tanta hominum multitudo, quæ tam longè, latèque diffusa est ob eas causas, quæ ab Apostolo ad Ephesios scriptæ sunt: (1) Unum enim Dominum, unam fidem, unum baptisma tantùm esse prædicat: unus est enim ejus rector, ac gubernator, invisibilis quidem Christus, quem æternus Pater dedit (2) caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ejus.

Ad unitatem Ecclesiæ caput visibile requiritur.

XV. Visibilis autem is, qui Romanam cathedram Petri Apostolorum Principis legitimus successor tenet, de quo fuit illa omnium Patrum ratio, et sententia consentiens, hoc visibile caput ad unitatem Ecclesiæ constituendam et conservandam necessarium fuisse.

Quod præclarè et vidit, et scripsit sanctus (3) Hieronymus, contrà Jovinianum iis verbis: Unus eligitur, ut capite constituto, schismatis tollatur occasio; et ad Damasum: Facessat invidia; Romani culminis recedat ambitio: cum successore piscatoris et discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est cathedræ Petri communione consocior. Super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extrà hanc domum agnum comederit, profanus est: Si quis in arcâ Noë non fuerit, peribit, regnante diluvio.

Quod et longè anteà ab (4) Irenæo probatur, et (5) Cypriano, qui de unitate Ecclesiæ loquens, ait: Loquitur Dominus ad Petrum: (6) Ego, Petre, dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ec-

(1) *Eph.* 4. 4. — (2) *Eph.* 1. 22. — (3) *S. Hieronymus* l. 1. *contra Jovinian. in med. et Epist.* 57. — (4) *Iren. lib.* 3. *contra hæres. c.* 3. — (5) *B. Cyprian lib. de unit. Eccles. in principio ferè.* — (6) *Matt.* 16. 18.

clesiam meam. Super unum ædificat Ecclesiam : et quamvis apostolis omnibus post Resurrectionem suam, parem potestatem tribuat, et dicat : (1) Sicut misit me Pater, et ego mitto vos, accipite Spiritum Sanctum : tamen ut unitatem manifestaret, unitatis ejusdem originem, ab uno incipientem auctoritate suâ disposuit, etc.

Optatus deinde (2) Milevitanus ait : Ignorantiæ tibi adscribi non potest, scienti, in urbe Româ, Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in quâ sederit omnium apostolorum caput Petrus : in quo uno cathedræ unitas ab omnibus servaretur, ne cæteri apostoli singulas sibi quisque defenderent, ut jam schismaticus et prævaricator esset, qui contrà singularem cathedram alteram collocaret.

Post verò (3) Basilius sic scriptum reliquit : Petrus collocatus est in fundamento : dixit enim, Tu es Christus Filius Dei vivi, et vicissim audivit, se esse petram : (4) licet enim petra esset, non tamen petra erat ut Christus, nam Christus verè immobilis petra : Petrus verò propter petram. Dignitates enim suas Deus largitur aliis, sacerdos est, et fecit sacerdotes ; petra est, et petram facit : et quæ sua sunt largitur servis suis.

Postremò verò sanctus Ambrosius ait : Si quis objiciat, Ecclesiam, uno capite, et sponso Jesu Christo contentam, prætereà nullum requirere, in promptu responsio est. Ut enim Christum Dominum singulorum sacramentorum non solùm auctorem, sed intimum etiam præbitorem habemus, (nam ipse est qui baptizat, et qui absolvit, et tamen is homines sacramentorum externos ministros instruit), sic Ecclesiæ, quam ipse in-

(1) *Joan.* 20. 21. — (2) *Optatus initio l.* 2. *ad Parm.* — (3) *Basil. hom.* 29. *quæ est de pænit.* — (4) *Matt.* 16. 17, 18.

timo spiritu regit, hominem suæ potestatis vicarium et ministrum præfecit; nam cùm visibilis Ecclesia visibili capite egeat, ita Salvator noster Petrum universi fidelium generis caput, et pastorem constituit, cùm illi (1) oves suas pascendas verbis amplissimis commendavit, ut qui ei successisset, eamdem planè totius Ecclesiæ regendæ, et gubernandæ potestatem habere voluerit.

Unitatem Fidelium conservandi ratio.

XXI. Unus præterea, idemque est spiritus, inquit Apostolus ad Corinthios, (2) qui fidelibus gratiam, perinde atque anima corporeis membris vitam impertitur. Ad quam unitatem servandam, cùm Ephesios hortaretur, inquit: (3) Solliciti servate unitatem spiritûs in vinculo pacis: unum corpus, et unus spiritus. Quemadmodum enim humanum corpus multis constat membris, eaque ab unâ animâ aluntur quæ oculis visum, auribus auditum, et aliis sensibus diversas vires subministrat: ita corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia, ex multis fidelibus compositum est. (4) Una quoque est spes, ut in eodem loco idem Apostolus testatur, ad quam vocati sumus: siquidem omnes eamdem rem, nempe æternam et beatam vitam, speramus. Una est denique fides, quæ omnibus tenenda est ac præ se ferenda: (5) Non sint, inquit Apostolus, in vobis schismata: atque (6) unum baptisma, quod quidem est christianæ fidei sacramentum.

Secunda ut sit sancta. Altera proprietas Ecclesiæ est, ut sit sancta: quod à principe Apostolorum accepimus eo loco. (7) Vos autem genus electum, gens sancta.

(1) *Joan.* 21. 15. — (2) 1 *Cor.* 12. 11, 12. — (3) *Eph.* 4. 3, 4. — (4) *Eph.* 4. 4. — (5) 1 *Cor.* 1 10. — (6) *Eph.* 4. 5. — (7) 1 *Pet.* 2, 9.

Ecclesia

Ecclesia sancta est.

XVII. *Primò.* Appellatur autem sancta, quòd (1) Deo consecrata, dedicataque sit. Sic enim cætera hujuscemodi, quanquam corporea sint, sancta vocari consueverunt, cùm divino cultui addicta, et dedicata sunt. Cujus generis sunt in lege veteri vasa, vestes, et altaria; in quâ (2) primogeniti quoque, qui Deo altissimo dedicabantur, sancti sunt appellati.

Nota. Nec mirum cuiquam videri debet, Ecclesiam dici sanctam, tametsi multos peccatores contineat; sancti enim vocantur fideles, qui populus Dei effecti sunt, quive se fide, et baptismate suscepto, Christo consecrârunt: quanquam in multis offendunt, et, quæ polliciti sunt, non præstant: quemadmodum etiam, qui artem aliquam profitentur, etsi artis præcepta non servent, nomen tamen artificum retinent. Quare D. Paulus Corinthios (3) sanctificatos, et sanctos appellat: in quibus nonnullos fuisse perspicuum est, quos (4) ut carnales, et gravioribus etiam nominibus acriter objurgat.

Secundò. Sancta etiam dicenda est, quòd veluti corpus cum sancto (5) capite Christo Domino, totius sanctitatis fonte, conjungitur, à quo Spiritûs Sancti charismata, et divinæ bonitatis divitiæ diffunduntur. Præclarè (6) S. Augustinus interpretans verba illa Prophetæ: Custodi animam meam, quoniam sanctus sum: audeat, inquit, et corpus Christi, audeat et unus ille homo, clamans à finibus terræ cum capite suo, et sub capite suo dicere, sanctus sum: accepit enim gratiam sanctitatis, gratiam baptismi et remissionis peccatorum. Ac paulò post: Si christiani omnes, et fi-

(1) *Lev.* 27. 28, 30.—(2) *Exod* 13. 12.—(3) 1 *Cor.* 1. 2.—(4) 1 *Cor.* 3. 3.—(5) *Eph.* 4. 15, 16.—(6) *S. Aug. in Ps.* 85. 2.

deles in Christo baptizati, ipsum induerunt, sicut Apostolus dicit : (1) Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis : si membra sunt facti corporis ejus, et dicunt se sanctos non esse, capiti ipsi faciunt injuriam, (2) cujus membra sancta sunt.

Tertiò. Accedit etiam, quòd sola Ecclesia legitimum sacrificii cultum, et salutarem habet sacramentorum usum : per quæ tanquam efficacia divinæ gratiæ instrumenta Deus veram sanctitatem efficit : ita ut, quicumque verè sancti sunt, extra hanc Ecclesiam esse non possint. Patet igitur (3) Ecclesiam esse sanctam, ac sanctam quidem, quoniam corpus est Christi, à quo sanctificatur, cujusque (4) sanguine abluitur. *De sanctitate Ecclesiæ vide Justin. mart. in utraque Apol. Tertull. in Apol. August. contra Faus. cap. 17. Gregor. Moral. l. 37. c. 7.*

Tertia ut sit Catholica. Tertia proprietas Ecclesiæ ea est, ut catholica, nempe universalis, vocetur, quæ appellatio verè illi tributa est : quoniam, ut testatur (5) S. Augustinus : A solis ortu usque ad occasum unius fidei splendor diffunditur. Neque enim, ut in humanis rebuspublicis, aut hæreticorum conventibus, unius tantùm regni terminis, aut uno hominum genere Ecclesia definita est : verùm omnes homines, sive illi barbari sint, sive Scythæ, sive servi, sive liberi, sive masculi, sive feminæ (6), charitatis sinu complectitur. Quare scriptum est : (7) Redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, et linguâ, et populo, et natione, et fecisti nos Deo nostro regnum. De Ecclesiâ dicit David : (8) Postula à me et dabo tibi Gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos

(1) *Gal.* 3. 27. —(2) *Eph.* 5. 26, 27, 30 — (3) *Eph.* 1. 1, 4.— (4) *Eph.* 1. 7. 28.—(5) *S. Aug. Serm.* 35. 151 *et* 181 *de Temp.* (6) *Gal.* 3. 28. —(7) *Apoc.* 5. 9, 10.—(8) *Ps.* 2. 8.

terræ. Item : (1) Memor ero Rahab, et Babylonis scientium me : et homo natus est in eâ. Prætereà omnes fideles, qui ab Adam in hunc usque diem fuerunt, quive futuri sunt, quamdiu mundus exstabit, veram fidem profitentes, ad eamdem Ecclesiam pertinent, (2) quæ super fundamento apostolorum fundata est, ac prophetarum, qui omnes in illo lapide angulari Christo, qui fecit utraque unum, et pacem iis qui propè, et iis qui longè annuntiavit, constituti sunt, et fundati. Universalis etiam ob eam causam dicitur, quòd omnes qui salutem æternam consequi cupiunt, eam tenere, et amplecti debeant, non secùs ac qui arcam, (3) ne diluvio perirent, ingressi sunt. Hæc igitur veluti certissima regula tradenda est, quâ vera et falsa Ecclesia judicetur.

Ecclesiæ veræ à falsâ dignoscendæ regula altera.

XVIII. Sed ex origine etiam, quam revelata gratia ab apostolis ducit, Ecclesiæ veritatem agnoscimus : siquidem ejus doctrina veritas est, non recens, neque nunc primùm orta : sed ab Apostolis jam olim tradita, et in omnem orbem terrarum disseminata, ex quo fit, ut nemo dubitare possit, impias hæreticorum voces longè à veræ Ecclesiæ fide abesse, cùm doctrinæ Ecclesiæ, quæ ab apostolis ad hanc diem prædicata est, adversentur. Quare, ut omnes intelligerent, quænam esset Ecclesia catholica, Patres in Symbolo illud divinitùs addiderunt, APOSTOLICAM. *De veræ Ecclesiæ notis vide Aug. contra Epist. Fundamenti, cap. 4. Tertull. lib. toto de præscript.*

(1) *Ps.* 86. 4.—(2) *Eph.* 2. 20, 14, 17.—(3) *Gen.* 7. 7. *et d.*

Cur dicatur Ecclesia catholica.

XIX. Etenim Spiritus Sanctus, qui Ecclesiæ præsidet, eam non per aliud genus ministrorum, quàm per apostolicum, gubernat. Qui Spiritus primùm quidem apostolis tributus est, deinde verò summâ Dei benignitate semper in Ecclesiâ mansit. (1) Sed quemadmodum hæc una Ecclesia errare non potest in fidei ac morum disciplinâ tradendâ, cùm à Spiritu Sancto gubernetur: ita cæteras omnes, quæ sibi Ecclesiæ nomen arrogant, ut quæ diaboli spiritu ducantur, in doctrinæ et morum perniciosissimis erroribus versari necesse est.

Ecclesiæ duæ figuræ.

XX. Sed quoniam magnam vim habent figuræ veteris Testamenti ad excitandos fidelium animos, revocandamque rerum pulcherrimarum memoriam, cujus rei potissimùm causâ apostoli his usi sunt: illam quoque doctrinæ partem, quæ magnas utilitates habet, parochi non prætermittent.

Prior. In his autem illustrem significationem habet arca Noë; (2) quæ ob eam rem tantùm divino jussu constructa est, ut nullus dubitandi locus relinquatur, quin Ecclesiam ipsam significet, quam Deus sic constituit, ut quicumque per baptismum illam ingrederentur, ab omni mortis æternæ periculo tuti esse possent: qui verò extra illam essent, quemadmodum iis evenit, qui in arcam recepti non sunt, suis sceleribus obruerentur.

Altera. Alia figura est, magna illa civitas (3) Jerusalem, cujus nomine Scripturæ sæpiùs sanctam Eccle-

(1) *Aug. contra Crescent. l.* 1. *c.* 33. — (2) *Gen.* 6. 14. — (3) *Gal.* 4. 26. *Hebr.* 12. 12. *Deut.* 12. 11, 12, 13, 14, 18, 22.

siam significant. Nimirum in illâ solâ offerre Deo sacrificia licebat; quia in solâ etiam Dei Ecclesiâ, neque extra eam usquam, verus cultus, verumque sacrificium reperitur, quod Deo placere ullo modo possit.

Ecclesiam esse fide credendam, et quomodo.

XXI. Jam illud etiam extremo loco de Ecclesiâ docendum erit, quânam ratione nos credere Ecclesiam, ad articulos fidei pertineat: nam etsi quivis ratione et sensibus percipit, Ecclesiam, id est, hominum conventum in terris esse, qui Christo Domino addicti, et consecrati sunt: neque ad eam rem animo concipiendam fide opus esse videatur, cùm nec Judæi, nec Turcæ quidem de eo dubitent: tamen illa mysteria, quæ in sanctâ Dei Ecclesiâ contineri partim declaratum est, partim in sacramento ordinis explicabitur, mens fide tantummodò illustrata, non ullis rationibus convicta, intelligere potest. Cùm igitur hic articulus non minùs, quàm cæteri, intelligentiæ nostræ facultatem et vires superet, jure optimo confitemur, nos Ecclesiæ ortum, munera, et dignitatem non humanâ ratione cognoscere, sed fidei oculis intueri.

Ecclesiæ quis autor.

XXII. Neque enim homines hujus Ecclesiæ auctores fuerunt, sed Deus ipse immortalis, qui eam super firmissimam petram ædificavit, teste Prophetâ: (1) Ipse fundavit eam Altissimus: quam ob causam (2) hæreditas Dei, et (3) Dei populus appellatur. Nec potestas, quam accepit, humana est, sed divinò munere tributa. Quare quemadmodum naturæ viribus comparari non potest, ita etiam fide solum intelligimus, in

(1) *Psal.* 66. 5. — (2) *Ps.* 2. 8. — (3) *Osee.* 2. 1.

Ecclesiâ (1) claves regni cœlorum esse, eique (2) potestatem peccata remittendi, (3) excommunicandi, (4) verumque Christi corpus consecrandi traditam: deinde cives, qui in eâ morantur (5) non habere hìc civitatem permanentem, sed futuram inquirere.

Ecclesiam credere oportet, et non in Ecclesiam.

XXIII. Unam igitur Ecclesiam sanctam, et catholicam esse necessariò credendum est: (6) Tres enim Trinitatis Personas, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum ita credimus, ut in eis fidem nostram collocemus. Nunc autem mutatâ dicendi formâ sanctam, et non in sanctam Ecclesiam, credere profitemur: ut, hâc etiam diversâ loquendi ratione, Deus omnium effector à creatis rebus distinguatur, præclaraque illa omnia, quæ in Ecclesiam collata sunt beneficia, divinæ bonitati accepta referamus.

Hæc articuli pars diligenter explicanda.

XXIV. Sanctorum communionem. Cùm sanctus Joannes Evangelista de divinis mysteriis ad fideles scriberet, cur eos in illis erudiret, hanc rationem attulit: (7) Ut et vos, inquit, societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre, et cum Filio ejus Jesu Christo. Hæc societas in communione sanctorum sita est: de quâ in hoc articulo sermo habetur. (8) Utinam verò in eo explicando Ecclesiarum præsides, Pauli et aliorum apostolorum diligentiam imitarentur. Est enim non solùm quædam superioris articuli interpretatio, doctrinaque uberrimorum fructuum, sed etiam, quis usus mysteriorum esse debeat, quæ Symbolo conti-

(1) *Matth.* 16. 19.—(2) *Joan.* 20. 23.—(3) *Matth.* 18. 17.—(4) *Heb.* 13. 10.—(5) *Heb.* 13. 14. — (6) *Aug. serm.* 131 *de Temp.*—(7) 1 *Joan.* 1. 3.—(8) *August. in Joan. Tract.* 32.

nentur, declarat: omnia enim ejus rei causâ pervestiganda sunt, ac percipienda, ut in hanc tam amplam et beatam societatem sanctorum admittamur, admissique constantissimè perseveremus, cum gaudio gratias agentes Deo Patri, (1) qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine.

In quibus Sanctorum sita sit communio.

XXV. In primis igitur fideles docendi sunt hunc articulum esse illius, qui de unâ sanctâ Ecclesiâ catholicâ anteà positus est, veluti explicationem quamdam: unitas enim spiritûs, à quo illa regitur, efficit, ut quidquid in eam collatum est, commune sit: (2) omnium enim sacramentorum fructus ad universos fideles pertinet; quibus sacramentis, veluti sacris vinculis, Christo connectuntur, et copulantur: et maximè omnium baptismo, quo, tanquam januâ, in Ecclesiam ingredimur. Hâc autem sanctorum communione, sacramentorum communionem intelligi debere, Patres in Symbolo significant illis verbis: (3) Confiteor unum baptisma. Baptismum verò in primis Eucharistia, et deinceps cætera sacramenta consequuntur; nam etsi hoc nomen omnibus Sacramentis convenit, cùm Deo nos conjungant, illiusque participes, cujus gratiam recipimus, efficiant: magis tamen proprium est Eucharistiæ, (4) quæ hanc efficit communionem.

Sed alia etiam communio in Ecclesiâ cogitanda est. Quæcumque enim piè sanctèque ab uno suscipiuntur, ea ad omnes pertinent, et, ut illis prosint, charitate, (5) quæ non quærit quæ sua sunt, efficitur. Id verò cum S. Ambrosii (6) testimonio comprobatur, qui lo-

(1) *Col.* 1. 12. — (2) *Aug. lib.* 19. *cont. Faustum. c.* 21. — (3) *Damasc. l.* 4. *de fide Orthodox. cap.* 12. — (4) 1 *Cor.* 10. 16. — (5) 1 *Cor.* 13. 5. — (6) *S. Ambros. in Ps.* 118. *Serm.* 8. *v.* 69.

cum illum psalmi explanans : Particeps ego sum omnium timentium te, ita inquit : Sicut membrum particeps esse dicimus totius corporis, sic conjunctum omnibus timentibus Deum. Quare Christus eam nobis orandi formam præscripsit, ut diceremus : (1) Panem nostrum, non meum : ac reliqua ejus generis, non nobis tantùm, sed omnium saluti, et commodis prospicientes.

Similitudo singularis.

XXVI. At verò hæc bonorum communicatio, membrorum humani corporis aptissimâ similitudine in sacris Litteris sæpè demonstratur. Nam in corpore multa sunt membra : (2) sed etsi multa sunt, unum tamen corpus constituunt, in quo singula proprio non autem omnia eodem munere funguntur : nec verò omnia eamdem dignitatem habent, aut æquè utiles, et decoras functiones exequuntur : nullique suum, sed totius corporis commodum, atque utilitas proposita est. Omnia deinde tam apta inter se et connexa sunt, ut si unum aliquo dolore afficitur, cætera item naturæ cognatione, et consensu doleant : si contra, benè affectum est, communis sit omnibus ille jucunditatis sensus. (3) Atque hæc eadem in Ecclesiâ licet contemplari, in quâ, etsi diversa sunt membra, nempe variæ nationes, Judæorum, gentium, liberi et servi, pauperes et divites ; cùm tamen baptismo initiantur, unum corpus cum Christo fiunt, cujus ille caput est.

Nota. Unicuique prætereà in hâc Ecclesiâ suum munus assignatum est : ut enim (4) alii in eâ apostoli, alii doctores, omnes verò publicæ utilitatis causâ sunt constituti : ita aliorum est præesse, ac docere : aliorum item parere, subjectos esse.

(1) *Matth.* 6. 11.—(2) 1 *Cor.* 12. 14. *et D.*—(3) *Aug in Ps.* 70. *serm.* 2.—(4) 1 *Cor.* 12. 28. *Eph.* 4. 11.

Qui in peccato mortali sunt, quo communionis sanctorum fructu priventur.

XXVII. At verò tot, tantisque muneribus, ac bonis divinitùs collatis illi fruuntur, qui in charitate vitam christianam degunt, justique et chari Deo sunt.

Membra verò mortua, nimirum homines sceleribus obstricti, et à Dei gratià alienati, hoc quidem bono non privantur, ut hujus corporis membra esse desinant : sed cùm sint mortua, fructum spiritualem, qui ad justos, et pios homines pervenit, non percipiunt, tametsi, cùm in Ecclesià sint, ad amissam gratiam, vitamque recuperandam ab iis adjuvantur, qui spiritu vivunt, et eos fructus capiunt, quorum expertes esse dubitari non potest, qui omninò ab Ecclesià sunt præcisi.

Gratiæ gratis datæ sunt dona communia.

XXVIII. Nec verò tantùm communia sunt ea dona, quæ homines charos Deo, ac justos reddunt : sed gratiæ etiam gratis datæ, in quibus numerantur (1) scientia, prophetia, donum linguarum, ac miraculorum, et cætera hujus generis; quæ dona malis etiam hominibus non privatæ, sed publicæ utilitatis causâ, ad ædificandam Ecclesiam conceduntur : nam sanitatis gratia, non illius, qui eâ præditus est, sed ægroti curandi causâ tributa est. Ac nihil tandem à verè Christiano homine possidetur, quod sibi cum cæteris omnibus commune esse non existimare debeat; quare ad sublevandam indigentium miseriam prompti ac parati esse debent ; nam (2) qui hujusmodi bonis ornatus est, si viderit fratrem suum egere, nec illi subvenerit, is Dei charitatem non habere planè convinci-

(1) 1 *Cor.* 14. 6. — (2) 1 *Joan.* 3. 17.

tur. Quæ cùm ita se habeant, satis constat eos, qui in hâc sanctâ communione sunt, quâdam felicitate perfrui, et verè illud dicere posse : (1) Quàm dilecta tabernacula tua, Domine virtutum ! concupiscit et deficit anima mea in atria Domini : et (2) Beati qui habitant in domo tuâ, Domine !

DE ARTICULO X.

CAPUT XI.

Fides hujus articuli necessaria ad salutem.

Remissionem peccatorum. Nemo est, qui cùm videat hunc articulum de remissione peccatorum, in cæteris fidei articulis numeratum esse, dubitare possit, eo non solùm divinum aliquod mysterium, sed etiam ad salutem comparandam maximè necessarium contineri. Nam anteà declaratum est, sine certâ eorum fide, quæ in Symbolo credenda proponuntur, nemini ad christianam pietatem aditum patere. Verùm si id, quod per se omnibus notum esse debet, aliquo etiam testimonio confirmandum videatur, satis illud erit quod Salvator noster paulò ante ascensum in Cœlum de eâ re testatus est, cùm discipulis sensum aperuit, ut intelligerent Scripturas : (3) Oportebat, inquit, Christum pati, et resurgere à mortuis tertiâ die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolymâ.

Munus Parochi in hoc articulo explicando.

II. Quæ verba si parochi animadverterint, facilè in-

(1) *Psal.* 83. 2. — (2) *Psal.* 83. 5. — (3) *Luc.* 24. 46.

telligent : cùm cætera, quæ ad religionem pertinent, fidelibus tradenda sint, tum verò præcipuè hujus articuli diligenter explicandi magnam eis à Domino necessitatem impositam esse. Munus igitur parochi erit, quod ad hunc locum attinet, docere, non solùm peccatorum remissionem in catholicâ Ecclesiâ reperiri, de quâ Isaïas prædixerat : (1) Populus qui habitat in eâ : auferetur ab eo iniquitas ; (2) sed etiam potestatem peccata remittendi in eâ esse.

Notent Confessarii. Quâ si ritè, et secundùm leges à Christo Domino præscriptas, sacerdotes utantur, verè peccata remitti, et condonari credendum est.

Culpæ et pœnæ remissio fit in Baptismo.

III. Hæc autem venia, cùm primùm fidem profitentes sacro baptismo abluimur, adeò cumulatè nobis datur, ut nihil aut culpæ delendum, sive eâ origine contractâ, sive quid propriâ voluntate omissum, vel commissum sit, aut pœnæ persolvendum relinquatur. Verùm per baptismi gratiam nemo tamen ab omni naturæ infirmitate liberatur : (3) quin potiùs, cùm unicuique adversùs concupiscentiæ motus, quæ nos ad peccata incitare non desinit, pugnandum sit, vix ullum reperias, qui vel tam acriter resistat, vel tam vigilanter salutem suam tueatur, ut omnes plagas vitare possit.

Claves regni Cœlorum Ecclesiæ traditæ.

IV. Cùm igitur necesse fuerit in Ecclesiâ potestatem esse peccata remittendi, aliâ etiam ratione, quàm baptismi sacramento, claves regni Cœlorum illi concreditæ sunt, quibus possint unicuique pœnitenti, etiamsi usque ad extremum vitæ diem peccâsset, delicta con-

(1) *Isa.* 33. 24. — (2) *Aug. Homil.* 49. *cap.* 3. — (3) *Trident. sess.* 7. *can.* 5. *Aug. L.* 2. *de peccat merit. c.* 28.

donari. Clarissima hujus rei testimonia in sacris Litteris habemus : nam apud sanctum Matthæum Dominus ità ad Petrum loquitur : (1) Tibi dabo claves regni Cœlorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in Cœlis : et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in Cœlis. Item : (2) Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in Cœlo : et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in Cœlo. Deinde sanctus Joannes testatur Dominum, cùm insufflâsset apostolis, dixisse : (3) Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.

Nullum peccatum quin possit in Ecclesiâ remitti.

V. Neque verò existimandum est hanc potestatem certis quibusdam peccatorum generibus definitam esse: nullum enim tam nefarium facinus, vel admitti, vel cogitari potest, cujus remittendi potestatem sancta Ecclesia non habeat; (4) quemadmodum etiam nemo adeò improbus et scelestus fuerit, quem si erratorum suorum verè pœniteat, certa ei veniæ spes proposita esse non debeat. Sed neque hæc eadem potestas ita circumscribitur, ut præfinito solùm aliquo tempore eâ uti liceat, nam quâcumque horâ peccator ad sanitatem redire voluerit, rejiciendum non esse docuit Salvator noster, cùm (5) principi apostolorum interroganti quoties peccatoribus ignoscendum esset, an septies, respondit : non septies, sed usque septuagies septies.

Hæc potestas est penes episcopos et sacerdotes.

VI. Verùm si ministros divinæ hujus potestatis spec-

(1) *Matth.* 16. 19.—(2) *Matth.* 18. 18.—(3) *Joan.* 20. 13 — (4) *Ambr. lib* 1. *de pœnit. c.* 1. *et* 2. *Aug. in Ench. c.* 93.— (5) *Matt.* 18. 21, 22.

temus, ea minùs latè patere videbitur. Dominus enim non omnibus, sed episcopis tantùm, et sacerdotibus tam sancti muneris potestatem dedit. (1) Idem etiam censendum erit quod ad rationem ejus potestatis exercendæ pertinet : nam per sacramenta solùm si eorum forma servetur, peccata remitti possunt : aliter verò nullum jus à peccatis solvendi Ecclesiæ datum est. Ex quo sequitur, tum sacerdotes, tum sacramenta ad peccata condonanda veluti instrumenta valere : quibus Christus Dominus auctor ipse, et largitor salutis remissionem peccatorum, et justitiam in nobis efficit.

Remissio peccatorum quanta sit gratia.

VII. Ut autem fideles cœleste hoc munus, quod singulari in nos Dei misericordiâ Ecclesiæ donatum est, magis suspiciant, atque ad ejus usum et tractationem ardentiori pietatis studio accedant, conabitur parochus hujus gratiæ dignitatem et amplitudinem demonstrare. Ea autem ex hoc potissimùm perspicitur, si cujus virtutis sit peccata remittere, et homines ex injustis justos reddere, diligenter expositum fuerit. (2) Constat enim infinitâ et immensâ Dei vi hoc effici, quam eamdem in excitandis mortuis, et in mundi creatione necessariam esse credimus. Quod si etiam, ut (3) Augustini sententiâ confirmatur, majus opus existimandum est, aliquem ex impio pium facere, quàm cœlum et terram ex nihilo creare, cùm ipsa creatio non nisi ex infinitâ virtute possit existere : consequens est, ut multò magis peccatorum remissio infinitæ potestati tribuenda sit. Quare verissimas esse

(1) *Trid. sess.* 14. *c.* 6. *Hier. Epist.* 1. *post med. Amb. de Cain et Abel. c.* 4. — (2) *Trid. Sess.* 6. *c.* 7. *et sess.* 14. 1, 2. *Aug. Tract.* 72. *in Joan.* (3) *Aug. lib.* 1. *de pecc. merit. c.* 23. *l.* 50. *Hom. hom.* 23. *Ambr. de Abel. cap.* 4.

priscorum Patrum voces agnoscimus, quibus confitentur ab uno Deo peccata hominibus condonari, neque ad alium auctorem, quàm ad summam ejus bonitatem, et potentiam, tam mirificum opus referendum esse. (1) Ego sum, inquit ipse Dominus per Prophetam, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas. Nam scelerum remittendorum eadem ratio videtur esse, quam in pecuniâ debitâ servare oportet. Quemadmodum igitur à nemine, nisi à creditore, pecunia quæ debetur, remitti potest: ità cùm uni Deo peccatis obstricti sumus (siquidem quotidiè oramus: (2) Dimitte nobis debita nostra) perspicuum est, à nemine, præter illum, debita nobis condonari posse.

Potestatem dimittendi peccata primus habuit Christus.

VIII. Hoc verè admirabile et divinum munus, antequam Deus homo fieret, nulli creatæ naturæ impertitum est. Primus omnium Christus Salvator noster, ut homo, cùm idem verus Deus esset, hoc munus à cœlesti Patre traditum accepit: (3) Ut sciatis, inquit, quia Filius hominis habet potestatem in terrâ dimittendi peccata, ait paralytico: Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. Cùm igitur homo factus esset, ut hominibus hanc peccatorum veniam largiretur, priusquàm in Cœlum ascenderet, ut ibi ad dexteram Dei in perpetuum sederet, eam potestatem episcopis, et presbyteris in Ecclesiâ concessit: quanquàm, ut antea docuimus, Christus suâ auctoritate: cæteri, ut ejus ministri, peccata dimittunt.

Potestas remittendi peccata maximum donorum Christi.

IX. Quamobrem, si quæ infinitâ virtute effecta sunt,

(1) *Esa.* 43. 25. — (2) *Matth.* 6. 12. — (3) *Matth.* 9. 6. *Marc.* 2. 9, 10.

maximè admirari, et suspicere debemus : satis intelligimus pretiosissimum hoc munus esse, quod Christi Domini benignitate Ecclesiæ donatum est. Sed ipsa etiam ratio, quâ Deus, clementissimus Pater, mundi peccata delere constituit, animos fidelium ad hujus beneficii magnitudinem contemplandam vehementer excitabit : sanguine enim unigeniti Filii sui scelera nostra expiari voluit, ut pœnam, quam nos pro peccatis commeruimus, ultrò ille persolveret : (1) justusque pro injustis damnaretur, innocens pro reis morte acerbissimâ afficeretur. Quare cùm animo cogitabitur, (2) nos non corruptibilibus auro et argento redemptos esse, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, et incontaminati : facilè statuemus, nihil nobis salubrius contingere potuisse hâc remittendi peccata potestate, quæ inexplicabilem Dei providentiam, summamque erga nos charitatem ostendit.

Peccatum mortale quantum malum.

X. Ex hâc autem cogitatione maximus fructus ad omnes perveniat necesse est, nam qui Deum mortali aliquo peccato offendit, quidquid meritorum ex Christi morte et cruce consecutus est, statim amittit, et omninò paradisi aditu, quem priùs interclusum Salvator noster passione suâ omnibus patefecit, prohibetur. Quod quidem cùm in mentem venit, facere non possumus quin humanæ miseriæ consideratio vehementer sollicitos nos habeat. Verùm si animum ad hanc admirabilem potestatem referamus, quæ Ecclesiæ divinitùs tributa est, et hujus articuli fide confirmati, oblatam unicuique facultatem credamus, ut possit divinâ ope adjutus in pristinum dignitatis statum restitui ; tunc

(1) 1 *Pet.* 3. 18. — (2) 1 *Pet.* 1. 18, 19.

verò cogimur summo gaudio, et lætitiâ exultare, et immortales Deo gratias agere. Ac profectò, si grata, et jucunda medicamenta videri solent quæ medicorum arte, et industriâ, cum gravi aliquo morbo laboramus, parantur: quantò jucundiora esse debent ea remedia, quæ Dei sapientia ad animorum curationem, atque adeò ad vitam reparandam instituit? cùm præsertim non quidem dubiam salutis spem, ut medicinæ illæ, quæ corporibus adhibentur, sed certissimam iis qui sanari cupiunt, salutem afferant.

Beneficio remissionis peccatorum diligenter utendum.

XI. Erunt igitur fideles hortandi, postquàm tam ampli et præclari muneris dignitatem cognoverint, ut illud etiam studeant ad suum commodum religiosè convertere. Vix enim fieri potest ut qui re utili et necessariâ non utatur, eam contemnere non existimetur: præsertim verò cùm Dominus hanc potestatem remittendi peccata eâ re tradiderit Ecclesiæ, ut omnes hoc salutari remedio uterentur. Nam quemadmodum nemo sine baptismo expiari potest; ita quicumque baptismi gratiam, mortiferis sceleribus amissam, recuperare voluerit, ad aliud expiationis genus, nimirum pœnitentiæ sacramentum confugiat necesse est.

Facilitate veniæ obtinendæ non abutendum.

XII. Verùm hoc loco admonendi sunt fideles, ne, tam amplâ veniæ facultate propositâ, quam etiam nullius temporis termino definiri declaravimus, vel ad peccandum faciliores, vel ad resipiscendum tardiores reddantur: in altero enim cùm injuriosi (1) et contumeliosi

(1) *Aug. in Joan Tract.* 33. *et lib.* 50. *Hom. Hom.* 41. 1. *Amb. lib.* 2 *de pæn. c.* 1, 2 *et* 11.

meliosi in hanc divinam potestatem manifestè deprehendantur, indigni sunt, quibus Deus misericordiam suam impertiatur: in altero verò magnoperè verendum est, ne morte præoccupati, frustrà peccatorum remissionem confessi fuerint, quam tarditate, et procrastinatione meritò amiserunt.

DE ARTICULO XI.

CAPUT XII.

Fides hujus articuli quàm necessaria.

Carnis resurrectionem. Magnam hujus articuli vim esse ad fidei nostræ veritatem stabiliendam id maximè ostendit, quòd divinis litteris non solùm credendus fidelibus proponitur, sed multis etiam rationibus confirmatur. Quod quidem cùm in aliis Symboli articulis vix fieri videamus, intelligi potest, hoc veluti firmissimo fundamento salutis nostræ spem nixam esse: nam, ut Apostolus ratiocinatur (1): *Si mortuorum resurrectio non est, neque Christus resurrexit, quòd si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra.* In eo igitur explicando parochus non minùs operæ et studii ponet, quàm in eo evertendo multorum impietas laboravit: magnas enim et præclaras utilitates ex eâ cogitatione ad fidelium fructum redundare paulò post demonstrabitur.

Cur hominum resurrectio, carnis resurrectio appelletur.

II. Sed hoc imprimis attendere oportebit, resurrectionem hominum in hoc articulo, carnis resurrectionem

(1) 1 *Cor.* 15. 13, 14.

appellari, quod quidem sine causâ factum non est. Nam docere voluerunt apostoli id, quod necessariò ponendum est, animam esse immortalem; quare ne quis fortè eam simul cùm corpore interiisse, utrumque verò in vitam revocari existimaret, cùm animam plurimis sacrarum Litterarum (1) locis immortalem esse plenè constet, ob eam rem carnis tantùm suscitandæ mentio in articulo facta est. Et quanquam sæpè etiam in sacris Scripturis caro integrum hominem, ut est apud Isaïam (2): Omnis caro fœnum: et apud sanctum Joannem (3): Et Verbum caro factum est, significet; hoc tamen loco carnis vox corpus declarat, ut duarum partium animæ et corporis, quibus homo constat, alteram tantùm, nempe corpus corrumpi, et in pulverem terræ, ex quâ compactum est, redire; animam verò incorruptam manere intelligamus.

Anima non dicenda est resurgere.

III. At verò cùm nemo, nisi mortuus fuerit, ad vitam revocetur, anima propriè non dicitur resurgere. Carnis quoque mentio facta est, illius hæresis confutandæ causâ, quæ vivo Apostolo (4) Hymenæi, et Phileti fuit, qui asserebant, cùm de resurrectione in Scripturis sacris ageretur, non de corporeâ, sed de spirituali, quâ à morte peccati ad vitam innocentem resurgitur, accipiendum esse. Itaque his verbis planum fit, eum errorem tolli et veram corporis resurrectionem confirmari.

Carnis resurrectio ut probanda.

IV. Verùm parochi partes erunt hanc veritatem illustrare exemplis ex veteri novoque Testamento, et ex

(1) *Sap.* 2. 25. *et* 3, 4 *Matth.* 10. 12, 22. — (2) *Isa.* 40. 6. — (3) *Joan.* 1. 14. —(4) 1 *Tim.* 2. 17.

omni ecclesiasticâ historiâ depromptis. Alii enim ab (1) Heliâ, et (2) Eliseo in veteri Testamento: alii præter eos, quos (3) Christus Dominus à morte excitavit, à (4) sanctis apostolis, aliisque permultis ad vitam revocati sunt quæ resurrectio multorum hujus articuli doctrinam confirmat. Ut enim plures à morte excitatos credimus, ita universos ad vitam revocatum iri credendum est: quin etiam præcipuus fructus, quem nos ex hujusmodi miraculis capere debemus, ille est, ut summam fidem huic articulo tribuamus. Sunt multa testimonia, quæ parochis, qui in sacris Litteris mediocriter versati sunt, facilè occurrent: illustriora verò loca sunt in veteri quidem Testamento, quæ leguntur apud Job, cùm ait (5), se in carne suâ conspecturum Deum suum: et apud Danielem de eis, (6) qui in pulvere terræ dormiunt, alios in vitam æternam, alios in opprobrium sempiternum evigilaturos: in novo autem Testamento, quæ sanctus Matthæus refert de disputatione, (7) quam Dominus cum Sadducæis habuit: præter ea, quæ evangelistæ (8) narrant de extremo judicio. Atque hùc etiam referenda sunt, quæ Apostolus ad Corinthios, (9) et ad Thessalonicenses (10) scribens accuratâ oratione disseruit.

Similitudines quibus resurrectio illustratur.

V. Sed quamvis hoc fide certissimum sit, multùm tamen proderit, vel exemplis, vel rationibus ostendere, id, quod fides credendum proponit, à naturâ, aut ab humanæ mentis intelligentiâ non abhorrere. Itaque Apostolus quærenti quomodò resurgerent mortui, sic respondit: (11) Insipiens tu! quod seminas, non vivifi-

(1) 3 *Reg.* 11. 19.—(2) 4 *Reg.* 4. 34. *et* 13. 21.—(3) *Matth.* 9. 25. *Luc.* 7. 14. 16. *Joan.* 11. 43, 44. — (4) *Actor.* 9. 40. *et* 20. 10 — (5) *Job.* 9. 16 — (6) *Dan.* 12. 2. — (7) *Matt.* 22. 31. — (8) *Joan.* 5. 25, 28, 29. — (9) 1 *Corinth.* 15. — (10) 1 *Thess.* 4. 13. — (11) 1 *Cor.* 15. 36. *etc.*

catur, nisi priùs moriatur, et quod seminas non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alicujus cæterorum; Deus autem dat illi corpus sicut vult. Et paulò post inquit: Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Ad eam similitudinem multas prætereà adjungi posse sanctus (1) Gregorius ostendit: Lux enim, inquit, quotidiè quasi moriendo oculis subtrahitur, et rursùs quasi resurgendo revocatur, et arbusta viriditatem amittunt, et rursùs quasi resurgendo reparantur: et semina putrescendo moriuntur, et rursùm germinando resurgunt.

Rationibus probatur resurrectio.

VI. Rationes illæ prætereà, quæ ab ecclesiasticis Scriptoribus afferuntur, satis ad eam rem probandam accommodatæ videri possunt.

Prima. Ac primùm quidem, cùm animæ immortales sint, et tanquàm pars hominis ad humana corpora naturalem propensionem habeant, eas à corporibus sejunctas perpetuò manere, præter naturam existimandum est.

Secunda. Quoniam verò quod naturæ adversatur, ac violentum est, diuturnum esse non potest, consentaneum fore videtur, ut denuò cum corporibus jungantur: ex quo etiam sequitur, ut corporum resurrectio futura sit: Quo quidem argumentandi genere Salvator ipse noster usus est, (2) cùm adversùs sadducæos disputans, ex animarum immortalitate, corporum resurrectionem conclusit.

Tertia. Deindè cùm malis supplicia, bonis præmia à justissimo Deo sint proposita: (3) ex illis verò quàm

(1) *S. Greg. lib. 14. moral. c. 28, 92.*—(2) *Matth. 22. 33.*—(3) *Damasc. lib. 4. de fide Orthod. cap. 28. Ambr. lib de fide resur.*

plurimi, antequàm debitas pœnas persolvant, ex his magnâ ex parte nullis affecti virtutis præmiis è vitâ decedant: necesse est iterùm animas cum corporibus conjungi, ut pro sceleribus, aut rectè factis corpora, quibus veluti peccati sociis homines utuntur, unà cum animâ pœnâ, aut præmio afficiantur. Qui locus diligentissimè tractatus est à sancto (1) Chrysostomo in homilia ad populum Antiochenum. Quare Apostolus, cùm de resurrectione disserit: (2) *Si in hâc vitâ, inquit, tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Quæ quidem verba nemo ad animæ miseriam referri existimabit: quæ cùm immortalis sit, quamvis corpora non resurgerent, in futura tamen vita beatitudine frui posset: verùm de toto homine intelligenda sunt. Nisi enim corpori debita pro laboribus præmia reddantur, necesse est, ut qui, quemadmodùm apostoli, tot ærumnas et calamitates in vitâ perpessi sunt, omnium sint miserrimi. Idem verò multò apertiùs docet ad Thessalonicenses his verbis: (3) *Gloriamur in Ecclesiis Dei pro patientiâ vestrâ, et fide in omnibus persecutionibus vestris, et tribulationibus, quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini: si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant, et vobis qui tribulamini, requiem vobiscum in revelatione Domini Jesu de cœlo, cum angelis virtutis ejus, in flammâ ignis dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi.*

Quarta. Adde etiam non posse homines, quandiù anima à corpore sejuncta est, plenam felicitatem, et bonis omnibus cumulatam adipisci. Ut enim quælibet

(1) *S. Chrysost. Homil.* 49. *et* 50. — (2) 1 *Cor.* 15. 19. — (3) 2 *Thess.* 1. 4. *et d.*

pars, à toto separata, imperfecta est: ita etiam anima quæ corpori non est adjuncta: ex quo sequitur, ut illi ad summam felicitatem nihil desit, corporum resurrectionem necessariam esse. His igitur atque aliis hujusmodi rationibus parochus fideles in hoc articulo erudire poterit.

Varia resurgentium conditio.

VII. Explicare prætereà diligenter oportebit ex Apostoli doctrinâ, quinam ad vitam suscitandi sint; nam ad Corinthios scribens: (1) Sicut in Adam, inquit, omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Omni itaque malorum bonorumque discrimine remoto, omnes à mortuis, quanquam non omnium par conditio futura est, resurgent: (2) qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui verò mala egerunt, in resurrectionem judicii.

Omnes resurgemus.

VIII. Cùm autem omnes dicimus, tam eos intelligimus, qui adventante judicio mortui jam erunt, quàm eos qui morientur. Huic enim sententiæ, quæ asserit omnes morituros esse, nemine excepto, Ecclesiam acquiescere, ipsamque sententiam magìs veritati convenire, scriptum reliquit sanctus (3) Hieronymus: idem sentit (4) et sanctus Augustinus. Neque verò huic sententiæ repugnant Apostoli verba, (5) ad Thessalonicenses scripta: Mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deindè nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviàm Christo in aëra. Nam sanctus Ambrosius, (6) cùm ea explanaret, ita in-

(1) 1 *Cor.* 15. 22.—(2) *Joan.* 5. 29.—(3) *Hier. Epist.* 150.—(4) *Aug. de Civ. Dei lib.* 20. *c.* 20. — (5) 1 *Thess* 4. 16. — (6) *In* 1 *Ep. ad Thess. c.* 4.

quit: In ipso raptu mors præveniet, et quasi per soporem, ut egressa anima in momento reddatur: cùm enim tollentur, morientur, ut pervenientes ad Dominum, præsentiâ Domini recipiant animas, quia cum Domino mortui esse non possunt. Eademque sententia comprobatur sancti (1) Augustini auctoritate, in libro de Civitate Dei.

Proprium corpus cujusque resurget.

IX. Cùm verò multùm referat nobis certò persuaderi hoc ipsum, atque adeò idem corpus, quod uniuscujusque proprium fuit, quamvis corruptum sit, et in pulverem redierit, tamen ad vitam suscitandum esse, illud etiam parochus accuratè explicandum suscipiet. Hæc Apostoli est sententia, cùm inquit: (2) Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem: eâ voce, Hoc, proprium corpus apertè demonstrans. Job etiam de eo clarissimè vaticinatus est: (3) Et in carne meâ, inquit, videbo Deum, quem visurus sum egò ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius. Hoc idem colligitur ex ipsius resurrectionis definitione: est enim resurrectio, auctore (4) Damasceno, ad eum statum, undè cecideris, revocatio. Deniquè si consideremus, cujus rei causâ resurrectionem futuram paulò ante demonstratum est, nil erit, quod cujusquam animum hâc in re dubium facere possit. Idcircò autem corpora excitanda esse docuimus, (5) ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Hominem igitur ex ipso corpore, cujus operâ vel Deo, vel Dæmoni, servivit, resurgere oportet; ut cum eodem corpore triumphi coronas et præmia consequatur, aut pœnas et supplicia miserrimè perferat.

(1) *Lib.* 20. *c.* 20. — (2) 1 *Cor.* 15. 53. — (3) *Job.* 19. 26. — (4) *Damasc. lib.* 4. *de fide Orthod.* 28. — (5) 2 *Cor.* 5. 10.

Quo in statu corpora resurgent.

X. Neque verò corpus tantùm resurget, sed quidquid ad illius naturæ veritatem, atque ad hominis decus et ornamentum pertinet, restituendum est. Præclarum eâ de re (1) sancti Augustini testimonium legimus : Nihil tunc vitii, inquit, in corporibus existet : si aliqui plus pinguedine obesi, et crassi extiterent, non totam corporis molem assument, sed quod illam habitudinem superabit, reputabitur superfluum : et è diverso, quæcumque vel morbus, vel senium confecit in corpore, reparabitur per Christum virtute divinâ; ut si aliqui propter macrorem fuerint graciles, quia Christus non solùm nobis corpus reparabit, sed quidquid per miseriam hujus vitæ fuerit nobis ademptum. Item alio loco (2): Non resumet homo capillos, quos habuerit, sed quos decuerit, juxta illud : (3) Omnes capilli capitis vestri numerati sunt, qui secundùm divinam sapientiam sunt reparandi.

Nemo mancus post resurrectionem.

XI. In primis verò, quoniam membra ad veritatem humanæ naturæ pertinent, simul restituentur omnia : qui enim vel ab ipso ortu oculis capti sunt, vel ob aliquem morbum lumina amiserunt, claudi, atque omninò manci, et quibusvis membris debiles, integro ac perfecto corpore resurgent : aliter enim animæ desiderio, quæ ad corporis conjunctionem propensa est, minimè satisfactum esset : cujus tamen cupiditatem in resurrectione explendam esse, sine dubitatione credimus. Prætereà, satis constat resurrectionem æquè

(1) S. *August. l.* 22. *de Civit. Dei. c.* 19. 20, 21, *et Ench. c.* 86, 87, 88, 89. *Hieron. Epist.* 59. 61. — (2) *S. Aug. Ench. cap.* 89. — (3) *Matth.* 10. 30.

ac creationem, inter præcipua Dei opera numerari. Quemadmodum igitur omnia à Deo initio creationis perfecta fuerunt, ita etiam in resurrectione futurum omninò affirmare oportet.

Cicatrices Martyribus ad gloriam, nefariis ad miseriam post resurrectionem supererunt.

XII. Neque id de martyribus solùm fatendum est, de quibus sanctus (1) Augustinus ita testatur: non erunt absque illis membris: non enim posset illa mutilatio non esse corporis vitium: alioquin, qui capite truncati sunt, deberent sine capite resurgere: verumtamen extabunt in eorumdem membrorum articulis gladii cicatrices refulgentes super omne aurum, et lapidem pretiosum, veluti et cicatrices vulnerum Christi: quod de improbis quoque verissimè dicitur; etsi illorum culpâ membra amputata fuerint: nam quò plura membra habebunt, tantò acerbiori dolorum cruciatu conficientur: quare illa membrorum restitutio, non ad eorum felicitatem, sed calamitatem, ac miseriam est redundatura: cùm merita non ipsis membris, sed personæ, cujus corpori conjuncta sunt adscribantur: nam iis, qui pœnitentiam egerint, ad præmium: illis verò, qui eamdem contempserint, ad supplicium restituentur. Hæc verò si à parochis attentè considerentur, nunquam eis rerum et sententiarum copia deerit ad excitandos inflammandosque pietatis studio fidelium animos, ut vitæ hujus molestias, et ærumnas cogitantes, beatam illam resurrectionis gloriam, quæ justis et piis proposita est, avidè expectent.

Immortalia resurgent corpora.

XIII. Sequitur nunc ut fideles intelligant, si ea spectemus quæ corporis substantiam constituunt, quam-

(1) *Lib 22. de Civit. Dei, c. 20.*

vis illud ipsum, atque idem corpus à mortuis revocari oporteat, quod anteà extinctum fuerat; longè aliam tamen, et diversam ejus conditionem fore: ut enim cætera omittamus, in eo maximè resurgentium corpora omnia à seipsis different, quòd, cùm anteà mortis legibus subjecta essent, posteaquam ad vitam suscitata fuerint, sublato bonorum, malorumque discrimine, immortalitatem assequentur.

Unde fiunt corpora immortalia.

XIV. Quam quidem admirabilem naturæ restitutionem insignis Christi victoria meruit, quam de morte reportavit, quemadmodum sacrarum Scripturarum testimonia nos admonent: scriptum est enim: (1) Præcipitabit mortem in sempiternum. Et alibi: (2) Ero mors tua, ô mors! quod explicans Apostolus inquit: (3) Novissimè inimica destruetur mors; et apud sanctum Joannem legimus: (4) Mors ultra non erit. Decebat autem maximè, Christi Domini merito (5) quo mortis imperium eversum est, peccatum Adæ longè intervallo superari: eidem etiam divinæ justitiæ consentaneum fuit, ut boni beatâ vitâ perpetuò fruerentur: mali verò sempiternas pœnas luentes, (6) quærerent mortem, et non invenirent: optarent mori, et mors fugeret ab eis. Atque hæc quidem immortalitas bonis malisque communis erit.

Quatuor gloriæ corporum dotes.

XV. Habebunt prætereà sanctorum rediviva corpora insignia quædam, et præclara ornamenta, quibus multò nobiliora futura sint, quàm unquam anteà fuerint. Præcipua verò sunt quatuor illa, quæ dotes appellan-

(1) *Esa.* 25. 8. — (2) *Oseæ* 13. 14. — (3) 1 *Cor.* 15. 26. — (4) *Apoc.* 21. 4. — (5) *Heb.* 2. 14. — (6) *Apoc.* 9. 6.

tur, ex Apostoli doctrinâ à patribus observatâ. *De his August. serm.* 99. *de Tempor. Ambros. in com. in* 1. *ad Cor. c.* 15.

Impassibilitas. Earum prima est impassibilitas, munus scilicet, et dos, quæ efficiet, ne molesti aliquid pati, ullove dolore, aut incommodo affici queant: nihil enim aut frigorum vis, aut flammæ ardor, aut aquarum impetus obesse eis poterit. (1) Seminatur, inquit Apostolus, in corruptione, surget in incorruptione. Quod autem impassibilitatem potiùs, quàm incorruptionem scholastici appellàrint, ea causa fuit, ut, quod est proprium corporis gloriosi, significarent: non enim impassibilitas illis communis est cum damnatis, quorum corpora licet incorruptibilia sint, æstuare tamen possunt, atque algere, variisque cruciatibus affici.

Claritas. Hanc consequitur claritas, quâ sanctorum corpora tanquam sol, fulgebunt: ita enim apud sanctum Matthæum testatur Salvator noster: (2) Justi, inquit, fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. Ac ne quis de eo dubitaret, (3) suæ transfigurationis exemplo declaravit. Hanc interdum Apostolus gloriam, modo claritatem appellat: (4) Reformabit, inquit, corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Et rursùm: (5) Seminatur in ignobilitate, surget in gloriâ. Hujus etiam gloriæ imaginem quamdam vidit populus Israël in deserto, (6) cùm facies Moysis ex colloquio, et presentiâ Dei ita collùceret, ut in eam filii Israël oculos intendere non possent. Est verò claritas hæc fulgor quidam ex summa animæ felicitate ad corpus redundans, ita ut sit quædam com-

(1) 1 *Cor* 15. 42. — (2) *Matth.* 13. 43.—(3) *Matth.* 17. 2.— (4) *Phil.* 3. 21. — (5) 1 *Cor* 15. 43. — (6) *Exod.* 34. 20. et d. 2. *Cor* 3. 7.

municatio illius beatitudinis, quâ anima fruitur : quomodo etiam anima ipsa beata efficitur quòd in eam pars divinæ felicitatis derivetur. Hoc verò munere non æquè omnes, perinde ac primo ornari credendum est. Erunt quidem Sanctorum corpora omnia æque impassibilia, sed eumdem splendorem non habebunt : nam, ut testatur Apostolus : (1) Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum : stella enim à stellâ differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum.

Agilitas. Cum hâc dote conjuncta est illa, quam agilitatem vocant, quâ corpus ab onere, quo nunc premitur, liberabitur : facillimèque in quamcumque partem anima voluerit, ita moveri poterit, ut eâ motione nihil celerius esse queat : quemadmodum apertè sanctus (2) A gustinus, in libro de Civitate Dei, et (3) Hieronymus, in Isaïam, docuerunt. Quare ab Apostolo dictum est : (4) Seminatur in infirmitate, surget in virtute.

Subtilitas. His verò addita est, quæ vocatur subtilitas : cujus virtute corpus animæ imperio omninò subjicietur, eique serviet, et ad nutum præsto erit : quod ex illis Apostoli verbis ostenditur : (5) Seminatur, inquit, corpus animale, surget corpus spirituale. Hæc ferè sunt præcipua capita, quæ in hujus articuli explicatione tradenda erunt.

Quot et qui fructus ex hoc articulo capiantur.

XVI. Ut autem fideles sciant, quem fructum ex tot, tantorumque mysteriorum cognitione capere possint.

Primus. Primùm declarare oportebit, maximas à nobis Deo gratias agendas esse, qui (6) hæc sapientibus

(1) 1 *Cor.* 15. 41. — (2) *Aug. de Civ. Dei lib.* 11. *c.* 18. *et* 20. *et lib.* 22. *c.* 11. — (3) *Hieronim. in Isaïam cap.* 40. — (4) 1 *Cor.* 15. 43. — (5) 1 *Cor.* 15. 44 — (6) *Matth.* 11. 25

absconderit, et revelaverit parvulis. Quot enim viri vel prudentiæ laude præstantes, vel singulari doctrinâ prædititi, in hac tam certa veritate cæci planè fuerunt! Quod igitur nobis illa patefecerit, quibus ad eam intelligentiam aspirare non licebat, est quòd summam ejus benignitatem, et clementiam perpetuis laudibus celebremus.

Secundus. Deinde magnus etiam ille fructus ex hujus articuli meditatione consequetur, quod scillicet in eorum morte, qui nobis necessitudine, vel benevolentiâ conjuncti sunt, facilè tum alios, tum nos ipsos consolabimur; quo quidem genere consolationis Apostolum usum esse constat, cùm ad Thessalonicenses (1) de dormientibus scriberet.

Tertius. Sed in omnibus etiam aliis ærumnis, et in calamitatibus, futuræ resurrectionis cogitatio summam nobis doloris levationem afferet: quemadmodum sancti Job exemplo didicimus, qui unâ hâc spe afflictum, et mœrentem animum sustentabat, fore aliquando, ut in resurrectione Dominum (2) Deum suum conspiceret.

Quartus. Prætereà, hoc plurimùm valebit ad persuadendum fidelibus populis, ut rectam vitam, integram, ab omnique prorsus peccati labe puram agere quàm diligentissimè curent: si enim cogitaverint ingentes illas divitias, quæ resurrectionem consequuntur, ipsis propositas esse, facilè ad virtutis et pietatis studia allicientur.

Quintus. Contrà verò nulla res majorem vim habitura est ad comprimendas animi cupiditates, hominesque à sceleribus avocandos, quàm si sæpiùs admoneantur, quibusnam malis, et cruciatibus, improbi affi-

(1) 1 *Thess.* 4. 13. — (2) *Job.* 19. 26.

ciendi sunt, (1) qui extremo illo die procedent in resurrectionem judicii.

DE ARTICULO XII.

CAPUT XIII.

Cur hic articulus in Symbolo sit ultimus.

I. Vitam æternam. Sancti Apostoli, duces nostri, Symbolum, quo fidei nostræ summa continetur, æternæ vitæ articulo claudi, et terminari voluerunt; tum quia post carnis resurrectionem nihil aliud fidelibus expectandum est, nisi æternæ vitæ præmium; tum verò, ut perfecta illa felicitas, et bonis omnibus cumulata nobis semper ante oculos versaretur, doceremurque in ea mentem et cogitationes nostras omnes defigendas esse. Quare parochi in erudiendis fidelibus nunquam intermittent, præmiis æternæ vitæ propositis eorum animos accendere, ut quæcumque vel difficillima Christi nominis causâ subeunda esse docuerint, facilia, atque adeò jucunda existiment, promptioresque ad parendum Deo, et alacriores reddantur.

Quæ sit hujus articuli disciplina.

II. Sed quoniam sub his verbis, quæ ad beatitudinem nostram declarandam hoc loco usurpantur, plurima mysteria in occulto latent, ea sic aperienda sunt, ut quantùm cujusque ingenium ferat, omnibus patere possint. Admonendi igitur sunt fideles his vocibus, vitam æternam, non magis perpetuitatem vitæ, cui etiam dæmones sceleratique homines addicti sunt, quàm in perpetuitate beatitudinem, quæ beatorum desiderium expleat, significari. Atque ita intelligebat le-

(1) *Joan.* 5. 29.

gisperitus ille, qui à Domino Salvatore nostro, (1) quid sibi faciendum esset, ut vitam æternam possideret, in Evangelio quæsivit; perindè ac si diceret: quænam mihi præstanda sunt, ut ad eum locum, ubi perfectâ felicitate frui liceat, perveniam? in hunc verò sensum sacræ Litteræ hæc verba accipiunt, ut (2) multis in locis licet animadvertere. (3) Hoc verò potissimùm nomine summa illa beatitudo appellata est, ne quis existimaret eam in rebus corporeis et caducis, quæ æterna esse non possunt consistere.

Cur beatitudo vita æterna appelletur.

III. Neque enim hæc ipsa beatitudinis vox satis explicare poterat quod quærebatur, præsertim cùm non defuerint homines inanis cujusdam sapientiæ opinione inflati, qui summum bonum in iis rebus ponerent, quæ percipiuntur sensibus; hæc enim pereunt, et veterascunt; beatitudo verò nullo temporis termino definienda est, quin potiùs terrena hæc longissimè à vera felicitate absunt; à quâ is quàm maximè recedit, qui mundi amore, et desiderio tenetur: scriptum est enim: (4) nolite diligere mundum, neque ea qui in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Et paulò post: (5) Mundus transit, et concupiscentia ejus. Hæc igitur parochi fidelium mentibus imprimenda diligenter curabunt, ut mortalia contemnere, nullamque in hac vitâ, in quâ non cives, (6) sed advenæ sumus, felicitatem obtineri posse in animum inducant. Quanquam hic etiam spe meritò beati dicemur, si abnegantes impietatem, ac secularia desideria, sobriè, et justè, et piè vixerimus in hoc se-

(1) *Luc.* 18. 18. — (2) *Matth.* 19. 29. *et* 25. 46. *Rom.* 6. 22. — (3) *Aug. de Civ. Dei. l.* 19. *c.* 11. — (4) 1 *Joan.* 2. 15. — (5) 1 *Joan.* 2. 17. — (6) 1 *Pet.* 2. 11.

culo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi. Hæc autem cùm permulti, qui sibi ipsis (1) sapientes videbantur, minùs intelligerent, et in hac vitâ felicitatem quærendam putarent, stulti facti sunt, et in maximas calamitates inciderunt.

Beatitudinem æternam esse oportere.

IV. Sed illud præthereà ex vi hujus nominis: vitam æternam percipimus semel adeptam felicitatem amitti nunquam posse, ut falsò nonnulli suspicati sunt: nam felicitas ex omnibus bonis sine ullâ mali admixtione cumulatur; quæ cùm hominis desiderium expleat, in æternâ vitâ necessariò consistit: neque enim potest beatus non magnoperè velle ut illis bonis quæ adeptus est, sibi perpetuò frui liceat. Quare, nisi ea possessio stabilis, et certa sit, maximo cruciatu timoris angatur necesse est. *Vide Aug. de Civ. Dei, lib.* 12. *c.* 20. *lib.* 22. *c.* 29. *et* 30. *de libero arbitrio, cap.* 25. *de verb. Domini sermon.* 64. *et serm.* 37. *de Sanctis.*

Æterna beatitudo verbis explicari nequit.

V. Verùm, quanta sit beatorum, qui in cœlesti patriâ vivunt, felicitas, eaque ab ipsis tantùm, prætereà à nemine comprehendi possit, hæ ipsæ voces, cùm vitam beatam dicimus, satis demonstrant; nam cùm ad rem aliquam significandam eo nomine utimur, quod cum multis aliis commune est, facilè intelligimus deesse propriam vocem, quâ res illa planè exprimatur. Cùm igitur felicitas iis vocibus declaretur, quæ non magis in beatos, quàm in omnes, qui perpetuò vivant, rectè conveniunt, hoc nobis argumento esse

(1) *Tit.* 2. 12, 13. *Rom.* 1. 22.

potest

potest, altiorem, et præstantiorem quamdam rem esse, quàm ut proprio vocabulo perfectè significare ejus rationem possimus. Nam etsi plurima alia nomina cœlesti huic beatitudini in sacris Litteris tribuuntur, ejusmodi sunt, (1) regnum Dei, (2) Christi, (3) Cœlorum, (4) Paradisus, (5) sancta civitas, nova Jerusalem, (6) Domus Patris; tamen perspicuum est nullum ex iis ad ejus magnitudinem explicandam satis esse.

Hujus articuli vis ad suadendum pietatem.

VI. Quare parochi hoc loco oblatam sibi occasionem non prætermittent, fideles tam amplis præmiis, quæ vitæ æternæ nomine declarantur, ad pietatem, justitiam, et omnia christianæ religionis officia invitandi. Constat enim, vitam in maximis bonis, quæ naturâ expetuntur, numerari solere. Atqui hoc potissimùm bono, cùm vitam æternam dicimus, beatitudo definitur. Quòd si exiguâ hac, et calamitosâ vitâ, quæ tot, et tam variis miseriis subjecta est, ut mors veriùs dicenda sit, nihil magis amatur, nihil aut carius aut jucundius esse potest: quò tandem animi studio, quâ contentione æternam illam vitam quærere debemus, quæ defunctis omnibus malis perfectam, et absolutam bonorum omnium rationem conjunctam habet? nam, ut sancti Patres (7) tradiderunt, æternæ vitæ felicitas, omnium malorum liberatione, et bonorum adeptione definienda est. De malis clarissima sunt sanctarum Litterarum testimonia; scriptum est enim in Apocalypsi: (8) non esurient, neque sitient ampliùs; neque ca-

(1) *Act.* 14. 22. — (2) 2 *Petr.* 1. 11. — (3) *Matth.* 5. 3, 20. — (4) *Luc.* 23. 43. — (5) *Apoc.* 21. 10 — (6) *Joan.* 14. 22. — (7) *Chrysost. in* 30. *cap. ad Theodos. lapsum. Aug. de Civit. Dei, lib.* 22. *cap.* 30. *Anselm. Epist.* 2. *et de similit. c.* 47. *et seqq.* — (8) *Apoc.* 7. 16.

det super illos sol, neque ullus æstus. Et rursus : (1) Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum : et mors ultrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt. Jam verò beatorum immensa gloria, innumeraque solidæ lætitiæ, et voluptatis genera futura sunt; cujus gloriæ magnitudinem cùm animus noster capere, aut illa in animos nostros penetrare nullo modo possit, necesse est nos in illam nempe in gaudium Domini introire, ut eo circumfusi, mentis desiderium cumulatè expleamus. Quamvis autem, ut sanctus Augustinus (2) scribit, faciliùs mala quibus carituri sumus, quàm bona, ac voluptates quas hausturi sumus, numerari posse videantur; danda tamen erit opera, ut quæ fideles summæ illius felicitatis adipiscendæ cupiditate inflammare poterunt, breviter et dilucidè explicentur.

Beatitudo duplex, essentialis et accidentalis.

VII. Sed illâ in primis distinctione uti oportebit, quam à gravissimis divinarum rerum scriptoribus accepimus; ii enim duo bonorum genera esse statuunt : quorum alterum ad beatitudinis naturam pertinet : alterum ipsam beatitudinem consequitur : quare illa essentialia, hæc verò accessoria bona, docendi causâ, appellarunt. Ac solida quidem beatitudo, quam essentialem communi nomine licet vocare, in eo sita est, ut Deum videamus, ejusque pulchritudine fruamur, qui est omnis bonitatis ac perfectionis fons et principium; (3) hæc est vita æterna, inquit Christus Dominus, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum quam sententiam sanctus Joannes videtur interpretari, cùm ait : (4) Charissimi,

(1) *Apoc.* 21. 4. — (2) *Serm.* 6. 4. *de verb. Dom. et de Sym. ad Catech. lib.* 3. *c. ult.* — (3) *Joan.* 16. 3.—(4) 1 *Joan.* 3. 2.

nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus; scimus quoniam, cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Significat enim beatitudinem ex iis duobus constare, tum quòd Deum intuebimur, qualis in naturâ suâ, ac substantiâ est: tum quòd veluti dii efficiemur.

Beati quales futuri in gloria.

VIII. Nam qui illo fruuntur, quamvis propriam substantiam retineant, admirabilem tamen quamdam et propè divinam formam induunt; ut Dii potiùs quàm homines videantur. Hoc autem cur ita fiat, ex eo perspicuum est, quòd unaquæque res vel ex ejus essentiâ, vel ex ejus similitudine, et specie cognoscitur.

Beati quomodò Deum videbunt.

IX. At quoniam nihil est Deo simile, cujus similitudinis adjumento ad perfectam ejus notitiam pervenire possimus: consequens est, ut ejus naturam, et essentiam videre nemini liceat, nisi hæc eadem divina essentia se nobis conjunxerit; atque id Apostoli verba illa significant: (1) videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: nam quod inquit in ænigmate, interpretatur sanctus (2) Augustinus in similitudine ad Deum intelligendum accommodatâ. Quod etiam sanctus (3) Dionysius apertè ostendit, cùm affirmat: nullâ inferiorum similitudine superiora percipi posse. Neque enim ex alicujus rei corporeæ similitudine, ejus quæ corpore careat, essentia, et substantia cognosci potest: cùm præsertim necesse

(1) 1 *Cor.* 13. 12.—(2) *August. lib.* 15. *de Civ. Dei. c.* 9.—
(3) *Dionys. Areop. de divin. nom. c.* 1.

sit rerum similitudines minùs concretionis habere, et magis spirituales esse, quàm res ipsas quorum imaginem referunt: quemadmodùm in omnium rerum cognitione facilè experimur. Quoniam verò fieri non potest ut alicujus rei creatæ similitudo æquè pura, et spiritualis ac Deus ipse est, reperiatur; ita fit ut ex nullâ similitudine divinam essentiam perfectè intelligere possimus. Accidit etiam quòd omnes creatæ res certis perfectionis terminis circumscribuntur: at Deus infinitus est, neque illius rei creatæ similitudo ejus immensitatem capere potest. Quocircà una illa ratio divinæ substantiæ cognoscendæ relinquitur, ut ea se nobis conjungat, et incredibili quodam modo intelligentiam nostram altiùs extollat, atque ita idonei ad ejus naturæ speciem contemplandam reddamur. Id verò lumine gloriæ assequemur, cùm eo splendore illustrati, (1) Deum lumen verum in ejus lumine videbimus.

Beatitudinis fons.

Nam beati Deum præsentem semper intuentur: quo quidem dono (2) omnium maximo, et præstantissimo divinæ essentiæ participes effecti, verâ, et solidâ beatitudine potiuntur: quam nos ita credere debemus, ut eam etiam ex Dei benignitate, cum certâ spe nobis expectandam esse in Symbolo patrum definitum sit; (3) inquit enim: expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi seculi. Divina hæc planè sunt, neque ullis verbis explicari, aut cogitatione comprehendi à nobis possunt.

Similitudo.

Verùm licet aliquam hujus beatitudinis imaginem in iis etiam rebus quæ sensu percipiuntur, cernere.

(1) *Psalm.* 35. 10. — (2) 2 *Pet.* 1. 4 — (3) *Symb. Const.*

Nam (1) quemadmodum ferrum, admoto igni, ignem concipit : et quamvis ejus substantia non mutetur, fit tamen, ut diversum quidpiam, nimirum ignis, esse videatur : eodem modo, qui in cœlestem illam gloriam admissi sunt, Dei amore inflammati, ita afficiuntur, cùm tamen id quod sunt, esse non desinant, ut multò magis distare ab iis, qui in hac vitâ sunt, meritò dici possint, quàm ferrum candens ab eo quod nullam caloris vim in se contineat.

Essentialis beatitudo in quo sita.

XI. Ut igitur rem paucis complectamur, summa illa et absoluta beatitudo, quam essentialem vocamus, in Dei possessione constituenda est : quid enim ei ad perfectam felicitatem deesse potest, qui Deum optimum et perfectissimum possidet.

Beatitudinis accessoria.

XII. Verùm ad illam tamen quædam accedunt ornamenta, omnibus beatis communia : quæ quoniam ab humanâ ratione minùs remota sunt, vehementiùs quoque animos nostros commovere et excitare solent. (2) Hujus generis ea sunt, de quibus Apostolus ad Romanos videtur intelligere. (3) Gloria et honor et pax omni operanti bonum : nam gloriâ quidem beati perfruentur, non illâ solùm, quam tandem essentialem beatitudinem, vel cum ejus naturâ maximè conjunctam esse ostendimus : sed eâ etiam, quæ constat ex clarâ et apertâ notitiâ quam singuli de alterius eximia, et præstanti dignitate habituri sunt.

Primum. At verò quantus ille honor existimandus est, qui eis à Domino tribuitur, cùm non ampliùs (4)

(1) *Ex Anselm. lib. simul. c.* 16. — (2) *Aug. de Civ. Dei. lib.* 22. *c.* 39. — (3) *Rom.* 2. 10. — (4) *Joan.* 15. 14.

servi, sed amici, (1) fratres, (2) ac filii Dei vocentur! quare ita electos suos amantissimis et honorificentissimis verbis Salvator noster compellabit: (3) venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum, ut meritò liceat exclamare; (4) nimis honorificati sunt amici tui, Deus. Sed laudibus etiam à Christo Domino coram Patre cœlesti, et angelis ejus celebrabuntur.

Secundum. Prætereà, si hoc commune omnibus hominibus desiderium natura ingenuit honoris, qui à viris sapientiâ præstantibus habeatur, quòd eos locupletissimos virtutis suæ testes fore existiment, quantùm beatorum gloriæ accessurum putamus quòd alius alium summo honore prosequetur?

Tertium. Infinita esset omnium oblectationum enumeratio, quibus beatorum gloria cumulata erit, ac ne cogitatione quidem fingere eas possumus. Sed tamen hoc fidelibus persuasum esse debet, quæcumque nobis jucunda in hâc vitâ contingere, vel etiam optari queant, sive ea ad mentis, cognitionem, sive ad corporis perfectum habitum pertineant, earum rerum omnium copiis beatam cœlestium vitam circumfluere: quamvis hoc altiore quodam modo, quàm (5) oculus vidit, aut auris audivit, aut in cor hominis ascendit, fieri Apostolus affirmat.

Quartum. Nam corpus quidem, quod anteà crassum, et concretum erat, cùm in Cœlo detractâ mortalitate, tenue, et spirituale effectum fuerit, nullis ampliùs alimentis indigebit.

Quintum. Anima autem æterno gloriæ pabulo, quod magni illius convivii auctor transiens omnibus ministrabit, (6) cum summâ voluptate exsaturabitur.

Sextum. Quis verò pretiosas vestes, aut regales cor-

(1) *Matth.* 12, 49, 50.—(2) *Rom.* 8. 15, 16.—(3) *Matth.* 25. 34.—(4) *Psalm.* 138. 17. — (5) 1 *Cor.* 2. 9. — (6) *Luc.* 12. 37.

poris ornatus desiderare poterit, ubi nullus harum rerum usus futurus sit; omnesque immortalitate, et splendore amicti, et sempiternæ gloriæ coronâ ornati erunt?

Septimum. Sed si amplæ etiam et magnificæ domûs possessio ad humanam felicitatem pertinet; quid Cœlo ipso, quod Dei charitate undiquè collustratur, vel ampliùs, vel magnificentiùs cogitari potest? Quare Propheta, cûm ejus domicilii pulchritudinem sibi ante oculos poneret, et ad beatas illas sedes perveniendi cupiditate arderet: (1) Quàm dilecta, inquit, tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini: cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum. Atque, ut hìc sit omnium fidelium animus, hæc communis omnium vox, quemadmodùm parochi vehementer optare, ita etiam omni studio curare debent: nam (2) in domo Patris mei, inquit Dominus, mansiones multæ sunt, in quibus majora et minora præmia, ut quisque promeritus erit, reddentur. (3) Qui enim parcè seminat, parcè et metet: et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet.

Certa ratio acquirendæ beatitudinis.

XIII. Quare non solùm ad eam beatitudinem fideles excitabunt; verùm etiam ejus consequendæ certam rationem hanc esse frequenter monebunt: ut fide, et charitate instructi et in oratione, et sacramentorum salutari usu perseverantes, ad omnia benignitatis officia in proximos se exerceant; ita enim Dei misericordiâ fiet, qui beatam illam gloriam diligentibus se præparavit, ut aliquando impleatur, quod dictum est per Prophetam: (4) Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulentâ.

(1) *Ps*. 83. 1.—(2) *Joan*. 14. 1. — (3) 2 *Cor*. 9. 6. — (4) *Is*. 32. 18.

CATECHISMI CONCILII TRIDENTINI PARS SECUNDA.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

CAPUT I.

Scientia de sacramentis pastori necessaria.

Cum omnis christianæ doctrinæ pars pastoris scientiam, diligentiamque desiderat: (1) tùm sacramentorum disciplina, quæ et Dei jussu necessaria, et utilitate uberrima est, parochi facultatem, et industriam postulat singularem: ut ejus accuratâ, ac frequenti perceptione fideles tales evadant, quibus præstantissimæ ac sanctissimæ res dignè et salutariter impertiri possint, et sacerdotes ab illâ divini interdicti regulâ non discedant: (2) Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.

Sacramenti nomen variè usurpatur.

II. Principio igitur quoniam universè de toto genere sacramentorum agendum est, ab ipsius nominis vi, atque notione oportet incipere, ejusque ambiguam significationem explanare: ut, quæ hujus verbi sententia hoc loco propria sit, faciliùs intelligatur. Quare docendi sunt fideles, sacramenti nomen, quod ad propo-

(1) *Vide Concil. Trid. sess.* 7 —(2) *Matth.* 7. 6.

sitam rem attinet, aliter à profanis, quàm à sacris scriptoribus, acceptum esse.

A profanis.

Nam alii auctores sacramenti nomine obligationem illam significari voluerunt, cùm jurati aliqua servitutis vinculo obstringimur; ex quo jusjurandum, quo se milites fidelem operam reipublicæ præstituros pollicentur sacramentum militare dictum est: atque hæc frequentissima hujus vocabuli significatio apud illos videtur fuisse.

A Patribus.

Verùm apud latinos Patres, qui res divinas scriptis tradiderunt, sacramenti nomen aliquam rem sacram, quæ in occulto latitet, declarat: quemadmodùm Græci, ad eamdem rem significandam, mysterii vocabulo usi sunt. In eam verò sententiam sacramenti vocem accipiendam esse intelligimus, cùm ad Ephesios scribitur: (1) Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ. Deindè ad Timotheum: (2) Magnum est pietatis sacramentum; præthereà in libro sapientiæ: (3) Nescierunt sacramenta Dei. Quibus in locis, et aliis multis, licet animadvertere sacramentum nihil aliud nisi rem sacram, abditam atque occultam, significare.

Sacramenti nomen quid hìc propriè significet.

III. Quare latini doctores signa quædam sensibus subjecta, quæ gratiam quam efficiunt, simul etiam declarant, ac veluti ante oculos ponunt, sacramenta commodè appellari posse existimarunt: Quanquàm ut D. Gregorio placet, ob id sacramenta dici possunt, quòd divina virtus sub rerum corporearum tegumentis oc-

(1) *Eph.* 1. 9. — (2) 1 *Tim.* 3. 16. — (3) *Sap.* 2. 22.

cultè salutem efficiat. *D. Gregor. in* 1 *Reg. cap.* 16. *versu* 13.

Vocis sacramentum antiqua usurpatio.

IV. Nec verò quisquam putet hoc vocabulum nuper in Ecclesiam introductum esse: nam qui sanctos Hyeronymum et Augustinum legerit, facilè perspiciet, antiquos religionis nostræ Scriptores ad eam, de quâ loquimur, rem demonstrandam sæpissimè sacramenti nomine, interdùm verò etiam Symboli, vel mystici signi, vel sacri signi voce usos esse. Atque hæc de sacramenti nomine dicta sint: quod quidem veteris etiam legis sacramentis convenit, de quibus nil opus est pastoribus præcepta tradere, cùm ea Evangelii lege, et gratiâ sublata sint. *Vide Hieronym. in Amos. c.* 1. *v.* 1. *et Tren. cap.* 1. *v.* 25. *August. in Joan, Tract.* 80. *in fine et contrà Faustum lib.* 19. *cap.* 11. *Cypr. Epist.* 15. *et lib. de bapt. Christi.*

Quid sit sacramentum.

V. Verùm præter nominis rationem, quæ hactenùs declarata est; rei etiam vis, et natura diligenter investiganda, et quid sacramentum sit fidelibus aperiendum est. Sacramenta enim ex genere earum rerum esse, quibus salus et justitia comparatur, dubitare nemo potest. Sed cùm multæ rationes sint, quæ ad hanc rem explicandam aptæ et accommodatæ videantur, nulla tamen pleniùs, et dilucidiùs eam demonstrat, quàm definitio à (1) D. Augustino tradita, quam deindè omnes doctores scholastici secuti sunt: Sacramentum, inquit ille, est signum rei sacræ, vel, ut aliis verbis, in eamdem tamen sententiam, dictum est: Sacramentum est invi-

(1) *D. Aug. lib.* 10. *de Civit. Dei. c.* 5. *et Epist.* 2.

sibilis gratiæ visibile signum, ad nostram justificationem institutum.

Definitio sacramenti explicatur.

VI. Quæ quidem definitio ut magis pateat, singulæ ejus partes pastoribus exponendæ erunt. Atque in primis docere oportebit, rerum omnium quæ sensibus percipiuntur, duo esse genera: aliæ enim ob id inventæ sunt ut aliquid significent, aliæ non alterius rei significandæ, sed suâ tantùm causâ electæ sunt: quo in numero omnes penè res, quæ naturâ constant, haberi possunt. At verò in priori genere vocabula rerum, scriptura, vexilla, imagines, tubæ, et alia hujuscemodi permulta ponenda sunt: nam si ex vocabulis vim significandi detraxeris, sublata videtur esse causa, quamobrem vocabula instituerentur. Hæc igitur signa propriè dicuntur. Illud enim signum esse sanctus (1) Augustinus testatur, quod præter rem, quam sensibus objicit, efficit etiam, ut ex se alterius rei cognitionem capiamus, sicut ex vestigio, quod terræ impressum intuemur, transisse aliquem, cujus vestigium apparet, facilè cognoscimus.

Sacramentum esse signum probatur.

VII. Quæ cùm ita se habeant, sacramentum ad hoc rerum genus, quæ significandi causâ institutæ sunt, referri perspicuum est (2) siquidem specie quâdam et similitudine id nobis declarat, quod Deus in animis nostris suâ virtute, quæ sensu percipi non potest, effi-

(1) *Aug. l. 2. de doct. Christ. c.* 1. — (2) *Aug. de doct. Christ. lib.* 3. *c.* 9. *Epist.* 23. *et de Catech. rud. c.* 26 *potest videri Tertul. de resur. carnis c.* 8. *et Greg. in* 1. *Reg. lib.* 6. *c.* 3. *post init.*

cit. Baptismus enim (ut quod docetur, exemplo notius fiat) cùm adhibitis certis, et solemnibus verbis, aquâ extrinsecùs abluimur, hoc significat, Spiritûs sancti virtute omnem peccati maculam et turpitudinem interiùs elui, et animas nostras præclaro illo cœlestis justitiæ dono augeri atque ornari : simulque ea corporis ablutio, ut posteà suo loco explicabitur, illud in animo efficit, quod significat. Sed ex Scripturis etiam apertè colligitur. Sacramentum inter signa numerandum esse. Apostolus enim de circumcisione, veteris legis sacramento, (1) quæ Abraham patri omnium credentium data erat, in epistolâ ad Romanos scribit: (2) Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei. Et alio loco, cùm affirmat nos omnes, (3) qui baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizatos esse : licet cognoscere, baptismum hujus rei significationem habere, nimirùm, ut ait idem Apostolus, (4) nos consepultos esse cum illo per baptismum in mortem. Neque verò parùm proderit, si fidelis populus sacramenta ad signa pertinere intellexerit, ita enim fiet ut quæ illis significantur, continentur, atque efficiuntur, sancta et augusta esse faciliùs sibi persuadeat : cognitâque eorum sanctitate, ad divinam ergà nos beneficentiam colendam ac venerandam magìs excitetur.

Quot sunt signorum species.

VIII. Sequitur nunc, ut verba illa, rei sacræ, quæ est altera definitionis pars, explicentur. Quod quidem ut commodè fieri possit, paulò altiùs repetenda sunt, quæ de signorum varietate sanctus (5) Augustinus accuratè et subtiliter disputavit.

(1) *Gen.* 17. 10. — (2) *Rom.* 4. 11. — (3) *Rom.* 6. 3. — (4) *Rom.* 6. 4. — (5) *lib.* 1. *de doctr. Chr*, *c.* 1.

Naturalia.

Quædam enim signa naturalia dicuntur, quæ præter se ipsa alterius rei notitiam (quod omnibus signis commune esse anteà demonstratum est) in animis nostris gignunt, veluti fumus, ex quo statim ignem adesse intelligitur. (1) Atque hoc signum ob eam causam naturale appellandum est, quòd fumus non voluntate ignem significat, sed rerum usus efficit, ut (2) si quis fumum tantùm videat, naturam simul et vim ignis, qui adhuc latet, subesse, mente et cogitatione percipiat.

Ab hominibus constituta.

Quædam verò signa naturâ non constant, sed constituta, atque ab hominibus inventa sunt, ut et colloqui inter se, et aliis animi sui sensa explicare, vicissimque aliorum sententiam, et consilia possent cognoscere. Hæc autem quàm varia, et multiplicia sint, ex eo licet animadvertere, quòd nonnulla ad oculorum, pleraque ad aurium sensum, reliqua ad cæteros sensus pertinent. Nam cùm aliquid alicui innuimus: et exempli causâ, sublato vexillo quippiam declaramus, satìs constat eam significationem ad oculos tantùm referri: quemadmodùm tubarum, tibiarum, aut citharæ sonus, qui non solùm delectandi, sed plerumquè significandi causâ funditur, ad aurium judicium spectat: quo quidem præcipuè sensu verba etiam accipiuntur, quæ ad exprimendas intimas animi cogitationes maximam vim habent.

Divinitùs data.

Verùm præter illa signa, quæ hominum consensu, et

(1) *Aug. de doct. Chr. lib. 2. c. 1. et seq.* — (2) *Aug. ibid. c. 3.*

voluntate constituta esse hactenùs diximus : alia quædam sunt divinitùs data, quorum tamen non unum genus esse omnes consentiunt.

Significantia tantùm.

Alia enim signa ob eam tantùm rem à Deo hominibus commendata sunt, ut aliquid significarent, vel admonerent : (1) cujusmodi fuerunt legis purificationes, panis azymus, et alia permulta quæ ad mosaici cultùs cæremonias pertinebant.

Significantia simul et efficientia.

Alia verò Deus instituit, quæ non significandi modò sed efficiendi etiam vim haberent, atque in hoc posteriori signorum genere sacramenta novæ legis numeranda esse liquidò apparet : signa enim sunt divinitùs tradita, non ab hominibus inventa, quæ rei cujuspiam sacræ, quam declarant, efficientiam in se continere certò credimus. Sed quemadmodùm signa in multiplici varietate esse ostendimus : ita etiam res sacra non unius modi existimanda est.

Quid sit res sacra quam Sacramentum significat.

IX. Quod verò ad propositam sacramenti definitionem attinet, divinarum rerum scriptores, sacræ rei nomine Dei gratiam, quæ nos sanctos efficit, ac omnium divinarum virtutum habitu exornat, demonstrant, huic enim gratiæ propriam sacræ rei appellationem tribuendam meritò putârunt; quippè cùm ejus beneficio animus noster Deo consecretur, et conjungatur.

(1) *Aug. de doct. Christ.* 3. *c* 9. *Exod.* 12. 15. *Concil. Trid. sess.* 7. *de Sacr.*

Sacramenti uberior explicatio.

X. Quare, ut explicatiùs quid sacramentum sit declaretur, docendum erit rem esse sensibus subjectam, quæ ex Dei institutione sanctitatis, et justitiæ tum significandæ, tum efficiendæ, vim habet: ex quo sequitur, ut facilè quivis possit intelligere, imagines sanctorum, cruces, et alia ejus generis, quamvis sacrarum rerum signa sint, non ideò tamen sacramenta dicenda esse. Hujus autem veritatis doctrinam facile erit omnium sacramentorum exemplo comprobare, si quod anteà de baptismo admonuimus, cùm dicebamus solemnem illam corporis ablutionem signum esse, et efficientiam habere rei sacræ quæ interiùs Spiritûs sancti vi fieret, idem etiam in aliis sacramentis exercere aliquis velit.

Quodlibet sacramentum saltem tria significat; gratiam præsentem, Passionem Christi, Vitam æternam.

XI. Jam verò hisce mysticis signis, quæ à Deo instituta sunt, illud etiam præcipuè convenit, ut ex Domini institutione non unam aliquam rem, sed plures simul significent. Quod in singulis sacramentis licet cognoscere, quæ non solùm sanctitatem, et justitiam nostram, sed præthereà duo alia cum ipsâ sanctitate maximè conjuncta declarant, Christi scilicet Redemptoris passionem, quæ sanctitatis causa est, vitam æternam cœlestemque beatitudinem, ad quam sanctitas nostra tanquàm ad finem referri debet. Quod quidem cùm in omnibus sacramentis perspici possit, meritò sacri doctores unicuique Sacramentorum triplicem significandi vim inesse tradiderunt: tum quia alicujus rei præteritæ memoriam afferat: tum quia aliam præsentem indicet, ac demonstret: tum quia aliam

futuram prænuntiet. Neque verò existimandum est, hoc ita ab aliis doceri, ut etiam sanctarum Scripturarum testimonio non probetur, nam cùm Apostolus ait: (1) quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus; planè ostendit, idcircò baptismum signum dicendum esse, quòd Dominicæ passionis et mortis nos admoneat. Deindè cùm inquit: (2) consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem; ut quomodò Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus; ex iis verbis perspicuum est, baptismum signum esse, quo cœlestis gratia in nos infusa declaratur; cujus munere nobis datum est, ut novam vitam instituentes, omnia veræ pietatis officia facilè, et libenti animo exequamur. Postremò cùm addit: (3) Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus: apparet baptismum vitæ etiam æternæ quam per illum consecuturi sumus, non obscuram significationem dare.

Sacramentum aliquando non unam tantùm rem præsentem significat.

XII. Sed præter hæc quæ commemoravimus, varia significandi genera et rationes, sæpè etiam evenit, ut sacramentum non unam tantùm rem præsentem, sed plures demonstret, ac notet; id verò sanctissimum Eucharistiæ sacramentum intuentibus facile est intelligere, quo veri corporis et sanguinis Domini præsentia, nec non gratia, quam non impurè sacra mysteria sumentes percipiunt, designatur. Ex iis igitur quæ dicta sunt, pastoribus argumenta deesse non poterunt, quibus ostendant, quanta divinitatis potentia, quot ar-

(1) *Rom.* 6. 3, 6.—(2) *Ibid.* 4.—(3) *Rom.* 6. 5.

cana miracula sacramentis novæ legis insint : ut ea, summâ cum religione colenda et suscipienda esse, omnibus persuadeant.

Quas ob causas sacramenta sunt instituta.

XIII. Verùm ad rectum sacramentorum usum docendum nihil accommodatius videri potest, quàm diligenter causas exponere, cur sacramenta institui oportuerit. Plures autem numerari solent.

Prima. Quarum prima est, humani ingenii imbecillitas; siquidem naturâ ita comparatum videmus, ut ad earum rerum notitiam, quæ mente atque intelligentiâ comprehensæ sunt, nisi per ea quæ aliquo sensu percipiuntur, nemini aspirare liceat. Ut igitur, quæ occultâ Dei virtute efficiuntur, faciliùs intelligere possemus, idem summus rerum omnium artifex sapientissimè fecit, ut eam ipsam virtutem aliquibus signis, quæ sub sensum cadant, pro suâ in nos benignitate declaret : nam ut præclarè à sancto (1) Chrysostomo dictum est : si homo corporis conjunctione caruisset, nuda ipsa bona, neque ullis integumentis involuta ei oblata essent : quoniam verò anima corpori conjuncta est, omninò opus fuit, ut rerum, quæ sentiuntur, adminiculo ad ea intelligenda uteretur.

Secunda. Altera verò causa est, quòd animus noster haud facilè commovetur ad ea, quæ nobis promittuntur, credenda. Quare Deus à mundi exordio quæ facere instituerat, verbis quidem frequentissimè indicare consuevit : interdum verò, cùm opus aliquod institueret, cujus magnitudo promissi fidem abrogare posset, alia etiam signa, quæ nonnunquam miraculi speciem haberent, verbis adjunxit. Nam cùm Deus Moysen ad

(1) *Chrys. hom. 35. in Matt. et hom, 60. ad. popul. Ant.*

Israelitici populi liberationem mitteret, (1) et ille verò ne Dei quidem præcipientis auxilio fretus, timeret ne onus sibi gravius imponeretur, quàm ut sustinere posset; aut ne populus divinis oraculis et dictis fidem non adjungeret: (2) Dominus promissionem suam multâ signorum varietate firmavit. Quemadmodum igitur in veteri Testamento Deus fecerat, ut magni alicujus promissi constantiam signis testificaretur: ita etiam in novâ lege Christus Salvator noster cùm nobis peccatorum veniam, cœlestem gratiam, Spiritûs sancti communicationem pollicitus est, quædam signa oculis et sensibus subjecta instituit: quibus eum quasi pignoribus obligatum haberemus, atque ita fidelem in promissis futurum dubitare nunquam possemus. *Aug. lib. 4. de Baptism. contra donatist. cap. 24.*

Tertia. Tertia causa fuit, ut illa tanquam remedia, ut scribit sanctus Ambrosius, (3) atque Evangelici Samaritani medicamenta ad animarum sanitatem, vel recuperandam, vel tuendam præstò essent. Virtutem enim, quæ ex passione Christi manat, hoc est gratiam quam ille nobis in ara crucis meruit, per sacramenta, quasi per alveum quemdam, in nos ipsos derivari oportet, aliter verò nemini ulla salutis spes reliqua esse poterit. Quare clementissimus Dominus sacramenta verbo suo et promissione sancita relinquere in Ecclesia voluit, per quæ passionis suæ fructum nobis reipsâ communicari sine dubitatione crederemus, si modò unusquisque nostrûm ad se eam curationem piè et religiosè admoveret.

Quarta. Sed quarta etiam causa accedit, cur sacramentorum institutio necessaria videri possit: ut scilicet notæ quædam, et symbola essent, quibus fide-

(1) *Exod.* 3. 10, 11. — (2) *Exod.* 4. 2. — (3) *Ambr. l.* 5. *de Sac. c.* 4.

les internoscerentur, cùm præsertim nullus hominum cœtus queat, ut etiam à D. Augustino (1) traditum est, sive veræ, sive falsæ religionis nomine, quasi in unum corpus coagmentari, nisi aliquo visibilium signorum fœdere conjungantur. Utrumque igitur præstant novæ legis sacramenta, quæ et Christianæ fidei cultores ab infidelibus distinguunt, et ipsos fideles sancto quodam vinculo inter se connectunt.

Quinta. Prætereà, aliam etiam justissimam fuisse causam sacramenta instituendi, ex illis Apostoli verbis, (2) corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, ostendi potest. Sacramentis enim fidem nostram in hominum conspectu profiteri, et notam facere videmur. Quare ad baptismum accedentes, palàm testamur, nos credere ejus aquæ virtute, quâ in sacramento abluimur, spiritualem animæ purgationem fieri. Magnam deindè vim habent sacramenta non solùm ad fidem in animis nostris excitandam, et exercendam: sed etiam ad eam charitatem inflammandam, quâ amare inter nos debemus, cùm arctissimo nos vinculo colligatos, et unius corporis membra effectos esse, ex sacrorum mysteriorum communione recordamur.

Sexta. Postremò, quod in christianæ pietatis studio plurimi faciendum est, humanæ mentis superbiam edomant, ac comprimunt, nosque ad humilitatem exercent: dum sensibilium elementis subjicere nos cogimur, ut Deo obtemperemus, à quo anteà impiè defeceramus, ut mundi elementis serviremus. Hæc sunt, quæ potissimùm de sacramenti nomine, naturâ, institutione, fideli populo tradenda esse visa sunt, quæ posteaquàm à pastoribus accuratè exposita fuerint, docere deinceps oportebit, quibus ex rebus singula sa-

(1) *D. Aug. l. 19. contra Faust. c. 11. et de verâ rel. c. 17. Basil. in exh. ad bapt.* — (2) *Rom.* 10. 6.

cramenta constent, quæve sint illorum partes, ac præterea qui ritus et cæremoniæ additæ illis fuerint.

Quodlibet sacramentum materiâ et formâ constat.

XIV. Primùm igitur explicandum est, rem sensibilem, quæ suprà in sacramenti definitione posita est non unam tantùm esse, quamvis unum signum constitui credendum sit. Duo enim sunt, ex quibus quodlibet sacramentum conficitur: quorum alterum materiæ rationem habet, atque elementum dicitur: alterum formæ vim, et verbum communi vocabulo appellatur: sic enim à Patribus accepimus: quâ in re notum est, atque apud omnes pervulgatum illud sancti Augustini (1) testimonium: Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum. Rei igitur sensibilis nomine tum materiam sive elementum intelligunt, ut in sacramento Baptismi aquam, Confirmationis chrisma, et Extremæ Unctionis oleum, quæ omnia sub aspectum cadunt: tum præterea verba, quæ formæ rationem habent, atque ad aurium sensum pertinent. Apostolus verò utrumque apertè indicavit, cùm inquit: (2) Christus dilexit Ecclesiam; et se ipsum tradidit pro eâ, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ. Quo in loco materia, et forma sacramenti exprimitur. Addenda autem erant verba ad materiam, ut apertior, clariorque rei, quæ gerebatur, significatio fieret. Verba enim inter omnia signa maximam vim habere perspicuum est: ac, si ipsa desint, planè obscurum erit, quidnam materia sacramentorum designet, ac demonstret. Nam ut in baptismo licet videre, cùm aqua non minùs refrigerandi, quàm abluendi vim habeat, et utriusque rei symbolum esse possit, nisi verba

(1) *D. Aug. in Joan. Tract.* 80. — (2) *Eph.* 5. 25, 26.

addantur, utrum horum in baptismo significet, aliquis fortasse conjecturâ aliquâ dijudicabit : nemo autem eâ de re quippiam certi affirmare audebit : at cùm verba adhibentur, statim intelligimus, abluendi vim et significationem habere. *August. de doctr. Christ. lib. 2. c. 3.*

Sacramenta novæ legis, sacramentis antiquæ ut præstant.

XV. In hoc autem nostra sacramenta antiquæ legis sacramentis plurimùm præstant, quòd in illis administrandis nulla, quod quidem acceperimus, definita forma servaretur, quo etiam fiebat, ut incerta admodum, et obscura essent : nostra verò formam verborum ita præscriptam habent, ut, si fortè ab eâ discedatur, sacramenti ratio constare non possit : ob eamque rem clarissima sunt, ac nullum relinquunt dubitandi locum. Hæ igitur sunt partes quæ ad naturam et substantiam sacramentorum pertinent, et ex quibus unumquodque sacramentum necessariò constituitur.

Certis cum cæremoniis quodlibet sacramentum est ministrandum, et cur.

XVI. His accedunt cæremoniæ, quæ tametsi prætermitti sine peccato non possunt, nisi aliud facere ipsa necessitas cogat : tamen, si quandò omittantur, quoniam rei naturam non attingunt, nihil de verâ sacramenti ratione imminui credendum est. Ac meritò quidem à primis usque Ecclesiæ temporibus illud semper servatum est, ut sacramenta solemnibus quibusdam cæremoniis ministrarentur.

Primò. Primùm enim maximè decuit sacris mysteriis eum religionis cultum tribuere, ut sancta sanctè tractare videremur.

Secundò. Præthereà, quæ sacramento efficiuntur, cæ-

remoniæ ipsæ magis declarant, ac veluti ante oculos ponunt, et earum rerum sanctitatem in animos fidelium altiùs imprimunt.

Tertiò. Deinde verò mentes illorum, qui eas intuentur, et diligenter observant, ad sublimium rerum cogitationem erigunt, fidemque in eis, et charitatem excitant; quò major cura et diligentia adhibenda erit, ut fideles vim cæremoniarum, quibus singula sacramenta conficiuntur, cognitam, et perspectam habeant.

Numerus sacramentorum cur explicandus.

XVII. Sequitur, ut sacramentorum etiam numerus explicetur: quæ quidem cognitio hanc utilitatem affert, quòd populus eo majori pietate omnes animi sui vires ad laudandam et prædicandam Dei erga nos singularem beneficentiam convertet, quò plura salutis, ac beatæ vitæ adjumenta nobis divinitùs parata esse intellexerit.

Septem tantùm sunt sacramenta.

XVIII. Catholicæ igitur Ecclesiæ sacramenta quemadmodum ex Scripturis probatur, et Patrum traditione ad nos pervenit, et (1) conciliorum testatur auctoritas, septenario numero definita sunt. Cur autem neque plura, neque pauciora numerentur, ex iis etiam rebus, quæ per similitudinem à naturali vitâ ad spiritualem transferuntur, probabili quadam ratione ostendi poterit. Homini enim ad vivendum, vitamque conservandam, et ex suâ reique publicæ utilitate traducendam, hæc septem necessaria videntur: ut scilicet in lucem edatur, augeatur, alatur: si in morbum incidat, sanetur: imbecillitas virium reficiatur: deinde, quod ad republi-

(1) *Trid. sess. 7. can. 1. de sac. in gen. Conc. Flo. in dec. ad. Arm. D. Th. p. 3. q. 63. art. 1.*

cam attinet, ut magistratus nunquam desint, quorum auctoritate, et imperio regatur; ac postremò, legitimâ sobolis propagatione seipsum et humanum genus conservet. Quæ omnia quoniam vitæ illi, quâ anima Deo vivit, respondere satis apparet, ex iis facilè sacramentorum numerus colligetur.

Baptismus.

Primus enim est baptismus, veluti cæterorum janua, quo Christo renascimur.

Confirmatio.

Deinde confirmatio, cujus virtute fit ut divinâ gratiâ augeamur, et roboremur. Baptizatis enim jam apostolis, ut Divus Augustinus testatur, (1) inquit Dominus: (2) Sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto.

Eucharistia.

Tum Eucharistia, quâ, tanquam cibo verè cœlesti, spiritus noster alitur, et sustinetur. De eâ enim dictum est à Salvatore: (3) Caro mea verè est cibus, et sanguis meus verè est potus.

Pœnitentia.

Sequitur quarto loco pœnitentia, cujus ope sanitas amissa restituitur, postquam peccati vulnera acceperimus.

Extrema-Unctio.

Posteà verò Extrema-Unctio, quâ peccatorum reliquiæ tolluntur, et animi virtutes recreantur, siquidem D. Jacobus, cùm de hoc sacramento loqueretur, ita testatus est: (4) Et si in peccatis sit, remittentur ei.

(1) *Jac.* 5. 15.—(2) *D. Aug. Ep.* 108. — (3) *Luc.* 24. 49. — (4) *Joan.* 6. 55.

Ordo.

Sequitur Ordo, (1) quo publica sacramentorum ministeria perpetuò in Ecclesiâ exercendi, sacrasque omnes functiones exequendi potestas traditur.

Matrimonium.

Postremò additur Matrimonium, ut ex maris et feminæ legitimâ et sanctâ conjunctione filii ad Dei cultum, et humani generis conservationem procreentur, et religiosè educentur.

Sacramentorum omnium non æqualis necessitas.

XIX. Illud verò maximè animadvertendum est, quamvis omnia sacramenta divinam et admirabilem virtutem in se contineant, tamen non parem omnia et æqualem necessitatem, aut dignitatem, aut unam, eamdemque significandi vim habere. Atque ex iis tria sunt, quæ tametsi non eadem ratione, tamen præ cæteris necessaria dicuntur: baptismum enim unicuique sine ullâ adjunctione necessarium esse, Salvator his verbis declaravit: (2) Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et spiritu, non potest introire in regnum Dei; pœnitentia verò illis tantummodò necessaria est, qui se post baptismum aliquo mortali peccato obstrinxerunt: neque enim æternum exitium effugere poterunt, nisi eos admissi peccati ritè pœnituerit. Ordo præthereà, etsi non singulis fidelibus, toti tamen Ecclesiæ omninò necessarius est. *Trid. sess.* 7. *can.* 3, 4. *de sacram. in gen. D. Thom. p.* 3, q. 65. *art.* 4.

(1) *Luc.* 5. 14. — (2) *Joan.* 3. 5.

Eucharistia cæteris sacramentis dignitate antecellit.

XX. Verùm si dignitas in sacramentis spectetur, Eucharistia sanctitate, et mysteriorum numero, ac magnitudine, longè cæteris antecellit: quæ omnia faciliùs intelligentur, cùm suo loco ea, quæ ad singula sacramenta pertinent, explicabuntur. *Dionys. lib. de Eccles. Hier. c.* 3.

Christus sacramentorum auctor.

XXI. Deinceps videndum est, à quo hæc sacra, et divina mysteria acceperimus; neque enim dubitandum est quin præclari alicujus muneris dignitas, ejus à quo donum ipsum profectum est, dignitate, et præstantiâ, quàm maximè augeatur. Sed ea quæstio difficilem explicationem habere non potest. Nam cùm Deus sit, qui homines justos efficiat, ipsa verò sacramenta justitiæ adipiscendæ mirifica quædam instrumenta sint, patet, unum eumdemque Deum in Christo justificationis et sacramentorum (1) auctorem agnoscendum esse. Prætereà, sacramenta eam vim et efficientiam continent, quæ ad intimam animam penetrat. Cùm verò unius Dei potentiæ proprium sit in corda et mentes hominum illabi, ex hoc etiam perspicitur, sacramenta à Deo ipso per Christum instituta esse, quemadmodum, ab eo quoque intùs dispensari, certâ et constanti fide tenendum est: hoc enim testimonium de illo se accepisse sanctus Joannes affirmat, cùm ait: (2) Qui misit me baptizare in aquâ, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto.

(1) *Ambr. lib.* 4. *de Sacr. c* 6. *D. Thom. p.* 3. *q.* 62. *Trid. sess.* 7. *can.* 1. *de Sacr. in gen. lib. de Eccl. dog. et Cassian. collat.* 7. 18.—(2) *Joan.* 1. 33.

Soli homines sacramentorum ministri.

XXII. Sed quamvis Deus sacramentorum auctor, et dispensator sit, ea tamen non per angelos, verùm per homines ministrari in Ecclesiâ voluit: non minùs enim ministrorum officio, quàm materiâ, et formâ, ad sacramenta conficienda opus esse, perpetuâ sanctorum Patrum traditione confirmatum est.

Ministri malitia efficientiam sacramentorum non impedit.

XXIII. Atque hi quidem ministri quoniam in sacrâ illâ functione non suam, sed Christi personam gerunt, eâ re fit ut sive boni, sive mali sint, modò eâ formâ et materiâ utantur quam ex Christi instituto semper (1) Ecclesia catholica servavit, idque facere proponant, quod Ecclesia in eâ administratione facit, verè sacramenta conficiant et conferant: ita ut gratiæ fructum nulla res impedire possit, nisi qui ea suscipiunt, se ipsos tanto bono fraudare, et Spiritui sancto velint obsistere. Hanc verò in Ecclesiâ certam, et exploratam sententiam semper fuisse, sanctus Augustinus (2) in iis disputationibus, quas adversùs donatistas conscripsit, clarissimè demonstravit.

Similitudo.

Quòd si etiam Scripturæ testimonia quærimus, ipsum Apostolum, his verbis loquentem audiamus. (3) Ego, inquit, plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit: neque enim qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus. Ex quo loco

(1) *Trid. sess. 7. de Sacr. in gen. c. 11. et 12. Greg. Naz. in orat. in S. Bapt. Ambr. de his qui. myst. init. c. 5. Chrys. hom. 8. in 1 Cor.* — (2) *Aug. contra Crescent. l. 5. c. 20. contra Donat. l. 1 c. 4 et . 2. contra lit. Pet. c. 47.* — (3) *1 Cor. 4. 6.*

satìs intelligitur, quemadmodum arboribus nihil obest eorum improbitas, quorum manu satæ sunt: ita nihil vitii alienâ culpâ contrahi illis posse, qui malorum hominum ministerio Christo insiti sunt. Quare ut, ex D. Joannis evangelio sancti Patres nostri docuerunt, (1) Judas etiam Iscariotes plures baptizavit: ex quibus tamen neminem iterum baptizatum fuisse legimus: ita ut præclarè D. (2) Augustinus scriptum reliquerit: Dedit baptismum Judas, et non baptizatum est post Judam: dedit Joannes, et baptizatum est post Joannem: quia, si datum est à Juda, baptisma Christi erat: quod autem à Joanne datum est, (3) Joannis erat: non Judam Joanni, sed baptismum Christi etiam per Judæ manus datum, baptismo Joannis, etiam per manus Joannis dato rectè præponimus.

Cum impurâ conscientiâ sacramenta administrare grande scelus.

XXIV. Neque verò pastores aliive sacramentorum ministri, cùm hæc audiunt, satìs sibi esse arbitrentur, si post habitâ morum integritate, ac conscientiæ munditiâ, illud tantùm cogitent, quomodò sacramenta ab illis ritè ministrentur: id enim etsi diligenter curandum est, in hoc tamen omnia quæ ad eam functionem pertinent, posita non sunt. Meminisse autem semper debent, (4) sacramenta divinam quidem virtutem, quæ illis inest, nunquam amittere; ac verò impurè ea ministrantibus æternam perniciem, et mortem afferre: sancta enim, quod semel atque iterùm, ac sæpiùs admonere oportet, sanctè, et religiosè tractanda sunt. (5) Peccatori, ut est apud Prophetam, dixit Deus: quare

(1) *Joan.* 4. 2. — (2) *S. Aug. Tract.* 2. *in Joan.* — (3) *Act.* 19. 3, 4, 5 — (4) *Aug. in Joan. Tract.* 5. *et cont. Cresc l.* 3. *c.* 6. *D.Tho. p.* 3. *q.* 93. *art.* 4. — (5) *Ps.* 49. 16.

tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? tu verò odisti disciplinam. (1) Quod si homini peccatis contaminato minùs licet de rebus divinis agere: quantum ab eo scelus concipi existimandum erit, qui sibi multorum scelerum conscius est, nec tamen sacra mysteria polluto ore conficere, vel in fœdas manus sumere, contrectare, atque aliis porrigere, et ministrare vereatur! Cùm præsertim apud (2) sanctum Dionysium scriptum sit, malis symbola (ita enim sacramenta appellat) ne contingere quidem permissum esse. Sanctitatem igitur sacrarum rerum ministri in primis sectentur, purè ad sacramenta ministranda accedant, atque ita se ad pietatem exerceant, ut ex eorum frequenti tractatione, et usu, uberiorem in dies gratiam, adjuvante Deo, consequantur.

Sacramentorum effectus.

XXV. Sed jam, his rebus explicatis, docendum erit, quinam sacramentorum effectus sint: id enim sacramenti definitioni, quæ supra tradita est, non parùm lucis allaturum videtur: ii autem duo præcipuè numerantur.

Prior, gratia justificans omnibus communis.

XXVI. Ac principem quidem locum meritò gratia illa obtinet, quam usitato à sacris doctoribus nomine justificantem vocamus: ita enim Apostolus apertissimè nos docuit, cùm inquit (3) Christum dilexisse Ecclesiam, et seipsum tradidisse pro eâ; ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo. Quo autem pacto tanta res, et tam admirabilis per sacramentum effi-

(1) *Conc. Trid. ib. can*, 6. — (2) *S. Dion. de Ec. Hier. c.* 1. — (3) *Eph.* 5. 25, 26.

ciatur, ut quemadmodum sancti Augustini (1) sententiâ celebratum est, aqua corpus abluat, et cor tangat; id quidem humanâ ratione, atque intelligentiâ comprehendi non potest. Constitutum enim esse debet, nullam rem sensibilem suâpte naturâ eâ vi præditam esse, ut penetrare ad animam queat. At fidei lumine cognoscimus, omnipotentis Dei virtutem in sacramentis inesse, quâ id efficiant, quod suâ vi res ipsæ naturales præstare non possunt. *De hoc effectu Sacrament. Vide Trident. sess.* 7, *can.* 6, 7, 8, *de Sacrament. August. Tract.* 26, *in Joan. et contra Faustum, cap.* 16 *et* 17, *et in Psal.* 77, *v.* 15, 16.

Perceptio gratiæ in sacramentis cur olim miraculis comprobata.

XXVII. Quocircà, ne ulla unquam hujus effectûs dubitatio in animis fidelium resideret, cùm ministrari sacramenta cœptum est, voluit clementissimus Deus, quid illa interiùs efficerent, miraculorum significationibus declarare, ut eadem perpetuò interiùs fieri constantissimè crederemus, quamvis longè à nostris sensibus remota essent. Itaque, ut omittamus, Salvatore nostro in Jordane baptizato, (2) Cœlos apertos esse, et Spiritum Sanctum columbæ specie apparuisse, ut admoneremur, ejus gratiam, cùm salutari fonte abluimur, in animam nostram infundi: ut hoc, inquam, omittamus (magis enim ad baptismi sanctificationem, quàm ad sacramenti administrationem pertinet), nonne legimus cùm (3) Pentecostes die apostoli Spiritum Sanctum acceperunt, quo deinde ad prædicandam fidei virtutem, adeundaque pro Christi gloriâ pericula,

(1) *Aug. in Joan. Tract.* 80.— (2) *Matth.* 3. 16. *Marc.* 1. 10. *Luc.* 3. 22. — (3) *Act.* 2. 2, 3.

alacriores et fortiores fuerunt, tunc facto repentè de Cœlo sonitu, tanquam advenientis spiritûs vehementis, apparuisse illis dispertitas linguas quasi ignis? ex quo intellectum est, (1) sacramento Confirmationis eumdem nobis Spiritum tribui, easque vires addi, quibus possimus carni, mundo et Satanæ perpetuis scilicet hostibus nostris, fortiter repugnare et resistere. Atque hæc miracula, quoties apostoli sacramenta ista ministrarent, initio nascentis Ecclesiæ aliquandiu visa sunt, donec firmatâ jam fide, et corroboratâ, fieri desierunt.

Sacramentorum utriusque legis quanta differentia.

XXVIII. Ex iis igitur quæ de priori sacramentorum effectu, gratiâ scilicet justificante, demonstrata sunt, illud etiam planè constat, excellentiorem, et præstantiorem vim (2) sacramentis novæ legis inesse, quàm olim veteris legis sacramenta habuerunt: quæ cùm (3) infirma essent, egenaque elementa, (4) inquinatos sanctificabant ad emundationem carnis, non animæ: quare, ut signa tantùm earum rerum quæ ministeriis nostris efficiendæ essent, instituta sunt. At verò sacramenta novæ legis ex Christi latere manantia, (5) qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundant conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi, atque ita eam gratiam, quam significant, Christi sanguinis virtute operantur. Quocircà si ea cum antiquis sacramentis conferamus, præterquam quòd plus efficaciæ habent, et utilitate uberiora, et sanctitate augustiora es-

(1) *Aug. lib. quæst. Vet. et Nov. Test. q.* 93. — (2) *Aug. liv.* 19. *contra Faust. c.* 13. *et in Ps.* 83. *Amb. lib. de Sacr. c.* 4. — (3) *Gal.* 4. 9. — (4) *Heb.* 9. 13. — (5) *Heb.* 1. 9. 4.

se invenientur. *August. lib. 2 de Symb. c. 6, et in Joan. Tract. 15, et lib. 15, de Civit. Dei, cap. 26.*

Alter effectus trium tantùm sacramentorum proprius Character.

XXIX. Alter verò sacramentorum effectus non quidem omnibus communis; sed trium tantummodò proprius, Baptismi, Confirmationis, et Ordinis sacri, est character, quem animæ imprimunt; nam cùm Apostolus ait: (1) Unxit nos Deus, qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritûs in cordibus nostris: voce illâ, signavit, non obscurè characterem descripsit: cujus proprium est, aliquid signare, et notare.

Character quid sit.

XXX. Est autem (2) character veluti insigne quoddam animæ impressum, quod deleri nunquam potest, eique perpetuo inhæret: de quo ita apud sanctum Augustinum scriptum est: An minùs fortè sacramenta Christiana, quàm corporalis hæc nota, quâ scilicet miles insignitus, poterunt? illa namque militi, ad militiam, quam deseruisset, revertenti, non nova imprimitur, sed antiqua cognoscitur, et approbatur. *De hoc charact. vide August. lib. 2, contra Epist. Parmen. c. 33, et Epist. 50, circa medium, et Tract. 6, in Joan. et lib. 1, contra Crescent. c. 30, Item D. Thom. p. 3, q. 63.*

Ad quid character imprimatur.

XXXI. Jam verò character hoc præstat, tum ut apti ad aliquid sacri suscipiendum vel peragendum efficiamur, tum ut aliquâ notâ alter ab altero internoscatur.

(1) 2 *Cor.* 1. 21 — (2) *Trid. lib. can.* 9.

In Baptismo.

Ac Baptismi quidem charactere utrumque consequimur, ut ad alia sacramenta percipienda reddamur idonei, et eo præterea fidelis populus à gentibus, quæ fidem non colunt, distinguatur.

In Confirmatione. In Ordine.

Idem autem in charactere Confirmationis, et Sacri Ordinis licet cognoscere: quorum altero veluti Christi milites ad ejus nominis publicam confessionem, et propugnationem, ac contra insitum nobis hostem, et (1) spiritualia nequitiæ in cœlestibus armamur atque instruimur, simulque ab iis qui nuper baptizati, tanquam modò geniti infantes sunt, discernimur: alter verò tum potestatem sacramenta conficiendi, et ministrandi conjunctam habet, tum eorum qui ejusmodi potestate præditi sunt, à reliquo fidelium cœtu distinctionem ostendit. Tenenda igitur est Catholicæ Ecclesiæ regula quâ docemur, tria hæc sacramenta characterem imprimere, neque ullo unquam tempore iteranda esse.

Ad cultum et usum Sacramentorum quibus motivis fideles excitandi.

XXXII. Hæc sunt, quæ generatim de sacramentis tradenda erant: in cujus argumenti explicatione, pastores duo potissimùm efficere omni studio conentur. Primum est, ut fideles intelligant, quanto honore, et cultu, et veneratione hæc divina, et cœlestia munera digna sint: alterum verò, ut, quoniam à clementissimo Deo ad communem omnium salutem proposita sunt: iis piè et religiosè utantur, atque ita christianæ

(1) *Eph.* 6. 12.

perfectionis

perfectionis desiderio exardescant, ut, si pœnitentiæ, præsertim et Eucharistiæ saluberrimo usu aliquandiù careant, plurimùm damni se fecisse existiment. Hæc autem facilè pastores assequi poterunt, si quæ de sacramentorum divinitate et fructu suprà dicta sunt, auribus fidelium sæpiùs inculcabunt; primùm à Domino Salvatore nostro, à quo nihil nisi perfectissimum proficisci potest, instituta esse: prætereà, cùm ministrantur, Spiritûs sancti intima cordis nostri permeantis efficacissimum numen præstò esse: deinde, admirabili, et certâ curandarum animarum virtute prædita esse: tum, per ea immensas illius Dominicæ Passionis divitias ad nos derivari. Postremò verò ostendent, totum christianum ædificium firmissimo quidem lapidis angularis fundamento inniti: verùm, nisi verbi Dei prædicatione et sacramentorum usu undique fulciatur, magnoperè verendum esse, ne magnâ ex parte labefactum concidat: ut enim per sacramenta in vitam suscipimur, ita hoc veluti pabulo alimur, conservamur, augemur.

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

CAPUT II.

De baptismi sacramento quàm frequens sermo habendus.

1. Ex iis quidem, quæ hactenùs de sacramentis universè tradita sunt, cognosci potest quàm necessarium sit ad christianæ religionis vel doctrinam percipiendam, vel pietatem exercendam, ea intelligere, quæ de illorum singulis credenda catholica Ecclesia proponit: sed, si quis diligentiùs Apostolum legerit, sine dubitatione ita statuet, perfectam baptismi cognitionem à

fidelibus magnoperè requiri. Adeò non solùm frequenter, sed gravibus verbis, et spiritu Dei plenis ejus mysterii memoriam renovat, divinitatem commendat, atque in eo Redemptoris nostri (1) mortem, sepulturam, et Resurrectionem nobis ante oculos tum ad contemplandum, tum ad imitandum constituit. Quare pastores nunquam se satis multam operam et studium in hujus sacramenti tractatione collocasse arbitrentur: verùm, præter eos dies, in quibus more majorum divina baptismi mysteria potissimùm explananda essent in sabbato magno Paschæ, et Pentecostes, quo tempore Ecclesia summâ cum religione, maximisque cæremoniis hoc sacramentum celebrare consueverat, aliis etiam diebus occasionem captent de hoc argumento disserendi. *De hoc usu antiquo vide Tertul. lib. de Baptism. c. 19. Basil. in exhort. ad bapt. Ambros. lib. de Myst. Pas.*

In administrando de baptismo singula explicare quàm utile.

II. Atque illud imprimis tempus maximè opportunum ad eam rem videri poterit, si interdum, cùm baptismus alicui ministrandus sit, fidelis populi, multitudinem convenisse animadverterint: tunc enim faciliùs multò erit, si minùs liceat omnia capita, quæ ad hoc sacramentum attinent, persequi: unum saltem, aut alterum docere; cùm fideles earum rerum doctrinam, quam auribus percipiunt, simul etiam sacris baptismi cæremoniis expressam vident, pioque et attento animo contemplantur. Ex quo deinde fiet, ut unusquisque, iis rebus admonitus, quæ in alio geri videat, secum recordetur, quâ se sponsione Deo obligaverit, cùm baptismo initiatus est, simulque illud cogitet,

(1) *Rom.* 6. 3. *et d. Col.* 2. 12, 13.

an vitâ et moribus talem se præbeat, qualem ipsa christiani nominis professio pollicetur.

Nomen baptismus quid significet.

III. Ut igitur, quæ docenda erunt, dilucidè exponantur, quænam sit baptismi natura, et substantia, aperiendum est, si prius tamen ipsius vocis significatio explicetur. Ac baptismus quidem græcum esse nomen nemo ignorat: quod etsi in sacris litteris non solùm eam ablutionem, quæ cum sacramento conjuncta est, sed etiam (1) omne ablutionis genus, (2) quod aliquando ad passionem translatum est significat: tamen apud Ecclesiæ scriptores non quamvis corporis ablutionem declarat; sed eam quæ cum sacramento conjungitur, nec sine præscriptâ verborum formâ ministratur; quâ quidem significatione Apostoli (3) ex Christi Domini instituto frequentissimè usi sunt. *Octo baptismi genera vide apud Damascen, lib.* 4. *de fide Orthod.* 10.

Sacramentum baptismi quibus aliis nominibus appelletur.

IV. Alia quoque nomina ad eamdem rem significandam sancti Patres usurparunt. Sacramentum enim fidei appellari quòd illud suscipientes, universam christianæ religionis fidem profiteantur, D. Augustinus (4) testatur. Alii verò, quia fide corda illuminantur, quam in baptismo profitemur, hoc sacramentum illuminationem vocarunt. Nam et Apostolus ita inquit: (5) Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum: tempus nimirùm, quo baptizati erant, significans. (6) Chrysostomus prætereà

(1) *Marc.* 7. 4. — (2) *Marc.* 10. 38. *Luc.* 12. 50. 1 *Cor* 15. 29. — (3) *Rom.* 6. 3.. *et d.* 1 *Pet.* 3. 21. — (4) *D. Aug. Ep.* 25. *in fin.* — (5) *Heb.* 10. 32 — (6) *S. Ch.* 10. 5.

in oratione quam ad baptizandos habuit, tum expurgationem, quâ per baptismum (1) expurgamus vetus fermentum, ut simus nova conspersio, tum sepulturam, tum plantationem, tum crucem Christi nominat: quarum omnium appellationum causam ex epistolâ ad Romanos (2) scriptâ licet colligere. Cur autem D. Dyonisius (3) principium sanctissimorum mandatorum vocaverit perspicuum est, cùm hoc sacramentum veluti janua sit, quâ in christianæ vitæ societatem ingredimur, atque ab eo divinis præceptis obtemperandi initium, facimus. Atque hæc de nomine breviter exponenda erunt. *De variis baptis. nominibus vide Gregor. Nazianz. Orat. in sancta lumina, et Clem. Alex. lib. 1, Pædag. c. 6.*

Baptismi definitio traditur.

V. Quod autem ad rei definitionem attinet, etsi multæ ex sacris scriptoribus afferri possunt, illa tamen aptior et commodior esse videtur, quam ex verbis Domini apud Joannem, et Apostoli ad Ephesios licet intelligere; nam cùm Salvator dicat: (4) Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et spiritu, non potest introire in regnum Dei: et Apostolus cùm de Ecclesiâ loqueretur: (5) Mundans eam lavacro aquæ in verbo, ita fit ut rectè et appositè definiatur, baptismum esse sacramentum regenerationis per aquam in verbo. Naturâ enim ex Adamo filii iræ nascimur: per baptismum verò in Christo filii misericordiæ renascimur: siquidem dedit hominibus potestatem filios Dei fieri, iis, (6) qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

(1) 1 *Cor.* 5. 7 — (2) *Rom.* 6. 3. *et d.* — (3) *S. Dion. de Ecc. Hier. c.* 2. — (4) *Joan.* 3, 5. — (5) *Eph.* 5. 26. — (6) *Joan.* 1. 12, 13.

Quâ ratione fiat baptismi sacramentum.

VI. Sed quibuscumque tandem verbis, baptismi naturam explicari contigerit, docendus erit populus, hoc sacramentum confici ablutione, cui ex Domini Salvatoris (1) instituto certa et solemnia verba necessariò adhibentur, quemadmodum semper sancti Patres docuerunt: quod apertissimo illo Divi Augustini testimonio, demonstratur: Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum. *D. Aug. Tract.* 80, *in Joan.*

Error notandus.

Id verò eò diligentiùs monere oportebit, ne fortè fideles in eum errorem inducantur, ut existiment, quod vulgò dici solitum est, aquam ipsam, quæ ad conficiendum baptismum in sacro fonte asservatur, sacramentum esse, tunc enim sacramentum baptismi dicendum est, cùm aquâ ad abluendum aliquem, additis verbis quæ à Domino instituta sunt, reipsâ utimur. *Hac de re vide Chrysostom. homil.* 24, *in Joannem. August. lib.* 6, *contra Donatistas*, *cap.* 25, *Concil. Florent. et Trid. item August. Tract.* 80, *in Joan.*

Aqua naturalis, baptismi materia.

VIII. Jam verò, quoniam singula sacramenta, ex materiâ et formâ constitui initio diximus, cùm generatìm de omnibus sacramentis ageretur: idcircò, quæ utraque sit in baptismo à pastoribus declarandum erit. Materiam igitur sive elementum hujus sacramenti, esse omne naturàlis aquæ genus, sive ea maris sit, sive fluvii, sive paludis, sive putei, aut fontis, quæ sine ullâ adjunctione aqua dici solet: nam et Salvator docuit: (2)

(1) *Matt.* 28. 19. — (2) *Joan.* 3. 5.

Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei: et Apostolus inquit: (1) Ecclesiam lavacro aquæ mundatam esse. Et in beati Joannis Epistolâ scriptum legimus: (2) Tres sunt, qui testimonium dant in terrâ, spiritus, aqua et sanguis. Quod etiam aliis sacrarum Litterarum testimoniis comprobatur. Quod verò à Joanne Baptista dictum est, venturum esse Dominum, (3) qui baptizaret in Spiritu sancto, et igne: id quidem nullo modo de baptismi materiâ intelligendum est; sed vel ad intimum Spiritûs Sancti effectum, vel certè ad miraculum referri debet, quod die Pentecostes apparuit, cùm (4) Spiritus Sanctus è cœlo in apostolos ignis specie delapsus est, de quo alio loco Christus Dominus noster prædixit: (5) Joannes quidem baptizavit aquâ: vos autem baptizabimini Spiritu Sancto, non post multos hos dies.

Materia baptismi in veteri Testamento figurata.

VIII. Verùm idem quoque à Domino tum figuris, tum Prophetarum oculis significatum esse, ex divinis Scripturis animadvertimus. (6) Diluvium enim, quo mundus purgatus est, quòd multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum, hujus (7) aquæ figuram et similitudinem gessisse apostolorum princeps in priori Epistolâ ostendit. Et (8) maris Rubri transitum ejusdem aquæ significationem habuisse D. Paulus ad Corinthios scribens exposuit: ut interim omittamus tum (9) Naaman Syri ablutionem, tum (10) probaticæ piscinæ admirabilem vim,

(1) *Ephes.* 5. 26. — (2) 1 *Joan.* 5. 8. — (3) *Matth.* 3. 11. — (4) *Act.* 2. 3. — (5) *Act.* 1. 5. — (6) *Gen.* 6. 5. — (7) 1 *Pet.* 3. 20. — (8) 1. *Cor.* 10. 1. — (9) 4 *Reg.* 5. 14. — (10) *Joan.* 5. 2.

et alia id genus multa, in quibus hujus mysterii symbolum inesse facilè apparet.

Materia baptismi à prophetis prænuntiata.

IX. De prædictionibus autem dubitare nemo pòtest, quin aquæ illæ, ad quas tam liberaliter Isaïas propheta (1) omnes sitientes invitat, vel quas (2) è templo egredientes Ezechiel in spiritu vidit: tum prætereà fons (3) ille, quem domui David habitantibus Jerusalem paratum in ablutionem peccatoris, et menstruatæ Zacharias prænuntiavit, ad salutarem baptismi aquam indicandam atque exprimendam pertineant.

Cur aqua sit baptismi materia.

X. Quantùm verò baptismi naturæ, et virtuti consentaneum fuerit, ut ejus propria materia aqua institueretur, pluribus quidem rationibus D. Hieronymus (4) ad Oceanum scribens, demonstravit.

Ratio prima.

Sed quod ad hunc locum attinet, pastores docere in primis poterunt, quoniam hoc sacramentum omnibus sine ullâ exceptiòne ad consequendam vitam necessarium erat, idcircò aquæ materiam, quæ nunquam non præstò est, atque ab omnibus facilè parari potest, maximè idoneam fuisse.

Secunda.

Deinde aqua effectum baptismi maximè significat: ut enim aqua sordes abluit, ita etiam baptismi vim, at-

(1) *Isa.* 55. 1. (2) *Ezech.* 47. 2. — (3) *Zach.* 13. 1. — (4) *Hieronym. Epist.* 85.

que efficientiam, quo peccatorum maculæ eluuntur, optimè demonstrat.

Tertia.

Accedit illud, quod quemadmodum aqua refrigerandis corporibus aptissima est, sic baptismo cupiditatum ardor magnâ ex parte restinguitur. *De materia baptis. vide Conc. Florent. et Trid. sess. 7, can. 2, et de consecr. dist. 4, item D. Thom. p. 3, q. 56. art. 5.*

Chrisma in baptismo cur adhibendum.

XI. Illud verò animadvertendum est, quamvis aqua simplex, quæ nihil aliud admixtum habet, materia apta sit ad hoc sacramentum conficiendum, quoties scilicet baptismi ministrandi necessitas incidat, tamen ex apostolorum traditione (1) semper in catholicâ Ecclesiâ observatum esse, ut cùm solemnibus cæremoniis baptismus conficitur, sacrum etiam chrisma addatur, quo baptismi effectum magis declarari perspicuum est. Docendus quoque erit populus, etsi aliquando incertum esse potest, utrùm hæc an illa vera aqua sit, qualem sacramenti perfectio requirat, hoc tamen pro certo habendum esse, nunquam ex aliâ materiâ, quam ex aquæ naturalis liquore, baptismi sacramentum ullâ ratione confici posse.

Baptismi forma cur diligenter et sæpiùs explicanda.

XII. Sed duarum partium, ex quibus baptisma constare debet, postquam altera, hoc est, materia diligenter explicata fuerit, studebunt pastores eâdem diligentiâ formam etiam tradere, quæ est altera ejus pars maximè necessaria. In hujus autem sacramenti explica-

(1) *Ambr. lib. 1. sacr. c. 2. et innocent. l. 1. decretal. tit. 1. c. 3.*

tione, eò majori curâ et studio elaborandum putabunt, quòd tam sancti mysterii notitiâ non solùm suâ sponte fideles vehementer delectare potest, quod quidem in omni divinarum rerum scientiâ communiter evenit; verùm etiam ad usus ferè quotidianos summoperè expetenda est. Cùm enim sæpè incidant tempora, quemadmodum suo loco planiùs dicetur, in quibus tum ab aliis de populo, tum sæpissimè à mulierculis baptismum ministrari oporteat: ita fit ut promiscuè omnibus fidelibus ea quæ ad hujus sacramenti substantiam pertinent, cognita et perspecta esse debeant.

Baptismi forma statuitur et explicatur.

XIII. Quare dilucidis et apertis verbis, quæ facilè percipi ab omnibus possint, pastores docebunt, hanc esse perfectam et absolutam baptismi formam: EGO TE BAPTIZO IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI. Ita enim à Domino et Salvatore nostro traditum est, cùm apostolis apud Matthæum præcepit: (1) Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti. Ex illo autem verbo, baptizantes, catholica Ecclesia divinitùs edocta, optimè intellexit, in hujus sacramenti formâ actionem ministri exprimendam esse: quod quidem fit, cùm dicitur: Ego te baptizo. Ac quoniam, præter ministros, tum illius personam qui baptizatur, tum principalem causam, quæ baptismum efficit, significare oportebat: idcircò illud pronomen, te, et distincta divinarum personarum nomina adduntur, ut absoluta sacramenti forma iis verbis concludatur, quæ modò exposita sunt, Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti. Neque enim sola Filii persona, de quo à Joanne (2)

(1) *Matth.* 28. 19.—(2) *Joan.* 1. 33.

scribitur: Hìc est qui baptizat, sed simul omnes sanctæ Trinitatis personæ ad baptismi sacramentum operantur. Quod autem, in nomine, non, in nominibus, dictum est; hoc planè declarant unam Trinitatis naturam et divinitatem: Etenim hoc loco, nomen ad personas non refertur, sed divinam substantiam, virtutem, et potestatem, quæ una et eadem est in tribus personis, significat. *Vide Aug. contra Donatist. lib.* 6, *c.* 25. *D. Thom. p.* 3, *q.* 56, *art.* 5.

Formæ baptismi magìs essentialia declarantur.

XIV. Sed in hac formâ quam integram, et perfectam esse ostendimus, observandum est, quædam prorsùs necessaria esse, quæ si omittantur, sacramentum confici non potest: quædam verò non ita necessaria, ut si desint, sacramenti ratio non constet: cujusmodi est vox illa, Ego, cujus vis in verbo, Baptizo, continetur, imò verò in Ecclesiis Græcorum variatâ dicendi ratione, prætermitti consuevit, quòd nullam fieri oportere ministri mentionem judicârunt: ex quo factum est ut in baptismo hac formâ passim utantur, baptizetur servus Christi in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti à quibus tamen perfectè sacramentum ministrari, ex Concilii Florentini sententiâ et definitione apparet, cùm iis verbis satis explicetur id quod ad baptismi veritatem attinet, nimirùm ablutio, quæ tunc reipsa peragitur.

In nomine Christi cur olim baptizarunt apostoli.

XV. Quòd si etiam aliquando tempus fuisse dicendum est, cùm (1) apostoli in nomine tantùm Domini Jesu Christi baptizarent, id quidem Spiritûs Sancti afflatu eos fecisse, exploratum nobis esse debet: ut

(1) *Act* 2. 38. *et* 8. 16. *et* 19. 48. *et* 19. 5.

initio nascentis Ecclesiæ Jesu Christi nomine prædicatio illustrior fieret, divinaque, et immensa ejus potestas magìs celebraretur. Deinde verò rem penitùs introspicientes, facilè intelligemus, nullam earum partium in eâ formâ desiderari, quæ ab ipso Salvatore præscriptæ sunt: qui enim Jesum Christum dicit, simul etiam Patris personam, à quo unctus, et Spiritum Sanctum quo unctus est, significat.

Certum non est apostolos baptizasse in nomine Christi.

XVI. Quanquam dubium fortasse videri potest, an hujusmodi formâ apostoli aliquem baptizaverint, si (1) Ambrosii, (2) et Basilii, sanctissimorum, et gravissimorum Patrum auctoritatem sequi volumus, qui ita baptismum in nomine Jesu Christi interpretati sunt, ut dixerint, iis verbis significari baptismum non qui à Joanne, sed qui à Christo Domino traditus esset, tametsi à communi et usitatâ formâ, quæ distincta trium personarum nomina continet, apostoli non discederent. Atque hoc loquendi genere Paulus etiam in Epistola ad Galatas usus videtur, cùm inquit: (3) Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis; ut significaret in fide Christi, nec aliâ tamen formâ, quam idem Salvator et Dominus noster servandam præceperat, baptizatos esse.

Triplex genus ablutionis: Mersio, Infusio, Aspersio.

XVII. Hactenùs igitur de materiâ et formâ, quæ ad baptismi substantiam maximè pertinent, fideles docere satìs fuerit. Quoniam verò in hoc sacramento conficiendo, legitimæ etiam ablutionis rationem servari

(1) *Amb. l. 1. de Spir. sanct. c. 3.* — (2) *Basil. 1. de Sp. san. c. 12.* — (3) *Gal. 3. 27.*

oportet; idcircò ejus quoque partis doctrina à pastoribus tradenda est, atque ab eis breviter explicandum communi Ecclesiæ more, et consuetudine receptum esse, ut baptismus uno aliquo ex tribus modis confici posset: nam qui hoc sacramento initiari debent, vel in aquam merguntur, vel aqua in eos infunditur, vel aquæ aspersione tinguntur. Ex his autem ritibus quicumque servetur, baptismum verè perfici credendum est. Aqua enim in baptismo adhibetur ad significandam animæ ablutionem, quam efficit: quare baptismus ab Apostolo (1) lavacrum appellatus est. Ablutio autem non magìs fit, cùm aliquis aquâ mergitur, quod diù à primis temporibus in Ecclesiâ observatum animadvertimus, quàm vel aquæ effusione, quod nunc in frequenti usu positum videmus, vel aspersione, quemadmodùm à Petro factum esse colligitur, cùm uno die (2) tria millia hominum ad fidei veritatem traduxit, et baptizavit. Utrùmverò unica, an trina ablutio fiat, nihil referre existimandum est. Utrovis enim modo et anteà in Ecclesiâ baptismum verè confectum esse, et nunc confici posse, ex D. Gregorii Magni Epistolâ, (3) ad Leandrum scriptâ, satìs apparet. Retinendus est tamen à fidelibus is ritus, quem unusquisque in suâ ecclesiâ servari animadverterit.

Tria maximè notanda.

XVIII. Atque illud præcipuè monere oportet, non quamlibet corporis partem, sed potissimum caput, in quo omnes tum interiores, cum externi sensus vigent, abluendum, simulque ab eo, qui baptizat, non ante, aut post ablutionem verba sacramenti, quæ formam continent, sed eodem tempore, quo ablutio ipsa peragitur, pronuntianda esse.

(1) *Ephes.* 5. 26.— (2) *Act.* 2. 41.—(3) *Greg. lib.* 1 *regist. Ep.* 41.

Baptisma institutum et præceptum quando.

XIX. His expositis, conveniet prætereà docere, atque in memoriam fidelium reducere, baptismum quemadmodum et reliqua sacramenta, à Christo Domino institutum esse. Hoc igitur pastores frequenter docebunt, explicabuntque duo diversa tempora baptismi notanda esse, alterum, cum Salvator cum instituit; alterum, cùm lex de eo suscipiendo sancita est. Ac quod ad primum attinet, tunc à Domino hoc sacramentum institutum esse perspicitur, cùm ipse à Joanne baptizatus sanctificandi virtutem aquæ tribuit. Testantur enim sancti Gregorius Nazianzenus, (1) et Augustinus, (2) eo tempore aquæ vim generandi in spiritualem scilicet vitam datam esse. Et alio loco ita scriptum reliquit: ex quo Christus in aquâ mergitur, ex eo omnia peccata abluit aqua. Et alio: Baptizatur Dominus, non mundari indigens, sed tactu mundæ carnis aquas mundans, ut vim abluendi habeant. Atque ad eam rem illud maximo argumento esse potuit, quòd tunc sanctissima Trinitas in cujus nomine baptismus conficitur, numen suum præsens declaravit (3) vox enim Patris audita est, Filii persona aderat: et Spiritus sanctus in columbæ specie descendit; prætereà cœli aperti sunt, quò nobis jam per baptismum licet ascendere.

Corporis Christi tactu aquæ sanctificatæ.

XX. Quòd si quis scire cupiat quânam ratione tanta et tam divina virtus à Domino aquis tributa sit: id quidem humanam intelligentiam superat. Hoc verò sa-

(1) *Greg. Orat. in nat. Salvat. circa finem.* — (2) *August. serm.* 19. 36. *et* 37 *de temp.* — (3) *Matth.* 3. 17, 18. *Marc.* 1. 10, 11. *Luc.* 3. 21, 22.

tis percipi à nobis potest, baptismo à Domino suscepto, sanctissimi, et purissimi ejus corporis tactu aquam ad baptismi salutarem usum consecratam esse; ita tamen, ut hoc sacramentum, etsi ante passionem institutum fuerit, à passione tamen, quæ omnium Christi actionum tanquam finis erat, vim, et efficientiam duxisse, credendum sit. *Vide Hieronym. in com. in* 3, *cap. Matt. Aug. serm.* 36, *de Temp.*

Baptismus quandò cœpit esse de præcepto.

XXI. Sed de altero etiam, quo scilicet tempore lex de baptismo lata fuerit, nullus dubitandi locus relinquitur. Nam inter sacros scriptores convenit, post Domini resurrectionem, cùm apostolis præcepit, (1) euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritùs sancti: ex eo tempore omnes homines, qui salutem æternam consecuturi erant lege de baptismo teneri cœpisse. Quod quidem ex apostolorum principis auctoritate colligitur, cum inquit: (2) regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis: idemque ex illo Pauli loco, (3) se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, (cùm de Ecclesia loqueretur) mundans eam lavacro aquæ in verbo, licet cognoscere: uterque enim baptismi obligationem ad tempus quod mortem Domini consecutum est, videtur retulisse, ut dubitandum nullo modo sit, verba etiam illa Salvatoris: (4) nisi quis renatus fuerit ex aquâ, et spiritu, non potest introire in regnum Dei, id ipsum tempus spectasse, quod post passionem futurum erat. Ex iis igitur, si accuratè à pastoribus tractentur; haud dubium esse potest, quin fideles maximam in hoc sacramento

(1) *Marc.* 16. 15. *Matth.* 21. 19. — (2) 1 *Petr.* 1. 3. — (3) *Eph.* 5. 26. — (4) *Joan.* 3. 5.

dignitatem agnoscant, ac summâ animi pietate venerentur: præsertim verò cùm cogitârint præclara illa, et amplissima munera, quæ cùm Christus Dominus baptizaretur, miraculorum significationibus declarata sunt, singulis, cùm baptizantur, intimâ Spiritûs sancti virtute donari, atque impertiri. Ut enim si quemadmodum (1) Elisæi puero contigit, nobis oculi ita aperientur, ut cœlestes res intueri possemus, nemo adeò communi sensu carere putandus esset: quem divina baptismi mysteria in maximam admirationem non traducerent; cur idem etiam eventurum non existimemus, cùm à pastoribus hujus sacramenti divitiæ ita expositæ fuerint, ut eas fideles, si non corporis oculis, at mentis acie fidei splendore illuminatæ, contemplari queant.

Ministri baptismi sunt in triplici ordine.

XXII. Jam verò, à quibus ministris hoc sacramentum conficiatur, non utiliter modò, sed necessariò tradendum videtur: tum ut ii, quibus præcipuè hoc munus commissum est, illud sanctè et religiosè curare studeant: tum ut ne quis tanquam fines suos egressus, in alienam possessionem intempestivè ingrediatur, vel superbè irrumpat, cùm in omnibus (2) ordinem servandum esse Apostolus admoneat.

Episcopi et Sacerdotes ex potestate.

Doceantur igitur fideles, triplicem esse eorum ordinem: ac in primo quidem episcopos et sacerdotes collocandos esse, quibus datum est, ut jure suo, non extraordinariâ aliquâ potestate, hoc munus exerceant: iis enim in apostolis præceptum est à Domino: (3) euntes baptizate: quamvis episcopi, ne graviorem illam

(1) 4 *Reg.* 6. 17. – (2) 1 *Cor.* 14, 40.—(3) *Matth.* 28. 19.

docendi populi curam deserere cogerentur, baptismi ministerium sacerdotibus relinquere soliti essent. Quòd verò sacerdotes jure suo hanc functionem exerceant, ita ut præsente etiam episcopo, ministrare baptismum possint, ex doctrinâ (1) patrum, et usu Ecclesiæ constat: nam cùm ad Eucharistiam consecrandam instituti sint, quæ est (2) pacis et unitatis sacramentum, consentaneum fuit potestatem iis dari omnia illa administrandi per quæ necessariò hujus pacis, et unitatis quilibet particeps fieri posset. Quòd si aliquando patres sacerdotibus, sine episcopi veniâ baptizandi jus permissum non esse dixerunt, id de eo baptismo, qui certis anni diebus solemni cæremoniâ administrari consueverat, intelligendum videtur.

Diaconi ex concessu.

Secundum ministrorum locum obtinent diaconi, quibus sine episcopi, aut sacerdotis concessu, non licere hoc sacramentum administrare, plurima sanctorum Patrum decreta testantur. *Distinct.* 93, *cap.* 13.

Quælibet alia persona in necessitate.

Extremus ordo illorum est, qui, cogente necessitate, sine solemnibus cæremoniis baptizare possunt; quo in numero sunt omnes, etiam de populo, sive mares sive feminæ, quamcumque illi sectam profiteantur, nam et Judæis quoque, et infidelibus, et hæreticis, cùm necessitas cogit, hoc munus permissum est: si tamen id efficere propositum eis fuerit, quod Ecclesia catholica in eo administrationis genere efficit.(3) Hæc autem cùm multa veterum patrum et Conciliorum decreta confirmarunt, tum verò à sacra Tridenti-

(1) *Isid. l.* 2. *de offic. Eccl. cap.* 4 — (2) 1 *Cor.* 10. 17. — (3) *Tert. l. de Bapt. c.* 18. *et de Coron. mil. c.* 5.

na

na Synodo anathema in eos sancitum est, qui dicere audeant baptismum, qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, et Filii et Spiritûs sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum baptismum. *Trident. sess. 7, can. 4. de consec. dist. 4, c. 24. Aug. lib. 7 contra Donatistas, cap. 51; et ibid. lib. 3, cap. 10, et lib. 2, contra Parmen. et Conc. Later., c. 1, et Conc. Flor. in decr. Eugenii.*

Cur omnibus sit licitum baptizare.

XXIII. In quo profectò summam Domini nostri bonitatem et sapientiam licet admirari: nam cùm hoc sacramentum necessariò ab omnibus percipiendum sit: quemadmodùm aquam ejus materiam instituit, quâ nihil magis commune esse potest: sic etiam neminem ab ejus administratione excludi voluit; quamvis, ut dictum est, non omnibus liceat solemnes cæremonias adhibere, non quidem quòd ritus aut cæremoniæ plus dignitatis, sed quòd minus necessitatis, quàm sacramentum, habeant.

In ministris baptismi quis ordo sit observandus.

XXIV. Neque verò hoc munus ita omnibus promiscuè permissum esse fideles arbitrentur, quin ordinem aliquem ministrorum statuere maximè deceat: mulier enim si mares adsint, laïcus item præsente clerico, tum clericus coram sacerdote, baptismi administrationem sibi sumere non debent. Quanquam obstetrices, quæ baptizare consueverunt, improbandæ non sunt, si interdùm, præsente aliquo viro, qui hujus sacramenti conficiendi minimè peritus sit, quod aliàs viri magis proprium officium videretur, ipsæ exequantur.

Patrinorum antiquus usus, varia nomina et necessitas.

XXV. Accedit autem ad eos ministros, qui, ut hactenùs declaratum est, baptismum conficiunt, aliud etiam ministrorum genus, qui ad sacram et salutarem ablutionem celebrandam ex vetustissimâ catholicæ Ecclesiæ consuetudine adhiberi solent, ii nunc patrini, olim susceptores, sponsores seu fidejussores, communi vocabulo, à rerum divinarum scriptoribus vocabantur.(1) De quorum munere, quoniam ad omnes ferè laïcos pertinet, accuratè à pastoribus agendum erit: ut fideles intelligant, quæ potissimùm ad illud rectè perficiendum necessaria sint. In primis verò explicare oportet, quæ causa fuerit, cur ad baptismum præter sacramenti ministros, patrini etiam, et susceptores adjungerentur, quod quidem optimo jure factum esse omnibus videbitur, si meminerint baptismum esse spiritualem regenerationem, per quam filii Dei nascimur; de eâ enim ita loquitur divus Petrus: (2) Sicut modò geniti infantes rationabile sine dolo lac concupiscite. Ut igitur, postquàm aliquis in hanc lucem editus est, nutrice et pædagogo indiget, quorum ope, atque operâ educetur, ac doctrinâ, et bonis artibus erudiatur; ita etiam necesse est, ut qui ex baptismi fonte vitam spiritualem vivere incipiunt, alicujus fidei, et prudentiæ committantur, à quo christianæ religionis præcepta haurire, ad omnemque pietatis rationem institui possint, atque ita paulatìm in Christo adolescere, donec tandem viri perfecti, juvante Domino, evadant: cùm præsertim pastoribus, qui publicæ parochiarum curationi præpositi sunt, tantum temporis non supersit, ut privatam illam curam pueros in fide erudiendi suscipere possint.

(1) *Tertul. l. de Bapt. c.* 18. *et de Cor. milit. C.* 3.— (2) 1 *Pet.* 2. 2.

Hujus autem vetustissimæ consuetudinis præclarum testimonium à divo Dionysio (1) habemus, cùm inquit: Divinis nostris ducibus (sic enim apostolos vocat) in mentem venit, et visum est suscipere infantes secundùm istum sanctum modum, quòd naturales parentes pueri eum cuidam docto in divinis, veluti pædagogo, traderent, sub quo, sicut divino patre, et salvationis sanctæ susceptore, reliquum vitæ puer degeret. Eamdem verò sententiam confirmat Higinii auctoritas. *Habetur de Consec. dist. 4. cap. 100. et Leo Pap. ibid. c. 101. et Conc. Mogunt. ibid. c. 101. et 30. q. 1. c. 1.*

Quænam, et inter quos affinitas in baptismo contrahatur.

XXVI. Quamobrem sapientissimè à sanctâ Ecclesiâ constitutum est, ut non solùm is qui baptizat, cum baptizato; sed etiam susceptor cum eo quem suscipit, et cum ejus veris parentibus affinitate devinciantur: ita ut legitima nuptiarum fœdera inter hos omnes iniri non possint, atque inita dirimantur.

Ad quid teneantur patrini.

XXVII. Præthereà docere oportet fideles, quæ sint susceptoris partes. Etenim hoc munus adeò negligenter in Ecclesiâ tractatur, ut nudum tantùm hujus functionis nomen relictum sit: quid autem sancti in eo contineatur, ne suspicari quidem homines videntur. Hoc igitur universè susceptores semper cogitent, se hâc potissimùm lege obstrictos esse, ut spirituales filios perpetuò commendatos habeant: atque in iis, quæ ad christianæ vitæ institutionem spectant, curent diligenter, ut illi tales se in omni vitâ præbeant, quales eos futuros esse solemni cæremoniâ spoponderunt. Audia-

(1) *Dion. de Eccl. Hier. c. 7. p. 3.*

mus quid eâ de re sanctus Dionysius (1) scribat, verba sponsoris exprimens: Spondeo puerum inducturum, cùm ad sacram intelligentiam venerit, sedulis adhortationibus meis, ut abrenuntiet contrariis omninò, profiteatur, peragatque divina, quæ pollicetur. Item divus Augustinus: (2) Vos, inquit, antè omnia tam viros, quàm mulieres, qui filios in baptismate suscepistis, moneo, ut cognoscatis, fidejussores apud Deum exstitisse pro illis, quos visi estis de sacro fonte suscipere. Ac profectò decet maximè, eum, qui aliquod officium suscepit, in eo diligenter exequendo nunquàm defatigari: et qui se alterius pædagogum, custodem professus est, minimè pati illum desertum, quem semel in fidem, et clientelam suam recepit, donec illum operâ et præsidio suo egere intellexerit. Quæ autem filiis spiritualibus tradenda sunt, paucis divus Augustinus (3) comprehendit, cùm de hoc ipso susceptorum officio loqueretur; inquit enim: Debent eos admonere, ut castitatem custodiant, justitiam diligant, charitatem teneant, et ante omnia Symbolum, et orationem Dominicam eos doceant: Decalogum etiam et quæ sint prima christianæ religionis rudimenta.

Quinam in patrinos non assumendi.

XXVIII. Quæ cùm ita se habeant, facilè intelligimus, cuinam hominum generi sanctæ hujus tutelæ administratio committenda non sit, nimirùm iis, qui eam gerere aut fideliter nolint, aut sedulò et accuratè non queant. Quocircà, præter naturales parentes, quibus non licet eam curationem suscipere, ut ex eo magis appareat, quantùm hæc spiritualis educatio à carnali

(1) *Loc. sup. citi* — (2) *D. Aug. serm.* 163. *de Temp. et* 215. — (3) *Ser.* 165. *de temp. de cons. diff.* 4 *c.* 120.

distet; hæretici in primis, judæi, infideles ab hoc munere omnino prohibendi sunt, ut qui in eâ cogitatione et curâ semper versentur, ut fidei veritatem mendaciis obscurent, atque omnem christianam pietatem evertant. 30. *q. 1. cap. D. Thom. p. 3. q. 67. art. 8. ad 2. ex Mogunt. Concil. de consec. dist. 4. cap. 102.*

Patrini quot assumendi.

XXIX. Plures quoque ne baptizatum de baptismo suscipiant, sed ut unus tantùm, sive vir, sive mulier, vel ad summum unus, et una, Tridentino Concilio statutum est, tum quia disciplinæ, atque institutionis ordo à multitudine magistrorum perturbari poterat, tum quia providere oportebat, ne inter plures ejusmodi affinitates conjungerentur, quæ impedirent quominùs legitimo matrimonii vinculo hominum inter homines societas latiùs diffunderetur. *De consec. dist. 4. c. 101. et Concil. Trid. sess. 14. c. 2. de reform. matrim.*

Lex baptismi suscipiendi omnibus à Domino posita est.

XXX. Sed cùm cæterarum rerum cognitio quæ hactenùs expositæ sunt, fidelibus utilissima habenda sit: tum verò nihil magìs necèssarium videri potest, quàm ut doceantur, omnibus hominibus baptismi legem à Domino præscriptam esse, ita ut, nisi per baptismi gratiam Deo renascantur, in sempiternam miseriam, et interitum, à parentibus, sive illi fideles, sive infideles sint, procreentur. Igitur sæpiùs à pastoribus explicandum erit, quod apud Evangelistam legitur: (1) Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et spiritu, non potest introire in regnum Dei. *De his vide Clem. Pap. Epist. 4. in med. Aug. in Joannem, tractatu 13, et de Ecclesiâ dogmatibus cap.*

(1) *Joan. 3. 5.*

24. *Ambr. de iis qui myster. initiantur, c. 4. Concil. Lateran. cap. 1. Trid. sess. 7. can. 51.*

Infantes baptizandos esse probatur.

XXXI. *Primò.* Quam legem non solùm de iis qui adultâ ætate sunt, sed etiam de pueris infantibus intelligendam esse, idque ab apostolicâ traditione Ecclesiam accepisse, communis Patrum sententia et auctoritas confirmat.

Secundò. Præthereà credendum est, noluisse Christum Dominum baptismi sacramentum, et gratiam pueris denegari, de quibus dicebat: (1) Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire: talium est enim regnum Cœlorum: quos amplexabatur, super quos (2) manus imponebat, quos benedicebat.

Tertiò. Deindè, cùm legimus (3) totam aliquam familiam à Paulo baptizatam esse, satis apparet pueros etiam qui in illorum numero erant, salutari fonte ablutos esse.

Quartò. Deinde circumcisio, quæ figura fuit baptismi, eum morem maximè commendat. Pueros enim (4) octavo die circumcidi solitos, nemo est qui ignoret. At quibus (5) circumcisio manufacta in exspoliatione corporis carnis proderat, iisdem baptismum, qui est circumcisio Christi non manufacta prodesse perspicuum est.

Quintò. Postremò, ut Apostolus docet, (6) si unius delicto mors regnavit per unum, multò magis abundantiam gratiæ et donationis justitiæ accipientes, in vitâ regnabunt per unum Jesum Christum. Cùm itaque per Adæ peccatum pueri ex origine noxam contraxerint;

(1) *Matth.* 19. 14. — (2) *Marc.* 10. 16. — (3) 1 *Cor.* 1. 10. *Act.* 16. 35. — (4) *Gen.* 21. 4. *Lev.* 12. 3. *Luc.* 1. 59. *et* 2. 21. (5) *Coloss.* 2. 11. — (6) *Rom.* 5. 17

multò magìs per Christum Dominum possunt gratiam et justitiam consequi, ut regnent in vitâ: quod quidem sine baptismo fieri nullo modo potest. *Conc. Trident. sess. 5. Decret. de peccato originali et sess. 7 de baptism. cap. 12, 13 et 14. Dionys. de Eccles. Hier. cap. 7. Cyprian. Epist. 59. August. Epist. 28. et lib. 1 de peccat. merit. c. 23. Chrysost. Hom. de Adam et Evá. Concil. de Milevit. cap. 2 et de consec. dist. 4 passim.*

Pueri baptizati quomodò educandi.

XXXII. Quare docebunt pastores, infantes omninò baptizandos, et deinde paulatìm teneram ætatem christianæ religionis præceptis ad veram pietatem informandam esse: nam, ut à Sapiente præclarè dictum est: (1) Adolescens juxtâ viam suam, etiam cùm senuerit, non recedet ab eâ.

Infantes in baptismo quâ ratione fidem recipiant.

XXXIII. Neque enim dubitare licet quin fidei sacramenta, cùm abluuntur, accipiant: non quia mentis suæ assensione credant; sed quia parentum fide, si parentes fideles fuerint: sin minùs, fide (ut divi Augustini (2) verbis loquamur) universæ societatis sanctorum muniuntur: etenim ab iis omnibus rectè dicimus eos baptismo offerri, quibus placet ut offerantur, et quorum charitate ad communionem Sancti Spiritûs adjunguntur.

Infantes in Ecclesiam deferendi et baptizandi.

XXXIV. Hortandi autem sunt magnoperè fideles, ut liberos suos, quàm primùm id sine periculo facere liceat, ad ecclesiam deferendos, et solemnibus cæremoniis baptizandos curent. Nam cùm pueris infantibus

(1) *Prov.* 22. 6. — (2) *Ep.* 23. *ad Bon.*

nulla alia salutis comparandæ ratio, nisi eis baptismus præbeatur, relicta sit, facilè intelligitur, quàm gravi culpâ illi sese obstringant, qui eos sacramenti gratiâ diutiùs quàm necessitas postulet, carere patiuntur: cùm præsertim propter ætatis imbecillitatem infinita penè vitæ pericula illis impendant. *Aug. lib.*3. *de orig. animæ, c.* 9. *et lib.* 1. *de pecc. merit. cap.* 2. *et Epist.* 28.

Adulti ad baptismum præparandi et invitandi sunt.

XXXV. Diversam verò rationem in iis servandam esse, qui adultâ ætate sunt, et perfectum rationis usum habent, qui scilicet ab infidelibus oriuntur, antiquæ Ecclesiæ consuetudo declarat: nam christiana quidem fides illis proponenda est atque omni studio ad eam suscipiendam cohortandi, alliciendi, invitandi sunt.

Primò. Quòd si ad Dominum Deum convertantur, tum verò monere oportet, ne ultrà tempus ab Ecclesiâ præscriptum, baptismi sacramentum differant. Nam cùm scriptum sit: (1) non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem, docendi sunt, perfectam conversionem in novâ per baptismum generatione positam esse.

Secundò. Præterea, quò seriùs ad baptismum veniunt, eò diutiùs sibi carendum cæterorum sacramentorum usu et gratiâ, quibus christiana religio colitur, cùm ab ea sine baptismo nulli aditus patere possit.

Tertiò. Deindè etiam maximo fructu privari, quem ex baptismo percipimus: si quidem non solùm omnium scelerum, quæ anteà admissa sunt maculam et sordes baptismi aqua prorsùs eluit ac tollit, sed divinâ gratiâ nos ornat: cujus ope et auxilio in posterum etiam peccata vitare possumus, justitiamque et inno-

(1) *Eccl.* 5. 8.

centiam tueri : quâ in re summam christianæ vitæ constare, facilè omnes intelligunt. *Tertull. lib. de Pœnit. cap. 6. et de præscript. cap. 41. Cypr. Epist. 15. de consec. dist. 4. cap. 64 et 65. August. lib. de fide et operib. c. 9.*

Cur adultis baptismum differre soleat Ecclesia.

XXXVI. Sed quamvis hæc ita sint, non consuevit tamen Ecclesia baptismi sacramentum huic hominum generi statim tribuere, sed ad certum tempus differendum esse constituit.

Prima ratio. Neque enim ea dilatio periculum quod quidem pueris imminere suprà dictum est, conjunctum habet; cùm illis qui rationis usu præditi sunt, baptismi suscipiendi propositum, atque consilium, et malè actæ vitæ pœnitentia satis futura sit ad gratiam, et justitiam, si repentinus aliquis casus impediat, quominùs salutari aquâ ablui possint.

Secunda ratio. Contrà verò hæc dilatio aliquas videtur utilitates afferre.

Primum utile. Primùm enim, quoniam ab Ecclesiâ diligenter providendum est, ne quis ad hoc sacramentum ficto et simulato animo accedat, eorum voluntas, qui baptismum petunt, magis exploratur atque perspicitur : cujus rei causâ in antiquis Conciliis decretum legimus, ut qui ex Judæis ad fidem catholicam veniunt, antequàm baptismus illis administretur, aliquot menses inter catechumenos essent.

Secundum. Deindè, in fidei doctrinâ, quam profiteri debent, et christianæ vitæ institutionibus erudiuntur perfectiùs.

Tertium. Prætereà major religionis cultus sacramento tribuitur, si constitutis tantùm Paschæ et Pentecostes diebus, solemni cæremoniâ baptismum suscipiant.

Baptismus adultis quandò non differendus.

XXXVII. Sed interdùm tamen baptismi tempus justà aliquâ et necessariâ de causâ differendum non est, veluti si vitæ periculum instare videatur, ac præsertim si illi abluendi sint, (1) qui jam fidei mysteria plenè perceperint : quod quidem Philippum et apostolorum principem fecisse satis constat, cùm alter Candacis Reginæ eunuchum, alter Cornelium, nullâ interpositâ morâ, sed statim ut se fidem amplecti professi sunt, baptizavit.

Debent velle baptismum qui baptizantur.

XXXVIII. Docendum prætereà, et populo explicandum erit, quomodò affecti esse debent, qui baptizandi sunt. In primis itaque opus est, ut velint, propositumque illis sit baptismam suscipere, nam cùm unusquisque in baptismo, peccato moriatur, et novam vivendi rationem, et disciplinam suscipiat, æquum est, non invito cuiquam, aut recusanti ; sed illis tantùm, qui sponte suâ, et libenti animo accipiunt, baptismum præberi. Quare ex sanctâ traditione (2) semper servatum animadvertimus, ut nemini baptismus ministretur, nisi priùs interrogatus fuerit an velit baptizari. Nec verò in pueris quoque infantibus eam voluntatem deesse existimandum est, cùm Ecclesiæ voluntas, quæ pro illis spondet, obscura esse non possit.

Amentes an et quandò baptizandi.

XXXIX. Prætereà, amentes et furiosos, qui cùm aliquandò compotes mentis essent, in insaniam deindè

(1) *Act.* 8, 38. *et* 10. 48. — (2) *Aug. l. de pœnit. med.* 2. *D. Th.* 3. *p. q.* 63. *part.* 7.

inciderunt, ut qui eo tempore nullam baptismi suscipiendi voluntatem habent nisi vitæ periculum immineat, baptizandos non esse: cùm autem in vitæ discrimine versantur, si antequam furere inciperent, ejus voluntatis significationem dederunt, abluendi sunt: sin minùs à baptismi administratione abstinendum est; (1) idemque judicium de dormientibus fieri debet. Quòd si in mentis potestate nunquàm fuerunt, ita ut nullum rationis usum habuerint, eos in fide Ecclesiæ, non secùs ac pueros, qui ratione carent, baptizandos esse, Ecclesiæ auctoritas, et consuetudo satis declarat.

Tria in adultis baptizandis requisita. Fides.

XL. Verùm præter baptismi voluntatem, fides etiam eâ ratione, quâ de voluntate dictum est, ad consequendam sacramenti gratiam maximè necessaria est. Etenim Dominus et Salvator noster docuit: (2) qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.

Pœnitentia. Propositum non peccandi

Deindè, ut quemlibet admissorum scelerum, et malè actæ vitæ pœniteat, atque ut idem in posterum à peccatis omnibus abstinere statuat opus est. Aliter enim, qui ita baptismum peteret, ut tamen peccandi consuetudinem nollet emendare, omninò repellendus esset: nihil enim baptismi gratiæ, et virtuti adeò repugnat, quàm eorum mens, et consilium, qui nullum unquàm peccandi finem sibi constituunt. Cùm itaque baptismus ob eam rem expetendus sit, ut Christum induamus, et cum eo conjungamur; planè constat, meritò à sacrâ ablutione rejiciendum esse, cui in vitiis et peccatis perseverare propositum est, præsertìm verò, quia nihil eorum quæ ad Christum et Ecclesiam per-

(1) *D. Th. p. q.* 86. *art.* 12. — (2) *Marc.* 16. 16

tinent, frustrà suscipiendum est, inanemque baptismum, si justitiæ et salutis gratiam spectemus, in eo futurum esse satis intelligimus, (1) qui secundùm carnem ambulare, non secundùm spiritum, cogitat: etsi, quod ad sacramentum pertinet, perfectam ejus rationem sine ullâ dubitatione consequitur; si modò, cùm ritè baptizatur, in animo habeat id accipere, quod à sanctâ Ecclesiâ administratur. Quamobrem Princeps apostolorum magnæ illi hominum multitudini, qui, ut ait Scriptura, compuncti corde, ab eo, et à reliquis apostolis, quid sibi faciendum esset, quæsiverant, ità respondit: (2) Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrûm: et alio loco (3) pœnitemini, inquit, et convertimini, ut deleantur peccata vestra. Item beatus Paulus, ad Romanos scribens, (4) apertè ostendit ei, qui baptizatur, omninò moriendum esse peccatis: quarè nos monet ne exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed exhibeamus nos Deo, tanquàm ex mortuis viventes.

Hæc doctrina de Baptismo quàm utilis.

XLI. Hæc verò si fideles sæpè meditati fuerint, primùm quidem summam Dei bonitatem vehementer admirari cogentur, qui nihil tale merentibus, tam singulare, et divinum baptismi beneficium solâ suâ misericordiâ adductus tribuit: deindè, cùm sibi ante oculos proponent, quàm aliena esse debeat ab omni crimine eorum vita, qui tanto munere ornati sunt: illud etiam in primis à christiano homine requiri facilè intelligent, ut quotidiè tam sanctè et religiosè traducere vitam studeant perindè ac si eâ ipsâ die baptismi sacramentum et gratiam consecuti essent.

(1) *Rom.* 8. 1. — (2) *Act.* 2. 38. — (3) *Act.* 3. 19. — (4) *Rom.* 6. 11.

Quanquàm ad inflammandos veræ pietatis studio animos nihil magis proficiet, quàm si pastores accuratâ oratione explicaverint, quinam sint baptismi effectus.

Primus Baptismi effectus, peccatorum remissio.

XLII. De his igitur quoniam sæpè agendum est, ut fideles magis perspiciant se in altissimo dignitatis gradu positos esse, nec se ab eo dejici ullis adversarii insidiis, vel impetu, ullo unquam tempore patiantur: hoc primùm tradere oportet peccatum, sive à primis parentibus origine contractum, sive à nobis ipsis commissum, quamvis etiam adeò nefarium sit, ut ne cogitari quidem posse videatur, admirabili hujus sacramenti virtute remitti et condonari. Id verò multò ante ab Ezechiele prænunciatum est, per quem Dominus Deus ita loquitur: (1) effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Et Apostolus ad Corinthios, post longam peccatorum enumerationem subjecit: (2) et hæc quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis. Atque hanc doctrinam perpetuò à sanctâ Ecclesiâ traditam esse perspicuum est. Sanctus enim Augustinus, (3) in libro, quem de baptismo parvulorum conscripsit, ita testatur: generante carne tantùm contrahitur peccatum originale: regenerante autem spiritu non solùm originalium, sed etiam voluntariorum peccatorum fit remissio; et sanctus Hieronymus, ad Oceanum: (4) omnia, inquit, in baptismate condonata sunt crimina, Ac ne dubitare ampliùs eâ de re cuiquam liceret, post aliorum Conciliorum definitionem, sacra etiam tridentina Synodus idem declaravit, (5) cùm anathema in

(1) *Ezech.* 36. 25.— (2) 1 *Cor.* 6. 11.— (3) *Lib.* 1 *de peccat. meritis et remis. c.* 15. — (4) *Epist.* 87. *ante medium.* — (5) *Sess.* 5. *Can.* 5.

eos decrevit, qui aliter sentire auderent, quive asseverare non dubitarent, quamvis peccata in baptismo remittantur, ea tamen prorsus non tolli, aut radicitùs evelli, sed quodam modo abradi, ita ut peccatorum radices animo infixæ adhuc remaneant. Namque, ut ejusdem sanctæ synodi verbis utamur, in renatis nihil odit Deus: quia nihil damnationis est his, qui verè (1) consepulti sunt cum Christo per baptisma in mortem, (2) qui non secundùm carnem ambulant: sed (3) veterem hominem exuentes, et novum, qui secundùm Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt. *De hoc effectu baptismi vide insuper August. lib. 1. contrà duas Epist. Pelag. cap. 13. et lib. 3. c. 5. in Enchirid. c. 64. et lib. 1. de nupt. et concup. cap. 25. Item Greg. lib. 9. Epist. 39. Concil. Vienn. et Florent. in mater. de Sacr.*

Concupiscentia in baptizatis remanens non est peccatum.

XLIII. Ac fateri quidem oportet, sicut eodem loco ipsius Synodi auctoritate decretum est, in baptizatis concupiscentiam vel fomitem remanere, sed illa verè peccati rationem non habet: nam ex divi quoque Augustini sententiâ, in parvulis baptizatis concupiscentiæ reatus absolvitur ad agonem relinquitur, atque idem (4) alibi testatur: Concupiscentiæ reatus in baptismate solvitur, sed infirmitas manet. Concupiscentia enim quæ ex peccato est, nihil aliud est, nisi animi appetitio naturâ suâ rationi repugnans: qui tamen motus si voluntatis consensum aut negligentiam conjunctam non habeat, à verâ peccati naturâ longè abest. At cùm D. Paulus inquit: (5) Concupiscentiam

(1) *Rom.* 6. 4.—(2) *Rom.* 8. 1.—(3) *Eph.* 4. 22. — (4) *Aug. l. c. de pec. mer. et remiss. c.* 4. — (5) *Rom.* 7. 7.

nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces: ex his verbis, non ipsam concupiscendi vim, sed voluntatis vitium intelligi voluit. Eamdem doctrinam tradidit D. Gregorius, (1) ita scribens: Si qui sunt qui dicant peccata in baptismo superficie tenùs dimitti, quid est hâc prædicatione infidelius? cùm per fidei sacramentum anima peccatis radicitùs absoluta soli Deo inhæreat. Atque ad eam rem demonstrandam Salvatoris nostri testimonio utitur, cùm apud sanctum Joannem ait: (2) Qui lotus est non indiget, nisi ut pedes lavet; sed est mundus totus.

Figura baptismi.

XLIV. Quòd si cui expressam hujus rei figuram, et imaginem libet intueri, proponat sibi ad contemplandum Naaman Syri leprosi historiam, qui cùm septies Jordanis aquâ se abluisset, testante Scripturâ, ita (3) à leprâ mundatus est, ut ejus caro caro pueri videretur. Quarè baptismi proprius effectus est peccatorum omnium, sive originis vitio, sive nostrâ culpâ contracta sint, remissio: cujus rei causâ à Domino, et Salvatore nostro institutum esse clarissimis verbis apostolorum princeps, ut alia testimonia omittamus, explicavit, cùm inquit: (4) Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrûm in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum. *De concupiscentiâ remanente in baptizatis vide Aug. lib. 1. de pecc. merit. et remiss. cap. 39. item lib. 1. contrà duas Epist. Pelag. c. 13. et lib. 3. c. 3. in medio, et lib. 1. de nupt. et concupisc. c. 23 et 25. item lib. 6. contrà Julian. q. 5. et de verb. Apost. serm. 6.*

Secundus baptismi effectus, pœnæ peccatis debitæ remissio.

XLV. Jam verò in baptismo non solùm peccata re-

(1) *Lib. 9. Regist. Epist.* 39.— (2) *Joan.* 13. 10. — (3) 4. *Reg.* 5. 14 — (4) *Act.* 2. 38.

mittuntur; sed peccatorum etiam, et scelerum pœnæ omnes à Deo benignè condonantur: nam etsi omnibus sacramentis hoc commune est, ut per illa virtus passionis Christi Domini communicetur; de solo tamen baptismo dictum est ab Apostolo, nos per ipsum (1) Christo commori, et sepeliri. Ex quo sancta Ecclesia semper intellexit, sine maximâ sacramenti injuriâ fieri non posse, ut ei qui baptismo expiandus sit, ejusmodi pietatis officia, quæ usitato nomine sancti Patres opera satisfactionis vocârunt, imponantur. *Quòd pœnæ peccatis debitæ remittantur in baptismo, vide Ambros. in cap. 11. ad Roman. August. lib. 1. de nupt. et concupisc. c. 33. et in Ench. c. 4; D. Thom. p. 3. q. 69. art. 2. unde nec ulla est imponenda pœnitentia; Gregor. lib. 7, regist. Epist. 24. et habetur de consecrat. distinct. 4. cap. Ne quod absit. D. Thom. 3. p. q, 68. art. 5.*

Ad quid ante baptismum opera pœnitentiæ.

XLVI. Nec verò, quæ hoc loco traduntur, veteris Ecclesiæ consuetudini adversantur: quæ olim Judæis, cùm baptizarentur, præcipiebat ut quadraginta continuos dies jejunarent: neque enim illud institutum ad satisfactionem pertinebat: sed qui baptismum percepissent, eâ ratione admonebantur, ut sacramenti dignitatem venerantes, jejuniis, et orationibus aliquandiu sine intermissione operam darent.

Pœnæ quæ in baptismo non remittuntur.

XLVII. Sed quanquam in baptismo pœnas peccatorum condonari exploratum esse debet, ab eo tamen pœnarum genere, quæ civilibus judiciis ob grave aliquod scelus persolvendæ sunt, nemo liberatur, ità ut qui morte dignus sit, per baptismum à pœnâ quæ legibus

(1) *Rom. 6. 3, 4. Col. 2. 12.*

constituta

constituta est, eripiatur. Tametsi vehementer laudanda esset eorum principum religio, et pietas, qui eam quoque animadversionem, ut Dei gloria in suis sacramentis illustrior fieret, sontibus remitterent, ac condonarent. Efficit prætereà baptismus, post hujus vitæ curriculum, pœnarum omnium quæ originale peccatum consequuntur, liberationem; siquidem merito mortis Domini factum est, ut hæc consequi possemus. Baptismo autem, ut suprà dictum est, ei commorimur. Si enim, ut inquit Apostolus, (1) complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.

Cur post baptismum ab omni vitæ miseriâ non liberemur.

XLVIII. Quòd si quærat aliquis, cur statìm post baptismum in hâc etiam mortali vitâ his incommodis non careamus, atque ad perfectum illum vitæ gradum, in quo Adam primus humani generis parens, ante peccatum collocatus fuerat, sacræ ablutionis virtute non transferamur: id quidem duabus potissimùm de causis factum esse respondebitur.

Ratio prima. Quarum prima est, quòd nobis, qui per baptismum Christi corpori conjuncti, atque ejus membra effecti sumus, plus aliquid dignitatis tribuendum non erat, quàm ipsi capiti nostro tributum esset. Cùm igitur Christus Dominus, etsi ab initio ortûs sui gratiæ et veritatis plenitudinem habuit, tamen humanæ naturæ fragilitatem, quam suscepit, non ante deposuit, quàm passionis tormenta, et mortem pertulit, ac deindè ad immortalis vitæ gloriam resurrexit: quis miretur, cùm videat fideles, qui jam per baptismum cœlestis justitiæ gratiam adepti sunt, adhùc tamen caduco, et fragili corpore vertiri, ut postquàm multis laboribus pro Christo perfuncti, et morte obitâ denuò

(1) *Rom.* 6. 5.

ad vitam revocati fuerint, tandem digni sint qui cum Christo ævo sempiterno perfruantur?

Ratio secunda. Altera verò causa, cur in nobis post baptismum infirmitas corporis, morbus, dolorum sensus, concupiscentiæ motus relinquantur, illa est, ut scilicet tanquàm segetem et materiam virtutis haberemus, ex quâ deindè uberiorem gloriæ fructum atque ampliora præmia consequeremur: nam cùm patienti animo vitæ incommoda omnia toleramus, pravasque animi nostri affectiones sub rationis imperium, divinâ ope subjecimus, certâ spe niti debemus, fore ut, si cum Apostolo (1) certamen bonum certaverimus, cursum consummaverimus, fidem servaverimus, repositam quoque justitiæ coronam reddat nobis Dominus in illâ die justus judex. Sic verò etiam cum filiis Israel videtur Dominus egisse: quos etsi, ab Ægyptiorum servitute, Pharaone atque ejus (2) exercitu in mare demerso, liberavit, tamen non statìm in beatam illam promissionis terram introduxit; sed priùs in multis variisque casibus exercuit: ac deindè, cùm eos in promissæ terræ possessionem misisset, cæteros quidem incolas è patriis sedibus exturbavit: quasdam (3) verò nationes reliquas fecit, quas delere non potuerunt, ut populo Dei bellicæ virtutis, et fortitudinis exercendæ occasio nunquàm deesset.

Tertia ratio. Hùc accedit, quòd si per baptismum præter dona cœlestia, quibus anima ornatur, corporis etiam bona tribuerentur, dubitari meritò posset quin multi præsentis potiùs vitæ commoda, quàm futuræ speratam gloriam consectantes, ad baptismum venirent: cùm tamen non falsa hæc, et incerta quæ videntur, (4) sed vera, atque æterna, quæ non videntur, bona christiano homini semper proposita esse debeant.

(1) 2 *Tim.* 4. 7.—(2) *Exod.* 4. 27. *et d.* — (3) *Judic.* 18.— (4) 2 *Cor.* 4. 17; 18.

Christiani non sine consolatione patiuntur.

XLIX. Sed interim tamen hujus vitæ conditio, quæ miseriarum plena est, suis voluptatibus et lætitiis non caret. Quid enim nobis, qui jam per baptismum, veluti (1) palmites, insiti sumus in Christum, jucundius, aut optabilius esse potest, quàm, cruce in humeros nostros sublatâ, eum ducem sequi, nullisque aut laboribus defatigari, aut periculis retardari, quominùs ad præmium supernæ vocationis Dei omni studio contendamus; alii virginitatis lauream, alii doctrinæ, et prædicationis coronam, alii martyrii palmam, alii alia virtutum decora à Domino accepturi? Quæ quidem præclara laudis insignia nemini darentur, nisi priùs nos ipsos in hujus ærumnosæ vitæ stadio exercuissemus, atque in acie invicti stetissemus.

Tertius baptismi effectus, gratiæ infusio.

L. Sed ut ad baptismi effectus oratio redeat, exponendum erit, hujus sacramenti virtute, nos non solùm à malis quæ verè maxima dicenda sunt, liberari, verùm etiam eximiis bonis et muneribus augeri. Animus enim noster divinâ gratiâ repletur, quâ justi et filii Dei effecti, æternæ quoque salutis heredes instituimur: nam ut scriptum est, (2) qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit: (3) mundatamque Ecclesiam lavacro aquæ in verbo Apostolus testatur. Est autem gratia, quemadmodùm Tridentina Synodus (4) ab omnibus credendum pœnâ anathematis propositâ decrevit, non solùm per quam peccatorum fit remissio, sed divina qualitas in animâ inhærens, ac veluti splendor quidam: et lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsas-

(1) *Joan.* 15. 2. — (2) *Marc.* 16. 16. — (3) *Eph.* 5. 26. — (4) *Sess.* 5. *c.* 7. *de Just.*

que animas pulchriores et splendidiores reddit. Atque id ex sacris Litteris apertè colligitur, cùm gratiam (1) effundi dicant, eamque Spiritûs sancti (2) pignus soleant appellari. *Quid sit gratia de quâ hìc, vide August. lib. 1. de peccat. merit. et remiss. c. 10. item de spiritu et litterâ, 28 versùs finem. Bernard. serm. 1. in Cœnâ Domini.*

Quartus Baptismi effectus, infusio virtutum.

LI. Huic autem additur nobilissimus omnium virtutum comitatus, quæ in animam cum gratiâ divinitùs infunduntur. Quarè, cùm Apostolus ad Titum ait : (3) salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritûs sancti, quem effudit in nos abundè per Jesum Christum salvatorem nostrum; D. Augustinus (4) verba illa, abundè effudit, explanans : nimirùm, inquit, ad remissionem peccatorum, et copiam virtutum. *De hoc effectu Baptismi vide Chrysost. homil. ad Neoph. et baptis. Damas. lib. 2. de fide Orthodox. cap. 36. Lactant. lib. 3. divin. Institut. cap. 25. August. Epist. 23. ad Bonifac. item. lib. 1. de peccat. meritis et remiss. c. 29. Prosp. lib. 1. de vocat. gent. cap. 9.*

Quintus Baptismi effectus, Christo capiti connexio.

LII. Jam verò per baptismum, etiam Christo capiti tanquàm membra copulamur et connectimur. Quemadmodum igitur à capite vis manat, quâ singulæ corporis partes ad proprias functiones aptè exequendas moventur : ita etiam ex Christi Domini (5) plenitudine in omnes, qui justificantur, divina virtus, et gratia diffunditur : quæ nos ad omnia christianæ pietatis officia habiles reddit. *Quòd per Baptismum Christo capiti ut membra connectamur, vide August. Epist. 23. item lib. 1.*

(1) *Tit.* 3. 5. 6. — (2) *Eph.* 1. 14. 2 *Cor.* 1. 22. et 5. 5. — (3) *Tit.* 3. 5. 6. — (4) *D. Aug. Epist.* 23. — (5) *Joan.* 1. 16.

de peccat. meritis et remiss. cap. 16. *Prosp. de vocat. gent. lib.* 1. *c.* 9. *Bernard. Serm.* 1. *in Cœnâ Domini. D. Thom.* 3. *p. q.* 69. *art.* 5.

Difficultas in benè agendo, post Baptismum undè.

Neque verò mirum cuiquam videri debet, si, cùm tantâ virtutum copiâ instructi et ornati simus, tamen non sine magnâ difficultate et labore pias, honestasque actiones inchoamus, vel certè absolvimus. Id enim ob eam rem evenit, quòd virtutes à quibus actiones ipsæ proficiscuntur, Dei beneficio nobis donatæ non sint: sed quoniam post baptismum acerrima (1) cupiditatis pugna adversùs spiritum relicta est, in quâ tamen contentione animo frangi, aut debilitari christianum hominem non decet, cùm Dei benignitate freti, optimâ spe niti debeamus, fore ut quotidianâ rectè vivendi exercitatione, (2) quæcumque pudica sunt, quæcumque justa, quæcumque sancta eadem etiam facilia, et jucunda videantur, hæc libenter cogitemus, hæc alacri animo agamus, ut (3) Deus pacis sit nobiscum. *Vide hâc de re Aug. lib.* 5. *contrà Julian. c.* 2. *et* 5. *item de peccat. merit. et remiss. lib.* 1. *cap.* 3.

Sextus Baptismi effectus, Character.

LIII. Prætereà, per baptismum consignamur charactere, qui ex animâ deleri nunquàm potest: de quo nihil est, ut plura hoc loco disserantur, cùm liceat ex his quæ suprà dicta sunt, cùm universè de sacramentis ageretur, satis multa, quæ ad hoc argumentum pertinent, in hunc locum transferre. *Vide August. lib.* 6. *contrà Donatistas, cap.* 1. *et in Epist. Joan. tract.* 5. *Trid. sess.* 7.

(1) *Gal.* 5. 17. — (2) *Phil.* 4. 8. — (3) 2 *Cor.* 3. 11.

Baptismus non iterandus, et cur.

LIV. Sed quoniam ex characteris vi, et naturâ, ab Ecclesiâ definitum est, baptismi sacramentum nullâ ratione iterandum esse; eâ de re fideles, ne aliquandò in errores inducantur, sæpè, et diligenter à pastoribus admonendi erunt. Hoc verò docuit Apostolus, inquiens: (1) Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Deindè cùm Romanos hortatur, ut mortui per baptismum in Christo, caverent ne vitam, quam ab illo accepissent, amitterent, cùm inquit: (2) Quòd enim Christus mortuus est peccato, mortuus est semel, hoc videtur apertè significare, sicut ille mori iterùm non potest, ita nobis denuò mori, per baptismum non licere. Quarè sancta etiam Ecclesia, se unum baptismum credere palàm profitetur: quod quidem rei naturæ et rationi vehementer consentaneum esse, ex eo intelligitur, quòd baptismus est quædam spiritualis regeneratio. Quemadmodùm igitur naturali virtute semel tantum generamur, et in lucem edimur, atque ut D. Augustinus ait, (3) uterus non potest repeti: sic etiam una est spiritualis generatio, nec baptismus ullo unquàm tempore iterandus est. *Hâc de re vide Trid. sess. 7 de Baptismo can. 11. et 13. item Concil. Carth. can. 2. Vienn. ut habetur in Clem. 1. lib. de sum. Trinit. D. Aug. tract. 11. in Joannem. Beda in cap. 3. Joan. Leo Magn. Epist. 37 et 39. D. Thom. 3. p. q. 66. art. 9.*

Baptismus sub conditione cùm ministratur, non iteratur.

LV. Neque verò quisquam putet, eum ab Ecclesiâ iterari, cùm adhibitâ hujusmodi verborum formulâ, aliquem abluit, de quo incertum est, an baptizatus priùs fuerit: si baptizatus es, te iterùm non baptizo;

(1) *Eph.* 4. 5.— (2) *Rom.* 6, 10.—(3) *In Joan. Tract.* 11.

si verò nondùm baptizatus es, ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs sancti : ita enim non impiè iterari, sed sanctè, cum adjunctione baptismum administrari dicendum est.

Baptismus sub conditione quantâ cum cautelâ ministrandus.

LVI. Quâ in re tamen diligenter à pastoribus aliqua providenda sunt, in quibus ferè quotidiè non sine maximâ sacramenti injuriâ peccatur : neque enim desunt, qui nullum scelus admitti posse arbitrentur, si quemvis sine delectu cum adjunctione illâ baptizent : quarè si infans ad eos deferatur, nihil prorsùs quærendum putant, an is priùs ablutus fuerit : sed statim ei baptismum tribuunt. Quin etiam, quamvis exploratum habeant, domi sacramentum administratum esse: tamen sacram ablutionem in ecclesiâ, adhibitâ solemni cæremoniâ, cum adjunctione repetere non dubitant; quod quidem sine sacrilegio facere non possunt : et eam maculam suscipiunt, quam divinarum rerum scriptores irregularitatem vocant. Nam ea baptismi forma ex Alexandri Papæ (1) auctoritate in illis tantùm permittitur, de quibus re diligenter perquisitâ, dubium relinquitur, an baptismum ritè susceperint, aliter verò nunquàm fas est etiam cum adjunctione baptismum alicui iterùm administrare. *De irregularitate cujus hìc est mentio, vide Apostat. et reiterat. Baptism. c. Ex litterarum et de Consecr. dist.* 4, c. *Eos qui ; et lib.* 3. *decretal. de Baptismo et ejus effectu.* c. *de quibus.*

Septimus Baptismi effectus, Cælorum apertio.

LVII. Præter cætera verò quæ ex baptismo consequimur, illud veluti extremum est, quò reliqua om-

(1) *Lib.* 1. *decret. tit. de Baptism. c. de quibus.*

nia videntur referri, quòd scilicet Cœli aditum propter peccatum priùs interclusum, unicuique nostrûm patefacit. (1) Hæc autem, quæ in nobis baptismi virtute efficiuntur, ex iis planè intelligi possunt, quæ in Salvatoris baptismo contigisse, evangelica auctoritas confirmavit. Etenim (2) cœli aperti sunt, et Spiritus sanctus columbæ specie in Christum Dominum descendens apparuit, ex quo significatum est eis qui baptizantur, divini numinis charismata impertiri, et Cœlorum januam reserari : non quidem ut simul atque baptizati sunt, sed ut magis opportuno tempore ingrediantur in illam gloriam ; cum omnium miseriarum expertes, quæ in beatam vitam cadere non possunt, pro mortali conditione immortalitatem assequentur.

Gratiarum inæqualitas in baptizatis, undè.

LVIII. Atque hi quidem sunt baptismi fructus, quos, siquidem sacramenti vim spectemus, æquè ad omnes pertinere dubitari non potest : sin autem quo quisque animo affectus ad illum suscipiendum accesserit, consideremus, plus, minùsve cœlestis gratiæ et fructûs ad unum aliquem, quàm ad alium, pervenire omninò fateri oportet.

Precationes, ritus et cæremoniæ Baptismi explicandæ.

LIX. Restat nunc, ut quæ de hujus sacramenti precationibus, ritibus, et cæremoniis tradenda sint, apertè et breviter explicentur : nam quod Apostolus de linguarum dono admonuit, cùm inquit : (3) sine fructu esse, si, quæ aliquis loquitur, à fidelibus non intelligantur : idem ferè ad ritus et cæremonias transferri potest; imaginem enim et significationem earum

(1) *Beda in cap.* 3. *Luc.* — (2) *Math.* 3. 16. — (3) 1 *Cor.* 14. 2. *et d.*

rerum præ se ferunt, quæ in sacramento geruntur. Quòd si illorum signorum vim et potestatem fidelis populus ignoret, non magna admodùm cæremoniarum utilitas futura esse videbitur. Danda est igitur pastoribus opera, ut eas fideles intelligant, certòque sibi persuadeant, si minùs necessariæ sint, plurimi tamen faciendas, magnoque in honore esse oportere. Id verò tum instituentium auctoritas, qui sine controversiâ sancti apostoli fuerunt, tum finis, cujus causâ cæremonias adhiberi voluerunt, satis docet. Ita enim sacramentum majori cum religione, ac sanctitate administrari, ac veluti ante oculos poni præclara illa et eximia dona, quæ in eo continentur, et in animos fidelium immensa Dei beneficia magis imprimi perspicuum est. *De eis ritibus vide Dionys. cap. 2. de Eccles. Hier. Clem. Epist. 3. Tertull. lib. de Coronâ milit. et de Baptis. passim : Origen. hom. 12. in Num. Cypr. Epistol. 70. item vide de Consecr. dist. 4.*

Singularum Baptismi cæremoniarum explicatio.

LX. Sed omnes cæremoniæ, et precationes, quibus in baptismi administratione Ecclesia utitur, ad tria capita redigendæ sunt, ut in eis explicandis certus ordo à pastoribus servari possit, et quæ tradita ab illis fuerint, auditorum memoriâ faciliùs retineantur.

Ac primum quidem illarum genus est, quæ antequàm accedatur ad baptismi fontem, servantur : alterum earum, quæ cùm ad ipsum fontem ventum est, adhibentur : tertium earum, quæ peracto jam baptismo, addi solent.

Aqua.

In primis igitur aqua paranda est, quâ ad baptismum uti oportet.

Aquæ consecratio.

Consecratur enim baptismi fons, addito mysticæ unctionis oleo, neque id omni tempore fieri permissum est: sed more majorum, festi quidam dies, qui omnium celeberrimi et sanctissimi optimo jure habendi sunt, exspectantur: in quorum vigiliis sacræ ablutionis aqua conficitur, quibus etiam tantùm diebus, nisi necessitas aliter facere coëgisset, in veteris Ecclesiæ more positum fuit, (1) ut baptismus administraretur. Sed quamvis Ecclesia hoc tempore propter communis vitæ pericula, eam consuetudinem retinendam non judicàrit, tamen solemnes illos dies Paschæ et Pentecostes, quibus baptismi aqua consecranda est, summâ cum religione adhuc observavit.

Statio ad fores Ecclesiæ.

Post aquæ consecrationem, alia deinceps, quæ baptismum antecedunt, explicare oportet: afferuntur enim, vel etiam adducuntur, qui baptismo initiandi sunt, ad Ecclesiæ fores atque ab ejus introitu omninò prohibentur: quòd indigni sint, qui domum Dei ingrediantur, antequàm à se turpissimæ servitutis jugum repulerint, et totos se Christo Domino ejusque justissimo imperio addixerint. *Tert. de Coronâ milit. c.* 3. *Cyril. Hierosol. Catech.* 8.

Catechismus.

Tum verò sacerdos ab eis exquirit quidnam ab Ecclesiâ petant: quo cognito, primùm eos christianæ fidei doctrinâ, quam in baptismo profiteri debent, instituit: id autem Catechismo efficitur: (2) cujus institutionis morem à Domini Salvatoris præcepto manâsse, nemo du-

(1) *Cypr. Epist.* 70. *Item Basil. de Spiritu sancto. c.* 27. *et de Consecr. dist.* 4. *c. in Sabbat.* — (2) *Clem. Rom. Epist.* 3. *Aug. de fide et oper. c.* 9.

bitare potest; cùm ipse apostolis jusserit : (1) Ite in mundum universum, et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. Ex quo licet cognoscere baptismum non esse administrandum, priusquàm summa saltem religionis nostræ capita exponantur. Quoniam verò Catechismi ratio ex multis interrogationibus constat, si is, qui instituitur, adultâ ætate fuerit, ad ea quæ rogantur, ipse per se respondet : si autem infans sit, pro illo sponsor ritè respondet, solemnemque sponsionem facit.

Exorcismus.

Sequitur exorcismus, qui ad expellendum diabolum, ejusque vires frangendas, et debilitandas sacris et religiosis verbis ac precationibus conficitur. Accedunt ad exorcismum aliæ cæremoniæ, quarum singulæ ut quæ mysticæ sint, propriam atque illustrem significationem habent. *De exorcismis vide Tertull. de præscript. cap.* 41. *Cypr. Epist.* 2. *August. lib.* 2. *de Gratiâ Dei, et peccato Origin. cap.* 40. *et lib.* 2 *de Nupt. et concupisc. cap.* 26. *Optat. lib.* 4. *contrà Parmenianum.*

Sal.

Nam cùm sal in illius os, qui ad baptismum adducendus est, inseritur, hoc significari perspicuum est, eum fidei doctrinâ, et gratiæ dono consecuturum esse, ut à peccatorum putredine liberetur, saporemque bonorum operum percipiat, divinæ sapientiæ pabulo delectetur. *Bedæ in lib.* 1. *Esdræ, c.* 9. *Isid. lib.* 2. *de Offic. Eccl. cap.* 20. *et August. lib.* 1. *Confess. cap.* 11.

Signa Crucis.

Obsignantur prætereà signo crucis frons, oculi, pec-

(1) *Marc.* 16. 15. *Matt.* 28. 99.

tus, humeri, aures, quæ omnia declarant, baptismi mysterio sensus baptizati aperiri, ac roborari, ut Deum accipere, præceptaque ejus intelligere, ac servare possit. *De signo Crucis vide Tertull. lib. de Resurrect. carn. Basil. lib. de Spiritu Sancto; Chrys. contrà gentes, et alios.*

Saliva et ad fontem accessio.

Posteà verò illi nares, et aures salivâ liniuntur, statìmque ad baptismi fontem mittitur: ut quemadmodùm cæcus ille Evangelicus, (1) quem Dominus jusserat oculos luto illitos Siloës aquâ abluere, lumen recuperavit: ita etiam intelligamus sacræ ablutionis eam vim esse, ut menti ad cœlestem veritatem perspiciendam lumen afferat. *De salivâ Ambr. lib. 1. de sacram. c. 1. et de iis qui myst. init. c. 1. et de Consecr. dist. 4. c. posteà.*

Abrenuntiatio.

His peractis ad baptismi fontem veniunt, ibique aliæ cæremoniæ et ritus adhibentur: ex quibus christianæ religionis summam licet cognoscere. Sacerdos enim ter conceptis verbis, eum, qui baptizandus est, interrogat: Abrenuntias Satanæ, et omnibus operibus ejus, et omnibus pompis ejus? At ille, aut ejus nomine patrinus, ad singulas interrogationes respondet: Abrenuntio. Igitur qui Christo nomen daturus est, hoc primùm sanctè, et religiosè polliceri debet, se diabolum et mundum deserere, ac nullum unquàm tempus fore, in quo utrumque veluti hostem teterrimum non detestetur. *Tert. lib. de Coron. milit. c. 13. et de spectac. cap. 4. et de Idol. c. 6. Cypr. Epist. 7 et 54.*

Fidei professio.

Deindè ad ipsum baptismi fontem consistens, interrogatur à sacerdote hoc modo: Credis in Deum Patrem

(1) *Joan.* 9. 7.

omnipotentem? Cui ille respondet: Credo. (1) Atque ita deinceps de reliquis Symboli articulis rogatus: fidem suam solemni religione profitetur, quibus sanè duabus sponsionibus omnem christianæ legis vim et disciplinam contineri perspicuum est.

Baptizandi voluntas.

Sed cùm jam baptismum administrare oportet, quærit sacerdos ab eo qui baptizandus est: Num baptizari velit? quod quidem per se, vel ejus nomine, si infans sit, patrino annuente, statim in nomine Patris, et Filii et Spiritûs sancti, salutari aquâ eum abluit. Quemadmodùm enim homo, suâ voluntate serpenti obediens, meritò damnatus est, ita Dominus neminem in suorum numerum, nisi voluntarium militem, adscribi voluit: ut divinis jussis spontè obtemperans, æternam salutem consequeretur.

Chrisma.

Jam postquam baptismus absolutus est, sacerdos summum baptizati verticem chrismate perungit: ut intelligat se ab eo die Christo capiti tanquam membrum conjunctum esse, atque ejus corpori insitum, et eâ re christianum à Christo, Christum verò à chrismate appellari. Quid verò chrisma significet, ex his satis intelligi quæ tunc sacerdos orat, D. Ambrosius (2) testatur, *lib. de sacram. Dionys. Eccles. Hierar. cap.* 3. *Cyril. Hier. Catech.* 3. *Basil. lib. de Spiritu sancto, cap.* 27.

Vestis candida.

Induit posteà sacerdos baptizatum veste albâ, dicens: Accipe vestem candidam, quam immaculatam perferas ante tribunal Domini nostri Jesu Christi, ut habeas vitam æternam. Infantibus verò, qui vestitu non

(1) *Cyril. Hier. Catech.* 2. *et* 3. — (2) *Lib.* 1. *de Sacr*

utuntur, iisdem verbis album sudariolum datur. Quo Symbolo significari sancti Patres docent tum resurrectionis gloriam, ad quam per baptismum nascimur: tum nitorem, et pulchritudinem, quâ dilutis peccatorum maculis, anima in baptismo ornatur: tum innocentiam atque integritatem, quam in omni vitâ baptizatus servare debet. *Dionys. loco citato, Ambr. de iis qui myst. init. c. 8.*

Cereus ardens.

Et deindè cereus ardens in manu traditur, qui ostendit, fidem charitate inflammatam, quam in baptismo accepit, bonorum operum studio alendam atque augendam esse. *De hoc cereo vide Gregorium Nazianz. serm. 5. de Baptism. Gregor. Turon. lib. 5. cap. 11. Niceph. hist. Eccles. lib. 3. cap. 12.*

Nominis impositio.

Ad extremum verò nomen baptizato imponitur: quod quidem ab aliquo sumendum est, qui propter excellentem animi pietatem et religionem in sanctorum numerum relatus est: ita enim facilè fiet, ut quivis nominis similitudine ad virtutis et sanctitatis imitationem excitetur: ac prætereà quem imitari studeat, eum quoque precetur, et speret sibi advocatum ad salutem tum animi, tum corporis defendendam venturum esse.

Qualia nomina à Christianis rejicienda.

LXI. Quarè reprehendendi sunt, qui gentilium nomina et eorum præcipuè, qui omnium sceleratissimi fuerunt, tam diligenter consectantur, et pueris imponunt: cùm ex eo intelligi possit quanti christianæ pietatis studium faciendum existiment, qui impiorum hominum memoriâ tantoperè delectari videntur, ut velint fidelium

aures hujusmodi profanis nominibus undiquè circumsonare.

Totius de Baptismo tractatûs recapitulatio.

LXII. Hæc de baptismi sacramento si à pastoribus explanata fuerint, nihil eorum ferè prætermissum esse videbitur, quæ ad hanc cognitionem maximè pertinere existimanda sunt. Demonstratum est enim quid ipsum baptismi nomen significet : quæ sit ejus natura et substantia; tum ex quibus partibus constet. Dictum est à quo institutus fuerit : qui ministri ad conficiendum sacramentum necessarii sint, quosque tanquam pedagogos ad sustentandam baptizati imbecillitatem adhibere oporteat. Traditum est etiam, quibus, et quemadmodùm animo affectis baptismus administrari debeat ; quæ sit ejus virtus, et efficientia ; postremò, qui ritus et cæremoniæ serventur, quantùm proposita ratio postulabat, satis copiosè explicatum est. Quæ omnia ob eam præcipuè causam docenda esse pastores meminerint, ut fideles in hâc curâ, et cogitatione perpetuò versentur : ut in iis, quæ adeò sanctè et religiosè spoponderunt, cùm baptismo initiati sunt, fidem servent, atque eam vitam instituant quæ sanctissimæ christiani nominis professioni respondeat.

DE CONFIRMATIONIS SACRAMENTO.

CAPUT III.

Confirmationis sacramentum explicandi tempus et necessitas.

Si in sacramento confirmationis explicando pastorum diligentia requirenda unquàm fuit, nunc certè opus est illud quàm maximè illustrare, cùm in sanctâ Dei Ecclesiâ hoc sacramentum à multis omninò prætermittatur :

paucissimi verò sint, qui divinæ gratiæ fructum, quem deberent, ex eo capere studeant. Quarè fideles ita de hujus sacramenti naturâ, vi, dignitate, tum in die Pentecostes, quo præcipuè die administrari solet: tum aliis etiam diebus, cùm id pastores commodè fieri posse judicaverint, docendi erunt, ut intelligant, non solùm negligendum non esse, sed summâ cum pietate et religione suscipiendum: ne ipsorum culpâ maximoque malo eveniat ut frustrà in eos divinum hoc beneficium collatum esse videatur.

Hoc sacramentum, cur Confirmatio nuncupetur.

II. Sed ut à nomine initium sumatur: Confirmationem ab Ecclesiâ (1) hoc sacramentum idcircò vocari docendum est: quoniam qui baptizatus est, cùm ab episcopo sacro chrismate ungitur, additis solemnibus illis verbis: Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti, nisi aliud sacramenti efficientiam impediat, novæ virtutis robore firmior, atque adeò perfectus Christi miles esse incipit.

Confirmatio est sacramentum.

III. In confirmatione autem, veram et propriam sacramenti rationem catholica Ecclesia semper agnovit: quod et Melchiades pontifex, (2) et plures etiam alii sanctissimi et vetustissimi pontifices apertè declarant. Ac sanctus Clemens (3) ejus veritatis doctrinam graviori sententiâ comprobare non potuit. Inquit enim: Omnibus festinandum est sine morâ renasci Deo, et demùm ab episcopo consignari, id est, septiformem gra-

(1) *Conc. Aur. c. 4. item Florent.* — (2) *Epist. Ad Episc. Hispan. c. 2. Epist. 4. ante finem* — (3) *Habes decreta horum Pontif. de Consecrat. dist. 6.*

tiam

tiam Spiritûs Sancti percipere: cùm alioqui perfectus christianus nequaquam esse possit is qui injuriâ, et voluntate, non autem necessitate compulsus, hoc sacramentum prætermiserit, ut à beato Petro accepimus, et cæteri apostoli, præcipiente Domino, docuerunt. Hanc verò eamdem fidem doctrinâ suâ confirmaverunt qui eodem Spiritu pleni pro Christo sanguinem profuderunt, Urbanus, Fabianus, Eusebius, romani pontifices, quemadmodum ex eorum decretis licet perspicere. Accedit prætereà sanctorum Patrum consentiens auctoritas: inter quos Dionysius areopagita, (1) Athenarum episcopus, cùm diceret quâ ratione hoc sacrum unguentum conficere eoque uti oporteret, ita inquit: Baptizatum sacerdotes induunt veste congruâ munditiæ, ut ad pontificem ducant: ille verò sacro, atque prorsùs divino unguento baptizatum signans, sacratissimæ communionis participem facit. Eusebius quoque cæsariensis (2) tantùm huic sacramento tribuit, ut dicere non dubitârit: Novatum hæreticum Spiritum Sanctum promereri non potuisse: quia, cùm baptizatus esset, in gravi ægritudine signaculo chrismatis non est signatus. Sed charissima habemus hujus rei testimonia tum à divo Ambrosio (3) in eo libro, quem de iis qui initiantur inscripsit, tum à divo Augustino in libris quos adversus Petiliani donatistæ Epistolas edidit: (4) quorum uterque adeò de hujus sacramenti veritate nihil dubitari posse existimavit, ut eam multis Scripturæ etiam locis doceat, ac confirmet. Quare alter quidem verba illa Apostoli: (5) Nolite contristare Spiritum Sanctum Dei, in quo signati estis; alter verò, quod in Psalmis legitur: (6) Sicut unguentum in capite, quod descendit in

(1) *S. Dionysius de Eccles. Hierar. c.* 2. — (2) *Lib.* 6. *histor. cap.* 43. — (3) *Lib. de iis qui myst. initiantur cap.* 7. — (4) *Lib.* 2. *c.* 104. — (5) *Eph.* 4. 30. — (6) *Ps.* 132. 2.

barbam, barbam Aaron: tum illud ejusdem Apostoli: (1) Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis, ad confirmationis sacramentum referri testatus est. *Confirmationem esse sacramentum habes insuper ex Ambros. de sacrament. lib. 3. cap. 2. lib. de Spiritu Sancto c. 6. et 7. Item August. de Trinit. lib. 15. c. 26. et in Epist. Joan. Tract. 3 et 6 et in Psal. 26. et ante hos omnes, Tertull. lib. de resurrect. carn. Cypr. Epist. Origen. hom. 9. in Levit. Hieronym. contra Lucifer. Cyril. Hieros. Catech. 3.*

Confirmationis à baptismo differentia.

IV. Quamvis autem à Melchiade dictum sit baptismum confirmationi maximè conjunctum esse; non idem tamen sacramentum, sed ab altero longè disjunctum, existimandum est: constat enim, varietatem gratiæ, quam singula sacramenta tribuunt, et rei sensibus subjectæ, quæ ipsam gratiam significat, efficere, ut varia quoque et diversa sacramenta sint. *Ep. ad Episc. Hisp. in medio.*

Prior differentia.

Cùm igitur baptismi gratiâ homines in novam vitam gignantur: confirmationis autem sacramento, qui jam geniti sunt, viri evadant, (2) evacuatis quæ erant parvuli; satis intelligitur, quantùm in naturali vitâ generatio ab incremento distat, tantumdem inter se differre baptismum, qui regenerandi vim habet, et confirmationem, cujus virtute fideles augescunt, et perfectum animi robur assumunt.

Secunda. Prætereà, quoniam novum atque distinctum sacramenti genus constituendum est, ubi animus in novam aliquam difficultatem incurrit: facilè perspici

(1) *Rom.* 5. 5. — (2) 1 *Cor.* 12. 11.

potest, quemadmodum baptismi gratiâ ad mentem fide reformandam indigemus : ita etiam maximè conducere, fidelium animos aliâ gratiâ confirmari, ut nullo pœnarum, suppliciorum, mortis periculo, aut metu à veræ fidei confessione deterreantur. Quod quidem cùm sacro confirmationis chrismate efficiatur, ex eo apertè colligitur, hujus sacramenti rationem à baptismo diversam esse. Quare Melchiades (1) pontifex utriusque discrimen accuratâ oratione prosequitur, ita scribens : in baptismate homo ad militiam recipitur, et in confirmatione confirmatur ad pugnam. In fonte baptismatis Spiritus Sanctus plenitudinem tribuit ad innocentiam; in confirmatione autem perfectionem ad gratiam ministrat : in baptismo regeneramur ad vitam ; post baptismum ad pugnam confirmamur : in baptismo abluimur; post baptismum roboramur : regeneratio per se salvat in pace baptismum recipientes ; confirmatio armat, atque instruit ad agones. Verùm hæc jam non solùm ab aliis conciliis tradita, sed præcipuè à sacrà synodo Tridentinâ decreta sunt : ut jam de iis non solùm aliter sentire, sed ne dubitare quidem ullo modo liceat. *Laod. can.* 48. *Melchiad. c.* 6. *Florent. et Constant. Trid. sess.* 7.

Sacramenti Confirmationis auctor Christus.

V. Quoniam verò suprà demonstratum est, quàm necessarium esset, communiter de omnibus sacramentis docere, à quonam ortum habuerint : idem etiam de confirmatione tradere oportet, ut fideles hujus sacramenti sanctitate magis afficiantur. Igitur à pastoribus explicandum est, Christum Dominum non solùm ejus auctorem fuisse, sed, sancto Fabiano pontifice romano teste, (2) chrismatis ritum, et verba, quibus in

(1) *Loc. citato.* — (2) *Epist.* 2. *initio.*

ejus administratione catholica Ecclesia utitur, præcepisse: quod quidem iis facilè probari poterit, qui confirmationem sacramentum esse confitentur: cùm sacra omnia mysteria humanæ naturæ vires superent, nec ab alio, quàm à Deo possint institui.

Sacramenti Confirmationis materia Chrisma.

VI. Jam verò, quæ sint ejus partes, ac primùm quidem de materiâ dicendum est. Hæc autem chrisma appellatur: quo nomine à Græcis accepto, etsi profani scriptores quodlibet unguenti genus significant; illud tamen, qui res divinas tradunt, communi loquendi consuetudine ad illud tantummodò unguentum accommodârunt, quod ex oleo, et balsamo, solemni episcopi consecratione conficitur. Quare duæ res corporeæ permistæ confirmationis materiam præbent: quæ quidem diversarum rerum compositio, quemadmodum multiplicem Spiritûs Sancti gratiam, quæ confirmatis tribuitur, declarat, ita etiam ipsius sacramenti excellentiam satis ostendit. Quod autem ea sit hujus sacramenti materia, cùm sancta Ecclesia et concilia perpetuò docuerunt: tum à sancto Dionysio, et compluribus aliis gravissimis Patribus traditum est, imprimisque à Fabiano pontifice, (1) qui apostolos chrismatis confectionem à Domino accepisse, nobisque reliquisse testatus est. *Vide Aug. in Psalm.* 44. *vers.* 9. *et lib.* 13. *de Trinitat. cap.* 26. *Gregor. in* 1. *cap. Can. Conc. Laod. c.* 48. *et Carthagin.* 2. *c.* 2. *et* 3. *c.* 39. *Dionys. de Eccl. Hierar. c.* 2. *et* 4. *De oleo vide Ambr. in Psal.* 118. *et lib. de Spiritu Sancto, Capit.* 3, *Cypr. Epist.* 70.

Confirmationis materia cur Chrisma sit statutum.

VII. Neque verò ulla alia materia, quàm chrismatis,

(1) *Epist.* 3. *ad Episc Orient.*

aptior videri poterat ad illud declarandum, quod hoc sacramento efficitur. Oleum enim quòd pingue sit, et naturâ suâ manet, ac diffluat, gratiæ plenitudinem exprimit, quæ per Spiritum Sanctum à Christo capite in alios redundat, atque effunditur, (1) sicut unguentum, quod descendit in barbam Aaron, usque in oram vestimenti ejus. (2) Unxit enim eum Deus oleo lætitiæ præ consortibus suis, ac (3) de plenitudine ejus nos omnes accepimus. Balsamum verò cujus odoratus jucundissimus est, quid aliud significat, quàm fideles, cùm sacramento confirmationis perficiuntur, eam virtutum omnium suavitatem effundere? ut illud Apostoli queant dicere: (4) Christi bonus odor sumus Deo. Habet prætereà balsamum eam vim, ut quidquid eo circumlitum fuerit, putrescere non sinat: quod quidem ad hujus sacramenti virtutem significandam valdè accommodatum videtur; cùm planè constet fidelium animos cœlesti gratiâ, quæ in confirmatione tribuitur, præparatos facilè à scelerum contagione defendi posse.

Chrisma consecrandum à solis episcopis, undè?

VIII. Consecratur autem chrisma solemnibus cæremoniis ab episcopo. Ita enim Salvatorem nostrum docuisse in extremâ cœnâ, cùm chrismatis conficiendi rationem apostolis commendaret, Fabianus Pontifex, sanctitate, et martyrii gloriâ clarissimus, tradidit; (5) quanquam, cur ita fieri debuerit, ratione etiam ostendi potest. Etenim in plerisque aliis sacramentis Christus ita eorum materiam instituit, ut sanctitatem quoque illi tribuerit; non solùm enim aquam elementum baptismi esse voluit, cùm inquit (6) nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu, non potest introire in regnum

(1) *Ps.* 132. 2. — (2) *Ps.* 44. 8. — (3) *Joan.* 1. 16. — (4) 2 *Cor.* 2. 15. — (5) *S. Fab. Papa. ubi suprà.* — (6) *Joan.* 3. 5.

Dei ; sed cùm ipse baptizatus est, effecit ut ea deinceps vi sanctificandi prædita esset : quare dictum à sancto Chrysostomo : (1) Aqua baptismi purgare peccata credentium non posset, nisi tactu corporis Domini sanctificata fuisset. Quoniam igitur Dominus hanc confirmationis materiam usu ipso, et tractatione non sacravit, necessarium est ut sanctis et religiosis precationibus consecretur ; neque ad alium ea confectio, nisi ad episcopum pertinere potest, qui ejusdem sacramenti ordinarius minister institutus est.

Sacramenti Confirmationis forma.

IX. Sed explicanda erit prætereà altera pars, ex quâ sacramentum constituitur, forma scilicet, et verba, quæ ad sacram unctionem adhibentur, monendique fideles, ut in hoc sacramento suscipiendo, tunc maximè, cùm eas pronunciari animadvertunt, ad pietatem, fidem, et religionem animos excitent, ne quid cœlesti gratiæ impedimenti esse possit. His igitur verbis confirmationis forma absolvitur : SIGNO TE SIGNO CRUCIS, ET CONFIRMO TE CHRISMATE SALUTIS, IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI. Sed tamen, si ad veritatem rationem quoque revocemus, idem facilè probari potest. Etenim sacramenti forma ea omnia continere debet, quæ ipsius sacramenti naturam et substantiam explicant. Atqui maximè hæc tria in confirmatione observanda sunt, divina potestas, quæ ut principalis causa in sacramento operatur : tum robur animi et spiritûs, quod per sacram unctionem fidelibus ad salutem tribuitur : deindè signum quo notatur is qui in certamen christianæ militiæ descensurus est. Ac primùm quidem verba illa : In nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti, quæ

(1) *Hom 4. oper. imperf. et habetur de cons. dist. 4. cap.* Numquid.

extremo loco posita sunt; alterum ea: Confirmo te chrismate salutis, quæ in medio sunt, tertium quæ in principio formæ locantur: Signo te signo crucis, satis declarant. Quanquam si etiam ratione aliquâ probari non possit, hanc esse hujus sacramenti veram et absolutam formam, Ecclesiæ catholicæ auctoritas, cujus magisterio ita semper edocti sumus, non patitur nos eâ de re quidquam dubitare.

Episcopus Confirmationis minister ordinarius.

X. Docere etiam pastores debent, quibus potissimùm hujus sacramenti administratio commissa sit. Nam cùm multi sint, ut est apud prophetam, (1) qui currant neque tamen mittantur: necesse est, qui veri et legitimi ejus ministri sint, tradere, ut fidelis populus confirmationis sacramentum, et gratiam consequi possit. (2) Solum itaque episcopum hujus sacramenti conficiendi ordinariam potestatem habere sacræ Litteræ ostendunt; nam in Actis apostolorum (3) legimus, cùm Samaria verbum Dei accepisset, Petrum et Joannem ad eos missos esse, qui oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum Sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat; sed baptizati tantùm erant. Quo in loco licet videre, eum qui baptizaverat, quòd tantùm esset diaconus, confirmandi potestatem nullam habuisse; sed munus illud perfectioribus ministris, hoc est, apostolis, reservatum esse. Quin etiam ubicumque sacræ Scripturæ hujus sacramenti mentionem faciunt, idem observari potest. Neque ad eam rem demonstrandam desunt sanctorum Patrum, atque Pontificum, Urbani, Eusebii, Damasi, Innocentii, Leonis clarissima testimonia: quemadmodum ex eorum decretis perspicuum est. Divus

(1) *Jerem.* 23. 21. — (2) *Trid. sess.* 23. *c.* 4. *et can.* 7. — (3) *Act.* 8. 14. 15, 16.

quoque Augustinus graviter queritur de corruptâ Ægyptiorum et Alexandrinorum consuetudine, quorum sacerdotes audebant confirmationis sacramentum administrare. *Episcopum ministrum esse ordinarium confirmationis tradunt Urbanus Papa Epistol. ad omnes christianos in fine; Eusebius Papa, Epistol. 3. ad Episcopos Tusciæ et Campaniæ; Damasus Papa Epistol. 4. ad Pros. et cæteros Episcopos Orthodox. circa med. Innocentius Papa, Epist. 1. ad Veren. c. 3. Leo Papa, Ep. 88. ad Germaniæ et Galliæ Episcopos. Melchiades Papa, Epistol. ad episcopos Hispaniæ. Clemens item Papa Epistol. 4. Concil. Wormacience. c. 8. et Florent. de Sacramentis. Horum summorum pontificum epistolæ habentur in tomis Conciliorum ferè omnes in primo juxta cujusque ætatem. Vide insuper August. in quæst. novi Testamenti quæst. 42.*

Cur episcopus Confirmationis sit minister.

XI. Ac jure hoc quidem factum esse, ut ejusmodi munus ad episcopos deferretur, hâc similitudine possunt pastores declarare. Ut enim in exstruendis ædificiis, etsi fabri, qui inferiores ministri sunt, cæmenta, calcem, ligna et reliquam materiam parant, atque componunt, absolutio tamen operis ad architectum spectat; ita etiam hoc sacramentum, quo veluti spirituale ædificium perficitur, à nullo alio, nisi à summo sacerdote, administrari opus erat.

Cur addantur et Patrini.

XII. Additur verò etiam patrinus, quemadmodum in baptismo fieri demonstratum est. Nam si qui gladiatoriam dimicationem subeunt, alicujus indigent, cujus arte et consilio doceantur, quibus ictibus, ac petitionibus, salvis ipsis conficere adversarium possint, quantò magis fideles, cùm sacramento confirmationis

quasi firmissimis armis tecti, ac muniti in spirituale certamen, cui æterna salus proposita est, descendunt, ducis ac monitoris indigebunt? (1) rectè igitur, ad hujus quoque sacramenti administrationem patrini advocandi sunt, quibuscum eàdem spiritualis affinitas conjungitur, quæ legitima nuptiarum fœdera impedit, ut anteâ docuimus, cùm de patrinis ageretur, qui ad baptismum adhibendi sunt.

Quæ parochi docere debeant confirmandos.

XIII. Sed quoniam sæpè evenit ut fideles in hoc sacramento suscipiendo aut præproperâ festinatione, aut dissolutâ quâdam negligentiâ et cunctatione utantur: nam de iis, qui ad eum impietatis gradum venerunt, ut illud contemnere, et aspernari audeant, nihil est quod dicamus; aperiendum est etiam pastoribus, qui quâ ætate, quo pietatis studio præditi esse debeant, quibus Confirmationem dare oportet.

Quàm justè optet Ecclesia ut omnes confirmentur.

XIV. Atque illud in primis docendum est, hoc (2) sacramentum ejusmodi necessitatem non habere, ut sine eo salvus quis esse non possit. Quanquam verò necessarium non est, à nemine tamen prætermitti debet: sed potiùs maximè cavendum est, ne in re sanctitatis plenâ, per quam nobis divina munera tam largè impertiuntur, aliqua negligentia committatur: quod enim omnibus communiter ad sanctificationem Deus proposuit, ab omnibus etiam summo studio expetendum est. Ac sanctus quidem Lucas, cùm admirabilem illam Spiritûs sancti effusionem describeret, ita inquit: et factus (3) est repentè de cœlo sonus tanquam adve-

(1) *Trident. sess. 24. c. 2. de reform. matrim.* — (2) *Trid. de cons. dist. 5. c. 2 et 3. item Conc. Aur. c. 3. Hugo de sanct. vict. de Sacr. lib. 2. p. 7. c. 39.* — (3) *Act. 2. 2.*

nientis spiritùs vehementis, et replevit totam domum. Deinde, paucis interjectis : (1) Et repleti sunt omnes Spiritu Sancto. Ex quibus verbis licet intelligere, quoniam domus illa sanctæ Ecclesiæ figuram et imaginem gerebat, ad omnes fideles confirmationis sacramentum, cujus initium ab eo die ductum est, pertinere. Atque id etiam ex ipsius sacramenti ratione facilè colligitur : illi enim sacro chrismate confirmari debent, quibus spirituali incremento opus est, et qui ad perfectum christianæ religionis habitum perducendi sunt : at nulli id non maximè convenit : ut enim hoc spectat natura, ut qui in lucem eduntur, adolescant, atque ad perfectam ætatem perveniant, etiamsi interdum, quod vult, minùs assequatur; ita communis omnium mater catholica Ecclesia vehementer optat, ut in eis, quos per baptismum regeneravit, christiani hominis forma perfectè absolvatur : id autem quoniam mysticæ unctionis sacramento efficitur, perspicuum est eam ad universos fideles æquè pertinere.

Quænam ætas in confirmandis requiratur.

XV. In quo illud observandum est, omnibus quidem post baptismum confirmationis sacramentum posse administrari : sed minus tamen expedire hoc fieri, antequam pueri rationis usum habuerint : quare si duodecimus annus non exspectandus videatur, usque ad septimum certè hoc sacramentum differre maximè convenit. Neque enim confirmatio ad salutis necessitatem instituta est; sed ut ejus virtute optimè instructi, et parati inveniremur, cùm nobis pro Christi fide pugnandum esset : ad quod sanè pugnæ genus pueros qui adhuc usu rationis carent, nemo aptos esse judicàrit.

(1) *Act.* 2. 4.

Quantâ cum reverentiâ sit ad confirmationem acceden dum.

XVI. Ex his igitur efficitur, ut qui adultâ jam ætate confirmandi sunt, si quidem hujus sacramenti gratiam et dona consequi cupiant, eos non solùm fidem, et pietatem afferre, sed graviora etiam peccata, quæ admiserunt, ex animo dolere oporteat. Quâ in re laborandum est, ut peccata etiam priùs confiteantur, et pastorum cohortatione ad jejunia, et alia pietatis opera suscipienda incitentur, admoneanturque; laudabilem illam antiquæ Ecclesiæ (1) consuetudinem renovandam esse, ut non nisi jejuni hoc sacramentum susciperent: quod quidem fidelibus facilè persuaderi posse existimandum est, si hujus sacramenti dona, admirabilesque effectus intellexerint.

Confirmationis effectus.

XVII. *Primus.* Itaque pastores docebunt, confirmationem hoc cum cæteris sacramentis commune habere, ut nisi impedimentum aliquod ex parte ejus qui recipit, inferatur, novam gratiam tribuat: etenim hæc sacra et mystica signa ejusmodi esse demonstratum est, quæ gratiam declarant, atque efficiunt. Ex quo sequitur, ut peccata etiam condonet, ac remittat, quoniam gratiam simul cum peccato ne fingere quidem nobis licet.

Secundus. Sed præter hæc, quæ cum aliis communia censenda sunt, primum quidem illud propriè confirmationi tribuitur, quòd baptismi gratiam perficit: qui enim pèr baptismum christiani effecti sunt, quasi infantes modò geniti teneritatem adhuc et mollitiem quamdam habent, ac deinde chrismatis sacramento

(1) *D. Th. p. 3. q. 72. a. ad 2. Conc. Aur. c. 2.*

adversus omnes carnis, mundi, et diaboli impetus robustiores fiunt : et eorum animus in fide omninò confirmatur ad confitendum et glorificandum nomen Domini nostri Jesu Christi : ex quo etiam nomen ipsum inventum esse nemo dubitârit.

Error quidem refutatur.

XVIII. Neque enim, ut quidam non minùs imperitè quàm impiè finxerunt, confirmationis vocabulum ab eo deducitur, quòd olim infantes qui baptizati erant, cùm jam adulti essent, ad episcopum adducebantur, ut fidem christianam, quam in baptismo susceperant, confirmarent : ita ut confirmatio, (1) nihil à catechesi differre videatur : cujus consuetudinis nullum probatum testimonium afferri potest : sed ab eo nomen ei impositum est, quòd hujus sacramenti virtute Deus in nobis id confirmat, quod baptismo operari cœpit, nosque ad christianæ soliditatis perfectionem adducit.

Tertius effectus. Nec verò confirmat solùm, sed auget etiam: de quo Melchiades ita testatur, (2) Spiritus Sanctus qui super aquas Baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam : in confirmatione augmentum præstat ad gratiam : deinde non auget modò, sed admirabili quàdam ratione auget. Hoc autem pulcherrimè indumenti translatione Scriptura significavit, atque expressit. Inquit enim Dominus salvator cùm de hoc sacramento loqueretur : (3) Sedete in civitate, quoad usque induamini virtute ex alto.

(1) *Trid sess. 7. cân. 1. de Confirm.* — (2) *De cons. dist 9. c Spirit. Euseb. Emis hom. in die Pent* — (3) *Luc. 24. 49.*

Efficientia Confirmationis exemplo declaratur.

XIX. Quòd si pastores voluerint divinam hujus sacramenti efficientiam ostendere (hoc verò ad commovendos fidelium animos maximam vim habiturum esse dubitari non posset) satis erit quid ipsis apostolis evenerit, explicare; illi enim ante passionem, vel sub ipsam passionis horam adeò infirmi, et remissi fuerunt, ut cùm Dominus comprehensus est, (1) statim se in fugam conjecerint: Petrus verò qui (2) Ecclesiæ petra et fundamentum designatus erat, et summam constantiam excelsique animi magnitudinem præ se tulerat, unius mulierculæ voce perterritus se Jesu Christi (3) discipulum esse, non semel, aut iterum, sed tertiò negaverit, ac post resurrectionem, omnes (4) propter metum Judæorum inclusi domi se continuerint. At verò in die (5) Pentecostes tantà Spiritûs Sancti virtute omnes replet sunt, ut dum Evangelium quod eis commissum erat, non solùm in Judæorum regione, sed in universo orbe audacter et liberè disseminarent, nihil sibi felicius accidere posse existimaverint, (6) quàm quòd digni haberentur, qui pro Christi nomine contumeliam, vincula, tormenta, cruces perferrent.

Quartus effectus. Habet prætereà confirmatio eam vim, ut characterem imprimat: quo fit ut nullâ unquam ratione iterari possit: quod etiam in baptismo suprà observatum est, ac de sacramento ordinis quoque suo loco planius exponetur. Hæc igitur si à pastoribus sæpè, et accuratè explicata erunt, vix fieri poterit quin fideles, cognità hujus sacramenti dignitate atque utilitate, illud summâ cum diligentiâ sanctè et religiosè

(1) *Matt.* 26. 56.—(2) *Matth.* 16. 18. — (3) *Matt.* 26. 60. *et d.*—(4) *Joan.* 20. 19.—(5) *Act.* 2. 1. *et d.*—(6) *Ibid.* 5. 41.

suscipere studeant. *Confirmationem non esse iterandam, vide de consec. dist. 5. c. dictum est, et cap. de hom. D. Thom. p. 3. q. 72. art. 5.*

Ritus et cæremoniæ Confirmationis explicantur.

XX. Restat nunc ut aliqua etiam de ritibus, et cæremoniis, quibus in hoc sacramento administrando catholica Ecclesia utitur, breviter perstringantur; quæ explicatio quanto usui futura sit pastores intelligent, si quæ anteà dicta sunt, cùm hic locus tractaretur, repetere voluerint.

Chrisma et unctio.

Qui igitur confirmantur, sacro chrismate in fronte unguntur: nam hoc sacramento Spiritus Sanctus in animos fidelium se infundit, in eisque robur, et fortitudinem auget, ut in spirituali certamine viriliter pugnare, et nequissimis hostibus resistere queant.

Cur in fronte?

Quocircà declaratur, eos nullo metu, aut verecundiâ, quarum affectionum signa maximè in fronte solent apparere, à liberâ christiani nominis confessione absterrendos esse. *Rhaban. lib. 1. de Institut. cleric. c. 30. et habetur de consecr. dist. 5. c. noviss. Aug. in Ps. 141. D. Thom. 3. p. q. 71. art. 9.*

Signum crucis.

Præterea nota illa, quâ christianus à cæteris veluti miles insignibus quibusdam ab aliis distinguitur, in illustriori corporis parte imprimenda erat.

Cur in Pentecoste?

Sed illud quoque solemni religione in Ecclesiâ Dei servatum est, ut in Pentecoste præcipuè hoc sacramentum administraretur, quòd hoc maximè die apos-

toli, (1) Spiritûs Sancti virtute roborati et confirmati sint: cujus divini facti recordatione fideles admonerentur, quæ, quantaque mysteria in sacrâ unctione cogitanda essent.

Alapa.

Deinde verò qui unctus et confirmatus est, ut meminerit se tanquam fortem athletam paratum esse oportere ad omnia adversa invicto animo pro Christi nomine ferenda, manu leviter in maxillâ ab episcopo cæditur.

Pax.

Postremò autem pax ei datur, ut intelligat se gratiæ cœlestis plenitudinem, et pacem (2) quæ exsuperat omnem sensum consecutum esse. Atque hæc summa eorum sit, quæ de chrismatis sacramento à pastoribus non tam quidem nudis verbis et oratione, quàm inflammato quodam pietatis studio explicanda sunt, ut ea in animis, intimisque fidelium cogitationibus inserere videantur.

DE EUCHARISTIÆ SACRAMENTO.

CAPUT IV.

Ne Eucharistia tractetur indigniùs, ejus dignitas sæpius explicanda.

I. QUEMADMODUM ex omnibus sacris mysteriis, quæ nobis tanquam divinæ gratiæ certissima instrumenta Dominus Salvator noster commendavit, (3) nullum est, quod cum sanctissimo Eucharistiæ sacramento comparari queat: ita etiam nulla gravior alicujus sceleris animadversio à Deo metuenda est, quàm si res omnis

(1) *Act.* 2. 2. — (2) *Phil.* 4. 7. — (3) *Dionys. de Eccl. Hier. c.* 6. *et de consec. diss.* 2. *c.* 2. *Nihil in.*

sanctitatis plena, vel potiùs quæ ipsum sanctitatis auctorem et fontem continet, neque sanctè, neque religiosè à fidelibus tractetur. Id verò Apostolus et sapienter vidit, et de eo nos apertè admonuit: nam cùm declarâsset, quanto illi scelere obstricti essent, qui corpus Domini non dijudicarent, statim subjecit: (1) Ideò inter vos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi. Ut igitur fidelis populus, cùm cœlesti huic sacramento divinos honores tribuendos esse intellexerit, et gratiæ uberes fructus capiat, et justissimam Dei iram effugiat, illa omnia à pastoribus diligentissimè exponenda erunt, quæ ejus majestatem magis illustrare posse videantur.

Eucharistiæ institutio in primis est explicanda.

II. Quâ in re opus erit, ut Pauli apostoli rationem secuti, qui se, quod à Domino acceperat Corinthiis tradidisse professus est, in primis hujus sacramenti institutionem fidelibus explicent: ita verò gestam rem esse ex Evangelistâ perspicuè colligitur.

Cur, quandò et quomodò Christus Eucharistiam instituit.

III. Cùm enim Dominus (2) dilexisset suos, in finem dilexit eos: cujus quidem amoris ut divinum aliquod atque admirabile pignus daret, sciens horam jam advenisse, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, ne ullo unquam tempore à suis abesset, inexplicabili consilio, quod omnem naturæ ordinem, et conditionem superat, perfecit. Etenim, celebratâ cum discipulis agni Paschalis cœnâ, ut figura veritati, umbra corpori cederet, (3) panem accepit, Deoque gratias agens, benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et dixit: Ac-

(1) 1 *Cor.* 11. 30. — (2) *Joan.* 13. 1. — (3) *Mat.* 6. 26. *Marc.* 14. 22. *Luc.* 22. 19. 1 *Cor.* 11. 24.

cipite, et manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem accepit, postquam cœnavit, dicens: Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine: hoc facite quotiescumque bibetis in meam commemorationem. *De Eucharist. institutione vide Trident. sess.* 13. *c.* 2. *de Euchar. Leo. serm.* 7. *de Pass. c.* 3. *Euseb. Emiss. hom.* 4 *et habetur de consecrat. distinct.* 2. *cap. quia corpus.*

Cur hoc sacramentum Eucharistia nuncupetur.

IV. Hujus ergò admirabilis sacramenti dignitatem atque excellentiam, cùm sacri scriptores fieri nullo modo posse intelligerent, ut uno vocabulo demonstrarent, pluribus eam nominibus exprimere conati sunt. Interdum enim eucharistiam appellant, quod verbum, vel bonam gratiam, vel gratiarum actionem latinè reddere possumus. Ac rectè quidem, bona gratia, dicendum est, tum quia vitam æternam, de quà scriptum est, (1) Gratia Dei vita æterna, præsignificat: tum quia Christum Dominum, qui vera gratia atque omnium charismatum fons est, in se continet. Nec verò minùs aptè gratiarum actionem interpretamur: siquidem cùm hanc purissimam hostiam immolamus, immensas quotidie gratias pro universis in nos beneficiis Deo agimus: atque in primis pro ejus gratiæ tam excellenti bono, quam nobis hoc sacramento tribuit. Sed id ipsum etiam nomen, cum his, quæ à Christo Domino gesta esse in hoc mysterio instituendo legimus, optimè convenit. Etenim (2) panem accipiens fregit, ac gratias egit. David quoque, cùm hujus mysterii magnitudinem contemplaretur, antequam carmen

(1) *Rom.* 6. 13.— (2) *Math* 26. 26. *Marc.* 14. 22. *Luc.* 22. 19. 1 *Cor.* 11. 24.

illud pronunciaret : (1) Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus, escam dedit timentibus se : gratiarum actionem præponendam existimavit, cùm inquit : (2) Confessio et magnificentia opus ejus. *Chrysost. hom.* 24. *in ep. ad. Cor. ad hæc verba, Calix benedictionis. Cyprian. lib.* 5. *de Lapsis. Amb. lib.* 5. *de Sacr. c.* 3. *D. Thom. p.* 3. *q.* 73. *art.* 4.

Alia plura Eucharistiæ nomina referuntur sacrificium.

V. Frequenter etiam nomine sacrificii declaratur : de quo mysterio paulo post latiùs dicendum erit.

Communio.

Vocatur præterea communio : quod verbum ex illo Apostoli loco sumptum esse liquet, ubi ait : (3) Calix benedictionis, cui benedicimus nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est ? nam ut Damascenus explanavit, (4) hoc sacramentum Christo nos copulat, atque ejus carnis et deitatis participes efficit, nosque inter nos in eodem Christo conciliat, ac conjungit, et veluti unum corpus coagmentat. *Vide Iren. lib.* 5. *cap.* 7. *Chrys. hom.* 44 *et* 45. *in Joan. c. Cyrill. in lib.* 7. *in Joan. c.* 13. *Cyril. Hier. Catech.* 4. *August. Tractat.* 26. *in Joan. Trid. sess.* 13. *de Euch. in præf. Concil. Nicæn.* 12. *Cart.* 4. *c.* 77 *et* 78, *et alibi passim.*

Sacramentum pacis et charitatis.

Ex quo factum est, ut sacramentum etiam pacis et charitatis diceretur : ut intelligeremus, quàm indigni sint christiano nomine, qui inimicitias exercent; odiaque, dissidia, et discordias, ut teterrimas fidelium

(1) *Ps.* 110. 4, 5. — (2) *Ps.* 110. 3. — (3) 1 *Cor.* 10. 16. — (4) *Damasc. lib.* 4. *fid. Orthod. cap.* 4

pestes, omninò exterminandas esse : cùm præsertim quotidiano religionis nostræ sacrificio, nihil nos studiosiùs servare quàm pacem et charitatem profiteamur.

Viaticum.

Sed viaticum etiam frequenter à sacris scriptoribus appellatur ; tum quia spiritualis cibus est, quo in hujus vitæ peregrinatione sustentamur ; tum quia vim nobis ad æternam gloriam et felicitatem munit. Quare ex veteri Ecclesiæ catholicæ instituto servari videmus, ut nemo fidelium sine hoc sacramento è vitâ excedat.

Cœna.

Ac vetustissimi quidem Patres, (1) Apostoli auctoritatem secuti, (2) cœnæ etiam nomine sacram Eucharistiam interdùm vocârunt, quòd in illo novissimæ cœnæ salutari mysterio à Christo Domino sit instituta.

A jejunis conficienda et sumenda est Eucharistia.

VI. Neque verò propterea à cibo, aut potione Eucharistiam conficere aut sumere licet, quòd ab apostolis salutariter introducta consuetudo, quemadmodum veteres scriptores memoriæ prodiderunt, perpetuò retenta, ac servata est, ut à jejunis tantùm perciperetur. *August. Epist.* 188. *cap.* 6.

Eucharistia verè est sacramentum.

VII. Sed, explicatâ nominis ratione, docendum erit hoc verum esse sacramentum, atque unum ex septem illis, quæ sancta Ecclesia semper religiosè coluit, ac venerata est : nam cùm calicis consecratio fit, mysterium fidei appellatur. Prætereà, ut infinita penè sacrorum scriptorum testimonia omittamus, qui hoc inter

(1) *Cypr. de Cœnâ Domini.*— (2) 1 *Cor.* 12. 26.

vera sacramenta numerandum esse perpetuò senserunt, ex ipsâ ratione, et naturâ sacramenti, idem convincitur. etenim in eo signa sunt externa et sensibus subjecta; habet deinde gratiæ significationem et efficientiam: prætereà de Christi institutione, neque evangelistæ neque Apostolus dubitandi locum relinquunt. Quæ omnia cùm in unum conveniant ad sacramenti veritatem confirmandam, nullis aliis argumentis opus esse perspicitur. *Aug. lib.* 3, *de Trinit. cap.* 4. *et lib.* 20. *contra Faust. cap.* 13. *Ambr. lib.* 1. *de Sacram. cap.* 2. *Trident. sess.* 13. *de Euch. c.* 5. *D. Thom.* 3. *p. q.* 73. *art.* 1.

Multa sunt in Eucharistiâ quibus sacramenti nomen tribuitur.

VIII. Sed illud diligenter pastoribus observandum est, multa in hoc mysterio esse, quibus aliquandò sacramenti nomen sacri scriptores tribuerunt. Interdum enim et consecratio et perceptio, frequenter verò et ipsum Domini corpus, et sanguis, qui in eucharistiâ continetur sacramentum vocari consuevit: inquit enim D. Augustinus, (1) sacramentum hoc duobus constare, visibili scilicet elementorum specie, et invisibili carne, et sanguine ipsius Domini nostri Jesu Christi. *August. hic ad sensum potiùs quàm ad verba citatus; sed lege hâc de materiâ librum Lanfranci contra Berengarium: constat.* 23. *tantùm capitibus: vide de consecrat. distinct.* 2. *ferè tota.*

Nota.

Atque ad eumdem modum hoc (2) sacramentum adorandum esse: nimirum corpus et sanguinem Domini intelligentes, affirmamus. Verùm hæc omnia minùs propriè sacramenta dici perspicuum est. Ipsæ

(1) *De Catech. crud. lib.* 3. *c.* 16. — (2) *Trid. sess.* 15. *De Euch. cap.* 5. *et can.* 6.

autem panis et vini species veram et absolutam hujus nominis rationem habent.

Differt à reliquis sacramentis Eucharistia.

IX. Sed quantùm hoc sacramentum à reliquis omnibus differat, facilè colligitur.

Primò. Nam cætera sacramenta materiæ usu perficiuntur, dum scilicet alicui administrari ea contigit. baptismus enim sacramenti naturam tunc adipiscitur, cùm reipsâ homo aquâ abluitur: at verò ad eucharistiæ perfectionem satis est ipsius materiæ consecratio, utrumque enim sacramentum esse non desinit, quamvis in pyxide asservetur.

Secundò. Deinde in conficiendis aliis sacramentis nulla fit materiæ, atque elementi in aliam naturam mutatio. Etenim baptismi aqua, aut chrismatis oleum, cùm illa sacramenta administrantur, priorem aquæ et olei naturam non amittunt. In eucharistiâ verò quòd panis et vinum ante consecrationem erat, confectâ consecratione, verè est corporis et sanguinis Domini substantia.

Unicum est sacramentum Eucharistiæ licet duplex materia.

X. Licet autem duo sint elementa, panis scilicet et vinum, ex quibus integrum eucharistiæ sacramentum conficitur: non tamen plura sacramenta, sed unum tantùm esse, Ecclesiæ auctoritate docti, confitemur: aliter enim septenarius sacramentorum numerus, quemadmodum semper traditum, atque à conciliis (1) Lateranensi, (2) Florentino, et (3) Tridentino decretum

(1) *Ex conciliis citatis Lateranense generale sub Innocent. II. non numerat quidem distinctè septem sacramenta, sed de variis Canon. satis clarè colliguntur*—(2) *Florent. in decr. de Sac* —(3) *Trid. sess. 7. can. 1.*

est, constare non poterit: nam cùm hujus sacramenti gratia unum corpus mysticum efficiatur, ut sacramentum ipsum rei quam efficit, conveniat, unum esse oportet; atque unum quidem, non quia individuum sit, sed quia unius rei significationem habet. Nam quemadmodum cibus, et potio, quæ duæ diversæ res sunt, ad unam tantùm rem adhibentur, ut scilicet vires corporis reficiantur: ita etiam duas illis diversas sacramenti species respondere consentaneum fuit, quæ cibum spiritualem significarent, quo mentes sustinentur, et recreantur. Quare à Domino salvatore dictum est: (1) Caro mea verò est cibus, et sanguis meus verè est potus.

Tria significat Eucharistiæ sacramentum.

Sed diligenter explicandum est, quid eucharistiæ sacramentum significet ut fideles sacra mysteria oculis intuentes, simul etiam divinarum rerum contemplatione animum pascant. Tria verò sunt, quæ nobis hoc sacramento indicantur.

Passionem Christi.

Primum est Christi Domini passio, quæ jam præteriit: ipse enim docuit: (2) Hoc facite in meam commemorationem: et Apostolus (3) testatus est: quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.

Cœlestem gratiam.

Alterum est divina et cœlestis gratia; (4) quæ præsens ad animam alendam et conservandam hoc sacramento tribuitur. Quemadmodum enim baptismo in novam vitam gignimur; confirmatione roboramur: ut

(1) *Joan.* 6. 55. — (2) *Luc.* 22. 19. — (3) 1 *Cor.* 11. 26. — (4) *Tertul. de Resur. carnis. c.* 8.

Satanæ repugnare, et palam Christi nomen profiteri possimus: ita eucharistiæ sacramento alimur ac sustentamur.

Gloriam æternam.

Tertium est, quod futurum prænunciat, æternæ jucunditatis et gloriæ fructus quos in cœlesti patriâ ex Dei promissione capiemus. Hæc igitur tria, quæ instantis, præteriti, et consequentis temporis varietate distingui perspicuum est, sacris mysteriis ita significantur, ut totum sacramentum, quamvis ex diversis speciebus constet, ad singula horum declaranda, tanquam ad unius rei significationem, referatur.

Duplex Eucharistiæ materia panis et vinum.

XI. Sed in primis cognoscenda est à pastoribus hujus sacramenti materia: tum ut ipsi ritè illud possint conficere; tum etiam ut fideles admoneantur cujus rei symbolum sit, atque ejus rei quam significat studio et desiderio exardescant. Duplex itaque est hujus sacramenti materia, altera panis ex tritico confectus, de quâ primò agetur: de alterâ posteà dicendum erit. Nam, ut docent evangelistæ Matthæus, (1) Marcus, (2) et Lucas, (3) Christus Dominus panem in manus accepit, benedixit, et fregit dicens: Hoc est corpus meum. Apud Joannem quoque idem Salvator noster seipsum panem appellavit, cùm inquit: (4) Ego sum panis vivus, qui de Cœlo descendi. *Vide de Cons. dist. 2. c. 1. et 2. et 55. ubi habes de hâc materiâ decreta Alexandri papæ in 1 Epistol. ad omnes orthodoxos; et Cypriar. lib 2. Epistol. 3. et Ambros. lib. 4. de sacramentis cap. 4. vide etiam Iren. lib. 4. c. 34. et lib. 5. c. 2.*

(1) *Matth.* 26. 26 —(2) *Marc.* 14. 22. — (3) *Luc*, 22. 19.— (4) *Joan.* 6. 41.

Panis triticeus vera Eucharistiæ materia.

XII. Cùm autem varia sint panis genera ; vel quia materià differunt, ut cùm alius ex tritico, alius ex hordeo, aut ex leguminibus, cæterisque terræ frugibus confectus est ; vel quia diversis qualitatibus prædìti sunt : (uni enim fermentum additus, alter verò fermenti omninò expers esse potest) (1) quod ad primum attinet, Salvatoris verba ostendunt, panem ex tritico confici oportere : communi enim loquendi consuetudine, cùm panis absolutè dicitur, panem ex tritico intelligi satis constat. Id etiam veteris Testamenti figurâ declaratur : præceptum enim à Domino fuerat ut (2) panes propositionis, qui hoc sacramentum significabant, ex similâ conficerentur.

Azymus panis Eucharistiæ materia.

XIII. Sed quemadmodùm nullus panis, nisi triticeus apta ad sacramentum materia putandus est : (hoc enim apostolica traditio nos docuit, et Ecclesiæ catholicæ auctoritas firmavit) ita etiam ex iis quæ Christus Dominus gessit, azymum esse debere, facilè intelligitur, ipse enim (3) primo azymorum die, quo nihil fermentati domi habere Judæis licebat, hoc sacramentum confecit, atque instituit. *Vide lib. de decretal. tit. de celebrat. Missarum, c. ult. ubi habes auctoritatem Honorii Papæ* 2.

Objectio solvitur.

XIV. Quòd si quis Joannis evangelistæ auctoritatem opponat, qui hæc omnia ante festum diem paschæ acta esse commemorat, ea ratio facilè dissolvi potest. Etenim quem primum azymorum diem cæteri evangelistæ

(1) *D. Thom.* 3. *p q.* 74. *c.* 3. — (2) *Levit.* 24. 5. — (3) *Matt.* 26. 17. *Marc.* 14. 12. *Luc.* 22. 7.

appellârunt, quòd feriâ quintâ vesperi dies festi azymorum inciperent, quo tempore Salvator noster pascha celebravit, eum ipsum diem Joannes (1) pridie paschæ fuisse describit; ut qui diei naturalis spatium, quod ab oriente sole inchoatur, in primis notandum existimavit. Quapropter divus etiam (2) Chrysostomus primum azymorum diem interpretatur eum diem, quo ad vesperam azyma comedenda essent. Sed azymi panis consecratio quantùm conveniat integritati et mentis munditiæ, quam fideles ad hoc sacramentum afferre debent, ab Apostolo docemur, cùm inquit: (3) Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi: etenim pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis.

Potest Eucharistia et in fermentato pane confici.

XV. (4) Neque tamen ea qualitas adeò necessaria existimanda est, ut, si illa pani desit, sacramentum confici non possit: utrumque enim panis genus veram et propriam panis rationem, et nomen habet. Quanquam nemini licet, privatâ auctoritate, vel potiùs temeritate laudabilem Ecclesiæ suæ ritum immutare: atque eò minùs id facere latinis sacerdotibus permissum est, quibus præthereà pontifices (5) maximi præceperunt, ut ex azymo tantùm sacra mysteria conficerent: atque hæc de alterâ hujus sacramenti materiâ exposuisse satis sit: in quo tamen illud animadvertendum est, quàm multâ materiâ ad sacramentum conficiendum uti oporteat, definitum non esse: cùm il-

(1) *Joan.* 13. 1. — (2) *In Matth. hom.* 83. *c.* 1. — (3) *Cor.* 15. 7. — (4) *Conc. Florent. sess. ult.* — (5) *Lib.* 10. *decret. de celeb. miss. c. final.*

lorum etiam certus numerus definiri nequeat, qui aut possent, aut debeant sacra mysteria percipere.

Vinum vitis altera eucharistiæ materia.

XVI. Superest, ut de alterâ hujus sacramenti materiâ, et elemento dicatur. Est autem vinum ex vitis fructu expressum, cui modicum aquæ permixtum sit: nam Dominum salvatorem vino in hujus sacramenti institutione usum esse, catholica Ecclesia semper docuit, cùm ipse dixerit: (1) Non bibam amodò de hoc genimine vitis usque in diem illum. Quo in loco (2) Chrysostomus: De genimine, inquit, vitis quæ certè vinum, non aquam produxit; ut tantò ante illorum hæresim, qui aquam solam in hisce mysteriis adhibendam senserunt convellere videretur.

Aqua vino est admiscenda.

XVII. Aquam verò Dei Ecclesia vino semper admiscuit: primùm, quòd id à Christo Domino factum esse, et conciliorum auctoritate, et sancti Cypriani testimonio (3) comprobetur: deinde quòd sanguinis et aquæ quæ ex ejus latere exierunt, hâc permixtione memoria renovatur. Tùm verò aquæ ut in Apocalypsi (4) legimus populum designant: quare aqua vino admista fidelis populi cum Christo capite conjunctionem significat. Atque hoc ex apostolicâ traditione perpetuò sancta Ecclesia servavit.

Nota.

Sed quamvis aquæ admiscendæ ita graves rationes sint, ut eam sine mortali peccato prætermittere non liceat: ea tamen si desit, sacramentum constare potest.

(1) *Matth.* 26. 29. *Marc* 14. 25.—(2) *Hom.* 83 *in Matt.*—(3) *Cyp. lib.* 2 *Ep.* 3. *Trid. sess.* 22. *de sacrif. miss. c.* 7. *et can.* 9.—(4) *Apoc.* 17. 15.

Modicum aquæ est admiscendum.

XVIII. Illud autem sacerdotibus animadvertendum est, ut quemadmodum in sacris mysteriis aquam vino adhibere oportet, sic etiam modicam infundendam esse; nam ecclesiasticorum scriptorum sententiâ, et judicio, aqua illa in vinum convertitur. (1) Quare de eo Honorius pontifex ita scribit: Perniciosus in tuis partibus inolevit abusus, videlicet, quòd major quantitas aquæ in sacrificio, quàm vini, adhibetur: cùm secundùm consuetudinem rationabilem Ecclesiæ generalis, longè plus vini quàm aquæ adhibendum sit. Hujus igitur (2) sacramenti hæc duo tantùm elementa sunt, ac meritò pluribus decretis sancitum est, ne quid aliud præter panem et vinum, quod nonnulli facere non verebantur, offerre liceat.

Quàm sit conveniens materia Eucharistiæ.

XIX. sed jam videndum est, hæc duo panis et vini symbola quàm apta sint ad eas res declarandas, quarum sacramenta esse credimus et confitemur.

Primò. Primùm enim Christum nobis significant, ut vera est hominum vita. Ipse enim Dominus ait: (3) Caro mea verè est cibus, et sanguis meus verè est potus. Cùm igitur corpus Christi Domini vitæ æternæ alimentum illis præbeat, qui ejus sacramentum purè et sanctè suscipiunt: rectè iis potissimùm rebus conficitur, quibus hæc vita continetur; ut fideles facilè possint intelligere pretiosi corporis et sanguinis Christi communione mentem animumque saturari.

Secundò. Nonnihil etiam hæc ipsa (4) elementa ad id

(1) *Habetur lib.* 3. *Decretal. de celeb. miss. cap.* 13. — (2) *Vide de cons. dist.* 2. *c.* 1. 2. *et seq.* — (3) *Joan.* 6. 56. — (4) *Damasc. lib.* 4. *de fide Orth. c.* 14.

sanctitatis plena, vel potiùs quæ ipsum sanctitatis auctorem et fontem continet, neque sanctè, neque religiosè à fidelibus tractetur. Id verò Apostolus et sapienter vidit, et de eo nos apertè admonuit: nam cùm declarâsset, quanto illi scelere obstricti essent, qui corpus Domini non dijudicarent, statim subjecit: (1) Ideò inter vos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi. Ut igitur fidelis populus, cùm cœlesti huic sacramento divinos honores tribuendos esse intellexerit, et gratiæ uberes fructus capiat, et justissimam Dei iram effugiat, illa omnia à pastoribus diligentissimè exponenda erunt, quæ ejus majestatem magis illustrare posse videantur.

Eucharistiæ institutio in primis est explicanda.

II. Quâ in re opus erit, ut Pauli apostoli rationem secuti, qui se, quod à Domino acceperat Corinthiis tradidisse professus est, in primis hujus sacramenti institutionem fidelibus explicent: ita verò gestam rem esse ex Evangelistâ perspicuè colligitur.

Cur, quandò et quomodò Christus Eucharistiam instituit.

III. Cùm enim Dominus (2) dilexisset suos, in finem dilexit eos: cujus quidem amoris ut divinum aliquod atque admirabile pignus daret, sciens horam jam advenisse, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, ne ullo unquam tempore à suis abesset, inexplicabili consilio, quod omnem naturæ ordinem, et conditionem superat, perfecit. Etenim, celebratâ cum discipulis agni Paschalis cœnâ, ut figura veritati, umbra corpori cederet, (3) panem accepit, Deoque gratias agens, benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et dixit: Ac-

(1) 1 *Cor.* 11. 30. — (2) *Joan.* 13. 1. — (3) *Mat.* 26. 26. *Marc.* 14. 22. *Luc.* 22. 19. 1 *Cor.* 11. 24.

cipite, et manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem accepit, postquam cœnavit, dicens: Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine: hoc facite quotiescumque bibetis in meam commemorationem. *De Eucharist. institutione vide Trident. sess. 13. c. 2. de Euchar. Leo. serm. 7. de Pass. c. 3. Euseb. Emiss. hom. 4 et habetur de consecrat. distinct. 2. cap. quia corpus.*

Cur hoc sacramentum Eucharistia nuncupetur.

IV. Hujus ergò admirabilis sacramenti dignitatem atque excellentiam, cùm sacri scriptores fieri nullo modo posse intelligerent, ut uno vocabulo demonstrarent, pluribus eam nominibus exprimere conati sunt. Interdum enim eucharistiam appellant, quod verbum, vel bonam gratiam, vel gratiarum actionem latinè reddere possumus. Ac rectè quidem, bona gratia, dicendum est, tum quia vitam æternam, de quâ scriptum est, (1) Gratia Dei vita æterna, præsignificat: tum quia Christum Dominum, qui vera gratia atque omnium charismatum fons est, in se continet. Nec verò minùs aptè gratiarum actionem interpretamur: siquidem cùm hanc purissimam hostiam immolamus, immensas quotidie gratias pro universis in nos beneficiis Deo agimus: atque in primis pro ejus gratiæ tam excellenti bono, quam nobis hoc sacramento tribuit. Sed id ipsum etiam nomen, cum his, quæ à Christo Domino gesta esse in hoc mysterio instituendo legimus, optimè convenit. Etenim (2) panem accipiens fregit, ac gratias egit. David quoque, cùm hujus mysterii magnitudinem contemplaretur, antequam carmen

(1) *Rom.* 6. 13.— (2) *Matth* 26. 26. *Marc.* 14. 22. *Luc.* 22 19 1 *Cor.* 11. 24.

illud pronunciaret : (1) Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus, escam dedit timentibus se : gratiarum actionem præponendam existimavit, cùm inquit : (2) Confessio et magnificentia opus ejus. *Chrysost. hom. 24. in ep. ad. Cor. ad hæc verba, Calix benedictionis. Cyprian. lib. 5. de Lapsis. Amb. lib. 5. de Sacr. c. 3. D. Thom. p. 3. q. 73. art. 4.*

Alia plura Eucharistiæ nomina referuntur sacrificium.

V. Frequenter etiam nomine sacrificii declaratur : de quo mysterio paulo post latiùs dicendum erit.

Communio.

Vocatur præterea communio : quod verbum ex illo Apostoli loco sumptum esse liquet, ubi ait : (3) Calix benedictionis, cui benedicimus nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est ? nam ut Damascenus explanavit, (4) hoc sacramentum Christo nos copulat, atque ejus carnis et deitatis participes efficit, nosque inter nos in eodem Christo conciliat, ac conjungit, et veluti unum corpus coagmentat. *Vide Iren. lib. 5. cap. 7. Chrys. hom. 44 et 45. in Joan. c. Cyrill. in lib. 7. in Joan. c. 13. Cyril. Hier. Catech. 4. August. Tractat. 26. in Joan. Trid. sess. 13. de Euch. in præf. Concil. Nicæn. 12. Cart. 4. c. 77 et 78, et alibi passim.*

Sacramentum pacis et charitatis.

Ex quo factum est, ut sacramentum etiam pacis et charitatis diceretur : ut intelligeremus, quàm indigni sint christiano nomine, qui inimicitias exercent; odiaque, dissidia, et discordias, ut teterrimas fidelium

(1) *Ps.* 110. 4, 5. — (2) *Ps.* 110. 3. — (3) 1 *Cor.* 10. 16. — (4) *Damasc. lib.* 4. *fid. Orthod. cap.* 4

pestes, omninò exterminandas esse : cùm præsertim quotidiano religionis nostræ sacrificio, nihil nos studiosiùs servare quàm pacem et charitatem profiteamur.

Viaticum.

Sed viaticum etiam frequenter à sacris scriptoribus appellatur ; tum quia spiritualis cibus est, quo in hujus vitæ peregrinatione sustentamur ; tum quia vim nobis ad æternam gloriam et felicitatem munit. Quare ex veteri Ecclesiæ catholicæ instituto servari videmus, ut nemo fidelium sine hoc sacramento è vitâ excedat.

Cœna.

Ac vetustissimi quidem Patres, (1) Apostoli auctoritatem secuti, (2) cœnæ etiam nomine sacram Eucharistiam interdùm vocârunt, quòd in illo novissimæ cœnæ salutari mysterio à Christo Domino sit instituta.

A jejunis conficienda et sumenda est Eucharistia.

VI. Neque verò propterea à cibo, aut potione Eucharistiam conficere aut sumere licet, quòd ab apostolis salutariter introducta consuetudo, quemadmodum veteres scriptores memoriæ prodiderunt, perpetuò retenta, ac servata est, ut à jejunis tantùm perciperetur. *August. Epist.* 188. *cap.* 6.

Eucharistia verè est sacramentum.

VII. Sed, explicatâ nominis ratione, docendum erit hoc verum esse sacramentum, atque unum ex septem illis, quæ sancta Ecclesia semper religiosè coluit, ac venerata est : nam cùm calicis consecratio fit, mysterium fidei appellatur. Præterea, ut infinita penè sacrorum scriptorum testimonia omittamus, qui hoc inter

(1) *Cypr. de Cœnâ Domini.*—(2) 1 *Cor.* 12. 26.

vera sacramenta numerandum esse perpetuò senserunt, ex ipsâ ratione, et naturâ sacramenti, idem convincitur. etenim in eo signa sunt externa et sensibus subjecta; habet deinde gratiæ significationem et efficientiam: prætereà de Christi institutione, neque evangelistæ neque Apostolus dubitandi locum relinquunt. Quæ omnia cùm in unum conveniant ad sacramenti veritatem confirmandam, nullis aliis argumentis opus esse perspicitur. *Aug. lib.* 3, *de Trinit. cap.* 4. *et lib.* 20. *contra Faust. cap.* 13. *Ambr. lib.* 1. *de Sacram. cap.* 2. *Trident. sess.* 13. *de Euch. c.* 5. *D. Thom.* 3. *p. q.* 73. *art.* 1.

Multa sunt in Eucharistiâ quibus sacramenti nomen tribuitur.

VIII. Sed illud diligenter pastoribus observandum est, multa in hoc mysterio esse, quibus aliquandò sacramenti nomen sacri scriptores tribuerunt. Interdum enim et consecratio et perceptio, frequenter verò et ipsum Domini corpus, et sanguis, qui in eucharistiâ continetur sacramentum vocari consuevit: inquit enim D. Augustinus, (1) sacramentum hoc duobus constare, visibili scilicet elementorum specie, et invisibili carne, et sanguine ipsius Domini nostri Jesu Christi. *August. hic ad sensum potiùs quàm ad verba citatus; sed lege hâc de materiâ librum Lanfranci contra Berengarium: constat.* 23. *tantùm capitibus: vide de consecrat. distinct.* 2. *ferè tota.*

Nota.

Atque ad eumdem modum hoc (2) sacramentum adorandum esse: nimirum corpus et sanguinem Domini intelligentes, affirmamus. Verùm hæc omnia minùs propriè sacramenta dici perspicuum est. Ipsæ

(1) *De Catech. erud. lib.* 3. *c.* 16. — (2) *Trid. sess.* 15. *De Euch. cap.* 5. *et can.* 6.

autem panis et vini species veram et absolutam hujus nominis rationem habent.

Differt à reliquis sacramentis Eucharistia.

IX. Sed quantùm hoc sacramentum à reliquis omnibus differat, facilè colligitur.

Primò. Nam cætera sacramenta materiæ usu perficiuntur, dum scilicet alicui administrari ea contigit. baptismus enim sacramenti naturam tunc adipiscitur, cùm reipsâ homo aquâ abluitur: at verò ad eucharistiæ perfectionem satis est ipsius materiæ consecratio, utrumque enim sacramentum esse non desinit, quamvis in pyxide asservetur.

Secundò. Deinde in conficiendis aliis sacramentis nulla fit materiæ, atque elementi in aliam naturam mutatio. Etenim baptismi aqua, aut chrismatis oleum, cùm illa sacramenta administrantur, priorem aquæ et olei naturam non amittunt. In eucharistià verò quòd panis et vinum ante consecrationem erat, confectâ consecratione, verè est corporis et sanguinis Domini substantia.

Unicum est sacramentum Eucharistiæ licet duplex materia.

X. Licet autem duo sint elementa, panis scilicet et vinum, ex quibus integrum eucharistiæ sacramentum conficitur: non tamen plura sacramenta, sed unum tantùm esse, Ecclesiæ auctoritate docti, confitemur: aliter enim septenarius sacramentorum numerus, quemadmodum semper traditum, atque à conciliis (1) Lateranensi, (2) Florentino, et (3) Tridentino decretum

(1) *Ex conciliis citatis Lateranense generale sub Innocent. II. non numerat quidem distinctè septem sacramenta, sed de variis Canon. satis clarè colliguntur*—(2) *Florent. in decl. de Sac*—(3) *Trid. sess. 7. can. 1.*

est, constare non poterit: nam cùm hujus sacramenti gratia unum corpus mysticum efficiatur, ut sacramentum ipsum rei quam efficit, conveniat, unum esse oportet; atque unum quidem, non quia individuum sit, sed quia unius rei significationem habet. Nam quemadmodum cibus, et potio, quæ duæ diversæ res sunt, ad unam tantùm rem adhibentur, ut scilicet vires corporis reficiantur: ita etiam duas illis diversas sacramenti species respondere consentaneum fuit, quæ cibum spiritualem significarent, quo mentes sustinentur, et recreantur. Quare à Domino salvatore dictum est: (1) Caro mea verè est cibus, et sanguis meus verè est potus.

Tria significat Eucharistiæ sacramentum.

Sed diligenter explicandum est, quid eucharistiæ sacramentum significet ut fideles sacra mysteria oculis intuentes, simul etiam divinarum rerum contemplatione animum pascant. Tria verò sunt, quæ nobis hoc sacramento indicantur.

Passionem Christi.

Primum est Christi Domini passio, quæ jam præteriit: ipse enim docuit: (2) Hoc facite in meam commemorationem: et Apostolus (3) testatus est: quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.

Cœlestem gratiam.

Alterum est divina et cœlestis gratia; (4) quæ præsens ad animam alendam et conservandam hoc sacramento tribuitur. Quemadmodum enim baptismo in novam vitam gignimur; confirmatione roboramur: ut

(1) *Joan.* 6. 55. — (2) *Luc.* 22. 19. — (3) 1 *Cor.* 11. 26. — (4) *Tertul. de Resur. carnis. c.* 8.

Satanæ repugnare, et palam Christi nomen profiteri possimus : ita eucharistiæ sacramento alimur ac sustentamur.

Gloriam æternam.

Tertium est, quod futurum prænunciat, æternæ jucunditatis et gloriæ fructus quos in cœlesti patriâ ex Dei promissione capiemus. Hæc igitur tria, quæ instantis, præteriti, et consequentis temporis varietate distingui perspicuum est, sacris mysteriis ita significantur, ut totum sacramentum, quamvis ex diversis speciebus constet, ad singula horum declaranda, tanquam ad unius rei significationem, referatur.

Duplex Eucharistiæ materia panis et vinum.

XI. Sed in primis cognoscenda est à pastoribus hujus sacramenti materia : tum ut ipsi ritè illud possint conficere; tum etiam ut fideles admoneantur cujus rei symbolum sit, atque ejus rei quam significat studio et desiderio exardescant. Duplex itaque est hujus sacramenti materia, altera panis ex tritico confectus, de quâ primò agetur : de alterâ posteà dicendum erit. Nam, ut docent evangelistæ Matthæus, (1) Marcus, (2) et Lucas, (3) Christus Dominus panem in manus accepit, benedixit, et fregit dicens : Hoc est corpus meum. Apud Joannem quoque idem Salvator noster seipsum panem appellavit, cùm inquit : (4) Ego sum panis vivus, qui de Cœlo descendi. *Vide de Cons. dist.* 2. *c.* 1. *et* 2. *et* 55. *ubi habes de hâc materiâ decreta Alexandri papæ in* 1 *Epistol. ad omnes orthodoxos ; et Cyprian. lib* 2. *Epistol.* 3. *et Ambros. lib.* 4. *de sacramentis cap.* 4. *vide etiam Iren. lib.* 4. *c.* 34. *et lib.* 5. *c.* 2.

(1) *Matth.* 26. 26 —(2) *Marc.* 14. 22. —(3) *Luc,* 22. 19.—(4) *Joan.* 6. 41.

Panis triticeus vera Eucharistiæ materia.

XII. Cùm autem varia sint panis genera; vel quia materiâ differunt, ut cùm alius ex tritico, alius ex hordeo, aut ex leguminibus, cæterisque terræ frugibus confectus est; vel quia diversis qualitatibus præditi sunt: (uni enim fermentum additus, alter verò fermenti omninò expers esse potest) (1) quod ad primum attinet, Salvatoris verba ostendunt, panem ex tritico confici oportere: communi enim loquendi consuetudine, cùm panis absolutè dicitur, panem ex tritico intelligi satis constat. Id etiam veteris Testamenti figurâ declaratur: præceptum enim à Domino fuerat ut (2) panes propositionis, qui hoc sacramentum significabant, ex similâ conficerentur.

Azymus panis Eucharistiæ materia.

XIII. Sed quemadmodùm nullus panis, nisi triticeus apta ad sacramentum materia putandus est: (hoc enim apostolica traditio nos docuit, et Ecclesiæ catholicæ auctoritas firmavit) ita etiam ex iis quæ Christus Dominus gessit, azymum esse debere, facilè intelligitur, ipse enim (3) primo azymorum die, quo nihil fermentati domi habere Judæis licebat, hoc sacramentum confecit, atque instituit. *Vide lib. de decretal. tit. de celebrat. Missarum, c. ult. ubi habes auctoritatem Honorii Papæ 2.*

Objectio solvitur.

XIV. Quòd si quis Joannis evangelistæ auctoritatem opponat, qui hæc omnia ante festum diem paschæ acta esse commemorat, ea ratio facilè dissolvi potest. Etenim quem primum azymorum diem cæteri evangelistæ

(1) *D. Thom.* 3. *p q.* 74. *c.* 3. — (2) *Levit.* 24. 5. — (3) *Matt.* 26. 17. *Marc.* 14. 12. *Luc.* 22. 7.

appellârunt, quòd ferià quintà vesperi dies festi azymorum inciperent, quo tempore Salvator noster pascha celebravit, eum ipsum diem Joannes (1) pridie paschæ fuisse describit; ut qui diei naturalis spatium, quod ab oriente sole inchoatur, in primis notandum existimavit. Quapropter divus etiam (2) Chrysostomus primum azymorum diem interpretatur eum diem, quo ad vesperam azyma comedenda essent. Sed azymi panis consecratio quantùm conveniat integritati et mentis munditiæ, quam fideles ad hoc sacramentum afferre debent, ab Apostolo docemur, cùm inquit: (3) Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi: etenim pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis.

Potest Eucharistia et in fermentato pane confici.

XV. (4) Neque tamen ea qualitas adeò necessaria existimanda est, ut, si illa pani desit, sacramentum confici non possit: utrumque enim panis genus veram et propriam panis rationem, et nomen habet. Quanquam nemini licet, privatâ auctoritate, vel potiùs temeritate laudabilem Ecclesiæ suæ ritum immutare: atque eò minùs id facere latinis sacerdotibus permissum est, quibus præterea pontifices (5) maximi præceperunt, ut ex azymo tantùm sacra mysteria conficerent: atque hæc de alterâ hujus sacramenti materià exposuisse satis sit: in quo tamen illud animadvertendum est, quàm multâ materià ad sacramentum conficiendum uti oporteat, definitum non esse: cùm il-

(1) *Joan.* 13. 1. — (2) *In Matth. hom.* 83. *c.* 1. — (3) *Cor.* 15. 7. — (4) *Conc. Florent. sess. ult.* — (5) *Lib.* 10. *decret. de celeb. miss. c. final.*

lorum etiam certus numerus definiri nequeat, qui aut possent, aut debeant sacra mysteria percipere.

Vinum vitis altera eucharistiæ materia.

XVI. Superest, ut de alterâ hujus sacramenti materiâ, et elemento dicatur. Est autem vinum ex vitis fructu expressum, cui modicum aquæ permixtum sit: nam Dominum salvatorem vino in hujus sacramenti institutione usum esse, catholica Ecclesia semper docuit, cùm ipse dixerit: (1) Non bibam amodò de hoc genimine vitis usque in diem illum. Quo in loco (2) Chrysostomus: De genimine, inquit, vitis quæ certè vinum, non aquam produxit; ut tantò ante illorum hæresim, qui aquam solam in hisce mysteriis adhibendam senserunt convellere videretur.

Aqua vino est admiscenda.

XVII. Aquam verò Dei Ecclesia vino semper admiscuit: primùm, quòd id à Christo Domino factum esse, et conciliorum auctoritate, et sancti Cypriani testimonio (3) comprobetur: deinde quòd sanguinis et aquæ quæ ex ejus latere exierunt, hâc permixtione memoria renovatur. Tùm verò aquæ ut in Apocalypsi (4) legimus populum designant: quare aqua vino admista fidelis populi cum Christo capite conjunctionem significat. Atque hoc ex apostolicâ traditione perpetuò sancta Ecclesia servavit.

Nota.

Sed quamvis aquæ admiscendæ ita graves rationes sint, ut eam sine mortali peccato prætermittere non liceat: ea tamen si desit, sacramentum constare potest.

(1) *Matth.* 26. 29. *Marc* 14. 25.—(2) *Hom.* 83 *in Matt.*—(3) *Cyp. lib.* 2 *Ep.* 3. *Trid. sess.* 22. *de sacrif. miss. c.* 7. *et can.* 9.—(4) *Apoc.* 17. 15.

Modicum aquæ est admiscendum.

XVIII. Illud autem sacerdotibus animadvertendum est, ut quemadmodum in sacris mysteriis aquam vino adhibere oportet, sic etiam modicam infundendam esse; nam ecclesiasticorum scriptorum sententiâ, et judicio, aqua illa in vinum convertitur. (1) Quare de eo Honorius pontifex ita scribit: Perniciosus in tuis partibus inolevit abusus, videlicet, quòd major quantitas aquæ in sacrificio, quàm vini, adhibetur: cùm secundùm consuetudinem rationabilem Ecclesiæ generalis, longè plus vini quàm aquæ adhibendum sit. Hujus igitur (2) sacramenti hæc duo tantùm elementa sunt, ac meritò pluribus decretis sancitum est, ne quid aliud præter panem et vinum, quod nonnulli facere non verebantur, offerre liceat.

Quàm sit conveniens materia Eucharistiæ.

XIX. sed jam videndum est, hæc duo panis et vini symbola quàm apta sint ad eas res declarandas, quarum sacramenta esse credimus et confitemur.

Primò. Primùm enim Christum nobis significant, ut vera est hominum vita. Ipse enim Dominus ait: (3) Caro mea verè est cibus, et sanguis meus verè est potus. Cùm igitur corpus Christi Domini vitæ æternæ alimentum illis præbeat, qui ejus sacramentum purè et sanctè suscipiunt: rectè iis potissimùm rebus conficitur, quibus hæc vita continetur; ut fideles facilè possint intelligere pretiosi corporis et sanguinis Christi communione mentem animumque saturari.

Secundò. Nonnihil etiam hæc ipsa (4) elementa ad id

(1) *Habetur lib.* 3. *Decretal. de celeb. miss. cap.* 13. — (2) *Vide de cons. dist.* 2. *c.* 1. 2. *et seq.* — (3) *Joan.* 6. 55. — (4) *Damasc. lib.* 4. *de fide Orth. c.* 14.

valent, ut eam cognitionem acccipiant homines, esse in sacramento corporis et sanguinis Domini veritatem. Nam cùm panem, et vinum in humanam carnem et sanguinem vi naturæ quotidie immutari animadvertimus; faciliùs adduci possumus hâc similitudine, ut credamus, panis et vini substantiam in veram Christi carnem verumque ejus sanguinem, cœlesti benedictione, converti.

Tertiò. Affert etiam aliquid adjumenti hæc admirabilis elementorum mutatio ad adumbrandum, quod fit in animâ. Ut enim, etsi nulla extrinsecùs panis et vini mutatio apparet, tamen eorum substantia in carnem et sanguinem Christi verè transit: ita etiam tametsi in nobis nihil immutatum videtur, interiùs tamen ad vitam renovamur, dum veram vitam in eucharistiæ sacramento accipimus.

Quartò. Accedit ad hæc, quòd, cùm unum Ecclesiæ corpus ex multis membris compositum sit, nullâ re magis elucet ea conjunctio, quàm panis vinique elementis. Panis enim ex multis granis conficitur, et vinum ex multitudine racemorum existit; atque ita nos, cùm multi simus, hujus divini mysterii vinculo arctissimè colligari, et tanquam unum corpus effici declarant.

Forma Eucharistiæ, quoad panem definitur et probatur.

XX. Sequitur nunc, ut de formâ, quâ ad consecrandum panem uti oporteat, agatur, non quidem ejus rei causâ, ut hæc mysteria fideli populo nisi necessitas cogat, tradantur: (eos enim qui sacris initiati non sunt, de his erudiri necessarium non est) sed ne formæ ignoratione, in sacramento conficiendo à sacerdotibus turpissimè peccetur.

E Scripturâ.

Itaque à sanctis evangelistis, Matthæo, et Lucâ, itemque ab Apostolo docemur, illam esse formam, HOC EST CORPUS MEUM; scriptum est enim: (1) Cœnantibus illis, accepit Jesus panem, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et dixit: accipite et manducate: hoc est corpus meum. Quæ quidem consecrationis forma, cùm à Christo Domino servata sit, eâ perpetuò catholica Ecclesia usa est.

A Patribus et conciliis.

Prætermittenda sunt hoc loco sanctorum Patrum testimonia, quæ infinitum esset enumerare, et concilii florentini decretum, quod omnibus patet, atque in promptu est: cùm præsertim ex illis Salvatoris verbis: (2) hoc facite in meam commemorationem, idem liceat cognoscere. *In decret. de Sacram. item. Trid. sess.* 13. *cap.* 1.

Nota.

Nam quod Dominus faciendum præcepit, non solùm ad id quod egerat, sed etiam ad ea quæ dixerat, referri debet, atque ad verba maximè pertinere intelligendum est, quæ non minùs efficiendi, quàm significandi causâ, prolata erant. *Quod ad Patres attinet, vide Amb. lib. de Sacram. c.* 4. *et* 5. *Chrys. hom. de prodit. Judæ. August. lib.* 3. *de Trinit. c.* 4. *Iren. lib.* 4. *contra hæret. c.* 34. *Orig. lib.* 8. *contra Celsum. Hesich. lib.* 6. *in Levit. c.* 22. *Cyril. Alex. Epist. ad Calosgrium Epis. Tertul. lib.* 5. *contra Marc. Hier. Epist.* 1.

Ratione. Sed ratione etiam id facilè persuaderi po-

(1) *Matth.* 26. 26. *Marc.* 14. 22. *Luc.* 22. 19. 1 *Cor.* 11. 24. — (2) *Luc* 22. 19.

test : nam forma ea est, quâ illud significatur quod in hoc sacramento efficitur : cùm autem hæc verba id quod fit significent, ac declarent, hoc est, panis conversionem in verum Domini nostri corpus, sequitur, formam in illis ipsis verbis constituendam esse ; in quam sententiam quod ab evangelistâ dictum est, (1) benedixit, licet accipere. Perinde enim videtur intelligendum, ac si dixisset, accipiens panem benedixit, dicens : hoc est corpus meum.

Nota.

Quamvis enim evangelista verba illa, ACCIPITE ET COMEDITE, præposuerit ; illis tamen non materiæ consecrationem ; sed usum tantummodò significari, perspicuum est ; quare à sacerdote quidem omninò proferri debent, sed ad sacramentum conficiendum necessaria non sunt.

Nota.

Quemadmodum etiam profertur conjunctio illa ENIM, in corporis et sanguinis consecratione : aliter enim fiet, ut si hoc sacramentum nemini administrandum sit, confici non oporteat, aut non possit quidem : cùm tamen dubitare non liceat quin sacerdos, prolatis ex more atque instituto sanctæ Ecclesiæ verbis Domini, aptam panis materiam verè consecret ; quamvis deinde contingat ut nulli unquam sacra eucharistia administretur.

Forma Eucharistiæ quoad vinum definitur et probatur

XXI. Jam verò, quod ad vini, quæ est altera hujus sacramenti materia, consecrationem attinet, ob eamdem causam, quam suprà commemoravimus, opus est ut sacerdos formam cognitam et perspectam ha-

(1) *Matth.* 26. 26.

beat. (1) Eam igitur his verbis comprehendi, certò credendum est : HIC EST CALIX SANGUINIS MEI, NOVI ET ÆTERNI TESTAMENTI, MYSTERIUM FIDEI, QUI PRO VOBIS, ET PRO MULTIS EFFUNDETUR IN REMISSIONEM PECCATORUM.

E Scripturâ.

Ex quibus verbis plura quidem è sacris Scripturis colliguntur : quædam verò in Ecclesiâ ex apostolicâ traditione conservata sunt. Nam quod dicitur, (2) hic est calix, à D. Lucâ, et ab Apostolo scriptum est; quod verò sequitur, sanguinis mei, vel (3) sanguis meus novi Testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum; partim à D. Lucâ, partim à D. Matthæo dictum est.

Traditione.

Verba autem illa, Æterni, et mysterium fidei, sancta traditio catholicæ veritatis interpres et custos nos docuit.

Ratione.

Verùm de hâc formâ nemo dubitare poterit, si quod anteà dictum est de forma consecrationis, quæ ad panis elementum adhibetur; hoc etiam loco attendatur : constat enim iis verbis, quæ vini substantiam in sanguinem Domini converti significant, hujus elementi formam contineri. Quare cùm verba illa hoc apertè declarent, perspicuum est, aliam formam constituendam non esse.

Sanguinis Christi tres effectus.

XXII. Exprimunt autem prætereà quosdam effusi sanguinis in Passione Domini admirabiles fructus qui ad hoc sacramentum maximè pertineant. (4) Unus est,

(1) *Decret. l. 3. de celeb. miss. c. 6.* — (2) *Luc.* 22. 20 1 *Cor.* 11. 25. — (3) *Luc.* 22. 20. *Matt.* 26. 28. — (4) *Heb.* 10. 20.

aditus ad æternam hereditatem, quæ novi atque (1) æterni Testamenti jure ad nos venit. Alter est, aditus ad justitiam per mysterium fidei: Jesum enim (2) per fidem in sanguinem ejus propitiatorem Deus proposuit, ut ipse sit justus et justificans eum, qui ex fide est Jesu Christi. Tertius est, (3) remissio peccatorum.

Verba consecrationis vini explicantur.

XXIII. Quoniam vero hæc ipsa consecrationis verba plena mysteriorum sunt, aptissimèque ad rem conveniunt, diligentiùs perpendere ea oportet. Quod verò dicitur: (4) HIC EST CALIX SANGUINIS MEI, sic intelligendum est: Hic est sanguis meus qui hoc calice continetur. Rectè autem, et appositè, dum sanguis hic, ut est fidelium potus, consecratur, calicis mentio facienda est: neque enim sanguis hujusmodi potionem satis significare videretur, nisi vase aliquo exceptus esset. Sequitur deinde, NOVI TESTAMENTI, quod quidem ob eam rem additum est, ut intelligeremus Christi Domini sanguinem non figurâ, quemadmodum in veteri Testamento fiebat (de eo enim apud Apostolum ad Hebræos legimus: Sine (5) sanguine Testamentum dedicatum non esse) sed verè, et reipsâ hominibus tradi: quod ad novum Testamentum pertinet. Quare Apostolus inquit: (6) Ideò novi Testamenti mediator est Christus, ut morte intercedente, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hereditatis. Verbum verò, ÆTERNI, ad hereditatem æternam, quæ Christi Domini æterni testatoris morte ad nos jure pervenit, referendum est. Quod subjicitur, MYSTERIUM FIDEI, non rei veritatem excludit; sed quod occultè latet, at-

(1) *Heb.* 13. 20. — (2) *Rom.* 3. 25, 26. — (3) *Heb.* 9. 12. *et d.* — (4) *Decret. l.* 3. *de celeb. miss.* c. 8. — (5) *Heb.* 9. 18. — (6) *Heb.* 9. 18.

quo

que ab oculorum sensu remotissimum est, certâ fide credendum esse significat. Diversa verò hisce verbis sententia hoc loco subjecta est ab eâ quam habent, cùm baptismo etiam tribuuntur: nam quod sanguinem Christi, sub vini specie latentem, fide cernimus, mysterium fidei dicitur. At baptismus, quoniam universam christianæ fidei professionem complectitur, à nobis fidei sacramentum, à Græcis mysterium jure appellatur. Quanquam aliâ etiam ratione sanguinem Domini fidei mysterium dicimus, quòd scilicet in eo maximè plurimum difficultatis, et negotii humana ratio experiatur cùm nobis fides credendum proponit Christum Dominùm, verum Dei Filium, simulque Deum et hominem mortem pro nobis pertulisse, quæ quidem mors sanguinis Sacramento designatur. Quapropter appositè hoc loco potiùs quàm in consecratione corporis, passio Dominica commemoratur, his verbis: QUI EFFUNDETUR IN REMISSIONEM PECCATORUM. Sanguis enim separatim consecratus ad passionem Domini, et mortem et passionis genus ante omnium oculos ponendum majorem vim et momentum habet. Sed verba illa quæ adduntur: PRO VOBIS, ET PRO MULTIS, à Matthæo, (1) et Lucâ, (2) singula à singulis sumpta sunt, quæ tamen sancta Ecclesia, spiritu Dei instructa, simul conjunxit: pertinent autem ad Passionis fructum, atque utilitatem declarandam; nam si ejus virtutem inspiciamus, pro omnium salute sanguinem à Salvatore effusum esse fatendum erit; si verò fructum quem ex eo homines perceperint cogitemus, non ad omnes, sed ad multos tantùm eam utilitatem pervenire facilè intelligemus. Cùm igitur, PRO VOBIS, dixit: vel eos, qui aderant, vel delectos ex Judæorum populo, quales erant discipuli, excepto Judâ, quibuscum loquebatur, signi-

(1) *Matth.* 26. 28. — (2) *Luc.* 22. 20.

ficavit. Cùm autem addidit, PRO MULTIS, reliquos electos ex Judæis aut gentibus intelligi voluit. Rectè ergo factum est, ut, pro universis, non diceretur; cùm hoc loco tantummodo de fructibus Passionis sermo esset quæ salutis fructum delectis solùm attulit. Atque hùc spectant verba illa Apostoli : (1) Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata. Et quod Dominus apud Joannem inquit: (2) Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Plurima alia in hujus consecrationis verbis latent mysteria, quæ pastores assiduâ rerum divinarum meditatione, et studio ipsi per se, juvante Domino, facilè assequentur.

Fide, non sensu de Eucharistiâ judicandum.

XXIV. Sed jam ad earum rerum explicationem ratio revertatur, quæ ut à fidelibus ignorentur, nullo modo committendum est. Ac quoniam Apostolus admonet, gravissimum scelus admitti ab iis qui (3) non dijudicant corpus Domini : hoc in primis doceant pastores, animum atque rationem à sensibus omni studio avocandam esse. Si enim fideles ea tantùm in hoc sacramento contineri sibi persuaserint, quæ sensibus percipiunt; in summam impietatem adducantur necesse est; cùm nihil aliud, præter panis ac vini speciem, oculis, tactu, odoratu, gustu sentientes, panem tantummodò ac vinum in sacramento esse judicaverint. Curandum igitur est, ut fidelium mentes, quàm maximè fieri potest, à sensuum judicio abstrahantur, atque ad immensam Dei virtutem et potentiam contemplandam excitentur.

(1) *Heb.* 9. 26. — (2) *Joan.* 17. 9. — (3) 1. *Cor.* 11. 29.

Tria per consecrationem in Eucharistiâ efficiuntur.

XXV. Tria enim sunt maximè admiranda, atque suscipienda, quæ in hoc sacramento verbis consecrationis effici, fides catholica sine ullâ dubitatione credit, ac confitetur.

Primum. Primum est, verum Christi Domini corpus, illud idem, quod natum ex Virgine, in Cœlis sedet ad dexteram Patris, hoc sacramento contineri. *Vide Dionys. de Eccles. Hierarch. c. 3. Ignat. Epist. ad Smyrn. Just. Apol. 2. Iren. lib. 4. c. 34. et l. 5. c. 2. Trid. sess. 13. c. 1. de Euch.*

Secundum. Alterum est, nullam in eo elementorum substantiam remanere: quamvis nihil magis à sensibus alienum, et remotum videri possit. *Cypr. de Cœnâ Domini. Euseb. Emiss. hom. 5. de Pasc. Cyrill. Hierosol. catechism. 1. et 3. et 4. Ambros. lib. 4. de Sacram. ch. 4. Chrysostom. hom. 83. in Matt. et 60. ad. pop. Antioch.*

Tertium. Tertium est, quod ex utroque facilè colligitur, etsi verba consecrationis id maximè exprimunt, accidentia, quæ aut oculis cernuntur, aut aliis sensibus percipiuntur, sine ullâ re subjecta esse mirâ quâdam atque inexplicabili ratione. Ac panis quidem, et vini accidentia omnia licet videre, quæ tamen nulli substantiæ inhærent, sed per se ipsa constant: cùm panis et vini substantia in ipsum Domini corpus et sanguinem ita mutetur, ut panis et vini substantia omninò esse desinant.

Corpus Christi verum existere in Eucharistiâ confirmatur à Scripturis.

XXVI. Verùm, ut priùs de primo agatur, conentur pastores explicare, quàm perspicua et clara sint Salvatoris nostri verba, quæ corporis ejus veritatem in

sacramento demonstrant, nam cùm inquit. (1) Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus: nemo, qui modò sanè mentis sit, ignorare potest, quid nobis intelligendum sit: præsertim cùm de humanâ naturâ sermo habeatur, quam in Christo verè fuisse, catholica fides dubitare neminem patitur: ut vir sanctissimus, atque doctissimus Hilarius (2) præclarè scripserit de veritate carnis et sanguinis Christi, cùm ex ipsius Domini professione, et fide nostrâ, caro ejus verè sit cibus, relictum non esse ambigendi locum. Verùm alter præterea locus à pastoribus enucleandus est, ex quo apertè licet cognoscere, verum Domini corpus et sanguinem in eucharistiâ contineri. Nam Apostolus posteaquam commemoravit panem, et vinum à Domino consecratum et sacra mysteria apostolis suis administrata esse, subjungit: (3) Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat: qui enim manducat et bibit indignè, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini. Quòd si, ut hæretici dictitant, nihil aliud in sacramento venerandum esset, præter memoriam et signum passionis Christi quid opus erat tam gravibus verbis fideles hortari, ut se ipsos probarent? Gravi enim illâ, judicii, voce declaravit Apostolus, nefarium aliquod scelus ab eo admitti, qui impurè sumens corpus Domini, quod in eucharistia occultè latet, ab alio ciborum genere non distinguit. Quod etiam supra in eâdem epistolâ uberiùs explicavit Apostolus his verbis: (4) Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quæ

(1) *Matth.* 16. 26, 28. *Marc.* 14. 22. 24. *Luc.* 22. 19. — (2) *S. Hilar, lib.* 8. *de Trinitat. super. illa verba, ut sint unum.* — (3) 1 *Cor.* 11. 28. — (4) 1 *Cor.* 10. 16.

quidem verba veram corporis et sanguinis Christi Domini substantiam demonstrant.

Confirmatur ampliùs illud idem Patrum consensu.

XXVII. Hæc igitur Scripturæ loca pastoribus explicanda erunt, atque in primis docendum, nihil in eis dubii aut incerti relictum esse: præsertim cùm hæc Ecclesiæ Dei sacrosancta auctoritas interpretata sit: ad cujus sententiæ cognitionem duplici viâ et ratione possumus pervenire. Prima est, cùm Patres, qui ab initio Ecclesiæ, atque omni deinceps ætate floruerunt, et Ecclesiasticæ doctrinæ optimi testes sunt consulimus: hi verò summo consensu omnes hujus dogmatis veritatem apertissimè tradiderunt. Quorum singula testimonia afferre, quoniam operosi laboris esset, satis erit pauca notare, vel indicare potiùs, ex quibus judicium de cæteris facilè fieri poterit. Primus igitur divus Ambrosius (1) fidem suam proferat, qui in libro de iis qui mysteriis initiantur, testatus est verum Christi corpus in hoc sacramento sumi, sicut verum ex Virgine sumptum est: idque certissimâ fide tenendum esse et alio loco docet, ante consecrationem panem ibi esse, post consecrationem autem carnem Christi. Accedat alter testis divus Chrysostomus (2) non minoris fidei et gravitatis, qui quidem cum multis aliis in locis hanc ipsam veritatem profitetur, et docet, tum verò præcipuè homiliâ 60. de iis qui sacra mysteria impurè sumunt: itemque homiliâ 41 et 45, in sanctum Joannem: inquit enim: Pareamus Deo, neque contradicamus; licet vel cogitationibus, vel oculis nostris videatur adversari, quod dicitur. Ipsius enim sermo infallibilis

(1) *Lib. 4. de Sacr. c. 4. et de iis qui myster. init. c. 9 vide et de consec. dist. 2 plurib. in locis.* (2) *S. Chrys. ad popul Antioch. homil. 60 et 61.*

est, sensus noster facilè seducitur. His verò omni ex parte consentiunt, quæ divus Augustinus acerrimus catholicæ fidei propugnator semper docuit, atque in primis titulum Psal. 33, exponens; scribit enim : Portare se in manibus suis, homini impossibile est, solique Christo convenire potest; ferebatur enim ille in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait : Hoc est corpus meum. Ac Cyrillus præterea, Justinus, et Irenæus adeò apertè libro 4, in Joannem veram Domini carnem in hoc sacramento esse affirmat, ut ejus verba nullis possint fallacibus et captiosis interpretationibus obscurari. Quòd si pastores alia etiam Patrum testimonia requirant, facilè erit sanctos Dionysium, Hilarium, Hieronymum, Damascenum addere, innumerabilesque alios, quorum de hàc re gravissimas sententias doctorum, ex piorum hominum industriâ, et labore in unum congestas passim legimus. *Divus Augustinus in Psalm.* 33. *Conc.* 1. *à medio ad finem usque Cyril. lib.* 4. *in Joannem. c.* 13; *et* 14. *et lib.* 10. *c.* 13. *Just. Apolog.* 2. *sub finem ad Antoninum pium. Iren. lib.* 3. *contra hæres. Dionys. Eccles. Hieronym c.* 3. *Hilar. lib.* 8. *de Trinit. Hieronym. Epist. ad Damasum. Damasc. lib* 4. *de Orthodox. fide, cap.* 14. Altera restat via, quâ sanctæ Ecclesiæ judicium in iis quæ ad finem pertinent, investigare liceat contrariæ scilicet doctrinæ, et opinionis damnatio.

Idem adhuc confirmatur conciliorum decretis.

XXVIII. At verò constat, semper corporis Christi veritatem in sancto eucharistiæ sacramento, ita per universam Ecclesiam diffusam et disseminatam esse, et consentienti voluntate ab omnibus fidelibus receptam, ut cùm ante quingentos annos Berengarius id negare ausus esset, ibique signum tantummodò esse

assereret, statim in Vercellensi concilio, quod Leonis IX auctoritate convocatum fuerat, omnium sententiis condemnatus ipse hæresim suam anathemati addixerit: qui posteà cùm ad eamdem impietatis insaniam rediisset, tribus aliis conciliis, Turonensi, et duobus Romanis, quorum alterum Nicolaus II, alterum Gregorius VIII, pontifices maximi convocârunt, damnatus est. Eam posteà sententiam Innocentius III, in concilio Lateranensi magno confirmavit, ac deinceps à Florentinâ et Tridentinâ synodis ejusdem veritatis fides apertiùs declarata ac stabilita est.

Idem probatur credendum, rationibus.

XXIX. Hæc igitur si pastores diligenter exposuerint, (ut nihil dicamus de iis qui erroribus obcæcati, nihil magis, quàm veritatis lucem, oderunt), et infirmos confirmare et piorum mentes summâ quâdam lætitiâ et voluptate afficere poterunt: cùm præsertim fidelibus dubitare non liceat, quin inter cæteros fideī articulos hujus etiam dogmatis fides comprehendatur.

Prima. Nam cùm Dei summam omnium rerum potestatem credunt, et confitentur, credant etiam necesse est, potestatem ei non defuisse maximi hujus operis efficiendi, quod in eucharistiæ sacramento admiramur et colimus.

Secunda. Deindè cùm credunt sanctam Ecclesiam catholicam, necessariò sequitur ut simul credant eam esse, quam explicavimus, hujus sacramenti veritatem.

Quanta sit Ecclesiæ dignitas ob Eucharisticum sacramentum.

XXX. Sed nihil est profectò, quod ad piorum jucunditatem et fructum addi possit, cùm hujus altissimi sacramenti dignitatem contemplantur. Primum enim intelligunt, quanta sit evangelicæ legis perfectio,

cui datum est, id re ipsâ habere, quod signis Mosaïcæ legis tempore adumbratum fuerat. Quare divinitùs dictum est à Dionysio (1), Ecclesiam nostram mediam esse inter Synagogam, et supremam Hierusalem, ac propterea utriusque participem. Ac profectò satis mirari fideles nunquàm poterunt sanctæ Ecclesiæ perfectionem, ejusque gloriæ altitudinem: cùm inter eam, et cœlestem beatitudinem unus tantùm gradus interesse videatur: hoc enim nobiscum cœlitibus commune est, ut utrique Christum Deum, et hominem præsentem habeamus: sed quo uno gradu ab eis distamus, illi præsentes beatâ visione perfruuntur: nos præsentem, et tamen ab oculorum sensu remotum, sacrorum mysteriorum admirabili integumento se occultantem, firmâ et constanti fide veneramur. Præterea, fideles hoc sacramento Christi salvatoris nostri perfectissimam charitatem experiuntur; ejus enim bonitatem maximè decuit, naturam, quam à nobis sumpserat, à nobis nunquàm subtrahere: sed quantùm fieri posset, esse, versarique nobiscum vellet: ut illud omni tempore verè, et propriè dictum videretur: (2) Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.

Totus Christus ut Deus et homo in Eucharistiâ continetur.

XXXI. Jam verò hoc loco à pastoribus explicandum est, non solùm verum Christi corpus, et quidquid ad veram corporis rationem pertinet, velut ossa et nervos; sed etiam totum Christum in hoc sacramento contineri. Docere autem oportet Christum nomen esse Dei hominis, unius scilicet personæ, in quâ divina et humana natura conjuncta sit: quare utramque substantiam, et quæ utriusque substantiæ consequentia

(1) *De Eccl. Hierar. c. 3. p.* 1. — (2) *Prov* 8. 31.

sunt, divinitatem, et totam humanam naturam, quæ ex animâ et omnibus corporis partibus, et sanguine etiam constat complectitur: quæ omnia in sacramento esse credendum est. Nam cùm in Cœlo tota humanitas divinitati in unâ personâ et hypostasi conjuncta sit, nefas est suspicari, corpus, quod in sacramento inest, ab eâdem divinitate sejunctum esse. *Vide de Consecr. dist. 2. multis in locis. Item Ambr. de iis qui myst. init. c. 9. D. Th. p. 3. q. 72. art. 1.*

Quæcumque sunt Christi, non eodem modo esse incipiunt in Eucharistiâ.

XXXII. In quo tamen pastores animadvertant necesse est, non omnia eâdem ratione, aut virtute in hoc sacramento contineri. Quædàm enim sunt, quæ ex vi, et efficientia consecrationis in sacramento esse dicimus: nam cùm verba illa efficiant quidquid significant, id esse in sacramento ex vi sacramenti divinarum rerum scriptores appellarunt, quod verborum formâ exprimitur ita si contingeret, ut aliquid ab aliis rebus omninò sejunctum esset, id sòlùm, quod forma significaret, in sacramento esse, cætera non item esse docuerunt: quædam verò in sacramento continentur, quod illis rebus conjuncta sint, quæ formâ exprimuntur: nam cùm forma, quæ ad panem consecrandum adhibetur, corpus Domini significet, cùm dicitur: Hoc est corpus meum, ipsum Christi Domini corpus ex vi sacramenti in eucharistiâ erit.

Per concomitantiam in Eucharistiâ quæ sint.

XXXIII. At quia corpori, sanguis, anima, et divinitas conjunguntur, hæc quoque in sacramento erunt omnia, non quidem ex consecrationis virtute, sed ut ea quæ corpori conjuncta sunt. Atque hæc ex concomitantiâ in sacramento esse dicuntur: quâ ratione to-

tum Christum in sacramento esse perspicuum est : si enim duo aliqua inter se reipsâ conjunguntur, ubi unum sit, ibi alterum etiam esse necesse est. Sequitur itaque, totum Christum usque adeò tam in panis, quàm in vini specie contineri : ut quemadmodùm in panis specie non corpus modò, sed etiam sanguis et totus Christus verè inest : sic contrà in vini specie non solùm sanguis, sed corpus et totus Christus verè insit.

Cur separatìm panis et vinum consecrentur.

XXXIV. Sed quanquàm hæc ita se habere omnibus fidelibus certum et persuasissimum esse debet : optimo tamen jure institutum est, ut separatìm duæ consecrationes fierent. Primò enim, ut passio Domini, in quâ sanguis à corpore divisus est, magìs referatur ; cujus rei causâ in consecratione sanguinem effusum esse meminimus. Deindè maximè consentaneum fuit, ut quoniam sacramento ad alendam animam utendum nobis erat, tanquàm cibus et potus institueretur, ex quibus perfectum corporis alimentum constare perspicuum est.

Christus totus in quâlibet particulâ.

XXXV. Neque verò illud prætermittendum, non solùm in utrâque specie, sed in quavis utriusque speciei particulâ totum Christum contineri : sic enim Augustinus (1) scriptum reliquit : Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est, nec per singulos minuitur : sed integrum se præbet in singulis : atque id prætereà ex evangelistis facilè colligi potest.

Plures panis particulæ non separatìm consecrandæ.

XXXVI. Neque enim credendum est, singula panis

(1) *Aug. de consec. dist. 2. c. singulis.*

frusta propriâ verborum formâ à Domino consecrata esse, sed eâdem simul omnem panem, qui ad sacra mysteria conficienda, atque apostolis distribuenda satis futurus esset: id quod de calice factum esse apparet, cùm ipse dixit; (1) ACCIPITE ET DIVIDITE INTER VOS. Hactenùs quæ explicata sunt eò pertinent, ut ostendant pastores, verum Christi corpus et sanguinem in eucharistiæ sacramento contineri.

Post consecrationem nec panis, nec vini substantiam remanere probatur.

XXXVII. Nunc, quod alterum erat propositum, docebunt etiam panis et vini substantiam in sacramento post consecrationem non remanere. Hoc verò quamvis maximam admirationem meritò habere possit, tamen cum eo, quod priùs demonstratum est, necessariò conjungitur.

Ratione.

Primò : Etenìm si est verum Christi corpus sub panis et vini specie post consecrationem, omninò necesse est, cùm ibi anteà non esset, hoc vel loci mutatione, vel creatione, vel alterius rei in ipsum conversione factum esse. At verò fieri non posse constat, ut corpus Christi in sacramento sit, quod ex uno in alium locum venerit: ita enim fieret, ut à Cœli sedibus abesset; quoniam nihil movetur, nisi locum deserat, à quo movetur. Creari autem corpus Christi, minùs credibile est, ac ne in cogitationem quidem cadere hoc potest: relinquitur ergo ut in sacramento sit corpus Domini, quòd panis in ipsum convertatur. Quare ut nulla panis substantia remaneat necesse est.

(1) *Luc.* 22. 17.

Conciliorum decretis.

Secundò : Hâc ratione adducti patres et majores nostri in conciliis Lateranensi (1) magno, et Florentino, (2) hujus articuli veritatem apertis decretis confirmârunt; à Tridentinâ (3) verò synodo explicatiùs ita definitum : Si quis dixerit in SS. eucharistiæ sacramento remanere substantiam panis et vini unà cum corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi, anathema sit.

Auctoritate Scripturarum.

Tertiò. Hæc verò ex testimoniis Scripturarum facilè fuit colligere : primùm, quòd in ejus sacramenti institutione ipse Dominus dixit : (4) Hoc EST CORPUS MEUM: vocis enim, hoc, ea vis est, ut omnem rei præsentis substantiam demonstret; quòd si panis substantia remaneret, nullo modo verè dici videretur : hoc est corpus meum. Deinde Christus Dominus apud Joannem : (5) Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ, panem videlicet carnem suam vocans. Ac paulò post subjecit : (6) Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Et rursùs : (7) Caro mea verè est cibus, et sanguis meus verè est potus. Cùm ergo tam claris et perspicuis verbis carnem suam panem, et cibum verum sanguinem item verum potum nominaverit; satìs videtur declarâsse, nullam in sacramento substantiam panis et vini remanere.

Patrum auctoritate et consensu.

Quartò. Atque hanc perpetuò sanctorum Patrum con-

(1) *Lateran. Concil. c.* 1, — (2) *Flor. in Epist. Eugenii IV. data ad Arm. et à concilio approbata.* — (3) *Trid. sess.* 13. *can.* 4. — (4) *Matth.* 26. 26. *Marc.* 14. 22. *Luc.* 22. 18. 1 *Cor.* 11. 24 — (5) *Joan* 6. 52. — (6) *Joan.* 6. 54. — (7) *Joan.* 6 56.

sentientem fuisse doctrinam, qui eos evolverit, facilè intelliget. Divus quidem Ambrosius (1) ita scribit : Tu fortè dicis : Meus panis est usitatus ; sed panis iste, panis est ante verba sacramentorum : ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi : quod quidem ut faciliùs probare posset, varia deinde affert exempla et similitudines : alibì verò, cùm verba illa interpretaretur : (2) Omnia quæcumque Dominus voluit, fecit in cœlo et in terrâ : licet inquit, (3) figura panis et vini videatur, nihil tamen aliud, quàm caro Christi et sanguis post consecrationem credendum est, atque eisdem ferè verbis, eamdem sententiam sanctus Hilarius (4) exponens docuit, quamvis extrinsecùs panis, et vinum videatur, verè tamen corpus et sanguinem Domini esse.

Cur Eucharistia post consecrationem panis vocetur.

XXXVIII. Sed moneant pastores, hoc loco mirandum non esse, si post consecrationem panis etiam vocetur : hoc enim nomine eucharistia appellari consuevit ; tum quia panis speciem habeat, tum quia naturale alendi et nutriendi corporis vim, quæ panis propria est, adhuc retineat. Eam autem esse sacrarum Litterarum consuetudinem, ut res ita appellet, cujusmodi esse videantur, satis ostendit quod in Genesi dictum est, (5) tres viros Abrahæ apparuisse, qui tamen tres angeli erant. Et duo illi, qui apostolis, ascendente in Cœlum Christo Domino, apparuerunt, cùm essent angeli, (6) viri dicuntur. *Vide Divum Thomam* 3. *p. quæst.* 75. *art.* 3 *et* 4.

(1) *Lib.* 4. *de sacr. c.* 4. *et l.* 5. *c.* 4. — (2) *Ps.* 134. 6. — (3) *De consec. dist.* 2. *c. Omnia.* — (4) *Hilar. de Trin. lib.* 8. *et de consec. dist.* 2. *c.* 28. — (5) *Genes.* 18. 2. — (6) *Act.* 1. 10.

Conversio quæ fit in Eucharistiâ ut cautè populis explicanda.

XXXIX. Difficillima est omninò hujus mysterii explicatio : sed tamen conabuntur pastores, iis qui magis in divinarum rerum cognitione profecerunt (nam qui adhuc imbecilliores sunt, verendum esset, ne rei magnitudine opprimerentur) conabuntur, inquam, tradere hujus admirabilis conversionis modum : quæ ita fit, ut tota panis substantia divinâ virtute in totam corporis Christi substantiam, totaque vini substantia, in totam sanguinis Christi substantiam, sine ullâ Domini nostri mutatione convertatur. Neque enim Christus aut generatur, aut mutatur, aut augescit, sed in suâ substantiâ totus permanet. Quod mysterium cùm divus Ambrosius (1) declarat : vides, inquit, quàm operatorius sit sermo Christi. Si ergo tanta vis est in sermone Domini Jesu, ut inciperent esse quæ non erant, mundus scilicet : quantò magis operatorius est, ut sint quæ erant, et in aliud commutentur? in quam sententiam alii etiam veteres et gravissimi patres scriptum reliquerunt ; Divus quidem (2) Augustinus : Fideliter fatemur ante consecrationem, panem esse, et vinum, quod natura formavit; post consecrationem verò carnem Christi, et sanguinem quod benedictio consecravit. Damascenus : (3) Corpus secundùm veritatem conjunctum est divinitati, corpus ex sanctâ Virgine : non quòd ipsum corpus assumptum de Cœlo descendat ; sed quòd ipse panis et vinum in corpus et sanguinem Christi transmutentur.

(1) *D. Amb. lib. 4. de sacr. c. 4.* — (2) *Citatur. de Conse., dist. 2. can. Nos autem.* — (3) *Lib. 4. de Orthod. fid. c. 14.*

Hæc conversio transsubstantiatio dicitur.

XL. Hæc itaque admirabilis conversio convenienter et propriè à sanctâ catholicâ Ecclesiâ transsubstantiatio est appellata, quemadmodum sacra Tridentina synodus (1) docuit. Ut enim generatio naturalis quòd forma in eà mutatur, rectè et propriè transformatio dici potest : ita etiam, quòd in sacramento eucharistiæ tota unius rei substantia, in totam alterius rei substantiam transeat, verbum transsubstantiationis rectè, et sapienter à majoribus nostris inventum est.

De Transsubstantiatione curiosiùs non inquirendum.

XLI. Sed illud sæpissimè à sanctis Patribus repetitum fideles admonendi sunt, ne curiosiùs inquirant, quo pacto ea mutatio fieri possit. Nec enim percipi à nobis potest, nec in naturalibus mutationibus, aut in ipsâ rerum creatione ejus rei exemplum aliquod habemus. Verùm, quid hoc sit, fide cognoscendum est : quomodò fit, (2) curiosiùs non inquirendum.

Totum Christi corpus in minimâ particulâ continetur.

XLII. Non minorem verò cautionem pastores adhibeant oportet, in eo etiam mysterio explicando, quo modo Christi Domini corpus, (3) vel in minimâ panis particulâ, totum contineatur : vix enim unquàm hujusmodi disputationes instituendæ erunt : sed tamen quandò christiana charitas hoc postulaverit, primùm quidem meminerint, fidelium animos illâ voce præmunire : (4) Non erit impossibile apud Deum omne verbum.

(1) *Trid. sess.* 13. *c.* 4. *et can.* 2. *et de consecrat. dist.* 2. *cap. panis.* — (2) *Eccli.* 1. 22. — (3) *D. Thom.* 3. *p q.* 76. *Trid. sess.* 13. *c.* 3. *et can* 3. *et Florent. in Decr. Eugen.* — (4) *Luc.* 1. 73.

Quonam modo Christus existat in Eucharistiâ.

XLIII. Deinde vero doceant, Christum Dominum in hoc sacramento, ut in loco, non esse : etenim locus res ipsas consequitur, ut magnitudine aliquâ præditæ sunt. Christum verò Dominum eâ ratione in sacramento esse non dicimus : ut magnus, aut parvus est, quod ad quantitatem pertinet, sed ut substantia est. Substantia enim panis in Christi substantiam, non in magnitudinem, aut quantitatem convertitur. Nemo verò dubitat substantiam æque in parvo atque in magno spatio contineri. Nam et aeris substantia, totaque ejus natura sic in parvâ, ut in magnâ aeris parte, itemque tota aquæ natura non minùs in urnulâ, quàm in flumine insit necesse est. Cùm igitur panis substantiæ corpus Domini nostri succedat, fateri oportet, ad eumdem planè modum in sacramento esse, quomodò panis substantia ante consecrationem. Ea verò utrum sub magnâ, an sub parvâ quantitate esset, nihil ad rem omninò pertinebat.

Accidentia sine subjecto constant in eucharistiâ.

XLIV. Tertium restat, quod in hoc sacramento maximum atque admirabile videatur : quod quidem, jam duobus aliis explicatis, faciliùs à pastoribus tractari posse existimandum est, panis videlicet et vini species in hoc sacramento sine aliquâ re subjectâ constare : nam cùm anteà demonstratum sit, corpus Domini, et sanguinem verè in sacramento esse, ita ut nulla ampliùs subsit panis, et vini substantia : quoniam ea accidentia Christi corpori et sanguini inhærere non possunt : relinquitur, ut suprà omnem naturæ ordinem ipsa se nullâ aliâ re nisa sustentent. Hæc perpetua

tua et constans fuit catholicæ Ecclesiæ doctrina ; (1) quæ etiam facilè eorum testimoniorum auctoritate confirmari poterit, quibus anteà planum factum est nullam residere in eucharistiâ panis aut vini substantiam.

Debita fidelium erga Eucharistiam.

XLV. Sed nihil magìs fidelium pietati convenit, quàm, omissis subtilioribus quæstionibus, hujus admirabilis sacramenti majestatem venerari et colere : ac deinde in eo summam Dei providentiam suscipere, quòd sacrosancta mysteria sub panis et vini specie administranda instituerit.

Cur sub speciebus panis et vini Eucharistia sit instituta.

XLVI. Nam cùm à communi hominum natura maximè abhorreat humanæ carnis escâ, aut sanguinis potione vesci : sapientissimè fecit, ut sanctissimum corpus et sanguis sub earum rerum specie, panis, inquam, et vini, nobis administrarentur, quorum quotidiano et communi alimento maximè delectamur. Adjunctæ verò etiam sunt duæ illæ utilitates, quarum prima est, quòd ab infidelium calumniis liberati sumus : quas facilè effugere non possemus, si Dominum sub propria specie comedere videremur : altera est, quòd dum corpus et sanguinem Domini ita sumimus, ut tamen, quod verè sit, sensibus percipi non possit, hoc ad fidem in animis nostris augendam plurimum valet : quæ fides, ut sancti Gregorii (2) sententiâ pervulgatum est, ibi non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum. *Vide Cyrill. lib.* 4. *in Joan. c.* 32. *Cypr. de Cœnâ Domini. Amb. de Sacram. lib.* 4. *c.* 4. *Aug. Tract.*

(1) *Vide de cons. dist.* 7. *c. Nos autem et Decr. lib.* 1. *tit. de cel. Miss. c. Cùm Mate. et D. Th.* 3. *p. q* 75. *a* 3. *et q.* 77. *a* 1. — (2) *Hom.* 26. *sup. Evang.*

27. *in Joan. D. Thom. p. 3. q. 74. art 1. et q. 75. a 1.* Hæc autem, quæ hactenùs exposita sunt, non nisi magnâ adhibitâ cautione, pro audientium captu, et temporum necessitate explicanda erunt.

Vis Eucharistiæ mirabilis, et fructus innumeri.

XLVII. Verùm, quæ de hujus admirabilis (1) Sacramenti virtute, et fructibus dici possunt, nullum esse genus fidelium existimandum est, ad quos earum rerum cognitio non pertineat, et quibus maximè necessaria videri non debeat. Ut etenim eucharistiæ utilitatem fideles intelligant, ob eam potissimùm causam, quæ de hoc sacramento, tam multis verbis disseruntur, cognoscenda sunt. Sed quoniam immensæ ejus utilitates et fructus nullâ oratione explicari possunt, unus aut alter locus à pastoribus tractandus erit, ut ostendant, quæ in sacrosanctis illis mysteriis bonorum omnium copia et affluentia inclusa sit.

Omnium sacramentorum fons est Eucharistia.

XLVIII. Hoc verè aliquâ ex parte ita assequentur, si omnium sacramentorum vi, atque naturâ patefactâ, eucharistiam fonti, cætera rivulis comparaverint; verè enim, ac necessariò fons omnium gratiarum dicenda est: cùm fontem ipsum cœlestium charismatum et donorum omniumque sacramentorum auctorem Christum Dominum admirabili modo in se contineat: à quo tanquàm à fonte ad alia sacramenta, quidquid boni et perfectionis habent, derivatur. Ex hoc igitur divinæ gratiæ amplissima munera, quæ nobis hoc sacramento impertiuntur, facilè colligi poterunt.

(1) *Trid. sess. 13. c. 3. et can. 5. Iren. lib. 4. c. 14. Cyril. lib. 4. in Joan. c. 11 et 14. Chrysost. homil. 45. in Joan. D Thom. 3. p. q. 79.*

Quod cibus corpori, illud Eucharistia spiritui confert.

XLIX. Commodè etiam fieri videbitur, si panis et vini natura, quæ hujus sacramenti symbola sunt, perpendatur. Nam quos usus corpori panis et vinum affert, eos omnes animæ saluti et jucunditati, ac meliori quidem et perfectiori ratione, eucharistiæ sacramentum præbet. Neque enim hoc sacramentum in substantiam nostram, ut panis, et vinum mutatur, sed nos quodammodo in ejus naturam convertimur; ut rectè illud divi Augustini (1) ad hunc locum transferri possit: cibus sum grandium: cresce et manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. *Vide Ambros. lib.* 5. *de Sacram. c.* 1. *et Chrys. hom.* 45. *in Joannem.*

Gratia per Eucharistiam influit in animam.

L. Quòd (2) si gratia et veritas per Jesum Christum facta est, in animam quoque influat est necesse, cùm eum purè et sanctè accipias, qui de se ipso dixit: (3) Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. Nam qui pietatis et religionis studio affecti hoc sacramentum sumunt, nemini dubium esse debet, quin ita Filium Dei in se admittant, ut ejus corpori tanquàm viva membra inserantur; siquidem scriptum est: (4) Qui manducat me, et ipse vivet propter me. Item: Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ. Quem locum Cyrillus (5) dùm interpretatur, inquit: Dei verbum uniens seipsum propriæ carni, fecit ipsam vivificativam. Eum ergo decebat, miro quodam modo uniri corporibus per sacram ejus carnem, et pretiosum sangui-

(1) *Lib.* 7. *Conf. c.* 10.—(2) *Joan.* 1. 17.—(3) *Joan.* 6. 56.—(4) *Joan* 6. 57. — (5) *Lib.* 4. *in Joan. c.* 12 *et* 14. *et Ep.* 10 *ad Nestor.*

nem, quæ accipimus in benedictione vivificativâ, in pane et vino.

Ubi peccatum, ibi nil prodest Eucharistia.

LI. Verùm, quod dicitur eucharistiâ gratiam tribui, pastores admoneant oportet ita intelligendum non esse, perindè ac necesse non sit, ut qui reipsâ hoc sacramentum utiliter percepturus est, gratiam anteà adeptus fuerit. Constat enim quemadmodùm mortuis corporibus naturale alimentum nihil prodest: ita etiam animæ, quæ spiritu non vivit, sacra mysteria non prodesse.

Nota. Ac propterea panis et vini speciem habent, ut significetur, non quidem revocandæ ad vitam animæ, sed in vitâ conservandæ causâ instituta esse.

Propter Eucharistiam etiam prima gratia datur, et cur?

LII. Verùm hoc ideo dictum est, quoniam prima etiam gratia (quâ omnes præditos esse oportet, antequàm sacram eucharistiam ore contingere audeant, (1) ne judicium sibi manducent et bibant) nemini tribuitur, nisi hoc ipsum sacramentum desiderio et voto percipiant. Est enim omnium sacramentorum finis, et ecclesiasticæ unitatis ac conjunctionis symbolum; neque extrà Ecclesiam consequi gratiam ullus potest.

Nota. Deinde, quoniam, utì corpus cibo naturali non conservatur modò, sed etiam augetur, gustusque novam quotidiè ex eo voluptatem et suavitatem percipit, ita etiam sacræ eucharistiæ cibus non solùm animam sustentat, sed vires illi addit, efficitque ut spiritus divinarum rerum delectatione magìs, ac magis commoveatur: ob eam causam fit ut gratiam hoc sacramento tribui rectè et verissimè dicatur: jure enim mannæ comparari potest, (2) ex quo omnis saporis suavitas percipiebatur.

(1) 1 *Cor.* 11. 29.—(2) *Sap.* 26. 20.

Leviora peccata per Eucharistiam remittuntur.

LIII. Remitti verò eucharistiâ et condonari leviora peccata, quæ venialia dici solent, non est quod dubitari debeat. Quidquid enim cupiditatis ardore anima amisit, dùm levi aliquâ in re parùm offendit, totum id eucharistia, eas ipsas minores culpas abstergens, restituit: quemadmodùm etiam (neque enim à proposita similitudine discedendum videtur) quod innati caloris vi quotidiè detrahitur, ac deperit, paulatìm addi, et refici naturali alimento sentimus. Quare meritò à divo Ambrosio (1) de hoc cœlesti sacramento dictum est: Iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianæ infirmitatis.

Innocent. III. lib. 4. de mist. Miss. c. 44. Cyrill. lib. 4. in Joannem, c. 17. et lib. 3. c. 36. Inter opera divi Bernardi habetur cujusdam sermo Domini qui incipit : Panem Angelorum, *et singularis est de eucharistiâ, videatur et D. Thomas 3. p. q. 79.*

Nota diligenter.

Verùm hæc de iis peccatis intelligenda sunt, quorum sensu et delectatione animus non permovetur.

Contra adversa roborat Eucharistia.

LIV. Illa prætereà in sacris mysteriis vis est, (2) ut nos à criminibus puros et integros, atque à tentationum impetu incolumes servet, ac tanquàm cœlesti medicamento animam præparet, ne alicujus mortiferæ perturbationis veneno facilè infici, ac corrumpi queat. Atque ob eam etiam causam, ut testatur divus Cyprianus, (3) cùm olim à tyrannis fideles ad tormenta et cædem propter christiani nominis confessionem vulgò

(1) *Lib. 4. de Sacr. c. 6. et lib. 5. c. 4.*—(2) *Aug. Tract. 26. in Joan.* — (3) *Lib. 1. Epist. 2. ad Corn.*

raperentur, ne illi fortè dolorum acerbitate victi, in salutari certamine deficerent, vetus in ecclesiâ catholicâ mos fuit, ut eis ab episcopis Dominici corporis et sanguinis sacramenta præberentur.

Libidinem cohibet Eucharistia.

LV. Sed carnis etiam libidinem cohibet ac reprimit; dum enim charitatis igne animos magìs incendit, concupiscentiæ ardorem restinguat necesse est.

Eucharistia viam munit ad æternam gloriam.

LVI. Postremò, ut uno verbo omnes hujus sacramenti utilitates et beneficia comprehendantur, dicendum est, sacræ eucharistiæ summam vim esse ad æternam gloriam comparandam. Scriptum est enim: (1) Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. *Vide Chrysost. de sacerdotio dial.* 6. *D. Thom.* 3. *p. q.* 79. *art.* 2.

Hujus videlicet sacramenti gratiâ fideles, dùm hanc vitam degunt, summâ conscientiæ pace et tranquillitate perfruuntur: deinde ejus virtute recreati, non secùs atque Helias, (2) qui subcinericii panis fortitudine ambulavit usque ad montem Dei Horeb, cùm ex vitâ emigrandi tempus advenit, ad æternam gloriam et beatitudinem ascendant.

Nota. Hæc omnia à pastoribus latissimè explicabuntur, si vel divi Joannis, cap. 6. in quo multiplices hujus sacramenti effectus aperiuntur, tractandum sumpserint: vel admiranda Christi Domini facta percurrentes, ostenderint, cùm eos jure ac meritò beatissimos fuisse existimamus, in quorum (3) tecta mortalis receptus est, vel qui illius (4) vestis aut fimbriæ tactu sani-

(1) *Joan.* 6. 54. — (2) 3 *Reg.* 19. 6.—(3) *Luc.* 19. 9. — (4) *Matth.* 9. 20. *et* 14 36.

tatem recuperârunt ; multò nos beatiores et feliciores esse, in quorum animas immortali gloriâ præditus ingredi non gravetur, ut ejus vulnera sanet omnia : eamque amplissimis muneribus ornatam sibi conjungat.

Triplex modus sumendi Eucharistiam.

LVII. Verùm docendum est, à quibus ingentes illi sacræ eucharistiæ fructus, qui modò commemorati sunt, percipi possint : neque unam tantùm esse communicandi rationem, ut fidelis populus discat meliora charismata æmulari. Rectè igitur, et sapienter majores nostri, ut in Tridentina synodo (1) legimus, tres hujus sacramenti sumendi rationes distinxerunt.

Sacramentaliter.

Alii enim sacramentum tantùm accipiunt, ut peccatores, qui sacra mysteria impuro ore et corde accipere non verentur, quos Apostolus ait (2) indignè manducare et bibere corpus Domini. De his divus Augustinus (3) ita scribit : qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, procul dubio non manducat spiritualiter ejus carnem, licet carnaliter et visibiliter premat dentibus sacramenta corporis et sanguinis. Qui itaque hoc modo affecti sacra mysteria accipiunt, non solùm ex his nullum capiunt fructum : sed ipso Apostolo teste, (4) judicium sibi manducant, et bibunt.

Spiritualiter.

Alii verò spiritu tantummodò eucharistiam sumere dicuntur : ii sunt qui desiderio et voto propositum cœlestem illum panem comedunt, fide vivâ incensi, (5) quæ per dilectionem operatur : ex quo si non omnes, maximos certè utilitatis fructus consequuntur.

(1) *De consec. dist.* 2. *can.* 46. *ses.* 15. *cap.* 8. — (2) 1 *Cor.* 11. 29. — (3) *In Joan. Tract.* 16. *et contra Donat. lib* 5 *cap.* 8. — (4) 1 *Cor.* 11. 29. — (5) *Gal.* 5. 6.

Sacramentaliter et spiritualiter.

Alii deniquè sunt, qui sacramento et spiritu sacram eucharistiam percipiunt : qui cùm ex Apostoli doctrinâ (1) priùs se probaverint, ac veste nuptiali ornati ad divinam hanc mensam accesserint, ex eucharistiâ capiunt uberrimos illos, quos anteà diximus, fructus.

Nota. Quare perspicuum est eos se maximis et cœlestibus bonis privare, qui cùm ad corporis Domini sacramentum etiam sumendum parati esse possint, satìs habent spiritu tantùm sacram communionem accipere.

Ad Eucharistiam accedens præparare se debet, et cur.

LVIII. Sed jam docendum est quâ ratione præparatos fidelium animos esse oporteat, antequàm ad sacramentalem eucharistiæ perceptionem veniant.

Primò. Ac primùm quidem, ut pateat eam preparationem maximè necessariam esse, Salvatoris nostri exemplum proponendum est. Nam antequàm apostolis pretiosi corporis et sanguinis sui sacramenta daret, quamvis jam mundi essent, (2) pedes eorum lavit, ut declararet omnem diligentiam adhibendam esse, ne quid nobis ad summam animi integritatem et innocentiam desit, cùm sacra mysteria percepturi sumus.

Secundò. Deindè verò fideles intelligant, quemadmodùm, si optimè affecto et præparato animo eucharistiam aliquis sumat, amplissimis cœlestis gratiæ muneribus ornatur : ita contrà, si imparatus accipiat, non solùm nihil commodi, sed maxima etiam incommoda et detrimenta eum accipere. Optimis enim rebus, et maximè salutaribus hoc proprium est : ut, si in tempore iis utamur, vehementer prosint : sin alieno tem-

(1) 1 *Cor.* 11. 28.—(2) *Joan.* 13. 6.

pore adhibeantur, perniciem et exitum afferant. Quare mirandum non est ingenita quoque, et præclarissima Dei dona, cùm benè constituto animo accipiuntur, ad cœlestem gloriam consequendam maximo nobis adjumento esse; at verò, cùm iis nos ipsos indignos præbemus, sempiternam mortem afferre.

Exemplum.

Id verò arcæ Domini exemplo comprobatur; arca enim fœderis, quâ nihil præstantius Israëliticus populus habuit, cui etiam per illam maxima et innumerabilia beneficia Dominus tribuerat, (1) à Philisthæis ablata summam illis pestem, et calamitatem cum æterno dedecore conjunctam importavit: sic etiam cibi, qui ore accepti in stomachum benè affectum illabuntur, corpora alunt et sustentant; qui verò in stomachum vitiosis humoribus plenum infundi solent, graves morbos efficiunt. *De præparatione ad Euchar. requisitâ vide Trident. sess.* 13. *c.* 7. *et can.* 11. *Basil.q.* 172. *regul. brev. et serm.* 2. *de Baptism. Cypr. toto ferè lib. de Lapsis, agendo de Pœnit. Aug. serm.* 1. *de temp. Chrys. hom.* 44. 45. 46. *in Joannem et in hom.* 83.

Præparatio animæ ad Eucharistiam.

LIX. *Prima.* Primam itaque illam præparationem fideles adhibeant, ut discernant mensam à mensâ, hanc sacram ab aliis profanis, cœlestem hunc panem à communi. Atque hoc fit, cùm certò credimus præsens esse verum corpus et sanguinem Domini, quem in Cœlo angeli adorant, (2) ad cujus nutum columnæ cœli contremiscunt et pavent, (3) cujus gloriâ plenum est cœlum, et terra. Hoc nimirùm est (4) dijudicare corpus Domini, quod Apostolus admonuit: cujus tamen

(1) 1 *Reg.* 5. *toto.* — (2) *Job.* 26.11. — (3) *Isa.* 6 3 — (4) 1 *Cor.* 11. 29.

mysterii magnitudinem venerari potiùs oportet, quàm in disputationibus ejus veritatem curiosiùs perquirere.

Secunda. Altera verò illa præparatio maximè necessaria est, ut unusquisque à seipso quærat, num pacem cum aliis habeat, num proximos verè atque ex animo diligat? (1) Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversùs te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade priùs reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum.

Tertia. Deindè conscientiam nostram scrutarì diligenter debemus, ne fortè exitiali aliquo peccato contaminati simus, cujus pœnitere necesse sit, ut priùs contritionis et confessionis medicamento illud eluatur: definitum est enim à sanctâ Tridentinâ synodo (2) nemini licere, quem mortalis peccati conscientia stimulet, si sacerdotis facultas data sit, antequàm se sacramentali confessione purgaverit, quantumvis sibi contritus esse videatur, sacram eucharistiam accipere. *Chrysost. homil.* 30. *in Genes. et* 20. *in Matth. Cypr. in lib. de Lapsis.*

Quarta. Prætereà taciti cum animis nostris cogitemus quàm indigni simus, quibus divinum hoc beneficium à Domino tribuatur; quare illud Centurionis, de quo idem ipse Salvator testatus est, (3) se non invenisse tantam fidem in Israel, ex animo dicendum est: Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum.

Quinta. Exquiramus etiam à nobis ipsis an illud Petri usurpare nobis liceat: (4) Domine, tu scis quia amo te. Meminisse enim oportet, eum qui (5) sine veste nuptiali in Domini convivio accubuerat, in tenebrosum carcerem conjectum, sempiternis pœnis addictum fuisse.

(1) *Matth.* 5. 23.—(2) *Sess.* 13. *canon.* 11.—(3) *Matth* 8. 10.—(4) *Joan.* 21. 25.—(5) *Matth.* 22. 12. 13.

Præparationes corporis ad Eucharistiam.

LX. Neque verò animi solùm, sed etiam corporis præparatione opus est, nam jejuni ad sacram mensam accedere debemus, ita ut saltem à dimidiâ antecedentis diei nocte, usque ad illud temporis punctum, quo eucharistiam accipimus, nihil omnino comederimus, aut biberimus. *Vide August. Epist.* 118 *c.* 6. *et lib.* 1. *ad inquis. Januarii, cap.* 6.

Conjugum.

LXI. Postulat enim tanti sacramenti dignitas, ut qui matrimonio conjuncti sunt, aliquot dies à concubitu uxorum abstineant, Davidis exemplo admoniti, (1) qui cùm panes propositionis à sacerdote accepturus esset, purum se et pueros suos ab uxorum consuetudine, tres ipsos dies esse professus est. Hæc ferè sunt, quæ maximè observari à fidelibus oportet, ut se ad sacra mysteria utiliter accipienda anteà parent: reliqua enim, quæ hâc in re provideantur, ad hæc ipsa capita facilè redigi poterunt. *Gregor. in responsione* 10. *ad interrog. August. et hab.* 33. *q.* 4. *c.* 7. *Aug. serm.* 2. *de temp. et* 244.

Saltem semel in anno quisque communicare tenetur.

LXII. Sed ne fortè aliqui segniores ad hoc sacramentum percipiendum reddantur, quòd tantam præparationem adhibere grave admodùm et difficile ducant, fideles sæpè admonendi sunt, omnibus eam legem propositam esse, ut sacram eucharistiam accipiant. Præterea, constitutum est ab Ecclesiâ, ut qui semel saltem singulis annis in Paschâ non communicaverit, ab Ecclesiâ arceatur. *Concilium Later. c.* 28, *et habetur. l.* 5. *Decret. tit. de Pœnit. et remis. Omnis utriusque sexûs Trid. sess.* 13. *c.* 9.

(1) 1 *Reg.* 21 3. 4. 5.

Ad frequentem usum Eucharistiæ hortandi sunt fideles.

LXIII. Neque tamen fideles hoc satis habeant, se hujus decreti auctoritati obtemperantes semel tantummodò corpus Domini quotannis accipere : verùm sæpiùs iterandam eucharistiæ communionem existiment. Utrùm autem singulis mensibus, vel hebdomadis, vel diebus id magìs expediat, certa omnibus regula præscribi non potest : verumtamen illa est sancti Augustini (1) norma certissima. Sic vive, ut quotidiè possis sumere. Quare parochi parati erunt fideles crebrò adhortari, ut quemadmodùm corpori in singulos dies alimentum subministrare necessarium putant : ita etiam quotidie hoc sacramento alendæ et nutriendæ animæ curam non abjiciant : neque enim minùs spirituali cibo animam, quàm naturali corpus indigere perspicuum est. Vehementer autem proderit hoc loco repetere maxima illa, et divina beneficia, quæ, ut anteà demonstratum est, ex eucharistiæ sacramentali communione consequimur ; illa etiam figura erit addenda, (2) cùm singulis diebus corporis vires manna reficere oportebat : itemque sanctorum Patrum auctoritates, quæ frequentem hujus sacramenti perceptionem magnoperè commendant. Neque enim unius sancti Patris Augustini ea fuit sententia : Quotidiè peccas, quotidiè sume : sed, si quis diligenter attenderit, eumdem omnium Patrum, qui de hâc re scripserunt, sensum fuisse, facilè comperiet. *Ad frequentem communionem hortatur Augustinus de verbis Domini sermon. 28, sed hic sermo cùm non sit Augustini sed Ambrosii, lib. 5. de Sacrament. c. 4. rejectus est in appendicem tom. 10. item vide eumdem August. Epist. 118. c. 3, item Ignat. ad Ephes. satis ante finem.*

(1) *Aug. de verbis Domini serm. 28. qui desumptus est ex Ambros. lib. 5. de sacram. cap 4.*—(2) *Exod. 16. 21. 12*

Basil. Epistol. ad Cæsar. patr. Ambros. lib. 5. de Sacram. cap. 4. Chrys. hom. 61. ad populum Antioch. Cypr. de Oratione Dominicâ ad hæc verba, panem nostrum quotidianum. Hier. Epistol. 28. ad Lucin. vers. finem. Cyril. lib. 3. in Joan. cap. 37. vide etiam de consecr. dist. 2. per multa capita hâc de re.

Quotidiè olim fideles communicabant.

LXIV. Ac tempus quidem olim fuisse cùm fideles quotidiè eucharistiam acciperent, ex apostolorum Actis intelligimus: omnes enim, qui tunc christianam fidem profitebantur, verâ et sincerâ charitate ita ardebant, ut cùm (1) sine intermissione orationibus, et aliis pietatis officiis vacarent, quotidiè ad sacra Dominici corporis mysteria sumenda parati invenirentur. Eam posteà consuetudinem, quæ intermitti videbatur, Anacletus sanctissimus martyr et pontifex (2) aliâ ex parte renovavit: præcepit enim ut ministri, qui Missæ sacrificio interessent, communicarent: quod ab apostolis constitutum esse affirmaret. Diù etiam in Ecclesiâ ille mos fuit, ut sacerdos peracto sacrificio, cùm eucharistiam sumpsisset, ad populum qui aderat conversus, his verbis ad sacram mensam fideles invitaret: Venite, fratres, ad communionem. Tunc qui parati erant, summâ cum religione sacrosancta mysteria sumebant. *De quotidianâ Communione vide Dionysium de Eccles. Hierarch. c. 3. parte 2. Hieronym. Epist. 28. ad Lucin. Gregorium lib. 2. dialog. c. 23. Item vide lib. de Eccles. dogmatibus c. 53. et citatur de consecr. dist. 2. c. 13.*

Ter in anno communicare olim erat præceptum.

LXV. Sed cùm deindè charitas, et pietatis studium adeò refrixisset, ut rarò admodùm ad communionem

(1) *Act.* 2. 42. 45.— (2) *De cons. dist* 2. *c.* 10.

fideles accederent; sancitum est à Fabiano pontifice,(1) ut ter quotannis, in Natali Domini et resurrectione, et Pentecoste omnes eucharistiam sumerent, id quod posteà à multis conciliis, præsertim verò ab Agathensi primo, confirmatum est.

Communicare semel in anno quando præceptum.

LXVI. Ad extremum, cùm eò res adducta esset, ut non modò sancta illa et salutaris præceptio non servaretur; sed in plures etiam annos sacræ eucharistiæ communio differretur, decretum est in Lateranensi (2) concilio: ut semel ad minùs singulis annis in Paschâ fideles omnes sacrum Domini corpus acciperent: qui verò id facere neglexissent, ecclesiæ aditu prohiberentur.

Ante usum rationis communicare non licet.

LXVII. Verùm quamvis hæc lex Dei, et ecclesiæ auctoritate sancita, ad omnes fideles pertineat: docendum est tamen eos excipi, qui nondum rationis usum propter ætatis imbecillitatem habent; hi enim neque sacram eucharistiam à profano et communi pane sciunt discernere, neque ad eam accipiendam pietatem animi, et religionem afferre possunt. Atque id etiam à Christi Domini institutione alienissimum videtur; inquit enim: (3) Accipite, et comedite: infantes autem idoneos non esse qui accipiant, et comedant, satis constat.

Infantibus olim dabatur Eucharistia.

LXVIII. Vetus quidem illa fuit in quibusdam locis consuetudo, (4) ut infantibus etiam sacram eucharistiam præberent: sed tamen tum ob eas causas, quæ

(1) *Fab. decret. habes de cons. dist. 2. c. 16. et ibid. citatur Concil. Agath. c. 18. c. seculares.* — (2) *Citat. lib. 5. decr. tit. de Pœnit. et remiss cap. Omnis utriusque sexûs.* — (3) *Matth. 26. 26.*—(4) *Cypr. de lapsis, post. med.*

antè dictæ sunt, tum ob alias christianæ pietati maximè consentaneas jamdiù ejusdem Ecclesiæ auctoritate id fieri desivit.

Nota. Quâ verò ætate pueris sacra mysteria danda sint, nemo melius constituere poterit, quàm pater, et sacerdos cui illi confitentur peccata; ad illos enim pertinet explorare, et à pueris percunctari, an hujus admirabilis sacramenti cognitionem aliquam acceperint, et gustum habeant.

Amentibus quandò danda Eucharistia.

LXIX. Amentibus prætereà, qui tunc à pietatis sensu alieni sunt, sacramenta dare minimè oportet; quamvis, si antequàm in insaniam inciderint, piam et religiosam animi voluntatem præ se tulerint, licebit eis in fine vitæ ex concilii Carthaginensis decreto (1) eucharistiam administrare: modò vomitionis, vel alterius indignitatis, et incommodi periculum nullum timendum sit.

Sub utrâque specie communicare solis sacerdotibus licet.

LXX. Quod verò ad communicandi ritum pertinet, doceant parochi sanctæ Ecclesiæ lege interdictum esse ne quis sine ipsius Ecclesiæ auctoritate, præter sacerdotes, corpus Domini in sacrificio conficientes, sub utrâque specie sacram eucharistiam sumat: nam, ut à Tridentinâ synodo (2) explicatum est, quamvis Christus Dominus in ultimâ cœnâ altissimum hoc sacramentum in panis et vini speciebus instituerit, et apostolis tradiderit: ex eo tamen non efficitur, hanc legem à Domino Salvatore constitutam esse, ut omnibus fidelibus sacra mysteria sub utrâque specie administranda sint. Etenim idem Dominus noster cùm de hoc sacramento loqueretur, alterius tantùm speciei sæpiùs me-

(1) *Conc. Cart. 4. 76.* — (2) *Sess. 21. de com. sub utraque specie, can. 1, 2, 3.*

minit, ut cùm inquit: (1) Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; et: panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ; et: qui manducat hunc panem, vivet in æternum. *Unius tantùm speciei usum sufficere ad perfectam Communionem colliges ex Tertull. lib. 2. ad uxorem. Cypr. de lapsis. Orig. hom. 13. in Exod. Basil. Epist. ad Cæsar. patr. August. Epist.* 86. *Hier. in Apol. ad Pammach. Chrysost. hom.* 41. *operis imperf. in Matth.*

Cur Laicis utriusque speciei usus non concedatur.

LXXI. Multis verò, et iis quidem gravissimis rationibus adductam esse Ecclesiam patet, ut hanc potissimùm sub altera specie communicandi consuetudinem non solùm approbaret, sed etiam decreti auctoritate firmaret.

Prima ratio. Primùm enim maximè cavendum erat, ne sanguis Domini in terram funderetur, quod quidem facilè vitari posse non videbatur, si in magnâ populi multitudine eum ministrare oportuisset.

Secunda ratio. Præterea cùm sacra eucharistia ægrotis præstò esse debeat, magnoperè timendum erat, ne, si diutiùs vini species asservaretur, coacesceret.

Tertia ratio. Permulti præterea sunt qui vini saporem ac ne odorem quidem perferre ullo modo possint.

Quarta ratio. Quare, ne quod spiritualis salutis causâ dandum est, corporis valetudini noceret, prudentissimè sancitum est ab Ecclesiâ, ut panis tantummodo speciem fideles acciperent.

Quinta ratio. Accedit ad alias rationes, quòd in pluribus provinciis summâ vini penuriâ laboratur: neque id aliundè sine maximis impensis, ac non nisi longissimis et difficillimis itineribus convehi potest.

(1) *Joan.* 6 51.

Sexta

Sexta ratio. Deindè, quod maximè omnium ad rem pertinet, convellenda erat eorum hæresis, qui negabant sub utrâque specie totum Christum esse; sed corpus tantùm exsangue sub panis, sanguinem autem sub vini specie contineri asserebant. Ut igitur fidei catholicæ veritas magìs ante omnium oculos poneretur, sapientissimo concilio alterius speciei, hoc est panis, communio inducta est. Sunt et aliæ rationes ab iis collectæ, qui de hoc argumento disserunt: quæ si opus esse videbitur, à parochis afferri poterunt.

Minister sacramenti Eucharistiæ solus sacerdos.

LXXII. Jam de ministro, quamvis id à nemine ferè ignorari possit, agendum est, ne quid prætermissum sit, quod ad hujus sacramenti doctrinam pertinere videatur. Itaque tradendum est, solis sacerdotibus potestatem datam esse, ut sacram eucharistiam conficiant, ac fidelibus distribuant. Eum autem morem in Ecclesiâ semper servatum esse, ut fidelis populus à sacerdotibus sacramenta acciperet, sacerdotes autem sacra facientes ipsi se communicarent, sancta Tridentina synodus (1) explicavit ostenditque hanc consuetudinem tanquàm ab apostolicâ traditione profectam, religiosè retinendam esse; cùm præsertìm hujus rei illustre nobis exemplum Christus Dominus reliquerit, qui et sanctissimum corpus suum (2) consecravit, et apostolis suis manibus porrexit.

Vasa seu lintea sacra tangere laicis prohibitum.

LXXIII. Verùm, ut quâcumque ratione tanti sacramenti dignitati consuleretur, non modò ejus administrandi potestas solis sacerdotibus data est; sed lege etiam Ecclesia vetuit, ne quis, nisi consecratus esset, sacra vasa, lintea, et alia instrumenta, quæ ad illius

(1) *Sess.* 13. c. 10.—(2) *Matth.* 26. 26. 14. 22.

confectionem necessaria sunt, tractare, aut tangere auderet; modò gravis aliqua necessitas non incideret. Ex quo tum sacerdotes ipsi, tum reliqui fideles intelligere possunt, quantâ religione et sanctitate præditos esse oporteat, qui ad eucharistiam, vel consecrandam, vel administrandam, vel sumendam accedunt.

Improbitas ministri Eucharistiæ sanctitatem non minuit.

LXVIV. Quanquàm, quod anteà de cæteris sacramentis dictum est, ea non minùs per improbos administrari, si quæ ad illorum perfectam rationem attinent, ritè serventur; idem valet in eucharistiæ sacramento. Neque enim hæc omnia ministrorum merito niti, sèd Christi Domini virtute, et potestate geri credendum est. Hæc sunt quæ de eucharistiâ, ut sacramentum est, explicanda erunt.

De Eucharistiâ ut sacrificium est.

LXXV. Nunc, quod restat dicendum, ut sacrificium est, explanare oportet, ut intelligant parochi quæ potissimùm de hoc mysterio, quemadmodùm sancta synodus (1) decrevit, Dominicis et festis diebus fideli populo tradere debeant. Etenim hoc sacramentum non solùm thesaurus est cœlestium divitiarum, quo si benè utamur, Dei gratiam nobis conciliamus, et amorem: sed in eo præcipua quædam ratio inest, quâ ei pro immensis in nos collatis beneficiis aliquam gratiam referre possumus. At verò hæc victima, si ritè et legitimè immoletur, quàm grata et accepta Deo sit, ex hoc colligitur. Si enim veteris legis sacrificia de quibus scriptum est: (2) Sacrificium et oblationem noluisti: et iterùm: (3) Si voluisses sacrificium, dedissem utique; holocaustis non delectaberis; ita placuerunt Domino,

(1) *Sess.* 22 *princip. cap.* 3. — (2) *Psal.* 39. 7. — (3) *Ps.* 50. 18.

ut Scriptura Deum (1) odoratum esse odorem suavitatis, id est, grata ei et accepta fuisse, testetur. Quid nobis sperandum de eo sacrificio, in quo ille ipse immolatur atque offertur; de quo cœlestis vox bis audit est: (2) Hic est filius meus dilectus, in quo benè mihi complacui. Hoc igitur mysterium parochi diligenter exponant, ut cùm fideles ad rem divinam convenerint, attentè, et religiosè sacra illa, in quibus intersunt, meditari discant.

Duabus de causis instituta est Eucharistia.

LXXVI. In primis autem docebunt, eucharistiam duabus de causis à Christo Domino institutam esse; altera est, ut cœleste animæ nostræ alimentum esset, quo vitam spiritualem tueri et conservare possemus: altera, ut Ecclesia perpetuum sacrificium haberet, quo peccata nostra expiarentur, et cœlestis Pater sceleribus nostris sæpè graviter offensus, ab irâ ad misericordiam, à justæ animadversionis severitate ad clementiam traduceretur. Hujus rei figuram et similitudinem in (3) Agno paschali licet animadvertere, qui ut sacrificium et sacramentum à filiis Israël offerri et comedi consueverat. *Vide Trident. de sacrificio Missæ, c.* 1 *et* 3. *Dionys. l.* 1. *Eccles. Hier. c.* 3. *Ignat. Epist. ad Smyrn. Tertull. lib. de Orat. Iren. l.* 4. *c.* 32. *Aug. l.* 10. *de Civit. Dei, c.* 10. *et l.* 17. *c.* 20. *et l.* 18. *c.* 35. *et l.* 19. *c.* 23. *et l.* 22. *c.* 8. *et alibi passìm.*

Quantum sit beneficium Eucharistiæ.

LXXVII. Nec verò cùm Salvator noster Deo Patri se ipsum in arâ crucis oblaturus esset, ullam suæ ergà nos immensæ charitatis illustriorem significationem dare potuit, quàm cùm nobis visibile sacrificium reliquit,

(1) *Gen.* 8. 21.—(2) *Matth.* 3. 17.—(3) *Deut.* 16. 1. *et seqq.*

quo cruentum illud semel in cruce paulò post immolandum instauraretur, ejusque memoria usque in finem seculi quotidiè summâ cum utilitate ab Ecclesiâ per universum orbem diffusa coleretur.

Sacrificium inter et sacramentum differentia.

LXXVIII. Differunt autem plurimùm inter se hæ duæ rationes.

Prima. Sacramentum enim consecratione perficitur: omnis verò sacrificii vis in eo est, ut offeratur. Quare sacra eucharistia, dùm in pyxide continetur, vel ad ægrotum defertur, sacramenti, non sacrificii rationem habet.

Secunda. Deindè etiam, ut sacramentum est, iis qui divinam hostiam sumunt, meriti causam affert, et omnes illas utilitates, quæ suprà commemoratæ sunt: ut autem sacrificium est, non merendi solùm, sed satisfaciendi quoque efficientiam continet. Nam ut Christus Dominus in passione suâ pro nobis meruit, ac satisfecit: sic qui hoc sacrificium offerunt, quo nobiscum communicant, Dominicæ passionis fructus merentur, ac satisfaciunt.

Sacrificium Missæ à quo et quandò institutum.

LXXIX. Jam de hujus sacrificii institutione nullum ambigendi locum sancta Tridentina synodus (1) reliquit; declaravit enim, in extremâ cœnâ à Christo Domino institutum esse; simulque anathemate eos damnavit, qui asserunt, verum et proprium sacrificium Deo non offerri, aut offerre nihil aliud esse, quàm Christum ad manducandum dari.

Soli Deo sacrificium offerendum, et non Sanctis.

LXXX. Nec verò illud prætermisit, quin diligenter

(1) *Sess. 22. de sacr. Missæ, c. 1. et can. 1 et 2.*

explicaret, (1) uni Deo sacrificium fieri : nam etsi Ecclesia interdùm missas in memoriam et honorem sanctorum celebrare consuevit; non tamen illis sacrificium, sed uni Deo, qui sanctos immortali gloriâ coronavit, offerri docuit. Quare nec sacerdos unquàm dicere solet: Offerro tibi sacrificium, Petre, vel Paule; sed (2) dum uni soli Deo immolat, gratias illi agit pro beatissimorum martyrum insigni victoriâ : eorumque patrocinium ità implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in Cœlis, quorum memoriam facimus in terris. Hæc autem, quæ de hujus sacrificii veritate à catholicâ Ecclesiâ tradita sunt, ex Domini verbis accepit : cùm extremâ illâ nocte hæc ipsa sacra mysteria apostolis commendans : (3) Hoc facite, inquit, in meam commemorationem.

Nota. Eos enim, quemadmodùm à sanctâ synodo definitum est, (4) tunc sacerdotes instituit, præcipitque ut ipsi, et qui eis in sacerdotali munere successuri essent, corpus ejus immolarent et offerrent : atque id etiam Apostoli verba ad Corinthios scripta satis demonstrant, cùm ait : (5) Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum : non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum. Ut enim pro dæmoniorum mensâ altare, in quo eis immolabatur, intelligendum est : ità etiam (ut, quod Apostolus proponit, probabili argumentatione concludatur) mensa Domini nihil aliud, nisi altare, in quo sacrificium Domino fiebat, significare potest.

Eucharistiæ sacrificii figuræ et Prophetiæ.

LXXXI. Quòd si ex Veteri Testamento hujus sacrifi-

(1) *Trid. Synod. sess.* 21. *c.* 3.—(2) *Aug. contrà Faust. lib.* 20. *c.* 21.—(3) *Luc.* 22. 19. 1 *Cor* 11. 24. — (4) *Conc. Trid. sess.* 22. *c.* 1.—(5) 1 *Cor.* 10. 21.

cii figuras et oracula requiramus, primùm quidem de eo Malachias apertissimè vaticinatus est his verbis: (1) Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus: et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum. Præterea, hæc hostia tam antè, quàm post latam legem, variis sacrificiorum generibus prænunciata est; etenim bona omnia, quæ iis sacrificiis significabantur, hæc una victima, tanquàm omnium perfectio et absolutio, complexa est. Verùmtamen nullâ in re ejus imaginem magis expressam licet videre, quàm in (2) Melchisedech sacrificio: ipse enim Salvator (3) sacerdotem secundùm ordinem Melchisedech se in æternum constitutum declarans, corpus et sanguinem suum in extremâ cœnâ, sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit.

Sacrificium Missæ et sacrificium crucis unum et idem.

LXXXII. Unum itaque et idem sacrificium esse fatemur, et haberi debet, quod in missâ peragitur, et quod in cruce oblatum est, quemadmodum una est et eadem hostia, Christus videlicet Dominus noster, qui seipsum in arâ crucis semel tantummodò cruentum immolavit. Neque enim cruenta, et incruenta hostia duæ sunt hostiæ, sed una tantùm, cujus sacrificium, postquàm Dominus ità præcepit: (4) Hoc facite in meam commemorationem, in eucharistiâ quotidiè instauratur.

Christus et sacerdotes sunt unus sacerdos.

LXXXIII. Sed unus etiam, atque idem sacerdos est

(1) *Malach.* 1. 11.— (2) *Gen.* 14. 18.—(3) *Heb.* 7. 17 *Ps* 109. 4.—(4) *Luc.* 22. 19. 1 *Cor.* 11. 24

Christus Dominus : nam ministri, (1) qui sacrificium faciunt, non suam, sed Christi personam suscipiunt, cùm ejus corpus et sanguinem conficiunt, id quod et ipsius consecrationis verbis ostenditur; neque enim sacerdos inquit, hoc est corpus Christi : sed, hoc est corpus meum : personam videlicet Christi Domini gerens, panis et vini substantiam in veram ejus corporis et sanguinis substantiam convertit.

Missa et laudis et propitiationis sacrificium.

LXXXIV. Quæ cùm ità sint, sine ullà dubitatione docendum est, id quod etiam sancta synodus (2) explicavit, sacrosanctum missæ sacrificium esse non solùm laudis, et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii, quod in cruce factum est : sed verè etiam propitiatorium sacrificium, quo Deus nobis placatus et propitius redditur.

Missam offerens ut decet, misericordiam consequitur.

LXXXV. Quare si puro corde et accensâ fide, et intimo nostrorum scelerum dolore affecti hanc sanctissimam hostiam immolemus, et offeramus, dubitandum non est quin (3) misericordiam à Domino consecuturi simus, et gratiam in auxilio opportuno ; hujus enim victimæ odore ità delectatur Dominus, ut gratiæ et pœnitentiæ donum nobis impertiens peccata condonet. Quamobrem et solemnis est illa Ecclesiæ precatio. (4) Quoties hujus hostiæ commemoratio celebratur, toties opus nostræ salutis exercetur, nimirùm uberrimi illi cruentæ hostiæ fructus per hoc incruentum sacrificium ad nos manant.

(1) *Chrys. hom. 2. in 2. ad Timoth. et. hom. de prod. Judæ Ambros. lib. 4. de sacram. c. 4.*—(2) *Trident. sess. 22. de sacrif. Missæ, c. 2. et can. 3* —(3) *Hebr. 4. 16.* — (4) *Secreta Dom. 9. post. Penter.*

Missa vivis et defunctis fidelibus prodest.

LXXXVI. Deindè verò hujus sacrificii eam vim esse, parochi docebunt, ut non solùm immolanti (1) et sumenti prosit, sed omnibus etiam fidelibus, sive illi nobiscum in terris vivant, sive jam in Domino mortui, nondùm planè expiati sint. Neque enim minùs ex apostolorum certissimâ traditione pro his utiliter offertur, quàm pro vivorum peccatis, pœnis, satisfactionibus ac quibusvis calamitatibus et angustiis.

Missa nunquàm est dicenda privata.

LXXXVII. Ex quo facilè perspicitur omnes missas communes censendas esse, ut quæ ad communem omnium fidelium utilitatem et salutem pertineant.

Ad quid in Missa tot cæremoniæ.

LXXXVIII. Habet autem hoc sacrificium multos, eosque maximè insignes ac solemnes ritus quorum nullus supervacaneus, aut inanis existimandus est; verùm omnes eò spectant, ut et tanti sacrificii majestas magis eluceat, et salutaribus mysteriis intuendis ad rerum divinarum, quæ in eo sacrificio occultæ sunt, contemplationem fideles excitentur. Sed de his nihil est ut plura dicamus: tum quia hoc argumentum longiorem explicationem postulare videtur, quàm propositæ institutioni conveniat: tum quia innumerabiles penè libellos, et commentarios, qui de hâc re à piis et doctissimis viris conscripti sunt, sacerdotes in promptu habebunt. Hactenùs igitur satis fuerit, earum rerum quæ ad eucharistiam, tum quâ sacramentum, tum quâ sacrificium sit, pertinent, potiora capita, juvànte Domino exposuisse.

(1) *Trid. synod. sess. 22. cap. 106.*

DE POENITENTIÆ SACRAMENTO.

Pœnitentiæ sacramenti necessitas.

1. Quemadmodum humanæ naturæ fragilitas et imbecillitas omnibus nota est, eamque in seipso quisque facilè experitur : ità quantam habeat necessitatem pœnitentiæ sacramentum, ignorare nemo potest. Quod si diligentiam, quæ à parochis in unoquoque argumento adhibenda est, ex rei quam tractant, magnitudine et pondere metiri oportet : omninò fatebimur, eos nunquàm in hujus loci explicatione adeò diligentes futuros esse, ut satìs videri possit : quin etiam de hoc sacramento, quàm de baptismo, eò accuratiùs agendum est, quòd baptismus semel tantùm administratur, nec iterari potest : pœnitentiæ verò toties locus datur, ejusque repetendæ toties necessitas imposita est, quoties post baptismum peccare contingat : ità enim à Tridentinâ synodo (1) dictum est, sacramentum pœnitentiæ non secùs lapsis post baptismum, ac baptismum nondùm regeneratis, ad salutem necessarium esse : vulgataque illa sancti Hieronymi sententia ab omnibus qui deinceps res sacras tradiderunt, magnoperè comprobatur : (2) Pœnitentiam esse secundam tabulam. Ut enim confractâ navi, unum vitæ servandæ perfugium reliquum est, si fortè tabulam aliquam de naufragio liceat accipere, ità post amissam baptismi innocentiam, nisi quis ad pœnitentiæ tabulam confugiat, sinè dubio de ejus salute desperandum est. Hæc autem non ad pastores solùm, sed ad reliquos etiam fideles excitandos dicta sint, ne fortè in eis rei maximè necessariæ

(1) *Sess. 6. de Just. cap. 14. et sess. 14. de Pœn. cap. 3.*— (2) *In 3. cap. Isa. ad hæc verba, Ruit Hierusalem, et Epistola 8.*

incuria reprehendatur. Primùm enim communis fragilitatis memores omni studio optare debent, ut divinâ ope adjuti, sinè casu, aut prolapsione aliquâ in viâ Domini progredi possint: quòd si nonnunquàm offenderint, tum verò summam Dei benignitatem intuentes, qui tanquàm bonus (1) Pastor ovium suarum vulnera obligare, eisque mederi solet, hoc saluberrimum pœnitentiæ medicamentum numquam in aliud tempus differendum esse cogitabunt. *De Pœnitentiâ è Patribus antiquis scripserunt Tertullian. librum unum, Cyprian. Epistolas plures et unum librum de lapsis. Pacianus librum unum et duas epistolas ad Sympronian. ac de pœnitent. et confessione, seu paræn. ad pœnit. Ambros. libros duos de pœnit. Chrysostomus homilias* 10. *et sermon. de pœnit. Ephrem lib. et serm. de pœnit. Fulgentius lib.* 2. *de remissione peccatorum ad Euthimium. Gregorius Nyssenus orationem de pœnitentiâ. Basil. homiliam unam quæ est postrema variarum. Augustinus denique librum unum de verâ et falsâ pœnitentiâ, et librum insignem de pœnitentiæ medicinâ. His adde Marcum eremitam cujus exstat de pœnitentia liber unus, sed cautè legendus; de eo vide Bellarmin. de Script. Eccles. Qui non habet Patres suprà citatos, videat in Decreto Gratiani de pœnitentiâ* 7. *distinctiones.*

Multiplex Pœnitentiæ acceptio.

II. Ut autem rem ipsam aggrediamur, priùs explicanda est varia hujus nominis potestas et notio, ne aliquis ambiguitate vocis in errorem inducatur. Nonnulli enim pœnitentiam pro satisfactione accipiunt. Alii, à catholicæ fidei doctrinâ longissimè remoti, cùm arbitrentur pœnitentiam nullam temporis præteriti rationem habere, nihil aliud quàm novam vitam esse defi-

(1) *Ezech.* 34. 16.

niunt. Docendum est igitur, multiplicem esse hujus nominis significationem.

Prima. Primùm enim pœnitentia de iis dicitur, quibus aliquid displicet, quod antè placuerit, nullâ habitâ ratione hujus cogitationis, bonumne an malum fuerit. Sic omnes (1) pœnitet, quorum tristitia secundùm seculum est, non secundùm Deum: cujusmodi pœnitentia non salutem affert, sed mortem.

Secunda. Altera est pœnitentia, cùm quis ex scelere admisso, quod quidem anteà placebat, dolorem non Dei, sed suî ipsius causâ concipit.

Tertia. Tertia est, cùm non solùm admissi sceleris causâ, intimo animæ sensu dolemus, vel ejus doloris externum etiam aliquod signum damus, verùm unius Dei causâ in eo mœrore sumus. Ac singulis quidem pœnitentiæ generibus, quæ commemorata sunt, pœnitentiæ vox propriè convenit.

Quomodò Deum pœniteat.

III. Nam cùm in sacris Litteris Deum pœnitere legimus, (2) id per translationem dici perspicuum est. Eo enim loquendi genere, quod ad hominum mores accommodatum est, sacræ Litteræ utuntur, cùm Deum mutare aliquid constituisse declarant: quod non aliter facere videatur, quàm homines, quos si alicujus rei pœniteat, eam commutare omni studio laborant. Sic ergò scriptum est pœnituisse eum (3) quòd hominem fecisset, et alio loco, (4) quòd Saülem regem constituisset.

Seligitur vera pœnitentiæ acceptio.

IV. Verùm inter has pœnitentiæ significationes magnum discrimen observare oportet. Prima enim in vitio ponenda est: altera est quædam commoti et perturbati

(1) 2 *Cor.* 7. 10. — (2) *Psal.* 105. 46. *Jerem.* 26. 3. — (3) *Genes.* 6. 6.—(4) 1 *Reg.* 105. 45.

animi affectio : tertiam tum ad virtutem pertinere, tum sacramentum esse dicimus : quæ significatio hujus loci propria est.

A pœnitentiâ ut virtus est, cur incipiatur hìc.

V. Ac primùm quidem de ipsâ, ut virtutis parte, agendum est ; non solùm, quia fidelis populus ad omne virtutis genus institui à pastoribus debet ; sed etiam, quia hujus virtutis actiones tanquàm materiam præbent, in quâ pœnitentiæ sacramentum versatur : ac nisi priùs, quæ sit pœnitentiæ virtus rectè intelligatur, sacramenti etiam vim ignorari necesse est.

Pœnitentia interior et exterior.

VI. Quarè in primis monendi hortandique sunt fideles, ut omni contentione et studio in intimâ animi pœnitentiâ, quam virtutem dicimus, elaborent : sinè quâ ea, quæ extrinsecùs adhibetur, parùm admodùm profutura est. *Vide Amb. in sermone de pœnit. et citatur de pœnit. dist.* 3. *cap. pœnitentia August. lib. de verâ et falsâ pœnitentiâ cap.* 8. *et habetur de pœnit.* 3. *cap.* 4. *Gregor. homil.* 34. *in Evangel. lib.* 9. *Regist. Epist.* 39.

Quid sit pœnitentia interior.

VII. Intima autem pœnitentia est illa, cùm ad Deum nos ex animo convertimus, et commissa à nobis scelera detestamur, et odio habemus : simulque illud nobis certum et deliberatum est, malam vitæ consuetudinem corruptosque mores emendare non sinè spe veniæ à Dei misericordiâ consequendæ. Hanc verò dolor et tristitia, quæ perturbatio et affectio est, et passio à multis vocatur, consequitur, veluti comes peccatorum detestationi adjuncta. Quamobrem apud complures ex sanctis Patribus pœnitentiæ definitio hujusmodi animi cruciatu declaratur.

Fides ut ad pœnitentiam pertineat.

VIII. Verùm in eo, quem pœnitet, (1) fides pœnitentiam antecedat necesse est: neque enim potest quisquam se ad Deum convertere, qui fide careat; ex quo fit, ut nullo modo pœnitentiæ pars rectè dici possit.

Pœnitentia est virtus.

IX. Quòd autem intima hæc pœnitentia, ut anteà diximus, ad virtutem pertineat, apertè ostendunt multa quæ de pœnitentià tradita sunt præcepta. Lex enim de iis tantùm actionibus, quæ suscipiuntur cum virtute, præcipit. Negare præterea nemo potest, quin dolere quandò, quomodò, et quatenùs oportet, virtutis sit, hoc autem ut rectè fiat, pœnitentiæ virtus præstat. Interdùm enim evenit, ut ex admissis sceleribus minorem quàm par est, dolorem homines capiant. Quin etiam ut à Salomone scriptum est, nonnulli sunt, (2) qui cùm malefecerint, lætantur: rursùs verò alii ità se mœrori animi et ægritudini dedunt, ut de salute etiam prorsùs desperent; qualis fortassè Caïn videri potest qui ait: (3) Major est iniquitas mea, quàm ut veniam merear; et qualis certè Judas fuit, (4) qui pœnitentià ductus, suspendio vitam et animam amisit. Ut igitur modum in dolore tenere possimus, pœnitentiæ virtute adjuvamur.

Motiva virtutis pœnitentiæ.

X. Sed idem etiam ex his rebus colligi potest, quas sibi tanquàm finem proponit is quem verè peccati pœnitet.

Primum. Primum autem hoc ei propositum est, ut peccatum aboleat, omnemque animæ culpam et maculam abstergat.

(1) *Trid. sess. 14. de pœn. c. 3. can. 4.*—(2) *Prov. 2. 14.*—(3) *Gen. 4. 13.*—(4) *Matt. 27. 3. et d.*

Secundum. Alterum est, ut pro sceleribus admissis Deo satisfaciat; quod quidem ad justitiam referri perspicuum est: nam etsi inter Deum et homines, propria justitiæ ratio intercedere non potest, cùm tam longo intervallo inter se distent; aliquam tamen esse justitiam constat, cujusmodi est inter patrem et filios, inter dominum et servos.

Tertium. Tertium est, ut homo in Dei gratiam redeat, in cujus offensionem et odium propter peccati fœditatem incurrit. Hæc verò omnia satìs declarant pœnitentiam ad virtutem spectare.

Quinque gradus ad pænitentiam.

XI. Sed docendum est etiam, quibus gradibus ad hanc divinam virtutem liceat ascendere.

Primus. Primùm itaque Dei misericordia nos prævenit, cordaque nostra ad se convertit. Quod cùm precaretur propheta: (1) converte, inquit, nos, Domine, ad te, et convertemur.

Secundus. Deindè hoc lumine illustrati per fidem ad Deum animo tendimus: (2) Credere enim oportet accedentem ad Deum, ut Apostolus testatur, quia est, et inquirentibus se remunerator sit.

Tertius. Præterea motus timoris consequitur: et suppliciorum acerbitate propositâ, animus à peccatis revocatur, atque hùc videntur spectare illa Isaïæ verba: (3) Sicut quæ concepit, cùm appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus.

Quartus. Hùc deindè accedit spes impetrandæ à Deo misericordiæ, quâ erecti vitam et mores emendare constituimus.

Quintus. Postremò charitate corda nostra accendun-

(1) *Thren* 5. 21.—(2) *Heb.* 11. 6.—(3) *Isa.* 26. 27.

tur, ex quâ liberalis ille timor probis et ingenuis filiis dignus, oritur, atque ità unum illud veriti, ne quâ in re Dei majestatem lædamus, peccandi consuetudinem omninò deserimus.

Pœnitentiæ cœlum promittitur.

XII. Hisce igitur quasi gradibus ad hanc præstantissimam pœnitentiæ virtutem pervenitur; quæ prorsùs divina et cœlestis virtus existimanda est, cui scilicet regnum Cœlorum sacræ Litteræ pollicentur. Nam apud sanctum Matthæum scriptum est: (1) Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum Cœlorum. Et apud Ezechielem; (2) Si impìus egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vitâ vivet. Tum alio loco: (3) Nolo mortem impii; sed ut convertatur impius à viâ suâ, et vivat; quod quidem de æternâ et beatâ vitâ intelligendum esse planè constat,

Exterior pœnitentia quæ est sacramentum.

XIII. De externâ verò pœnitentiâ docendum est, eam esse, in quâ sacramenti ratio consistit, habereque externas quasdam res sensibus subjectas, quibus declarantur ea quæ interiùs in animâ fiunt.

Cur à Christo sit institutum hoc sacramentum.

XIV. In primis autem explanandum fidelibus videtur, quarè factum sit, ut Christus Dominus pœnitentiam in numerum sacramentorum referri voluerit. Hujus autem rei illa omninò causa fuit, ut nobis de remissione peccatorum quam Deus pollicitus est, cùm ait: (4) Si impius egerit pœnitentiam, etc. minùs dubitare liceret; vehementer enim pendere animo de intimâ pœnitentiâ

(1) *Matth.* 3. 17.—(2) *Ezech.* 18. 21.—(3) *Ezech.* 33. 11.—(4) *Ezech.* 18. 21

opus esset, cùm de suo cuique judicio in iis quæ agit, meritò timendum sit.

Prima ratio. Ut igitur Dominus huic nostræ sollicitudini subveniret, pœnitentiæ sacramentum instituit, quo per sacerdotis absolutionem, peccata nobis remissa esse consideremus, conscientiæque nostræ ob fidem quæ sacramentorum virtuti meritò habenda est, pacatiores redderentur. Neque enim aliter accipienda est vox sacerdotis peccata nobis legitimè condonantis, quàm Christi Domini, qui ait Paralytico: (1) Confide, fili; remittuntur tibi peccata tua. *Vide Concilium Trident. sess. 14. cap. 1. Innoc. 1. Epist. 91. inter Epist. Aug.*

Secunda ratio. Deindè verò, cùm nemo salutem, nisi per Christum, ejusque passionis beneficio, consequi possit, consentaneum, nobisque utilissimum fuit, ejusmodi sacramentum institui, cujus vi et efficientià Christi sanguis ad nos defluens, peccata post baptismum admissa elueret, atque ità reconciliationis beneficium illi uni Salvatori nostro acceptum referre profiteremur.

Pœnitentiam esse Sacramentum probatur.

XV. Quòd verò pœnitentia sacramentum sit, pastores ità facilè ostendent: ut enim baptismus sacramentum est, quia peccata omnia, ac præsertim quod origine contractum fuit, delet; eâdem ratione pœnitentia, quæ peccata omnia post baptismum voluntate vel actione suscepta tollit, verè et propriè sacramentum dicendum est. Deindè, quod caput est, cùm illa quæ extrinsecùs tum à pœnitente, tum à sacerdote fiunt, declarent ea quæ interiùs efficiuntur in animâ, quis neget pœnitentiam verâ et propriâ sacramenti ratione præditam esse? siquidem sacramentum sacræ rei signum est: peccator autem, quem pœnitet, rerum et verborum notis planè

(1) *Matth.* 9. 2.

exprimit

exprimit se animum à peccati turpitudine abduxisse; itemque ex iis quæ à sacerdote geruntur et dicuntur, misericordiam Dei, peccata ipsa remittentis, facilè cognoscimus. Quanquàm hoc apertè indicant illa Salvatoris verba : (1) Tibi dabo claves regni Cœlorum ; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in Cœlis. Absolutio enim sacerdotis verbis enunciata, remissionem illam peccatorum signat, quam in animâ efficit.

Sacramentum Pœnitentiæ iterari potest.

XVI. Neque verò solùm fideles docendi sunt, pœnitentiam in numero sacramentorum habendam esse, sed eorum etiam, quæ iterari possunt. Quærenti enim Petro num septies venia peccati danda esset, Dominus respondit : (2) Non dico tibi usquè septies; sed usquè septuagies septies. Quare si cùm ejusmodi hominibus agendum sit, qui summæ Dei bonitati et clementiæ diffidere videantur, confirmandus erit illorum animus atque ad spem divinæ gratiæ erigendus. Quod quidem facilè consequentur tum hujus loci et aliorum tractatione, qui in sacris Litteris permulti occurrent ; tum verò iis rationibus et argumentis quæ ex sanctorum Chrysostomi (3) libro de lapsis, et Ambrosii (4) libris de pœnitentiâ petere licebit.

Materia pœnitentiæ, quæ.

XVII. Jam, quoniam nihil fideli populo notius esse debet, quàm hujus sacramenti materia, docendum est in eo maximè hoc sacramentum ab aliis differre, quòd aliorum sacramentorum materia est res aliqua natura-

(1) *Marc.* 16. 19. — (2) *Matth.* 18. 22. — (3) *Chrys. tom.* 5. *lib. de laps. repar. et habetur de pœnit. dist.* 3. *c. talis.* — (4) *Amb. de pœnit. lib.* 1. *c.* 1. *et* 2. *vide et Aug. lib. de verâ et falsâ pœn. c.* 5. *citat. de pœnit. dist.* 3. *c. adhuc instant.*

lis, vel arte effecta : sacramenti verò pœnitentiæ quasi materia sunt actus pœnitentis, nempe contritio, confessio et satisfactio, ut à Tridentinâ synodo (1) declaratum est : qui quatenùs in pœnitente, ad integritatem sacramenti et plenam ac perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hâc ratione partes pœnitentiæ dicuntur.

Nota. Neque verò hi actus, quasi materia à sanctâ synodo appellantur, quia veræ materiæ rationem non habeant ; sed quia ejus generis materia non sint, quæ extrinsecùs adhibeatur: ut aqua in baptismo, et chrisma in confirmatione.

Quo sensu peccata sint materia pœnitentiæ.

XVIII. Quod autem ab aliis dictum est, peccata ipsa hujus sacramenti materiam esse, nihil planè diversum dici videbitur, si diligenter attendamus : ut enim ignis materiam ligna esse dicimus, quæ vi ignis consumuntur : ità peccata, quæ pœnitentiâ delentur, rectè hujus sacramenti materia vocari possunt.

Forma Sacramenti pœnitentiæ.

XIX. Sed formæ etiam explicatio à pastoribus prætermittenda non est, quòd ejus rei cognitio excitet fidelium animos ad percipiendam summâ cum religione hujus sacramenti gratiam. Est autem forma : ego te absolvo, quam non solùm ex illis verbis licet colligere : (2) Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in Cœlis, sed ex eâdem Christi Domini doctrinâ ab apostolis traditâ accepimus. Ac quoniam sacramenta id significant quod efficiunt illa, Ego te absolvo, ostendunt peccatorum remissionem hujus sacramenti administratione effici : planum est, hanc esse pœnitentiæ perfectam formam. Sunt enim peccata tanquàm vin-

(1) *Sess.* 24. *de pœnit. c.* 3. *et can.* 4. — (2) *Matth.* 18. 18.

cula, quibus constrictæ animæ tenentur, et ex quibus pœnitentiæ sacramento laxantur.

Nota. Quod quidem non minùs verè de illo etiam homine sacerdos pronunciat, qui priùs ardentissimæ contritionis vi, accedente tamen confessionis voto, peccatorum veniam à Deo consecutus sit.

Formæ pœnitentiæ cur preces addantur.

XX. Adduntur prætereà complures preces, non quidem ad formam necessariæ, sed ut ea removeantur, quæ sacramenti vim et efficientiam illius culpâ, cui administratur, impedire possent. Quamobrem peccatores Deo ingentes gratias agant, qui tam amplam potestatem in Ecclesiâ sacerdotibus tribuerit.

Præpollent sacerdotes novæ legis sacerdotibus antiquæ.

XXI. Neque enim, ut olim in veteri lege (1) sacerdotes testimonio suo aliquem à leprâ liberatum esse duntaxat renunciabant, ità nunc in Ecclesiâ ea tantùm potestas sacerdotibus facta est, ut aliquem à peccatis absolutum esse declarent; sed verè tanquàm Dei ministri absolvunt; id quod Deus ipse, gratiæ et justitiæ auctor, ac parens efficit.

Quid observandum accedendo ad pœnitentiam.

XXII. Diligenter verò ritus etiam, qui ad hoc sacramentum adhibentur, fideles observabunt; ità enim fiet, ut animo magìs hæreant quæ hoc sacramento consecuti sunt, nimirùm se tanquàm servos clementissimo Domino vel filios potiùs optimo parenti reconciliatos esse: et simul faciliùs intelligant, quid eos facere oporteat, qui velint, velle autem omnes debent, se tanti beneficii gratos et memores probare. Nam quem peccatorum pœnitet, is se humili ac demisso animo ad pedes

(1) *Levit.* 13. 9. *et* 14. 2.

sacerdotis dejicit, ut cùm se tam humiliter gerat, facilè possit agnoscere superbiæ radices evellendas esse, à quâ omnia scelera, quæ deflet, ortum habuerint et enata sint. In sacerdote autem, qui in eum legitimus judex sedet, Christi Domini personam, et potestatem veneratur. Sacerdos enim, quemadmodùm in aliis, ità in pœnitentiæ sacramento administrando Christi munus exequitur. Deindè peccata sua pœnitens ità enumerat, ut se maximâ et acerbissimâ animadversione dignum esse fateatur, supplexque delictorum veniam petit. Quæ sane omnia vetustatis suæ certissima testimonia à sancto Dionysio (1) habent.

Quàm salutares fructus ex pœnitentiâ capiantur.

XXIII. Sed nihil profectò tam proderit fidelibus, nihilque majorem illis alacritatem pœnitentiæ suscipiendæ afferet, quàm si à parochis sæpè explicatum fuerit, quantam ex eâ utilitatem capiamus; verè enim de pœnitentiâ illud dici posse intelligent, ejus quidem radices amaras, fructus verò suavissimos esse.

Primus. Pœnitentiæ (2) itaque omnis in eo vis est, ut nos in Dei gratiam restituat, cumeoque summâ amicitiâ conjungat.

Secundus et tertius. Hanc verò reconciliationem interdùm in hominibus piis, qui hoc sacramentum sanctè et religiosè percipiunt, maxima conscientiæ pax et tranquillitas, cum summâ spiritûs jucunditate consequi solet.

Quartus. Nullum est enim tam grave et nefarium scelus quod pœnitentiæ sacramentum non quidem semel, sed iterùm, et sæpiùs non deleat. Quâ de re ità Dominus per prophetam inquit: (3) Si impius egerit

(1) *In Epist. ad Demoph. Vide et Tertul. lib. de pœn. c. 9.*— (2) *Conc. Trid. sess. 14. can. 3. etc. 1. de pœnit.*— (3) *Ezech.* 18. 21.

pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, et custodierit præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vitâ vivet, et non morietur : omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor. Et sanctus Joannes : (1) Si confiteamur peccata nostra, fidelis est et justus, ut remittat nobis peccata nostra. Et paulò post : (2) Si quis peccaverit, inquit, nullum videlicet peccati genus excipiens, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris : non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi.

Nota. Quod autem in Scripturis legimus quosdam à Domino (3) misericordiam non esse consecutos, (4) quamvis eam vehementer imploraverint, id verò idcircò factum esse intelligimus, quòd eos verè atque ex animo delictorum non pœnitebat.

Quomodò sit intelligendum peccata quædam esse irremissibilia.

XXIV. Quarè cùm ejusmodi sententiæ in sacris Litteris, vel apud sanctos Patres occurrunt, quibus videntur affirmare aliqua peccata remitti non posse : ità eas interpretari oportet, ut difficilem admodùm esse veniæ impetrationem intelligamus. Ut enim morbus aliquis eâ re insanabilis dicitur, quòd ægrotus ità affectus sit, ut salutaris medicinæ vim oderit : sic quoddam est peccati genus, quod non remittitur, nec condonatur, propterea quòd proprium salutis remedium Dei gratiam repellit. In hanc sententiam à divo Augustino (5) dictum est : Tanta labes est illius peccati (6)

(1) 1. *Joan.* 1. 9.—(2) 1. *Joan.* 2. 1. 2.—(3) *Matth.* 9. 13.—(4) 2. *Mach.* 9. 13. *Hebr.* 12. 17—(5) *Lib.* 1. *de serm. Domini in monte*, *c.* 42. *et* 44. *et retract. lib.* 8. *c.* 19. — (6) *Aug. serm.* 1. *de verbis Domini*, *et Epist.* 50. *ad Bonif.*

cùm post agnitionem Dei per gratiam Christi oppugnat aliquis fraternitatem, et adversus ipsam gratiam invidiæ facibus agitatur, ut deprecandi humilitatem subire non possit; etiamsi peccatum mala conscientia agnoscere et annuntiare cogatur.

Sine pœnitentiâ, peccatorum nulla remissio.

XXV. Sed, ut ad pœnitentiam revertamur, hæc adeò propria ejus vis est, ut peccata deleat, ut sinè pœnitentiâ remissionem peccatorum impetrare, aut ne sperare quidem ullo modo liceat; scriptum est enim: (1) Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Quod quidem de gravioribus et mortiferis peccatis dictum à Domino est: etsi aliquo etiam pœnitentiæ genere indigent leviora peccata, quæ venialia vocantur. Sanctus enim Augustinus (2) inquit: Cùm quædam sit pœnitentia, quæ quotidie in Ecclesiâ pro peccatis venialibus agitur, illa sanè frustrà esset, si peccata venialia absquè pœnitentiâ dimitti possint.

Tres pœnitentiæ partes integrales; quæ.

XXVI. Sed quoniam de iis rebus quæ aliquo modo in actionem cadunt, non satis est universè loqui, curabunt pastores sigillatìm ea tradere, ex quibus verè et salutaris pœnitentiæ ratio à fidelibus percipi queat. Est autem hujus sacramenti proprium, ut præter materiam et formam, quæ omnibus sacramentis communia sunt, partes etiam, ut anteà diximus, illas habeat quæ tanquam totam, integramque pœnitentiam constituant, contritionem scilicet, confessionem, et satisfactionem: de quibus divus Chrysostomus (3) his verbis loquitur: Pœnitentia cogit peccatorem omnia libenter sufferre: in corde ejus contritio, in ore con-

(1) *Luc.* 13. 3. *et* 5.— (2) *Aug. lib.* 50. *Hom* 50. *item Ep.* 168. *et Euch. cap.* 74.—(3) *Hom.* 11. *quæ est de pœnit.*

fessio, in opere tota humilitas, vel fructifera satisfactio. *Vide Concil. Trident. 14 de pænitentiâ, cap. 3. et can. 4. Item. Concil. Florent. in Doctrin. de Sacrament.*

Partium pœnitentiæ qualitas explicatur.

XXVII. Hæ autem partes ex earum partium genere esse dicuntur, quæ ad aliquod totum constituendum necessariæ sunt: quoniam quemadmodùm hominis corpus ex pluribus membris constat, manibus, pedibus, oculis et aliis hujusmodi partibus, quarum aliqua si desit, meritò imperfectum videatur; perfectum verò, si nulla desideretur: eodem etiam modo pœnitentia ex hisce tribus partibus ità constituitur, ut, quamvìs, quod ejus naturam attinet, contritio et confessio, quibus homo justus efficitur, satis sit; tamen, nisi tertia etiam pars, id est satisfactio, accedat, aliquid ei omninò ad perfectionem desit necesse sit.

Partium pœnitentiæ connexio.

XXVIII. Quare adeò inter se hæ partes connexæ sunt, ut contritio confitendi et satisfaciendi consilium et propositum inclusum habeat; confessionem contritio, et satisfaciendi voluntas; satisfactionem verò duæ reliquæ antecedant.

Cur tribus his partibus pœnitentia constet.

XXIX. Harum autem trium partium eam rationem afferre possumus, quòd animo, verbis, et reipsâ peccata in Deum committantur. Quare consentaneum fuit ut nos ipsos Ecclesiæ clavibus subjicientes, quibus rebus Dei sanctissimum numen à nobis violatum esset, iisdem etiam ejus iram placare, et peccatorum veniam ab eo impetrare, conaremur. Sed idem etiam alio argumento confirmari potest. Etenim pœnitentia est veluti quædam delictorum compensatio, ab ejus voluntate

profecta, qui deliquit, ac Dei arbitrio in quem peccatum commissum est, constituta. Quarè et voluntas compensandi requiritur, in quo maximè contritio versatur: et pœnitens sacerdotis judicio, qui Dei personam gerit, se subjiciat necesse est, ut pro scelerum magnitudine pœnam constituere in eum possit: ex quo tum confessionis, tum satisfactionis ratio et necessitas perspicitur.

Contritio definitur et explicatur.

XXX. Quoniam verò harum partium vim et naturam tradere fidelibus oportet, priùs incipiendum est à contritione, eaque diligenter explicanda. Neque enim ad ullum temporis punctum cùm in memoriam præterita peccata redeunt, vel cùm aliquid offendimus, contritione animus debet vacare. Hanc Patres in concilio Tridentino (1) ità definiunt: Contritio est animi dolor, ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero; et paulò post, de contritionis motu subjicitur: Ità demùm præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiduciâ divinæ misericordiæ, et voto præstandi reliqua conjunctus sit, quæ ad ritè suscipiendum hoc sacramentum requiruntur.

Vis et efficacitas contritionis in quo sita.

XXXI. Ex hac itaque definitione intelligent fideles, contritionis vim in eo tantùm positam non esse, ut quis peccare desinat: aut propositum ei sit novum vitæ genus instituere, aut ipsum jam instituat: sed in primis malè actæ vitæ odium, et expiationem suscipiendam esse. Id verò maximè confirmant illi sanctorum Patrum (2) clamores, quos in sacris Litteris frequenter profusos esse legimus. (3) Laboravi, inquit David, in

(1) *Ead. sess.* 14. — (2) *Vide de pœn. dist.* 1. *c. Et venit et ib. dist. c. Totam.* — (3) *Ps.* 6. 7.

gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum. Et, Exaudivit Dominus vocem fletûs mei ; et rursùs alius : (1) Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Quas certè, et alias hujusmodi voces vehemens quoddam antè actæ vitæ odium, et peccatorum detestatio expressit.

Contritionis dolor non corporis, sed animi est.

XXXII. Quòd autem contritio dolore definita est, monendi sunt fideles, ne arbitrentur eum dolorem corporis sensu percipi : contritio enim est voluntatis actio. Et sanctus (2) Augustinus testatur, dolorem pœnitentiæ comitem esse, non pœnitentiam. Verùm peccati detestationem et odium doloris vocabulo Patres significârunt, tum quia sacræ Litteræ itâ utuntur ; inquit enim David : (3) Quandiù ponam consilia in animâ meâ, dolorem in corde meo per diem ? tum quia dolor in inferiori animæ parte, quæ vim concupiscendi habet, ex ipsâ contritione oritur : ut non incommodè contritio dolore definita fuerit, quòd dolorem efficiat, ad eumque declarandum pœnitentes vestem etiam mutare soliti sint.

Nota. De quo Dominus apud sanctum Matthæum inquit : (4) Væ tibi, Corozaïn ! væ tibi, Bethsaïda ! quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent.

Quàm scitè hæc pars pœnitentiæ dicatur contritio.

XXXIII. Rectè autem contritionis nomen peccati detestationi, de quâ loquimur, ad significandam vim doloris impositum est, ductâ similitudine à rebus corporeis quæ minutatìm saxo, aut duriore aliquâ materiâ

(1) *Isa.* 38. 15. — (2) *Homil.* 50 — (3) *Ps.* 12. 2. — (4) *Matth.* 11. 21.

confringuntur : ut eo vocabulo declararetur, corda nostra, quæ superbiâ obduruerunt, pœnitentiæ vi contundi atque conteri.

Nota. Quarè nullus alius dolor, vel parentum et filiorum obitu, vel cujusvis alterius calamitatis causâ susceptus hoc nomine appellatur : sed illius tantùm doloris proprium est nomen, quo ex amissâ Dei gratiâ atque innocentiâ afficimur.

Aliis nominibus contritio nuncupatur.

XXXIV. Verùm aliis quoque vocabulis eadem res declarari solet; nam et contritio cordis dicitur : quia cordis nomen frequenter sacræ Litteræ pro voluntate usurpant : ut enim à corde motionum corporis principium sumitur, ità voluntas reliquas omnes animæ vires moderatur, ac regit. Vocatur etiam à sanctis (1) Patribus cordis compunctio, qui libros de contritione conscriptos de compunctione cordis inscribere maluerunt. Etenim quemadmodùm ferro tumida ulcera secantur, ut inclusum virus possit erumpere, ità corda, quasi scalpello contritionis adhibito, inciduntur; ut peccati mortiferum virus queant elicere; quarè et scissio cordis à Joele prophetâ appellata est : (2) Convertimini, inquit, ad me in toto corde vestro, in jejunio, et in fletu, et in planctu, et scindite corda vestra.

Summus dolor debet esse contritio.

XXXV. Summum verò et maximum dolorem ex peccatis quæ commissa sunt, suscipiendum esse, ità ut nullus major excogitari possit, facilè erit hisce rationibus demonstrare.

Prima ratio. Nam cùm perfecta contritio sit charitatas actio quæ ab eo timore qui filiorum est, proficisci-

(1) *Chrysost de compunct. cordis, Isidor. de summo bono. lib. 2. c.* 12. — (2) *Joel.* 2. 12.

tur, patet eumdem charitatis et contritionis modum statuendum esse: at quoniam charitas, (1) quâ Deum diligimus, perfectissimus est amor, hinc fit ut contritio vehementissimum animi dolorem conjunctum habeat: ut enim maximè diligendus est Deus, ità quæ nos à Deo alienant, maximè detestari debemus.

Nota. In quo etiam illud observandum est, eodem loquendi genere, charitatis et contritionis magnitudinem in sacris Litteris significari. De charitate dictum est: (2) Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Rursùs quod ad contritionem pertinet, clamat Dominus per Prophetam: (3) Convertimini in toto corde vestro.

Secunda ratio. Prætereà, sicuti Deus summum bonum est inter omnia quæ diligenda sunt: ità etiam peccatum summum est malum inter omnia quæ odisse homines debent: illud sequitur, ut quam ob causam Deum summè diligendum esse confitemur, ob eamdem rursùs peccati summum odium nos capiat necesse sit. Omnibus verò rebus Dei amorem anteponendum esse, ita ut ne vitæ quidem conservandæ causâ peccare liceat, apertè nos docent illa Domini verba: (4) Qui amat patrem, aut matrem plus quàm me, non est me dignus; et: (5) Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam.

Tertia ratio. Sed illud etiam animadvertendum est, ut quemadmodum, sancto Bernardo (6) teste, nullus finis et modus charitati præscribitur: (Modus enim, inquit ille, diligendi Deum est ipsum diligere sine modo) ità peccati detestationi nullus modus definiatur.

Vehementissima debet esse contritio.

XXXVI. Sit prætereà non solùm maxima, sed vehe-

(1) *Joan.* 4. 7.—(2) *Deut.* 6. 5. — (3) *Joel.* 2. 12.—(4) *Matth.* 10. 37. — (5) *Matth.* 16. 25. *Marc.* 8. 35. — (6) *Lib diligendo Deo circà med.*

mentissima, atque adeo perfecta, omnemque ignaviam, et socordiam excludat. Etenim in Deuteronomio scriptum est: (1) Cùm quæsieris Dominum Deum tuum, invenies eum: si tamen toto corde quæsieris, et totâ tribulatione animæ tuæ; et apud Jeremiam: (2) Quæretis me et invenietis, cùm quæsieritis me in toto corde vestro, et inveniar à vobis, ait Dominus.

Contritio etsi non tanta, vera tamem est.

XXXVII. Quanquam si id minùs consequi nobis liceat, ut perfecta sit; vera âmen et efficax contritio esse potest: sæpè enim usu venit, ut quæ sensibus subjecta sunt, magis quàm spiritualia nos afficiant. Quare nonnulli interdùm majorem ex filiorum obitu, quàm ex peccati turpitudine doloris sensum capiunt.

Lacrymæ, non necessariæ licet, optandæ.

XXXVIII. Idem etiam judicium faciendum est, si lacrymæ doloris acerbitatem non consequantur: quæ tamen in pœnitentiâ summoperè optandæ et commendandæ sunt: præclara est enim eâ de re sancti Augustini (3) sententia: Non sunt, inquit, in te christianæ charitatis viscera, si luges corpus, à quo recessit anima: animam verò, à quâ recessit Deus, non luges. Atque hùc spectant illa Salvatoris nostri verba quæ suprà allata sunt: (4) Væ tibi, Corozaïn! væ tibi, Bethsaïda! quia si in Tyro et Sydone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cinere et cilicio pœnitentiam egissent. Tametsi ad eam rem comprobandam satis esse debent clarissima (5) Ninivitarum, (6) Davidis, (7) peccatricis, apostolorum principis (8) exempla, qui

(1) *Deut.* 4. 29. — (2) *Jer.* 29. 13.—(3) *Serm.* 41. *de Sanctis.*—(4) *Matth.* 11. 21.—(5) *Joan.* 3. 6. —(6) *Ps.* 6. *et* 50.—(7) *Luc.* 7. 37. 48. 51.—(8) *Matth.* 26. 75.

omnes plurimis lacrymis Dei misericordiam implorantes, peccatorum veniam impetrârunt.

Singula peccata mortalia contritione detestanda.

XXXIX. Maximè autem hortandi et monendi sunt fideles, ut ad singula mortalia crimina proprium contritionis dolorem adhibere studeant. Ità enim Ezechias, contritionem describit, cùm ait : (1) Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Etenim recogitare omnes annos, est, sigillatim peccata excutere, ut ea ex animo doleamus. Sed apud Ezechielem quoque scriptum legimus : (2) Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, vitâ vivet. Atque in hanc sententiam sanctus Augustinus (3) inquit : Consideret peccator qualitatem criminis in loco, in tempore, in veritate, in personâ.

Nota. Neque tamen hâc in re desperent fideles de summâ Dei bonitate et clementiâ : is enim cùm nostræ salutis cupidissimus sit, nullam moram ad tribuendam nobis veniam interponit; sed peccatorem paternâ charitate complectitur, simul atque ille se collegerit, et universa peccata sua detestatus, quæ deindè alio tempore, si facultas erit, singula in memoriam reducere, ac detestari in animo habeat, ad Dominum se converterit : ità enim nos per prophetam jubet sperare, cùm inquit : (4) Impietas impii, non nocebit ei, in quâcumqne die conversus fuerit ab impietate suâ.

Ad veram contritionem quot necessaria.

XL. Ex his igitur colligi poterunt, quæ ad veram contritionem maximè sunt necessaria : de quibus fidelem populum accuratè oportebit docere, ut quisque intelligat, quâ ratione comparare eam possit, regu-

(1) *Isa.* 38. 15—(2) *Ezech.* 18. 21.—(3) *Lib. de verâ et falsâ relig. cap.* 14.—(4) *Ezech.* 33. 12.

lamque habeat, quâ dijudicet, quantùm absit ab ejus virtutis perfectione.

Primum. Primùm enim necesse est peccata omnia, quæ admisimus, odisse, et dolere; ne, si quædam tantùm doleamus, ficta et simulata, neque salutaris pœnitentia à nobis suscipiatur. Nam, ut à sancto Jacobo apostolo dictum est: (1) Quicumque totam legem servaverit, offendit autem in uno, factus est omnium reus.

Secundum. Alterum est, ut ipsa contritio, confitendi et satisfaciendi voluntatem conjunctam habeat: de quibus posteà suo loco agetur.

Tertium. Tertium est, ut pœnitens vitæ emendandæ certam et stabilem cogitationem suscipiat. Hoc verò propheta his verbis apertè nos docuit: (2) Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vitâ vivet, et non morietur: omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor; et paulò post: Cùm averterit se impius ab impietate suâ, quam operatus est, et fecerit judicium et justitiam, ipse animam suam vivificabit. Ac paucis interjectis: Convertimini, inquit, et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas: projicite à vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, et facite vobis cor novum. Idem etiam Christus Dominus mulieri quæ in adulterio deprehensa est, præscripsit: (3) Vade, inquit, et jam ampliùs noli peccare. Item paralytico (4) illi quem ad probaticam piscinam curaverat: Ecce, ait, sanus factus es, jam noli peccare.

(1) *Jac.* 2. 10. — (2) *Ezech.* 18. 21. — (3) *Joan.* 8. 11. — (4) *Joan.* 5. 14.

Exemplo hæc comprobantur.

XLI. Sed natura quoque ipsa et ratio plenè ostendunt, duo illa ad contritionem esse in primis necessaria: dolorem scilicet peccati admissi, et propositum cautionemque, ne quid hujusmodi in posterum committatur: Nam qui amico reconciliari velit, quem injuriâ aliquâ affecerit, et doleat oportet, quòd in eum injuriosus et contumeliosus fuerit, et diligenter reliquo tempore provideat, ne quâ in re amicitiam lœsisse videatur. Quæ duo obedientiam adjunctam habeant necesse est: hominem enim legi, sive naturali et divinæ, sive humanæ, quibus subjectus est, parere convenit. Quarè si quid pœnitens alteri per vim, aut per fraudem abstulit, restituat oportet: itemque alicujus aut commodi, aut officii compensatione illi satisfaciat, cujus dignitatem aut vitam dicto, factove violavit; tritum enim est omnium sermone, quod apud sanctum Augustinum (1) legimus: Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.

Quartum. Neque verò inter cætera quæ ad contritionem maximè pertinent, minùs diligenter et necessariò curandum est: ut quidquid injuriarum ab altero acceperis, id totum remittatur, ac condonetur. Ità enim Dominus et Salvator noster monet, atque denunciat: (2) Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra: si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Hæc sunt, quæ fidelibus in contritione observanda sunt, cætera quæ ad hanc rem colligi à pastoribus facilè poterunt, efficient quidem, ut in suo genere contritio sit magìs perfecta et absoluta: verùm adeò necessaria existimanda non sunt, ut sinè his veræ et salutaris pœnitentiæ ratio constare non possit.

(1) *Epist.* 54. — (2) *Matth.* 6. 14.

Fructus contritionis securus.

XLII. Sed quoniam non satis esse pastoribus debet, si ea doceant quæ ad salutem videntur pertinere, nisi etiam omni curâ et industriâ laborent, ut fideles ad eam ipsam rationem, quæ illis præscripta est, vitam actionesque suas dirigant, vehementer proderit, contritionis vim et utilitatem sæpiùs proponere. Nam cùm pleraque alia pietatis studia, veluti beneficia in pauperes, jejunia, preces, et alia id genus sancta et honesta opera, hominum culpâ à quibus proficiscuntur, à Deo interdum repudientur: ipsa certè contritio nunquàm illi grata et accepta esse non potest. Nam, inquit Propheta: (1) Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies. Quin etiam statim ut eam mentibus nostris concepimus, peccatorum remissionem nobis à Deo tribui, alio loco ejusdem Prophetæ verba illa declarant: (2) Dixi, confitebor adversùm me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei. Atque ejus rei figuram in (3) decem leprosis animadvertimus, qui à Salvatore nostro ad sacerdotes missi, antequàm ad illos pervenirent, à leprâ liberati sunt. Ex quo licet cognoscere, veræ contritionis, de quâ suprà dictum est, eam vim esse, ut illius beneficio omnium delictorum veniam statim à Domino impetremus.

Ad praxim contritionis ut sunt inducendi fideles.

XLIII. Plurimùm etiam valebit ad fidelium mentes excitandas, si pastores rationem aliquam tradiderint, quâ se quisque ad contritionem exercere possit.

Primò. Monere autem oportet ut omnes conscientiam suam frequenter excutientes, videant num quæ à Deo, sive ecclesiasticis sanctionibus præcepta sunt, servaverint.

(1) *Psal.* 50. 19. — (2) *Psal.* 31. 5.—(3) *Luc.* 17. 14.

Secundò

Secundò. Quòd si quis alicujus sceleris reum se esse cognoverit, statim seipsum accuset: supplexque à Domino veniam exposcat.

Tertiò. Et spatium tum confitendi, tum satisfaciendi sibi dari postulet.

Quartò. In primisque divinæ gratiæ præsidio se adjuvari petat, ne in posterum eadem illa peccata admittat, quæ admisisse vehementer pœnitet.

Odium peccati undè concitandum.

XLIV. Curandum erit prætereà pastoribus, ut in peccatum summum fidelium odium concitetur, tum quia summa est illius fœditas et turpitudo, tum quia gravissima damna et calamitates nobis affert: nam Dei benevolentiam, à quo maxima bona accepimus, longèque majora expectare et consequi licebat, à nobis abalienat: et summorum dolorum cruciatibus perpetuò efficiendos sempiternæ morti nos addicit. Hactenùs de contritione.

Confessio quàm utilis.

XLV. Nunc ad confessionem, quæ est altera pœnitentiæ pars, veniamus. Quantùm verò curæ et diligentiæ in eâ explicandâ, ponere pastores debeant, ex eo facilè intelligent, quòd omnibus ferè piis persuasum est quidquid hoc tempore sanctitatis, pietatis et religionis in Ecclesiâ summo Dei beneficio, conservatum est, id magnâ ex parte confessioni tribuendum esse, ut nulli mirandum sit humani generis hostem, cùm fidem catholicam funditùs evertere cogitat, per ministros impietatis suæ, et satellites, hanc veluti christianæ virtutis arcem totis viribus oppugnare conatum esse.

Quàm necessariò instituenda erat Confessio.

XLVI. Primùm itaque docendum est, confessionis institutionem nobis summoperè utilem, atque adeò ne-

cessariam fuisse. Ut enim hoc concedamus, contritione peccata deleri, quis ignorat illam adeò vehementem, acrem, incensam esse oportere, ut doloris acerbitas, cum scelerum magnitudine æquari, conferrique possit; at quoniam pauci admodùm ad hunc gradum pervenirent, fiebat etiam ut à paucissimis hâc viâ peccatorum venia speranda esset. Quarè necesse fuit ut clementissimus Dominus faciliori ratione communi hominum saluti consuleret, quod quidem admirabili concilio effecit, cùm claves regni cœlestis Ecclesiæ tradidit.

Contritionem perficit Confessio.

XLVII. Etenim ex fidei catholicæ doctrinâ, omnibus credendum et constanter affirmandum est : si quis ità animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare constituat : etsi ejusmodi dolore non afficiatur, qui ad impetrandam veniam satìs esse possit ; ei tamen, cùm peccata sacerdoti ritè confessus fuerit, vi clavium scelera omnia remitti, ac condonari : ut meritò à sanctissimis viris Patribus (1) nostris celebratum sit, Ecclesiæ clavibus aditum in Cœlum aperiri : de quo nemini dubitare fas est, cùm à Florentino concilio decretum legamus, pœnitentiæ effectum, esse ablutionem à peccatis.

Emendandi mores medium certissimum Confessio.

XLVIII. Verùm ex eo præterea licet cognoscere, (2) quantam afferat confessio utilitatem, quòd iis quorum corrupta vitæ consuetudo, nihil tam prodesse ad mores emendandos experimur, quàm si interdùm occultas animi sui cogitationes, facta, dictaque omnia pru-

(1) *Amb. ser. 1. de quadrag. citatur de pœnit. dist. 1. c. ecce nunc. August. lib. 2. de adult. conjug. 59. Chrys. de sacerd. lib. 3. in decreto Eugenii IV.* — (2) *De pœnit. dist. 6 c. sacerdos.*

denti et fideli amico patefaciant, qui eos operâ et consilio juvare possit. Quarè ad eamdem rationem maximè salutare existimandum est iis qui scelerum conscientiâ agitantur, ut sacerdoti, tanquàm Christi Domini vicario, cui perpetui silentii severissima lex proposita est, animæ suæ morbos et vulnera aperiant : statìm enim parata sibi medicamenta invenient, quæ non solùm præsentis ægritudinis sanandæ, verùm ità præparandæ animæ cœlestem quamdam vim habent, ut deinceps facilè futurum non sit, in ejusdem morbi et vitii genus recidere.

Malos exercet Confessio.

XLIX. Neque verò illa confessionis utilitas prætermittenda, quæ ad vitæ societatem et conjunctionem magnoperè pertinet : constat enim, si sacramentalem confessionem è christianâ disciplinâ exemeris, plena omnia occultis et nefandis sceleribus futura esse; quæ posteà, et alia etiam multi graviora, homines, peccati consuetudine depravati, palàm committere non verebuntur : etenim confitendi verecundia, delinquendi cupiditati, et licentiæ tanquàm frenum injicit, et improbitatem coërcet.

Confessionis sacramentalis descriptio.

L. Sed jam confessionis utilitate expositâ, quæ sit ejus natura, et vis, pastoribus tradendum erit. Eam igitur definiunt esse peccatorum accusationem, quæ ad sacramenti genus pertinet, eò susceptam ut veniam virtute clavium impetremus.

Peccata quo animo in confessione declaranda.

LI. Rectè autem accusatio dicitur, quòd peccata ità commemoranda non sunt, quasi scelera nostra ostentemus, ut ii faciunt (1) qui lætantur cùm malefecerint;

(1) Prov. 2. 14.

aut omninò enarranda, ut si rem aliquam gestam otiosis auditoribus delectandi causâ exponamus. Verùm accusatorio animo ità enumeranda sunt, ut ea etiam in nobis vindicare cupiamus.

Ob veniam impetrandam confitendum.

LII. Veniæ autem impetrandæ causâ, peccata confitemur: quoniam hoc judicium longè dissimile est forensibus capitalium rerum quæstionibus, in quibus confessionis pœna et supplicium, non culpæ liberatio, et errari venia constituta est: in eamdem ferè sententiam, quamvis aliis verbis sanctissimi Patres (1) videntur confessionem definiisse, veluti cùm sanctus Augustinus inquit (2): Confessio est, per quam morbus latens spe veniæ aperitur; et sanctus Gregorius (3): Confessio est peccatorum detestatio: quarum utraque, quod in superiori definitione continetur facilè ad eam referri poterit.

Confessio à Christo instituta.

LIII. Sed jam, quod omnium maximè faciendum est, docebunt parochi, ac sinè ullâ dubitatione fidelibus tradent, (4) hoc sacramentum à Christo Domino, qui benè omnia, et unius salutis nostræ causâ fecit, ob ejus summam bonitatem et misericordiam institutum esse. Apostolis enim post resurrectionem unum in locum congregatis, insufflavit, dicens: (5) Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt.

(1) *Chrysost. 20. in Genes.* — (2) *August. Serm. 4. de verbis Domini.*—(3) *Greg. hom. 40. in Evang.*—(4) *Vid. Trident sess. 14. de pœnit. c. 5. et can. 6. Aug. lib. 50. hom. homil. 49 et citatur de pœn. dist. 1. c. agite. Orig. homil. in psal. 31. Chrysost. de sacerd. lib. 3.*—(5) *Joan. 20. 22*

Sacerdotibus facienda Confessio.

LIV. Cùm igitur Dominus potestatem retinendi et remittendi peccata sacerdotibus tribuerit, perspicuum est ipsos etiam eâ de re judices constitutos fuisse. Atque idem significare visus est Dominus, cùm apostolis id negotii dedit, (1) ut Lazarum à mortuis excitatum à vinculis solverent, quibus constrictus erat : nam S. Augustinus (2) eum locum ità explanat : Ipsi, inquit, sacerdotes, plùs jam possunt proficere, plùs confitentibus parcere quibus crimen remittunt : Dominus scilicet per ipsos apostolos Lazarum, quem jam suscitaverat, obtulit discipulis solvendum, ostendens, potestatem solvendi esse concessam sacerdotibus. Quò etiam pertinet, quod iis qui à leprâ in itinere curati sunt, præceperat, (3) ut sacerdotibus se ostenderent, illorumque judicium subirent. Cùm igitur Dominus potestatem remittendi et retinendi peccata sacerdotibus tribuerit, perspicuum est, ipsos etiam eâ de re judices constitutos fuisse. At quoniam, ut sancta Tridentina synodus (4) sapienter admonuit, de quâlibet re verum judicium fieri, atque in repetendis criminum pœnis, justitiæ modus teneri non potest, nisi planè cognita, et perspecta causâ fuerit : ex eo sequitur, ut pœnitentium confessione singillatim peccata omnia sacerdotibus patefacienda sint. *Sacerdotes esse peccatorum judices docent Augustinus lib.* 20. *de Civitate Dei c.* 9. *Hieronym. Epist.* 1. *ad Heliod. Chrysostom. lib.* 3. *de sacerd. et Hom.* 5. *de verbis Isaiæ. Gregor. Hom.* 26. *in Evang. Ambros. lib.* 2. *de Caïn. cap.* 4. *Trid. sess.* 14. *de pœnitent. cap.* 5. *can.* 7.

(1) *Joan.* 11. 44. —(2) *De vera et falsa pœnit. c.* 16. *et serm.* 8. *de verbis Domini.* —(3) *Luc.* 17. 14.—(4) *Sess.* 14. *c.* 5. *et can.* 7. *de pœnit.*

Prædictorum confirmatio.

LV. Hæc igitur pastores docebunt, quæ à sanctâ Tridentinâ synodo decreta, ac perpetuò à catholicâ Ecclesiâ tradita sunt. Si enim sanctissimos Patres attentè legimus, nusquàm non apertissima testimonia occurrent, quibus confirmetur hoc sacramentum à Christo Domino institutum esse, et confessionis sacramentalis legem quam illi *exomologesin*, et *exagoreusin*, græco vocabulo appellant, tanquàm evangelicam accipiendam esse. Quòd si etiam veteris Testamenti figuras exquirimus, sinè dubio ad peccatorum confessionem videntur pertinere varia illa sacrificiorum genera, quæ ad expianda diversi generis peccata à sacerdotibus fiebant.

De cæremoniis ad Confessionem adhibendis.

LVI. Sed quemadmodùm confessionem à Domino salvatore institutam esse fideles docendi sunt : ità etiam monere eos oportet quosdam ritus et solemnes cæremonias Ecclesiæ auctoritate additas esse : quæ etsi ad sacramenti rationem non spectant, ejus tamen dignitatem magìs ante oculos ponunt, et confitentium animos pietate accensos, ad Dei gratiam faciliùs consequendam præparant. Cùm enim aperto capite ad pedes sacerdotis abjecti, demisso in terram vultu, supplices manus tendentes, aliaque hujusmodi christianæ humilitatis signa dantes, quæ ad sacramenti rationem necessaria non sunt, peccata confitemur, ex his perspicuè intelligimus, tum in sacramento cœlestem vim agnoscendam, tum à nobis divinam misericordiam summo studio requirendam, atque efflagitandam esse.

Confessionis necessitas.

LVII. Jam verò nemo existimet confessionem à Domino quidem institutam, sed ità tamen : ut ejus usum ne-

cessarium esse non edixerit. Etenim sic statuant fideles, oportet, eum qui mortali scelere premitur, confessionis sacramento ad spiritualem vitam revocandum esse : quod quidem pulcherrimâ translatione à Domino apertè significatum videmus, cùm hujus sacramenti administrandi potestatem, (1) clavem regni Cœlorum appellavit. Ut enim locum aliquem ingredi nemo potest, sinè ejus operâ, cui claves commissæ sunt, sic intelligimus neminem in Cœlum admitti, nisi fores à sacerdotibus quorum fidei claves Dominus tradidit, aperiantur. Aliter enim nullus planè clavium usus in Ecclesiâ esse videbitur : ac frustrà is cui clavium potestas data est, quempiam Cœli aditu prohibebit, si tamen aliâ viâ introitus patere queat. Hoc verò præclarè à sancto Augustino (2) cognitum est, cùm inquit : Nemo sibi dicat, occultè ago apud Dominum pœnitentiam : novit Deus qui mihi ignoscat, quid in corde ago : ergò sinè causâ dictum, (3) Quæ solveritis in terrâ, soluta erunt in Cœlo ? ergò sinè causâ claves datæ sunt Ecclesiæ Dei ? Atque in eamdem sententiam sanctus Ambrosius (4) in libro de pœnitentiâ scriptum reliquit, cùm novatianorum hæresim convelleret, qui soli Domino potestatem peccata remittendi reservandam asserebant : Ecquis Deum, inquit, magìs veneratur, an qui mandatis illius obtemperat, an qui resistit ? Deus nobis jussit ejus ministris obtemperare : quibus cùm pareamus, honorem soli Deo deferimus.

Qui ætate confiteri teneantur.

LVIII. Sed cùm minimè dubitari possit, confessionis legem ab ipso Domino latam et constitutam esse : sequitur, ut videndum sit quinam, quo ætatis, et anni

(1) *Matth.* 16. 19.—(2) *Lib.* 50 *hom.* 49.—(3) *Matth.* 18. 18.—(4) *Lib.* 1. *de pœnit. c.* 2.

tempore ei parere debeant. Primùm itaque ex Lateranensis concilii canone, (1) cujus initium est, omnis utriusque sexûs, perspicitur, neminem confessionis lege adstrictum esse ante eam ætatem, quâ rationis usum habere potest: neque tamen ea ætas certo aliquo annorum numero definita est. Sed illud universè statuendum videtur, ab eo tempore confessionem puero indictam esse, cùm inter bonum et malum discernendi vim habet, in ejusque mentem dolus cadere potest. Nam cùm ad id vitæ tempus quisque pervenerit, in quo de salute æternâ deliberandum est, tum primùm sacerdoti peccata confiteri debet: cùm aliter salutem sperare nemini liceat, qui scelerum conscientiâ premitur.

Quo tempore sit confitendum.

LIX. Quo verò potissimùm tempore confiteri oporteat, eo canone, de quo anteà diximus, sancta Ecclesia decrevit; (2) jubet enim semel saltem quotannis fideles omnes peccata sua confiteri. Verùm si quid salutis nostræ ratio postulet, consideremus: profectò, quoties vel mortis periculum imminet, vel aliquam rem tractare aggredimur, cujus tractatio homini peccatis contaminato non conveniat: veluti cùm sacramenta administramus aut percipimus, toties confessio prætermittenda non est. Atque idem omninò servare oportet cùm veremur ne nos alicujus culpæ, quam admiserimus, oblivio capiat. Neque enim peccata confiteri possumus quæ non meminimus: neque peccatorum veniam à Domino impetramus, nisi ea pœnitentiæ sacramentum per confessionem deleat.

Ut esse debet integra confessio.

LX. Sed quoniam multa in confessione observanda

(1) *Lateran. concil. cap.* 22—(2) *Lateran. concil. cap.* 21

sunt, quorum alia ad sacramenti naturam pertinent, alia non ità necessaria sunt, de his accuratè agendum erit. Neque enim desunt libelli, et commentarii, ex quibus facile est horum omnium explicationem depromere. Illud autem in primis doceant parochi, in confessione curandum esse, ut integra et absoluta sit.

Mortalia omnia confiteri oportet, etsi occulta.

LXI. Etenim omnia mortalia peccata sacerdoti aperire oportet, nam venialia, quæ nos à Dei gratiâ non divellunt, et in quæ frequentiùs labimur, tametsi rectè, atque utiliter, quod piorum usus demonstrat, confitemur : tamen sinè culpâ prætermitti, multisque aliis rationibus expiari possunt. *Quomodo venialia dimittantur vide August. in Enchir. cap.* 17. *citatur de pænit. dist.* 3. *c. de quotidianis, et in concil. Toletan.* 4. *cap.* 9.

At mortifera peccata, ut jam diximus, singula enumeranda sunt, quamvis etiam occultissimè lateant, et ejus generis sint, quæ duobus tantùm extremis Decalogi capitibus interdicuntur. Sæpè enim evenit, ut ea graviùs animam vulnerent, quàm illa, quæ apertè ac palàm peccare homines solent. Ità verò à sanctâ Tridentinâ synodo (1) definitum, atque à catholicâ Ecclesiâ semper traditum est : quemadmodùm sanctorum Patrum testimonia declarant. Est enim apud sanctum Ambrosium (2) in hunc modum : Non potest quis justificari à peccato, nisi confessus fuerit peccatum. Sanctus etiam Hieronymus in Ecclesiasten idem plànè confirmat ; inquit enim : Si quem serpens diabolus occultè momorderit, et nullo conscio, eum peccati veneno infecerit, si tacuerit et pœnitentiam non egerit, nec vulnus suum fratri, aut magistro voluerit confiteri : ma-

(1) *Sess.* 14. *de pæn. c.* 3. *et can.* 7. — (2) *Lib. de paradiso c.* 4. *c.* 1. *super illud :* Si mordeat serpens.

gister, qui linguam habet ad curandum, prodesse non poterit. Præterea sanctus Cyprianus in sermone de lapsis (1) apertissimè hoc docet, his verbis : Quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti sint, quoniam tamen de eo cogitaverunt, idipsum apud sacerdotes Dei dolenter confiteantur. Deniquè hæc omnium Ecclesiæ doctorum communis vox est atque sententia. *Singula peccata mortalia confiteri oportere docent Augustinus lib. de verâ et falsâ pœnitentiâ, cap. 10. Gregorius homil. 10. super Ezechiel. Ambrosius lib. de parad. cap. 14. Hieronym. in Ecclesiast. c. 20. Cyprian. de lapsis circà finem. Vide et de pœnit. dist. 3. cap. sunt plures, etc. pluit. et ibid. dist. 1. c. quem pœnit. et ibid. pass.*

Peccata ut radicitùs in confessione evellenda.

LXII. Sed in confessione summa illa cura et diligentia adhibenda est quam in rebus gravissimis ponere solemus, omneque studium ità eò conferendum, ut sanemus animæ vulnera, et peccati radices evellamus. Neque verò solùm peccata gravia narrando explicare oportet, verùm etiam illa, quæ unumquodque peccatum circumstant, et pravitatem valdè augent, vel minuunt.

Circumstantias peccatum gravantes confiteri oportet.

LXIII. Quædam enim circumstantiæ adeò graves sunt ut peccati mortiferi ratio ex illis tantùm constet : quarè hæc omnia semper confiteri oportet : Si quis enim hominem interemerit, explicandum est, utrùm ille sacris initiatus, an profanus fuerit. Itemque, si cum muliere concubuit, matrimonii ne lege liberâ, aut alterius uxore, aut propinquâ, aut alicujus voti sponsione Deo consecratâ, aperiat necesse est. Hæc enim diversa

(1) *Circa finem.*

peccatorum genera constituunt; itâ, ut primum quidem simplex fornicatio, alterum adulterium, tertium incestus, quartum sacrilegium à divinarum rerum doctoribus appelletur. Furtum etiam in peccatis numerandum est; verùm si quis aureum nummum furetur, leviùs omninò peccat, quàm is, qui centum, vel ducentos, vel ingentem aliquam auri vim, præsertìm verò qui sacram pecuniam abstulit. Quæ etiam ratio ad locum, et ad tempus pertinet, quorum exempla notiora sunt ex multorum libris, quàm ut à nobis commemorentur.

Nota. Hæc igitur, ut diximus, enumeranda sunt: quæ verò pravitatem rei magnoperè non augent, sinè crimine omitti possunt.

Peccatum celare in confessione grande crimen, et iteranda confessio.

LXIV. Sed ad confessionem adeò necessarium est, ut quod anteà diximus, integra et absoluta sit: ut, si quis deditâ operâ, alia quidem ex iis, quæ explicari debent, prætermittat; alia verò tantummodò confiteatur, non solùm ex eâ confessione is commodum nullum consequatur, sed etiam novo scelere se obstringat: neque ejusmodi peccatorum enumeratio confessionis nomine, in qua sacramenti ratio insit, appellanda est: quin potius pœnitenti confessionem repetere est necesse; seque ipsum illius peccati reum facere, quòd sacramenti dignitatem simulatione confessionis violaverit.

Ex oblivione peccatum omittenti non est iteranda confessio.

LXV. At verò, si aliâ de causâ confessioni aliquid defuisse videatur: vel quia pœnitens nonnulla crimina oblitus fuerit, vel quia conscientiæ suæ latebras non ità accuratè perquisiverit, cùm tamen illud in animo haberet, ut integrè peccata omnia confiteretur, nihil

ei opus erit confessionem iterare : satis autem habebit, si quandò peccata, quæ oblitus erat, in memoriam reduxerit, ea sacerdoti alio tempore confiteri.

Cavenda in examine negligentia.

LXVI. In quo tamen animadvertendum est, ne fortè nimìs dissolutè et remissè conscientiam nostram scrutati simus, adeoque negligenter peccata admissa memoriâ repetere studuerimus, ut ea ne recordari quidem voluisse meritò videri possimus : id enim si factum fuerit, confessionem iterare omninò oportebit.

Nuda, simplex et aperta sit.

LXVII. Prætereà curandum est, ut confessio nuda, simplex, et aperta sit, non artificiosè composita, ut à nonnullis fit, qui potiùs vitæ suæ rationem exponere, quàm peccata confiteri videntur. Ea enim confessio esse debet, quæ nos tales sacerdoti aperiat, quales nos ipsos novimus, certaque pro certis, ac dubia pro dubiis demonstret.

Nota. Quod si vel peccata non recensentur, vel alieni à re quam tractamus sermones inseruntur : perspicuum est confessionem hâc virtute carere.

Prudens et verecunda.

LXVIII. Vehementer etiam commendandi sunt, qui prudentiam et verecundiam in explicandis rebus adhibent. Neque enim nimis multis verbis agendum est; sed, quæ ad cujusque peccati naturam et rationem pertinent, brevi oratione quæ modestiam conjunctam habeat, aperienda sunt.

Secreta.

LXIX. Illud verò tum confitenti, tum sacerdoti maximè laborandum est, ut eorum sermo in confessione secretò habeatur.

Nota. Quarè fit, ut nemini omninò neque per nuncium, neque per litteras quoniam eà ratione nihil jam occultè agi potest, peccata confiteri liceat.

Frequens.

LXX. Sed nulla res fidelibus adeò curæ esse debet, quàm ut frequenti peccatorum confessione animam studeant expiare. Etenim cùm aliquis mortifero scelere urgetur, nihil ei magis salutare esse potest, ob multa quæ impendent vitæ pericula, quàm statim peccata sua confiteri: Nam ut sibi quisque diuturnum vitæ spatium polliceri queat, turpe profectò est, cùm in eluendis corporis aut vestium sordibus tam diligentes simus, non eàdem saltem diligentià curare, ne animæ splendor turpissimis peccati maculis obsolescat.

Legitimus confessionis minister sacerdos ordinarius.

LXXI. Sed jam de ministro hujus sacramenti dicendum est. Eum autem sacerdotem esse, qui ordinariam, aut delegatam absolvendi potestatem habeat, ex ecclesiasticis sanctionibus satìs apparet: habeat enim oportet non solùm ordinis, verùm etiam jurisdictionis potestátem, qui hoc munere fungi debet. Illustre verò hujus ministerii testimonium præbent illa Domini verba apud sanctum Joannem: (1) Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt: neque enim omnibus, sed apostolis tantùm hæc dicta fuisse constat; quibus in hàc functione sacerdotes succedunt; idque etiam maximè consentaneum est. Nam cùm omne gratiæ genus, quæ hoc sacramento tribuitur, à Christo capite ad membra derivetur: meritò debent corpori Christi mystico, id est fidelibus illud administrare, qui soli verum ejusdem

(1) *Joan.* 29. 23.

corpus conficiendi potestatem habent : cum præsertìm fideles hoc ipso pœnitentiæ sacramento ad sacram eucharistiam sumendam apti, idoneique reddantur.

Nota. Verùm quantâ olim religione in antiquissimâ Ecclesiâ jus ordinarii sacerdotis conservatum fuerit, ex veteribus Patrum decretis facilè intelligitur : quibus cautum est ne quis episcopus aut sacerdos in alterius parochiâ aliquid gerere auderet, sinè ejus auctoritate, qui illi præesset, aut nisi magna necessitas cogere videretur. Ità verò ab Apostolo sancitum est, cùm (1) Tito præcepit, ut in singulis civitatibus sacerdotes constitueret qui scilicet doctrinæ, et sacramentorum cœlesti pabulo fideles alerent, et educarent.

In articulo mortis quilibet sacerdos est minister confessionis.

LXXII. Quanquàm si mortis periculum imminet, et proprii sacerdotis facultas non datur, ne hâc occasione aliquis pereat, in Ecclesiâ Dei custoditum fuisse, concilium Tridentinum docet, ut unicuique sacerdoti liceret, non solùm omni peccatorum genere, cujuscumque potestatis sit, illa condonare : sed etiam ab excommunicationis vinculo solvere. *Sess.* 14. *cap.* 6. *de pœnit.*

Qualitates ministri confessionis.

LXXIII. Jam, præter ordinis et jurisdictionis potestatem, quæ prorsùs necessaria sunt ; in primis opus est, ut hujus sacramenti minister tum scientiâ et eruditione, tum prudentiâ præditus sit : judicis enim, et medici simul personam gerit.

Doctus. Ac quod ad primum attinet, satìs constat non vulgarem scientiam necessariam esse, quâ et peccata investigare, et ex variis peccatorum generibus, quæ

(1) *Tit.* 1. 5.

gravia, quæ levia sint, pro cujusque hominis ordine et genere judicare possit.

Prudens. Ut autem medicus est, (1) summâ quoque prudentiâ indiget. Etenim diligenter providendum est, ut ea remedia ægroto adhibeantur, quæ ad illius animam sanandam, et in posterum contrà morbi vim muniendam aptiora esse videantur.

Integer vitæ. Ex quo poterunt fideles intelligere, cuivis maximo studio curandum esse, ut eum sibi sacerdotem deligat, quem vitæ integritas, doctrina, prudens judicium commendet, qui, et quantùm in eo officio, cui præest, ponderis, ac momenti sit, et quæ cuique sceleri pœna conveniat, et qui solvendi, vel ligandi sint, optimè noverit.

Peccata pœnitentis revelare strictissimè cautum.

LXXIV. Sed quoniam nemo est, qui non vehementer cupiat, scelera, et turpitudinem suam occultari: monendi sunt fideles, nihil esse quod timeant, ne ea quæ ipsi confessione patefecerint, à sacerdote ulli unquàm indicentur, neve aliquod ex eà periculi genus sibi ullo tempore creari possit: sacræ enim sanctiones (2) gravissimè in eos sacerdotes animadverti voluerunt, qui peccata omnia, quæ aliquis eis confessus fuerit, perpetuo et religioso silentio compressa non tenuerint. Quarè in concilio Lateranensi (3) magno ità legimus: Caveat omninò sacerdos, ne verbo, vel signo, vel alio quovis modo prodat aliquatenùs peccatorem.

Carpitur negligentia peccatorum.

LXXV. Sed jam ordo rerum postulat, cùm de ministro dictum sit, ut quædam præcipua capita explicentur, quæ ad confessionis usum et tractationem non

(1) *Ex Basilio in reg. brevibus* 229. — (2) *Ex Leonis papa Epist.* 80. — (3) *Cap.* 21.

parùm sunt accommodata. Magna enim fidelium pars, quibus vulgò nihil longius videri solet, quàm, ut dies illi, qui ecclesiasticâ lege confessioni præfiniti sunt, effluant: tantùm absunt à christianâ perfectione, ut vix peccatorum suorum meminerint, quæ sacerdoti patefacienda essent, nedùm cætera diligenter curent, quæ ad divinam gratiam conciliandam vim habere maximam perspicuum est.

An pœnitens sit contritus, diligenter observandum.

LXXVI. Quarè cùm illorum saluti omni studio succurrendum sit, hoc primùm sacerdotes in pœnitente diligenter observabunt, si veram peccatorum suorum contritionem habeat, certumque illi sit, ac deliberatum in posterum à peccatis abstinere.

Cùm contritus reperitur, ad quid hortandus pœnitens.

LXXVII. Quod si ità animo affectum esse animadverterint, moneant, et vehementer hortentur, ut pro tanto et tam singulari beneficio maximas gratias Deo agat, ab eoque cœlestis gratiæ præsidium petere nunquàm desinat: quo munitus, ac tectus, facilè poterit pravis cupiditatibus resistere ac repugnare. Docendus est etiam, ut nullum patiatur esse diem, quin aliquid de passionis Domini nostri mysteriis meditetur, ad eumque imitandum, et summâ charitate amandum ipse se excitet, atque inflammet: hâc enim meditatione assequetur, ut ab omnibus dæmonis tentationibus in dies se tutiorem esse sentiat.

Neque enim ulla alia est causa, cur tam cito, vel leviter ab hoste impugnati, animo et viribus succumbamus, quàm quòd ex cœlestium rerum meditatione divini amoris ignem concipere non studemus, quo mens recreari, atque erigi possit.

Si

Si contritus non videatur, quid agendum.

LXXVIII. Sin autem sacerdos intellexerit, eum, qui velit confiteri, adeò peccata sua non dolere, ut verè contritus dicendus sit, conetur magno contritionis desiderio eum afficere, ut deindè hujus præclari doni cupiditate incensus, illud à Dei misericordiâ petere, et efflagitare in animum inducat.

Cum excusante vel minuente peccata quid agendum.

LXXIX. In primis autem reprimenda est quorumdam superbia, qui scelera sua excusatione aliquâ vel defendere, vel minora facere nituntur. Nam, exempli causâ, cùm aliquis fateatur se irà vehementiùs commotum fuisse, statim hujus perturbationis causam in alium confert, à quo priùs sibi injuriam factam esse queritur. Monendus itaque est, hoc elati animi, et hominis peccati sui magnitudinem vel despicientis, vel planè ignorantis, signum esse: tum verò ejusmodi excusationis genus, ad augendum potiùs, quàm minuendum peccatum pertinere. Nam qui ità factum suum probare contendit, hoc videtur profiteri, se tunc patientiâ usurum esse, cùm à nemine injuriâ lædetur, quo quidem nihil homine christiano indignius esse potest. Etenim cùm illius vicem dolere maximè debuerit, qui injuriam fecit: tamen non peccati pravitate commovetur, sed fratri irascitur: ac cùm ei præclara occasio oblata fuerit, ut Deum patientiâ colere, et fratrem mansuetudine suâ corrigere possit, salutis materiam ad perniciem suam convertit.

Cum erubescentibus confiteri quid agendum.

LXXX. Perniciosior autem est illorum culpa existimanda, qui stultâ quâdam verecundiâ impediti, peccata confiteri non audent. Iis igitur hortando animos

addere oportet: monendique sunt, nihil esse, quòd vitia sua aperire vereantur, nullique mirum videri debere, si intelligat homines peccare: qui quidem communis est omnium morbus, et in humanam imbecillitatem propriè cadit.

Cum pigris et conscientiam negligentibus quid.

LXXXI. Alii sunt, qui, vel quòd raró peccata confiteri solent, vel quòd nullam curam, et cogitationem in pervestigandis suis sceleribus posuerunt, nec commissa, confessione expedire, nec undè ejus officii initium ducendum sit, satìs sciunt: quos certè acriùs objurgare opus est, atque sacerdotem aliquis adeat, omni studio curandum esse, ut peccatorum suorum contritione commoveatur: id verò præstari nullo modo posse, nisi ea reminiscendo sigillatim recognoscere studeat.

Vide quid agendum.

LXXXII. Quarè si sacerdos hujusmodi homines prorsùs imparatos esse cognoverit, humanissimis verbis à se dimittet, hortabiturque, ut ad recogitanda peccata aliquod spatium sumant, ac deindè revertantur: quòd si fortè affirmaverint se in eam rem omne studium, et diligentiam suam contulisse (quoniam sacerdoti maximè verendum est ne semel dimissi, ampliùs non redeant), audiendi erunt, præsertìm verò si emendandæ vitæ studium aliquod præ se ferant, adducique possint, ut negligentiam suam accusent, quam se alio tempore diligenti et accuratâ meditatione compensaturos promittant: in quo tamen magna cautio adhibenda est.

Nota. Si enim, auditâ confessione, judicaverit, neque in enumerandis peccatis diligentiam, neque in detestandis dolorem pœnitenti omninò defuisse, absolvi poterit; sin autem utrumque in eo desiderari animad-

verterit, auctor illi et suasor erit, ut majorem curam, quod anteà dictum est, in excutiendâ conscientiâ adhibeat, hominemque, ut blandissimè poterit, tractatum dimittet.

Pudori quorumdam remedium afferendum.

LXXXIII. Sed quoniam interdùm contingit ut mulieres, alicujus sceleris in priori confessione oblitæ, iterùm ad sacerdotes non audeant redire: quòd vereantur, ne vel in suspicionem magnæ improbitatis populo veniant, vel singularis religionis laudem quærere existimentur; sæpè tum publicè, tum privatìm docendum est, neminem tantâ memoriâ esse qui omnia sua facta, dicta, et cogitata meminisse queat; quapropter fideles nullâ re deterrendos esse, quominùs ad sacerdotem revertantur, si in memoriam alicujus criminis redierint, quod anteà fuerit prætermissum. Hæc igitur, atque alia hujus generis multa in confessione à sacerdotibus observanda erunt.

De satisfactione.

LXXXIV. Nunc ad tertiam pœnitentiæ partem quæ satisfactio appellatur, veniendum est. Primùm itaque satisfactionis nomen, et vis exponenda est. Hinc enim catholicæ Ecclesiæ hostes amplam occasionem dissidii, et discordiæ, cum maximâ christiani populi pernicie, arripuerunt.

Quid sit satisfactio.

LXXXV. Est autem satisfactio, rei debitæ integra solutio: nam quod satìs est, ei nihil videtur deesse. Quarè cùm de gratiæ reconciliatione loquimur, idem satisfacere significat, quod alteri tantùm præstare, quantum irato animo ad ulciscendam injuriam satìs esse possit: atque ità satisfactio nihil aliud est, quàm injuriæ alteri illatæ compensatio. Quod autem ad hunc

locum pertinet, satisfactionis nomen divinarum rerum doctores ad declarandam eam compensationem usurpârunt, cùm homo pro peccatis commissis Deo aliquid persolvit.

Satisfactionis varii gradus.

LXXXVI. Quo in genere quoniam multi gradus esse possunt, hinc fit ut satisfactio variè accipiatur.

Primus est satisfactio Christi.

LXXXVII. Ac prima quidem, et præstantissima illa est quà pro scelerum nostrorum ratione, etiamsi Deus summo jure nobiscum velit agere, quidquid à nobis debeatur, cumulatè persolutum est. Hæc verò ejusmodi esse dicitur, quæ nobis Deum propitium, et placatum reddidit, eamque uni Christo Domino acceptam ferimus, qui in cruce, pretio pro peccatis nostris soluto, plenissimè Deo satisfecit. Neque enim ulla res creata tanti esse potuit, quæ nos tam gravi debito liberaret; atque, ut sanctus Joannes testatur, (1) ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi. Hæc igitur plena et cumulata est satisfactio, scelerum omnium rationi, quæ in hoc seculo commissa sunt, pariter æqualiterque respondens, cujus pondere hominum actiones apud Deum plurimùm valent, ac sinè eo nullâ prorsùs æstimatione dignæ haberentur. Atque hùc Davidis verba videntur spectare, qui postquàm, secum ipse reputans, illud protulisset: (2) Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? nihil præter hanc satisfactionem, quam calicis nomine expressit, dignum tot tantisque beneficiis invenire potuit; quarè subjecit. Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.

(1) *Joan.* 2. 2. — (2) *Psalm.* 115 22.

Secundus est satisfactio canonica.

LXXXVIII. Alterum satisfactionis genus, quæ et canonica appellatur, et certo temporis spatio definita perficitur. Quarè antiquissimo Ecclesiæ usu receptum est, ut cùm pœnitentes à peccatis solvuntur, pœna aliqua eis irrogetur, cujus pœnæ solutio, satisfactio vocari consuevit.

Tertius est spontè suscepta pœna quælibet.

XXXIX. Eodem verò nomine quodlibet etiam pœnæ genus significatur, quam pro peccatis non quidem à sacerdote constitutam, sed spontè nostrâ susceptam atque à nobis ipsis repetitam, sustinemus.

Nota. Verùm hæc ad pœnitentiam, ut sacramentum est, minimè pertinet, sed illa tantùm sacramenti pars censenda est, quam diximus ex præcepto sacerdotis Deo pro peccatis dependi : hoc adjuncto, ut statutum cum animo, et deliberatum habeamus, peccata in posterum omni studio vitare.

Satisfacere quid sit.

XC. Ità enim nonnulli definierunt : satisfacere, est Deo debitum honorem impendere. Quod autem nemo debitum honorem Deo possit tribuere, nisi qui peccata omninò vitare constituat, satìs apparet. Et satisfacere, est causas peccatorum excidere, et eorum suggestioni aditum non indulgere.

Hanc definitionem.

Nota. In quam sententiam alii censuerunt satisfactionem esse purgationem quâ eluitur quidquid sordium propter peccati maculam in animâ resedit, atque à pœnis tempore definitis, quibus tenebamur, absolvimur.

Satisfactio undè necessaria probabitur.

XCI. Quæ cùm ità sint, facilè erit fidelibus persuadere, quàm necessarium sit, ut pœnitentes in hoc satisfactionis studio se exerceant. Docendi enim sunt, duo esse, quæ peccatum consequuntur, maculam et pœnam; ac quamvis semper, culpâ dimissâ, simul etiam mortis æternæ supplicium apud inferos constitutum condonetur: tamen non semper contingit, quemadmodùm à Tridentinâ synodo (1) declaratum est, ut Dominus peccatorum reliquias, et pœnam certo tempore definitam, quæ peccatis debetur, remittat. Cujus rei perspicua sunt exempla in sacris Litteris, (2) Genesis tertio capite, (3) Num. xij, et (4) xxij; et aliis permultis locis: sed illud Davidis clarissimum et maximè illustre intuemur, cui etsi Nathan dixerat: (5) Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris; is tamen gravissimas pœnas ultrò subiit, Dei misericordiam his verbis die nocteque implorans: (6) Ampliùs lava me ab iniquitate meâ, et à peccato meo munda me: quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contrà me est semper. Quibus verbis illud petitum est à Domino, ut non solùm crimen, sed pœnam etiam crimini debitam condonaret, atque à peccati reliquiis purgatum in pristinum decoris et integritatis statum restitueret. Atque hæc cùm summis precibus peteret, eum tamen Dominus, tum filii ex adulterio suscepti, tum Absalonis, quem unicè diligebat, defectione et morte mulctavit, aliisque pœnis et calamitatibus affecit, quas illi anteà intentârat. In Exodo etiam (7) etsi Dominus Mosis precibus exoratus, populo idololatræ pepercerat, tamen minatus est, se tanti flagitii graves

(1) *Sess.* 14. *c.* 8. *can.* 12 *et* 15.—(2) *Gen.* 3. 17.—(3) *Num.* 12. 14.—(4) *Num.* 22. 33, 34.—(5) 2 *Reg.* 12. 13.—(6) *Ps.* 50. 4.—(7) *Exod.* 32. 8, 9.

pœnas repetiturum esse : ipseque Moses testatus est fore, ut illud Dominus severissimè in tertiam, et quartam usquè generationem ulcisceretur. Hæc verò à sanctis Patribus (1) in Ecclesiâ catholicâ semper tradita esse ipsorum auctoritate apertissimè comprobatur.

In pœnitentiâ ut in Baptismo pœnæ cum peccatis non remittuntur.

XCII. Verùm quâ de causâ actum sit, ut pœna omnis pœnitentiæ sacramento æquè ac baptismo non condonetur, præclarè à sanctâ Tridentinâ synodo explicatum est his verbis : Divinæ justitiæ ratio exigere videtur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui antè baptismum per ignorantiam deliquerint : aliter verò qui semel à peccati et dæmonis servitute liberati, et accepto Spiritûs sancti dono, scientes (2) templum Dei violare, et Spiritum sanctum contristare non formidaverint. (3) Et divinam clementiam decet, ne ità nobis absquè ullâ satisfactione peccata leviora putantes velut injurii, et (4) contumeliosi Spiritui sancto in graviora labamur, (5) thesaurizantes nobis iram in die iræ.

Satisfactio canonica prodest.

Primò. XCIII. Procul dubio enim magnoperè à peccato revocant, et quasi freno quodam coercent hæ satisfactoriæ pœnæ, cautioresque et vigilantiores in posterum pœnitentes efficiunt.

Secundò. Accedit, ut tanquàm testificationes quædam sint doloris, quem ex peccatis commissis capimus :

(1) *Vide Aug. lib. 1. de peccat. merit. et remiss. cap 34. et contrà Faust. lib. 22. cap. 66. et præsertim in Joan. tract. 124. paulò ante med. Greg. lib. 7. moral. cap. 24. Chrys. hom. 8. ad popul. Antioch. Iterum August. Ench. cap. 30. Ambr. de pœnit. lib. 2. cap. 5. vide item canones pœnitentiales apud Anton. August. vel in Actis Eccl. Mediol.*—(2) *1 Cor. 3. 17.*—(3) *Ephes. 4. 30.*—(4) *Hebr. 10. 29.*—(5) *Rom. 2. 5.*

quâ ratione Ecclesiæ fit satis, quæ nostris sceleribus graviter offensa est. Nam ut sanctus Augustinus ait: (1) Cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Verùm quia plerumquè dolor alterius cordis occultus est alteri, neque in aliorum notitiam per verba, vel alia quæcumque signa procedit: rectè ab iis qui Ecclesiæ præsunt, tempora pœnitentiæ constituuntur, ut Ecclesiæ, in quâ ipsa peccata remittuntur, satisfiat.

Tertiò. Præterea pœnitentiæ nostræ exempla alios docent quo modo ipsi vitam instituere, et pietatem sequi debeant: cùm enim pœnas nobis pro peccatis irrogatas cæteri homines intuentur, et summam cautionem sibi in omni vitâ adhibendam et mores pristinos corrigendos esse intelligunt.

Publicæ pœnitentiæ sapientissimè institutæ.

XCIV. Quarè sapientissimè illud ab Ecclesiâ observatum est, ut cùm ab aliquo publicè flagitium commissum esset, publica etiam pœnitentia ei indiceretur: ut cæteri timore perterriti deinceps peccata diligentiùs vitarent.

Nota. Quod etiam in occultis criminibus, quæ graviora essent, interdùm fieri solitum erat. *Vide August. lib. 5. de Civitat. Dei, cap. 26. et Epist. 54. et lib. 50. hom. 49. et de verâ et falsâ pœnitent. passim. Ambr. lib. 2. de pœnit. cap. 10. et citatur de pœnit. dist. 3. cap. reperiuntur. Cypr, de lapsis multis in locis. Concit. Agath. cap. 35. et citatur dist. 50. cap. pœnitentes.*

Cum publicis peccatoribus mos agendi Ecclesiæ.

XCV. Sed ut diximus in publicis hoc perpetuum fuit, ut qui ea commiserant, antequàm publicam pœnitentiam suscepissent, non absolverentur. Interim verò

(1) *Ps.* 50. 19.

pastores pro illorum salute Deum rogabant, atque ut ipsi etiam pœnitentes idem facerent, eos hortari non desinebant. Quo in genere summa fuit sancti Ambrosii cura et sollicitudo, (1) cujus lacrymis fertur quàm plurimos, qui duro animo ad pœnitentiæ sacramentum accesserant, ità mollitos esse, ut veræ contritionis dolorem conceperint.

Heu! quantùm refrixit charitas!

XCVI. Verùm posteà tantùm de veteris disciplinæ severitate, remissum est, atque ità charitas refrixit, ut jam plerique ex fidelibus, ad peccatorum veniam impetrandam, nullum intimum animi dolorem atque gemitum cordis necessarium putent: sed illud satìs esse arbitrentur si speciem tantùm dolentis habeant.

Pœnitentiâ Christo conformes efficimur.

XCVII. Deindè verò hujusmodi pœnarum perpessione consequimur, ut capitis nostri Jesu Christi, (2) in quo passus est ipse, et tentatus, similitudinem et imaginem geramus; nihil enim tam deforme videri potest, ut à sancto Bernardo (3) dictum est, quàm sub spinoso capite delicatum esse membrum. Nam, teste Apostolo, (4) cohæredes sumus Christi, si tamen compatimur; et quod alio loco scripsit, (5) si commortui sumus, et convivemus; si sustinebimus, et conregnabimus.

A peccato, duo mala in animâ.

XCVIII. Divus etiam Bernardus duo affirmat in peccato reperiri, maculam animæ, et plagam ac turpitudinem quidem ipsam Dei misericordiâ tolli: verùm sanandis peccatorum plagis valdè necessariam esse eam curam, quæ in remedio, pœnitentia adhibetur. Quem-

(1) *Paulinus, in ejus vitâ.*—(2) *Hebr.* 2. 17.—(3) *Serm.* 5 *de omn. sanct.*—(4) *Rom.* 8. 17.—(5) 2 *Tim.* 2. 11.

admodùm enim, sanato vulnere, cicatrices quædam remanent, quæ et ipsæ curandæ sunt : ità in animâ, culpâ condonatâ, supersunt reliquiæ peccatorum purgandæ. Idem planè D. Chrysostomi (1) sententia confirmat, cùm ait : Non satìs est sagittam è corpore extrahi; sed plaga quoque à sagittâ inflicta, sananda est : sic etiam in animâ post acceptam peccati veniam, pœnitentiâ curanda est plaga relicta. Frequentissimè enim à sancto Augustino (2) docemur, duo hæc in pœnitentiâ animadvertenda esse, Dei misericordiam, et justitiam : misericordiam, quâ peccata, et pœnas æternas illis debitas condonat : justitiam, quâ pœnis tempore definitis hominem punit.

Pœnas nobis à Deo præparatas effugimus per pœnitentiam.

XCIX. Postremò, pœnitentiæ pœna à nobis suscepta Dei animadversionem suppliciaque in nos constituta antevertit : ità enim docet Apostolus, cùm ait : (3) Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur : dùm judicamur autem, à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Quæ cùm fidelibus explicata fuerint, vix fieri poterit, quominùs ad pœnitentiæ opera maximè excitentur.

Vis merendi et satisfaciendi undè pœnitentiæ.

C. Ejus autem quanta vis sit, ex eo colligitur quòd tota à Christi Domini passionis merito pendet. A quo etiam honestis actionibus duo illa maxima bona consequimur : alterum est, ut immortalis gloriæ præmia mereamur, ità ut (4) calix etiam aquæ frigidæ, quam

(1) *Serm. 1. in cœnâ Domini, hom. 80. ad pop. Antiochen.*— (2) *In Psal. 40. ad hæc verba.* Ecce enim venit — (3) 1 *Cor.* 11. 31.—(4) *Matth.* 10. 42.

in ejus nomine dederimus, mercede non careat : alterum, ut pro peccatis nostris satisfaciamus. *Vide de pœnit. sess. 14. cap. 8. et can. 13. 24. et sess. 6. de justific. c. 16.*

Satisfactio nostra pass'onem Christi non obscurat, sed illustrat.

CI. Neque verò id perfectissimam et cumulatissimam Christi Domini satisfactionem obscurat : sed illud potiùs contrà evenit, ut multò clariorem et illustriorem reddat. Eo enim copiosior Christi gratia videtur esse, quòd non solùm ea nobiscum communicantur, quæ ipse solus ; sed illa etiam, quæ tanquàm caput in membra suis sanctis, et justis hominibus promeruit, ac persolvit : quâ ratione fieri perspicuum est, ut justè et honestè piorum actiones tantum ponderis, et dignitatis habeant.

Quia per gratiam meremur, et satisfacimus.

CII. Christus enim Dominus tanquàm (1) caput in membra, et (2) vitis in palmites, gratiam suam in eos, qui sibi per charitatem conjuncti sunt, continenter diffundit. Quæ quidem gratia bona opera nostra semper antecedit, comitatur et consequitur, et sinè quâ mereri et satisfacere Deo nullo modo possumus.

Adjuti Dei gratiâ omnes possunt operari salutem.

CIII. Atque ità fit, ut justis nihil deesse videatur, cùm operibus, quæ virtute efficiunt, et divinæ legi pro humanâ mortalique conditione satisfacere, et vitam æternam, quam scilicet, si Dei gratiâ ornati è vita decesserint, consequentur, mereri possint. Nota est enim illa Salvatoris vox : (3) Qui autem biberit ex hâc aquâ, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum : sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

(1) *Eph.* 4. 16.—(2) *Joan.* 15. 4.—(3) *Joan.* 4. 14.

Duo ad verum satisfactionem requiruntur.

CIV. Sed duo præcipuè in satisfactione requiruntur: primum est ut is qui satisfacit, justus sit ac Dei amicus. Opera enim, quæ sinè fide (1) et charitate fiunt, nullo modo Deo grata esse possunt; alterum, ut ejusmodi opera suscipiantur, quæ naturâ suâ dolorem et molestiam afferant: cùm enim præteritorum scelerum compensationes sint, atque ut sanctus martyr Cyprianus (2) ait, redemptrices peccatorum; omninò necesse est ut aliquid acerbitatis habeant, quanquàm non semper illud consequitur: ut qui se in illis molestis actionibus exercent, doloris sensum habeant.

Nota. Sæpè enim vel patiendi consuetudo, vel accensa in Deum charitas efficit, ut, quæ perpessu gravissima sunt, ne sentiantur quidem. Neque tamen idcircò fit, quominùs ea ipsa opera satisfaciendi vim habeant. Siquidem hoc proprium est filiorum Dei, ità ejus amore et pietate inflammari, ut acerbissimis laboribus cruciati, aut nihil ferè incommodi sentiant, aut omnia lætissimo animo perferant.

Opera satisfactionis sunt oratio, jejunium, eleemosyna.

CV. Verùm omne satisfactionis genus pastores docebunt ad hæc tria præcipuè conferendum esse, orationem, jejunium, eleemosynam: quæ quidem tribus bonis, animæ, corporis et iis quæ externa commoda dicuntur, quæ omnia à Deo accepimus, respondent. Nihil verò aptius et convenientius ad extirpandas omnium peccatorum radices esse potest.

Tribus animæ morbis tria remedia afferuntur.

CVI. Nam cùm (3) omne, quod est in mundo, con-

(1) *Hebr.* 11. 6.—(2) *Lib.* 1. *Epist.* 8 *post. med.*—(3) 1 *Joan.* 2. 16.

cupiscentia carnis sit, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ, nemo non videt, hisce tribus morbi causis totidem medicinas, priori scilicet jejunium, alteri eleemosynam, tertiæ orationem rectissimè opponi.

Oratione Deo, jejunio nobis, eleemosynâ proximo satisfacimus.

CVII. Prætereà, si eos etiam, qui peccatis nostris offenduntur, spectemus, facile erit intelligere, cur ad hæc tria potissimùm omnis satisfactio referatur: hi verò sunt Deus, proximus, nos ipsi. Quarè Deum oratione placamus, proximo eleemosynâ satisfacimus, nos ipsos verò jejunio castigamus.

Ærumnarum hujus vitæ bonus usus.

CVIII. Sed quoniam multæ variæque ærumnæ et calamitates, dùm in hac vitâ sumus, nos premunt, illud maximè fideles docendi sunt, eos qui patienti animo, quidquid laboriosi et incommodi Deus immiserit, ferant, amplam satisfaciendi et merendi materiam nactos esse: qui autem inviti, et repugnantes pœnam hujusmodi sustineant, omni satisfactionis fructu privari; sed Dei tantùm, peccata justo judicio ulciscentis animadversionem et supplicium perferre.

Satisfacere potest unus pro alio.

CIX. In eo verò summa Dei bonitas et clementia maximis laudibus, et gratiarum actionibus prædicanda est, qui humanæ imbecillitati hoc condonavit, ut unus posset pro altero satisfacere; quod quidem hujus partis pœnitentiæ maximè proprium est.

Conteri aut confiteri pro alio nemo potest.

CX. Ut enim, quod ad contritionem et confessionem attinet, nemo pro altero dolere aut confiteri potest, ità qui divinâ gratiâ præditi sunt, alterius nomine

possunt, quod Deo debetur, persolvere: quarè fit, ut quodam pacto (1) alter alterius onera portare videatur.

Undè potest unus satisfacere pro alio.

CXI. Nec verò de hoc cuiquam fidelium dubitandi locus relictus est qui in apostolorum symbolo, sanctorum communionem confitemur. Nam cùm omnes eodem baptismo abluti Christo renascamur, eorumdem sacramentorum participes simus, in primis verò ejusdem corporis, et sanguinis Christi Domini cibo et potu recreemur: hoc apertissimè demonstrat nos omnes ejusdem esse corporis membra.

Similitudo.

Quemadmodùm igitur neque pes suæ tantùm, sed etiam oculorum utilitatis causâ munere suo fungitur: neque rursùs quòd oculi videant, ad illorum propriam, sed ad communem omnium membrorum utilitatem referendum est: ità communia inter nos satisfactionis officia existimari debent.

Medicinalis satisfactio per alium impleri non potest.

CXII. Neque tamen id sinè ullâ exceptione verum est, si commoda omnia, quæ ex eâ capiuntur, spectemus: nam satisfactionis opera, medicinæ etiam et curationes quædam sunt, quæ pœnitenti ad sanandos pravos animi affectus præscribuntur: quo quidem utilitatis fructu eos, qui per se non satisfaciunt, prorsùs carere perspicuum est. Hæc igitur de tribus pœnitentiæ partibus, contritione, confessione et satisfactione, copiosè et dilucidè explicanda erunt.

Absolutio deneganda quandò.

CXIII. Sed illud in primis à sacerdotibus observari oportet, ut auditâ peccatorum confessione, antequàm

(1) *Gal.* 6. 2.

pœnitentem à peccatis absolvant, diligenter curent, ut, si quid ille fortè de re, aut de existimatione proximi detraxerit, cujus peccati damnandus meritò esse videatur, cumulatâ satisfactione compenset : nemo enim absolvendus est, nisi priùs, quæ cujusque fuerint, restituere polliceatur.

Nota. At quoniam multi sunt, quibus, etsi prolixè pollicentur se officio satìs esse facturos, tamen certum est ac deliberatum nunquàm promissa exsolvere; omninò ii cogendi sunt, ut restituant · sæpèque illud Apostoli eis inculcandum est, ut (1) qui furabatur, jam non furetur : magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat undè tribuat necessitatem patienti.

Satisfactio quanta sit imponenda.

CXIV. In irrogandâ autem satisfactionis pœnâ, sacerdotes nihil sibi suo arbitratu statuendum esse, sed omnia justitiâ, prudentiâ, et pietate dirigenda existimabunt.

Canones antiqui pœnitentiæ proponendi.

CXV. Atque, ut hâc regulâ peccata metiri videantur, et pœnitentes scelerum suorum gravitatem magìs agnoscant, operæ pretium erit, interdùm eis significare quæ pœnæ quibusdam delictis ex veterum canonum præscripto; qui pœnitentiales vocantur, constitutæ sint.

Nota. Igitur universæ satisfactionis modum, culpæ ratio temperabit.

Qualis satisfactio præcipuè imponenda?

CXVI. Sed ex omni satisfactionum genere maximè convenit pœnitentibus præcipere, ut certis aliquot, et definitis diebus orationi vacent, ac pro omnibus, et

(1) *Eph.* 4. 23.

prærsertìm pro iis qui ex hâc vità in Domino decesserunt, preces Deo faciant.

Pœnitentiæ virtus sacramentali addenda.

CXVII. Hortari verò etiam eos oportet, ut sæpè eadem satisfactionis opera, à sacerdote indicta, ultrò suscipiant ac repetant: atque ità mores suos componant ut, iis omnibus, quæ ad pœnitentiæ sacramentum pertinent, diligenter absolutis, tamen virtutis pœnitentiæ studia nunquàm intermittant.

Publicis peccatoribus publica satisfactio imponenda.

CXVIII. Quòd si interdùm, etiam ob publicam offensionem, publica pœnitentia præscribenda fuerit, quamvis eam pœnitens refugiat, ac deprecetur, non erit facilè audiendus: verùm persuadere ei oportebit, ut quæ tum sibi, tum aliis salutaria futura sunt, libenti, et alacri animo excipiat. Hæc de pœnitentiæ sacramento singulisque ejus partibus ità docenda erunt, ut non solùm ea fideles perfectè intelligant, sed etiam, juvante Domino, reipsa piè, et religiosè præstare animum inducant.

DE EXTREMÆ-UNCTIONIS SACRAMENTO.

CAPUT VI.

De hoc sacramento cur sæpiùs agendum.

I. Cum sancta Scripturarum oracula ità doceant: (1) In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis, tacitè parochi admonentur, nullum tempus prætermittendum esse fidelem populum cohortandi, ut in assiduâ mortis meditatione versetur. Quoniam autem extremæ-unctionis sacramentum non

(1) *Eccl.* 7. 40.

potest

potest supremi illius diei memoriam conjunctam non habere : facilè intelligitur de eo sæpè agendum esse, non solùm ob eam causam, quòd illarum rerum mysteria, quæ ad salutem pertinent, aperire, et explicare maximè convenit ; sed etiam, quia fideles, moriendi necessitatem omnibus propositam esse, animo repetentes, pravas cupiditates coërcebunt : quarè fiet ut in ipsâ mortis exspectatione minùs se perturbari sentiant.

Gratiæ Deo habendæ pro hujus sacramenti institutione.

II. Sed immortales Deo gratias agant, qui ut baptismi sacramento aditum nobis ad veram vitam patefecit : ità etiam, ut ex hâc mortali vita discedentes, expeditiorem ad Cœlum viam haberemus, extremæ-unctionis sacramentum instituit.

Hoc sacramentum cur dicatur Extrema-Unctio.

III. Ut igitur, quæ ad eam explicationem magìs necessaria sunt, eodem ferè ordine, qui in aliis sacramentis servatus est, exponantur : primùm illud tradendum erit, hoc sacramentum idcircò extremam-unctionem appellatum esse, quòd hæc omnium sacrarum nnctionum, quas Dominus Salvator noster Ecclesiæ suæ commendavit, ultima administranda sit

Alia hujus sacramenti nomina.

IV. Quarè hæc ipsa unctio à majoribus (1) nostris sacramentum etiam unctionis infirmorum, et sacramentum exeuntium dicta est : quibus vocabulis fideles in memoriam novissimi illius temporis facilè possunt revocari.

(1) *Vide Hugon de sacr. part. 15. c. 2. Per Dam. serm. 1. de dedicat. Eccles.*

Extrema-Unctio esse sacramentum probatur.

V. Quòd autem extremæ-unctioni propria sacramenti ratio conveniat, in primis explanandum est.

Primò. Id verò perspicuum fiet, si verba quibus sanctus Jacobus apostolus hujus sacramenti legem promulgavit attendamus: (1) Infirmatur quis in vobis? inquit, inducat presbyteros Ecclesiæ et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei salvabit infirmum; et alleviabit eum Dominus: et si in peccatis sit, remittentur ei.

Secundo. Nam quòd peccata condonari apostolus affirmat, in eo declarat sacramenti vim et naturam.

Tertiò Hanc verò catholicæ ecclesiæ de extremâ-unctione perpetuam doctrinam fuisse, cùm alia plura concilia testantur, tum à Tridentinâ synodo (2) hoc ità declaratum est, ut in eos omnes anathematis pœnam constituerit, qui aliter docere aut sentire audeant. Ac Innocentius quoque primus hoc sacramentum fidelibus maximè commendat: *Innocent. Epist.* 1. *ad Docent. cap.* 8. *et citatur, dist.* 95. *c. illud superfluum : item concil. Cabilon. cap.* 48. *Wormaciense*, c. 72. *Constant. et Florent.*

Extrema-Unctio unum est sacramentum.

VI. Constanter itaque docendum est à pastoribus, verum sacramentum esse: nec plura; sed unum, quamvis per plures unctiones administretur: quarum singulis propriæ preces, ac peculiaris forma adhibenda est.

Quomodò sit unum sacramentum extrema-unctio.

VII. Unum verò est non partium continuatione quæ dividi non possint, sed perfectione: cujusmodi sunt

(1) *Jacobi* 5. 14. — (2) *Sess.* 14. *de extrema unct.* c. 1. *et can.* 1

cætera omnia, quæ ex pluribus rebus constant. Nam quemadmodùm domus, quæ ex multis, et diversis rebus composita est, unâ tantùm formâ perficitur: ità hoc sacramentum, etsi ex pluribus rebus et verbis constituitur, unum tamen signum est, et unius rei, quam significat, efficientiam habet.

Hoc sacramentum materiam habet et formam.

VIII. Docebunt prætereà parochi, quæ sint hujus sacramenti partes; elementum, inquam, et verbum: hæc enim à sancto Jacobo (1) prætermissa non sunt: in quibus singulis sua mysteria licet animadvertere.

Materia quæ?

IX. Ejus igitur elementum, sive materia, quemadmodùm concilia, ac præcipuè Tridentinum decrevit, est oleum ab episcopo consecratum, liquor scilicet non ex quâvis pingui, et crassâ naturâ, sed ex olearum baccis tantummodò expressus.

Quàm sit hæc materia conveniens.

X. Aptissimè autem hæc materia illud significat, quod vi sacramenti interiùs in animâ efficitur; nam ut oleum ad mitigandos corporis dolores magnoperè proficit: ità sacramenti virtus animæ tristitiam ac dolorem minuit. Oleum prætereà sanitatem restituit, hilaritatem affert, et lumini tanquàm pabulum præbet; tum verò ad recreandas defatigati corporis vires maximè accommodatum est. Quæ omnia, quid in ægroto divinâ virtute per hujus sacramenti administrationem efficiatur, declarant.

Hujus sacramenti formæ quæ?

XI. Hæc de materiâ satis sunt: forma verò sacra-

(1) *Jac.* 5. 14.

menti, est verbum, et solemnis illa precatio, quam sacerdos ad singulas unctiones adhibet, cùm inquit: Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Deus, quidquid oculorum, sive narium, sive tactûs vitio deliquisti.

Hanc propriam esse formam probatur.

XII. Quòd autem hæc vera sit, et propria hujus sacramenti forma, sanctus Jacobus apostolus significat, cùm ait: (1) Et orent super eum, et oratio fidei salvabit infirmum. Ex quo licet cognoscere, formam precationis modo proferendam esse: tametsi, quibus potissimùm verbis concipienda sit apostolus non expresserit.

Hæc forma ubiquè usurpatur.

XIII. Verùm hoc ad nos fideli Patrum traditione permanavit, ità ut omnes Ecclesiæ eam formæ rationem retineant, quâ omnium mater et magistra sancta Ecclesia romana utitur.

Nam etsi aliqui nonnulla verba immutant, cùm pro: Indulgeat tibi Deus, ponunt: Remittat vel parcat, interdùm etiam: Sanet quidquid commisisti; tamen, quoniam nulla fit sententiæ immutatio, constat eamdem ab omnibus formam religiosè servari.

Cur hæc forma sit precativa.

XIV. Nec verò quisquam miretur, cur factum sit, ut aliorum sacramentorum forma vel absolutè significet quod efficit, ut cùm dicimus: Ego te baptizo: aut, Signo te signo crucis; vel tanquàm ab imperantibus pronuncietur, ut cùm in sacramento ordinis administrando dicitur: accipe potestatem: hæc una verò extremæ unctionis forma precatione quâdam absolvatur: id enim optimo jure constitutum est: nam cùm hoc sa-

(1) *Jac.* 5. 14. 15.

cramentum propterea adhibeatur, ut præter spiritualem gratiam, quam tribuit, sanitatem etiam restituat ægrotis; tamen, quia non semper sequitur ut ægri à morbis convalescant, ob eam causam precatione forma conficitur, ut à Dei benignitate id impetremus, quod sacramenti vis constanti et perpetuo ordine efficere non solet.

Cur tot preces adhibeantur administrando hoc sacramentum.

XV. Adhibentur autem ritus proprii in hujus quoque sacramenti administratione. Sed eorum maxima pars precationes continet, quibus sacerdos ad ægroti salutem impetrandam utitur. Nullum enim est aliud sacramentum, quod pluribus precibus conficiatur: ac rectè quidem, quoniam eo potissimùm tempore fideles piis obsecrationibus adjuvandi sunt; quarè et alii omnes, quos tum adesse contigerit, et præcipuè parochi debent orare Deum ex animo, et ejus misericordiæ laborantis vitam et salutem omni studio commendare.

Extremæ-Unctionis sacramentum à Christo institutum.

XVI. Verùm cùm demonstratum sit, extremam-unctionem verè et propriè in sacramentorum numero habendam esse; illud etiam sequitur, ejus institutionem à Christo Domino profectam esse: quæ posteà à sancto Jacobo apostolo fidelibus proposita, et promulgata est. Quanquàm idem Salvator hujus unctionis specimen quoddam dedisse visus est, cùm discipulos suos binos, et binos ante faciem suam misit; de illis enim apud evangelistam ità scriptum est: (1) Exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent, et dæmonia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos ægros, et sanabant.

Nota. Quam quidem unctionem non ab apostolis in-

(1) *Marc.* 6. 12. 13.

ventam, sed à Domino præceptam; non naturali aliquâ virtute præditam, sed mysticam, potiùs ad sanandos animos, quàm ad corpora curanda institutam fuisse credendum est. Quam rem sancti Dionysius, Ambrosius, Chrysostomus, et Gregorius Magnus asserunt, ut nullo modo dubitandum sit quin hoc unum ex septem catholicæ Ecclesiæ sacramentis summâ cum religione accipere oporteat.

Quibus hoc sit sacramentum administrandum.

XVII. Sic docendi sunt fideles, quamvis hoc sacramentum ad omnes pertineat, quædam tamen hominum genera excipi, quibus administrandum non sit. Ac primùm excipiuntur, qui sano et firmo corpore sunt; iis enim extremam-unctionem tribuendam non esse, et apostolus docet: cùm inquit: (1) Infirmatur quis in vobis? et ratio ostendit, siquidem ob eam rem instituta est, non modò ut animæ, sed etiam ut corpori medicinam afferat. Cùm igitur illi tantùm qui morbo laborant, curatione indigeant: idcircò iis etiam qui adeò periculosè ægrotare videntur, ut, ne supremus illis vitæ dies instet, metuendum sit, hoc sacramentum præberi debet.

Infirmi ungendi sunt antequàm sensu careant.

XVIII. In quo tamen gravissimè peccant, qui illud tempus ægroti ungendi observare solent, cùm jam omni salutis spe amissâ, vitâ et sensibus carere incipiat; constat enim, ad uberiorem sacramenti gratiam percipiendam plurimùm valere si ægrotus, cùm in eo adhuc integra mens, et ratio viget, fidemque, et religiosam animi voluntatem afferre potest, sacro oleo liniatur. Quare parochis animadvertendum est, ut eo potissimùm tempore cœlestem medicinam adhibeant, illam

(1) *Jacob.* 5. 14.

quidem semper vi suâ admodùm salutarem, cùm eorum etiam pietate, et religione, qui curandi sunt, magìs profuturam intellexerint.

Quibus non est administrandum hoc sacramentum?

XIX. Nemini igitur, qui gravi morbo affectus non sit, sacramentum unctionis dare licet, tametsi vitæ periculum adeat: vel quia periculosam navigationem paret, vel quia prælium initurus sit, à quo certa mors illi impendeat: vel etiamsi capitis damnatus ad supplicium raperetur. Omnes præthereà qui rationis usu carent ad hoc sacramentum suscipiendum apti non sunt: et pueri qui nulla peccata admittunt, quorum reliquias sanare hujus sacramenti remedio opus sit; amentes item, et furiosi, nisi interdùm rationis usum haberent, et eo potissimùm tempore pii animi significationem darent, peterentque ut sacro oleo ungerentur: nam qui ab ipso ortu nunquàm mentis et rationis compos fuit, ungendus non est: secùs verò si ægrotus, cùm mente adhuc integrâ hujus sacramenti particeps fieri voluisset, posteà in insaniam et furorem incidit.

Quænam partes corporis ungendæ?

XX. Non sunt autem omnes corporis partes ungendæ: sed eæ tantùm, quas veluti sensuum instrumenta natura homini attribuit, oculi propter visionem, aures propter auditum, nares propter odoratum, os propter gustum vel sermonem, manus propter tactum: qui tametsi toto corpore æquabiliter fusus est, in eâ tamen parte maximè viget.

Cur hæ partes ungantur.

XXI. Hunc autem ungendi ritum universalis Ecclesia retinet, atque etiam hujus sacramenti naturæ optimè convenit: medicamenti enim est instar. Ac quoniam in

corporis morbis, quamvis universum corpus malè affectum sit, tamen illi tantùm parti curatio adhibetur, à quâ, tanquàm à fonte, et origine, morbus manat: idcircò non totum corpus, sed ea membra, in quibus potissimùm sentiendi vis eminet, renes etiam, veluti voluptatis, et libidinis sedes unguntur: tum pedes, qui nobis ingressùs, et ad locum movendi principium sunt.

Hoc sacramentnm iterari potest, et quandò.

XXII. In quibus illud observare oportet, in unâ, eâdemque ægrotatione, cùm æger in eodem vitæ periculo positus est, semel tantùm ungendum esse. Quòd si post susceptam hanc unctionem æger convaluerit, quoties posteà in id vitæ discrimen inciderit, toties ejusdem sacramenti subsidium ei poterit adhiberi. Ex quo patet, in eorum sacramentorum numero, quæ iterari solent, reponendam esse.

Extrema-unctio quâ præparatione suscipienda.

XXIII. Quoniam verò omni studio curare oportet, ne quid sacramenti gratiam impediat; ei verò nihil magis adversatur, quàm alicujus peccati mortiferi conscientia: servanda est catholicæ Ecclesiæ perpetua consuetudo: ut ante extremam-unctionem, pœnitentiæ et eucharistiæ sacramentum administretur. Ac deindè ægroto persuadere parochi studeant, ut eâ fide se ungendum sacerdoti præbeat, quâ olim; qui ab apostolis sanandi erant, seipsos offerre consueverant.

Intentio petentis unctionem.

XXIV. In primis autem animæ salus, deindè corporis valetudo cum illâ adjunctione, si ea ad æternam gloriam profutura sit, expetenda est.

Maximâ cum fiduciâ suscipiendum hoc sacramentum.

XXV. Nec verò dubitare fideles debent, quin sanctæ illæ, et solemnes preces à Deo audiantur, quibus sacerdos non suam, sed Ecclesiæ, et Domini nostri Jesu Christi personam gerens utitur. Quâ unâ maximè re cohortandi sunt, ut hujus saluberrimi olei sacramentum sanctè, et religiosè sibi administrandum curent, cùm et acrior pugna instare, et vires tum animi, tum corporis deficere videantur.

Sacerdos hujus sacramenti minister.

XXVI. Jam verò quis extremæ-unctionis minister sit, ab eodem apostolo qui Domini legem promulgavit, didicimus; inquit enim: (1) Inducat presbyteros: quo nomine non eos significat, qui ætate provectiores sunt, quemadmodùm sapienter Tridentina synodus (2) exposuit, aut qui in populo principem locum obtinent; sed sacerdotes, qui ab ipsis episcopis per manuum impositionem ritè ordinati sunt. Sacerdoti igitur hujus sacramenti administratio commissa est.

A quo recipiendum hoc sacramentum.

XXVII. Neque tamen ex sanctæ Ecclesiæ decreto cuivis sacerdoti, sed proprio pastori, qui jurisdictionem habeat, sive alteri cui ille ejus muneris fungendi potestatem fecerit, hoc sacramentum administrare licet.

Nota. Illud verò maximè animadvertendum est, sacerdotem in eâ administratione, quemadmodùm etiam in aliis sacramentis fit, Christi Domini nostri, et sanctæ Ecclesiæ ejus sponsæ, personam sustinere.

Hujus sacramenti fructus.

XXVIII. Explicandæ etiam sunt accuratiùs utilitates, quas ex hoc sacramento capimus: ut, si nihil aliud

(1) *Jacobi* 5. 14.—(2) *Sess.* 14. *cap.* 5.

fideles ad ejus usum possit allicere, ipsâ saltem utilitate ducantur: cùm ità comparatum sit, ut omnia ferè nostris commodis metiamur.

Primus. Docebunt igitur pastores, hoc sacramento gratiam tribui, quæ peccata, et in primis quidem leviora, et ut communi nomine appellantur, venialia, remittit: exitiales enim culpæ, pœnitentiæ sacramento tolluntur. Neque enim hoc sacramentum primario loco ad graviorum criminum remissionem institutum est, sed baptismus tantùm, et pœnitentia vi suâ hoc efficiunt.

Secundus. Altera est sacræ unctionis utilitas, quòd animam à languore, et infirmitate, quam ex peccatis contraxit, et à cæteris omnibus peccati reliquiis liberat. Tempus autem huic curationi opportunissimum existimandum est, cùm gravi morbo affligimur, ac vitæ periculum impendet. Etenim homini naturâ insitum est, ut nihil in rebus humanis æquè ac mortem pertimescat: auget autem magnoperè hunc timorem præteritorum scelerum memoria, cùm præsertìm gravissima conscientiæ nostræ accusatio nos urgeat; ut enim scriptum est: (1) Venient in cogitationem peccatorum suorum timidi, et traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum. Deindè illa cura, et cogitatio vehementer angit, quòd paulò post stare oporteat ante tribunal Dei, à quo de nobis justissima pro eo, ac meriti fuerimus, sententia ferenda sit. Sæpè autem evenit ut fideles hoc terrore perculsi, se miris modis exagitari sentiant.

Tertius. Nihil autem ad mortis tranquillitatem magìs conducit, quàm si tristitiam abjiciamus, et læto animo Domini adventum exspectemus: paratique simus depositum nostrum, quandocumque illud à nobis repe-

(1) *Sap.* 4. 20.

tere voluerit, libenter reddere. Ut igitur hâc sollicitudine fidelium mentes liberentur, animusque pio et sancto gaudio repleatur, extremæ-unctionis sacramentum efficit.

Quartus. præterea, aliud etiam quod meritò omnium maximum videri potest, ex eo consequimur: nam etsi humani generis hostis, quoad vivimus, nunquàm desinit de interitu, et exitio nostro cogitare; nullò tamen tempore, ut nos omnino perdat, ac si fieri possit, spem nobis divinæ misericordiæ eripiat, vehementiùs omnes nervos contendit, quàm cùm supremum vitæ diem appropinquare animadverterit. Quamobrem fidelibus arma, et vires hoc sacramento subministrantur, quibus adversarii vim, et impetum frangere et illi fortiter repugnare possint. Allevatur enim, et erigitur ægri animus divinæ bonitatis spe: eâque confirmatus morbi incommoda omnia fert leviùs, ac ipsius dæmonis calcaneo insidiantis artificium, et calliditatem faciliùs eludit.

Quintus. Accedit postremò siquidem profutura sit, etiam corporis sanitas.

Cur hoc sacramentum non operetur quantùm potest.

XXIX. Quòd si ægroti hoc tempore eam minùs consequuntur, id quidem non sacramenti vitio, sed ob eam potiùs causam evenire credendum est, quòd eorum magna pars, vel qui sacro oleo perunguntur, vel à quibus administratur, fides infirmior est: testatur enim evangelista, Dominum apud suos (1) multas virtutes non fecisse, propter incredulitatem illorum. Quanquàm etiam rectè dici potest, christianam religionem, ex quo altiùs tanquàm radices egit in animis hominum, minùs jam hujusmodi miraculorum adminiculis indi-

(1) *Matth.* 13. 1.

gere, quàm olim nascentis Ecclesiæ initio necessaria esse viderentur.

Fides et spes ægrotantium erigendæ.

XXX. Sed tamen hoc loco fides magnoperè excitanda erit. Utcumque enim quod ad corporis valetudinem attinet, Dei consilio et voluntate ceciderit, certâ spe niti fideles debent, se hujus sacri olei virtute spiritualem sanitatem consecuturos esse; futurumque, ut, si eos vitâ decedere contingat, præclaræ illius vocis fructum percipiant, quâ scriptum est: (1) Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Hæc de extremæ-unctionis sacramento breviter quidem dicta sunt: verùm si hæc ipsa rerum capita à pastoribus latiùs, et eâ quâ decet diligentiâ explanata erunt, dubitandum non est quin fideles ex hâc doctrinâ maximum pietatis fructum percipiant.

DE ORDINIS SACRAMENTO.

CAPUT VII.

De sacramento Ordinis cur agendum coram populo?

I. Si quis aliorum sacramentorum naturam, et rationem diligenter considerârit, facilè perspiciet, ea omnia ab ordinis sacramento ità pendere, ut sinè illo partìm confici et administrari nullo modo queant, partìm solemni cæremoniâ, et religioso quodam ritu, ac cultu carere videantur. Quarè necesse est ut pastores institutam sacramentorum doctrinam persequentes, eo diligentiùs de ordinis etiam sacramento sibi agendum arbitrentur.

Primò. Proderit autem maximè hæc explicatio primùm quidem illis ipsis, deinde aliis, qui ecclesiasti-

(1) *Apoc.* 14. 13.

cæ vitæ rationem ingressi sunt : postremò etiam fideli populo : ipsis, quòd, in hujus argumenti tractatione versantur, ad eam gratiam excitandam, quam hoc sacramento adepti sunt, magis commoventur.

Secundò. Aliis, qui in sortem Domini vocati sunt : partim ut eodem pietatis studio afficiantur : partim verò, ut earum rerum cognitionem percipiant, quibus instructi viam sibi ad ulteriores gradus faciliùs munire possint.

Tertiò. Reliquis autem fidelibus primùm quidem ut intelligant, quo honore digni sint Ecclesiæ ministri.

Quartò. Deindè quoniam sæpè contingit, ut multi adsint, vel qui spe liberos suos adhuc infantes Ecclesiæ ministerio destinârint : vel qui suâ sponte et voluntate illud vitæ genus sequi velint : quos certè ignorare minimè æquum est, quæ præcipuè ad hanc vivendi rationem pertinent. *Quod spectat ad mores eorum qui in aliquo ordine ecclesiastico sunt, videndum est, imò sciendum concilium Trident. in posteriore parte cujusque sessionis, quæ est de reformatione ; quòd verò attinet ad ordinem, ut est sacramentum, vide idem concilium sessione* 23. *et de singulis ordinationibus vide concilium Carthaginense IV. sub Anastasio pontifice, anno* 398.

Hujus sacramenti quanta dignitas.

II. Primùm itaque fidelibus tradendum est, quanta sit hujus instituti, si summum ejus gradum, hoc est sacerdotium spectemus, nobilitas, et excellentia.

Primò. Nam cùm episcopi et sacerdotes, tanquàm Dei interpretes, et internuntii quidam sint, qui ejus nomine divinam legem, et vitæ præcepta homines edocent, et ipsius Dei personam in terris gerunt, perspicuum est eam esse illorum functionem, quâ nulla major excogitari possit : quarè meritò non solùm angeli,

sed dii etiam, quòd Dei immortalis vim, et numen apud nos teneant, appellantur.

Secundò. Quamvis autem omni tempore summam dignitatem obtinuerint, tamen Novi Testamenti sacerdotes cæteris omnibus honore longè antecellunt. Potestas enim tum corpus, et sanguinem Domini nostri conficiendi, et offerendi, tum peccata remittendi, quæ illis collata est, humanam quoque rationem, atque intelligentiam superat: nedùm ei aliquid par et simile in terris inveniri queat.

Tertiò. Deindè verò, quemadmodùm Salvator noster (1) à Patre, apostoli autem, ac discipuli (2) in universum mundum à Christo Domino missi sunt; ità quotidiè sacerdotes eâdem, quâ illi, potestate præditi, (3) ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi mittuntur. *De sacerdotii dignitate vide Ignatium epistol. ad Smyrnen. Ambros. lib.* 5. *Epistol* 31. *et lib.* 10. *Ep.* 82. *Chrysostom. hom.* 60. *ad popul. Antioch. et in Matthæum homil.* 83. *Nazianz. Orat.* 17. *ad suos cives.*

Vocari debent ordinandi et quales?

III. Hujus igitur tanti officii onus nemini temerè imponendum est; sed iis tantùm, qui illud vitæ sanctitate, doctrinâ, fide, prudentiâ sustinere possint. (4) Nec verò quisquam sumet sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquàm Aaron. Vocari autem à Deo dicuntur, qui à legitimis Ecclesiæ ministris vocantur.

Nota. Nam qui in hoc ministerium se ipsos arroganter inferunt, atque intrudunt, de his Dominum intellexisse docendum est, cùm inquit: (5) Non mittebam prophetas, et ipsi currebant: quo quidem hominum

(1) *Joan.* 8. 36. — (2) *Matth.* 28. 19. — (3) *Eph.* 4. 12. — (4) *Heb.* 5. 4 — (5) *Hier.* 23. 21.

genere nihil infelicius, ac miserius, nihil ecclesiæ calamitosius esse potest. *Vide dist.* 23. *multis in capitibus.*

Intentio eorum qui sacris initiari volunt, dirigenda.

IV. Sed quoniam in omni actione suscipiendâ magnoperè refert, quem sibi quisque finem constituat (optimo enim fine posito, rectè omnia consequuntur) de hoc in primis, qui sacris initiari volunt, admonendi sunt, ut nihil sibi tanto munere indignum proponant: qui quidem locus eò diligentiùs tractandus erit, quò graviùs hoc tempore eâ in re peccare fideles solent.

Mala intentio.

V. Alii enim eo consilio ad hanc vivendi rationem se convertunt, ut quæ ad victum, vestitumque necessaria sunt, parent: ità ut præter quæstum, nihil aliud in sacerdotio, quemadmodùm vulgò cæteri omnes in quovis sordidi artificii genere, spectare videantur.

Nota. Quamvis enim ex Apostoli sententiâ, natura, et divina lex jubeat, ut (1) qui altari servit, ex altari vivat; tamen quæstûs, et lucri causâ ad altare accedere, maximum sacrilegium est.

Altera mala intentio.

VI. Alios honorum cupiditas, et ambitio ad sacerdotalem ordinem ducit.

Tertia mala intentio.

VII. Alii verò, ut divitiis affluant, initiari volunt, cujus quidem rei illud argumento est, quod nisi opulentum aliquod ecclesiasticum beneficium iis deferatur, nullam sacri ordinis cogitationem habent; hi verò sunt, quos Salvator noster (2) mercenarios appel-

(1) 1 *Cor.* 9. 18. — (2) *Joan.* 10. 12.

lat : et quos Ezechiel dicebat : (1) Semetipsos, et non oves pascere : quorum turpitudo, et improbitas non solùm sacerdotali ordini magnas tenebras offudit, ità ut jam nihil ferè à fideli populo haberi possit contemptius et abjectius : verùm etiam efficit ut ipsi nihil ampliùs ex sacerdotio consequantur quàm Judas ex apostolatûs munere, quod illi sempiternum exitium attulit.

Vera et recta intentio ordinandorum.

VIII. Illi autem ostio in Ecclesiam introire meritò dicuntur, qui à Deo legitimè vocati ecclesiastica munera ejus unius rei causâ suscipiunt, ut Dei honori inserviant.

Nota. Neque tamen hoc ità accipiendum est, quasi eadem lex æquè omnibus non sit imposita. Homines enim ob eam rem conditi sunt, ut Deum colant, quod præcipuè fideles, qui baptismi gratiam consecuti sunt, ex toto corde, ex totâ animâ, et ex totis viribus præstare debent.

Ordinandorum intentio sublimior esse debet intentione cæterorum.

IX. Verùm qui ordinis sacramento initiari volunt, hoc sibi proponant opus est, ut non solùm Dei gloriam in omnibus rebus quærant, quod quidem cum omnibus, tum maximè fidelibus commune esse constat : sed etiam ut aliqui certo Ecclesiæ ministerio addicti, (2) in sanctitate et justitiâ illi serviant.

Nam ut in exercitu omnes quidem milites imperatoris legibus parent, sed inter eos tamen alius centurio, alius præfectus est; alii alia munera obeunt : ità quamvis omnes fideles pietatem et innocentiam sectari omni studio debeant, quibus rebus maximè Deus colitur, eos tamen, qui ordinis sacramento sunt initiati præ-

(1) *Ezech.* 34. 1.—(2) *Luc.* 1. 74. 75.

cipua

cipua quædam munera, et functiones in Ecclesià exequi oportet.

In quibus sacris initiati cæteros superant.

X. Nam et sacra pro se ipsis, et pro omni populo faciunt, et divinæ legis vim tradunt: ad eamque prompto et alacri animo servandam fideles hortantur et instituunt: et Christi Domini sacramenta, quibus omnis gratia impertitur, et augetur, administrant: et ut uno verbo complectamur, à reliquo populo segregati in omnium longè maximo et præstantissimo ministerio se exercent.

Duplex potestas ecclesiastica Ordinis et jurisdictionis.

XI. His igitur explicatis, accedent parochi ad ea tractanda, quæ propria hujus sacramenti sunt, ut intelligant fideles, qui in Ecclesiasticum ordinem cooptari volunt, ad quodnam officii genus vocentur, quantaque ipsi Ecclesiæ, ejusque ministris potestas divinitùs tributa sit. Ea autem duplex est; ordinis et jurisdictionis. Ordinis potestas ad verum Christi Domini corpus in sacro-sancta eucharistia refertur. Jurisdictionis verò potestas tota in Christi corpore mystico versatur; ad eam enim spectat christianum populum gubernare et moderari, et ad æternam cœlestemque beatitudinem dirigere.

Potestas Ordinis ad quæ se extendat.

XII. Verùm ordinis potestas non solùm consecrandæ eucharistiæ vim, et potestatem continet: sed ad eam accipiendam hominum animos præparat, et idoneos reddit, cæteraque omnia complectitur quæ ad eucharistiam quovis modo referri possunt.

Hæc potestas comprobatur.

XIII. Ejus verò plura ex sacris Litteris testimonia

afferri possunt; sed illa præclara, et gravissima sunt, quæ apud sanctos Joannem et Matthæum leguntur: inquit enim Dominus: (1) Sicut misit me Pater, et ego mitto vos: accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. Et: (2) Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in Cœlo: et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in Cœlo. Quæ quidem loca à pastoribus ex sanctorum Patrum doctrinâ, et auctoritate explanata, maximum veritati lumen afferre poterunt.

Hæc potestas Ordinis quanta.

XIV. Hæc autem potestas plurimùm illi præstat, quæ in naturæ lege cæteris hominibus, qui res sacras curarent, tributa est. *Vide de consecr. dist.* 2. *cap. Nihil in sacrificiis; Concil. Trid. sess.* 23. *cap.* 1. *Iren. lib.* 4. *cap.* 34. *Aug. lib.* 19. *de Civit. Dei*, *cap.* 23.

In lege naturæ fuère sacerdotes.

XV. Nam et illa ætas, quæ scriptam legem antecessit, suum sacerdotium, suamque potestatem spiritualem habuerit necesse est, cùm legem habuisse satìs constet. Hæc duo enim ità conjuncta esse testatur Apostolus, ut eorum altero translato, simul etiam alterum transferri necesse sit. Cùm igitur naturali instinctu homines agnoscerent Deum colendum esse, consequens erat, ut in quâvis republicâ aliqui sacrorum, et divini cultûs procurationi præficerentur, quorum potestas aliquo modo spiritualis diceretur.

Christi sacerdotium Mosaïco sublimius.

XVI. Eâdem etiam potestate populus Israeliticus non caruit: quæ tametsi dignitate superior fuit, quàm illa,

(1) *Joan.* 20. 21.—(2) *Matth.* 18. 18

quâ in lege naturæ sacerdotes præditi erant, longè tamen inferior quàm legis evangelicæ spiritualis potestas, existimanda est.

Potestas sacerdotalis evangelica.

Hæc enim cœlestis est, omnemque angelorum etiam virtutem superat (1).

A Christo ortum habet hæc potestas.

XVII. Neque à sacerdotio Mosaico, sed à Christo Domino, (2) qui non secundùm Aaron sacerdos fuit, sed secundùm ordinem Melchisedech ortum habet: Is enim, qui summâ potestate gratiam tribuendi, et peccata remittendi præditus fuit, hanc potestatem quamvis virtute definitam, et sacramentis adstrictam, Ecclesiæ suæ reliquit.

Ecclesiæ ministrorum consecratio vocatur Ordinis sacramentum.

XVIII. Quare ad eam exercendam certi ministri instituti sunt, et solemni religione consecrati: quæ quidem consecratio ordinis sacramentum, vel sacra ordinatio vocatur. Placuit autem sanctis Patribus hoc vocabulo uti, quod latissimam significationem habet, ut dignitatem et excellentiam ministrorum Dei indicarent.

Quid sit Ordo.

XIX. Est enim ordo, si propriam ejus vim, et notionem accipiamus, dispositio superiorum, et inferiorum rerum, quæ inter se ità aptatæ sunt, ut una ad alteram referatur.

Hoc sacramentum cur Ordo dicatur.

XX. Cùm itaque in hoc ministerio multi sint gradus, variæ functiones, omnia verò certâ ratione distributa

(1) *Heb.* 7. 12.—(2) *Heb.* 7. 11.

sint, et collocata; rectè, et commodè ordinis nomen ei impositum videtur.

Ordo est sacramentum.

XXI. Quòd autem inter cætera Ecclesiæ sacramenta sacra ordinatio numeranda sit, sancta Tridentina synodus (1) ratione illâ quæ sæpiùs repetita est, comprobavit: nam cùm sacramentum sit rei sacræ signum, id verò, quod hâc consecratione extrinsecùs fit, gratiam et potestatem significet, quæ illi tribuitur, qui consecratur; omninò sequi perspicuum est, ordinem verè ac propriè sacramentum dicendum esse. *Ordinem esse sacramentum vide Trid. sess.* 23. *de Ordine, c.*1 *et* 3. *et can.*3, 4, 5. *Concil. Florent. in decret. de sacram. Aug. lib.* 2. *contrà Epist. Parmen. cap.* 13. *de bono conjug. cap.* 24. *et lib.* 1. *de Bapt. contrà Donat. cap.* 1. *Leo Epist.* 18. *Greg. in c.* 10. *lib.* 1 *Reg.*

Quando et à quo hæc potestas conferatur.

XXII. Quare episcopus ei calicem cum vino et aquâ, et patenam cum pane porrigens, qui sacerdos ordinatur, inquit: Accipe potestatem offerendi sacrificium, etc. quibus verbis semper docuit Ecclesia, dùm materia exhibetur, potestatem consecrandæ eucharistiæ, charactere animo impresso, tradi, cui gratia adjuncta sit ad illud munus ritè, et legitimè obeundum, quod Apostolus his verbis declarat: (2) Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum: non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis.

Sacramentum Ordinis varios habet sui exercendi ministros.

XXIII. Jam verò, ut sacræ synodi verbis utamur, cùm divina res sit tanti sacerdotii administratio, con-

(1) *Sess.* 28. *de Ordine.*—(2) *Tim.* 1, 6.

sentaneum fuit, quò digniùs, et majori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiæ ordinatissimâ dispositione plures essent, et diversi ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent: atque hi quidem ità distributi, ut qui jam clericali tonsurâ insigniti essent, per minores ad majores ascenderent.

Ordines ministrorum Ecclesiæ quot sint, et quinam.

XXIV. Docendum igitur erit hosce omnes ordines septenario numero contineri, semperque ità à catholicâ Ecclesiâ traditum esse, quorum nomina hæc sunt, Ostiarius, Lector, Exorcista, Acolytus, Subdiaconus, Diaconus, Sacerdos. *Horum Ordinum meminerunt Dionysius lib. Eccl. hier. cap.* 3. *Cornel. Papa, in Epist. ad Fab. Episcop. Antioch. exstat apud Euseb. Histor. Eccles. lib.* 6. *cap.* 35. *Concil. Carthag.* 4. *can.* 4. *et seqq. Ignatius Epistol. ad Antioch.*

Cur tot sint.

XXV. Hunc autem ministrorum numerum rectè ità definitum esse probari potest; propter ea ministeria, quæ ad sacro-sanctum missæ sacrificium, et eucharistiam vel conficiendam, vel administrandam, cujus causâ præcipuè sunt instituta, necessaria videntur.

Ordines alii majores, alii minores, et qui utrique.

XXVI. Ex his alii majores, qui etiam sacri dicuntur, alii minores sunt. Majores vel sacri, sunt, ordo sacerdotalis, diaconatus, et subdiaconatus: ad minores referuntur acolyti, exorcistæ, lectores, ostiarii; de quorum singulis pauca dicenda sunt, ut habeant parochi, undè eos potissimùm instituant, quos noverint aliquo ordine initiandos esse.

Prima tonsura quid sit.

XXVII. Incipiendum est autem à primâ tonsurâ,

quam quidem docere oportet, quamdam præparationem esse ad ordines accipiendos. Út enim homines ad baptismum exorcismis, ad matrimonium sponsalibus præparari solent; ità, cùm, tonso capillo, Deo dedicantur, tanquàm aditus ad ordinis sacramentum illis aperitur: declaratur enim qualis esse debeat, qui sacris imbui cupit.

Clerici nomen undè deductum.

XXVIII. Nam clerici nomen, quod ei tunc primùm imponitur, ab eo deductum est, quòd Dominum sortem, et hereditatem suam habere incipiat, veluti qui in Hebræorum populo, divino cultui mancipati erant: quibus vetuit Dominus aliquam agrorum partem in terrâ promissionis distribui, cùm inquit: (1) Ego pars et hereditas tua. Ac quamvis id omnibus fidelibus commune sit, præcipuâ tamen ratione eis conveniat necesse est, qui se Dei ministerio consecrârunt. *Vide Hieronym. Epist. 2. ad Nepot. et citatur 12. q. 1. c. Clericus.*

Capilli cur tondentur in coronæ speciem.

XXIX. Tondentur verò capilli ad coronæ speciem, et similitudinem, quam perpetuò conservare oportet: et ut quisque in altiori deinceps ordinis gradu collocatur, sic ejus orbis forma latior circumscribi debet.

Usus tonsuræ à quo.

XXX. Quod quidem ex apostolorum traditione acceptum esse docet Ecclesia, cùm de hujusmodi tondendi more SS. Dionysius (2) Areopagita, Augustinus, (3) Hieronymus, (4) vetustissimi et gravissimi Patres meminerint.

(1) *Num.* 18. 20.—(2) *Dionys de Eccles. Hier. c. 6. part.* 2.—(3) *Aug, serm.* 17. *ad Fratres in Eremo.*— (4) *Hier. in cap.* 44. *Ezech. vide Rhaban. Maur. lib. de institut Cleric. Bed. lib. hist.* 5. *Angl. c.* 22.

Cur coronam gerere clericis præceptum.

XXXI. *Prima ratio.* Primum autem omnium ferunt, apostolorum principem eam consuetudinem induxisse ad memoriam coronæ, quæ ex spinis contexta Salvatoris nostri capiti fuit imposita : ut, quod impii ad Christi ignominiam et cruciatum excogitârunt, eo apostoli ad decus et gloriam uterentur : simulque significarent curandum esse à ministris Ecclesiæ, ut omnibus in rebus Christi Domini nostri speciem, et figuram gerant.

Secunda ratio. Quanquam nonnulli asserant, hâc notâ regiam dignitatem declarari, quæ iis maximè, qui in sortem Domini vocati sunt, videtur convenire. Quod enim Petrus apostolus fideli populo tribuit : (1) Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, peculiari quâdam, et magìs propriâ ratione, ad Ecclesiasticos ministros pertinere facilè intelligimus.

Tertia ratio. Etsi non desunt, qui vel perfectioris vitæ professionem à clericis susceptam circuli figurâ, quæ omnium perfectissima est, significari existiment, vel externarum rerum contemptionem, animique ab omnibus humanis curis vacuitatem declarari putent, quòd capilli, supervacaneum quiddam in corpore tondeantur.

Ostiarii ordo et munera.

XXXII. Post primam tonsuram ad ostiarii ordinem primus gradus fieri consuevit. Ejus munus est, templi claves, et januam custodire, et aditu templi arcere eos, quibus ingredi interdictum erat. Ad sanctum etiam missæ sacrificium assistebat, curaturus ne quis propiùs, quàm par esset, ad sacram aram accederet, et sacerdotem rem divinam facientem interpellaret. Alia etiam ministeria illi commissa erant, ut ex ritibus,

(1) 1 *Pet.* 2. 9.

qui ad ejus consecrationem adhibentur, perspici potest. Nam episcopus claves ex altari acceptas ei tradens, quem ostiarium vult instituere : Sic age, inquit, quasi redditurus Deo rationem pro iis rebus, quæ his clavibus recluduntur.

Ostiarii dignitas.

XXXIII. Magnam autem in antiquâ Ecclesiâ hujus ordinis dignitatem fuisse ex eo intelligitur, quòd his temporibus in Ecclesiâ servari animadvertimus. Nam thesaurarii officium, qui erat idem sacrarii custos, quod ad ostiarios (1) pertinebat, inter honestiores Ecclesiæ functiones etiam nunc habetur.

Lectoris ordo et officia.

XXXIV. Secundus ordinis gradus est lectoris munus. Ad eum pertinet, in Ecclesiâ Veteris (2) et Novi Testamenti libros clarâ voce, et distinctè recitare, præsertim verò eos, qui inter nocturnam psalmodiam legi solent. Ejus quoque partes erant, prima religionis christianæ rudimenta fidelibus tradere. Episcopus itaque, præsente populo, in ejus ordinatione librum, quo descripta sunt, quæ ad hanc actionem attinent, illi tradens, inquit : Accipe, et esto verbi Dei relator, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium tuum, partem cum iis qui verbum Dei benè ministrârunt ab initio.

(1) *De Ostiar. vide Trid. sess. 23. de reform. cap.* 17. *Conc. Tolet. cap.* 6. *et citatur dist.* 25. *Ostiar. Isid. lib. de Eccl. c.* 14. *et dist.* 25. *c. Perlectis, et apud Baron. Annal. Eccl. an.* 34. *num.* 287. *et an.* 44. *num.* 78. *et num.* 80.—(2) *Vide Cypr. Epist.* 33. *et Tertull. de præscript. cap.* 61. *et apud Baron. An. Eccl. anno* 34. *num.* 287. *et an* 54, 78 *et* 79. *an.* 153. *num.* 93. *an.* 456. *num.* 10.

Exorcistarum ordo.

XXXV. Tertius est ordo exorcistarum, (1) quibus potestas data est nomen Domini invocandi in eos qui ab immundis spiritibus obsidentur. Quare episcopus, cùm eos instituit, librum in quo exorcismi continentur, eis porrigit usus eâ formulâ verborum: Accipe, et commenda memoriæ, et habe potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenos.

Acolytorum ordo et munera.

XXXVI. Acolytorum (2) quartus est gradus, et ultimus eorum omnium, qui minores, et non sacri appellantur: Eorum munus est, ministros majores subdiaconos, et diaconos in altaris ministerio affectari, eisque operam dare. Prætereà lumina deferunt, et asservant, cùm missæ sacrificium celebratur, præcipuè verò, cùm evangelium legitur: ex quo et ceroferarii alio nomine vocati sunt: cùm itaque ordinantur, hic ritus ab episcopo servari consuevit: primùm quidem, postquàm eos officii sui diligenter admonuit, lumina eorum singulis tradit in hunc modum: Accipe ceroferarium cum cereo, et scias te ad accendenda ecclesiæ luminaria mancipari, in nomine Domini. Deindè item urceolos vacuos, quibus aqua et vinum in sacrificio ministratur: Accipe urceolos ad suggerendum vinum, et aquam in eucharistiam sanguinis Christi, in nomine Domini.

Subdiaconorum ordo, dignitas et munera.

XXXVII. A minoribus ordinibus, iisdemque non

(1) *De Exorcist. vide suprà citat. auctores et apud Baron. Ann. Eccles. anno 34 num. 287. an. 44. num 78, et num. 80. an. 237 num. 89. an. 56. num. 5, et num. 8, 9, 10, 11, 12.*— (2) *De Acolyt. vid. etiam Cypr. Epist. 55. et apud Baron. Annal. Eccl. an. 44. num. 59, et num. 80.*

afferri possunt; sed illa præclara, et gravissima sunt, quæ apud sanctos Joannem et Matthæum leguntur: inquit enim Dominus: (1) Sicut misit me Pater, et ego mitto vos: accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. Et: (2) Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in Cœlo: et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in Cœlo. Quæ quidem loca à pastoribus ex sanctorum Patrum doctrinâ, et auctoritate explanata, maximum veritati lumen afferre poterunt.

Hæc potestas Ordinis quanta.

XIV. Hæc autem potestas plurimùm illi præstat, quæ in naturæ lege cæteris hominibus, qui res sacras curarent, tributa est. *Vide de consecr. dist.* 2. *cap. Nihil in sacrificiis; Concil. Trid. sess.* 23. *cap.* 1. *Iren. lib.* 4. *cap.* 34. *Aug. lib.* 19. *de Civit. Dei*, *cap.* 23.

In lege naturæ fuére sacerdotes.

XV. Nam et illa ætas, quæ scriptam legem antecessit, suum sacerdotium, suamque potestatem spiritualem habuerit necesse est, cùm legem habuisse satìs coństet. Hæc duo enim ità conjuncta esse testatur Apostolus, ut eorum altero translato, simul etiam alterum transferri necesse sit. Cùm igitur naturali instinctu homines agnoscerent Deum colendum esse, consequens erat, ut in quâvis republicâ aliqui sacrorum, et divini cultûs procurationi præficerentur, quorum potestas aliquo modo spiritualis diceretur.

Christi sacerdotium Mosaïco sublimius.

XVI. Eâdem etiam potestate populus Israeliticus non caruit: quæ tametsi dignitate superior fuit, quàm illa,

(1) *Joan.* 20. 21.—(2) *Matth.* 18. 18

quâ in lege naturæ sacerdotes præditi erant, longè tamen inferior quàm legis evangelicæ spiritualis potestas, existimanda est.

Potestas sacerdotalis evangelica.

Hæc enim cœlestis est, omnemque angelorum etiam virtutem superat (1).

A Christo ortum habet hæc potestas.

XVII. Neque à sacerdotio Mosaico, sed à Christo Domino, (2) qui non secundùm Aaron sacerdos fuit, sed secundùm ordinem Melchisedech ortum habet: Is enim, qui summâ potestate gratiam tribuendi, et peccata remittendi præditus fuit, hanc potestatem quamvis virtute definitam, et sacramentis adstrictam, Ecclesiæ suæ reliquit.

Ecclesiæ ministrorum consecratio vocatur Ordinis sacramentum.

XVIII. Quare ad eam exercendam certi ministri instituti sunt, et solemni religione consecrati: quæ quidem consecratio ordinis sacramentum, vel sacra ordinatio vocatur. Placuit autem sanctis Patribus hoc vocabulo uti, quod latissimam significationem habet, ut dignitatem et excellentiam ministrorum Dei indicarent.

Quid sit Ordo.

XIX. Est enim ordo, si propriam ejus vim, et notionem accipiamus, dispositio superiorum, et inferiorum rerum, quæ inter se ità aptatæ sunt, ut una ad alteram referatur.

Hoc sacramentum cur Ordo dicatur.

XX. Cùm itaque in hoc ministerio multi sint gradus, variæ functiones, omnia verò certâ ratione distributa

(1) *Heb.* 7. 12.—(2) *Heb.* 7. 11.

sint, et collocata; rectè, et commodè ordinis nomen ei impositum videtur.

Ordo est sacramentum.

XXI. Quòd autem inter cætera Ecclesiæ sacramenta sacra ordinatio numeranda sit, sancta Tridentina synodus (1) ratione illâ quæ sæpiùs repetita est, comprobavit: nam cùm sacramentum sit rei sacræ signum, id verò, quod hâc consecratione extrinsecùs fit, gratiam et potestatem significet, quæ illi tribuitur, qui consecratur; omninò sequi perspicuum est, ordinem verè ac propriè sacramentum dicendum esse. *Ordinem esse sacramentum vide Trid. sess.* 23. *de Ordine,* c.1 *et* 3. *et can.*3, 4, 5. *Concil. Florent. in decret. de sacram. Aug. lib.* 2. *contrà Epist. Parmen. cap.* 13. *de bono conjug. cap.* 24. *et lib.* 1. *de Bapt. contrà Donat. cap.* 1. *Leo Epist.* 18. *Greg. in c.* 10. *lib.* 1 *Reg.*

Quando et à quo hæc potestas conferatur.

XXII. Quare episcopus ei calicem cum vino et aquâ, et patenam cum pane porrigens, qui sacerdos ordinatur, inquit: Accipe potestatem offerendi sacrificium, etc. quibus verbis semper docuit Ecclesia, dùm materia exhibetur, potestatem consecrandæ eucharistiæ, charactere animo impresso, tradi, cui gratia adjuncta sit ad illud munus ritè, et legitimè obeundum, quod Apostolus his verbis declarat: (2) Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum: non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis.

Sacramentum Ordinis varios habet sui exercendi ministros.

XXIII. Jam verò, ut sacræ synodi verbis utamur, cùm divina res sit tanti sacerdotii administratio, con-

(1) *Sess.* 28. *de Ordine.*—(2) *Tim.* 1, 6.

sentaneum fuit, quò digniùs, et majori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiæ ordinatissimâ dispositione plures essent, et diversi ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent: atque hi quidem ità distributi, ut qui jam clericali tonsurâ insigniti essent, per minores ad majores ascenderent.

Ordines ministrorum Ecclesiæ quot sint, et quinam.

XXIV. Docendum igitur erit hosce omnes ordines septenario numero contineri, semperque ità à catholicâ Ecclesiâ traditum esse, quorum nomina hæc sunt, Ostiarius, Lector, Exorcista, Acolytus, Subdiaconus, Diaconus, Sacerdos. *Horum Ordinum meminerunt Dionysius: lib. Eccl. hier. cap.* 3. *Cornel. Papa, in Epist. ad Fab. Episcop. Antioch. exstat apud Euseb. Histor. Eccles. lib.* 6. *cap.* 35. *Concil. Carthag.* 4. *can.* 4. *et seqq. Ignatius Epistol. ad Antioch.*

Cur tot sint.

XXV. Hunc autem ministrorum numerum rectè ità definitum esse probari potest; propter ea ministeria, quæ ad sacro-sanctum missæ sacrificium, et eucharistiam vel conficiendam, vel administrandam, cujus causâ præcipuè sunt instituta, necessaria videntur.

Ordines alii majores, alii minores, et qui utrique.

XXVI. Ex his alii majores, qui etiam sacri dicuntur, alii minores sunt. Majores vel sacri, sunt, ordo sacerdotalis, diaconatus, et subdiaconatus: ad minores referuntur acolyti, exorcistæ, lectores, ostiarii; de quorum singulis pauca dicenda sunt, ut habeant parochi, undè eos potissimùm instituant, quos noverint aliquo ordine initiandos esse.

Prima tonsura quid sit.

XXVII. Incipiendum est autem à primâ tonsurâ,

quam quidem docere oportet, quamdam præparationem esse ad ordines accipiendos. Ut enim homines ad baptismum exorcismis, ad matrimonium sponsalibus præparari solent; ità, cùm, tonso capillo, Deo dedicantur, tanquàm aditus ad ordinis sacramentum illis aperitur: declaratur enim qualis esse debeat, qui sacris imbui cupit.

Clerici nomen undè deductum.

XXVIII. Nam clerici nomen, quod ei tunc primùm imponitur, ab eo deductum est, quòd Dominum sortem, et hereditatem suam habere incipiat, veluti qui in Hebræorum populo, divino cultui mancipati erant: quibus vetuit Dominus aliquam agrorum partem in terrâ promissionis distribui, cùm inquit: (1) Ego pars et hereditas tua. Ac quamvis id omnibus fidelibus commune sit, præcipuâ tamen ratione eis conveniat necesse est, qui se Dei ministerio consecrârunt. *Vide Hieronym. Epist.* 2. *ad Nepot. et citatur* 12. *q.* 1. *c. Clericus.*

Capilli cur tondentur in coronæ speciem.

XXIX. Tondentur verò capilli ad coronæ speciem, et similitudinem, quam perpetuò conservare oportet: et ut quisque in altiori deinceps ordinis gradu collocatur, sic ejus orbis forma latior circumscribi debet.

Usus tonsuræ à quo.

XXX. Quod quidem ex apostolorum traditione acceptum esse docet Ecclesia, cùm de hujusmodi tondendi more SS. Dionysius (2) Areopagita, Augustinus, (3) Hieronymus, (4) vetustissimi et gravissimi Patres meminerint.

(1) *Num.* 18. 20.—(2) *Dionys de Eccles. Hier. c.* 6. *part.* 2.—(3) *Aug, serm.* 17. *ad Fratres in Eremo.*— (4) *Hier. in cap.* 44. *Ezech. vide Rhaban. Maur. lib. de institut Cleric. Bed. lib. hist. L. Angl. c.* 22.

Cur coronam gerere clericis præceptum.

XXXI. *Prima ratio.* Primum autem omnium ferunt, apostolorum principem eam consuetudinem induxisse ad memoriam coronæ, quæ ex spinis contexta Salvatoris nostri capiti fuit imposita: ut, quod impii ad Christi ignominiam et cruciatum excogitârunt, eo apostoli ad decus et gloriam uterentur: simulque significarent curandum esse à ministris Ecclesiæ, ut omnibus in rebus Christi Domini nostri speciem, et figuram gerant.

Secunda ratio. Quanquam nonnulli asserant, hâc notâ regiam dignitatem declarari, quæ iis maximè, qui in sortem Domini vocati sunt, videtur convenire. Quod enim Petrus apostolus fideli populo tribuit: (1) Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, peculiari quâdam, et magìs propriâ ratione, ad Ecclesiasticos ministros pertinere facilè intelligimus.

Tertia ratio. Etsi non desunt, qui vel perfectioris vitæ professionem à clericis susceptam circuli figurâ, quæ omnium perfectissima est, significari existiment, vel externarum rerum contemptionem, animique ab omnibus humanis curis vacuitatem declarari putent, quòd capilli, supervacaneum quiddam in corpore tondeantur.

Ostiarii ordo et munera.

XXXII. Post primam tonsuram ad ostiarii ordinem primus gradus fieri consuevit. Ejus munus est, templi claves, et januam custodire, et aditu templi arcere eos, quibus ingredi interdictum erat. Ad sanctum etiam missæ sacrificium assistebat, curaturus ne quis propiùs, quàm par esset, ad sacram aram accederet, et sacerdotem rem divinam facientem interpellaret. Alia etiam ministeria illi commissa erant, ut ex ritibus,

(1) 1 *Pet.* 2. 9.

qui ad ejus consecrationem adhibentur, perspici potest. Nam episcopus claves ex altari acceptas ei tradens, quem ostiarium vult instituere : Sic age, inquit, quasi redditurus Deo rationem pro iis rebus, quæ his clavibus recluduntur.

Ostiarii dignitas.

XXXIII. Magnam autem in antiquâ Ecclesiâ hujus ordinis dignitatem fuisse ex eo intelligitur, quòd his temporibus in Ecclesiâ servari animadvertimus. Nam thesaurarii officium, qui erat idem sacrarii custos, quod ad ostiarios (1) pertinebat, inter honestiores Ecclesiæ functiones etiam nunc habetur.

Lectoris ordo et officia.

XXXIV. Secundus ordinis gradus est lectoris munus. Ad eum pertinet, in Ecclesiâ Veteris (2) et Novi Testamenti libros clarâ voce, et distinctè recitare, præsertim verò eos, qui inter nocturnam psalmodiam legi solent. Ejus quoque partes erant, prima religionis christianæ rudimenta fidelibus tradere. Episcopus itaque, præsente populo, in ejus ordinatione librum, quo descripta sunt, quæ ad hanc actionem attinent, illi tradens, inquit : Accipe, et esto verbi Dei relator, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium tuum, partem cum iis qui verbum Dei benè ministrârunt ab initio.

(1) *De Ostiar. vide Trid. sess. 23. de reform. cap. 17. Conc. Tolet. cap. 6. et citatur dist. 25. Ostiar. Isid. lib. de Eccl. c. 14. et dist. 25. c. Perlectis, et apud Baron. Annal. Eccl. an. 34. num. 287. et an. 44. num. 78. et num. 80.*—(2) *Vide Cypr. Epist. 33. et Tertull. de præscript. cap. 61. et apud Baron. An. Eccl. anno 34. num. 287. et an 54, 78 et 79. an. 153. num. 93. an. 456. num. 10.*

Exorcistarum ordo.

XXXV. Tertius est ordo exorcistarum, (1) quibus potestas data est nomen Domini invocandi in eos qui ab immundis spiritibus obsidentur. Quare episcopus, cùm eos instituit, librum in quo exorcismi continentur, eis porrigit usus eâ formulâ verborum : Accipe, et commenda memoriæ, et habe potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenos.

Acolytorum ordo et munera.

XXXVI. Acolytorum (2) quartus est gradus, et ultimus eorum omnium, qui minores, et non sacri appellantur : Eorum munus est, ministros majores subdiaconos, et diaconos in altaris ministerio affectari, eisque operam dare. Prætereà lumina deferunt, et asservant, cùm missæ sacrificium celebratur, præcipuè verò, cùm evangelium legitur : ex quo et ceroferarii alio nomine vocati sunt : cùm itaque ordinantur, hic ritus ab episcopo servari consuevit : primùm quidem, postquàm eos officii sui diligenter admonuit, lumina eorum singulis tradit in hunc modum : Accipe ceroferarium cum cereo, et scias te ad accendenda ecclesiæ luminaria mancipari, in nomine Domini. Deindè item urceolos vacuos, quibus aqua et vinum in sacrificio ministratur : Accipe urceolos ad suggerendum vinum, et aquam in eucharistiam sanguinis Christi, in nomine Domini.

Subdiaconorum ordo, dignitas et munera.

XXXVII. A minoribus ordinibus, iisdemque non

(1) *De Exorcist. vide suprà citat. auctores et apud Baron. Ann. Eccles. anno 34 num. 287. an. 44. num 78, et num. 80. an. 237 num. 89. an. 56. num. 5, et num. 8, 9, 10, 11, 12.*— (2) *De Acolyt. vid. etiam Cypr. Epist. 55. et apud Baron. Annal. Eccl. an. 44. num. 39, et num. 80.*

sacris, de quibus hactenùs dictum est, ad majores, et sacros legitimus aditus, et ascensus patet. In eorum primo gradu subdiaconus collocatur, cujus munus est, ut nomen ipsum declarat, diacono ad altare inservire. Sacra enim lintea, vasa, panem et vinum, ad sacrificii usum necessaria, parare debet. Nunc episcopo, et sacerdoti aquam præbet, cùm mânus in missæ sacrificio abluunt. Epistolam etiam, quæ olim à diacono in missâ recitabatur, subdiaconus legit, ac tanquàm testis ad sacrum assistit, prohibetque ne sacerdos sacra faciens à quopiam perturbari possit.

Subdiaconi quomodo ordinentur.

XXXVIII. Hæc autem quæ ad subdiaconi ministerium spectant, ex solemnibus cæremoniis, quæ in illius consecratione adhibentur, licet cognoscere.

Primò. Primùm enim episcopus legem perpetuæ continentiæ huic ordini impositam esse admonet : edicitque neminem in subdiaconorum ordinem cooptandum esse, cui ultrò hanc legem accipere non sit propositum : deindè, post solemnem litaniarum precationem, quæ subdiaconi munera et functiones sint enumerat, atque exponit.

Secundò. His peractis, eorum singuli, qui ordinantur, ab episcopo quidem calicem, et sacram patenam accipiunt.

Tertiò. Ab archidiacono verò ut intelligatur subdiaconum diaconi officio subservire urceolos, vino et aquâ plenos, unâ cum lebete, et linteolo, quo manus absterguntur, dicente episcopo : Videte cujusmodi ministerium vobis traditur : ideò vos admoneo ut ità vos exhibeatis, ut Deo placere possitis.

Quartò, quintò, et sextò. Adduntur prætereà aliæ preces, ad extremum, cùm episcopus sacris vestibus

subdiaconum (1) ornavit, ad quorum singulas, propria verba et cæremoniæ adhibentur, tradit ei epistolarum librum, ac dicit : Accipe librum epistolarum, et habe potestatem legendi eas in Ecclesià sanctà Dei tam pro vivis, quàm pro defunctis.

Diaconorum munera recensentur.

XXXIX. Secundum autem sacrorum ordinum gradum diaconus obtinet : cujus ministerium latiùs patet, sanctiusque semper habitum est.

Ad eum enim pertinet episcopum perpetuò sequi, concionantem custodire, eique, et sacerdoti sacra facienti, vel alia sacramenta administranti præsto esse, et in missæ sacrificio evangelium legere.

Olim verò fidelium animos sæpiùs excitabat, ut sacra attenderent.

Sanguinem etiam Domini ministrabat : in quibus ecclesiis ea consuetudo erat, ut fideles eucharistiam sub utrâque specie sumerent.

Diacono prætereà ecclesiasticorum bonorum dispensatio commissa erat, ut unicuique necessaria ad victum subministraret.

Ad diaconum etiam attinet, tanquàm episcopi oculum, pervestigare, quinam in urbe piè et religiosè, quive secùs vitam traducant : qui ad sacrificium, et concionem statis temporibus conveniant : ut, cùm de omnibus episcopum certiorem fecerit, ille vel privatìm unumquemque hortari, admonere, vel palàm cor-

(1) *De subdiaconis præter auctores suprà citatos vide Cypr. Epist.* 24. *et Epist.* 42. *dist.* 17. *cap. Presbyteris. Canon Apost. can.* 25. *Conc. Carthag.* 4. *can.* 5. *Arelat.* 2. *Can.* 2. *Aurel.* 3. *cap.* 2. *Elier. can.* 33. *Leo* 1. *Epistol.* 82. *item. apud Baron. Annal. Eccl. an.* 44. *num.* 79 *et* 80. *an.* 153. *num.* 72. *num.* 97. *an.* 259. *num.* 21. *an.* 324. *num.* 128. *an.* 588. *num.* 48. *an.* 598. *num.* 6. *an.* 1057 *num.* 22.

rigere, et objurgare possit, uti se magis profecturum esse intellexerit.

Catechumenorum etiam nomina recitare debet, et eos qui ordinis sacramento initiandi sunt, ante episcopum statuere.

Licet ei præterea, si absit episcopus et sacerdos, evangelium explanare, non tamen è superiori loco, ut intelligatur hoc ejus proprium munus non esse.

Diaconi quantâ diligentiâ seligendi.

XL. Quanta verò diligentia adhibenda sit, ne quis eo munere indignus ad hunc ordinis gradum ascendat, apostolus ostendit, cùm ad Timotheum (1) diaconi mores, virtutem, et integritatem exposuit.

Diaconorum ordinatio.

XLI. Hoc idem satis etiam declarant ritus et solemnes cæremoniæ, quibus ab episcopo consecratur. Pluribus enim et sanctioribus precibus ad diaconi, quàm ad subdiaconi ordinationem utitur episcopus; et alia addit sacrarum vestium ornamenta. Præterea, manus ei imponit: quod quidem ab apostolis factitatum esse legimus, (2) cùm primos diaconos (3) instituerunt. Deniquè evangeliorum librum ei tradit his verbis: Accipe potestatem legendi evangelium in ecclesiâ Dei tam pro vivis, quàm pro defunctis, in nomine Domini.

(1) 1 *Tim.* 3. 8. — (2) *Act.* 6. 6. — (3) *De Diaconis*, *præter citatos suprà*, *vide Clem. Rom. constit. Apostol. lib.* 2. *c.* 6. *Cypr. de Lapsis. Amb. lib.* 1. *Offic. c.* 41. *Leo* 1. *serm de S. Laurent. Clem. Rom. Epist.* 1. *ad Jacob. fratrem Domini. Hier. Epist.* 48. *et apud. Baron. Ann. Eccl. an.* 33. *num.* 41. *an.* 34. *num.* 283, *et* 285, *et* 287. *an.* 43. *num.* 316. *an.* 44. *num.* 78, *et* 80 *an.* 57. *num.* 31. *et num.* 195. *an.* 58. *num.* 102. *an.* 112. *num.* 7, 8 *et* 9. *an.* 316 *num.* 48. *an.* 324. *num.* 125. *an.* 325. *num.* 152. *an.* 402. *num.* 44 *et* 47. *an.* 508. *num* 15. *an.* 741. *num.* 12.

Sacerdotum ordo.

XLII. Tertius omniumque sacrorum ordinum summus gradus est sacerdotium : qui verò illo præditi sunt, eos veteres patres duobus nominibus vocare solent.

Cur presbyteri vocentur.

XLIII. Interdùm enim presbyteros appellant, quod græcè seniores significat, non solùm propter ætatis maturitatem quæ huic ordini maximè necessaria est : sed multò magìs propter morum gravitatem, doctrinam, et prudentiam, ut enim scriptum est : (1) Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata, cani autem sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata.

Cur sacerdotes.

XLIV. Interdum verò sacerdotes vocant ; tum quia Deo consecrati sunt, tum quia ad eos pertinet sacramenta administrare, sacrasque res et divinas tractare.

Sacerdotium duplex.

Sed quoniam duplex sacerdotium in sacris Litteris describitur, alterum interius, alterum externum ; utrumque distinguendum est, ut, de quo hoc loco intelligatur, à pastoribus explicari possit.

Internum.

XLV. Quod igitur, ad interius sacerdotium attinet, omnes fideles, postquàm salutari aquâ abluti sunt, sacerdotes dicuntur : præcipuè verò justi, qui spiritum Dei habent et divinæ gratiæ beneficio Jesu Christi summi sacerdotis viva membra effecti sunt : hi enim fide, quæ charitate inflammatur, in altari mentis suæ spirituales Deo hostias immolant : quo in genere bonæ

(1) *Sap.* 4. 8.

omnes et honestæ actiones, quas ad Dei gloriam referunt, numerandæ sunt. Quare in Apocalypsi ità legimus : (1) Christus lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo, et fecit nos regnum, et sacerdotes Deo, et Patri suo. In quam sententiam ab apostolorum principe dictum est : (2) Ipsi tanquàm lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. Et Apostolus nos hortatur, ut (3) exhibeamus corpora nostra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium nostrum. David item multò antè dixerat : (4) sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies. Quæ omnia ad interius sacerdotium spectare facilè intelligitur.

Externum sacerdotium.

XLVI. Externum verò sacerdotium, non omnium fidelium multitudini, (5) sed certis hominibus convenit, qui legitimâ manuum impositione, solemnibusque sanctæ Ecclesiæ cæremoniis instituti, et Deo consecrati, ad aliquod proprium, sacrumque ministerium adscribuntur.

Duplex sacerdotium ex veteri lege probatur.

XLVII. Hoc sacerdotii discrimen in veteri etiam lege observari potest : nam de interiori Davidem locutum esse, paulò antè demonstratum est. Externi verò : nemo ignorare potest, quàm multa Dominus Moysi et Aaron præcepta dederit. Prætereà, universam leviticam tribum ministerio templi adscripsit, ac lege ca-

(1) *Apoc.* 1. 5. — (2) 1. *Petr.* 2. 5. — (3) *Rom.* 12. 1. — (4) *Ps.* 50. 17. — (5) *Amb. lib.* 4. *de Sacram. cap.* 1 *Aug. lib.* 10. *de Civit. Dei cap.* 6 *et* 10. *Leo. serm.* 3. *de annivers Pontific.*

vit ne quis ex aliâ tribu in eam functionem se inferre auderet: quare (1) Ozias rex leprâ à Domino percussus, quòd sacerdotale munus usurpasset, arrogantiæ et sacrilegii sui gravissimas pœnas dedit.

Hìc agitur de exteriori sacerdotio

XLVIII. Quia igitur eamdem sacerdotii distinctionem in lege evangelicâ licet animadvertere, docendi erunt fideles, nunc de sacerdotio externo agi quod certis hominibus attributum est. Hoc enim tantummodò ad ordinis sacramentum pertinet.

Sacerdotis consecratio explicatur.

XLIX. Sacerdotis igitur munus est, Deo sacrificium facere, ecclesiastica sacramenta administrare, quemadmodùm ex consecrationis ritibus perspicitur.

Primò. Nam episcopus cùm aliquem sacerdotem instituit, primùm quidem manus ei, unà cum omnibus sacerdotibus qui adsunt, imponit.

Secundò. Deindè stolam humeris aptans, eam ante pectus in crucis formam componit: quo quidem declaratur, sacerdotem virtute indui ex alto, quâ possit crucem Christi Domini, et jugum suave divinæ legis perferre, eamque non verbis solùm, sed vitæ sanctissimè, et honestissi è actæ exemplo tradere.

Tertiò. Posteà manus sacro oleo inungit, tum verò calicem cum vino, et patenam cum hostiâ tradit, dicens: Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo, missasque celebrandi tam pro vivis, quàm pro defunctis. Quibus cæremoniis, et verbis interpres, ac mediator Dei, et hominum constituitur: quæ præcipua sacerdotibus functio existimanda est.

Quartò. Ad extremum verò manibus iterùm ejus ca-

(1) 2 *Par.* 26. 18, 19.

piti impositis : (1) Accipe, inquit, Spiritum Sanctum : quorum remiseris peccata, remittuntur eis, et quorum retinueris, retenta sunt : eique cœlestem illam, quam Dominus discipulis suis dedit, peccata retinendi ac remittendi potestatem tribuit.

Quinque gradus in ordine sacerdotali.

L. Hæc verò sunt sacerdotalis ordinis propria et præcipua munera : qui tametsi unus est, varios tamen dignitatis et potestatis gradus habet.

Primus sacerdotum Primus est eorum, qui sacerdotes simpliciter vocantur, quorum functiones hactenùs declaratæ sunt.

Secundus episcoporum. Secundus est episcoporum, qui singulis episcopatibus præpositi sunt ; ut non solùm cæteros Ecclesiæ ministros, sed fidelem populum regant, et eorum saluti summâ cum vigilantiâ et curâ prospiciant. Quare in sacris Litteris pastores ovium sæpè appellantur : quorum munus et officium Paulus descripsit, ut in apostolorum Actis legimus (2) in eâ concione, quam ad Ephesios habuit. Itemque à Petro, (3) apostolorum principe, divina quædam episcopalis ministerii regula tradita est : ad quam si episcopi actiones suas dirigere studeant, dubitandum non erit quin pastores boni et sint, et habeantur. Sed iidem episcopi et pontifices dicuntur, accepto ab ethnicis nomine, qui principes sacerdotum, pontifices appellare consueverunt.

Tertius archiepiscoporum. Tertius gradus est archiepiscoporum, qui pluribus episcopis præsunt, qui metropolitani etiam vocantur, quòd illarum urbium antistites sint, quæ tanquam matres habeantur illius provinciæ : quare superiorem quàm episcopi locum, et

(1) *Joan.* 20. 23.—(2) *Act.* 20. 28,—(3) 1 *Pet.* 5. 2.

ampliorem

ampliorem potestatem habent, tametsi ab episcopis ordinatione nihil differant.

Quartus patriarcharum. In quarto gradu patriarchæ collocantur: id est, primi supremique Patres. Olim in universâ ecclesiâ, præter summum romanum pontificem, quatuor tantùm patriarchæ numerabantur: neque omnes tamen dignitate pares: nam Constantinopolitanus, etsi ad eum post omnes alios hic honos delatus sit, tamen ob imperii majestatem, altiorem locum obtinuit. Proximus est Alexandrinus, cujus ecclesiam Marcus evangelista jussu principis apostolorum fundavit. Tertius Antiochenus, ubi Petrus sedem primò locavit. Extremum gradum habet Hierosolymitanus, quam ecclesiam Jacobus, frater Domini, rexit.

Quintus summi pontificis. Præter hos omnes, catholica Ecclesia romanum pont. max quem in Ephesinâ synodo Cyrillus Alexandrinus archiepiscopum, totius orbis terrarum patrem, et patriarcham appellat, semper venerata est: cùm enim in Petri apostolorum principis cathedrâ sedeat, in quâ usque ad vitæ finem sedisse constat, summum in eo dignitatis gradum, et jurisdictionis amplitudinem, non quidem ullis synodicis, aut aliis humanis constitutionibus, sed divinitùs datam agnoscit: quamobrem omnium fidelium, et episcoporum, cæterorumque antistitum, quocumque illi munere et potestate prædîti sint, pater ac moderator universalis Ecclesiæ, ut Petri successor, Christique Domini verus et legitimus vicarius præsidet. *De primatu summi pontificis vide Anaclet. Epistol. 3. cap. 3. et cit. dist. 22. c. Sacrosancta. Gregor. lib. 7. Epist. 64 et 65. Nicol. pap. Epist. ad Mediolanens. et citatur dist. 22. cap. Omnes. Vide item eadem dist. cap. Constantin. conc. Chalced. in Epist. ad Leonem.*

Quid docendum de ordine.

LI. Ex his itaque pastores docebunt, et quæ sunt ecclesiasticorum ordinum, ac graduum præcipua munera, et functiones, et qui hujus sacramenti minister sit.

Minister sacramenti ordinis episcopus.

LII. Constat enim ad episcopum eam administrationem pertinere : quod etiam sanctarum Litterarum auctoritate, certissimâ traditione, omnium Patrum testimonio, conciliorum decretis, sanctæ Ecclesiæ usu, et consuetudine facilè erit comprobare. Quamvis autem nonnullis abbatibus permissum sit, ut minores, et non sacros ordines interdùm administrent; tamen hoc proprium episcopi munus esse nemo dubitat, cui uni ex omnibus, præterea nemini licet reliquis ordinibus, qui majores et sacri dicuntur, initiare. Nam subdiaconos, diaconos, et sacerdotes unus tantùm episcopus ordinat : episcopi ex apostolorum traditione, quæ perpetuò in Ecclesià custodita est, à tribus episcopis consecrantur.

In assumendis ad sacerdotium maxima cautio adhibenda.

LIII. Sequitur nunc, ut explicetur, quinam ad hoc sacramentum, imprimisque ad sacerdotalem ordinem apti sunt, et quæ in eis potissimùm requirantur. Ex hoc enim difficile non erit statuere, quid in aliis ordinibus dandis, pro cujusque officio et dignitate observare oporteat. Maximam autem in hoc sacramento cautionem adhibendam esse ità colligitur, quòd cætera gratiam ad illorum sanctificationem, et usum tribuunt, à quibus percipiuntur : at verò qui sacris initiantur, ob eam rem cœlestis gratiæ participes fiunt, ut eorum ministerio, Ecclesiæ atque adeò omnium hominum saluti consulatur.

Nota. Ex quo factum esse intelligimus, ut statis tantummodò diebus quibus etiam solemnia jejunia ex ve-

tustissimo catholicæ Ecclesiæ more indicuntur, ordinationes fiant: ut scilicet fidelis populus ejusmodi sacrarum rerum ministros piis, et sanctis precationibus à Deo impetret, qui ad tanti ministerii potestatem rectè, et cum Ecclesiæ utilitate gerendam aptiores esse videantur.

Creando in sacerdotem morum integritas necessaria est.

LIV. Primùm itaque in eo qui sacerdos creandus est, vitæ, et morum integritas commendetur magnoperè oportet: non solùm quia, si alicujus mortiferi peccati conscius se initiari curet, vel etiam patiatur, novo se, et maximo scelere obstringit; sed etiam quia virtutis, et innocentiæ lumen aliis præferre debet. Ea de re, quid Apostolus (1) Tito, et (2) Timotheo præcipiat, pastoribus declarandum erit, et simul illud docendum, ea corporis vitia, quæ in veteri lege ex Domini præscriptione aliquem ab altaris ministerio excludebant, in evangelicâ lege ad animæ vitia præcipuè transferenda esse. Quare sanctam illam consuetudinem in Ecclesiâ servari animadvertimus, ut qui sacris initiandi sunt, priùs pœnitentiæ sacramento conscientiam purgare diligenter studeant.

Scientia eidem quoque necessaria.

LV. Præthereà in sacerdote non solùm ea cognitio requirenda est, quæ ad sacramentorum usum et tractationem pertinet: sed etiam sacrarum Litterarum scientiâ ita instructum esse oportet, ut populo christianæ fidei mysteria, et divinæ legis præcepta tradere, ad virtutem et pietatem incitare, à vitiis revocare fideles possit. Sacerdotis enim duo sunt munera: quorum alterum est, ut sacramenta ritè conficiat, et administret; alterum, ut populum fidei suæ commissum, iis rebus

(1) *Ad Titum.* 1.—(2) 1 *Tim.* 5.

et institutis, quæ ad salutem necessaria sunt, erudiat. Malachias enim ità testatur : (1) Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus : quia angelus Domini exercituum est. Ut igitur in horum altero, si mediocri cognitione sit ornatus, præstare, quod debet, possit : alterum certè non vulgarem, sed exquisitam potiùs doctrinam desiderat : quamvis æquè ab omnibus sacerdotibus summa reconditarum rerum scientia nòn exigatur, sed quæ ad suscepti officii, et ministerii functionem unicuique satìs esse possit.

Quòd ordinandi non sint pueri, furiosi, amentes, ætatem non habentes.

LVI. Pueris autem, et furiosis, vel amentibus, quòd usu rationis carent, hoc sacramentum dandum non est; quamvis, si iis quoque administraretur, sacramenti characterem in eorum animam imprimi certò credendum sit.

Qui verò ætatis annus in singulis ordinibus sit exspectandus, ex sacri Tridentini concilii decretis facilè erit cognoscere.

Servi.

Excipiuntur etiam servi ; neque enim divino cultui dedicari debet, qui non sui juris, sed in alterius potestate est.

Homicidæ.

Viri prætereà sanguinum, et homicidæ, quia ecclesiasticâ lege repelluntur, atque irregulares sunt.

Spurii.

Spurii quoque, et ii omnes, qui ex legitimis nuptiis non sunt procreati. Decet enim, ut qui sacris addicuntur, nihil in se habeant, quo ab aliis meritò contemni, ac despici posse videantur.

(1) *Malach.* 2. 7.

Corpore deformes.

Ad extremum etiam admitti non debent, qui aliquo insigni corporis vitio deformes aut manci sunt: ea enim fœditas, et debilitatio tum offensionem habet, tum verò sacramentorum administrationem impediat necesse est.

Sacramenti ordinis effectus.

LVII. Sed jam his rebus expositis, superest, ut pastores doceant, qui sint hujus sacramenti effectus.

Primus. Constat verò, quamvis ordinis sacramentum, ut anteà dictum est, maximè ad Ecclesiæ utilitatem, et pulchritudinem spectet, tamen in ejus quoque animâ, qui sacris initiatur, sanctificationis gratiam efficere: quâ idoneus, habilisque ad rectè munus suum fungendum, sacramentaque administranda reddatur: quemadmodùm etiam baptismi gratiâ quilibet ad alia sacramenta percipienda aptus efficitur.

Secundus. Aliam quoque gratiam hoc sacramento tribui perspicuum est, præcipuam videlicet potestatem, quæ ad sanctissimum eucharistiæ sacramentum refertur, in sacerdote quidem plenam, et perfectam, ut qui Domini nostri corpus, et sanguinem unus potest conficere, in aliis verò inferiorum ordinum ministris majorem, minoremve, quo quisque ministerio suo magis, minùsve, ad altaris sacramenta accedit.

Character. Atque hæc potestas etiam character spiritualis dicitur: quòd qui sacris imbuti sunt, interiori quâdam notâ animæ impressâ, ab aliis fidelibus distinguantur; ac divino cultui mancipentur; ad quam Apostolus videtur spectâsse, cùm ad Timotheum ait: (1) Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum pres-

(1) 1 *Tim.* 4. 14.

Matrimonii definitio datur et explicatur.

V. Ità verò ex communi theologorum sententià definitur : Matrimonium est viri et mulieris maritalis conjunctio inter legitimas personas, individuam vitæ consuetudinem retinens : cujus definitionis partes, ut planiùs intelligantur, docendum est, quamvis hæc omnia in perfecto matrimonio insint, consensus videlicet interior, pactio externa verbis expressa, obligatio, et vinculum quod ex eà pactione efficitur, et conjugum copulatio quà matrimonium consummatur.

Conjunctio.

Nihil horum tamen matrimonii vim et rationem propriè habere, nisi obligationem illam, et nexum, qui conjunctionis vocabulo significatus est.

Maritalis.

Additur verò, maritalis, quoniam alia pactionum genera, quibus viri et mulieres obligantur, ut sibi mutuam operam præstent, vel pretii, vel alterius rei causà, prorsùs aliena sunt à matrimonii ratione.

Inter legitimas personas.

Sequitur deindè, inter legitimas personas : quoniam qui à nuptiarum conjunctione legibus omninò exclusi sunt, ii matrimonium inire non possunt; neque, si ineant, ratum est : exempli enim gratià, qui intrà quartum gradum propinquitate conjuncti sunt, puerque ante decimum quartum annum, aut puella ante duodecimum, quæ ætas legibus constituta est, ad matrimonii justa fœdera ineunda, apti esse non possunt.

Indissolubilis.

Quod verò extremo loco positum est, individuam vitæ consuetudinem retinens indissolubilis vinculi naturam declarat, quo vir et uxor colligantur.

In quo præcipuè vis matrimonii sita sit.

VI. Ex iis igitur patet, matrimonii naturam, et rationem in vinculo illo consistere. Nam quòd aliæ clarissimorum virorum definitiones hoc videntur consensui tribuere: ut cùm dicunt, conjugium esse consensum maris et feminæ, hoc ità accipiendum est, consensum ipsum matrimonii causam effectricem esse: quod Patres in concilio Florentino (1) docuerunt: etenim obligatio, et nexus oriri non potest, nisi ex consensu et pactione.

Consensus verbis temporis præsentis exprimendus.

VII. Sed illud maximè necessarium est, ut consensus verbis quæ præsens tempus significant, exprimatur; neque enim matrimonium est simplex donatio, sed mutua pactio; atque ità fit ut consensus alterius tantùm ad matrimonium conjungendum satìs esse non possit; sed duorum inter se mutuum esse oporteat: atque ad declarandum mutuum animi consensum verbis opus esse perspicuum est.

Consensus interior non est satis ad matrimonium.

VIII. Si enim ex interiori tantùm consensu sinè aliquâ externâ significatione matrimonium constare posset, illud etiam sequi videretur, ut, cùm duo, qui disjunctissimis et maximè diversis in locis essent, ad nuptias consentirent, antequàm alter alteri voluntatem suam vel litteris, vel nunciis declarâssent, veri et stabilis matrimonii lege conjungerentur: quod tamen à ratione, et sanctæ Ecclesiæ consuetudine et decretis alienum est.

Consensus verbis futuri temporis expressus non sufficit.

IX. Rectè autem dicitur oportere, ut consensus verbis exprimatur, quæ præsentis temporis significationem

(1) *In Epist. Eugen. 4. ad Arman.*

rebit uxori suæ, et erunt duo in carne unâ. Quæ ipso Domino auctore apud sanctum Matthæum, (1) ostendunt matrimonium divinitùs institutum esse.

Matrimonium statuit indissolubile.

XIII. Neque verò Deus matrimonium tantummodò instituit, verùm, ut sancta Tridentina synodus declarat, (2) perpetuum etiam, et indissolubilem nodum ei addidit; siquidem Salvator ait: (3) Quod Deus conjunxit, homo non separet. Quamvis enim matrimonio, quatenùs naturæ est officium, conveniat, ut dissolvi non possit: tamen id maximè fit quatenùs est sacramentum: quâ ex re etiam in omnibus, quæ naturæ lege ejus propria sunt, summam perfectionem consequitur: tamen et prolis educandæ studio, et aliis matrimonii bonis repugnat, ut ejus vinculum dissolubile sit.

Matrimonii contrahendi non est omnibus posita lex.

XIV. Quod verò à Domino dictum est: (4) Crescite, et multiplicamini: ideò spectat, ut cujus rei causâ matrimonium institutum erat, declaret, non ut singulis hominibus necessitatem imponat: nunc enim aucto jam humano genere, non solùm ulla lex uxorem ducere aliquem non cogit, sed potiùs virginitas summoperè commendatur, et unicuique in sacris Litteris suadetur, ut quæ matrimonii statu præstantior sit, majoremque in se perfectionem et sanctitatem contineat: Dominus enim Salvator noster ità docuit: (5) Qui potest capere capiat: et Apostolus ait: (6) De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquàm misericordiam consecutus, ut sim fidelis.

(1) *Matth.* 19. 6 — (2) *Sess.* 24. *init.* — (3) *Matth.* 19. 6. — (4) *Gen.* 1. 28. — (5) *Matth.* 19. 12. — (6) 1 *Cor.* 7. 25.

Vir et mulier jungi cur debeant.

XV. Sed quibus de causis vir et mulier conjungi debeant explicandum est.

Prima causa. Prima igitur est, hæc ipsa diversi sexûs naturæ instinctu expetita societas, mutui auxilii spe conciliata, ut alter alterius ope adjutus vitæ incommoda faciliùs ferre, et senectutis imbecillitatem sustentare queat.

Secunda causa. Altera est procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rem, ut bonorum, et divitiarum heredes relinquantur, quàm ut veræ fidei et religionis cultores educentur: quod quidem maximè sanctis illis patriarchis, cùm uxores ducerent, propositum fuisse, ex sacris Litteris satìs apparet; quare angelus, cùm tobiam admoneret, quo pacto mali dæmonis vim posset repellere; (1) Ostendam, inquit, tibi qui sunt, quibus prævalere potest dæmonium, ii namque, qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum à se, et à suâ mente excludant, et suæ libidini ità vacent, sicut equus, et mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos. Deinde subjicit: Accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magìs, quàm libidine ductus: ut in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris.

Nota. Atque una etiam hæc causa fuit, cur Deus ab initio matrimonium instituerit, quare fit ut illorum sit scelus gravissimum, qui matrimonio juncti, medicamentis vel conceptum impediunt, vel partum abigunt, hæc enim homicidarum impia conspiratio existimanda est.

Tertia causa. Tertia est, quæ post primi parentis lapsum ad alias causas accessit: cùm propter justitiæ, in

(1) *Tob.* 6. 16.

quà homo conditus erat, amissionem, appetitus rectæ rationi repugnare cœpit, ut scilicet, qui sibi imbecillitatis suæ conscius est, nec carnis pugnam vult ferre, matrimonii remedio ad vitanda libidinis peccata utatur, de quo ità Apostolus scribit : (1) Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Ac paulò post, cùm docuisset interdùm orationis causâ à matrimonii debito abstinendum esse, subjecit : (2) Et iterùm revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram.

Nota. Hæ igitur sunt causæ, quarum aliquam sibi proponere quisque debet, qui piè, et religiosè, ut sanctorum filios decet, nuptias velit contrahere.

Aliæ causæ non damnandæ.

Quòd si ad eas causas aliæ etiam accedant, quibus homines inducti, matrimonium ineant, atque in habendo uxoris delectu, hanc illi præponant, ut heredis relinquendi desiderium, divitiæ, forma, generis splendor, morum similitudo ; hujusmodi sanè rationes damnandæ non sunt, cùm matrimonii sanctitati non repugnent : neque enim in sacris Litteris (3) Jacob patriarcha reprehenditur, quòd Rachelem, ejus pulchritudine illectus, Liæ prætulerit.

Matrimonium ut sacramentum.

XVI. Hæc de matrimonio, ut naturalis conjunctio est, docenda erunt : ut autem sacramentum est, explicare oportebit ejus naturam multò præstantiorem esse et omninò ad altiorem finem referri.

Matrimonium ut sacramentum naturali longè præstat

XVII. Quemadmodùm enim matrimonium, ut natu-

(1) 1 *Cor.* 7. 2. — (2) 1 *Cor.* 7. 5.—(3) *Gen.* 29.

ralis conjunctio ad propagandum humanum genus ab initio institutum est. ità deindè ut populus ad veri Dei et Salvatoris nostri Christi cultum et religionem procrearetur, atque educaretur, sacramenti dignitas illi tributa est.

Christi et Ecclesiæ unio per matrimonium declarata.

XVIII. Cùm enim Christus Dominus vellet arctissimæ illius necessitudinis, quæ ei cum Ecclesiâ intercedit, suæque erga nos immensæ charitatis certum aliquod signum dare, tanti mysterii divinitatem hâc potissimùm maris et feminæ sanctâ conjunctione declaravit: quod quidem aptissimè factum esse, intelligi ex eo potest: quòd ex omnibus humanis necessitatibus nulla inter se homines magìs, quàm matrimonii vinculum constringit; maximâque inter se vir et uxor charitate et benevolentiâ devincti sunt. Atque idcircò fit, ut frequenter sacræ Litteræ nuptiarum similitudine divinam hanc Christi et Ecclesiæ copulationem nobis ante oculos próponant.

Matrimonium sacramentum esse probatur.

XIX. Jam verò, matrimonium sacramentum esse, Ecclesia, Apostoli auctoritate confirmata, certum et exploratum semper habuit; ità enim ad (1) Ephesios scribit: Viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit: nemo enim unquàm carnem suam odio habuit, sed nutrit, et fovet eam sicut et Christus Ecclesiam, quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem, et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne unâ. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Chris-

(1) *Eph. 5. 23. et d.*

et institutis, quæ ad salutem necessaria sunt, erudiat. Malachias enim ità testatur : (1) Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus : quia angelus Domini exercituum est. Ut igitur in horum altero, si mediocri cognitione sit ornatus, præstare, quod debet, possit : alterum certè non vulgarem, sed exquisitam potiùs doctrinam desiderat : quamvis æquè ab omnibus sacerdotibus summa reconditarum rerum scientia non exigatur, sed quæ ad suscepti officii, et ministerii functionem unicuique satìs esse possit.

Quòd ordinandi non sint pueri, furiosi, amentes, ætatem non habentes.

LVI. Pueris autem, et furiosis, vel amentibus, quòd usu rationis carent, hoc sacramentum dandum non est; quamvis, si iis quoque administraretur, sacramenti characterem in eorum animam imprimi certò credendum sit.

Qui verò ætatis annus in singulis ordinibus sit exspectandus, ex sacri Tridentini concilii decretis facilè erit cognoscere.

Servi.

Excipiuntur etiam servi; neque enim divino cultui dedicari debet, qui non sui juris, sed in alterius potestate est.

Homicidæ.

Viri prætereà sanguinum, et homicidæ, quia ecclesiasticâ lege repelluntur, atque irregulares sunt.

Spurii.

Spurii quoque, et ii omnes, qui ex legitimis nuptiis non sunt procreati. Decet enim, ut qui sacris addicuntur, nihil in se habeant, quo ab aliis meritò contemni, ac despici posse videantur.

(1) *Malach.* 2. 7.

Corpore deformes.

Ad extremum etiam admitti non debent, qui aliquo insigni corporis vitio deformes aut manci sunt: ea enim fœditas, et debilitatio tum offensionem habet, tum verò sacramentorum administrationem impediat necesse est.

Sacramenti ordinis effectus.

LVII. Sed jam his rebus expositis, superest, ut pastores doceant, qui sint hujus sacramenti effectus.

Primus. Constat verò, quamvis ordinis sacramentum, ut anteâ dictum est, maximè ad Ecclesiæ utilitatem, et pulchritudinem spectet, tamen in ejus quoque animâ, qui sacris initiatur, sanctificationis gratiam efficere: quâ idoneus, habilisque ad rectè munus suum fungendum, sacramentaque administranda reddatur: quemadmodùm etiam baptismi gratiâ quilibet ad alia sacramenta percipienda aptus efficitur.

Secundus. Aliam quoque gratiam hoc sacramento tribui perspicuum est, præcipuam videlicet potestatem, quæ ad sanctissimum eucharistiæ sacramentum refertur, in sacerdote quidem plenam, et perfectam, ut qui Domini nostri corpus, et sanguinem unus potest conficere, in aliis verò inferiorum ordinum ministris majorem, minoremve, quo quisque ministerio suo magis, minùsve, ad altaris sacramenta accedit.

Character. Atque hæc potestas etiam character spiritualis dicitur: quòd qui sacris imbuti sunt, interiori quâdam notâ animæ impressâ, ab aliis fidelibus distinguantur; ac divino cultui mancipentur; ad quam Apostolus videtur spectâsse, cùm ad Timotheum ait: (1) Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum pres-

(1) 1 *Tim.* 4. 14.

byterii. Et alibi : (1) Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te, per impositionem manuum mearum. Hæc de ordinis sacramento satis dicta sint : potiora enim tantùm rerum capita pastoribus tradere professi sumus, ut illis ad fidelem populum docendum, et in christianâ pietate erudiendum argumenta suppeditarent.

DE MATRIMONII SACRAMENTO.

CAPUT VIII.

Virtus continentiæ omnibus optanda.

I. Quoniam pastoribus beata et perfecta christiani populi vita proposita esse debet, iis quidem maximè optandum esset quod Apostolus se cupere ad Corinthios scribebat his verbis : (2) Volo omnes homines esse sicut meipsum : nimirùm, ut omnes continentiæ virtutem sectarentur : nihil enim beatius in hàc vitâ fidelibus potest contingere, quàm ut animus, nullâ mundi curâ distractus, sedatâque, et restinctâ omni carnis libidine, et in uno pietatis studio, et cœlestium rerum cogitatione conquiescat.

Matrimonii sanctitas accuratè prædicanda.

II. Sed quoniam, ut idem Apostolus testatur, (3) unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius verò sic ; et matrimonium magnis et divinis bonis ornatum est : ità ut inter alia catholicæ Ecclesiæ sacramenta verè et propriè numeretur ; ac (4) Dominus nuptiarum celebritatem præsentiâ suâ honestârit : satis apparet, ejus doctrinam tradendam esse, cùm præsertim liceat animadvertere, tum sanctum Paulum, tum apostolorum principem, quæ non solùm ad dignitatem,

(1) 2 *Tim.* 1. 6. — (2) 1 *Cor.* 7. 7. — (3) *Ibid.* — (4) *Joan.* 2. 2.

sed etiam ad officia matrimonii pertinebant, pluribus locis accuratè scripta reliquisse. Divino enim spiritu afflati optimè intelligebant, quanta, et quàm multa commoda ad christianam societatem pervenire possent, si fideles matrimonii sanctitatem cognitam haberent, et inviolatam servarent: contrà verò, eâ ignoratâ, vel neglectâ, plurimas maximasque calamitates, et detrimenta in Ecclesiam importari.

Quid de matrimonio primò explicandum.

III. Primùm itaque matrimonii natura et vis explicanda est: nam cùm vitia sæpè honesti similitudinem gerant, cavere oportet ne fideles falsâ matrimonii specie decepti, turpitudine et nefariis libidinibus animam commaculent: cujus rei declarandæ causâ, à nominis significatione ordiendum est.

Varia nomina.

IV. Matrimonium ab eo dicitur, quòd femina idcircò maximè nubere debet, ut mater fiat: vel quia prolem concipere, parere, educare matris munus est.

Conjugium.

Conjugium quoque à conjungendo appellatur, quòd legitima mulier cum viro quasi uno jugo adstringatur.

Nuptiæ.

Prætereà nuptiæ, quia, ut inquit sanctus Ambrosius, pudoris gratiâ puellæ se obnuberent: quo etiam declarari videbatur, viris obedientes, subjectasque esse oportere. *De his nominibus vide August. lib.* 19. *contrà Faust. cap.* 26. *Ambr. lib.* 1. *de Abraham. cap.* 9. *in fine; item vide* 30. *q.* 5. *cap. femina*; *et* 33. *q.* 5. *cap. mulier; Isidor. lib. de Eccl. officiis*, *cap.* 19.

Matrimonii definitio datur et explicatur.

V. Ità verò ex communi theologorum sententiâ definitur : Matrimonium est viri et mulieris maritalis conjunctio inter legitimas personas, individuam vitæ consuetudinem retinens : cujus definitionis partes, ut planiùs intelligantur, docendum est, quamvis hæc omnia in perfecto matrimonio insint, consensus videlicet interior, pactio externa verbis expressa, obligatio, et vinculum quod ex eâ pactione efficitur, et conjugum copulatio quâ matrimonium consummatur.

Conjunctio.

Nihil horum tamen matrimonii vim et rationem propriè habere, nisi obligationem illam, et nexum, qui conjunctionis vocabulo significatus est.

Maritalis.

Additur verò, maritalis, quoniam alia pactionum genera, quibus viri et mulieres obligantur, ut sibi mutuam operam præstent, vel pretii, vel alterius rei causâ, prorsùs aliena sunt à matrimonii ratione.

Inter legitimas personas.

Sequitur deindè, inter legitimas personas : quoniam qui à nuptiarum conjunctione legibus omninò exclusi sunt, ii matrimonium inire non possunt; neque, si ineant, ratum est : exempli enim gratiâ, qui intrà quartum gradum propinquitate conjuncti sunt, puerque ante decimum quartum annum, aut puella ante duodecimum, quæ ætas legibus constituta est, ad matrimonii justa fœdera ineunda, apti esse non possunt.

Indissolubilis.

Quod verò extremo loco positum est, individuam vitæ consuetudinem retinens indissolubilis vinculi naturam declarat, quo vir et uxor colligantur.

In quo præcipuè vis matrimonii sita sit.

VI. Ex iis igitur patet, matrimonii naturam, et rationem in vinculo illo consistere. Nam quòd aliæ clarissimorum virorum definitiones hoc videntur consensui tribuere: ut cùm dicunt, conjugium esse consensum maris et feminæ, hoc ità accipiendum est, consensum ipsum matrimonii causam effectricem esse: quod Patres in concilio Florentino (1) docuerunt: etenim obligatio, et nexus oriri non potest, nisi ex consensu et pactione.

Consensus verbis temporis præsentis exprimendus.

VII. Sed illud maximè necessarium est, ut consensus verbis quæ præsens tempus significant, exprimatur; neque enim matrimonium est simplex donatio, sed mutua pactio; atque ità fit ut consensus alterius tantùm ad matrimonium conjungendum satìs esse non possit; sed duorum inter se mutuum esse oporteat: atque ad declarandum mutuum animi consensum verbis opus esse perspicuum est.

Consensus interior non est satis ad matrimonium.

VIII. Si enim ex interiori tantùm consensu sinè aliquâ externâ significatione matrimonium constare posset, illud etiam sequi videretur, ut, cùm duo, qui disjunctissimis et maximè diversis in locis essent, ad nuptias consentirent, antequàm alter alteri voluntatem suam vel litteris, vel nunciis declarâssent, veri et stabilis matrimonii lege conjungerentur: quod tamen à ratione, et sanctæ Ecclesiæ consuetudine et decretis alienum est.

Consensus verbis futuri temporis expressus non sufficit.

IX. Rectè autem dicitur oportere, ut consensus verbis exprimatur, quæ præsentis temporis significationem

(1) *In Epist. Eugen. 4. ad Armen.*

habeant: nam quæ futurum tempus indicant, matrimonium non conjungunt, sed spondent, deindè, quæ futura sunt, nondùm esse perspicuum est: quæ verò non sunt, parùm, vel nihil firmi, aut stabilis habere existimandum est. Quarè nondùm connubii jus in eam mulierem quisquam habet, quam se in matrimonium ducturum esse pollicetur: neque statim ab eo impletum est quod se facturum promisit: tametsi fidem præstare debet: quod si non faciat, violatæ fidei reus esse convincitur. At verò, qui matrimonii fœdere alteri jungitur, quamvis posteà pœniteat, tamen, quod factum est, mutare, irritumve, et infectum reddere non potest. Cùm itaque conjugii obligatio nuda promissio non sit, sed ejusmodi abalienatio, quâ reipsâ vir mulieri, et vicissìm mulier viro corporis sui potestatem tradit; idcircò necesse est, verbis, quæ præsens tempus designant, matrimonium contrahi, quorum verborum vis, postquàm etiam enunciata sunt, permanet, virumque et uxorem indissolubili vinculoconstrictos tenet.

Nutus vel signa loco verborum sufficere possunt.

X. Sed verborum loco tum nutus, et signa, quæ intimum consensum apertè indicent, satìs ad matrimonium esse possunt: tum ipsa etiam taciturnitas, cùm puella propter verecundiam non respondet, sed pro eà parentes loquuntur. Ex iis igitur parochi fidelibus tradent, matrimonii naturam, et vim in vinculo et obligatione sitam esse: ac præter consensum, eo, quo dictum est, modo expressum, ut verum matrimonium existat, concubitum necessariò non requiri: nam et (1) primos parentes ante peccatum, quo tempore nulla inter eos carnis copula intercesserat, ut Patres testantur, vero matrimonio junctos fuisse planè constat.

(1) *Gen.* 2 22.

Quare à sanctis Patribus dictum est, matrimonium non concubitu, sed consensu existere: quod etiam à sancto Ambrosio, in libro de Virginibus repetitum legimus. *De inst. virgin. cap.* 6.

Duplex matrimonium, naturale et sacramentale.

XI. Jam verò, hisce explicatis, illud docendum erit, matrimonium duplicem rationem habere. Nam vel ut naturalis conjunctio (conjugium enim non ab hominibus inventum, sed à naturâ) vel ut sacramentum, cujus vis naturalium rerum conditionem superat, considerandum est. Ac quoniam gratia naturam perficit (1) neque priùs quod spirituale est, sed quod animale, deindè quod spirituale rei ordo postulat ut de matrimonio, ut naturâ constat, et ad naturæ officium pertinet, priùs agendum sit: tum verò, quæ illi, ut sacramentum est, conveniunt, explananda erunt.

Matrimonium naturale à Deo institutum.

XII. In primis itaque docendi sunt fideles, matrimonium à Deo institutum esse: scriptum est enim in Genesi: (2) Masculum, et feminam creavit eos, benedixitque illis Deus, et ait: Crescite, et multiplicamini: et, (3) non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adjutorium simile sibi. Ac paulò post: (4) Adæ verò non inveniebatur adjutor similis ejus: immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cùmque obdormìsset, tulit unam de costis ejus: et replevit carnem pro eâ, et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem, et adduxit eam ad Adam; dixitque Adam: hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne meâ, hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est: quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhæ-

(1) 1 *Cor*, 15. 46. — (2) *Gen.* 1. 27 — (3) *Ibid.* 2. 18. — (4) *Ibid.* 2. 20. *et seq.*

rebit uxori suæ, et erunt duo in carne unâ. Quæ ipso Domino auctore apud sanctum Matthæum, (1) ostendunt matrimonium divinitùs institutum esse.

Matrimonium statuit indissolubile.

XIII. Neque verò Deus matrimonium tantummodò instituit, verùm, ut sancta Tridentina synodus declarat, (2) perpetuum etiam, et indissolubilem nodum ei addidit; siquidem Salvator ait : (3) Quod Deus conjunxit, homo non separet. Quamvis enim matrimonio, quatenùs naturæ est officium, conveniat, ut dissolvi non possit : tamen id maximè fit quatenùs est sacramentum : quâ ex re etiam in omnibus, quæ naturæ lege ejus propria sunt, summam perfectionem consequitur : tamen et prolis educandæ studio, et aliis matrimonii bonis repugnat, ut ejus vinculum dissolubile sit.

Matrimonii contrahendi non est omnibus posita lex.

XIV. Quod verò à Domino dictum est : (4) Crescite, et multiplicamini : ideò spectat, ut cujus rei causâ matrimonium institutum erat, declaret, non ut singulis hominibus necessitatem imponat : nunc enim aucto jam humano genere, non solùm ulla lex uxorem ducere aliquem non cogit, sed potiùs virginitas summoperè commendatur, et unicuique in sacris Litteris suadetur, ut quæ matrimonii statu præstantior sit, majoremque in se perfectionem et sanctitatem contineat : Dominus enim Salvator noster ità docuit : (5) Qui potest capere capiat: et Apostolus ait : (6) De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquàm misericordiam consecutus, ut sim fidelis.

(1) *Matth.* 19. 6 —(2) *Sess.* 24. *init.* — (3) *Matth.* 19. 6. — (4) *Gen.* 1. 28.—(5) *Matth.* 19. 12.—(6) 1 *Cor.* 7. 25.

Vir et mulier jungi cur debeant.

XV. Sed quibus de causis vir et mulier conjungi debeant explicandum est.

Prima causa. Prima igitur est, hæc ipsa diversi sexûs naturæ instinctu expetita societas, mutui auxilii spe conciliata, ut alter alterius ope adjutus vitæ incommoda faciliùs ferre, et senectutis imbecillitatem sustentare queat.

Secunda causa. Altera est procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rem, ut bonorum, et divitiarum heredes relinquantur, quàm ut veræ fidei et religionis cultores educentur: quod quidem maximè sanctis illis patriarchis, cùm uxores ducerent, propositum fuisse, ex sacris Litteris satìs apparet; quare angelus, cùm tobiam admoneret, quo pacto mali dæmonis vim posset repellere; (1) Ostendam, inquit, tibi qui sunt, quibus prævalere potest dæmonium, ii namque, qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum à se, et à suâ mente excludant, et suæ libidini ità vacent, sicut equus, et mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos. Deinde subjicit: Accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis, quàm libidine ductus: ut in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris.

Nota. Atque una etiam hæc causa fuit, cur Deus ab initio matrimonium instituerit, quare fit ut illorum sit scelus gravissimum, qui matrimonio juncti, medicamentis vel conceptum impediunt, vel partum abigunt, hæc enim homicidarum impia conspiratio existimanda est.

Tertia causa. Tertia est, quæ post primi parentis lapsum ad alias causas accessit: cùm propter justitiæ, in

(1) *Tob.* 6. 16.

quâ homo conditus erat, amissionem, appetitus rectæ rationi repugnare cœpit, ut scilicet, qui sibi imbecillitatis suæ conscius est, nec carnis pugnam vult ferre, matrimonii remedio ad vitanda libidinis peccata utatur, de quo ità Apostolus scribit : (1) Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Ac paulò post, cùm docuisset interdùm orationis causâ à matrimonii debito abstinendum esse, subjecit : (2) Et iterùm revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram.

Nota. Hæc igitur sunt causæ, quarum aliquam sibi proponere quisque debet, qui piè, et religiosè, ut sanctorum filios decet, nuptias velit contrahere.

Aliæ causæ non damnandæ.

Quòd si ad eas causas aliæ etiam accedant, quibus homines inducti, matrimonium ineant, atque in habendo uxoris delectu, hanc illi præponant, ut heredis relinquendi desiderium, divitiæ, forma, generis splendor, morum similitudo; hujusmodi sanè rationes damnandæ non sunt, cùm matrimonii sanctitati non repugnent : neque enim in sacris Litteris (3) Jacob patriarcha reprehenditur, quòd Rachelem, ejus pulchritudine illectus, Liæ prætulerit.

Matrimonium ut sacramentum.

XVI. Hæc de matrimonio, ut naturalis conjunctio est, docenda erunt : ut autem sacramentum est, explicare oportebit ejus naturam multò præstantiorem esse et omninò ad altiorem finem referri.

Matrimonium ut sacramentum naturali longè præstat

XVII. Quemadmodùm enim matrimonium, ut natu-

(1) 1 *Cor.* 7. 2. — (2) 1 *Cor.* 7. 5.—(3) *Gen.* 29.

ralis conjunctio ad propagandum humanum genus ab initio institutum est. ità deindè ut populus ad veri Dei et Salvatoris nostri Christi cultum et religionem procrearetur, atque educaretur, sacramenti dignitas illi tributa est.

Christi et Ecclesiæ unio per matrimonium declarata.

XVIII. Cùm enim Christus Dominus vellet arctissimæ illius necessitudinis, quæ ei cum Ecclesiâ intercedit, suæque erga nos immensæ charitatis certum aliquod signum dare, tanti mysterii divinitatem hâc potissimùm maris et feminæ sanctâ conjunctione declaravit: quod quidem aptissimè factum esse, intelligi ex eo potest: quòd ex omnibus humanis necessitatibus nulla inter se homines magìs, quàm matrimonii vinculum constringit; maximâque inter se vir et uxor charitate et benevolentiâ devincti sunt. Atque idcircò fit, ut frequenter sacræ Litteræ nuptiarum similitudine divinam hanc Christi et Ecclesiæ copulationem nobis ante oculos próponant.

Matrimonium sacramentum esse probatur.

XIX. Jam verò, matrimonium sacramentum esse, Ecclesia, Apostoli auctoritate confirmata, certum et exploratum semper habuit; ità enim ad (1) Ephesios scribit: Viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit: nemo enim unquàm carnem suam odio habuit, sed nutrit, et fovet eam sicut et Christus Ecclesiam, quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem, et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne unâ. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Chris-

(1) Eph. 5. 23. et d.

to, et in Ecclesiâ. Nam quòd, inquit, sacramentum hoc magnum est; nemini dubium esse debet (1) ad matrimonium referendum esse : quòd scilicet viri et mulieris conjunctio, cujus Deus auctor est, sanctissimi illius vinculi quo Christus Dominus cum Ecclesiâ conjugitur, sacramentum, id est sacrum signum sit. Atque hanc esse eorum verborum propriam et veram sententiam, veteres sancti Patres, qui eum locum interpretati sunt, ostendunt, idemque sancta Tridentina synodus (2) explicavit. Constat ergò, virum Christo, (3) uxorem Ecclesiæ ab Apostolo comparari, (4) virum esse caput mulieris, ut est Christus Ecclesiæ, eâque ratione fieri, ut vir uxorem diligere, et vicissìm uxor virum amare et colere debeat : Christus enim dilexit Ecclesiam, et pro eâ semetipsum tradidit : rursùs verò, ut idem Apostolus docet, Ecclesia subjecta est Christo.

Matrimonii sacramentum gratiam tribuit.

XX. Sed gratiam quoque hoc sacramento significari, et tribui, in quo maximè ratio sacramenti inest, ea synodi verba (5) declarant : Gratiam verò, quæ naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium sacramentorum institutor atque perfector, suâ nobis passione promeruit.

Gratiæ hujus sacramenti effectus.

XXI. Quare docendum est, hujus sacramenti gratiâ effici, ut vir et uxor mutuæ charitatis vinculo conjuncti, alter in alterius benevolentiâ conquiescat, alie-

(1) *Tertull. lib. de Monog. Aug. de fide et oper. cap. 7. lib. de nupt. et concup. c. 10 et 12.* — (2) *Sess. 24.* — (3) *Amb. in Epist. ad Ephes.* — (4) *Ephes. 5. 23. et d.* — (5) *Sess. 24. in doctrin. de matrim.*

nosque et illicitos amores et concubitus non quærat; sed in omnibus sit (1) honorabile connubium, et thorus immaculatus.

Matrimonii sacramentum quantùm aliis matrimoniis antecellat.

XXII. Sed quantùm matrimonii sacramentum iis matrimoniis præstet, quæ ante, vel post legem iniri solebant, ex eo licet cognoscere, quòd etsi gentes matrimonio divini aliquid inesse arbitrabantur, atque ob eam rem vagos concubitus à naturæ lege alienos esse, itemque stupra, adulteria et alia libidinis genera vindicanda esse judicabant: tamen eorum connubia nullam prorsùs sacramenti vim habuerunt.

Matrimonium Judæorum etsi sanctum, non erat sacramentum.

XXIII. Apud Judœos verò religiosiùs omninò nuptiarum leges servari consueverant, neque dubitandum quin eorum matrimonia majori sanctitate prædita essent. Cùm enim promissionem accepissent, fore aliquandò, (2) ut omnes gentes in semine Abrahæ benedicerentur, magnæ apud eos pietatis officium meritò esse videbatur, filios procreare, electi populi sobolem, ex quâ Christus Dominus salvator noster, quod ad humanam naturam attinet, ortum habiturus esset, propagare; sed illæ quoque conjunctiones verâ sacramenti ratione caruerunt.

Matrimonium ante legem et sub lege erat imperfectum.

XXIV. Hùc accedit quòd sive naturæ post peccatum, sive Mosis legem spectemus, facilè animadvertemus, matrimonium à primi ortûs sui decore et honestate decidisse; dùm enim naturæ lex vigebat, multos ex

(1) *Heb.* 13. 4.—(2) *Gen.* 22. 18.

antiquis Patribus fuisse comperimus, qui plures simul uxores ducerent. Deindè verò in lege Mosis permissum erat, (1) dato repudii libello, si causâ fuisset, divortium cum uxore facere : quorum utrumque ab evangelicâ lege sublatum, matrimoniumque in pristinum statum restitutum est.

Pluralitas uxorum matrimonio contraria.

XXV. Nam quòd polygamia à matrimonii naturâ aliena esset (etsi aliqui ex priscis Patribus accusandi non sunt, quòd non sine Dei indulgentiâ plures uxores ducerent) Christus Dominus ostendit illis verbis : (2) Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne unâ. Ac deindè subjungit : Itaque jam non sunt duo, sed una caro.

Matrimonium est duorum tantùm conjunctio.

XXVI. Quibus verbis planum fecit, matrimonium ità à Deo institutum esse, ut duorum, tantùm, non plurium, conjunctione definiretur. Quod etiam alibi apertissimè docuit; inquit enim : (3) Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam ; et si uxor dimiserit virum suum et alii nupserit, mœchatur. Nam si viro liceret plures uxores ducere, nulla omninò causa esse videretur, cur magis adulterii reus dicendus esset, quòd præter eam uxorem, quam domi haberet, aliam duceret, quàm quòd priore dimissâ, cum aliâ conjungeretur.

Nota. Atque ob eam rem fieri intelligimus, ut si infidelis quispiam, gentis suæ more et consuetudine, plures uxores duxisset, cùm ad veram religionem conversus fuerit, jubeat eum Ecclesia cæteras omnes re-

(1) *Deut.* 24. 1. — (2) *Matth.* 19. 7.— (3) *Ibid.* 19. 9.

linquere, ac priorem tantùm justæ, et legitimæ uxoris loco habere.

Nullo divortio vinculum matrimonii dissolvitur.

XXVII. Verùm eodem Christi Domini testimonio facilè comprobatur, nullo divortio vinculum matrimonii dissolvi posse; si enim post libellum repudii mulier à viri lege soluta esset, liceret ei sine ullo adulterii crimine alteri viro nubere. Atqui Dominus apertè denunciat: Omnis (1) qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, mœchatur.

Sola mors solvit matrimonium.

XXVIII. Quare conjugii vinculum nullâ re, nisi morte, dirumpi perspicuum est: quod quidem apostolus etiam confirmat, cùm inquit: (2) Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit: quòd si dormierit vir ejus, liberata est à lege; cui vult, nubat, tantùm in Domino. Et rursùs: His, qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere; quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Eam verò optionem apostolus mulieri, quæ justâ de causâ virum reliquisset, detulit: ut aut innupta maneat, aut viro suo reconcilietur.

Nota. Neque enim sancta Ecclesia viro et uxori permittit, ut sine gravioribus causis alter ab altero discedat.

Indissolubilitas undè tolerabilior.

XXIX. Ac ne fortè alicui videatur durior matrimonii lex, quòd nullâ unquàm ratione dissolvi possit, docendum est, quæ sint cum eâ utilitates conjunctæ.

Primò. Primùm enim homines in conjungendis matrimoniis virtutem potiùs, et morum similitudinem,

(1) *Matt.* 19. 8. *Luc.* 16. 18.—(2) 1 *Cor.* 7. 39.

quàm divitias, et pulchritudinem spectandam esse intelligant; quâ quidem re communi societati maximè consuli nemo dubitare potest.

Secundò. Præterea, si divortio matrimonium dissolveretur, vix unquàm dissidendi causæ hominibus, quæ eis ab antiquo pacis et pudicitiæ hoste quotidiè objicerentur, deessent.

Tertiò. Nunc vero cùm fideles secum cogitant, quamvis etiam conjugii convictu et consuetudine careant, se tamen matrimonii vinculo constrictos teneri, omnemque alterius uxoris ducendæ spem sibi præcisam esse: eâ re fit, ut ad iracundiam et dissidia tardiores esse consueverint.

Quartò. Quòd si interdùm etiam divortium faciant et diutiùs conjugis desiderium ferre non possint, facilè per amicos reconciliati ad ejus convictum redeunt.

Quintò. Sed hoc loco prætermittenda non erit pastoribus, sancti Augustini (1) salutaris admonitio. Is enim ut ostenderet fidelibus, haud gravatè faciendum esse, ut cum uxoribus, quas adulterii causâ dimisissent, si eas delicti pœniteret, in gratiam reducerentur: Cur, inquit, vir fidelis non recipiet uxorem quam recipit Ecclesia? aut cur uxor viro adultero, sed pœnitenti non ignoscat, cui etiam ignovit Christus? Nam quòd Scriptura (2) stultum vocat qui tenet adulteram, de eâ sentit, quæ cùm deliquerit, pœnitere, et à cœptâ turpitudine desistere recusat. Ex his itaque perspicuum est, fidelium conjugia perfectione, et nobilitate, tum gentilium, tum Judæorum matrimoniis longè præstare.

Tria matrimonii bona.

XXX. Docendi præterea sunt fideles, tria esse matrimonii bona: prolem, fidem, sacramentum, quorum

(1) *Lib. de adulter. conjug. c.* 6. 9. —(2) *Prov.* 18. 22.

compensatione illa incommoda leniuntur, quæ apostolus indicat his verbis: (1) Tribulationem carnis habebunt hujusmodi. Efficiturque, ut conjunctiones corporum, quæ extrà matrimonium meritò damnandæ essent, cum honestate conjunctæ sint. *Vide Aug. lib.* 5. *cont. Julian. cap.* 5.

Primum. Primum igitur bonum est proles, hoc est liberi, qui ex justâ et legitimâ suscipiuntur uxore; id enim tanti fecit apostolus, ut diceret: (2) Salvabitur mulier per filiorum generationem. Nec verò hoc de procreatione solùm, sed educatione etiam et disciplinâ, quâ filii ad pietatem erudiuntur, intelligendum est. Sic statìm subdit apostolus: si in fide permanserint. Monet enim Scriptura: (3) Filii tibi sunt? erudi illos, et curva illos à pueritiâ illorum. Idem etiam apostolus docet, ejusque institutionis pulcherrima exempla Tobias, Job, et alii sanctissimi Patres in sacris Litteris præbent.

Nota. Quæ verò sint parentum, et filiorum officia, in quarto præcepto latiùs explicabitur.

Secundum. Sequitur fides, quod est alterum matrimonii bonum, non ille virtutis habitus, quo imbuimur, cùm baptismum percipimus; sed fidelitas quædam quâ mutuò vir uxori, et uxor viro ità se obstringit, ut alter alteri sui corporis potestatem tradat; sanctumque illud conjugii fœdus nunquàm se violaturum pollicetur. Id facilè colligitur ex illis verbis, quæ à primo parente enunciata sunt, cùm Evam uxorem suam accepit, quæ deindè Christus Dominus in Evangelio comprobavit; (4) Quarè relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne unâ. Item ex eo Apostoli loco: (5) Mulier sui corporis potestatem non

(1) 1 *Cor* 7 28. — (2) 1 *Tim.* 2. 15. — (3) *Eccl.* 7 25 — (4) *Gen.* 2. 24. *Matth.* 19. 5.— (5) 1 *Cor.* 7. 4.

habet, sed vir : similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Quarè optimo jure gravissimæ animadversiones à Domino in adulteros, quòd hanc maritalem fidem frangant, in veteri lege constitutæ erant (1).

Nota. Postulat prætereà matrimonii fides, ut vir et uxor singulari quodam, sanctoque et puro amore conjuncti sint : neque ut adulteri inter se ament, sed ut Christus dilexit Ecclesiam : hanc enim Apostolus regulam præscripsit, cùm ait : (2) Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam : quam certè immensâ illâ charitate, non sui commodi gratiâ, sed sponsæ tantùm utilitatem sibi proponens, complexus est.

Tertium. Tertium bonum, sacramentum appellatur, vinculum scilicet matrimonii, quod nunquàm dissolvi potest : nam ut est apud Apostolum, (3) Dominus præcipit uxorem à viro non discedere : quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari : et vir uxorem non dimittat. Si enim matrimonium, ut sacramentum est, Christi conjunctionem cum Ecclesiâ signat ; necesse est, ut Christus se ab Ecclesiâ nunquàm disjungit, ità uxorem à viro, quod ad matrimonii vinculum attinet, separari non posse. Verùm ut hæc sancta societas sinè querelâ faciliùs conservetur, viri et uxoris officia, quæ à sancto Paulo (4) et à principe apostolorum Petro (5) descripta sunt, tradenda erunt. *Vide Aug. lib. 1. de adulter. conjug. cap. 21. et 22. et de bono conjugio, cap. 7. et de nupt. et concupisc. lib. 1. cap. 10.*

(1) *Lev.* 20. 10. *num.* 5. 12 *et seq.* — (2) *Ephes.* 5. 25. — (3) 1 *Cor.* 7. 10. — (4) *Ephes.* 5. 22. *et seq. Coloss.* 3. 18. 19. 1 *Timoth.* 5. 14. — (5) 1 *Petr.* 3. 1. *et seq.*

Primum viri ergà uxorem officium.

XXXI. Ergò viri munus est, uxorem liberaliter et honorificè tractare, quâ in re meminisse oportet Evam ab Adamo sociam appellatam esse, cùm inquit: (1) Mulier quam dedisti mihi sociam. Cujus rei causâ aliqui Patres factum esse docuerunt, ut ea non ex pedibus, sed ex latere viri formaretur: quemadmodùm etiam ex capite condita non est, ut se viri dominam non esse intelligeret, sed viro potiùs subjectam.

Secundum. Decet prætereà virum in alicujus honestæ rei studio semper occupatum esse: tum ut ea suppeditet, quæ ad familiam sustentandam necessaria sunt: tum ne inerti otio languescat, à quo vitia ferè omnia fluxerunt.

Tertium. Deindè verò familiam rectè constituere, omnium mores corrigere, singulos in officio continere.

Primum uxoris officium.

XXXII. Rursùs autem uxoris partes sunt, quas apostolorum princeps enumerat, cùm inquit: (2) Mulieres subditæ sint viris suis: ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sinè verbo lucrifiant: considerantes in timore castam conversationem vestram, quarum non sit extrinsecùs capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus: sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti, et modesti spiritûs, qui est in conspectu Dei locuples; sic enim aliquandò et sanctæ mulieres, sperantes in Deo, ornabant se, subjectæ propriis viris, sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans.

Secundum. Earum quoque præcipuum studium sit, filios in religionis cultu educare, domesticas res diligenter curare.

(1) *Gen.* 3. 12. — (2) 1 *Pet.* 3. 1. 2. *et seq.*

De usu matrimonii duo præcipienda.

XXXVIII. Extrema illa restat pars, quæ ad matrimonii usum pertinet, de quibus ità agendum est à pastoribus, ut nullum ex eorum ore verbum excidat, quod fidelium auribus indignum esse videatur, aut pias mentes lædere, aut risum movere queat. Ut enim (1) eloquia Domini, eloquia casta sunt: ità etiam maximè decet, christiani populi doctorem ejusmodi orationis genere uti, quod singularem quamdam gravitatem, et mentis integritatem præ se ferat. Quarè duo illa maximè docendi sunt fideles.

Primum. Primùm quidem non voluptatis, aut libidinis causâ matrimonio operam dandam esse: sed eo utendum intrà illos fines, qui ut suprà demonstravimus, à Domino præscripti sunt. Meminisse enim convenit quod Apostolus hortatur: (2) Qui habent uxores, tanquàm non habentes sint. Tum verò à sancto (3) Hieronymo dictum esse: Sapiens vir judicio debet amare conjugem, non affectu: reget impetus voluptatis, nec præceps feretur ad coitum. Nil est fœdius, quàm uxorem amare quasi adulteram.

Secundum. Sed quoniam bona omnia sanctis precationibus à Deo impetranda sunt: alterum est, quod fideles docere oportet, Deum orandi, et obsecrandi causâ matrimonii officio interdùm abstineant, imprimisque id sibi observandum sciant, tribus saltem diebus, antequam sacram eucharistiam percipiant, sæpiùs verò cùm solemnia quadragesimæ jejunia celebrantur, quemadmodùm patres nostri rectè et sanctè præceperunt. Ità enim fiet ut ipsa matrimonii bona majori in dies divinæ gratiæ cumulo augeri sentiant, et pietatis studia

(1) *Ps.* 11. 7. — (2) 1 *Cor.* 7. 29. — (3) *S. Hieron. lib.* 1. *cont. Jovin. in fine.*

sectantes, non modò hanc vitam tranquillè et placidè traducant; sed æternæ etiam Dei benignitate consequendæ, verâ et stabili spe, (1) quæ non confundit, nitantur. *Vide 33. q. 4. per totam, et de consecr. dist. 2. cap. omnis homo. Hieronym. in apolog. pro libris contrà Jovian. post medium, et in cap. 12. Zach. super illud. In die planctûs magnus erit fructus thori immaculati.*

(1) *Rom.* 5. 5.

CATECHISMI CONCILII TRIDENTINI

PARS TERTIA.

DE DEI PRÆCEPTIS IN DECALOGO CONTENTIS.

CAPUT I.

Decalogus legum omnium summa.

I. Decalogum, legum omnium summam et epitomen esse sanctus Augustinus (1) litteris commendavit. Cùm multa locutus sit Dominus, duæ tamen tantùm tabulæ dantur Moysi lapideæ, quæ dicuntur tabulæ testimonii futuri in arcâ : nimirùm cætera omnia, quæ præcepit Deus, ex illis decem præceptis, quæ duabus tabulis conscripta sunt, pendere intelliguntur, si diligenter quærantur et rectè intelligantur. Quomodò hæc ipsa rursùs decem præcepta ex duobus illis, (2) dilectionis scilicet Dei et proximi, in quibus tota lex pendet, et prophetæ.

Decalogum pastores diserte teneant et explicent.

II. Itaque cùm sit totius legis summa, pastores oportet in ejus contemplatione die noctuque versari, non ut vitam suam modò ad hanc normam componant; sed etiam, ut populum sibi creditum in lege Domini erudiant.

Nam (3) labia sacerdotis custodiunt scientiam, et le-

(1) *Quæst.* 140. *super Exod.*—(2) *Matth.* 22 40. —(3) *Mal.* 2. 7.

gem requirent ex ore ejus : quia angelus Domini exercituum est : quod ad pastores novæ legis maximè pertinet, qui Deo propiores, (1) à claritate in claritatem transformari debent, tanquam à Domini spiritu : et cùm eos (2) lucis nomine nuncupavit Christus Dominus, propriè sunt illorum partes, ut sint lumen eorum qui in tenebris sunt, (3) eruditores insipientium, magistri infantium; et, (4) si quis præoccupatus fuerit in aliquo delicto, ipsi, qui spirituales sunt, hujusmodi instruant.

Decalogi notitia confessoribus pernecessaria.

III. In confessionibus etiam judicis personam sustinent, ac pro genere et modo peccatorum sententiam ferunt. Quarè nisi suam sibi inscitiam, nisi aliis etiam esse fraudi velint, in eo sint necesse est quàm vigilantissimi et in divinorum præceptorum interpretatione exercitatissimi, ut ad hanc divinam regulam, de quâcumque et actione et officii prætermissione judicium facere possint; et ut est apud apostolum, (5) sanam doctrinam tradant, id est, quæ nullum contineat errorem, et animorum morbis, quæ sunt peccata, medeatur : ut sit (6) populus Deo acceptus, sectator bonorum operum.

Quarè decalogus tam religiosè sit observandus.

IV. Jam verò, in hujuscemodi tractationibus ea pastor sibi et aliis proponat, quibus legi parendum esse persuadeat. Inter cætera autem, quæ animos hominum ad hujus legis jussa servanda possunt impellere, illud maximam vim habet, Deum esse hujus legis auctorem. Quamvis enim (7) per angelos data esse dicatur, nemo

(1) 2 Cor. 3. 18. — (2) Matth. 5. 14. — (3) Rom. 2. 20. — (4) Gal. 6. 1. — (5) 2 Tim. 4. 3. — (6) Tit. 2. 14. — (7) Gal. 3. 19.

tamen dubitare potest, ipsum Deum esse legis auctorem: cujus rei satis amplum testimonium præbent, non solùm ipsius legislatoris verba, quæ paulò post explicabuntur: sed infinita penè Scripturarum loca, quæ pastoribus facilè occurrent.

Legis naturæ auctor est Deus.

V. Nemo enim est, qnin sibi à Deo legem in animo insitam esse sentiat, quâ bonum à malo, honestum à turpi, justum ab injusto possit secernere: cujus vis et ratio legis cùm ab eâ, quæ scripta est, diversa non sit: quis est, qui ut intimæ, sic scriptæ legis auctorem Deum negare audeat?

Cur scriptam legem dederit Deus.

VI. Hanc igitur divinam lucem penè jam pravis moribus et diuturnâ perversitate obscuratam, cùm Deus Mosi legem dedit, eam potiùs illustriorem reddidisse, quàm novam tulisse, docendum est: ne fortè, cùm populus audit legi Mosis derogatum esse, putet his legibus se non teneri.

Decalogi legibus cur parendum.

VII. Certissimum enim est, non propterea his præceptis parendum esse, quòd per Mosem data sunt, sed quòd omnium animis ingenita, et per Christum Dominum explicata sunt et confirmata.

Obedientia legi Dei ut suadenda.

VIII. Juvabit tamen plurimùm, et ad persuadendum magnum habebit momentum illa cogitatio, Deum esse, qui legem tulit; de cujus sapientiâ et æquitate dubitare non possumus, nec ejus infinitam vim atque potentiam effugere. Quarè cùm per prophetas Deus juberet servari legem, dicebat se Dominum Deum esse; et in

ipso decalogi exordio : (1) Ego sum Dominus Deus tuus; et alibi : (2) Si Dominus ego sum, ubi est timor meus ?

Pro datâ lege Deo gratiæ sunt habendæ.

IX. Non solùm autem excitabit fidelium animos ad servanda Dei præcepta, sed ad gratiarum etiam actionem, quòd suam Deus, quæ salutem nostram contineret, voluntatem explicârit. Quare non uno loco Scriptura maximum hoc beneficium declarans, populum commonefacit, ut suam dignitatem, ac Domini beneficentiam cognoscat, veluti in Deuteronomio : (3) Hæc est, inquit, vestra sapientia et intellectus coram populis, ut audientes universa præcepta hæc, dicant : En populus sapiens et intelligens, gens magna; et rursus in psalmo : (4) Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.

Quantâ cum majestate lex data sit.

X. Verùm si parochus rationem præterea latæ legis ex Scripturæ auctoritate demonstrârit, facilè intelligent fideles, quàm piè ac suppliciter acceptam Dei legem colere oporteat : triduo enim antequam ferretur lex, Dei jussu dictum est omnibus, (5) ut vestimenta lavarent, uxores non attingerent, quò sanctiores ac paratiores essent ad accipiendam legem : ut ad diem tertiam adessent. Deinde, cùm ad montem essent adducti, unde Dominus illis per Mosem leges erat laturus, uni Moysi dictum est, ut in montem ascenderet : quò Deus maximâ cum majestate venit et locum tonitruis, fulgoribus, igne, densisque nebulis circumfudit, ac loqui cum Mose cœpit, eique leges dedit.

(1) *Exod.* 20. 1 — (2) *Malach.* 1. 6. — (3) *Deut.* 4. 6. — (4) *Psal.* 147. 20.—(5) *Exod.* 19. 10.

Terribili hoc modo cur lex data.

XI. Quod divina sapientia nullam aliam ob causam factum voluit, nisi nos ut moneret, casto humilique animo legem Domini accipiendam esse : quòd si præcepta negligeremus, paratas nobis à divinâ justitiâ pœnas imminere.

Facilem esse legem ostendendum.

XII. Quin etiam legis jussa difficultatem non habere, ostendat parochus, quod vel unâ hàc ratione ex sancto Augustino (1) docere poterit, cùm dicit : Quî, quæso, dicitur impossibile esse homini amare ; amare, inquam, creatorem beneficum, patrem amantissimum, deinde etiam et carnem suam in fratribus suis ? at verò (2) qui diligit, legem implevit. Quare Joannes apostolus, (3) præcepta Dei gravia non esse apertè testatur ; nihil enim justius, nihil cum majori dignitate, nihil majori cum fructu ab homine, teste B. Bernardo, (4) exigi potuisset. Quàmobrem summam Dei benignitatem admiratus est Augustinus, (5) sic ipsum Deum affatus : Quid est homo, quòd amari tu ab eo vis ? et si non faciat, ingentes minaris pœnas ? an non satis magna hæc est, si non diligam te ?

Excusatio ab infirmitate naturæ nulla est.

XIII. Quòd si quis eam afferet excusationem impediri se quominùs Deum amet, infirmitate naturæ : docendum est, Deum qui amorem requisivit, (6) amoris vim inserere cordibus per Spiritum Sanctum suum : hic autem (7) Spiritus bonus petentibus à Patre cœlesti datur :

(1) *August. serm.* 47. *de tempore.*—(2) *Rom.* 13. 8. — (3) 1 *Joan.* 5. 3.—(4) *Lib. de diligendo Deo*, *l.* 1. — (5) *Confess.* c 3 —(6) *Rom.* 5, 5.—(7) *Luc.* 11. 13.

tur : ut meritò sanctus Augustinus (1) precatus sit : Da quod jubes et jube quod vis.

Auxilium Dei præstò nobis est.

XIV. Quia igitur Dei auxilium præstò nobis est, maximè post Christi Domini mortem, per quam princeps hujus mundi ejectus est foras, non est quòd quisquam rei difficultate deterreatur; nihil enim est amanti difficile. *Aug. in Psal.* III. *Bern. serm de Dom. in ramis palm. item in serm. de Magdal.*

Legi obedire necessariò tenemur omnes.

XV. Præterea, ad eamdem rem persuadendam plurimùm valebit, si explicabitur necessariò legi obtemperandum esse, præsertim cùm nostris temporibus non defuerint qui sive facilis, sive difficilis sit lex, ad salutem tamen nequaquàm necessariam esse, impiè et magno ipsorum malo dicere non veriti sunt. Quorum nefariam impiamque sententiam sacræ Scripturæ testimoniis parochus confutabit, ejusdem maximè Apostoli, cujus illi auctoritate impietatem suam tueri conantur. Quid igitur, ait Apostolus? (2) non præputium, non circumcisionem quidquam esse, sed observationem mandatorum Dei. Quòd verò eamdem sententiam alibi repetit (3) et novam creaturam in Christo tantùm dicit valere, intelligimus planè eum novam creaturam in Christo dicere, qui mandata Dei observat, diligit Deum, Domino ipso teste apud Joannem : (4) Si quis diligit me, sermonem meum servabit.

Nota. Nam etsi justificari potest homo et ex impio fieri pius, antequàm singula legis præcepta externis actionibus impleat, tamen fieri non potest, ut qui per

(1) *Lib.* 10. *Confess. c.* 29. 31 *et* 37 *item de bono. persever. c.* 20.—(2) 1 *Cor.* 7. 19.—(3) *Gal.* 6. 15.—(4) *Joan.* 14. 21, 23.

ætatem ratione uti queat et ex impio fiat justus, nisi animum habeat paratum ad omnia præcepta Dei servanda.

Quos fructus capiunt legis observatores.

XVI. Ad extremum verò, ne quid prætermittat parochus, quò fidelis populus adducatur, ut legem servet, quàm sint ejus uberes, suavesque fructus, demonstrabit; quod facilè poterit ex iis, quæ psalmo decimo octavo scripta sunt, probare: in eo enim legis Dei laudes celebrantur, quarum hæc est vel maxima, quæ Dei gloriam et majestatem multò ampliùs explicat, quàm decore suo, atque ordine faciant ipsa cœlestia corpora; quæ, ut omnes quamvis barbaras nationes in suî admirationem rapiunt, ita efficiunt, ut rerum omnium opificis et conditoris gloriam, sapientiam, ac potentiam agnoscant. Ac lex (1) quidem Domini convertit animas ad Deum: agnoscentes enim vias ejus et Dei sanctissimam voluntatem, per legem convertimus pedes nostros in vias Domini. At quia soli timentes Deum verè sapientes sunt, hoc illi deinceps tribuit, ut sapientiam præstet parvulis. Hinc veris gaudiis et mysteriorum divinorum cognitione, ingentibus præterea voluptatibus et præmiis, et in hâc vitâ, et in futuro seculo illi cumulantur qui Dei legem observant.

Dei causâ lex servanda est.

XVII. Nec verò, tam nostræ utilitatis gratiâ, quàm Dei causâ, nobis est servanda lex, qui suam hominum generi in lege voluntatem aperuit; quam cum cæteræ creaturæ sequantur, hominem ipsum eamdem sequi multò est æquius.

(1) *Psal.* 18. 8.

Obsequii legis magna merces.

XVIII. Ne id quidem silentio prætereundum est, vel in hoc maximè suam in nos Deum clementiam et summæ bonitatis divitias ostendisse : quòd cùm sine ullo præmio nos potuisset, ut suæ gloriæ serviremus, cogere, voluit tamen suam gloriam cum utilitate nostrâ conjungere : ut quod homini utile, idem esset Deo gloriosum. Quoniam igitur id maximum et præclarissimum est, docebit parochus, ut à Prophetâ ultimo loco dictum est, (1) in custodiendis illis retributionem multam esse. Non enim tantùm illæ nobis benedictiones promissæ sunt, quæ ad terrenam magis felicitatem spectare videbantur, ut (2) benedicti simus in civitate, benedicti in agro : sed (3) copiosa merces in Cœlis et (4) mensura bona, conferta, coagitata et superfluens proposita est, quam piis et justis actionibus meremur, divinæ misericordiæ adjumento.

DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT II.

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis. Non habebis Deos alienos coram me, non facies tibi sculptile, etc. (5)

Verba legis et populi Israël historia explicanda.

I. Quamvis hæc lex Judæis in monte à Domino data fuerit, tamen, quoniam natura omnium (6) mentibus, multò antè impressa et consignata erat, atque ob eam rem Deus universos homines illi perpetuò parere vo-

(1) *Psalm.* 18. 12.—(2) *Deut.* 28. 3. *et d.*—(3) *Matth.* 5. 2.—(4) *Luc.* 6. 38.—(5) *Exod.* 20. 2.—(6) *Rom.* 1. 19, 20.

luit, plurimùm proderit verba illa, quibus Moyse ministro, atque interprete, Hebræis promulgata est, et populi Israëlitici historiam, quæ mysteriorum est plena, diligenter explicare.

Historia populi Israël breviter recitatur.

II. Principio narrabit ex omnibus nationibus, quæ sub cœlo erant, unam Deum delegisse, quæ ortum habuit ab Abraham, quem peregrinum esse voluit in terrâ Chanaan; cujus possessionem cùm ei pollicitus esset, tamen et ille, et posteri ejus ampliùs quadringentos annos vagi fuerunt, antequàm promissam terram incolerent: in quâ quidem peregrinatione nunquàm eorum curam dimisit: (1) transibant quidem illi de gente in gentem et de regno ad populum alterum, sed nullam unquàm illis injuriam fieri passus est; imò verò in reges animadvertit. Priusquàm autem in Ægyptum descenderent, virum præmisit, cujus prudentiâ et illi, et Ægyptii fame liberarentur. In Ægypto verò eâ illos benignitate complexus est, ut repugnante et incumbente ad illorum perniciem Pharaone, mirum in modum augerentur, et cùm valdè affligerentur, ac tanquàm servi durissimè tractarentur, ducem Moysen excitavit, qui eos in manu potenti educeret. Hujus præcipuè liberationis in initio legis meminit Dominus his verbis: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terrâ Ægypti, de domo servitutis.

Cur exiguam Abrahæ familiam elegit Deus.

III. Ex his verò illud maximè parocho animadvertendum est, unam (2) ex universis nationibus à Deo delectam esse, quam populum vocaret suum et cui se cognoscendum et colendum præberet: non quòd cæte-

(1) *Psal.* 104. 11. — (2) *Deut.* 7. 6.

ras justitiâ, aut numero vinceret, quemadmodùm Hebræos monet Deus; sed quòd ipsi Deo sic placuit: potiùs ut gentem exiguam et inopem augeret, et locupletaret, quò ejus potentia et bonitas notior apud omnes esset, et illustrior.

Nota Cùm igitur ea esset illorum hominum conditio, iis (1) conglutinatus est, et hos amavit: ità ut cùm esset Dominus Cœli et terræ, non confunderetur vocari Deus eorum, quo cæteras gentes ad æmulationem provocaret; ut perspectâ Israelitarum felicitate, omnes homines ad veri Dei cultum sese conferrent: quemadmodùm etiam Paulus testatur, se gentium felicitate propositâ et verâ Dei cognitione, quâ eas instruxerat, (2) ad æmulationem carnem suam provocare.

Cur populus Israël tamdiù passus est.

IV. Deindè fideles docebit, Deum Hebræos patres diù peregrinari passum esse; posteros etiam durissimâ servitute premi, divexarique permisisse, ob eam rem, utì doceremur, amicos Dei fieri, non nisi mundi inimicos, ac peregrinos in terris: itaque in Dei familiaritatem faciliùs recipi, si nihil omninò nobis sit commune cum mundo: tum verò, ut ad Dei cultum translati intelligeremus, quantò feliciores demùm sint ii, qui Deo, quàm qui mundo serviunt, cujus rei nos Scriptura commonet; inquit enim: (3) Veruntamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ et servitutis regni terrarum.

Cur tamdiù Deus promissa non præstitit

V. Præterea, explicabit, post ampliùs quadringentis annis Deum promissa præstitisse, ut ille populus fide, ac spe aleretur. Alumnos enim suos Deus à se per-

(1) *Ibid.* 10. 15.—(2) *Rom.* 11. 14.—(3) 2 *par.* 12. 8.

petuò pendere vult, atque in ejus bonitate omnem spem suam collocare, ut in primi præcepti explanatione dicetur.

Cur tali loco et tempore lex data sit.

VI. Postremò, locum, ac tempus notabit, quibus hanc legem populus Israel à Deo accepit, nempe postquam eductus ex Ægypto in desertum venit, ut beneficii recentis memoriâ allectus, et loci asperitate, in quo versabatur, deterritus, ad accipiendam legem aptior redderetur: homines enim iis maximè devinciuntur, quorum beneficentiam experti sunt, atque ad Dei præsidium confugiunt, cùm se omni spe humanâ destitutos esse agnoscunt.

Nota. Ex quo licet intelligere, fideles ad complectendam cœlestem doctrinam eò propensiores esse, quò se magis à mundi illecebris et carnis voluptatibus abstraxerint, sicut per prophetam scriptum est: (1) Quem docebit scientiam et quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, avulsos ab uberibus.

Exordium divinæ legis.

VII. Enitatur itaque parochus et quantùm potest efficiat, ut fidelis populus hæc verba semper in animo habeat: *Ego sum Dominus, Deus tuus*, ex quibus intelligent legislatorem se creatorem habere, à quo et conditi sunt, et conservantur, jureque illud usurpent: (2) Ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manùs ejus. Quorum verborum vehemens et frequens admonitio eam vim habebit, ut ad legem colendam fideles promptiores reddantur, et à peccatis abstineant. Quod autem sequitur.

(1) *Isa.* 28. 9. — (2) *Ps.* 94. 7.

Singularis motivum amoris

VIII. *Qui eduxi te de terrâ Ægypti, de domo servitutis* Etsi Judæis tantùm videtur convenire Ægyptiorum dominatu liberatis, tamen si interiorem salutis universæ rationem spectemus, multò magis ad christianos homines pertinet, qui non ex Ægyptiacâ servitute, sed è peccati regione et (1) potestate tenebrarum à Deo erepti, atque in regnum filii dilectionis suæ translati sunt. Cujus beneficii magnitudinem intuens Jeremias prædixit illud: (2) Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et non dicetur ultrà: Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terrâ Ægypti; sed vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terrâ aquilonis, et de universis terris, ad quas ejeci eos, et reducam eos in terram suam quam dedi patribus eorum: ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos: et quæ sequuntur. Pater enim indulgentissimus per filium suum (3) filios qui erant dispersi, congregavit in unum, ut jam (4) non ut servi, peccato, sed justitiæ, (5) serviamus illi in sanctitate et justitiâ coram ipso omnibus diebus nostris.

Tentationibus ut resistendum est.

IX. Quare fideles omnibus tentationibus tanquam clypeum opponent illud Apostoli: (6) Qui mortui sumus peccato, quomodò adhuc vivemus in illo? jam non sumus nostri, sed ejus, qui pro nobis mortuus est, et resurrexit. Ipse est Dominus Deus noster, qui nos suo sanguine sibi acquisivit: quomodò peccare poterimus in Dominum Deum nostrum, ipsumque iterum cruci affigere? Ut igitur verè liberi et eâ quidem libertate, (7) quâ nos Christus liberavit, sicut exhibueramus

(1) *Col.* 1. 13. — (2) *Jer.* 16. 14. — (3) *Joan.* 11. 52. — (4) *Rom.* 6. 18. — (5) *Luc.* 1. 74, 75. — (6) *Rom.* 6. 2. — (7) *Galat.* 4. 31, 1. *Rom.* 6. 19.

membra nostra servire injustitiæ, ita exhibeamus servire justitiæ in sanctificationem.

Non Habebis Deos alienos coram me. (1)

Decalogi partitio.

X. Priorem in Decalogo locum obtinere, quæ ad Deum pertinent, posteriorem verò quæ ad proximum, docebit parochus; quia eorum quæ proximo præstamus, causa Deus est: tum enim ex Dei præcepto proximum diligimus, cùm propter Deum diligimus, ea verò sunt in priori tabulâ descripta.

Hic duo sunt præcepta.

XI. Secundo loco in verbis iis quæ proposita sunt, duplex contineri præceptum ostendet, quorum alterum jubendi, alterum prohibendi vim habet. Nam quod dicitur: Non habebis Deos alienos coram me, eam habet sententiam conjunctam, me verum Deum coles, alienis Diis cultum non adhibebis.

Prius præceptum quid contineat

XII. In priori autem continetur præceptum fidei, spei et charitatis: nam cùm Deum dicimus immobilem, incommutabilem, perpetuò eumdem manentem, fidelem, rectè sine ullâ iniquitate confitemur: ex quo ejus oraculis assentientes omnem ipsi fidem et auctoritatem tribuamus necesse est: qui verò omnipotentiam, clementiam et ad benè faciendum facilitatem, ac propensionem illius considerat, poteritne spes omnes suas non in illo collocare? at si bonitatis, ac dilectionis ipsius effusas in nos divitias contempletur, illumne poterit non amare? Hinc est illud procemium, hinc illa conclusio, quâ in præcipiendo, mandandoque in Scripturâ utitur Deus: Ego Dominus.

(1) *Exod.* 20. 3.

Posterius quid præcipit; et cur additur.

XIII. Altera autem præcepti pars illa est : Non habebis Deos alienos coram me : quâ loquendi formulâ legislator usus est, non quòd satis explicata non esset hæc sententia affirmatione præcepti in hunc modum : Me unum Deum coles : si enim Deus est, unus est; sed propter cæcitatem plurimorum, qui olim Deum verum se colere profitebantur, multitudinem tamen deorum venerabantur : cujusmodi inter Hebræos ipsos permulti fuerunt, qui, ut Elias eis objiciebat, (1) in duas partes claudicabant : quod et Samaritæ fecerunt, (2) qui Deum Israelis et Deos gentium colebant.

Primum decalogi præceptum cæteris antecellit.

XIV. His explicatis, addendum erit, hoc esse præceptum omnium primum et maximum, non ordine tantùm ipso, sed ratione, dignitate et præstantiâ. Debet enim obtinere Deus apud nos infinitis partibus majorem, quàm Domini, quàm regis charitatem et auctoritatem. Ipse nos creavit, idem gubernat; ab eo in utero matris nutriti, atque indè in hanc lucem educti sumus; ipse nobis ad vitam, victumque res suppeditat necessarias.

Præcipua peccata contrà primum præceptum.

XV. Peccant autem in hoc præceptum, qui fidem, spem et charitatem non habent, quorum peccatum latissimè patet. Sunt enim in hoc numero, qui in hæresim labuntur; qui non credunt ea, quæ sancta mater Ecclesia credenda proponit; qui somniis, auguriis, cæterisque vanissimis rebus fidem habent; qui de suâ salute spem abjiciunt, nec divinæ bonitati confidunt; qui divitiis tantùm, qui corporis valetudine, ac viribus nituntur, quæ fusiùs ab iis explicata sunt, qui de

(1) 3 Reg. 18. 21.—(2) 4 Reg. 17. 33.

vitiis et peccatis conscripserunt. *De variis illis peccatis vide dist. 24. quæst. 2. multis in capitibus. August. in lib. de divinat. dæmon. cap. 5. et citatur 26. quæst. 4. cap. secundum. Origen. hom. 5. in Josue et habet. 26. q. 2. cap. sed et illud. Aug. lib. 2. de doct. Christian. cap. 19 et 20. et citatur eodem cap. Illud quod est concil. Carthag. 4. cap. 89. Vide plura 26. q. 2. et 5.*

DE CULTU ET INVOCATIONE SANCTORUM.

Cultus sanctorum huic præcepto non repugnat.

XVI. Verum illud etiam in hujus præcepti explicatione accuratè docendum est, venerationem et invocationem sanctorum, angelorum, ac beatarum animarum, quæ cœlesti gloriâ perfruuntur, aut etiam corporum ipsorum, sanctorumque cinerum cultum, quem semper catholica Ecclesia adhibuit, (1) huic legi non repugnare. Quis enim adeò demens est, qui, edicente rege, ne se pro rege quisquam gerat, aut regio cultu, atque honore affici patiatur, continuò putet nolle regem suis ut magistratibus honos deferatur? Etsi enim angelos christiani adorare dicuntur, exemplo sanctorum veteris Testamenti, non eam tamen illis venerationem adhibent, quam Deo tribuunt.

Angeli cur coli aliquando noluerint.

XVII. Quòd si legimus interdum (2) angelos recusasse ne se homines venerarentur; eò fecisse intelligen-

(1) *Vide Tri.. sess. 17. de sac. missæ c. 3. et sess. 25. sub. princip cap. de invocat. sanctorum, item vide syn. 6. act. 6. in fine. item Aug. lib. 8. de civ. Dei c. 27. et l. 10. c. 1. et lib. 21. contra Faust. c. 21. Basil. hom. 20 in 40. Mar. et 26. de Mar. Maman. item Nazianz. orat. in laud. S. Cypr.*
(2) *Apoc. 19. 10. Apoc. 22. 9.*

dum est, quòd sibi eum honorem haberi nolebant, qui soli Deo deberetur. Spiritus enim Sanctus, qui ait: (1) Soli Deo honor et gloria, idem præcepit, ut (2) honore parentes et seniores afficeremus. Sancti præterea viri, qui Deum unum colebant, reges tamen, ut est in divinis Litteris, adorabant, id est, supplices venerabantur.

Colendi sunt angeli et cur.

XVIII. Quòd si (3) reges, per quos Deus mundum gubernat, tanto honore afficiuntur; angelicis spiritibus, quos Deus ministros suos esse voluit et quorum operâ non modò ad Ecclesiæ suæ, sed etiam ad reliquarum rerum gubernationem utitur, quorumque ope maximis tum animæ, tum corporis periculis quotidie liberamur, etiamsi se nobis in conspectum non dent, tantò majorem honorem non habebimus quantò beatæ illæ mentes dignitate regibus ipsis antecellunt? Adde charitatem, quâ nos diligunt, quâ ducti pro iis (4) provinciis, quibus præsunt, ut ex Scripturâ facilè intelligitur, preces fundunt: quod etiam præstare iis, quorum sunt ipsi custodes, ne dubitandum quidem est: nostras enim (5) preces Deo offerunt et lacrymas. Quamobrem in Evangelio docuit Dominus, (6) pusillos scandalizandos non esse, quòd angeli eorum in Cœlis semper vident faciem Patris, qui in Cœlis est.

Invocandi sunt angeli.

XIX. Invocandi itaque sunt, quòd et perpetuò Deum intuentur, et patrocinium salutis nostræ sibi delatum libentissimè suscipiunt. Exstant divinæ Scripturæ testimonia hujus invocationis. (7) Jacob enim ab angelo,

(1) 1 *Tim.* 1. 17. *Exod.* 22. 2. *levit.* 19. 11.—(2) *Deut.* 5. 16. —(3) *Gen.* 23. 7. 2 *Reg.* 24. 20, 1 *Par.* 29. 29. —(4) *Dan.* 10. 13. — (5) *Tob.* 12. 12. *Apoc.* 8. 3. — (6) *Matth* 18. 10.—(7) *Gen.* 32. 26. *Oseæ.* 12. 4.

quocum luctatus fuerat, petit, ut sibi benedicat, imo etiam cogit: se enim non dimissurum illum profitetur, nisi benedictione acceptâ: neque solùm sibi ab eo tribui quem intuebatur, sed ab eo etiam, quem maximè videbat tum cùm dixit: (1) Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.

Sanctis exhibitus honos Dei gloriam non minuit.

XX. Ex quibus etiam colligi poterit, tantùm abesse ut sanctis, qui in Domino dormierunt, honore afficiendis atque invocandis; et sacris eorum reliquiis, cineribusque venerandis, Dei gloria minuatur; ut eò maximè augeatur, quò magis hominum spem excitat, confirmat, et ad sanctorum imitationem cohortatur, quod officium (2) Nicæno altero et (3) Gangrensi, ac (4) Tridentino conciliis et sanctorum (5) Patrum auctoritate comprobatur.

Idem confirmatur ex Patribus.

XXI. Quò autem sit ad refutandos eos instructior parochus, qui huic veritati adversantur, sanctos Hieronymum contra Vigilantium, et Damascenum potissimùm legat. *Libro 4. de Orthod. fide, cap. 16.*

Idem probat apostolica traditio.

XXII. Ad quorum rationem, quod caput est, accedit consuetudo ab apostolis accepta et in Ecclesiâ Dei perpetuò retenta, et conservata. *Dion. cap. 7. Hieron. Eccles. Iren. lib. 5. contra hæres. cap. 19. Athanas. serm. in Evang. de sanctâ Deiparâ. Euseb. lib. 13. præpar.*

(1) *Gen. 48. 16.* — (2) *Nicen. Conc. 2. Act. 6.*—(3) *Gangr. can. 22. et citatur dist. 30. cap. Si quis per superbiam.* — (4) *Trident. sess. 25. item Conc. Chalced. sub finem et in 6. syn. general. cap. 7. et Conc. Geron. cap. 3. Aurel. 1. cap. 29.*— (5) *Damasc. de Orth. fid. lib. 4. cap. 6.*

Evang. cap. 7. Cornel. Pap. Epist. 1. Hilar. in Psal. 126. Ambr. in lib. de viduis.

Idem attestantur Scripturæ.

XXIII. Scripturæ cujus rei quis firmius, aut clarius requirat argumentum divinæ Scripturæ testimonio, quæ sanctorum laudes celebrat admirabiliter? Exstant enim quorumdam. (1) Sanctorum divina præconia, quorum laudes cùm sacris Litteris celebrantur, quid est quòd illis singularem honorem non habeant homines?

Sancti suis meritis nos adjuvant.

XXIV. Etsi ob eam causam etiam magis colendi et invocandi sunt, quòd pro salute hominum preces assiduè faciunt, multaque eorum merito et gratiâ in nos Deus confert beneficia.

Probatur.

XXV. Si enim (2) gaudium est in Cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, nonne etiam cœlestes cives, pœnitentes adjuvabunt? nonne rogati peccatorum veniam et impetrabunt, et conciliabunt nobis Dei gratiam?

Supervacaneum non est sanctorum patrocinium.

XXVI. Quòd si dicatur, ut à nonnullis dicitur, supervacaneum esse sanctorum patrocinium, quòd Deus sinè interprete, precibus nostris occurrat: has impiorum voces illa sancti Augustini (3) facilè convincunt, multa Deum non concedere, nisi mediatoris, ac deprecatoris opera, et officium accesserit.

(1) *Eccl.* 44. 45, 46, 47, 48, 49, 50. *Hebr.* 11. — (2) *Luc* 15. 7, 10 — (3) *Aug. quæst.* 149. *super Exod. serm.* 2. *et* 4. *de S. Steph.*

Exempla confirmant.

XXVII. Quod illustribus Abimelech et Job amicorum confirmatur exemplis : quorum peccata nonnisi Abraham et Job precibus condonavit. *Gen.* 20.

Objectio solvitur.

XXVIII. Si verò etiam afferatur fieri inopiâ et imbecillitate fidei, ut sanctos internuncios et patronos adhibeamus : quid ad illud respondebunt Centurionis (1) exemplum, qui vel in singulari illo fidei præconio, quod Dominus Deus impertivit, seniores tamen Judæorum ad Salvatorem misit, ut laboranti puero salutem impetrarent ?

Unitati mediatoris non officit invocatio sanctorum.

XXIX. Quare si fatendum est unum nobis (2) mediatorem propositum Christum Dominum, qui scilicet unus nos per (3) sanguinem Patri cœlesti reconciliavit, et qui, æternâ redemptione inventâ, semel in sancta ingressus, pro nobis interpellare non cessat : ex eo tamen nullo modo sequi potest, quominùs ad sanctorum gratiam confugere liceat. Nam si propterea subsidiis sanctorum uti non liceat, quòd unum patronum habemus Jesum Christum ; nunquam id commisisset Apostolus, (4) ut se Deo tanto studio fratrum viventium precibus commendari et adjuvari vellet.

Nota. Neque enim minùs vivorum preces, quàm eorum, qui in Cœlis sunt, sanctorum deprecatio Christi mediatoris gloriam et dignitatem imminuerent.

Invocationem sanctorum comprobant tot miracula.

XXX. Sed cui fidem non faciant et honoris, qui

(1) *Matth.* 8. 10. *Luc.* 7. 3.—(2) 1 *Tim.* 2. 5.— (3) *Heb.* 9 12 ; *et* 7. 25.— (4) *Rom.* 14. 30. *Heb.* 13, 18,

sanctis debetur, et patrocinii, quòd nostri causâ suscipiunt, mirabiles effectæ res ad eorum sepulcra, et oculis, et manibus, membrisque omnibus captis, in pristinum statum restitutis, mortuis ad vitam revocatis, ex corporibus hominum ejectis dæmoniis? quæ non audisse, ut multi; non legisse, ut plurimi gravissimi viri, sed vidisse, testes locupletissimi sancti Ambrosius (1) et Augustinus (2) litteris prodiderunt.

Item confirmat virtus reliquiarum.

XXXI. Quid multa? si vestes, si (3) sudaria, si umbra sanctorum, priùs quàm è vitâ migrarent, depulit morbos, viresque restituit: quis tandem negare audeat, Deum per sacros cineres, ossa, cæterasque sanctorum reliquias eadem mirabiliter efficere?

Declaravit id (4) cadaver illud, quod fortè illatum in sepulcrum Elisæi, ejus tacto corpore, subitò revixit.

Hæc verba distinctum præceptum non continent.

XXXII. Quod verò sequitur: (5) *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cælo et quæ in terrâ deorsum, nec eorum, quæ sunt in aquis sub terrâ: Non adorabis ea, neque coles:* quidam hoc alterum præceptum existimantes, duo postrema ipsa unius præcepti vi contineri voluerunt: ut sanctus Augustinus (6) illa extrema dividens, hæc ipsa verba ad primum præceptum pertinere voluit: quam sententiam, quia in Ecclesiâ celebris est, libenter sequimur. Etsi in promptu ratio est illa verissima, consentaneum

(1) *Ambr. Epist.* 85. *et serm.* 95.—(2) *August. de civit. Dei, lib.* 22. *c.* 8. *et Epist.* 137.—(3) *Act.* 19. 12; *et* 5. 15.—(4) 4 *Reg.* 13. 21.—(5) *Exod.* 20. 4.—(6) *Vide Aug. super. Exod. quæst.* 71. *et in Psal.* 32. *serm.* 2 *sententia D. Aug. de præcept. distinctione magis placet Ecclesiæ. Vide. D. Thom.* 1. 2. *q.* 100. *a*, 4

fuisse præmium et pœnam cujusque cum primo præcepto conjungi.

Usus imaginum huic præcepto nan contradicit.

XXXIII. Nec verò quis existimet, omninò pingendi, fingendi, aut sculpendi artem hoc præcepto prohiberi. Nam in Scripturis, jussu Dei simulacra et imagines effectas legimus, (1) Cherubim, ac (2) serpentis ænei. Superest igitur, ut imagines ob eam rem vetitas interpretemur, ne quid simulacris, quasi diis colendis, de vero Dei cultu detraheretur.

Duo hic prohibentur.

XXXIV. Duplici autem potissimùm ratione, quod ad hoc præceptum attinet, Dei majestatem vehementer lædi perspicuum est.

Prius. Idola colere.

Altera, si idola et imagines, tanquàm Deus, colantur, aut credatur inesse aliqua in his divinitas, vel virtus propter quam sint colendæ: vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat à gentibus quæ in idolis spem suam collocabant, quod passim sacræ Litteræ reprehendunt.

Posterius. Divinitatis formam arte fingere.

Altera, si quis conetur divinitatis formam aliquo artificio effingere, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus, aut figuris exprimi possit: (3) Quis enim Deum, ut inquit Damascenus, qui sub aspectum non cadit, qui corporis expers est, qui nullis terminis circumscribi, nec ullâ figurâ describi queat, possit exprimere?

(1) *Exod.* 25. 18. 3. *Reg.* 6. 27 — (2) *Num.* 21. 8. 9. — (3) *Dam. l.* 4. *de Ort. fid. c.* 17.

primere? quæ res in alterâ (1) Nicænâ synodo uberiùs explicatur.

Præclarè igitur Apostolus, (2) eos mutâsse Dei incorruptibilis gloriam in similitudinem volucrum, quadrupedum, ac serpentum, dixit: hæc enim omnia tanquàm Deum venerabantur, cùm illi harum rerum imagines ponerent: quocircà Israelitæ, qui ante vituli simulacrum clamabant: (3) Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terrà Ægypti, idololatræ sunt appellati, quia (4) mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.

Ultimæ hujus partis præcepti sensus.

XXXV. Cùm igitur Dominus deos alienos coli prohibuisset, ut penitùs idololatriam tolleret, imaginem divinitatis ex ære duci, aut aliâ quâvis materiâ fieri prohibuit; quod Isaïas declarans, inquit: (5) Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Atque in hoc præcepto hanc sententiam contineri, præter sanctorum Patrum scripta, qui eam, quemadmodùm in septimâ synodo expositum est, sic interpretantur, illa etiam Deuteronomii verba satìs declarant, ubi Moyses populum avertere ab idololatriâ cùm vellet, aiebat: (6) Non vidistis aliquam similitudinem in die, quâ locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis. Quod sapientissimus legislator ideò dixit, ne quo errore ducti divinitatis imaginem fingerent, Deoque debitum honorem rei creatæ tribuerent.

Trinitatem aliquibus figuris adumbrare licet.

XXXVI. Nemo tamen propterea contrà religionem Deique legem quidquam committi putet, cùm sanc-

(1) *Conc.Nicæn.* 2 *Act.* 3.—(2) *Rom.* 1. 23.—(3) *Exod*, 32. 4.—(4) *Ps.* 105. 20.—(5) *Isa.* 40. 18 *Act.* 7. 40.—(6) *Deut.* 4. 15. 16.

Eo

tissimæ Trinitatis aliqua persona quibusdam signis exprimitur, quæ tam in veteri, quàm in novo Testamento apparuerunt : nemo enim tam rudis est, ut illâ imagine Divinitatem credat exprimi : sed illis declarari doceat pastor proprietates aliquas, aut actiones quæ Deo tribuuntur ; veluti cùm ex Daniele pingitur (1) antiquus dierum in throno sedere, ante quem libri aperti sunt, Dei æternitas et infinita sapientia significatur, quâ omnes hominum et cogitationes, et actiones, ut de iis judicium ferat, intuetur.

Angelos pingendi modus approbatur.

XXXVII. Angelis etiam tum humana species, tum alæ affinguntur, ut intelligant fideles, quàm propensi sint in humanum genus et tanquam parati ad ministeria Domini exequenda : (2) omnes enim administratorii spiritus sunt propter eos qui hereditatem capiunt salutis.

Spiritûs sancti figura.

XXXVIII. (3) Columbæ verò species et (4) linguæ tanquam ignis in Evangelio, et Actis Apostolorum, quas Spiritûs Sancti proprietates significent, multò notius est, quàm ut oporteat pluribus verbis explicari.

Usus imaginum Christi et sanctorum approbatur.

XXXIX. At verò cùm Christus Dominus ejusque sanctissima et purissima Mater, cæterique omnes sancti, humanâ præditi naturâ, humanam speciem gesserint, eorum imagines pingi, atque honorari, non modò hoc præcepto interdictum non fuit, sed etiam sanctum et grati animi certissimum argumentum semper habitum est : quod et apostolicorum temporum monumenta, et

(1) *Dan.* 7. 13.—(2) *Heb.* 1 14.— (3) *Matth.* 3. 16. *Marc.* 1. 10. *Luc.* 3. 21. *Joan.* 1. 32.—(4) *Act.* 2. 2

œcumenicæ synodi, et tot sanctissimorum doctissimorumque Patrum inter se consentientium scripta confirmant. Non solùm autem licere in Ecclesiâ imagines habere et illis honorem, et cultum adhibere, ostendet parochus, cùm honos qui eis exhibetur, referatur ad prototypa; verùm etiam maximo fidelium bono ad hanc usque diem factum declarabit, ut ex Damasceni libro, (1) quem de imaginibus edidit, et septimâ synodo, quæ est secunda Nicæna, (2) intelligitur. Verùm quia sanctissimum quodque institutum hostis humani generis suis fraudibus et fallaciis depravare contendit; si quid fortè à populo hâc in re peccatum fuerit, parochus, Tridentini (3) concilii decretum secutus, quoad ejus fieri poterit, studebit corrigere, ac decretum quidem ipsum, cùm res tulerit, populo interpretabitur.

Legitimus imaginum usus.

XL. Tum rudes et qui imaginum ipsarum institutum ignorant, docebit imagines factas ad utriusque Testamenti cognoscendam historiam, atque ejus memoriam identidem renovandam: quâ rerum divinarum memoriâ excitati, ad colendum, atque amandum ipsum Deum vehementiùs inflammemur; sanctorum quoque imagines in templis positas demonstrabit, ut et colantur, et exemplo moniti, ad eorum vitam ac mores nos ipsos conformemus. *De cultu et usu imaginum vide concil. Nicæn. Act. 7. histor. tripart. lib. 6. cap. 41. Euseb. lib. 8. hist. Eccles. cap. 14. Cyril. lib. 6. contra Julian. Augustin. lib. 1. de consensu Evangel. cap. 10. vide item sextam synod. can. 82. et concil. Romanum sub Gregorio 3. et conc. Gentiliac. item et aliud Romanum sub Stephano 3. vide etiam lib. de romanis pontificibus*

(1) *Lib. 4. de fide orth. cap. 17.*—(2) *Nic. 2. Syn. passim.*—(3) *Trid conc. sess. 25.*

in vitâ Silvestri; item Lactant. carm. de passione Domini: Basil. Orat. in S. Barlaham. Gregor. Nyssen. Orat. in Theod. Prud. hym. de S. Cæs. et hym. de S. Hippolyt. item apud Baron. Ann. Ecclesiæ anno 57. num. 116. et deinceps. Vide iterùm August. contra Faust. lib. 22. cap. 73.

Appendix ad singula præcepta.

Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me; et faciens misericordiam in millia iis qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea.

Duo explicanda.

XLI. Duo sunt in extremâ parte hujus præcepti diligenter explicanda.

Prius est præmium.

Primum est, quòd etsi ob summum scelus prævaricationis primi præcepti, atque hominum ad id committendum propensionem, aptè hoc loco pœna proponitur: communis tamen est omnium appendix præceptorum. Omnis enim lex ad præcepta servanda homines pœnâ et præmio inducit: Hinc illæ tam frequentes in sacris Litteris et crebræ Dei promissiones: ut enim innumerabilia penè Testamenti veteris testimonia prætermittamus, in Evangelio scriptum est: (1) Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Et alibi: (2) Qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum; tum illud: (3) Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur: et, (4) Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio, atque alibi: (5) Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.

(1) *Matth.* 19. 17. — (2) *Idem.* 7. 21. — (3) *Idem.* 3. 10 et 7. 19.—(4) *Idem.* 5. 22.—(5) *Idem.* 6. 15.

Altera est pœna.

Alterum est, quòd longè aliâ ratione perfecti, aliâ carnales homines hanc appendicem docendi sunt.

Pœna perfectis non displicet.

XLII. Perfectis enim, qui (1) spiritu Dei aguntur, eique prompto et alacri animo parent, instar est cujusdam lætissimi nuncii et magnum argumentum propensæ in eos divinæ voluntatis : agnoscunt enim sui amantissimi Dei curam, qui nunc præmiis, nunc pœnis ad suî cultum et venerationem homines prope compellat, agnoscunt ejus immensam in se benevolentiam, qui sibi imperare, suâque operâ, ad divini nominis gloriam uti velit : neque solùm agnoscunt; sed in magnâ spe sunt illum, cùm quod vult, jubeat, etiam daturum vires, quibus legi ipsius parere possint.

Pœna carnales maximè movet.

XLIII. At carnalibus, qui nondum spiritu servitutis liberati sunt, magisque metu pœnarum, quàm amore virtutis abstinent à peccatis, ejus appendicis sensus gravis et acerbus est. Parochus autem, quoties alicujus explicandi præcepti occasio inciderit, eadem hæc sibi habeat proposita.

Nota. Quamobrem sunt piis exhortationibus sublevandi : et quò lex spectat, quasi manu deducendi.

Duo aculei.

XLIV. Carnalibus perindè tamen, ac spiritualibus, duo in primis quasi aculei sunt admovendi, qui ad legem observandam hac ipsâ in appendice positi, homines maximè incitent.

(1) *Rom.* 8. 14.

Prior est Deus fortis.

Nam quòd Deus fortis dicitur, ideò diligentiùs est explicandum, quò caro sæpè, quæ terroribus divinæ comminationis minùs commovetur, varias sibi ipsa rationes fingit, quibus iram Dei effugere ac propositam pœnam vitare possit : Cui autem certò persuasum est Deum fortem esse, illud magni Davidis usurpat : (1) Quò ibo à spiritu tuo et quò à facie tuâ fugiam ? Eadem quoque divinis interdùm diffisa promissis, tantas hostium vires esse credit, ut ad sustinendum minimè parem se esse existimet. At firma et stabilis fides, nihil titubans, cùm divinâ vi ac virtute nitatur, homines contrà recreat, atque confirmat ; inquit enim : (2) Dominus illuminatio mea et salus mea ; quem timebo ?

Alter est zelus divinus.

Alter verò aculeus, zelus ipse divinus est : nonnunquam enim homines putant Deum humana non curare, ne illud quidem, legem ipsius servemus, an negligamus : ex quo sequitur magna vitæ confusio ; cùm autem Deum zelotem credimus, ejus rei meditatio facilè nos in officio continet.

Zelus Deo tribuendus quis ?

XLV. Zelus verò, qui Deo tribuitur, nullam animi significat perturbationem ; sed divinum illum amorem et charitatem, quâ Deus nullam à se animam patitur impunè fornicari : (3) quotquot autem ab eo fornicantur perdit.

Zelus divinus definitur.

XLVI. Est itaque zelus Dei tranquillissima ejus, sincerissimaque justitia, quâ anima falsis opinionibus,

(1) *Ps.* 138. 7. — (2) *Ps.* 26. 1. — (3) *Ps.* 2.

pravisque cupiditatibus corrupta repudiatur, et à Dei conjugio tanquam adultera removetur.

Zelum Dei quandò experimur.

XLVII. At verò zelum hunc Dei suavissimum, ac dulcissimum experimur, cùm summa ejus, atque incredibilis in nos voluntas zelo ipso demonstratur: nec enim aut amor ardentior inter homines, aut major arctiorque conjunctio, quàm eorum qui conjugio copulati sunt, reperitur.

Nota. Igitur quàm nos valdè diligat, ostendit Deus: cùm crebro se vel sponso, vel marito comparans, zelotem vocat.

Quanto zelo Deus colendus.

XLVIII. Quamobrem doceat parochus, hoc loco, sic divini cultûs, atque honoris cupidos homines esse debere, ut zelantes, potiùs quàm amantes, jure dici possint illius exemplo, qui de seipso: (1) Zelo, inquit, zelatus sum pro Domino Deo exercituum; imò vero Christum ipsum imitentur, cujus illud est: (2) Zelus domûs tuæ comedit me.

Transgressores mandatorum non impuniti.

XLIX. Est autem comminationis explicanda sententia inultos peccatores passurum Deum, sed eos vel tanquam parentem castigaturum, vel tanquam judicem acriter, ac severè in eos animadversurum. Quo alio in loco significans Moyses: (3) Et scies, inquit, quia Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis et fidelis, custodiens pactum et misericordiam diligentibus se, et his qui custodiunt præcepta ejus, in mille generationes, et reddens odientibus se statim. Et Josue: (4) Non poteritis, inquit, servire Domino. Deus enim sanctus et

(1) 3 *Reg.* 19. 14.—(2) *Ps.* 68. 10. *Joan.* 2. 17.—(3) *Deut.* 7. 9.—(4) *Josue.* 24. 19.

fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis; si dimiseritis Dominum et servieritis diis alienis, convertet se et affliget vos, atque subvertet.

Locus explicandus.

L. Docendus autem populus est, comminationis pœnam ad tertiam, quartamque impiorum et facinorosorum generationem pertinere: non quòd posteriores majorum scelerum pœnas semper luant: sed licet illi liberique eorum impunè tulerint, non omnis tamen eorum posteritas iram Dei, pœnamque vitabit.

Exemplum.

Quod Josiæ regi accidit: huic enim, propter singularem pietatem, cùm pepercisset Deus, dedissetque, (1) ut in pace in sepulchrum majorum suorum inferretur, ne videret consequentium temporum mala, quæ propter Manassis avi impietatem, Judæ et Hierusalem erant eventura, eo mortuo, in posteros ejus est ultio Dei consecuta, sic ut ne filiis quidem Josiæ pepercerit.

Objectio solvitur.

Quâ autem ratione hæc legis verba sententiæ illi, quæ apud prophetam, non adversentur: (2) Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur; sancti Gregorii auctoritas, cum reliquis omnibus antiquis Patribus consentiens, apertè ostendit; inquit enim: Quisquis pravi parentis iniquitatem imitatur, etiam ex ejus delicto constringitur; quisquis autem parentis iniquitatem non imitatur, nequaquam delicto illius gravatur.

Nota et doce.

Undè fit ut iniquus filius iniquò patris non solùm sua, quæ addidit, sed etiam patris peccata persolvat.

(1) 1 *Par.* 34. 27, 28, 4. *Reg.* 22. 26.—(2) *Ezechiel.* 18. 4.

cûm vitiis patris quibus iratum Dominum non ignorans, etiam suam adhuc malitiam adjungere non formidat; et justum est, ut qui sub districto judice vias parentis iniqui non timet imitari, cogatur in vitâ præsenti, etiam culpas parentis iniqui persolvere. *Exstat locus Gregor. lib. 15. Moral. c. 31. Vide August. Epist. 75. D. Thom. 1. 2. q. 87. art. 8.*

Bonitas Dei justitiam superat.

LI. Commemorabit deindè parochus, quantùm Dei justitiam superet ejusdem bonitas, ac misericordia: irascitur tertiæ, quartæque generationi Deus; misericordiam verò in millia impertit.

Deum oderunt peccatores.

LII. In eo autem quod dictum est: Eorum qui oderunt me, peccati magnitudo ostenditur. Quid enim flagitiosius, ac detestabilius, quàm summam ipsam bonitatem, summam veritatem odisse? Hoc verò ad omnes peccatores idcircò pertinet, quòd quemadmodùm, (1) qui habet mandata Dei et servat ea, Deum diligit: ita qui legem Domini contemnit et mandata ejus non servat, Deum odisse meritò dicendus est.

Amore legi parendum.

LIII. Quod verò extremum est: Et iis qui diligunt me, servandæ legis modum ac rationem docet; necesse est enim, eos qui legem Dei servant, eadem charitate atque amore, quo in Deum sunt, ad ejus obedientiam adduci, quæ deinceps in singulis præceptis commemorabuntur.

(1) *Joan. 14. 21.*

DE SECUNDO DECALOGI PRÆCEPTO.

CAPUT III.

NON ASSUMES NOMEN DOMINI DEI TUI IN VANUM (1).

Hoc præceptum à primo cur distinguitur.

I. Quanquam primo divinæ legis præcepto, quo Deum piè, sanctèque colere jubemur, hoc, quod secundo loco sequitur, necessariò continetur; nam qui sibi honorem tribui vult, idem postulat ut se summo verborum honore prosequamur, prohibetque contraria; quod et illa Domini apud Malachiam verba apertè indicant: (2) Filius honorat patrem et servus dominum suum; si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus? Deus tamen pro rei magnitudine, hanc de suo ipsius divino et sanctitatis plenissimo nomine honorando, legem separatìm ferre, idque nobis disertis et perspicuis verbis præscribere voluit.

Quàm diligenter explicandum sit hoc præceptum.

II. Quod sanè parocho ipsi argumento imprimis esse debet nequaquàm satis forè, si de hâc re generatim loquatur: sed ejusmodi locum hunc esse, in quo ipse diutiùs commorari et quæcumque ad hanc tractationem pertinent, distinctè, dilucidè, accuratèque apud fideles explicare necesse sit. *De hoc præcepto vide Divum Thom.* 2. 2. *q.* 122. *art.* 3. *item. et* 1. 2 *quæst.* 100. *art.* 5.

Quàm sæpè et temerè jurent homines.

III. Neque verò nimia hæc diligentia censenda est, cùm non desint, qui adeò errorum tenebris obcæcati sint, ut quem angeli glorificant, ei maledicere non vereantur: neque enim lege semel latâ deterrentur, quo-

(1) *Exod.* 20. 7. — (2) *Malach.* 1. 6.

minùs Dei majestatem quotidiè imminuere, imò singulis penè horis, ac momentis, impudentissimè audeant. Quis enim non videat omnia jurejurando affirmari? omnia imprecationibus et execrationibus referta esse? usque adeò ut nemo ferè vel vendat aliquid, vel emat, vel negotium aliquod gerat, qui non jurisjurandi religionem interponat, Deique sanctissimum nomen milliès, vel in re levissimâ et inani, temerè non usurpet.

Nota. Quò major parocho cura et diligentia adhibenda est, ut sæpè fideles admoneat, quàm grave hoc scelus sit et detestabile.

Unum hìc præcipitur, aliud prohibetur.

IV. Jam verò in hujus præcepti explicatione id primùm constet, cùm eo quòd lex fieri prohibet, earum etiam rerum præceptionem conjunctam esse, quas præstare homines debent, utrumque autem separatim docendum est.

In hoc præcepto quid præcipiatur.

V. Primùm quidem, ut ea quæ tradenda sunt, faciliùs exponantur, quid jubeat lex, mox etiam quid vetet; nam quæ imperat, illa sunt, nomen Dei esse honorandum, ac per illud sanctè jurandum. Hæc rursùs, quæ prohibet: Nemo divinum nomen contemnat, nemo illud in vanum assumat, neve per ipsum aut falsò, aut frustrà, aut temerè juret.

Nomen Dei quomodo honorandum.

VI. In eâ itaque parte, quâ jubemur divino nomini honorem tribuere, parochus fidelibus præcipiat Dei nomen, ipsius, inquam, litteras et syllabas, aut omninò per se nudum verbum tantummodò attendendum non esse: sed in eam cogitationem veniendum, quid

valeat illa vox, quæ omnipotentem, ac sempiternam majestatem unius et trini numinis significat.

Nota. Ex his autem facilè colligitur inanem esse nonnullorum Judæorum superstitionem, qui quod scriberent Dei nomen pronunciare non auderent, quasi in quatuor illis litteris, non in re divinâ vis esset.

Singulis Dei nominibus par honor detur.

VII. Sed quamvis singulari numero prolatum sit: Non assumes nomen Dei; id non de uno aliquo nomine, sed de omnibus, quæ Deo tribui solent, intelligendum est; multa enim Deo imposita sunt nomina, ut Domini omnipotentis, Domini exercituum, Regis regum, Fortis et alia id genus, quæ in Scripturis leguntur, quæ parem, eamdemque venerationem habent omnia.

Scire divinum nomen et honorare tenemur.

VIII. Deindè docendum est, quomodò divino nomini debitus honor adhibeatur: neque enim christiano populo cujus ore Dei laudes assiduè celebrandæ sunt, rem utilissimam et pernecessariam ad salutem ignorare fas est.

Quamvis autem multiplex sit ratio laudandi divini nominis; tamen in iis de quibus deinceps hìc dicetur, vis et pondus omnium videtur esse.

Dei nomen quibus modis laudandum.

IX. *Primus*. Primùm igitur laudatur Deus, cùm in omnium conspectu Deum, ac Dominum nostrum fidenter confitemur, Christumque salutis nostræ auctorem quemadmodùm agnoscimus, ita etiam prædicamus.

Secundus. Itemque cùm verbo Dei, quo voluntas ejus annunciatur, sanctè et diligenter operam damus; in ejus meditatione assiduè versamur; studiosè illud ad-

discimus, aut legendo, aut audiendo, perindè ut cujusque personæ et muneri aptum et consentaneum est.

Tertius. Deinde divinum nomen veneramur et colimus, cùm officii et religionis causâ divinas laudes celebramus, ac de omnibus rebus tum prosperis, tum adversis illi singulares gratias agimus; inquit enim Propheta: (1) Benedic, anima mea, Domino et noli oblivisci omnes retributiones ejus. Extantque plurimi David psalmi, quibus egregiâ quâdam erga Deum pietate illius divinas laudes suavissimè decantat. Extat admirabile illud patientiæ exemplum Job: qui cùm in maximas illas, horribilesque calamitates incidisset, Deum tamen excelso et invicto animo laudare nunquam intermisit. Nos itaque cùm animi, corporisque doloribus cruciamur, cùm miseriis et ærumnis torquemur, statim ad Deum laudandum omne studium et animi nostri vires convertamus, illud Job dicentes: (2) Sit nomen Domini benedictum.

Quartus. Neque verò minùs Dei nomen honoratur, si fidenter opem ejus imploramus, quo scilicet aut nos ab illis liberet, aut ad eadem fortiter perferenda constantiam et robur largiatur. Hoc enim fieri vult Dominus: (3) Invoca, inquit, me in die tribulationis et eruam te, et honorificabis me; cujus implorationis, cùm multis aliis in locis, tum præcipuè in psalmis 26, 43 et 118, illustria reperiuntur exempla.

Quintus. Præthereà Dei nomen honore prosequimur cùm fidei faciendæ causâ testamur Deum: qui modus à superioribus valdè differt. Nam quæ suprà enumeravimus, ita suapte naturâ bona sunt, atque expetenda, ut nihil beatius, nihil homini optabilius possit esse, quàm si in illis sedulò exequendis se ipsum dies, noc-

(1) *Psalm.* 102. 1.—(2) *Job* 3. 21.—(3) *Ps.* 49. 15.

tesque exerceat. (1) Benedicam, inquit David, Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo.

Usus jurandi frequentior cur improbatus.

X. At jusjurandum, licet bonum sit, ejus tamen frequens usus minimè est laudabilis. Hujus autem discriminis ratio in eo posita est, quòd jusjurandum eâ tantùm de causâ institutum est, ut esset tanquam remedium quoddam humanæ imbecillitatis et ad probandum quod dicimus, necessarium instrumentum.

Similitudo.

Ut enim corpori medicamenta adhibere non expedit, nisi necesse sit; eorumdem verò frequentatio perniciosa omninò est : ita etiam, nisi cùm gravis et justa causa subest, jurejurando uti non est salutare : quod si sæpiùs adhibeatur, tantùm abest ut prosit, ut magnum detrimentum afferat.

Jurandi consuetudo undè.

XI. Quamobrem præclarè docet sanctus Chrysostomus, (2) non nascente, sed jam adulto mundo, cùm mala longè latèque propagata universum terrarum orbem occupassent, nihilque suo loco et ordine consisteret; sed perturbata et permixta omnia, sursùm, deorsùm, magnâ rerum confusione ferrentur : et quod malorum omnium gravissimum est, mortales ferè omnes in fœdam idolorum servitutem seipsos abjecissent : tum deniquè longo sanè intervallo jusjurandum in hominum consuetudinem irrepsisse; nam cùm in tantâ hominum perfidiâ et iniquitate nemo facilè ad credendum adduceretur, Deum testem invocabant.

(1) *Ps.* 33. 2.—(2) *Ad populum Antioch. hom.* 26.

Primus jurandi modus.

XII. Verùm cùm in hàc præcepti parte præcipua sit illa ratio docendi fideles, quomodo jusjurandum piè, sanctèque adhibere debeant; primùm dicendum est, jurare nihil aliud esse, nisi Deum testari, quâcumque id verborum formâ et conceptione fiat; nam et testis est mihi Deus, et per Deum, idem sunt.

Secundus jurandi modus.

XIII. Est etiam illud jusjurandum, cùm ad faciendam fidem per res creatas juramus; ut, per sacra Dei evangelia, per crucem, per sanctorum reliquias et nomen, et cætera id genus: neque enim hæc ipsa per se jurijurando auctoritatem, aut robur aliquod asserunt; sed Deus ipse hoc præstat, cujus divinæ majestatis splendor illis in rebus elucescit. Ex quo sequitur, ut per Evangelium jurantes, per Deum ipsum jurent, cujus veritas Evangelio continetur et declaratur. Similiter et per sanctos, qui templa Dei sunt, quique Evangelicæ veritati crediderunt, eamque omni observantiâ coluerunt, et per gentes et nationes latissimè disseminârunt.

Tertius jurandi modus.

XIV. Eadem ratio est illius jurisjurandi quod per execrationem profertur: quale est illud sancti Pauli: (1) Ego testem Deum invoco in animam meam, etenim hoc pacto aliquis Dei judicio tanquam mendacii ultori subjicitur. Neque propterea negamus nonnullas ex hisce formulis ità accipi posse, quasi jurisjurandi vim non habeant; sed tamen utile est, quæ de jurejurando dicta sunt, in his etiam servare, atque ad eamdem prorsùs normam et regulam dirigere.

(1) 2 Cor. 1. 23.

Duplex juramentum. Assertorium.

XV. Duo autem sunt jurandi genera : primum quidem, quod assertorium appellatur, nimirùm cùm aliquid de re præsenti, aut præteritâ religiosè affirmamus, ut Apostolus in Epistolâ ad Galathas : (1) Ecce coram Deo, quia non mentior.

Promissorium.

Alterum verò promissorium dicitur, ad quod etiam comminationes referuntur, futurum tempus spectans, cùm aliquid ità fore pro certo pollicemur et confirmamus : cujusmodi est illud Davidis, (2) qui Betsabeæ conjugi jurans per Dominum Deum suum, promisit Salomonem ejus filium regni hæredem fore, atque in ipsius locum successurum.

Ad legitimum juramentum quot requisita.

XVI. Verùm enimverò licet ad jusjurandum satis sit Deum testem adhibere, tamen ut rectum sanctumque sit multò plura requiruntur, quæ sunt diligenter explicanda; ea verò breviter, teste divo (3) Hieronymo, Jeremias enumerat, dum inquit : (4) Jurabis, vivit Dominus in veritate et in judicio, et in justitiâ. Quibus sanè verbis illa breviter summatìmque complexus est, quibus omnis jurisjurandi perfectio continetur, veritatem, inquam, judicium et justitiam.

Quid sit jurare in veritate asserendâ.

XVII. Primum itaque in jurejurando locum veritas habet, nimirum ut, quod asseritur, et ipsum verum sit : et qui jurat, id ita esse arbitretur, non quidem temerè, aut levi conjecturâ adductus, sed certissimis argumentis.

(1) *Gal.* 1. 20. — (2) 3 *Reg.* 1. 17. — (3) *S. Hier. in hunc locum.* — (4) *Jer.* 4. 2.

Quid

Quid promittendo?

XVIII. Alterum verò jurisjurandi genus, quo aliquid promittimus, eodem planè modo veritatem requirit. Nam qui aliquid pollicetur, ita animatus esse debet, ut cùm tempus advenerit, id re ipsâ præstet et promissum exsolvat: neque enim vir probus id unquam se facturum recipiet, quod sanctissimis Dei præceptis et voluntati adversari putet: sed quidquid promittere et jurare licuerit, id semel promissum nunquam mutabit: nisi fortassè commutatâ rerum conditione, tale esse incœperit, ut jam, si fidem servare et promissis stare velit, Dei odium et offensionem subiret. Veritatem autem jurijurando necessariam esse David quoque indicat illis verbis: (1) Qui jurat proximo suo et non decipit.

Quid sit jurare in judicio?

XIX. Sequitur secundo loco judicium: neque enim jusjurandum temerè et inconsideratè, sed consultò et cogitatò adhiberi debet. Itaque juraturus, primùm quidem consideret, utrùm necessitate cogatur, necne, remque totam accuratè expendat, an ejusmodi sit, ut jurejurando indigere videatur. Tempus præterea spectet, locum attendat, aliaque permulta quæ rebus adjuncta sunt, circumspiciat, non odio, non amore, aut animi perturbatione aliquâ impellatur, sed ipsius rei vi et necessitate.

Juramentum temerarium quid?

XX. Etenim, nisi hæc consideratio et diligens animadversio antecesserit, sanè jusjurandum præceps et temerarium erit: cujusmodi est illorum irreligiosa affirmatio, qui in re levissimâ et inani, nullâ ratione aut consilio, sed pravâ quâdam consuetudine jurant.

(1) Ps. 14. 4.

Nota et argue.

Id verò passim quotidiè à venditoribus et emptoribus fieri videmus : nam illi, ut quàm plurimò vendant : hi rursùs, ut quàm minimò emant, res venales, vel laudare, vel vituperare jurejurando non dubitant.

Nota. Cùm itaque judicio et prudentiâ opus sit, pueri verò ità acutè perspicere, ac distinguere nondum per ætatem possint, idcircò constitutum est à sancto Cornelio Pont. ne à pueris ante pubertatem, hoc est, ante XIV. annum jusjurandum exigatur. 22. *q.* 5. 2. *honestum et cap. pueri.*

Quid sit jurare in justitiâ.

XXI. Reliqua est justitia, quæ maximè in promissis requiritur, quare si quis injustum aliquid et inhonestum promittit, et jurando peccat, et promissis faciendis scelus scelere cumulat, Extat hujus rei in Evangelio exemplum (1) Herodis regis, qui temerario jurejurando obstrictus, puellæ saltatrici caput Joannis Baptistæ, tanquam saltationis præmium dedit. Tale etiam fuit Judæorum jusjurandum, (2) qui se ipsos, ut est in Actis Apostolorum, eâ conditione devoverunt, nihil gustaturos, donec Paulum occîdissent.

Quando et quomodo jurare licitum sit.

XXII. His ita explicatis nulla planè dubitatio relinquitur, quin illi tutò jurare liceat, qui hæc omnia servaverit, quique hisce conditionibus, tanquam præsidiis quibusdam, jusjurandum munierit.

Primò. Probatur.

Sed et multis argumentis id probare facilè est ; nam lex Domini, (3) quæ immaculata est et sancta, hoc

(1) *Marc.* 6 23.—(2) *Act.* 23. 12. — (3) *Psalm.* 18. 8.

præcepit : (1) Dominum, inquit, Deum tuum timebis, et illi soli servies ; ac per nomen illius jurabis.

Secundò. Et à Davide scriptum est : (2) Laudabuntur omnes qui jurant in eo.

Tertiò. Præterea sacræ Litteræ indicant, ipsa Ecclesiæ lumina, sanctissimos apostolos jurejurando nonnunquam usos esse : idque ex Apostoli Epistolis (3) apparet

Quartò. Adde, quòd et angeli ipsi interdum jurant : nam à sancto Joanne Evangelista in Apocalypsi scriptum est : (4) Angelum jurasse per viventem in secula.

Quintò. Quin etiam et Deus ipse jurat, angelorum Dominus : et in veteri Testamento multis in locis Deus promissiones suas jurejurando confirmat, ut (5) Abrahæ et Davidi, qui illud de Dei jurejurando prodidit : (6) Juravit, inquit, Dominus et non pœnitebit eum : Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.

Sextò ratione. Neque verò obscura est ratio ad explicandum, cur jusjurandum laudabile sit : si quis attentiùs totam rem consideret et ipsius ortum finemque intueatur. Etenim jusjurandum à fide originem ducit, quâ homines credunt Deum totius veritatis esse auctorem, qui nec decipi unquam possit, nec alios decipere : cujus (7) oculis nuda sunt omnia et aperta, qui denique universis rebus humanis admirabili providentiâ consulit, mundumque administrat. Hâc igitur fide homines imbuti, Deum, veritatis testem adhibent, cui fidem non habere, impium, ac nefarium erit.

Jurisjurandi finis et scopus.

XXIII. Quod verò ad finem attinet, eò tendit jusjurandum, atque id omninò spectat, ut hominis justitiam

(1) *Deut.* 6. 13.—(2) *Psalm.* 62. 12.—(3) 2 *Cor.* 1. 23. *Philipp.* 1, 8, 16.3 *Thessal.* 2. 10 —(4) *Apoc.* 10. 6. —(5) *Heb.* 6. 17.—(6) *Genes.* 22 16. *Exod.* 33. 1. —(7) *Ps.* 109. 4.

et innocentiam probet, finemque litibus et controversiis imponat; quod etiam Apostolus in Epistola ad (1) Hebræos docet.

Objectio.

Neque huic sententiæ verba illa Salvatoris nostri apud sanctum Matthæum repugnant: (2) Audistis, quia dictum est antiquis: non perjurabis; reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omninò, neque per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Hierosolymam, quia civitas est magni regis: neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum: sit autem sermo vester: est, est; non, non; quod autem his abundantius est, à malo est.

Eadem solvitur.

His enim verbis jusjurandum generatim, universèque damnari non est dicendum, cùm jam suprà viderimus Dominum ipsum, Apostolosque frequenter juràsse; sed perversum Judæorum judicium redarguere Dominus voluit, quo sibi in animum induxerant, nihil in jurejurando cavendum esse, præter mendacium: itaque de rebus levissimis et nullius momenti, et ipsi jurabant sæpissimè, et ab aliis jusjurandum exigebant. Hunc morem Salvator reprehendit, atque improbat, docetque omninò à jurejurando abstinendum esse, nisi id flagitet necessitas.

Ad quid institutum juramentum.

XXIV. Nam propter humanam imbecillitatem jusjurandum institutum est, et reverà à malo provenit: quandoquidem aut jurantis inconstantiam indicat, aut

(1) *Heb.* 4. 15. 6. 16.—(2) *Matth.* 5. 33. *et seq.*

illius, cujus causâ juramus, contumaciam : qui ut credat, aliter adduci non potest.

Nota. Sed tamen jurandi necessitas excusationem habet.

Explicatur locus Evangelii.

XXV. Et quidem dum inquit Salvator: (1) Sit sermo vester est, est, non, non; hâc loquendi formulâ satis declarat, se jurandi consuetudinem in colloquiis familiarium et levium rerum prohibere: quamobrem illud præcipuè à Domino admonemur, ne faciles nimiùm et propensi ad jurandum simus: idque sedulò docendum erit et fidelium auribus inculcandum : infinita enim ferè mala ex nimiâ jurandi consuetudine emanare, et sacrarum Litterarum auctoritate, et sanctissimorum Patrum testimoniis comprobatur. In Ecclesiastico scriptum est : (2) Jurationi non assuescat os tuum : multi enim casus in illa. Item : (3) Vir multùm jurans, implebitur iniquitate et non discedet à domo illius plaga. Plura hac de re legi possunt apud sanctos Basilium et Augustinum in libris contra mendacium. Et hactenùs de jussis, nunc de vetitis dicatur. *Basil. in psalm. 14. ad hæc verba : Qui jurat proximo suo ; et Aug. lib. de mendac. c. 14. vide 12. q. 2. c. primum est.*

Jurare temerè grande malum.

XXVI. Vetamur divinum nomen in vanum assumere : apparet enim eum gravi peccato se obstringere, qui non consilio, sed temeritate ad jurandum fertur. Gravissimum autem delictum hoc esse, illa etiam verba declarant : Non assumes nomen Dei tui in vanum ; quasi rationes afferret cur hoc facinus scelestum adeò, ac nefarium sit ; nimirum propterea quod ejus majes-

(1) *Matth.* 5. 37.—(2) *Eccl.* 23. 9.—(3) *Ibid.* 12.

sacram Scripturam à rectà et germanà ejus sententià ad impiorum dogmata et hæreses flectit; cujus sceleris admonet nos princeps apostolorum verbis illis: (1) Sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.

Decimò. Prætereà fœdis et inhonestis maculis sacra Scriptura contaminatur, cùm ejus verba et sententiæ, quæ omni veneratione colenda sunt, ad profana quæque nefarii homines torquent, ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, assentationes, detractiones, sortes, libellos famosos, et si qua sunt alia id genus: in quod peccatum sacra Tridentina synodus (2) animadverti jubet.

Undecimò. Deinde ut ii Deum honorant, qui ejus opem atque auxilium in suis calamitatibus implorant; ita debitum Deo honorem is negat, qui illius subsidium non invocat: quos redarguit David, cùm inquit: (3) Deum non invocaverunt: illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.

Duodecimò. At verò longè magis detestabili scelere seipsos adstringunt, qui sacrosanctum Dei nomen, ab omnibus creaturis benedicendum et summis laudibus extollendum; aut etiam sanctorum nomen cum Deo regnantium, impuro et contaminato ore blasphemare, atque execrari audent.

Nota. Quod quidem peccatum usque adeò atrox atque immane est, ut interdum sacræ Litteræ, si de blasphemiâ sermo incidat, (4) benedictionis nomine utantur.

Appendix ad secundum præceptum.

XXIX. Quoniam verò pœnæ et supplicii terror peccandi licentiam vehementer coërcere solet: idcircò pa-

(1) *Pet.* 3. 16.—(2) *Sess.* 4. *in. fine.*—(3) *Ps.* 13. 5. *et* 52. 6.
(4) 3 *Reg.* 21. 23; *Job.* 1. 11; *et* 2. 9.

rochus, ut hominum animos magis permoveat, atque ad hoc præceptum servandum faciliùs impellat, alteram illius partem et quasi appendicem diligenter explicabit: (1) NEC ENIM HABEBIT INSONTEM DOMINUS EUM, QUI ASSUMPSERIT NOMEN DOMINI DEI SUI FRUSTRA.

Cur minæ huic præcepto subjiciantur.

XXX. Ac primùm quidem doceat, summâ ratione factum esse, ut huic præcepto minæ adjungerentur: quo quidem et peccati gravitas et in nos Dei benignitas agnoscitur; qui cùm hominum perditione non delectetur, ne ipsiùs iram et offensionem subeamus, hisce salutaribus minis nos deterret, nimirùm ut illum benevolum potiùs, quàm iratum experiamur.

Pastoribus quid agendum.

XXXI. *Primò.* Urgeat hunc locum pastor, instetque summo studio, ut populus sceleris gravitatem agnoscat et illud detestetur vehementiùs, et in eo evitando majorem diligentiam, et cautionem adhibeat.

Secundò. Ostendat intereà, quanta sit hominum proclivitas ad hoc peccatum committendum: ut non satis fuerit legem ferre, nisi etiam minæ adderentur. Incredibile enim est, quantùm hæc cogitatio utilitatis habeat.

Nam ut nihil æquè nocet, atque incauta quædam animi securitas; ita propriæ imbecillitatis cognitio plurimùm prodest.

Tertiò. Tum illud etiam declaret, nullum à Deo certum supplicium constitutum fuisse, sed tantùm universè minari, quicumque se hoc scelere adstrinxerit, non impunè laturum.

Quæ mala pariat secundi præcepti transgressio.

XXXII. Quapropter diversa supplicia, quibus quoti-

(1) *Exod.* 20. 7.

die affligimur, hujus peccati admonere nos debent. Hinc enim facilè licet conjicere, homines eâ re maximas in calamitates incidere, quòd huic præcepto non obtemperent, quibus sibi propositis, cautiores eos in posterum fore verisimile est. Fideles itaque, sancto timore perterriti, omni studio peccatum hoc fugiant. Nam si (1) omnis verbi otiosi in extremo judicio reddenda ratio est, quid de gravissimis sceleribus dicendum, quæ magnam divini nominis despicientiam præ se ferunt?

DE TERTIO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT IV.

MEMENTO *ut diem sabbati sanctifices.*

Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua.

Septimâ autem die sabbatum Domini Dei tui est.

Non facies omne opus in eo, tu, et filius tuus, et filia tua, et servus tuus, et ancilla tua, jumentum tuum et advena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cælum et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt, et requievit in die septimo; idcircò benedixit Dominus diei sabbati et sanctificavit eum.

Quid præcipiatur in hoc tertio præcepto.

I. Hoc legis præcepto externus ille cultus qui Deo à nobis debetur, rectè, atque ordine præscribitur: est enim hic veluti quidam prioris præcepti fructus; quoniam quem intimis sensibus piè colimus, fide et spe adducti, quam in eo positam habemus, non possumus eum non externo cultu venerari, eidemque gratias agere. *Vide Trident. decret. de ciborum delectu et fes-*

(1) *Matth.* 12. 36.

tis diebus, sess. ultim. sub finem. Item div. Thom. 2. 2. q. 122. art. 4. item. de consecrat. dist. 3. multis capitibus.

Deus quàm indulgens.

II. Et quoniam hæc ab iis qui humanarum rerum occupationibus detinentur, non facilè præstari possunt; certum tempus statutum est quo ea commodè effici queant.

Magni refert hoc præceptum explicari sæpiùs.

III. Itaque cùm hoc præceptum ejusmodi sit, ut fructum, utilitatemque admirabilem afferat, maximè interest parochi, summam in eo explicando diligentiam adhiberi: ad ejus autem inflammandum studium magnam vim habet primum illud præcepti verbum, MEMENTO: nam quemadmodum fideles tale præceptum meminisse debent, sic pastoris est, in eorum memoriam illud et monendo, et docendo sæpè redigere.

Hoc præceptum colere quàm utile.

IV. Quantùm verò fidelium referat, hoc præceptum colere, ex eo percipitur, quòd eo diligenter colendo, ad reliqua legis jussa servanda faciliùs adducentur.

Festis ad ecclesiam cur veniendum.

V. Cùm enim inter cætera, quæ diebus festis præstare debent, necesse habeant, verbi Dei audiendi causâ, ad ecclesiam convenire, cùm edocti fuerint divinas justificationes, illud etiam consequentur: ut ex toto corde custodiant legem Domini: quamobrem sæpissimè sabbati celebritas cultusque præcipitur in sacris Litteris, ut in (1) Exodo, (2) Levitico, (3) Deuteronomio: apud (4) Isaïam, (5) Jeremiam, item et (6)

(1) *Exod.* 16. 20, 31.—(2) *Lev.* 16. 19, 23, 26. — (3) *Deut.* 5. 16, 20.—(4) *Isa.* 56. 58, 66.—(5) *Jerem.* 17.—(6) *Ezechiel.* 22. 23, 23, 46.

Ezechielem prophetas videre licet : quibus omnibus in locis hoc de sabbati cultu traditum est præceptum. *De præd. verbi Dei vid. Trident. sess.* 5. c. 2. *vide et singularem hác de re libellum S. Caroli Borom. in Actis Eccles. Mediolan. vide etiam Acta Eccl. Bononiens.*

Magistratuum est cultum divinum promovere.

VI. Monendi verò et hortandi sunt principes, et magistratus, ut in iis maximè, quæ ad hunc cultum Dei retinendum, atque augendum pertinent, Ecclesiæ præsides auctoritate suâ juvent jubeantque populum sacerdotum præceptis obtemperare.

Modus explicandi hoc præceptum.

VII. Quod autem ad hujus præcepti explanationem attinet, danda opera est, ut fideles doceantur, quibus rebus hoc præceptum cum cæteris conveniat, quibus ve differat ab eis : hoc enim pacto causam illi, rationemque cognoscent, quare non sabbatum, sed diem dominicum colamus, sanctumque habeamus.

Hoc præceptum à cæteris novem discrepat.

VIII. Certa igitur illa differentia videtur, quòd reliqua Decalogi præcepta naturalia sunt et perpetua, neque mutari ullâ ratione possunt; quo factum est, ut quamvis lex Moysis abrogata sit, omnia tamen præcepta, quæ duabus tabulis continentur, populus christianus servet.

Nota. Quod ideò fit, non quia Moyses ita jusserit, sed quòd naturæ conveniunt : cujus vi homines ad illa servanda impelluntur.

Hoc præceptum quoad tempus cæremoniale est.

IX. Hoc autem de sabbati cultu præceptum, si statutum tempus spectatur, non fixum et constans est,

sed mutabile : neque ad mores, sed ad cæremonias pertinet : neque naturale, quoniam non à naturâ ad id docti, aut instituti sumus, ut illo die potiùs, quàm alio externum cultum Deo tribuamus : sed ex eo tempore quo populus Israeliticus à Pharaonis est servitute liberatus, diem sabbati coluit.

Cur et quando dies sabbati mutari debuit in Dominicum.

X. Tempus autem, quo sabbati cultus tollendus erat, illud idem est, quo cæteri hebraïci cultus, cæremoniæque antiquandæ erant, morte scilicet Christi : nam cùm illæ cæremoniæ sint quasi adumbratæ imagines lucis et veritatis ; illud utique necesse erat, ut lucis ac veritatis, quæ Jesus Christus est, adventu removerentur, quâ de re S. Paulus ad Galatas ita scripsit, cùm Mosaïci ritûs cultores reprehenderet : (1) Dies observatis, et menses, et tempora, et annos : timeo vos, ne fortè sine causa laboraverim in vobis. In quam etiam sententiam scripsit ad (2) Colossenses. Et hæc de differentia.

Hoc præceptum in quo convenit cum cæteris.

XI. Convenit autem hoc præceptum cum reliquis, non ritu et cæremoniis, sed quia aliquid habet, quod ad mores, naturæque jus attineat. Nam Dei cultus, ac religio, quæ hoc præcepto exprimitur, à naturæ jure existit : cùm illud naturâ comparatum sit, ut aliquot horas in iis quæ ad Dei cultum pertinent, versemur, cujus rei argumento est quod apud omnes nationes, statas quasdam ferias, easque publicas fuisse cernimus, quæ sacris rebus ac divinis obeundis erant consecratæ: est enim naturale homini, ut iis certum quoddam tempus necessariis rerum functionibus det, veluti corporis quieti, somno, et aliis ejusmodi rebus.

(1) *Galat.* 4. 10. — (2) *Col.* 2. 16.

et innocentiam probet, finemque litibus et controversiis imponat; quod etiam Apostolus in Epistola ad (1) Hebræos docet.

Objectio.

Neque huic sententiæ verba illa Salvatoris nostri apud sanctum Matthæum repugnant: (2) Audistis, quia dictum est antiquis: non perjurabis; reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omninò, neque per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Hierosolymam, quia civitas est magni regis: neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum: sit autem sermo vester: est, est; non, non; quod autem his abundantius est, à malo est.

Eadem solvitur.

His enim verbis jusjurandum generatim, universèque damnari non est dicendum, cùm jam suprà viderimus Dominum ipsum, Apostolosque frequenter juràsse; sed perversum Judæorum judicium redarguere Dominus voluit, quo sibi in animum induxerant, nihil in jurejurando cavendum esse, præter mendacium: itaque de rebus levissimis et nullius momenti, et ipsi jurabant sæpissimè, et ab aliis jusjurandum exigebant. Hunc morem Salvator reprehendit, atque improbat, docetque omninò à jurejurando abstinendum esse, nisi id flagitet necessitas.

Ad quid institutum juramentum.

XXIV. Nam propter humanam imbecillitatem jusjurandum institutum est, et reverà à malo provenit: quandoquidem aut jurantis inconstantiam indicat, aut

(1) *Heb.* 4. 13. 6. 16.—(2) *Matth.* 5. 33. *et seq.*

illius, cujus causâ juramus, contumaciam: qui ut credat, aliter adduci non potest.

Nota. Sed tamen jurandi necessitas excusationem habet.

Explicatur locus Evangelii.

XXV. Et quidem dum inquit Salvator: (1) Sit sermo vester est, est, non, non; hâc loquendi formulâ satis declarat, se jurandi consuetudinem in colloquiis familiarium et levium rerum prohibere: quamobrem illud præcipuè à Domino admonemur, ne faciles nimiùm et propensi ad jurandum simus: idque sedulò docendum erit et fidelium auribus inculcandum: infinita enim ferè mala ex nimiâ jurandi consuetudine emanare, et sacrarum Litterarum auctoritate, et sanctissimorum Patrum testimoniis comprobatur. In Ecclesiastico scriptum est: (2) Jurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa. Item: (3) Vir multùm jurans, implebitur iniquitate et non discedet à domo illius plaga. Plura hac de re legi possunt apud sanctos Basilium et Augustinum in libris contra mendacium. Et hactenùs de jussis, nunc de vetitis dicatur. *Basil. in psalm. 14. ad hæc verba: Qui jurat proximo suo; et Aug. lib. de mendac. c. 14. vide 12. q. 2. c. primum est.*

Jurare temerè grande malum.

XXVI. Vetamur divinum nomen in vanum assumere: apparet enim eum gravi peccato se obstringere, qui non consilio, sed temeritate ad jurandum fertur. Gravissimum autem delictum hoc esse, illa etiam verba declarant: Non assumes nomen Dei tui in vanum; quasi rationes afferret cur hoc facinus scelestum adeò, ac nefarium sit; nimirum propterea quod ejus majes-

(1) *Matth.* 5. 37.—(2) *Eccl.* 23. 9.—(3) *Ibid.* 12.

tas minuitur, quem nos Deum et Dominum nostrum esse profitemur.

Falsum jurans quantam Deo faciat injuriam.

XXVII. Hoc igitur præcepto prohibetur ne homines falsum jurent : nam qui à tanto scelere non refugit, ut Deum falsò testetur, hic insignem Deo injuriam facit, quippè qui aut illi inscitiæ notam inurit, dum ipsum alicujus rei veritatem latere arbitratur, aut certè improbitatis et pravi affectûs, qui mendacium testimonio velit confirmare.

Primò. Peccatur hic.

XXVIII. Jurat autem falsò non is solùm, qui quod falsum scit, verum esse jurando affirmat; *Vide Aug. de verbis apost. serm.* 28. *et cit.* 21. *q.* 2. *c. homines.*

Secundò. Sed ille etiam, qui jurejurando id asserit, quod cùm verum sit, tamen ipse falsum putat.

Quid sit mendacium.

Nam cùm mendacium eà re mendacium sit, quòd contra mentem et animi sententiam profertur; perspicuum est hunc planè mentiri et perjurum esse.

Tertiò. Simili quoque ratione pejerat, qui id jurat, quod verum existimat et tamen reverà falsum est; nisi quantùm potuit, curam et diligentiam adhibuerit, ut totam rem compertam, atque exploratam haberet; quamvis enim ipsius oratio menti consentiat, tamen hujus præcepti reus est.

Quartò. Ejusdem verò peccati reus censendus est, qui se aliquid jurejurando facturum promittit, cùm tamen aut promissum implere in animo non fuerit: aut, si fuit, quod promisit, reipsà non præstat.

Nota. Quod etiam ad eos pertinet, qui cùm se voti sponsione Deo obligàverunt, non præstant.

Quintò. Præsereà in hoc præceptum peccatur, si desit justitia, quæ ex tribus jurisjurandi comitibus una est. Itaque si quis juret se peccatum aliquod mortiferum commissurum, exempli causâ, cædem hominis, hujus præcepti reus est, licet ille seriò atque ex animo dicat et jusjurandum veritatem habeat, quam primo loco requiri declaravimus.

Sextò. His adjungi debent illa jurandi genera, quæ à contemptu quodam proficiscuntur, cùm quis jurat se non obtemperaturum evangelicis consiliis: cujusmodi sunt, quæ ad cælibatum et paupertatem hortantur, quamvis enim nemo ea necessariò sequi debeat: si quis tamen juret nolle se illis parere consiliis, is eo jurejurando divina consilia contemnit et violat.

Septimò. Præsereà, hanc legem is violat et judicio peccat, qui quod verum est, jurat, idque ita se habere existimat, levibus quibusdam conjecturis adductus et longè petitis: nam etsi hujusmodi jusjurandum veritas comitatur, subest tamen aliquo modo falsum: nam qui sic negligenter jurat, in magno pejerandi periculo versatur.

Octavò. Falso præsereà jurat, qui per falsos deos jurat: quid enim est à veritate alienius, quàm mendaces et fictitios Deos tanquam verum Deum testari? *Vide Aug. Epist.* 54.

Nonò. Verùmquoniam Scriptura, cùm perjurium interdixit, inquit: (1) Nec pollues nomen Dei tui; neglectio prohibetur, quæ fugienda est in reliquis, quibus ex hujus præcepti auctoritate honor debetur, quale est verbum Dei, cujus majestatem non solùm pii, sed interdum etiam impii reverentur, ut in Judicum historiâ de (2) Eglon Moabitarum rege memoriæ traditum est. Dei autem verbum summâ injuriâ afficit, quicumque

(1) *Lev*. 19. 12.—(2) *Jud*. 3. 20.

sacram Scripturam à rectâ et germanâ ejus sententiâ ad impiorum dogmata et hæreses flectit; cujus sceleris admonet nos princeps apostolorum verbis illis: (1) Sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.

Decimò. Præterea fœdis et inhonestis maculis sacra Scriptura contaminatur, cùm ejus verba et sententiæ, quæ omni veneratione colenda sunt, ad profana quæque nefarii homines torquent, ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, assentationes, detractiones, sortes, libellos famosos, et si qua sunt alia id gènus: in quod peccatum sacra Tridentina synodus (2) animadverti jubet.

Undecimò. Deinde ut ii Deum honorant, qui ejus opem atque auxilium in suis calamitatibus implorant; ita debitum Deo honorem is negat, qui illius subsidium non invocat: quos redarguit David, cùm inquit: (3) Deum non invocaverunt: illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.

Duodecimò. At verò longè magis detestabili scelere seipsos adstringunt, qui sacrosanctum Dei nomen, ab omnibus creaturis benedicendum et summis laudibus extollendum; aut etiam sanctorum nomen cum Deo regnantium, impuro et contaminato ore blasphemare, atque execrari audent.

Nota. Quod quidem peccatum usque adeò atrox atque immane est, ut interdum sacræ Litteræ, si de blasphemiâ sermo incidat, (4) benedictionis nomine utantur.

Appendix ad secundum præceptum.

XXIX. Quoniam verò pœnæ et supplicii terror peccandi licentiam vehementer coërcere solet: idcircò pa-

(1) *Pet.* 3. 16.—(2) *Sess.* 4. *in. fine.*—(3) *Ps.* 13.5. *et* 52.6. (4) 3 *Reg.* 21. 23; *Job.* 1. 11; *et* 2. 9.

rochus, ut hominum animos magis permoveat, atque ad hoc præceptum servandum faciliùs impellat, alteram illius partem et quasi appendicem diligenter explicabit: (1) Nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.

Cur minæ huic præcepto subjiciantur.

XXX. Ac primùm quidem doceat, summâ ratione factum esse, ut huic præcepto minæ adjungerentur: quo quidem et peccati gravitas et in nos Dei benignitas agnoscitur; qui cùm hominum perditione non delectetur, ne ipsius iram et offensionem subeamus, hisce salutaribus minis nos deterret, nimirùm ut illum benevolum potiùs, quàm iratum experiamur.

Pastoribus quid agendum.

XXXI. *Primò.* Urgeat hunc locum pastor, instetque summo studio, ut populus sceleris gravitatem agnoscat et illud detestetur vehementiùs, et in eo evitando majorem diligentiam, et cautionem adhibeat.

Secundò. Ostendat præterea, quanta sit hominum proclivitas ad hoc peccatum committendum: ut non satis fuerit legem ferre, nisi etiam minæ adderentur. Incredibile enim est, quantùm hæc cogitatio utilitatis habeat.

Nam ut nihil æquè nocet, atque incauta quædam animi securitas; ita propriæ imbecillitatis cognitio plurimùm prodest.

Tertiò. Tum illud etiam declaret, nullum à Deo certum supplicium constitutum fuisse, sed tantùm universè minari, quicumque se hoc scelere adstrinxerit, non impunè laturum.

Quæ mala pariat secundi præcepti transgressio.

XXXII. Quapropter diversa supplicia, quibus quoti-

(1) *Exod.* 20. 7.

die affligimur, hujus peccati admonere nos debent. Hinc enim facilè licet conjicere, homines eâ re maximas in calamitates incidere, quòd huic præcepto non obtemperent, quibus sibi propositis, cautiores eos in posterum fore verisimile est. Fideles itaque, sancto timore perterriti, omni studio peccatum hoc fugiant. Nam si (1) omnis verbi otiosi in extremo judicio reddenda ratio est, quid de gravissimis sceleribus dicendum, quæ magnam divini nominis despicientiam præ se ferunt?

DE TERTIO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT IV.

Memento *ut diem sabbati sanctifices.*

Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua.

Septimâ autem die sabbatum Domini Dei tui est.

Non facies omne opus in eo, tu, et filius tuus, et filia tua, et servus tuus, et ancilla tua, jumentum tuum et advena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cælum et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt, et requievit in die septimo; idcircò benedixit Dominus diei sabbati et sanctificavit eum.

Quid præcipiatur in hoc tertio præcepto.

I. Hoc legis præcepto externus ille cultus qui Deo à nobis debetur, rectè, atque ordine præscribitur: est enim hic veluti quidam prioris præcepti fructus; quoniam quem intimis sensibus piè colimus, fide et spe adducti, quam in eo positam habemus, non possumus eum non externo cultu venerari, eidemque gratias agere. *Vide Trident. decret. de ciborum delectu et fes-*

(1) *Matth.* 12. 36.

tis diebus, sess. ultim. sub finem. Item div. Thom. 2. 2. q. 122. art. 4. item. de consecrat. dist. 3. multis capitibus.

Deus quàm indulgens.

II. Et quoniam hæc ab iis qui humanarum rerum occupationibus detinentur, non facilè præstari possunt; certum tempus statutum est quo ea commodè effici queant.

Magni refert hoc præceptum explicari sæpiùs.

III. Itaque cùm hoc præceptum ejusmodi sit, ut fructum, utilitatemque admirabilem afferat, maximè interest parochi, summam in eo explicando diligentiam adhiberi: ad ejus autem inflammandum studium magnam vim habet primum illud præcepti verbum, MEMENTO: nam quemadmodum fideles tale præceptum meminisse debent, sic pastoris est, in eorum memoriam illud et monendo, et docendo sæpè redigere.

Hoc præceptum colere quàm utile.

IV. Quantùm verò fidelium referat, hoc præceptum colere, ex eo percipitur, quòd eo diligenter colendo, ad reliqua legis jussa servanda faciliùs adducentur.

Festis ad ecclesiam cur veniendum.

V. Cùm enim inter cætera, quæ diebus festis præstare debent, necesse habeant, verbi Dei audiendi causâ, ad ecclesiam convenire, cùm edocti fuerint divinas justificationes, illud etiam consequentur: ut ex toto corde custodiant legem Domini: quamobrem sæpissimè sabbati celebritas cultusque præcipitur in sacris Litteris, ut in (1) Exodo, (2) Levitico, (3) Deuteronomio: apud (4) Isaïam, (5) Jeremiam, item et (6)

(1) *Exod.* 16. 20, 31.—(2) *Lev.* 16. 19, 23, 26. — (3) *Deut.* 5. 16, 20.—(4) *Isa.* 56. 58. 66.—(5) *Jerem.* 17.—(6) *Ezechiel.* 22. 23, 23, 46.

Ezechielem prophetas videre licet : quibus omnibus in locis hoc de sabbati cultu traditum est præceptum. *De præd. verbi Dei vid. Trident. sess. 5. c. 2. vide et singularem hàc de re libellum S. Caroli Borom. in Actis Eccles. Mediolan. vide etiam Acta Eccl. Bononiens.*

Magistratuum est cultum divinum promovere.

VI. Monendi verò et hortandi sunt principes, et magistratus, ut in iis maximè, quæ ad hunc cultum Dei retinendum, atque augendum pertinent, Ecclesiæ præsides auctoritate suâ juvent jubeantque populum sacerdotum præceptis obtemperare.

Modus explicandi hoc præceptum.

VII. Quod autem ad hujus præcepti explanationem attinet, danda opera est, ut fideles doceantur, quibus rebus hoc præceptum cum cæteris conveniat, quibusve differat ab eis : hoc enim pacto causam illi, rationemque cognoscent, quare non sabbatum, sed diem dominicum colamus, sanctumque habeamus.

Hoc præceptum à cæteris novem discrepat.

VIII. Certa igitur illa differentia videtur, quòd reliqua Decalogi præcepta naturalia sunt et perpetua, neque mutari ullâ ratione possunt; quo factum est, ut quamvis lex Moysis abrogata sit, omnia tamen præcepta, quæ duabus tabulis continentur, populus christianus servet.

Nota. Quod ideò fit, non quia Moyses ita jusserit, sed quòd naturæ conveniunt : cujus vi homines ad illa servanda impelluntur.

Hoc præceptum quoad tempus cæremoniale est.

IX. Hoc autem de sabbati cultu præceptum, si statutum tempus spectatur, non fixum et constans est,

sed mutabile : neque ad mores, sed ad cæremonias pertinet : neque naturale, quoniam non à naturâ ad id docti, aut instituti sumus, ut illo die potiùs, quàm alio externum cultum Deo tribuamus : sed ex eo tempore quo populus Israeliticus à Pharaonis est servitute liberatus, diem sabbati coluit.

Cur et quando dies sabbati mutari debuit in Dominicum.

X. Tempus autem, quo sabbati cultus tollendus erat, illud idem est, quo cæteri hebraïci cultus, cæremoniæque antiquandæ erant, morte scilicet Christi : nam cùm illæ cæremoniæ sint quasi adumbratæ imagines lucis et veritatis; illud utique necesse erat, ut lucis ac veritatis, quæ Jesus Christus est, adventu removerentur, quâ de re S. Paulus ad Galatas ita scripsit, cùm Mosaïci ritûs cultores reprehenderet : (1) Dies observatis, et menses, et tempora, et annos : timeo vos, ne fortè sine causa laboraverim in vobis. In quam etiam sententiam scripsit ad (2) Colossenses. Et hæc de differentia.

Hoc præceptum in quo convenit cum cæteris.

XI. Convenit autem hoc præceptum cum reliquis, non ritu et cæremoniis, sed quia aliquid habet, quod ad mores, naturæque jus attineat. Nam Dei cultus, ac religio, quæ hoc præcepto exprimitur, à naturæ jure existit : cùm illud naturâ comparatum sit, ut aliquot horas in iis quæ ad Dei cultum pertinent, versemur, cujus rei argumento est quod apud omnes nationes, statas quasdam ferias, easque publicas fuisse cernimus, quæ sacris rebus ac divinis obeundis erant consecratæ: est enim naturale homini, ut iis certum quoddam tempus necessariis rerum functionibus det, veluti corporis quieti, somno, et aliis ejusmodi rebus.

(1) *Galat.* 4. 10. — (2) *Col.* 2. 16.

Nota hanc similitudinem.

Et quemadmodùm corpori, ità eâdem naturæ ratione factum est, ut menti aliquid etiam temporis concederet, quo in Dei contemplatione se reficeret, atque ita cùm aliqua temporis pars esse debeat, quo res divinæ colantur, cultusque Deo debitus tribuatur, hoc sanè ad morum præcepta pertinet.

Dies sabbati cur mutatus in Dominicum.

XII. Quam ob causam apostoli ex illis septem diebus eum, qui primus est, ad divinum cultum consecrare statuerunt, quem dominicum diem dixêre: nam et sanctus Joannes, in Apocalypsi, (1) dominici diei meminit: et Apostolus (2) per unam sabbatorum, quæ est dies dominicus, ut sanctus Chrysostomus interpretatur, collectas fieri jubet: ut intelligamus jam tum in Ecclesia diem Dominicum sanctum habitum esse. *S. Chrys. hom.* 13 *.in Corinth. Ambr. item et Theophilact. vide etiam can. Apost. c.* 67. *Ignat. Epist. ad Magn. Just. Apol.* 2. *Tertull. in Apol. c.* 16. *et de Coron. milit. cap* 3. *et de Idol. cap.* 14. *et Cypr. Epist.* 33. *Clement. Alex. lib.* 5. *Strom. satis ante finem Orig. homil.* 7. *in Exod.*

Quatuor hujus præcepti partes.

XIII. Jam verò, ut sciant fideles, quid eo die agere, à quibusve actionibus abstinere debeant; non alienum est, ut parochus totum præceptum, quod in quatuor partes rectè distribui potest, ad verbum diligenter interpretetur.

Verba quid doceant.

XIV. Itaque primùm generatim proponant, quid iis verbis præscribatur: MEMENTO UT DIEM SABBATI SANCTIFICES. Ob eam verò causam initio præcepti verbum

(1) *Apoc.* 1. 10.—(2) 1 *Cor.* 16. 2.

illud, Memento, appositè additum est, quòd hujus diei cultus ad cæremonias pertineat.

Primò. Qua de re populus admonendus esse videbatur, cùm naturæ lex, etsi aliquo tempore Deum religionis ritu colendum esse doceat, hoc tamen, quo potissimùm die fieri deberet, non præscripsit.

Secundò. Prætereà fideles docendi sunt ex iis verbis modum et rationem colligi posse, quà in tota hebdomada opus facere conveniat, ita scilicet, ut diem festum semper spectemus, quo die cùm actionum et operum nostrorum Deo quasi reddenda quæ ratio sit, ejus modi opera efficiamus necesse est, neque Dei judicio repudientur, neque nobis, ut scriptum est, (1) in singultum sint et in scrupulum cordis.

Tertio. Postremò id docemur, quod certè animadvertere debemus, non defuturas scilicet occasiones, quamobrem nos hujus præcepti capiat oblivio, vel aliorum, qui illud negligunt, exemplo adductos, vel spectaculorum, ludorumque studio, quibus plerumque ab hujus diei sancto religiosoque cultu abducimur.

Quid sit sabbatum.

XV. Sed jam ad id veniamus quod sabbati significatione demonstratur: sabbatum, hebraicum nomen, si latinè interpretaris, cessatio dicitur; sabbatizare proptereà cessare et requiescere latino vocabulo appellatur. Quà significatione factum est, ut sabbati nomine dies septimus diceretur, quoniam absolutâ, perfectâque mundi universitate, Deus (2) ab omni opere quod fecerat, requievit: ita hunc diem in Exodo Dominus vocat.

Nota. Posteà verò non solùm septimus hic dies, sed ob ejus dignitatem ipsa etiam hebdomada eo nomine

(1) 1 *Reg.* 25. 31. — (2) *Gen.* 2. 3. *Exod.* 20. 21. *Deuter* 5. 14.

appellata est, in quem sensum pharisæus apud S. Lucam dixit: (1) Jejuno bis in sabbato. Atque hoc quidem de sabbati significatione.

Sanctificare quid sit.

XVI. Sanctificatio autem sabbati sacris in Litteris cessatio est, quæ fit à corporis laboribus et à negotiis, ut apertè ostendunt hæc, quæ sequuntur, præcepti verba. NON OPERABERIS; neque verò id solùm significat (aliter enim satis fuisset dicere in Deuteronomio: (2) Observa diem sabbati) sed cùm in eodem loco addatur, UT SANCTIFICES EUM, hoc verbo ostenditur, sabbati diem religiosum esse, divinisque actionibus et sanctis rerum officiis consecratum.

Vera sabbati sanctificatio.

XVII. Itaque diem sabbati tum plenè et perfectè celebramus, cùm pietatis et religionis officia Deo præstamus: hocque planè sabbatum est, quod Isaias (3) delicatum appellat: quoniam festi dies sunt veluti deliciæ Domini et piorum hominum. Quare si religioso huic sanctoque sabbati cultui (4) misericordiæ adjunguntur opera, certè maxima sunt et multa præmia, quæ eodem capite nobis proponuntur.

Quis sit verus hujus præcepti sensus.

XVIII. Itaque verus ac proprius hujus præcepti sensus eò spectat, ut homo et animo et corpore in eam curam incumbat, ut statuto aliquo tempore, à negotiis, corporisque laboribus feriatus, Deum piè colat, ac veneretur.

Secunda præcepti pars quid præcipit.

XIX. Alterâ vero præcepti parte demonstratur, diem

(1) *Luc.* 18. 12. — (2) *Deut.* 5. 12. — (3) *Isa.* 58. 13 — (4) *Isa.* 58. 6.

septimum

septimum Dei cultui divinitùs dicatum esse; nam ita scriptum est : *Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua, septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est;* quæ verba ad eam sententiam referuntur, ut sabbatum Domino consecratum interpretemur, eique eo die religionis officia tribuamus, septimumque diem intelligamus signum esse quietis Domini.

Cur hic dies Deo addictus.

XX. Hic verò dies divino cultui dicatus est; quia rudi populo minùs expediebat habere eam facultatem temporis arbitratu suo diligendi, ne fortè Ægyptiorum sacra imitaremur.

Diem unum cur elegit Deus.

XXI. Itaque è septem diebus, ultimus ad eum colendum delectus est, quæ quidem res plena mysterii est Quare Dominus in (1) Exodo, apud (2) Ezechielem signum vocat : Videte itaque, ille inquit, ut sabbatum meum custodiatis.

Prima ratio.

Quia signum est inter me et vos generationibus vestris, ut sciatis quia ego Dominus, qui sanctifico vos. Itaque signum fuit, quod indicabat homines Deo se dedicare oportere, sanctosque eidem præbere, cùm diem etiam videamus ei dicatum esse : siquidem ille dies sanctus est, quòd tum præcipuè sanctitatem et religionem homines colere debeant.

Secunda. Deinde signum est, et quasi monumentum conditæ hujus admirandæ universitatis.

Tertia. Signum prætereà fuit Israelitarum memoriæ traditum, quo admoniti, se Dei auxilio à durissimo ægyptiacæ servitutis jugo solutos ac liberatos esse meminissent; id quod Dominus ostendit illis verbis : (3)

(1) *Exod.* 31. 13.— (2) *Ezech.* 20. 12.—(3) *Deut.* 5. 15.

Memento quòd et ipse servieris in Ægypto; et eduxerit te indè Dominus Deus tuus in manu forti et brachio extento, idcircò præcepit tibi ut observares diem sabbati.

Spirituale sabbatum quid.

XXII. Spirituale autem sabbatum in sancta quadam et mystica quiete consistit: nimirùm, cùm vetus homo Christo consepultus, ad vitam renovatur, atque in iis actionibus quæ christianæ pietati conveniunt, studiosè se exercet; debent enim, qui (1) aliquando erant tenebræ, nunc autem lux in Domino sunt, ut filii lucis ambulare in omni bonitate, justitiâ et veritate, neque communicare operibus infructuosis tenebrarum.

Cœleste sabbatum quid.

XXIII. Cœleste verò sabbatum est (ut ait Divus Cyrillus (2) eum locum Apostoli tractans: (3) Relinquitur ergo sabbatismus populo Dei) illa vita, in qua omnibus bonis cùm Christo viventes fruemur, peccato radicitùs extirpato secundùm illud: (4) Non erit ibi leo, nec mala bestia illùc ascendet, sed erit ibi via pura et sancta vocabitur: omnia enim bona in visione Dei mens sanctorum adipiscitur. Quare fideles hortandi erunt his verbis et à pastore incitandi: (5) Festinemus ingredi in illam requiem.

Præter sabbata erant Judæis alia festa.

XXIV. Præter diem septimum habebat populus judæus alios etiam festos et sacros dies divinâ lege constitutos, quibus maximorum beneficiorum memoria renovaretur. *De his aliis festis vide Leviticum 23. Num. 29. Deut. 6. et si vis habere moralem intelligentiam festorum*

(1) *Eph.* 5. 8.—(2) *S. Cyril. Alex. lib.* 4. *in Joan. cap.* 5.—(3) *Heb.* 4. 19.—(4) *Isa.* 35. 9.—(5) *Heb.* 4. 11.

ejusmodi, vide Cyrillum de adoratione in spiritu et veritate. lib. 17. Divi Thom. 1. 2. quæst. 102. articulo 4 ad 10.

Sabbatum cur mutatum.

XXV. Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei sabbati cultus et celebritas in dominicum transferretur diem.

Prima ratio. Nam ut eo die primùm lux orbi terrarum illuxit : sic Redemptoris nostri, qui ad vitam æternam nobis aditum patefecit, resurrectione, quæ eo die fuit, è tenebris ad lucem vita nostra revocata est : unde et dominicum diem apostoli dici voluerunt.

Secunda ratio. Solemnem præterea hunc diem esse in sacris Litteris animadvertimus, quòd eo die mundi creatio initium habuit, quòd Spiritus Sanctus apostolis datus sit.

Cur alia festa instituta.

XXVI. Alios autem dies festos ab Ecclesiæ initio, et consequentibus deinde temporibus apostoli et sancti Patres nostri instituerunt, ut piè et sanctè Dei beneficiorum memoriam coleremus.

Ordo festorum.

XXVII. Inter eos autem celeberrimi habentur illi dies, qui ob redemptionis nostræ mysteria religioni consecrati sunt : deinde qui sanctissimæ Virgini matri, tùm verò apostolis, ac martyribus, cæterisque sanctis cum Christo regnantibus dicantur, in quorum victoriâ Dei bonitas et potentia laudatur, ipsis debiti honores tribuuntur, atque ad eorum imitationem fidelis populus incitatur.

Otium prohibetur.

XXVIII. Et quoniam ad hoc præceptum servandum, magnam vim ea ipsius pars habet, quæ illis verbis expressa est : Sex diebus operaberis ; septimus autem dies

vult, eò certè magis ipsi cavere debeant, ne inhumani sint in eos, quorum operâ, atque industriâ utuntur.

Agenda diebus festis.

XXV. Neque verò parochus illud prætermittere debet, ut diligenter doceat, quibus in operibus, atque actionibus christiani homines diebus festis exercere se debeant.

Missæ interesse.

Illæ verò ejusmodi sunt, ut ad Dei templum accedamus, eoque loco sincerâ, piâque animi attentione sacro-sancto missæ sacrificio intersimus. *Conc. Agath. c.* 47. *Aurel. c.* 8; *Tribur. c.* 35. *vide de const. dist.* 1. *capite missas, et cùm ad celebrandas et omnes fideles.*

Sacramenta frequentare.

Divina Ecclesiæ sacramenta, quæ ad salutem nostram instituta sunt, ad animæ vulnerum curationem crebrò adhibeamus. *Aug. de Eccl. dogm. c.* 53. *et citatur de cons. dist.* 2. *c. quotidia.*

Peccata confiteri.

Nihil verò est, quod oportunius aut melius christianis hominibus fieri possit, quàm si peccata sua sacerdotibus sæpè confiteantur, ad quam rem perficiendam, poterit parochus populum adhortari, sumptâ hujus probandæ rei ratione, et copiâ ex iis quæ de pœnitentiæ sacramento suo loco tradita, ac præcepta sunt.

Eucharistiam percipere.

Neque solùm ad hoc sacramentum populum excitabit; sed sedulò etiam atque etiam ad illud exhortabit, ut sacro-sanctum eucharistiæ sacramentum crebrò percipiant.

Conciones audire.

Attentè prætereà, diligenterque sacra concio à fidelibus audienda est : nihil enim minùs ferendum est, neque tam profectò indignum, quàm Christi verba contemnere aut negligenter audire. *Justin. Apolog. 2. et ex Actis apostolorum cap. 20. Aug. lib. 50. Hom. 26. et cit. 1. q. l. c. interroga.*

Orare Deum et laudare.

Exercitatio item, atque studium fidelium in precibus, divinisque laudibus frequens esse debet.

Catechismis interesse.

Præcipuaque ejusdem cura, ut quæ ad christianæ vitæ institutionem pertinent, ea diligenter addiscat.

Opera misericordiæ exercere.

Sedulòque se exerceat in iis officiis, quæ pietatem continent, pauperibus et egenis eleemosynam tribuendo, ægros homines visitando, mœrentes, quique dolore afflicti jacent, piè consolando; nam, ut est apud sanctum Jacobum, (1) Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem, hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum. *Sic faciebant veteres christiani, test. Justin. apol. 2. Tertull. in apol. et in lib. ad martyres et in lib. 2. ad uxorem prope finem.*

Quarta præcepti pars.

XXXVI. Ex his, quæ dicta sunt, facilè erit colligere, quæ contra hujus præcepti regulam committuntur.

Quàm justum sit observare festa, ostendendum.

XXXVII. Parochi verò officium in eo item esse debet, ut certos quosdam locos in promptu habeat, unde rationes, atque argumenta sumat, quibus populo

(1) *Jacobi* 1. 27

illud maximè persuadeatur, hujus præcepti legem summo studio accuratâque diligentiâ servet: ad hoc plurimùm valet, ut populus scilicet intelligat, ac planè perspiciat quàm justum et rationi consentaneum sit nos certos quosdam dies habere, quos totos divino cultui tribuamus, Dominumque nostrum, à quo summa et innumerabilia beneficia accepimus, agnoscamus, colamus, et veneremur.

Nota. Si enim jussisset nos quotidie sibi religionis cultum tribuere, nonne pro suis erga nos beneficiis, quæ maxima et infinita sunt, omnis opera danda esset, ut prompto, alacrique animo, ejus dicto audientes essemus? Nunc verò, paucis ad ejus cultum institutis diebus, non est cur nos negligentes, atque difficiles in ejus officii functione simus, quod sine gravissima culpa prætermittere non possumus. *Vide de Consecr. dist.* 1. *et in Decretis Titul. de feriis et Conc. Matisc.* 2, *cap.* 1. *et* 37. *Tribur. cap.* 35. *Ignat. in Ep. ad Philip. Leon. serm.* 3. *de quadrag. Aug. serm.* 251. *de temp.*

Hoc præceptum observare quàm honestum et utile.

XXXVIII. Demonstret deinde parochus, quanta hujus præcepti virtus sit, cùm ii, qui illud rectè servaverint in conspectu Dei esse, cum eoque colloqui videantur: nam et precibus faciendis Dei majestatem contemplamur, et cum eo colloquimur: et concionatoribus audiendis Dei vocem accipimus quæ ad aures nostras eorum operâ pervenit, qui de rebus divinis piè, sanctêque concionantur: tum in altaris sacrificio præsentem Christum Dominum adoramus, et his quidem bonis illi maximè fruuntur, qui hoc præceptum servant diligenter.

Hoc præceptum violare quantum crimen.

XXXIX. Qui verò hanc legem omninò negligunt, ii,

cùm Deo et Ecclesiæ non obediant, neque ejus præceptum audiant, et Dei et sanctarum legum hostes sunt: quod animadverti potest ex eo, quòd præceptum hoc ejusmodi est, ut nullo labore servari queat. Cùm enim Deus non labores nobis imponat, quos vel difficillimos ejus causâ suscipere deberemus: sed quietos illis diebus festis à terrenis curis liberos esse jubeat, magnæ temeritatis indicium est, hujus præcepti legem recusare. Exemplo nobis esse debent supplicia, quæ de illis Deus sumpsit, qui illud violârunt, ut ex libro Numerorum (1) licet intelligere.

Nota. Ne igitur in hanc Dei offensionem incidamus, operæ pretium erit, sæpè illud verbum, memento, cogitatione repetere, magnasque illas utilitates et commoda sibi ante oculos proponere, quæ ex festorum dierum cultu percipi suprà declaratum est: et multa alia ad id genus pertinentia, quæ bonus et diligens pastor, ut occasionis ratio postulabit, copiosè, latèque persequi poterit.

DE QUARTO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT V.

HONORA PATREM TUUM ET MATREM TUAM, UT SIS LONGÆVUS SUPER TERRAM, QUAM DOMINUS DEUS TUUS DABIT TIBI.

Hoc præceptum superioribus ut conveniat.

I. Cùm in superioribus præceptis summa sit vis et dignitas, meritò quæ nunc persequimur, quia maximè necessaria sunt, proximum locum obtinent: nam illa finem, qui Deus est, continuò spectant: hæc nos ad proximi charitatem erudiunt; etsi longiùs progressa

(1) *Num.* 15. 32. *et seqq*

ad Deum, id est, illud extremum, cujus gratiâ proximum ipsum diligimus, perducunt. Quamobrem Christus Dominus præcepta illa duo de diligendo Deo et proximo (1) similia inter se esse dixit. *Vide Augustinum in psal. 32. serm. 32. item libro 3. de doctrina christiana, capite 10. et lib. 50. hom. hom. 38. Divi Thomæ 2. 2. quæstione 17. art. 8.*

Dilectio Dei ex dilectione parentum elucet.

II. Hic autem locus dici vix potest, quantas habeat utilitates: cùm et suos fructus ferat uberes illos quidem, ac præstantes; et sit tanquam signum, ex quo primi præcepti obedientia et cultus elucet. Qui non diligit, inquit divus Joannes, (2) fratrem suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Ad eumdem modum: si parentes, quos secundùm Deum diligere debemus, non veneramur et colimus, cùm nobis in conspectu ferè semper sint; Deo summo parenti et optimo, qui nullum sub aspectum cadit, quem honorem, quem cultum tribuemus? ex quo perspicuum est, utraque præcepta inter se congruere.

Quàm latè pateat hoc præceptum.

III. Hujus autem præcepti usus latissimè patet: nam præter eos qui nos genuerunt, multi prætereà sunt, quos parentum loco colere debemus, vel potestatis, vel dignitatis, vel utilitatis, vel præstantis alicujus muneris et officii nomine. Parentum prætereà, majorumque omnium laborem levat: cùm enim id in primis curent, ut quos habent in sua potestate, ii rectè et divinæ legi convenienter vivant; erit hæc cura perfacilis, si omnes intelligant, Deo auctore et monitore, summum honorem parentibus tribui oportere.

(1) *Matth.* 22. 39. *Marc.* 12. 31.—(2) 1 *Joan.* 4. 20.

Cur duabus in tabulis præcepta sint data.

IV. Quod ut præstare possimus, necesse est nosse quamdam differentiam quæ est inter præcepta primæ et secundæ tabulæ. Ergo hæc primùm à parocho sunt explicanda : idque in primis moneat, divina Decalogi præcepta fuisse in duabus tabulis incisa : in quarum altera quemadmodum à sanctis Patribus accepimus. tria illa continebantur, quæ jam sunt exposita ; reliqua verò in altera tabula erant inclusa. *Vide Clem. Alexand. lib.* 6. *Strom. satis ante finem. August. in Exod. quæst.* 71. *et Epist.* 119. *capite* 11. *Divi Thom.* 1. 2. *q.* 100. *art.* 4.

Nota hanc rationem.

Atque hæc nobis perapposita fuit descriptio, ut præceptorum rationem ordo ipse distingueret : nam quidquid in sacris Litteris divinâ lege jubetur aut vetatur, id duorum generum oritur ex altero : aut enim erga Deum, aut erga homines charitas in omni officio spectatur. Et quidem charitatem in Deum superiora tria præcepta docent : quod verò ad hominum conjunctionem et societatem pertinet, id reliquis septem præceptis continetur. Quocirca non sine causâ ejusmodi est facta distinctio, ut alia ad priorem; alia ad alteram tabulam præcepta referantur.

Prima differentia inter præcepta primæ et secundæ tabulæ.

V. Nam superioribus tribus præceptis, de quibus dictum est, quasi subjecta materia quam tractent, est Deus, id est summum bonum. Cæteris verò proximi bonum ; illis summus, his proximus amor est propositus ; illa finem, hæc autem ea quæ ad finem referuntur spectant. *Vide August. in Psal.* 32 *serm.* 1. *Divi T[...] mæ*

Memento quòd et ipse servieris in Ægypto; et eduxerit te indè Dominus Deus tuus in manu forti et brachio extento, idcircò præcepit tibi ut observares diem sabbati.

Spirituale sabbatum quid.

XXII. Spirituale autem sabbatum in sancta quadam et mystica quiete consistit: nimirùm, cùm vetus homo Christo consepultus, ad vitam renovatur, atque in iis actionibus quæ christianæ pietati conveniunt, studiosè se exercet; debent enim, qui (1) aliquando erant tenebræ, nunc autem lux in Domino sunt, ut filii lucis ambulare in omni bonitate, justitiâ et veritate, neque communicare operibus infructuosis tenebrarum.

Cœleste sabbatum quid.

XXIII. Cœleste verò sabbatum est (ut ait Divus Cyrillus (2) eum locum Apostoli tractans: (3) Relinquitur ergo sabbatismus populo Dei) illa vita, in qua omnibus bonis cùm Christo viventes fruemur, peccato radicitùs extirpato secundùm illud: (4) Non erit ibi leo, nec mala bestia illùc ascendet, sed erit ibi via pura et sancta vocabitur: omnia enim bona in visione Dei mens sanctorum adipiscitur. Quare fideles hortandi erunt his verbis et à pastore incitandi: (5) Festinemus ingredi in illam requiem.

Præter sabbata erant Judæis alia festa.

XXIV. Præter diem septimum habebat populus judæus alios etiam festos et sacros dies divinâ lege constitutos, quibus maximorum beneficiorum memoria renovaretur. *De his aliis festis vide Leviticum* 23. *Num.* 29. *Deut.* 6. *et si vis habere moralem intelligentiam festorum*

(1) *Eph.* 5. 8.—(2) *S. Cyril. Alex. lib.* 4. *in Joan. cap.* 5.—(3) *Heb.* 4. 19.—(4) *Isa.* 35. 9.—(5) *Heb.* 4. 11.

ejusmodi, vide Cyrillum de adoratione in spiritu et veritate. lib. 17. Divi Thom. 1. 2. quæst. 102. articulo 4 ad 10.

Sabbatum cur mutatum.

XXV. Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei sabbati cultus et celebritas in dominicum transferretur diem.

Prima ratio. Nam ut eo die primùm lux orbi terrarum illuxit: sic Redemptoris nostri, qui ad vitam æternam nobis aditum patefecit, resurrectione, quæ eo die fuit, è tenebris ad lucem vita nostra revocata est: unde et dominicum diem apostoli dici voluerunt.

Secunda ratio. Solemnem prætereà hunc diem esse in sacris Litteris animadvertimus, quòd eo die mundi creatio initium habuit, quòd Spiritus Sanctus apostolis datus sit.

Cur alia festa instituta.

XXVI. Alios autem dies festos ab Ecclesiæ initio, et consequentibus deinde temporibus apostoli et sancti Patres nostri instituerunt, ut piè et sanctè Dei beneficiorum memoriam coleremus.

Ordo festorum.

XXVII. Inter eos autem celeberrimi habentur illi dies, qui ob redemptionis nostræ mysteria religioni consecrati sunt: deinde qui sanctissimæ Virgini matri, tùm verò apostolis, ac martyribus, cæterisque sanctis cum Christo regnantibus dicantur, in quorum victoriâ Dei bonitas et potentia laudatur, ipsis debiti honores tribuuntur, atque ad eorum imitationem fidelis populus incitatur.

Otium prohibetur.

XXVIII. Et quoniam ad hoc præceptum servandum, magnam vim ea ipsius pars habet, quæ illis verbis expressa est: Sex diebus operaberis; septimus autem dies

sabbatum Dei est, parochus debet illam partem diligenter explicare. Etenim ex his verbis colligi potest, fideles hortandos esse, ne otiosi et desides vitam traducant : sed potiùs apostolicæ vocis memores, (1) negotium suum quisque agat et operetur manibus suis, sicut ab eo præceptum fuerat.

Nihil servile in Dominicum remittendum.

XXIX. Prætereà hoc præcepto illud Dominus jubet ut sex ipsis diebus opera nostra efficiamus, ne aliquid eorum quæ aliis hebdomadæ diebus fieri, agive oporteat, in diem festum rejiciatur, atque ita animus a rerum divinarum curâ studioque avocetur.

Tertia præcepti pars quid prohibeat.

XXX. Tertia deinde præcepti pars explicanda est, quæ quodam modo describit quâ ratione sabbati diem colere debeamus : præcipuè autem explicat, quid illo die facere prohibemur. Quarè, inquit Dominus : Non facies omne opus in eo, tu et filius tuus, et filia tua, servus tuus et ancilla tua, jumentum tuum et advena qui est intrà portas tuas

Quidquid mentem à Dei cultu abstrahit, vetatur.

XXXI. Quibus verbis ad id primùm instituimur, ut quæcumque divinum cultum impedire possunt, omninò vitemus : facilè enim perspici potest, omne servilis operis genus prohiberi, non quidem eâ re, quòd suâ naturâ aut turpe, aut malum sit; sed quoniam mentem nostram à divino cultu, qui finis præcepti est, abstrahit.

Nota et doce.

Quò magìs peccata à fidelibus vitanda sunt, quæ non solùm animum à divinarum rerum studio avocant, sed

(1) 1 *Thess.* 4. 11.

nos à Dei amore prorsùs sejungunt. *Vid. Aug. tract.* 3. *in Joan. et in Ps.* 31. *serm.* 1. *et lib. de decem chordis*, c. 3.

Quæ opera non vetantur die festo.

XXXII. *Prima species.* Non tamen eæ actiones, neque ea opera vetantur quæ ad divinum cultum attinent, etiamsi servilia sint: ut altare instruere, templa alicujus festi diei causâ ornare, et reliqua hujus generis; ideòque à Domino dictum est: (1) Sacerdotes in templo sabbatum violare, et sine crimine esse.

Altera species. Sed neque earum rerum opera hac lege prohiberi existimandum est, quorum jactura facienda sit, si die festo prætermittantur, quemadmodùm sacris etiam canonibus permissum est.

Tertia species. Multa alia Dominus in Evangelio festis diebus fieri posse declaravit, quæ facilè parochus apud sanctos Matthæum et Joannem observabit.

Nec jumenta labori applicanda sunt die festo.

XXXIII. Sed ut nulla res prætermitteretur, cujus actione hic sabbati cultus impediretur, facta est jumenti mentio: quo animalium genere impediuntur homines, quominùs sabbati diem colant. Si enim die sabbati alicujus operis actioni jumenti usus destinatur, necessaria est etiam ad id hominis opera, qui jumentum agat. Itaque solùm per se opus facere non potest, sed hominem, qui illud molitur, adjuvat: eo autem die nemini opus facere licet; ergo neque jumentis, quorum operâ ad id homines utuntur.

Nec servis præcipienda sunt servilia die festo.

XXXIV. Itaque hujus præcepti lex eò etiam spectat, ut, si jumentorum laboribus homines parcere Deus

(1) *Matth.* 12. 5

vult, eò certè magis ipsi cavere debeant, ne inhumani sint in eos, quorum operâ, atque industriâ utuntur.

Agenda diebus festis.

XXV. Neque verò parochus illud prætermittere debet, ut diligenter doceat, quibus in operibus, atque actionibus christiani homines diebus festis exercere se debeant.

Missæ interesse.

Illæ verò ejusmodi sunt, ut ad Dei templum accedamus, eoque loco sincerâ, piâque animi attentione sacro-sancto missæ sacrificio intersimus. *Conc. Agath. c.* 47. *Aurel. c.* 8; *Tribur. c.* 35. *vide de const. dist.* 1. *capite missas, et cùm ad celebrandas et omnes fideles.*

Sacramenta frequentare.

Divina Ecclesiæ sacramenta, quæ ad salutem nostram instituta sunt, ad animæ vulnerum curationem crebrò adhibeamus. *Aug. de Eccl. dogm. c.* 53. *et citatur de cons. dist.* 2. *c. quotidia.*

Peccata confiteri.

Nihil verò est, quod oportunius aut melius christianis hominibus fieri possit, quàm si peccata sua sacerdotibus sæpè confiteantur, ad quam rem perficiendam, poterit parochus populum adhortari, sumptâ hujus probandæ rei ratione, et copiâ ex iis quæ de pœnitentiæ sacramento suo loco tradita, ac præcepta sunt.

Eucharistiam percipere.

Neque solùm ad hoc sacramentum populum excitabit; sed sedulò etiam atque etiam ad illud exhortabit, ut sacro-sanctum eucharistiæ sacramentum crebrò percipiant.

Conciones audire.

Attentè præthereà, diligenterque sacra concio à fidelibus audienda est: nihil enim minùs ferendum est, neque tam profectò indignum, quàm Christi verba contemnere aut negligenter audire. *Justin. Apolog.* 2. *et ex Actis apostolorum cap.* 20. *Aug. lib.* 50. *Hom.* 26. *et cit.* 1. *q. l. c. interroga.*

Orare Deum et laudare.

Exercitatio item, atque studium fidelium in precibus, divinisque laudibus frequens esse debet.

Catechismis interesse.

Præcipuaque ejusdem cura, ut quæ ad christianæ vitæ institutionem pertinent, ea diligenter addiscat.

Opera misericordiæ exercere.

Sedulòque se exerceat in iis officiis, quæ pietatem continent, pauperibus et egenis eleemosynam tribuendo, ægros homines visitando, mœrentes, quique dolore afflicti jacent, piè consolando; nam, ut est apud sanctum Jacobum, (1) Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem, hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum. *Sic faciebant veteres christiani, test. Justin. apol.* 2. *Tertull. in apol. et in lib. ad martyres et in lib.* 2. *ad uxorem prope finem.*

Quarta præcepti pars.

XXXVI. Ex his, quæ dicta sunt, facilè erit colligere, quæ contra hujus præcepti regulam committuntur.

Quàm justum sit observare festa, ostendendum.

XXXVII. Parochi verò officium in eo item esse debet, ut certos quosdam locos in promptu habeat, unde rationes, atque argumenta sumat, quibus populo

(1) *Jacobi* 1. 27

illud maximè persuadeatur, hujus præcepti legem summo studio accuratâque diligentiâ servet : ad hoc plurimùm valet, ut populus scilicet intelligat, ac planè perspiciat quàm justum et rationi consentaneum sit nos certos quosdam dies habere, quos totos divino cultui tribuamus, Dominumque nostrum, à quo summa et innumerabilia beneficia accepimus, agnoscamus, colamus, et veneremur.

Nota. Si enim jussisset nos quotidie sibi religionis cultum tribuere, nonne pro suis erga nos beneficiis, quæ maxima et infinita sunt, omnis opera danda esset, ut prompto, alacrique animo, ejus dicto audientes essemus? Nunc verò, paucis ad ejus cultum institutis diebus, non est cur nos negligentes, atque difficiles in ejus officii functione simus, quod sine gravissima culpa prætermittere non possumus. *Vide de Consecr. dist.* 1. *et in Decretis Titul. de feriis et Conc. Matisc.* 2, *cap.* 1. *et* 37. *Tribur. cap.* 35. *Ignat. in Ep. ad Philip. Leon. serm.* 3. *de quadrag. Aug. serm.* 251. *de temp.*

Hoc præceptum observare quàm honestum et utile.

XXXVIII. Demonstret deinde parochus, quanta hujus præcepti virtus sit, cùm ii, qui illud rectè servaverint in conspectu Dei esse, cum eoque colloqui videantur : nam et precibus faciendis Dei majestatem contemplamur, et cum eo colloquimur : et concionatoribus audiendis Dei vocem accipimus quæ ad aures nostras eorum operâ pervenit, qui de rebus divinis piè, sanctèque concionantur : tum in altaris sacrificio præsentem Christum Dominum adoramus, et his quidem bonis illi maximè fruuntur, qui hoc præceptum servant diligenter.

Hoc præceptum violare quantum crimen.

XXXIX. Qui verò hanc legem omninò negligunt, ii,

cùm Deo et Ecclesiæ non obediant, neque ejus præceptum audiant, et Dei et sanctarum legum hostes sunt : quod animadverti potest ex eo, quòd præceptum hoc ejusmodi est, ut nullo labore servari queat. Cùm enim Deus non labores nobis imponat, quos vel difficillimos ejus causâ suscipere deberemus : sed quietos illis diebus festis à terrenis curis liberos esse jubeat, magnæ temeritatis indicium est, hujus præcepti legem recusare. Exemplo nobis esse debent supplicia, quæ de illis Deus sumpsit, qui illud violârunt, ut ex libro Numerorum (1) licet intelligere.

Nota. Ne igitur in hanc Dei offensionem incidamus, operæ pretium erit, sæpè illud verbum, memento, cogitatione repetere, magnasque illas utilitates et commoda sibi ante oculos proponere, quæ ex festorum dierum cultu percipi suprà declaratum est : et multa alia ad id genus pertinentia, quæ bonus et diligens pastor, ut occasionis ratio postulabit, copiosè, latèque persequi poterit.

DE QUARTO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT V.

HONORA PATREM TUUM ET MATREM TUAM, UT SIS LONGÆVUS SUPER TERRAM, QUAM DOMINUS DEUS TUUS DABIT TIBI.

Hoc præceptum superioribus ut conveniat.

I. Cùm in superioribus præceptis summa sit vis et dignitas, meritò quæ nunc persequimur, quia maximè necessaria sunt, proximum locum obtinent : nam illa finem, qui Deus est, continuò spectant : hæc nos ad proximi charitatem erudiunt ; etsi longiùs progressa

(1) *Num.* 15. 32. *et seqq*

ad Deum, id est, illud extremum, cujus gratiâ proximum ipsum diligimus, perducunt. Quamobrem Christus Dominus præcepta illa duo de diligendo Deo et proximo (1) similia inter se esse dixit. *Vide Augustinum in psal.* 32. *serm.* 32. *item libro* 3. *de doctrina christiana*, *capite* 10. *et lib.* 50. *hom. hom.* 38. *Divi Thomæ* 2. 2. *quæstione* 17. *art.* 8.

Dilectio Dei ex dilectione parentum elucet.

II. Hic autem locus dici vix potest, quantas habeat utilitates: cùm et suos fructus ferat uberes illos quidem, ac præstantes; et sit tanquam signum, ex quo primi præcepti obedientia et cultus elucet. Qui non diligit, inquit divus Joannes, (2) fratrem suum, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Ad eumdem modum: si parentes, quos secundùm Deum diligere debemus, non veneramur et colimus, cùm nobis in conspectu ferè semper sint; Deo summo parenti et optimo, qui nullum sub aspectum cadit, quem honorem, quem cultum tribuemus? ex quo perspicuum est, utraque præcepta inter se congruere.

Quàm latè pateat hoc præceptum.

III. Hujus autem præcepti usus latissimè patet: nam præter eos qui nos genuerunt, multi prætereà sunt, quos parentum loco colere debemus, vel potestatis, vel dignitatis, vel utilitatis, vel præstantis alicujus muneris et officii nomine. Parentum prætereà, majorumque omnium laborem levat: cùm enim id in primis curent, ut quos habent in sua potestate, ii rectè et divinæ legi convenienter vivant; erit hæc cura perfacilis, si omnes intelligant, Deo auctore et monitore, summum honorem parentibus tribui oportere.

(1) *Matth.* 22. 39. *Marc.* 12. 31.—(2) 1 *Joan.* 4. 20.

Cur duabus in tabulis præcepta sint data.

IV. Quod ut præstare possimus, necesse est nosse quamdam differentiam quæ est inter præcepta primæ et secundæ tabulæ. Ergo hæc primùm à parocho sunt explicanda : idque in primis moneat, divina Decalogi præcepta fuisse in duabus tabulis incisa : in quarum altera quemadmodum à sanctis Patribus accepimus. tria illa continebantur, quæ jam sunt exposita ; reliqua verò in altera tabula erant inclusa. *Vide Clem. Alexand. lib.* 6. *Strom. satis ante finem. August. in Exod. quæst.* 71. *et Epist.* 119. *capite* 11. *Divi Thom.* 1. 2. *q.* 100. *art.* 4.

Nota hanc rationem.

Atque hæc nobis perapposita fuit descriptio, ut præceptorum rationem ordo ipse distingueret : nam quidquid in sacris Litteris divinâ lege jubetur aut vetatur, id duorum generum oritur ex altero : aut enim erga Deum, aut erga homines charitas in omni officio spectatur. Et quidem charitatem in Deum superiora tria præcepta docent : quod verò ad hominum conjunctionem et societatem pertinet, id reliquis septem præceptis continetur. Quocirca non sine causâ ejusmodi est facta distinctio, ut alia ad priorem; alia ad alteram tabulam præcepta referantur.

Prima differentia inter præcepta primæ et secundæ tabulæ.

V. Nam superioribus tribus præceptis, de quibus dictum est, quasi subjecta materia quam tractent, est Deus, id est summum bonum. Cæteris verò proximi bonum ; illis summus, his proximus amor est propositus ; illa finem, hæc autem ea quæ ad finem referuntur spectant. *Vide August. in Psal.* 32 *serm.* 1. *Divi T[illegible] mæ*

2. 2. *quæstione 122. articulo 1 et 2. et in Opusc. 7. cap. de primo præcepto.*

Secunda differentia.

Prætereà charitas Dei ex ipso pendet. Deus enim per se, non alterius rei causâ, summè diligendus est: charitas autem proximi à charitate Dei ortum habet, atque ad eam tanquàm ad certam regulam dirigenda est: nam si parentes charos habemus, si dominis paremus, si dignitate antecedentes reveremur; id eâ re maximè faciendum est, quòd eorum procreator est Deus, eosque aliis præesse voluit, quorum operâ cæteros homines regit ac tuetur: qui cùm nobis auctoruit, ut ejusmodi personas revereamur, idcircò id præstare debemus, quia à Deo hoc ipso honore dignantur: ex quo fit, ut honor quem parentibus habemus, Deo potiùs, quàm hominibus haberi videatur: sic enim apud sanctum Matthæum est, cùm de observantiâ in superiores agitur: (1) Qui recipit vos, me recipit; et Apostolus in Epistolâ ad Ephesios, (2) servos instituens: Servi, inquit, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi. *Vide Augustinum lib.* 3. *de doctrina christiana cap. 12, et lib. 4. Confess. cap. 7. 10. 11. 12. Prosper. lib.3. de vita contempl. c. 13, Bernard. de diligendo Deo*

Tertia. Accedit, quòd Deo nullus honor, nulla pietas, nullus cultus satis dignè tribuitur in quem amor augeri infinitè potest: proptereàque nostra erga illum charitas in dies fiat ardentior, necesse est, quem ejus jussu (3) ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus viribus amare debemus. At charitas, quâ proximum com-

(1) *Matth.* 10. 40.—(2) *Ephes.* 6. 5.—(3) *Deut.* 6. 5. *Luc.* 10. 27. *Matth.* 22, 37, 38, 39.

plectimur, suis finibus circumscribitur: jubet enim Dominus proximos diligere, sicut nos ipsos.

Nota. Quòd si quis hos fines egressus fuerit, ita ut parem Deo et proximis amorem tribuat, is maximum scelus admittit. Si quis venit ad me, inquit Dominus, (1) et non odit patrem suum et matrem, et uxorem, et filios, et fratres et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus; in quam sententiam item dictum est: (2) Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: cùm quidam primùm humare patrem vellet, posteà Christum sequi, cujus rei dilucidior illa apud sanctum Matthæum explicatio est: (3) Qui amat patrem, aut matrem plus quàm me, non est me dignus.

Parentes ut amandi.

VI. Nec tamen ulla dubitatio est, quin parentes vehementer amandi observandique sint: sed ad pietatem in primis necessarium est, Deo, qui parens et effector est omnium, præcipuum honorem et cultum tribui, ideòque mortales parentes amari, ut ad cœlestem sempiternumque Patrem tota amoris vis referatur.

Parentibus quandò non obediendum.

VII. Quòd si interdum parentum jussa Dei præceptis repugnent, non dubium est quin liberi, parentum cupiditati, Dei voluntatem anteferre debeant, divinæ illius sententiæ memores: (4) Obedire oportet Deo magis quàm hominibus.

Honorare quid sit.

VIII. Quibus rebus expositis, parochus verba præcepti interpretabitur, atque illud primum: Honorare,

(1) *Luc.* 14. 26. — (2) *Luc.* 9. 60. — (3) *Matth.* 10. 37. — (4) *Act.* 5. 29.

quid sit : est enim de aliquo honorificè sentire, et quæ illius sunt, maximi putare omnia.

Quàm scitè verbum Honorare *hic usurpetur.*

IX. Huic autem honori hæc omnia conjuncta sunt, amor, observantia, obedientia et cultus. Scitè autem in lege posita est honoris vox, non amoris, aut metûs, etiamsi valdè amandi, ac metuendi parentes sint : etenim qui amat, non semper observat et veneratur : qui metuit, non semper diligit : quem verò aliquis ex animo honorat, item amat et veretur.

Primò, dicendi sunt patres, genitores.

X. Hæc cùm parochus explicârit, tum aget de patribus, quique sint ii qui vocentur hoc nomine. Nam etsi de iis præcipuè patribus lex loquitur, ex quibus generati sumus, tamen ad alios quoque pertinet hoc nomen, quos etiam complecti lex videtur : quemadmodum ex pluribus divinæ Scripturæ locis facilè colligimus.

Secundò, Ecclesiæ prælati et sacerdotes.

Præter illos igitur, qui nos procreârunt, patrum genera item alia sunt in sacris Litteris ; quod antea attigimus, quibus singulis suus honor debetur, ac primùm Ecclesiæ præsides et pastores, et sacerdotes, patres dicuntur, quemadmodùm ex Apostolo constat, qui ad Corinthios scribens : (1) Non, inquit, ut confundam vos, hæc scribo ; sed ut filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres ; nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui. Et in Ecclesiastico scriptum est : (2) Laudemus viros gloriosos et parentes nostros in generatione suâ.

(1) 2 *Cor.* 4. 14.—(2) *Eccl.* 44. 1.

Tertiò, *magistratus.* Deinde ii, quibus aut imperium aut magistratus, aut potestas commissa est, qui rempublicam gubernant, patres appellantur. Sic (1) Naaman à famulis pater vocabatur.

Quartò, tutores et magistri. Præterea, patres eos dicimus, quorum procurationi, fidei, probitati, sapientiæque alii commendantur; cujusmodi sunt tutores, et curatores, pædagogi, et magistri. Quare (2) Eliam, et (3) Eliseum filii prophetarum patrem vocabant.

Quintò, *senes.* Postremò patres dicimus senes, et ætate confectos, quos etiam vereri debemus.

Parentes cur honorandi.

XI. Atque hoc in parochi præceptis maximum sit, ut doceat patres, cujuscumque sint generis, præsertim verò eos, ex quibus nati sumus, à nobis honorandos, de quibus divina lex præcipuè loquitur.

Sunt hic causæ variæ.

Sunt enim immortalis Dei quasi quædam simulacra, in iisque ortûs nostri imaginem intuemur, ab iis vita nobis data est: iis Deus usus est, uti nobis animum, mentemque impertiret: ab iis ad sacramenta deducti, ad religionem, ad humanum cultum, civilemque instituti, ad morum integritatem eruditi sumus. *De officiis filiorum erga parentes. Vide Antonium*, *Augustinum, lib.* 10. *Tit.* 19.

Matris mentio hic fit jure.

XII Doceat verò parochus, meritò nomen matris in hoc præcepto expressum, ut ejus beneficia, et merita ergà nos consideremus, quantâ curâ et sollicitudine nos in utero gesserit, quanto cum labore ac dolore pepererit et educârit.

(1) 4 *Reg.* 5. 13.—(2) 3 *Reg.* 2. 12.—(3) 4 *Reg.* 13. 14.

Primus honor debĭtus parentibus.

XIII. Porrò ità observandi parentes sunt, ut, quem eis tribuimus, honor ex amore, atque intimo animi sensu depromptus videatur, quibus hoc officium debetur maximè, cùm ergà nos sint ità affecti, nullum ut laborem, nullam contentionem, nulla pericula nostrâ causâ refugiant, nihilque illis accidere possit jucundius, quàm ut filiis charos se esse sentiant, quos maximè diligunt. Joseph, (1) cùm in Ægypto honore et amplitudine regi esset proximus, patrem qui in Ægyptum venerat, honorificè excepit; et Salomon (2) matri advenienti assurrexit, eamque veneratus, regio in solio ad dexteram collocavit.

Secundus. Alia prætereà sunt honoris officia, quæ in parentes conferri debent: nam eos tum etiam honoramus, cùm à Deo suppliciter petimus, ut eisdem benè et feliciter omnia eveniant, ut in maximâ gratiâ et honore sint apud homines, ut ipsi Deo ac sanctis qui in Cœlis sunt commendatissimi sint.

Tertius. Item parentes honoramus, cùm nostras rationes ad eorum arbitrium, voluntatemque conferimus, cujus rei suasor Salomon: (3) Audi, inquit, fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo: cujusmodi sunt etiam divi Pauli cohortationes: (4) Filii, obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim justum est. Item: (5) Filii, obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum est in Domino. Et sanctissimorum hominum exemplis confirmatur: etenim Isaac, (6) cùm à patre ad sacrificium vinciretur, modestè ac sine recusatione paruit; et Rechabitæ, (7)

(1) *Gen.* 46. 29 — (2) 3 *Reg.* 2. 19. — (3) *Prov.* 1. 8. — (4) *Eph.* 6. 1.—(5) *Col.* 3.20.—(6) *Gen.* 22. 9.—(7) *Jerem.* 35. 6. *et d.*

ne

ne à patris consilio unquam discreparent, vino se in perpetuum abstinuerunt.

Quartus. Item, parentes honoramus, cùm eorum rectè facta, moresque imitamur, iis enim plurimùm tribuere videmur quorum esse volumus quàm simillimi.

Quintus. Item, parentes honoramus, quorum consilia non modò exquirimus, verùm etiam sequimur.

Sextus. Item, quibus subvenimus, ea impertientes, quæ victus cultusque desiderat, quod Christi testimonio comprobatur, qui Pharisæorum impietatem redarguens: (1) Quare et vos, ait, transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrem et matrem; et: Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur; vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel matri, munus quodcumque est ex me, tibi proderit; et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam; et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. *Subveniendum esse parentibus, vide Basilium, hom. de honore parentum, et et in Hexam. hom. 9. Amb. lib. 5. Hexam. capite 16. concil. Gang. can. 16. Vide item distinct. 86. multis in locis Hieron. lib. 2. Commentar. in Matth. August. lib. 1. quæst. Evang. cap. 14.*

Septimus et magni momenti.

Et honoris quidem officia parentibus tribuere semper debemus, sed tùm maximè, cùm periculosè ægrotant: danda enim opera est, ne quid prætermittant quod vel ad peccatorum confessionem attinet, vel ad reliqua sacramenta, quæ à christianis hominibus percipi debent, cùm mors appropinquat: idque nobis curæ sit, ut pii, religiosique homines eos crebrò invisant, qui vel imbecillos confirment, et consilio juvent, vel optimè ani-

(1) *Math.* 15 4

matos ad spem erigant immortalitatis : ut, cùm mentem à rebus humanis excitârint, totam conjiciant in Deum : sic fiet ut, fidei, spei, et charitatis beatissimo comitatu ac religionis præsidio muniti, mortem non modò non pertimescendam, cùm necessaria sit; sed cùm aditum ad æternitatem expediat, etiam appetendam censeant.

Octavus et ultimus.

Postremò vel mortuis parentibus honor tribuitur, si iis funus facimus, si exequias cohonestamus, si honorem sepulturæ impertimur, si justa et sacrificia anniversaria curamus, si, quæ ab iis legata sunt, diligenter persolvimus.

Honorandi sunt et alii qui patres appellantur.

XIV. Honorandi autem sunt non modò ii, ex quibus nati sumus, verùm etiam alii, qui patres appellantur, ut episcopi et sacerdotes, ut reges, ut principes, ut magistratus, ut tutores, ut curatores, ut magistri, ut pædagogi, ut senes et cæteri ejusmodi : digni enim sunt, qui ex charitate, ex obedientiâ, ex ope nostrâ fructus percipiant, sed alius alio magìs.

Prælati et præsbyteri ut honorandi.

XV. De episcopis et aliis pastoribus ità scriptum est: (1) Qui benè præsunt præsbyteri, duplici honore digni habeantur : maximè qui laborant in verbo et doctrinâ. *Vide Ambros. comment. in eumdem locum.*

Primus. Jam verò quanti ergà Apostolum amoris documenta Galatæ dederunt, quibus is præclarum illud benevolentiæ testimonium tribuit : (2) Testimonium enim perhibeo vobis : quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis et dedissetis mihi.

(1) 1 *Tim.* 5. 17.—(2) *Gal.* 4. 15.

Secundus. Quin etiam sacerdotibus ea suppeditanda sunt, quæ ad vitæ usus necessarios requiruntur: quare Apostolus, (1) Quis, inquit, militat suis stipendiis unquàm? Et in Ecclesiastico (2) scriptum est; Honorifica sacerdotes; et propurga te cum brachiis: da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum et purgationis. *Decimas solvendas esse. Vide concilium Aur. 1. capite 17. matiscon. 2. capite 5. Forejul. c. ultimo Lateran. Magnum, capite 53. Trident. sess. 25. capite 13. Vide item multa capita 16. quæst. 1. et 7. Tit. de decimis in decretis D. Th. 2. 2. q. 81.*

Tertius. Illis etiam obtemperandum esse docet Apostolus: (3) Obedite, inquit, præpositis vestris et subjacete eis; ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.

Nota. Quin potiùs à Christo Domino præceptum est, ut vel improbis obtemperemus, cùm dicat: (4) Super cathedram Moysis sederunt scribæ et pharisæi: omnia ergò quæcumque dixerint vobis, servate et facite: secundùm opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, et non faciunt.

Cæteris item magnatibus habendus honor.

XVI. Idem de regibus, de principibus, de magistratibus et reliquis, quorum potestati subjicimur, dicendum est. Iis verò quod honoris, cultùs, observantiæ genus tribuendum sit, Apostolus ad Romanos (5) latè explicat: pro quibus etiam (6) orandum esse monet et divus Petrus: (7) Subjecti, inquit, estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis. *Vide Tertull. in Apol. 6. 30 et 32. et ad Scap. capite 2.*

(1) 1 *Cor.* 9. 7.—(2) *Eccl.* 7 33.—(3) *Heb.* 13. 17.—(4) *Matth.* 3. 23. 3.—(5) *Rom.* 13 1.—(6) 2 *Tit.* 2. 2.—(7) 1. *Pet.* 2 13.

gione discedant : (1) rapiuntur enim, ne malitia mutet intellectum eorum, aut ne fictio decipiat animam illorum.

Secunda. Vel quia, dum pernicies et rerum omnium perturbatio impendet, è corporibus evocantur, ut communium temporum acerbitatem evadant. A facie enim malitiæ, inquit propheta, (2) collectus est justus, quod fit ne eorum aut virtus, aut salus periclitetur, cùm à mortalibus flagitiorum pœnas repetit Deus.

Tertia. Vel ne tristissimis temporibus ex propinquorum, amicorumque calamitatibus acerbissimos luctus sentiant.

Nota. Quare metuendum est majorem in modum, cùm viris bonis immatura mors accidit.

Ingrati filii graviter puniendi.

XXIV. Ac quemadmodum, iis, qui grati in parentes sunt, officii merces et fructus est à Deo propositus, sic ingrati et impii filii gravissimis pœnis reservantur; scriptum est enim : (3) Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur. Et : (4) Qui affligit patrem et fugat matrem, ignominiosus est et infelix. Et : (5) Qui maledicit patri suo vel matri, extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris. Et : (6) Oculum, qui subsannat patrem, et qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi de tórrentibus, et comedant eum filii aquilæ. Qui parentibus injuriam intulerunt, multos fuisse legimus, in quibus ulciscendis Dei iracundia exarsit : non enim Davidem inultum reliquit, sed sceleri debitas pœnas dedit Absalon, (7) quem ob ejus scelus, tribus hastis transfixum punivit.

(1) *Sap.* 4. 10, 11.—(2) *Isa.* 57. 1.—(3) *Exod.* 21, 16, 17. *Lev.* 20, 9.—(4) *Prov.* 14. 26. — (5) *Ibid.* 20. 20. — (6) *Ibid.* 30. 17.—(7) *Reg.* 18. 14

Sacerdotibus non obedientes ut puniantur.

XXV. De iis verò, qui sacerdotibus non obtemperant, scriptum est: (1) Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo et decreto judicis morietur homo ille. *Vide Clem. Epist. 3. sub initio. Item Epist. primam etiam sub initio. Ambros. lib. 2. Offic. cap. 24. Hieronym. Epist. 1. post mad. Vide item.* 11. *quæst.* 3. *cap* 11, 12, 13.

Officia parentum in filios.

XXVI. Et quemadmodum divinâ lege sancitum est ut parentibus filii honorem habeant, ut pareant, ut obsequantur; sic parentum propria officia sunt, atque munera, ut sanctissimis disciplinis ac moribus filios imbuant, iisque optima dent vivendi præcepta, ut ad religionem instructi et parati, Deum sanctè, inviolatèque venerentur; quod à parentibus Susannæ (2) factum esse legimus. Itaque sacerdos parentes commoneat, ut se liberis magistros præbeant virtutis, æquitatis, continentiæ, modestiæ et sanctitatis.

Tria cavenda parentibus.

XXVII. Triaque præsertim declinent, in quibus sæpè offendere consueverunt.

Primum. Primùm ne quid acerbius in liberos aut loquantur, aut statuant; quod Apostolus, in Epistolâ ad Colossenses ità præcipit: (3) Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant; nam periculum est ne fracto, abjectoque animo sint, dum omnia timent. Quare illud præcipiat, ut nimiam severitatem effugiant, malintque liberos corrigere, quàm ulcisci.

Secundum. Deindè, si qua culpa commissa est, cùm

(1) *Deut.* 17. 12.—(2) *Dan.* 13. 3.—(3) *Col.* 5. 21.

necessaria sit castigatio, et objurgatio, ne quid liberis per indulgentiam dissolutè remittant: sæpè enim filii parentum nimià lenitate et facilitate depravantur; quamobrem à dissolutà indulgentià deterreat, exemplo (1) Heli summi sacerdotis, qui, quòd in liberos indulgentior fuerat, maximo supplicio est affectus.

Tertium. Postremò, ne quod fœdissimum est, in filiorum educatione ac doctrinâ, præposita consilia ineant: etenim permulti in hàc unâ cogitatione curâque versantur, ut pecunias, ut lautum et amplum patrimonium liberis relinquant: quos non ad religionem, non ad pietatem, non ad bonarum artium disciplinam, sed ad avaritiam et ad rem familiarem augendam cohortantur: nec de filiorum existimatione et salute sunt solliciti, dummodò pecuniosi sint et perdivites: quo quid dici, aut cogitari turpius potest? ità fit, ut ad illos non tam rerum copias, quàm sua scelera et flagitia transferant: quibus tandem non ad Cœlum se duces præbent, sed ad inferorum supplicia sempiterna. Sacerdos igitur optimis præceptis parentes instituat, eosque ad (2) Tobiæ exemplum ac similem virtutem excitet? ut, cùm filios ad Dei cultum et sanctimoniam probè erudierint, ab iis etiam amoris, et observantiæ et obsequii uberrimos fructus capiant.

DE QUINTO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT VI.

Quàm utile sit hoc præceptum explicare.

I. NON occides. Magna illa, quæ pacificis hominibus proposita est, felicitas: (3) quoniam Filii Dei vocabuntur, pastores maximè commovere debet, ut præcepti

(1) 1 *Reg.* 2. 3. *et* 4.—(2) *Tob.* 4.—(3) *Matth.* 5. 9.

hujus disciplinam fidelibus diligenter accuratèque tradant : nam ad conciliandas hominum voluntates, nulla melior ratio iniri potest, quàm si ejusmodi præcepti lex rectè explicata, ab omnibus, ità ut oportet, sanctè servetur : quoniam tum sperare licet, ut summâ animi consensione conjuncti homines concordiam et pacem maximè colant.

Quàm necessarium.

II. Sed quàm necesse sit præceptum hoc explicari ex eò perspicitur, quòd, immensâ illâ universæ terræ inundatione factâ, hoc unum in primis est, quod Deus hominibus interdixit : (1) Sanguinem, inquit, requiram animarum vestrarum de manu cunctarum bestiarum et de manu hominis. In Evangelio etiam, quo primùm veteres leges à Domino explicatæ sunt, in iis hæc prima est, de qua apud sanctum Matthæum ità scriptum est : (2) Dictum est enim : Non occides, et reliqua, quæ hâc de re eo ipso loco deinceps commemorantur.

Ut audiendum est hoc præceptum.

III. Fideles prætereà attentè libenterque præceptum hoc audire debent; si enim ejus vis spectatur, ad vitam cujusque tuendam valet : quoniam iis verbis, Non occides, homicidium omninò interdictum est.

Hoc præceptum auditu jucundum.

IV. Itaque singuli homines tantâ cum voluptate animi illud accipere debent, proindè ac si, irâ Dei propositâ, gravissimisque aliis pœnis, nominatìm prohibitum sit, ne quis eorum lædatur : ergo ut præceptum hoc auditu jucundum est, ità ejus peccati cautio, quod præcepto prohibetur, jucunditatem habere debet.

(1) *Gen. 9. 5.*—(2) *Matth. 5. 21. et d.*

Duo hic præcipiuntur.

V. Cùm autem hujus legis vim Dominus explicaret, in eo duo contineri ostendit.

Alterum, ne occidamus, quod à nobis fieri vetitum est.

Alterum, quod facere jubemur, ut concordi amicitiâ, charitateque inimicos complectamur, pacem habeamus cum omnibus, cuncta denique incommoda patienter feramus.

Quæ cædes non hìc prohibeantur.

VI. In eo autem, quod cædes prohibentur, illud primùm docendum est, quæ sint cædes ejusmodi quæ hàc præcepti lege non vetentur.

Prima. Nam bestias occidi prohibitum non est: quoniam si illis vesci à Deo hominibus est concessum, fas item est illas occidi: quâ de re ità sanctus (1) Augustinus: Cùm audimus, inquit, Non occides: non accipimus hoc dictum esse de frutetis, quia nullus est eis sensus: nec de irrationabilibus animalibus, quia nullâ nobis ratione sociantur.

Secunda. Alterum permissum cædis genus est, quod ad eos magistratus pertinet, quibus data est necis potestas, quâ ex legum præscripto judicioque in facinorosos homines animadvertunt et innocentes defendunt; quo in munere dum justè versantur, non modò ii cædis non sunt rei, sed huic divinæ legi, quæ cædes vetat, maximè obediunt. Cùm enim legi huic finis is propositus sit, ut hominum vitæ, salutique consulatur, magistratuum item, qui legitimi sunt scelerum vindices, animadversiones eòdem spectant, ut audaciâ et injuriâ suppliciis repressâ, tuta sit hominum vita. Quare (2)

(1) *De Civit. Dei lib.* 1. c, 20 *item. de morib. Manich. lib.* 2. c. 13, 14, 15.—(2) *Ps.* 100. 8.

David : In matutino, inquit, interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem. *August. Epist.* 154. *et citat.* 23. *quæst.* 5. *cap. de occidendis. Item Epist.* 54. *et citatur ibid. cap. non est iniquitatis. Vide adhuc ibid alia capita et divi Thomæ* 2. 2. *quæst.* 64. *art.* 2. *et quæstione* 108. *art.* 3.

Tertia. Quâ ratione ne illi quidem peccant, qui justo bello, non cupiditate, aut crudelitate impulsi, sed solo publicæ utilitatis studio, vitam hostibus adimunt. *August. de Civitate Dei, cap,* 26. *citatur* 23. *quæst.* 5. *capite miles. vide. item. de bello. D. Thomæ.* 2. 2. *quæst.* 40. *art.* 4.

Quarta. Sunt prætereà ejusmodi cædes, quæ nominatim jussu Dei fiunt. Levi filii non peccaverunt, qui unâ die tot millia hominum occiderunt, quâ cæde factâ, sic ad eos locutus est Moyses:(1) consecrastis manus vestras hodie Domino.

Quinta. Neque verò hujus præcepti reus est, qui non spontè, neque meditatò, sed fortuitò hominem occidit : quâ de re in Deuteronomii libro ità est : (2) Qui percusserit proximum suum nesciens, et qui heri et nudius tertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur, sed abiisse cum eo simpliciter in silvam ad ligna cædenda, et in succisione lignorum securis fugerit manu, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit et occiderit, etc. Hæ cædes ejusmodi sunt, quæ quia non voluntate, neque de industriâ inferuntur, propterea non omninò in peccatis numerantur : quod S. Augustini (3) sententiâ comprobatur. Ab-

(1) *Ex.* 32. 29.—(2) *Deut.* 19. 4. *et seq.*—(3) *Vide August. Epist.* 154. *et citatur* 23. *q.* 1. *c. de occidendis ; item vide multa capita dist.* 5. *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 64. *a.* 8. *Trid. sess.* 14. *de reform. c.* 7.

matos ad spem erigant immortalitatis : ut, cùm mentem à rebus humanis excitârint, totam conjiciant in Deum : sic fiet ut, fidei, spei, et charitatis beatissimo comitatu ac religionis præsidio muniti, mortem non modò non pertimescendam, cùm necessaria sit ; sed cùm aditum ad æternitatem expediat, etiam appetendam censeant.

Octavus et ultimus.

Postremò vel mortuis parentibus honor tribuitur, si iis funus facimus, si exequias cohonestamus, si honorem sepulturæ impertimur, si justa et sacrificia anniversaria curamus, si, quæ ab iis legata sunt, diligenter persolvimus.

Honorandi sunt et alii qui patres appellantur.

XIV. Honorandi autem sunt non modò ii, ex quibus nati sumus, verùm etiam alii, qui patres appellantur, ut episcopi et sacerdotes, ut reges, ut principes, ut magistratus, ut tutores, ut curatores, ut magistri, ut pædagogi, ut senes et cæteri ejusmodi : digni enim sunt, qui ex charitate, ex obedientiâ, ex ope nostrâ fructus percipiant, sed alius alio magìs.

Prælati et præsbyteri ut honorandi.

XV. De episcopis et aliis pastoribus ità scriptum est: (1) Qui benè præsunt præsbyteri, duplici honore digni habeantur : maximè qui laborant in verbo et doctrinâ. *Vide Ambros. comment. in eumdem locum.*

Primus. Jam verò quanti ergà Apostolum amoris documenta Galatæ dederunt, quibus is præclarum illud benevolentiæ testimonium tribuit : (2) Testimonium enim perhibeo vobis: quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis et dedissetis mihi.

(1) 1 *Tim.* 5. 17.—(2) *Gal.* 4. 15.

Secundus. Quin etiam sacerdotibus ea suppeditanda sunt, quæ ad vitæ usus necessarios requiruntur: quare Apostolus, (1) Quis, inquit, militat suis stipendiis unquàm? Et in Ecclesiastico (2) scriptum est; Honorifica sacerdotes; et propurga te cum brachiis: da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum et purgationis. *Decimas solvendas esse. Vide concilium Aur. 1. capite 17. matiscon. 2. capite 5. Forejul. c. ultimo Lateran. Magnum; capite 53. Trident. sess. 25. capite 13. Vide item multa capita 16. quæst. 1. et 7. Tit. de decimis in decretis D. Th. 2. 2. q. 81.*

Tertius. Illis etiam obtemperandum esse docet Apostolus: (3) Obedite, inquit, præpositis vestris et subjacete eis; ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.

Nota. Quin potiùs à Christo Domino præceptum est, ut vel improbis obtemperemus, cùm dicat: (4) Super cathedram Moysis sederunt scribæ et pharisæi: omnia ergò quæcumque dixerint vobis, servate et facite: secundùm opera verò eorum nolite facere: dicunt enim, et non faciunt.

Cæteris item magnatibus habendus honor.

XVI. Idem de regibus, de principibus, de magistratibus et reliquis, quorum potestati subjicimur, dicendum est. Iis verò quod honoris, cultùs, observantiæ genus tribuendum sit, Apostolus ad Romanos (5) latè explicat: pro quibus etiam (6) orandum esse monet et divus Petrus: (7) Subjecti, inquit, estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis. *Vide Tertull. in Apol. 6. 30 et 32. et ad Scap. capite 2.*

(1) 1 *Cor.* 9. 7.—(2) *Eccl.* 7. 33.—(3) *Heb.* 13. 17.—(4) *Matth.* 3. 23. 3.—(5) *Rom.* 13. 1.—(6) 2 *Tit.* 2. 2.—(7) 1. *Pet.* 2. 13.

Principes honore divino colendi sunt.

XVII. Nam si quem eis cultum tribuimus, is ad Deum refertur; habet enim venerationem hominum excellens dignitatis gradus, quia divinæ potestatis est instar, in quo etiam Dei providentiam veneramur, qui publici muneris procurationem iis attribuit, quibusque utitur, tanquam potestatis suæ ministris. *Vide Augustinum lib.* 5. *de civitate Dei. capite* 10. 11. 14. *et* 15.

Malis principibus quandò obediendum.

XVIII. Nec enim hominum improbitatem, aut nequitiam, si tales sint magistratus, sed divinam auctoritatem quæ in illis est, reveremur, ut, quod permirum fortassè videatur, quamvis in nos sint inimico, infensoque animo, quamvis implacabiles; tamen non satis digna causa sit, cur eos non perofficiosè observemus, nam et Davidis magna in Saulem officia extiterunt, cùm ei tamen esset offensior, quod innuit illis verbis: (1) Cum iis qui oderunt pacem, eram pacificus.

Eisdem quandò non obediendum.

XIX. At verò, si quid improbè, si quid iniquè imperent, cùm id non ex potestate, sed ex injustitiâ, atque animi perversitate agant, omninò non sunt audiendi.

Merces huic præcepto proposita est.

XX. Ubi hæc parochus sigillatìm exposuerit, deinceps consideret quodnam præmium, quàmque consentaneum iis propositum sit, qui divino huic præcepto obediunt; nam in eo fructus est maximus, ut diù vivant: propterea quòd digni sunt, qui beneficio quàm diutissimè perfruantur, cujus memoriam perpetuò conservant. Cùm igitur, qui parentes colunt, iis gra-

(1) Ps. 119. 7.

tiam referant, à quibus lucis et vitæ usuram habent, jure et meritò vitam ad summam senectutem perducunt.

Hæc præmissa merces explicanda.

XXI. Tum adjungenda est divinæ promissionis illustris explanatio : neque enim solùm sempiternæ ac beatæ, sed hujus etiam, quam in terris agimus, vitæ usus promittitur : cujus sententiæ interpres est divus Paulus cùm inquit : (1) Pietas ad omnia utilis est promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ.

Non exigua est hæc merces.

XXII. Nec verò hæc merces aut exigua est, aut contemnenda, etiamsi sanctissimis viris, ut (2) Job, ut (3) David, ut (4) Paulo mors fuerit optabilis, et (5) ærumnosis ac miseris hominibus vitæ propagatio sit injucunda : nam illorum verborum adjunctio, Quam Dominus Deus tuus dabit tibi, non modò temporis diuturnitatem ad vivendum ; sed otium, quietem, incolumitatem ad benè vivendum pollicetur : nam in Deuteronomio non solùm inquit : Ut longo vivas tempore ; sed illud etiam addit : (6) Ut benè sit tibi ; quod deindè ab Apostolo (7) repetitum est.

Hâc mercede non gaudent multi obedientes filii, cur.

XXIII. Hæc autem bona eis suppetere dicimus, quorum pietati Deus gratiam referat : aliter enim divini promissi fides et constantia non erit : cùm interdùm, qui majorem pietatem parentibus præstiterunt, iis vita brevior sit : quibus id quidem contigit.

Prima ratio. Vel quòd iis optimè consulitur, qui priùs vitam excedunt, quàm à virtutis et officii reli-

(1) 1 *Tim.* 4. 8. — (2) *Job.* 3. — (3) *Ps.* 119. 5. — (4) *Phil.* 1. 17. — (5) 2 *Cor.* 5. 2. *et d.* — (6) *Deut.* 5. 16. — (7) *Ephes.* 6. 3.

gione discedant : (1) rapiuntur enim, ne malitia mutet intellectum eorum, aut ne fictio decipiat animam illorum.

Secunda. Vel quia, dum pernicies et rerum omnium perturbatio impendet, è corporibus evocantur, ut communium temporum acerbitatem evadant. A facie enim malitiæ, inquit propheta, (2) collectus est justus, quod fit ne eorum aut virtus, aut salus periclitetur, cùm à mortalibus flagitiorum pœnas repetit Deus.

Tertia. Vel ne tristissimis temporibus ex propinquorum, amicorumque calamitatibus acerbissimos luctus sentiant.

Nota. Quare metuendum est majorem in modum, cùm viris bonis immatura mors accidit.

Ingrati filii graviter puniendi.

XXIV. Ac quemadmodum, iis, qui grati in parentes sunt, officii merces et fructus est à Deo propositus, sic ingrati et impii filii gravissimis pœnis reservantur; scriptum est enim : (3) Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur. Et : (4) Qui affligit patrem et fugat matrem, ignominiosus est et infelix. Et : (5) Qui maledicit patri suo vel matri, extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris. Et : (6) Oculum, qui subsannat patrem, et qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi de tôrrentibus, et comedant eum filii aquilæ. Qui parentibus injuriam intulerunt, multos fuisse legimus, in quibus ulciscendis Dei iracundia exarsit : non enim Davidem inultum reliquit, sed sceleri debitas pœnas dedit Absalon, (7) quem ob ejus scelus, tribus hastis transfixum punivit.

(1) *Sap.* 4. 10, 11.—(2) *Isa.* 57. 1.—(3) *Exod.* 21, 16, 17. *Lev.* 20, 9.—(4) *Prov.* 14. 26. — (5) *Ibid.* 20. 20. — (6) *Ibid.* 30. 17.—(7) *Reg.* 18. 14

Sacerdotibus non obedientes ut puniantur.

XXV. De iis verò, qui sacerdotibus non obtemperant, scriptum est: (1) Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo et decreto judicis morietur homo ille. *Vide Clem. Epist. 3. sub initio. Item Epist. primam etiam sub initio. Ambros. lib. 2. Offic. cap. 24. Hieronym. Epist. 1. post mad. Vide item. 11. quæst. 3. cap* 11, 12, 13.

Officia parentum in filios.

XXVI. Et quemadmodum divinâ lege sancitum est ut parentibus filii honorem habeant, ut pareant, ut obsequantur; sic parentum propria officia sunt, atque munera, ut sanctissimis disciplinis ac moribus filios imbuant, iisque optima dent vivendi præcepta, ut ad religionem instructi et parati, Deum sanctè, inviolatèque venerentur; quod à parentibus Susannæ (2) factum esse legimus. Itaque sacerdos parentes commoneat, ut se liberis magistros præbeant virtutis, æquitatis, continentiæ, modestiæ et sanctitatis.

Tria cavenda parentibus.

XXVII. Triaque præsertim declinent, in quibus sæpè offendere consueverunt.

Primum. Primùm ne quid acerbius in liberos aut loquantur, aut statuant; quod Apostolus, in Epistolâ ad Colossenses ità præcipit: (3) Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant; nam periculum est ne fracto, abjectoque animo sint, dum omnia timent. Quare illud præcipiat, ut nimiam severitatem effugiant, malintque liberos corrigere, quàm ulcisci.

Secundum. Deindè, si qua culpa commissa est, cùm

(1) *Deut.* 17. 12.—(2) *Dan.* 13. 3.—(3) *Col.* 3. 21.

necessaria sit castigatio, et objurgatio, ne quid liberis per indulgentiam dissolutè remittant: sæpè enim filii parentum nimiâ lenitate et facilitate depravantur; quamobrem à dissolutâ indulgentiâ deterreat, exemplo (1) Heli summi sacerdotis, qui, quòd in liberos indulgentior fuerat, maximo supplicio est affectus.

Tertium. Postremò, ne quod fœdissimum est, in filiorum educatione ac doctrinâ, præposita consilia ineant: etenim permulti in hàc unâ cogitatione curâque versantur, ut pecunias, ut lautum et amplum patrimonium liberis relinquant: quos non ad religionem, non ad pietatem, non ad bonarum artium disciplinam, sed ad avaritiam et ad rem familiarem augendam cohortantur: nec de filiorum existimatione et salute sunt solliciti, dummodò pecuniosi sint et perdivites: quo quid dici, aut cogitari turpius potest? ità fit, ut ad illos non tam rerum copias, quàm sua scelera et flagitia transferant: quibus tandem non ad Cœlum se duces præbent, sed ad inferorum supplicia sempiterna. Sacerdos igitur optimis præceptis parentes instituat, eosque ad (2) Tobiæ exemplum ac similem virtutem excitet? ut, cùm filios ad Dei cultum et sanctimoniam probè erudierint, ab iis etiam amoris, et observantiæ et obsequii uberrimos fructus capiant.

DE QUINTO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT VI.

Quàm utile sit hoc præceptum explicare.

I. Non occides. Magna illa, quæ pacificis hominibus proposita est, felicitas: (3) quoniam Filii Dei vocabuntur, pastores maximè commovere debet, ut præcepti

(1) 1 *Reg.* 2. 3. *et* 4.—(2) *Tob.* 4.—(3) *Matth.* 5. 9.

hujus disciplinam fidelibus diligenter accuratèque tradant : nam ad conciliandas hominum voluntates, nulla melior ratio iniri potest, quàm si ejusmodi præcepti lex rectè explicata, ab omnibus, ità ut oportet, sanctè servetur : quoniam tum sperare licet, ut summâ animi consensione conjuncti homines concordiam et pacem maximè colant.

Quàm necessarium.

II. Sed quàm necesse sit præceptum hoc explicari ex eò perspicitur, quòd, immensâ illâ universæ terræ inundatione factâ, hoc unum in primis est, quod Deus hominibus interdixit : (1) Sanguinem, inquit, requiram animarum vestrarum de manu cunctarum bestiarum et de manu hominis. In Evangelio etiam, quo primùm veteres leges à Domino explicatæ sunt, in iis hæc prima est, de qua apud sanctum Matthæum ità scriptum est : (2) Dictum est enim : Non occides, et reliqua, quæ hâc de re eo ipso loco deinceps commemorantur.

Ut audiendum est hoc præceptum.

III. Fideles præthereà attentè libenterque præceptum hoc audire debent ; si enim ejus vis spectatur, ad vitam cujusque tuendam valet : quoniam iis verbis, Non occides, homicidium omninò interdictum est.

Hoc præceptum auditu jucundum.

IV. Itaque singuli homines tantâ cum voluptate animi illud accipere debent, proindè ac si, irâ Dei propositâ, gravissimisque aliis pœnis, nominatìm prohibitum sit, ne quis eorum lædatur : ergo ut præceptum hoc auditu jucundum est, ità ejus peccati cautio, quod præcepto prohibetur, jucunditatem habere debet.

(1) *Gen.* 9. 5.—(2) *Matth.* 5. 21. *et d.*

Duo hic præcipiuntur.

V. Cùm autem hujus legis vim Dominus explicaret, in eo duo contineri ostendit.

Alterum, ne occidamus, quod à nobis fieri vetitum est.

Alterum, quod facere jubemur, ut concordi amicitiâ, charitateque inimicos complectamur, pacem habeamus cum omnibus, cuncta denique incommoda patienter feramus.

Quæ cædes non hìc prohibeantur.

VI. In eo autem, quod cædes prohibentur, illud primùm docendum est, quæ sint cædes ejusmodi quæ hâc præcepti lege non vetentur.

Prima. Nam bestias occidi prohibitum non est: quoniam si illis vesci à Deo hominibus est concessum, fas item est illas occidi: quâ de re ità sanctus (1) Augustinus: Cùm audimus, inquit, Non occides: non accipimus hoc dictum esse de frutetis, quia nullus est eis sensus: nec de irrationabilibus animalibus, quia nullâ nobis ratione sociantur.

Secunda. Alterum permissum cædis genus est, quod ad eos magistratus pertinet, quibus data est necis potestas, quâ ex legum præscripto judicioque in facinorosos homines animadvertunt et innocentes defendunt; quo in munere dum justè versantur, non modò ii cædis non sunt rei, sed huic divinæ legi, quæ cædes vetat, maximè obediunt. Cùm enim legi huic finis is propositus sit, ut hominum vitæ, salutique consulatur, magistratuum item, qui legitimi sunt scelerum vindices, animadversiones eòdem spectant, ut audaciâ et injuriâ suppliciis repressâ, tuta sit hominum vita. Quare (2)

(1) *De Civit. Dei lib.* 1. *c*, 20 *item. de morib. Manich. lib.* 2. *c.* 13, 14, 15.—(2) *Ps.* 100. 8.

David : In matutino, inquit, interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem. *August. Epist.* 154. *et citat.* 23. *quæst.* 5. *cap. de occidendis. Item Epist.* 54. *et citatur ibid. cap. non est iniquitatis. Vide adhuc ibid alia capita et divi Thomæ* 2. 2. *quæst.* 64. *art.* 2. *et quæstione* 108. *art.* 3.

Tertia. Quâ ratione ne illi quidem peccant, qui justo bello, non cupiditate, aut crudelitate impulsi, sed solo publicæ utilitatis studio, vitam hostibus adimunt. *August. de Civitate Dei, cap.* 26. *citatur* 23. *quæst.* 5. *capite miles. vide. item. de bello. D. Thomæ.* 2. 2. *quæst.* 40. *art.* 4.

Quarta. Sunt prætereà ejusmodi cædes, quæ nominatìm jussu Dei fiunt. Levi filii non peccaverunt, qui unâ die tot millia hominum occiderunt, quâ cæde factâ, sic ad eos locutus est Moyses:(1) consecrastis manus vestras hodie Domino.

Quinta. Neque verò hujus præcepti reus est, qui non spontè, neque meditatò, sed fortuitò hominem occidit : quâ de re in Deuteronomii libro ità est : (2) Qui percusserit proximum suum nesciens, et qui heri et nudius tertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur, sed abiisse cum eo simpliciter in silvam ad ligna cædenda, et in succisione lignorum securis fugerit manu, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit et occiderit, etc. Hæ cædes ejusmodi sunt, quæ quia non voluntate, neque de industriâ inferuntur, propterea non omninò in peccatis numerantur : quod S. Augustini (3) sententiâ comprobatur. Ab-

(1) *Ex.* 32. 29.—(2) *Deut.* 19. 4. *et seq.*—(3) *Vide August. Epist.* 154. *et citatur* 23. *q.* 1. *c. de occidendis ; item vide multa capita dist.* 5. *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 64. *a.* 8. *Trid. sess.* 14. *de reform. c.* 7.

sit enim, inquit, ut ea quæ aut propter bonum, aut licitum facimus, si quid per hæc præter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur.

Duo casus notandi.

VII. In quo tamen duabus de causis peccari potest; altera, si quis in re injustâ occupatus, hominem occiderit, exempli causâ.

Prior. Si quis gravidam mulierem pugno, vel calce percuteret, ex quo abortus sequeretur, fuisset quidem illud præter percussoris voluntatem, non tamen præter culpam, cum illi non licet ullo modo gravidam mulierem percutere.

Posterior. Altera, si, non omnibus circumspectis, negligenter et incautè aliquem occiderit.

Sexta cædes non prohibita.

Quâ etiam ratione, si quis salutis suæ defendendæ causâ, omni adhibitâ cautione, alterum interemerit, hâc lege non teneri satìs apparet.

Quæ cædes hìc prohibeatur.

VIII. Atque hæ quidem quas modò commemoravimus, cædes sunt, quæ hoc legis præcepto non continentur; quibus exceptis, reliquæ omnes prohibentur, sive homicidam quis spectet, sive qui occiditur, sive modos quibus cædes fit.

Quibus occidere prohibitum est.

IX. Nam quod ad eos pertinet, qui cædem faciunt, nemo planè excipitur; non divites, non potentes homines, non domini, non parentes: sed delectu omni et discrimine remoto, occidere vetitum est omnibus.

Quos occidere non licitum.

X. Si verò ii spectantur, qui interficiuntur, ad om-

nes hæc lex pertinet: nec quisquam est tam humilis et abjectæ conditionis homo, quin legis hujus vi defendatur.

Seipsum occidere nulli licet.

XI. Neque verò seipsum interficere cuipiam fas est: cùm vitæ suæ nemo ità potestatem habeat, ut suo arbitratu mortem sibi consciscere liceat; ideòque legis hujus verbis non ità præscriptum est; ne alium occidas, sed simpliciter: Ne occidas.

Quilibet modus occidendi prohibitus.

XII. Sin autem multiplicem cædis faciendæ modum attendimus, nemo est qui excipiatur; non solùm enim suis cuiquam manibus, aut ferro, aut lapide, aut baculo, aut laqueo, aut veneno vitam homini eripere non licet: sed consilio, ope, auxilio, vel aliâ quâcumque ratione id fieri prorsùs vetitum est.

Nota. In quo summa tarditas, stuporque Judæorum fuit, qui crederent se hoc præceptum servare, si manus tantùm à cæde abstinerent.

Nulli irasci, nedum quemquam occidere, licet.

XIII. Sed homini christiano, qui interprete Christo, didicit hanc legem spiritualem esse, nempe quæ non manus solùm puras, sed animum etiam castum, sincerumque nos habere docet, illud non satìs omnino est, quod illi satis cumulatè se præstare arbitrabantur; nam ne irasci quidem cuiquam licere, in Evangelio traditum est; cùm dicat Dominus: Ego autem dico vobis: (1) Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio, qui autem dixerit fratri suo: Raca, reus erit consilio; qui autem dixerit: Fatue, reus erit gehennæ ignis. *De irâ vide Basil. hom.* 10. *Chrysostom. hom.*

(1) *Matth.* 5. 22.

29. *ad populum Antioch. Divi Thomæ* 2. 2. *quæst.* 158. *per totam.*

Explicatur locus Evangelii.

XIV. Ex quibus verbis perspicuum est cum culpâ non carere qui fratri succenseat, quamvis iram animo inclusam contineat: qui verò ejus iræ significationem aliquam dederit graviter peccare, at multò gravius, qui non vereatur durè fratrem accipere et ei convicium facere. *Vide Aug. de sermon. Dom. in monte lib.* 1. *divi Thomæ* 2. 2. *quæst.* 158. *art.* 3.

Ira non prohibita, quæ?

XV. Et quidem hoc verum est, si nulla subsit irascendi causa; nam iræ causa quæ à Deo, legibusque conceditur, ea est, cùm in eos animadvertimus, qui nostro imperio, potestatique parent, si in eis sit culpa, christiani enim hominis ira non à carnis sensibus, sed à Spiritu Sancto proficisci debet: cùm nos (1) templa Sancti Spiritûs, in quibus Jesus Christus habitet, esse conveniat.

Perfecta hujus præcepti observatio.

XVI. Multa prætereà sunt à Domino tradita, quæ ad perfectam hujus legis rationem pertinent, qualia illa sunt, (2) non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram: et ei qui vult tecum in judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium: et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo alia duo. *Vide August. Epist.* 5. *ad Marcellum et de serm. Domini in monte, libro* 2. *cap.* 20.

Quàm multi peccent contrà hoc præceptum.

XVII. Ex his, quæ jam commemorata sunt, animad-

(1) 1 *Cor.* 6. 19—(2) *Matth.* 5.

vertere licet quàm proclives sint homines ad ea peccata, quæ hoc præcepto vetita sunt, quàmve multi reperiantur, qui, si minùs manu, animo saltem cædis scelus committunt.

Officium parochi.

XVIII. Et quoniam huic tam periculoso morbo remedia in sacris Litteris adhibita sunt, parochi est officium ea diligenter fidelibus tradere.

Homicidium quantum crimen.

XIX. Præcipuum autem illud est, ut intelligant, quàm nefarium sit peccatum, hominis cædes: idque vel plurimis, maximisque sanctarum Litterarum testimoniis perspici potest; usquè enim adeò homicidium detestatur Deus in sanctis Litteris, (1) ut à bestiis, hominum cædis pœnam se repetiturum dicat: ac belluam, quæ hominem læserit, occidi jubeat.

Nota. Neque aliquam ob causam à sanguine hominem abhorrere voluit, nisi ut omni ratione à nefariâ hominis cæde et animum et manus abstineret.

Homicidæ Deum ipsum impetunt.

XX. Sunt enim homicidæ humani generis, atque adeò naturæ hostes acerbissimi: qui, quantùm in eis est, universum Dei opus evertunt, cùm hominem tollant, cujus causâ is omnia, quæcumque procreata sunt, se fecisse testatur: imò verò in Genesi cùm prohibitum sit hominem occidi; quia illum Deus ad imaginem suam et similitudinem creavit, insignem Deo injuriam is facit, quasique violentas illi manus afferre videtur, qui ejus imaginem è medio tollit.

(1) *Gen.* 9. 5, 6.

Quàm propensus homo ad cædem.

XXI. Hoc divinâ animi cogitatione meditatus David gravissimè de sanguinariis hominibus conquestus est illis verbis : (1) Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, neque simpliciter dixit : Occidunt; sed, Effundunt sanguinem : quæ verba, ad detestabilis illius sceleris amplificationem, immanemque illorum crudelitatem ostendendam, protulit : utque declararet imprimis, quàm præcipites illi diabolico quodam impulsu ad id facinus ferantur dixit : Veloces pedes eorum.

Finis et scopus hujus præcepti.

XXII. Jam verò, quæ in hoc præcepto servanda esse Christus Dominus jubet, eò spectant, ut pacem cum omnibus habeamus : inquit enim, cùm hunc locum interpretaretur : (2) Si offers munus tuum ad altare et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversùm te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade priùs reconciliari fratri tuo; et tunc veniens, offeres munus tuum et quæ sequuntur.

Charitas catholica præcipitur.

XXIII. Quæ ità à parocho explicabuntur, ut doceat, sine ullà exceptione omnes charitate complectendos esse : ad quam in hujus præcepti explicatione fideles, quàm maximè poterit incitabit : quòd in eo proximi diligendi virtus maximè eluceat.

Odium vetatur.

XXIV. Cùm enim odium hoc præcepto apertè vetetur, (3) quoniam qui fratrem suum odit, homicida est : certè illud consequitur, ut amoris et charitatis præceptum detur.

(1) *Psal.* 13. 5.—(2) *Matth* 5. 14. — (3) *Joan.* 3 15.

charitatis

Charitatis officia præcipiuntur.

Cùmque hâc lege de charitate et amore præceptum sit, tum omnium etiam illorum officiorum, atque actionum, quæ charitatem ipsam consequi solent, præcepta traduntur.

Patientia.

Charitas (1) patiens est, inquit divus Paulus; patientia igitur nobis præcipitur, (2) in quà nos animas nostras possessuros esse Salvator docet.

Beneficentiæ officia.

XXV. Beneficentia deindè charitatis comes est et socia; quoniam (3) charitas benigna est.

Benignitatis autem, atque beneficentiæ virtus latè patet, ejusque officium in iis rebus maximè versatur, ut pauperibus suppeditemus res necessarias, cibum esurientibus, sitientibus potum demus, nudos vestiamus: et quò quisquis opis nostræ magis indiget, eò in illum plùs liberalitatis conferamus.

Beneficentia ergà inimicos exercenda.

XXVI. Hæc beneficentiæ, et bonitatis officia, quæ per se sunt illustria, eò fiunt illustriora, si inimicis præstentur; ait enim Salvator: (4) Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: quod etiam Apostolus monet illis verbis: (5) Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi; hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus: noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

Mansuetudo et lenitas.

XXVII. Denique, si charitatis legem spectemus.

(1) 1 *Corinth.* 13. 4 —(2) *Luc.* 21. 19.—(3) 1 *Cor.* 13.4.—(4) *Matth.* 5. 44.—(5) *Rom.* 12. 20.

quæ benigna est; omnia quæcumque ad mansuetudinem, lenitatem, aliasque id generis virtutes pertinent, officia colere, eâ lege præscribi intelligemus.

Præcipuum charitatis officium, injurias condonare.

XXVIII. At verò longè omnium præstantissimum officium, quod charitatis plenissimum est, in quo maximè nos exercere convenit, illud est, ut injurias quas accepimus æquo animo remittamus, atque condonemus; quod ut planè efficiamus, sæpè nos divinæ Litteræ, (1) ut anteà dictum est, monent, atque hortantur, cùm non beatos solùm eos dicant, qui ità prorsùs faciunt.

Nota. Sed erratorum etiam veniam iisdem à Deo datam affirment; qui verò hoc ipsum facere negligunt, aut omninò recusant, illam non consequuntur.

Injuriarum oblivio inculcanda.

XXIX. Sed quoniam ulciscendi libido hominum mentibus ferè insita est, parochus maximam in eo diligentiam ponat necesse est, ut injuriarum oblivisci, easque remittere christianum hominem oportere, non doceat solùm, sed penitùs etiam fidelibus persuadeat; cùmque hâc ipsâ de re apud sacros scriptores multa fiat mentio, eos consulat ad refellendam illorum pertinaciam, qui in ulciscendi cupiditate, animo obstinato sunt, atque obfirmato. Argumenta in promptu habeat, quæ illi Patres gravissima, et ad eam rem maximè accommodata piè adhibuerunt. *Vide quæ citantur numero* 28.

(1) *Vid. Deut.* 32. 35. *item* 1. *Reg.* 25. 32, 33. *item*, 26. 6, 7, 8, 9. *item*, 2 *Reg.* 19, 20. *Psal.* 7. 5. *Eccl.* 28. *per totum Isa.* 58. 6. *Matth.* 6. 14. *et in Evangelio passim. Vide item, Tertull. in Apol. c.* 31 *et* 37. *Aug. in Joan. Tract.* 81. *lib.* 50, *hom.* 6. *item, serm.* 1 *et* 168, *de tempore*

Tria ad hoc argumenta.

XXX. Verùm hæc potissimùm tria explicanda sunt. *Primum.* Primum est, ut qui se injuriam accepisse putat, ei maximè persuadeatur, illum detrimenti, aut injuriæ præcipuam causam non fuisse, quem ipse ulcisci cupit. Sic admirabilis ille Job fecit, qui à Sabæis hominibus, à Chaldæis et à dæmone graviter læsus, nullâ tamen eorum habità ratione, ut vir rectus et homo admodum pius, rectè, pièque iis verbis usus est: (1) Dominus dedit, Dominus abstulit.

Dei bonitas in pœnis instigandis.

XXXI. Itaque patientissimi illius viri oratione, et exemplo christiani homines sibi persuadeant quod verissimum est, omnia quæcumque in hâc vitâ patimur à Domino, qui justitiæ omnis misericordiæque parens est et auctor, proficisci. Neque verò ille nos, quæ ejus est immensa benignitas, ut inimicos punit, sed uti filios corrigit et castigat.

Qui nos insequuntur, ut habendi.

XXXII. Nec profectò, si rectè animadvertimus, in hisce rebus homines aliud omninò sunt, nisi ministri et quasi satellites Dei; et quanquam homo potest malè aliquem odisse, pessimèque illi cupere, tamen ei, nisi permissu Dei, nocere nullo modo potest. Hâc ratione adductus Joseph, (2) fratrum impia consilia; sic David (3) injurias sibi è Semeï illatas æquo animo tulit.

Ad hanc item rem illud argumenti genus valdè pertinet, quod sanctus (4) Chrysostomus graviter, atque eruditè pertractavit, neminem scilicet, nisi à seipso lædi; nam qui se injuriosè tractatos esse opinantur, si

(1) *Job.* 1. 21.—(2) *Gen.* 45. 5.—(3) *Reg.* 16. 10.—(4) *Chrysost.* 3. *in hom. quod nemo læditur nisi à seipso.*

rem rectâ secum viâ reputent, comperient profectò, nullam se ab aliis injuriam, aut damnum accepisse; etsi enim, quibus ipsi læduntur, ea exstrinsecùs eveniunt, tamen se maximè ipsi offendunt, cùm animum odio, cupiditate, invidiâ nefariâ contaminant.

Secundum argumentum.

Alterum est, quod duo præcipua commoda complectitur, quæ ad illos pertinent, qui pio ergà Deum studio adducti, injurias libenter remittunt.

Prius commodum.

Quorum primum illud est quòd (1) aliena debita remittentibus promisit Deus fore ut ipsi etiam peccatorum veniam impetrent: ex quo promisso, quàm gratum illi sit hoc pietatis officium, facilè apparet.

Alterum commodum.

Alterum commodum est, quòd nobilitatem quamdam et perfectionem assequimur, quoniam (2) condonandis injuriis, quodammodò Dei similes efficimur, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.

Tertium argumentum.

Postremò explicanda sunt incommoda illa, in quæ nos tùm incidimus, cùm injurias, quæ nobis illatæ sunt, condonare nolumus. Itaque parochus illis, qui sibi in animum inducere non possunt, ut inimicis ignoscant, ob oculos ponat, odium, non solùm peccatum grave esse, sed etiam diuturnitate peccandi gravius inhærere.

Odii perversitas.

XXXIII. Cùm enim is, in cujus animo hic affectus insederit, inimici sui sanguinem sitiat, illius ulciscendi

(1) *Matth.* 18. 33.—(2) *Ibid.* 5. 45, 48.

spe plenus, dies noctesque in perenni quàdam malæ mentis agitatione ità versatur, ut nunquam à cædis aut nefariæ alicujus rei cogitatione cessare videatur : quo fit ut is vel nunquam, vel maximo negotio ad id impellatur, ut aut prorsùs ignoscat, aut aliqua saltem ex parte injurias remittat.

Nota. Quare meritò vulneri comparatur, cui telum infixum hæret.

Odii assecla.

XXXIV. Multa prætereà incommoda et peccata sunt, quæ hoc uno odii peccato, quasi vinculo quodam, juncta tenentur; ideòque divus Joannes in hanc sententiam ità dixit : (1) Qui fratrem suum odit, in tenebris ambulat et nescit quò eat : quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus; itaque sæpiùs labatur necesse est. Etenim quo pacto fieri potest, ut dicta aliquis, aut facta illius probet quem oderit? Hinc temeraria et iniqua judicia existunt, iræ, invidiæ, obtrectationes et alia ejusmodi, quibus illi quoque implicari solent, qui aut cognatione, aut amicitià juncti sunt.

Nota. Itaque sæpè fit ut ex uno peccato multa existant.

Odium est peccatum diabolicum.

XXXV. Neque injurià dicitur, hoc peccatum esse diaboli; quandoquidem (2) ipse ab initio homicida fuit. Quamobrem Dei Filius Dominus noster Jesus Christus, cùm sibi mortem pharisæi afferre cuperent, (3) illos à patre diabolo genitos esse dixit.

Remedia adversùs odium.

XXXVI. Sed præter hæc quæ dicta sunt, undè sceleris hujus detestandi rationes peti possunt, alia quoque remedia, et ea profectò maximè opportuna, sanctarum Litterarum monumentis tradita sunt.

(1) 1 *Joan.* 2. 11.—(2) *Joan.* 8. 44.—(3) *Ibid.*

Primum. Ac primum omnium remedium et maximum est Salvatoris nostri exemplum, quod ad imitandum nobis proponere debemus: is enim, cùm ne minima quidem peccati suspicio in eum cadere posset, virgis cæsus, spinis coronatus et cruci denique affixus, eam habuit orationem plenissimam pietatis: (1) Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Cujus (2) aspersionem sanguinis testatur Apostolus, meliùs loquentem, quàm Abel.

Secundum. Alterum autem remedium ab Ecclesiastico propositum est, ut mortem atque illum judicii diem recordemur: (3) Memorare, inquit ille, novissima tua, et in æternum non peccabis; quæ sententia eòdem spectat, ac si dicat: Illud sæpè etiam atque etiam cogita, brevi fore, ut mortem obeas; proindè, quia tali tempore tibi optatissimum erit et maximè necessarium summam Dei misericordiam impetrare, eam tibi ob oculos jam nunc perpetuòque proponas, necesse est: ità enim fiet ut immanis illa ulciscendi cupiditas tibi exhauriatur, cùm ad misericordiam Dei implorandam nullum aptius majusve remedium invenias quàm oblivionem injuriarum et amorem in eos qui te aut tuos, re, aut ratione violârint.

DE SEXTO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT VII.

NON MOECHABERIS.

Cur hoc ordine collocetur hoc præceptum.

I. Quoniam viri et uxoris vinculum arctissimum est, et nihil utrique jucundius accidere potest, quàm intelligere se mutuo quodam et singulari amore diligi;

(1) *Luc.* 3. 34.—(2) *Heb.* 12. 24.—(3) *Eccl.* 7. 40.

contrà nihil molestius, quàm sentire à se debitum et legitimum amorem aliò transferri, rectè quidem, atque ordine illam, quæ hominis vitam à cæde tuetur, legem hæc, quæ de mœchiâ, sive adulterio est, consequitur, ut sanctam illam et honorabilem matrimonii conjunctionem, undè magna charitatis vis existere solet, nemo ullo adulterii scelere violare, aut dirimere audeat.

Cautè explicandum est hoc præceptum.

II. Sed tamen in hâc ipsâ re explicandâ cautus admodùm sit parochus et prudens, et tectis verbis rem commemoret, quæ moderationem potiùs desiderat, quàm orationis copiam: verendum est enim, ne, dùm is latè atque copiosè nimis explicare studet quibus modis homines ab hujus legis præscripto discedant, in illarum rerum sermonem fortè incidat, undè excitandæ libidinis potiùs materia, quàm restinguendæ illius ratio emanare solet.

Divisio præcepti.

III. Sed quoniam hoc præcepto multa continentur, quæ prætermittenda non sunt, ea suo loco explicabuntur à parochis.

Prior pars prohibens.

Ejus igitur duplex vis est: altera, quâ disertis verbis adulterium vetatur. *Vide 32. q. 4. c. meretrices. item ibid. multa alia capita Item S. Ambros. de Abraham, cap. 4. Hieron. contrà Jovinian. lib. 1. et lib. 2. item in cap. 5 Epist. ad Galatas, ad illa verba (Manifesta autem); item in cap. 5. ad Ephes. ad hæc verba (Viri, diligite). August. de bono conjug. cap. 16. et lib. 22. contrà Faustum, cap. 47, 48; item in quæst. Deut. q. 37. ad cap. 23. iterùm Ambr. in serm. de S. Joan. qui sic incipit. Diximus superiore Dominicâ, est 65. item Gregor. in Moral. lib. 12*

cap. 21. *divi Thom.* 1, 2. *q.* 100. *art.* 5, *et* 2. 2. *q.* 122. *art.* 6.

Altera pars præcipiens.

Altera, quæ eam sententiam inclusam habet, ut animi corporisque castitatem colamus.

Quid sit adulterium.

IV. Ut autem ab eo, quod prohibitum est, docendi initium sumatur; Adulterium est legitimi tori injuria, sive alienus sive proprius ille sit; etenim si maritus cum muliere solutâ rem habet, suum ipse torum violat: si verò solutus vir alienam cognoscat uxorem, adulterii labe torus alienus inquinatur.

Hic omnis et impura libido prohibetur.

V. Hoc verò adulterii interdicto omnia prohiberi D. Ambrosius (1) et Augustinus (2) auctores sunt, quæcumque inhonesta sunt et impudica.

Hoc præceptum confirmant Scripturæ.

VI. In hanc sententiam hæc verba accipienda esse, ex sacris Litteris tum veteris, tum novi Testamenti licet colligere; nam præter adulterium, alia libidinis genera apud Moysen puniuntur. Est Judæ in Genesi (3) judicium in nurum suam. Est præclara illa in Deuteronomio Moysis lex, (4) ne de filiabus Israel ulla esset meretrix. Extat prætereà Tobiæ ad filium ejusmodi adhortatio: (5) Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione. Ecclesiasticus item: (6) Erubescite, inquit, à respectu mulieris fornicariæ. In Evangelio etiam Christus Dominus inquit: (7) De corde exire adulteria et fornicationes quæ coinquinant hominem. Apostolus verò

(1) *Amb. lib.* 1. *officior. c. c.* 50. *in fine.*—(2) *Aug. quæst.* 71. *super Exod.*—(3) *Gen.* 38. 24.—(4) *Deut.* 23. 17.—(5) *Tob.* 4. 12.—(6) *Eccl.* 41. 25.—(7) *Matth.* 15. 19

Paulus hoc vitium sæpè multis gravissimisque verbis detestatur : (1) Hæc est, ait, voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis vos à fornicatione; et : (2) Fugite fornicationem; et : (3) Ne commisceamini fornicariis. (4) Fornicatio autem, inquit, et omnis immunditia aut avaritia nec nominetur in vobis; et : (5) Neque fornicarii, neque adulterii, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt.

Cur adulterium prohibeatur præcipuè.

VII. Præcipuè verò ob eam rem adulterium disertè vetitum est, quia præter turpitudinem, quæ illi cum aliis intemperantiæ generibus communis est, injustitiæ quoque peccatum non solùm in proximum, sed etiam in civilem societatem adjunctum habet.

Est illud autem certum, qui se à cæterarum libidinum intemperantiâ non abstinet, eum ad hanc, quæ adulterii est, incontinentiam facilè labi.

Etiam intima animi libido hìc prohibetur.

VIII. Quare hoc adulterii interdicto facilè intelligimus omne impuritatis et impudicitiæ genus quo polluitur corpus, prohiberi; immò verò omnem intimam animi libidinem hoc præcepto vetitam esse, tum ipsius legis vis significat, quam spiritualem esse constat, tum Christus Dominus docuit illis verbis : (6) Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis : ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo.

Observanda parochis.

IX. Hæc sunt, quæ fidelibus publicè tradenda duximus, si tamen ea addantur, quæ à sanctâ Tridentinâ

(1) 1 *Thessal.* 4. 3 —(2) 1 *Cor.* 6. 18.—(3) *Ibid.* 5. 9. —(4) *Eph.* 5. 3.—(5) 1 *Cor.* 6. 9.—(6) *Matth.* 5. 27, 28.

synodo (1) in adulteros et eos qui scorta et pellices alunt, decreta sunt: prætermissis multis aliis, ac variis impudicitiæ et libidinis generibus, de quibus privatim unusquisque à parocho admonendus erit, ut temporis et personarum ratio postulabit.

Castitas unicuique pro suo statu servanda.

X. Sequitur nunc, ut ea explicentur quæ jubendi vim habent. Docendi igitur sunt fideles, ac vehementer hortandi, ut pudicitiam et continentiam omni studio colant, (2) mundentque se ab omni inquinamento carnis, et spiritûs perficientes sanctificationem in timore Dei.

In primis autem admonendi sunt, quamvis castitatis virtus in eorum hominum genere magìs eluceat, qui pulcherrimum illud ac planè divinum virginitatis propositum sanctè et religiosè colunt, tamen iis etiam convenire, qui vel cælibem vitam agunt, vel matrimonio juncti, à vetitâ libidine puros se et integros servant.

Remedia paranda adversùs libidines.

XI. Quoniam verò multa à sanctis (3) Patribus tradita sunt quibus docemur domitas habere libidines, et coercere voluptates, ea parochus studeat populo accuratè exponere, atque in hâc traditione diligentissimè versetur.

Remedia contrà cogitationes impuras.

XII. Hæc autem ejusmodi sunt, partìm quæ in cogitatione consistunt, partìm quæ in actione. Quod in cogitatione remedium positum est, id in eo maximè versatur, ut intelligamus,

(1) *Sess.* 24. *c.* 24. *de reform.*—(2) 2 *Cor.* 7. 1.—(3) *Vide D. Thom.* 2. 2 *q.* 151. *Trid* 24. *de matrim. c.* 3. *et sess.* 25 *de regular.*

Primum. Quanta sit hujus peccati turpitudo et pernicies : quâ cognitâ, facilior fiet ejus detestandi ratio ; perniciosum verò scelus esse intelligi ex eo potest, quoniam propter hoc peccatum è Dei regno pelluntur, atque exterminantur homines : quod malorum omnium ultimum est.

Secundum. Et hæc quidem calamitas omnium scelerum communis est : illud autem hujus peccati proprium, quòd qui fornicantur, in sua ipsi corpora peccare dicuntur, ex sententiâ Apostoli itâ scribentis : (1) Fugite fornicationem ; omne enim peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est : qui autem fornicatur, in corpus suum peccat ; quod ob eam causam dictum est, quoniam illud injuriosè tractat, cùm ejus violat sanctitatem. Quâ de re ad Thessalonicenses itâ D. Paulus : (2) Hæc est, inquit, voluntas Dei, sanctificatio vestra : ut abstineatis vos à fornicatione, ut sciat unusquisque vestrûm vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum.

Tertium. Deindè id quod scelestius est, si homo christianus meretrici turpiter se dedat, membra quæ Christi sunt, ea meritricis facit ; itâ D. Paulus ait : (3) Nescitis quoniam corpora vestra, membra sunt Christi ? tollens ergò membra Christi, faciam membra meretricis ? absit : an nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur ?

Quartum. Est prætereà homo christianus, ut idem testatur, (4) templum Spiritûs Sancti : quod violare nihil aliud est, nisi ab eo Spiritum Sanctum ejicere.

(1) 1 *Cor.* 6. 18. — (2) 1 *Thess.* 4. 3. — (3) 1 *Cor.* 6. 15. — (4) 1 *Cor.* 6. 19.

Adulterii gravis injustitia.

XIII. In adulterii autem scelere magna inest iniquitas: si enim, ut vult Apostolus, qui matrimonio juncti sunt, ità eorum alter alterius potestati mancipatus est, ut (1) neuter sui corporis potestatem jusque habeat, sed mutuo quodam sint inter se quasi servitutis vinculo ità devincti, ut vir ad uxoris voluntatem, contràque uxor ad viri nutum voluntatemque se accommodare debeat; certè si alteruter corpus suum, quod est alieni juris, ab eo cui illud adstrictum est, disjungit, is admodùm iniquus est et nefarius.

Adulterii turpitudo insignis.

XIV. Et quoniam infamiæ metus et ad ea, quæ jussa sunt, vehementer incitat homines, et à vetitis magnoperè deterret, docebit parochus adulterium hominibus insignem turpitudinis notam inurere. Nam sacris Litteris ità proditum est: (2) Qui adulter est, propter cordis inopiam, perdet animam suam: turpitudinem et ignominiam congregat sibi, et opprobrium illius non delebitur.

Adulterorum supplicium.

XV. Verùm hujus sceleris magnitudo ex supplicii severitate facilè perspici potest: adulteri enim, lege à Domino in veteri Testamento prescriptâ, (3) obruebantur lapidibus; quin etiam ob unius libidinem, non solùm qui scelus admisit, sed universa interdùm civitas, ut de Sichimitis (4) legimus, deleta est.

Puniti adulterii exemplum.

XVI Multa divinæ animadversionis exempla in sa-

(1) 1 *Cor.* 7. 4.—(2) *Prov.* 6. 52.—(3) *Levit.* 20. 10. *Joan.* 8. 5.—(4) *Genes.* 34. 25.

cris Litteris prodita sunt, quæ ad deterrendos à nefariâ libidine homines parochus colligere poterit, ut Sodomæ, (1) et reliquarum finitimarum urbium interitus; (2) Israelitarum, qui fornicati sunt cum filiabus Moab in deserto, supplicium; (3) Benjamitarum deletio.

Adulteri excæcantur, et ad omnia inepti fiunt.

XVII. Qui verò mortem effugiunt, intolerabiles tamen dolores, ac pœnarum cruciatus, quibus sæpè plectuntur, non effugiunt. Nam mente cæci, quæ pœna gravissima est, ità fiunt, ut neque Dei, neque famæ, neque dignitatis, neque filiorum denique, vitæque suæ rationem habeant, hocque pacto adeò nequam et inutiles fiunt, ut nihil grave committi eis debeat, et ad nullum ferè officii munus idonei sint.

Exempla. Hujus rei exempla à Davide et Salomone petere nobis licet : quorum alter, (4) postquàm adulteratus est, repentè suî dissimillimus, ex mitissimo crudelis extitit, ut Uriam optimè de se meritum morti obtulerit; alter (5) cùm se totum in mulierum libidinem profudisset, ità à verâ Dei religione sese avertit, ut alienos deos sequeretur. Aufert igitur, ut Oseas dixit, (6) hoc peccatum cor hominis, sæpèque obcæcat.

Antidota libidinis.

XVIII. Nunc ad ea remedia veniamus, quæ in actione consistunt.

Primum.

Quorum primum illud est, ut otium maximè fugiamus, in quo Sodomitæ homines, ut est apud Ezechielem, (7) cùm hebescerent, in spurcissimum illud nefariæ libidinis scelus præcipites lapsi sunt.

(1) *Gen.* 19. 24.—(2) *Num.* 25. 4.—(3) *Jud.* 20 —(4) 2 *Reg.* 11, 12.—(5) 3 *Reg.* 15. (6) *Oseæ* 4. 11.—(7) *Ezech.* 16.

Secundum.

Deindè crapula magnoperè est vitanda. Saturavi eos, inquit Propheta (1) et mœchati sunt; quoniam venter expletus ac saturatus libidinem parit, hoc ipsum illis verbis Dominus significavit: (2) Attendite vobis, ne fortè graventur corda vestra in crapulâ et ebrietate. Hoc item Apostolus: (3) Nolite, inquit, inebriari vino, in quo est luxuria.

Tertium.

Sed maximè animus ad libidinem oculis inflammari solet, quò pertinet illa Christi Domini sententia: (4) Si oculus tuus scandalizat te, erue eum et projice abs te. Multæ præter eà sunt prophetarum de eadem re voces, ut est apud Job: (5) Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Sunt multa deniquè, ac penè innumerabilia exempla malorum, quæ ex oculorum aspectu ortum habuerunt: sic (6) David, sic rex Sichem (7) peccavit: hocque item pacto senes (8) illi Susannæ calumniatores deliquerunt.

Quartum.

Elegantior item ornatus, quo oculorum sensus valdè excitatur, occasionem libidini non parvam sæpè præbet; ideòque Ecclesiasticus monet: (9) Averte faciem tuam à muliere comptâ.

Notet pastor.

Cùm igitur mulieres in nimio ornatûs studio versentur, non alienum erit, si parochus aliquam in eo diligentiam adhibeat, ut eas interdùm moneat, objurgetque verbis, quæ hoc de genere gravissima apostolus Petrus ità protulit: (10) Mulierum non sit extrinsecùs ca-

(1) *Hieron.* 5. 7.—(2) *Luc.* 21. 34.—(3) *Ephes.* 5. 18.—(4) *Matth.* 5. 29.—(5) *Job.* 31. 1. —(6) 1 *Reg.* 11.—(7) *Gen* 34. 2 —(8) *Dan.* 13. 8.—(9) *Ecc.* 8. 9. — (10) 1 *Petr.* 3. 3.

pillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus. Divus Paulus item: (1) Non in tortis, inquit, crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosâ: multæ enim auro et margaritis adornatæ, ornamenta mentis et corporis perdiderunt.

Quintum.

Hoc autem libidinis incitamentum, quòd è vestium exquisito ornatu existere solet, alterum sequitur, quod est turpis obscœnique sermonis: nam verborum obscœnitate, quasi face quâdam subjectâ, adolescentum accenduntur animi: (2) Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala, inquit Apostolus: hocque ipsum cùm maximè efficiant delicatiores et molliores cantus, ac saltationes, ab iis quoque diligenter cavendum est.

Sextum.

Quo in genere numerantur item libri obcœnè et amatoriè scripti: qui ità vitandi sunt, ut imagines, quæ aliquam turpitudinis speciem præ se ferunt, cùm ad turpes rerum illecebras, inflammandosque adolescentum animos vis in illis sit maxima. Sed parochus in primis curet ut, quæ de iis à sacrosancto Tridentino concilio (3) piè, religiosèque constituta sunt, ea sanctissimè serventur.

Septimum. Octavum. Nonum. Decimum. Undecimum.

Hæc verò omnia, quæ commemorata jam sunt, si magno adhibito studio, curâque vitentur, omnis ferè libidinis materia tollitur; sed ad illius vim opprimendam maximè valent frequens confessionis et eucharistiæ usus, tùm assiduæ ac piæ quidem ad Deum preces, cum eleemosynis atque jejunio conjunctæ.

(1) 1 *Tim.* 2. 9. — (2) 1 *Cor.* 15. 33. — (3) *Sess.* 25. *decreto de invocat. et ven. et sacris imagin.*

Castitatem dat Deus petentibus.

XIX. Est enim castitas (1) donum Dei, quod rectè petentibus non denegat; (2) nec patitur nos tentari supra id quod possumus.

Alia antidota.

XX. Corpus autem non jejuniis modò et iis præsertìm quæ sancta Ecclesia instituit, sed vigiliis etiam, piis peregrinationibus, atque aliis afflictationum generibus exercendum est, sensuumque appetitiones reprimendæ, in iis enim atque aliis ejusmodi rebus maximè cernitur temperantiæ virtus: in quam sententiam ad Corinthios ità divus Paulus scribit: (3) Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam, et paulò post: Castigo, inquit, corpus meum et in servitutem redigo, ne forlè cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. Et alio loco: (4) Carnis curam ne feceritis in desideriis.

DE SEPTIMO DECALOGI PRÆCEPTO.

CAPUT VIII.

Vetus Ecclesiæ mos hoc præceptum inculcandi.

I. NON FURTUM FACIES. Veterem hunc Ecclesiæ morem fuisse, ut hujus præcepti vis et ratio inculcaretur auditoribus, indicat illa apud Apostolum objurgatio eorum qui cæteros ab iis vitiis maximè deterrerent, quibus ipsi cumulati reperiebantur; Qui enim, inquit, (5)

(1) 1 *Cor.* 7. 7. *ibid.* 10. 13. — (2) *Vide Tertull. de Monog. in fine Nazian. orat.* 3. *Basil. de virg. ultra medium Chrysostom. et Hieron. in c.* 16. *Matth. Aug libro* 6. *Confess. cap.* 11.—(3) 1 *Cor.* 9, 25.—(4) *Rom.* 13. 14.— (5) *Rom.* 2. 21.

alium

alium doces, te ipsum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris?

Istius moris utilitas.

II. Quo doctrinæ bono non solùm frequens illorum temporum peccatum corrigebant, sed etiam turbas ac lites sedabant, aliasque malorum causas, quæ furto commoveri solent.

Parochorum officia hâc in parte.

III. In iis et delictis, et delictorum incommodis, atque calamitatibus cùm nostra etiam hæc ætas miserè versetur, ad exemplum sanctorum Patrum et christianæ disciplinæ magistrorum, parochi hunc urgebunt locum et assiduè, ac diligenter hujus præcepti vim, ac sententiam explicabunt.

Amor Dei in nos quantus hinc eluceat.

IV. Ac primùm officium et diligentiam suam conferent ad declarandum Dei infinitum amorem ergà genus humanum, qui non modò illis duobus interdictis: Non occides, non mœchaberis, quasi præsidiis et vitam, corpusque nostrum et famam, existimationemque tueatur; sed etiam hoc præcepto: Non furtum facies, tanquàm custodiâ quâdam externas res, ac facultates muniat, atque defendat: quam enim hæc verba subjectam habent notionem, nisi eam, quam suprà diximus, cùm de aliis præceptis loqueremur? vetare videlicet Deum, bona hæc nostra, quæ in ejus tutelâ sunt, à quoquam auferri, aut violari. *Vid. D. Thom.* 1, 2. *q.* 100. *art.* 3. *et* 2. 2. *q.* 122. *art.* 6.

Quàm libenter huic præcepto obediendum.

V. Quod divinæ legis beneficium quò majus est, eò nos in ipsius beneficii auctorem Deum gratiores esse oportet. Et quoniam et habendæ, et referendæ gratiæ

nobis optima ratio proposita est, ut non tantùm præcepta libenter, auribus accipiamus, sed etiam re ipsâ probemus, ad hoc colendum præcepti officium fideles excitandi et inflammandi sunt.

Duas in partes dividitur hoc præceptum.

VI. Est autem hoc præceptum, quemadmodùm superiora, divisum in duas partes, quarum altera quæ furtum vetat, apertè est enunciata: alterius sententia et vis, quo jubemur benigni et liberales esse in proximos, in priore occulta est et involuta. De priore igitur, prius dicetur: Non furtum facies.

Quid hìc per furtum intelligatur.

VII. In quod illud animadvertendum est, furti nomine non id modò intelligi, cùm occultè ab invito domino aliquid aufertur; sed etiam cùm aliquid alienum contrà voluntatem scientis domini possidetur, nisi fortè existimandum est eum, qui furtum prohibeat, rapinas factas per vim et injuriam non improbare; cùm extet illud Apostoli: (1) Rapaces regnum Dei non possidebunt; quorum omnem rationem et consuetudinem fugiendam esse idem scribit Apostolus. *Vide Augustinum quæst.* 71. *in Exod. et citatur* 32. *q.* 4. *cap. Meretrices.*

Rapina furto est deterior.

VIII. Quanquàm verò majus peccatum (2) rapinæ sint, quàm furtum; quæ præter rem, quam alicui adimunt, prætereà vim afferunt: et majorem imponunt ignominiam. *Vide divum Thom.* 2. 2. *q.* 66. *art.* 4 *et* 9. *item* 14. *q.* 4. *c. pœnale.*

Nomen furti cur hìc usurpatur.

IX. Mirandum tamen non est, quòd leviori hoc furti

(1) 1 *Cor.* 6. 10. —(2) *Ibid d.* 5. 10.

nomine notatum sit divinæ legis præceptum, non rapinæ; id enim summâ ratione factum est, quia furtum latiùs patet et ad plura pertinet, quàm rapinæ: quas tantummodò illi facere possunt, qui potentiâ et viribus præstant.

Nota. Quanquàm nemo non videt, exclusis ejusdem generis levioribus peccatis, graviòra etiam facinora prohiberi.

Variæ fùrti species.

X. Variis autem nominibus notatur injusta possessio et usus rerum alienarum, ex varietate eorum quæ, et invitis et insciis dominis, auferuntur.

Furtum.

Nam si privatum quid privato adimitur, furtum dicitur.

Peculatus.

Si surripitur publico, peculatus appellatur.

Plagiatum.

Plagiatum vocant, si homo liber, vel servus alienus in servitutem adducitur.

Sacrilegium.

Si verò sacra res eripitur, nominatur sacrilegium; quod facinus maximè nefarium, ac scelestum adeò in mores inductum est, ut bona quæ necessariò et sacrorum cultui, et Ecclesiæ ministris et pauperum usui piè ac sapienter fuerant attributa, in privatas cupiditates perniciosasque libidines convertantur.

Furandi voluntas prohibetur.

XI. Sed præter ipsum furtum, id est externam actionem furandi, etiam animus et voluntas Dei lege prohibetur.

Nota. Est enim spiritualis lex, quæ animum, fontem cogitationum et consiliorum inspicit. De corde enim,

inquit Dominus apud sanctum Matthæum, (1) exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia.

Furtum est grave scelus.

XII. Sed quàm grave scelus furtum sit, ipsa naturæ vis et ratio satìs ostendit: est enim justitiæ contrarium quæ suum cuique tribuit. Nam bonorum distributiones et assignationes, jam indè ab initio, jure gentium constitutas, divinis etiam et humanis legibus confirmatas, ratas esse oportet, ut unusquisque, nisi humanam societatem tollere velimus, ea teneat, quæ ei jure obtigerunt; nam, ut Apostolus ait, (2) neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.

Mala quæ furtum sequuntur.

XIII. Etsi hujus sceleris importunitatem et immanitatem permulta declarant, quæ furtum consequuntur.

Fiunt enim judicia temerè et inconsultò, multa de multis.

Erumpunt odia.

Suscipiuntur inimicitiæ.

Existunt interdùm acerbissimæ innocentium hominum damnationes.

Restitutio facienda necessariò.

XIV. Quid dicemus de eâ necessitate, quæ divinitùs imposita est omnibus satisfaciendi ei, cui aliquid ademptum sit? Non enim, inquit Augustinus, remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. *Epist.* 54.

Restitutio factu difficilis.

XV. Quæ restitutio, cùm quis assueverit ex alienis locupletari, quantam habeat difficultatem, præter id.

(1) *Matth.* 15. 19.—(2) 1 *Cor.* 6. 10.

quod unusquisque et ex aliorum consuetudine, et de suo sensu judicare potest, ex testimonio Habacuc prophetæ licet intelligere; inquit enim: (1) Væ ei, qui multiplicat non sua usquequò et aggravat contrà se densum lutum.

Nota. Lutum appellat densum, rerum alienarum possessionem, undè emergere et expedire se homines difficilè possint.

Furtorum multa sunt genera.

XVI. Furtorum autem tam multa sunt genera, ut ea dinumerare sit difficillimum: quare de his duobus furto et rapinis, dixisse satis erit; ad quæ, tanquàm ad caput, reliqua quæ dicemus referuntur. Ad ea igitur detestanda et ad fidelem populum à scelesto facinore deterrendum, conferent omnem curam ac diligentiam parochi.

Furtum faciunt.

XVII. Verùm hujus generis partes persequamur.

Primò. Sunt igitur fures etiam, qui furto sublatas res emunt, vel aliquo modo inventas, occupatas aut ademptas retinent; ait enim sanctus Augustinus: (2) Si invenisti et non reddidisti, rapuisti.

Nota. Quòd si rerum dominus nullâ ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda.

Nota. Quæ ut restituat, qui adduci non potest, eâ re facilè probat, se undiquè ablaturum omnia, si possit.

Secundò. Eodem se alligant scelere, qui in emendis vendendisque rebus fraudes adhibent et vanitatem orationis: horum fraudes vindicabit Dominus.

Nota. Graviores et iniquiores in hoc furtorum genere sunt ii, qui fallaces et corruptas merces vendunt, pro

(1) *Habac.* 1. 6. — (2) *Lib. 50. hom. Hom. 9. et de verbis Apost. ser.* 19.

veris et integris; quive pondere, mensurâ, numero, ac regulâ decipiunt emptores: est enim in Deuteronomio: (1) Non habebis in sacculo diversa pondera: et in Levitico · (2) Nolite facere iniquum aliquid in judicio, in regulâ, in pondere, in mensurâ: statera justa et æqua sint pondera; justus modius, æquusque sextarius. Est et alio loco: (3) Abominatio est apud Dominum pondus, et pondus; statera dolosa non est bona.

Tertiò. Furtum etiam apertum est operariorum, et artificum, qui totam et integram mercedem exigunt ab iis quibus ipsi justam ac debitam operam non dederunt.

Quartò. Nec verò distinguuntur à furibus servi dominorum, rerumque custodes infidi, quin etiam eò sunt detestabiliores quàm reliqui fures, qui clavibus excluduntur, quòd furaci servo nihil domi obsignatum, aut occlusum esse potest.

Quintò. Furtum præctereà facere videntur, qui fictis simulatisque verbis, quive fallaci mendicitate pecuniam extorquent, quorum eò gravius est peccatum, quòd furtum mendacio cumulant.

Sextò. Illi quoque in furum numero reponendi sunt, qui cùm ad privatum aliquod, vel publicum officium conducti sunt, nullam vel parvam operam navantes, munus negligunt, mercede tantùm, ac pretio fruuntur.

Septimò. Reliquam furtorum multitudinem, à solerti avaritiâ, quæ omnes pecuniæ vias novit, excogitatam, persequi longum est et, ut diximus, difficillimum; itaque de rapinis, quod est alterum horum scelerum caput, dicendum videtur.

Nota. Si priùs monuerit parochus christianum populum, ut meminerit illius Apostoli sententiæ: (4) Qui

(1) *Deut.* 2. 5. 13.—(2) *Lev.* 19. 85.—(3) *Prov.* 20. 23.—(4) 1 *Tim.* 6. 9.

volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli. Nec ullo sibi loco patiatur excidere præceptum hoc: (1) Quæcumque vultis ut faciant vobis homines et vos facite illis; et illud cogitent perpetuò: (2) Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquandò alteri facias.

Prima rapinæ species.

XVIII. Rapinæ igitur patent latiùs. Nam qui debitam operariis mercedem non persolvunt, sunt rapaces, quos sanctus Jacobus ad pœnitentiam invitat illis verbis: (3) Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis; cujus pœnitentiæ causam subjungit: Ecce enim merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat; et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introïvit: quod genus rapinarum in (4) Levitico, in (5) Deuteronomio, apud (6) Malachiam et apud (7) Tobiam vehementer improbatur.

Secunda. In hoc crimine rapacitatis includuntur qui, quæ Ecclesiæ præsidibus et magistratibus debentur vectigalia, tributa, decimas et reliqua hujus generis non dissolvunt, vel intervertunt et ad se transferunt.

Tertia. Hùc etiam referuntur fœneratores in rapinis acerrimi et acerbissimi, qui miseram plebem compilant, ac trucidant usuris.

Usura quid sit.

XIX. Est autem usura, quidquid præter sortem, et caput illud quod datum est, accipitur, sive pecunia sit, sive quidvis aliud, quod emi, aut æstimari possit pecunia: sic enim apud Ezechielem scriptum est: (8)

(1) *Matth.* 7. 12. — (2) *Tob.* 4. 16. — (3) *Jac.* 5. 1. — (4) *Lev.* 19. 13.— (5) *Deut.* 24. 14.— (6) *Mal* 3. 5.—(7) *Tob.* 4. 15.—(8) *Ezech.* 18. 8.

Usuram et superabundantiam non acceperis; et Dominus apud Lucam: (1) Mutuum date, nihil indè sperantes.

Usura facinus odiosum.

XX. Gravissimum semper fuit hoc facinus etiam apud gentes et maximè odiosum. Hinc illud, Quid fœnerari? quid hominem, inquit, occidere? Nam qui fœnerantur, bis idem vendunt, aut id vendunt, quod non est. *De usurâ vide* 14. *quæst.* 1. *et quæst.* 4. *passim. Vide item titulum de Usuris in decretalibus et divi Thomæ* 2. 2. *quæst.* 78. *item Ambrosium libro de Tobiâ cap.* 14.

Quarta rapinæ species.

Item rapinas faciunt nummarii judices, qui venalia habent judicia, et pretio muneribusque deliniti optimas tenuiorum et egentium causas evertunt.

Quinta. Fraudatores creditorum et inficiatores, quique sumpto temporis spatio ad solvendum, suâ, vel alienâ fide merces emunt, neque fidem liberant, damnabuntur eodem crimine rapinarum, quorum etiam delictum gravius est, quòd mercatores, illorum destitutionis, ac fraudationis occasione, magno detrimento civitatis vendunt omnia cariùs; in quos illa Davidis sententia videtur convenire: (2) Mutuabitur peccator et non solvet.

Sexta. Quid de locupletibus dicemus iis, qui ab illis qui solvendo non sunt, quod commodârunt, exigunt acerbiùs et pignora etiam ea auferunt contrà Dei interdictum, quæ ad eorum corpus tuendum sunt necessaria? inquit enim Deus: (3) Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentum antè solis occasum reddas ei; ipsum enim est solum, quo operitur indumentum car-

(1) *Luc.* 6. 35.—(2) *Psal.* 35. 21.—(3) *Exod.* 22 26.

nis ejus, nec habet aliud, in quo dormiat: si clamaverit ad me exaudiam eum, quia misericors sum. Horum exactionis acerbitatem jure rapacitatem, atque adeò rapinas appellabimus. *Titulum habes de pignor. in Decretal. lib.* 3. *ut tit.* 21. *vide Amb. lib.* 5. *de offic. cap.* 6.

Septima. Ex numero eorum, qui raptores dicuntur à sanctis Patribus, sunt, qui in frugum inopiâ comprimunt frumentum, faciuntque ut suâ culpâ carior, ac durior sit annona: quod etiam valet in rebus omnibus ad victum et ad vitam necessariis, ad quos illa Salomonis pertinet execratio: (1) Qui abscondit frumenta maledicetur in populis. Quos, suorum scelerum admonitos, parochi liberiùs accusabunt, ac propositas illis peccatis pœnas explicabunt uberiùs.

De restitutione.

XXI. Hæc de vetitis: nunc ad jussa veniamus: in quibus satisfactio, vel restitutio primum locum habet; peccatum enim non remittitur, nisi restituatur ablatum.

Qui restituere teneantur.

XXII. Sed quoniam non is solùm qui furtum fecit, ei cui furatus est id debet restituere, sed omnes præterea, qui furti participes fuerunt, hâc lege restitutionis tenentur; aperiendum est, qui sint illi, qui hanc satisfaciendi, vel restituendi necessitatem effugere non possint.

Primò, imperantes.

Sunt autem plura hominum genera, ac primum est eorum qui furari imperant; qui non modò sunt ipsi furtorum socii et auctores, sed etiam in illo furum genere deterrimi.

(1) *Prov.* 11. 26.

Secundò, suasores.

Alterum genus par voluntate primis, potestate dispar, in eodem tamen furum gradu ponendum eorum, qui cùm jubere non possint, suasores sunt, atque impulsores furtorum.

Tertiò, consentientes.

Tertium genus est eorum, qui cum furibus consentiunt.

Quartò, participantes.

Quartum genus est eorum, qui participes furtorum, indè lucrum ipsi etiam faciunt; si lucrum dicendum est, quod, nisi resipuerint, eos addicit æternis cruciatibus, de quibus sic loquitur David: (1) Si videbas furem, currebas cum eo.

Quintò, non prohibentes.

Quintum genus est furum, qui cùm furta possint prohibere, tantùm abest ut illis occurrant et obsistant, ut eorum licentiam permittant, atque concedant.

Sextò, non indicantes.

Sextum genus est eorum qui cùm et furtum factum, et ubi factum sit, certò sciant et non indicant rem; sed eam se scire dissimulant.

Septimò, custodes furti.

Postremum genus est, quod omnes complectitur furtorum adjutores, custodes, patronos, quique illis receptaculum præbent, ac domicilium; qui omnes et satisfacere debent iis, quibus aliquid detractum est, et ad illud necessarium officium vehementer cohortandi sunt.

(1) *Psal.* 49. 18.

Octavò. Ne hujus quidem sceleris omninò sunt expertes approbatores furtorum et laudatores.

Nonò. Nec verò etiam ab eâdem culpâ sunt alieni filii-familias et uxores, qui pecunias à patribus et viris surripiunt.

De operibus misericordiæ

XXIII. Jam verò huic præcepto illa subjecta sententia est, ut pauperum et inopum misereamur, eorumque difficultates et angustias nostris facultatibus et officiis sublevemus; quod argumentum quia sæpissimè et copiosissimè tractandum est, petent ea parochi ex virorum sanctissimorum (1) Cypriani, (2) Joannis Chrysostomi, (3) Gregorii Nazianzeni et aliorum libris, qui de eleemosynâ præclarè scripserunt et quibus huic muneri satisfaciant.

Motiva ad suadenda opera misericordiæ.

XXIV. Sunt enim inflammandi fideles ad studium et alacritatem opitulandi iis, quibus alienâ misericordiâ vivendum est.

Primum. Sunt verò etiam docendi quantam habeat necessitatem eleemosyna, ut videlicet re et operâ nostrâ in egentes simus liberales, verissimo illo argumento quòd summo judicii die detestaturus sit eos Deus, et sempiternis ignibus addicturus, qui eleemosynæ officia prætermiserint, ac neglexerint: illos autem collaudatos in patriam cœlestem introducturus, qui benignè fecerint indigentibus. Est utraque Christi Domini ore pronunciata sententia: (4) Venite benedicti Patris mei,

(1) *Cyp. lib. de opera et eleemos.* — (2) *Chrysost. hom.* 32. *ad popul. Antioch. et hom.* 33 *et* 24. *in Matth. vide etiam hom* 16. 37. *ad popul. Antioch.* — (3) *Nazianz. orat. de pauperum amore. August. sermon.* 50 *et* 227 *de tempore. item hom.* 18. 19. 28. 45.—(4) *Matth.* 25. 34. 41.

possidete paratum vobis regnum; et, Discedite à me, maledicti, in ignem æternum.

Secundum. Utentur præterea sacerdotes accommodatis illis ad persuadendum locis: (1) Date et dabitur vobis.

Tertium. Proferent Dei promissum, quo nihil uberius, nihil magnificentius ne cogitari quidem potest. (2) Nemo est, qui reliquerit, etc. qui non accipiet centies tantùm nunc in tempore hoc et in seculo futuro vitam æternam.

Quartum. Adjicient illud, quod à Christo Domino dictum est: (3) Facite vobis amicos de mammonâ iniquitatis, ut, cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.

Mutuò dandum est gratis.

XXV. Hujus verò necessarii muneris partes exponent, ut qui largiri non possunt egentibus, quo vitam sustentent, saltem commodent pauperi, juxtà Christi Domini præscriptum: (4) Mutuum date, nihil indè sperantes. Atque hujus rei felicitatem beatus David expressit: (5) Jucundus homo, qui miseretur, et commodat.

Ad subveniendum pauperibus laborandum.

XXVI. Est autem christianæ pietatis, nisi sit aliundè facultas benè merendi de iis, quibus ad victum alienâ misericordiâ opus est, vitandi etiam otii causâ, labore, operâ, ac manibus ea quærere, quibus inopum indigentiam levare possint. Ad id omnes suo exemplo hortatur in Epistolâ ad Thessalonicenses Apostolus illis verbis: (6) Ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos. Item ad eosdem; (7) Operam detis, ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis et operemini

(1) *Luc.* 6. 38.—(2) *Marc.* 10. 19.—(3) *Luc.* 16. 9.—(4) *Id.* 6. 36.—(5) *Ps.* 111. 5.—(6) 2 *Thess.* 3. 7.—(7) 1 *Thes.* 4. 11.

manibus vestris, sicut præcipimus vobis. Et ad Ephesios: (1) Qui furabatur, jam non furetur; magìs autem laboret operando manibus, quod bonum est, ut habeat undè tribuat necessitatem patienti.

Frugaliter vivendum.

XXVII. Est etiam frugalitati consulendum, parcendumque bonis alienis, ne cæteris graves, aut molesti simus, quæ temperantia sanè quàm elucet in omnibus apostolis, sed maximè eminet in divo Paulo, cujus illud est ad Thessalonicenses: (2) Memores estis, fratres, laboris nostri et fatigationis, nocte et die operantes, ne quem vestrûm gravaremus, prædicavimus in vobis Evangelium Dei. Atque idem alio loco Apostolus: In labore et fatigatione nocte et die operantes, ne quem vestrûm gravaremus.

Quomodò in rapinas et furta insurgendum.

XXVIII. Sed ut ab universo hoc genere nefariorum facinorum abhorreat fidelis populus, parochis à prophetis petere et à reliquis divinis Libris sumere par erit detestationem furtorum et rapinarum, et horribiles minas à Deo propositas eis, qui illa scelera committunt. Clamat (3) Amos propheta: Audite hoc, qui conteritis pauperem, et deficere facitis egenos terræ, dicentes: quando transibit mensis, et venundabimus merces, et sabbatum, et aperiemus frumentum, ut imminuamus mensuram et augeamus siclum, et supponamus stateras dolosas? Sunt in eâdem sententiâ multa apud (4) Jeremiam, in (5) Proverbiis et apud (6) Ecclesiasticum.

Nota. Nec verò dubitandum est quin hæc malorum

(1) *Eph.* 4. 28.—(2) 1 *Thess.* 2. 9.—(3) *Amos.* 8. 4. 5.—(4) *Jer.* 5. 21 *et* 22.—(5) *Prov.* 21.—(6) *Eccl.* 10.

semina, quibus malis opprimitur hæc ætas, magnâ ex parte in his inclusa sint causis.

Ad liberalitatem ut exhortandum.

XXIX. Verùm ut assuescant christiani homines prosequi omni liberalitatis ac benignitatis officio egentes et mendicos, quod ad alteram hujus præcepti partem pertinet; proferent parochi maxima præmia, quæ beneficis et largis, et in hâc et in alterâ vitâ daturum se Deus pollicetur.

Furti aut rapinæ nulla excusatio.

XXX. Sed quia non desunt, qui etiam se in furtis excusent, admonendi sunt, fore ut nullam eorum peccati excusationem accipiat Deus, imò verò futurum, ut illâ purgatione non modò non levetur peccatum, sed mirum in modum augeatur.

Inanis nobilium excusatio.

XXXI. Ecce nobilium hominum non ferendæ deliciæ, qui culpam extenuare sibi videntur, si se affirmarint, non cupiditate, aut avaritiâ ad detrahendum alteri sua defendere, sed tuendæ causâ amplitudinis familiæ et majorum suorum, quorum existimatio, ac dignitas rueret, nisi rerum alienarum accessione fulciretur.

Nobiles ut à rapinis avertendi.

XXXII. Quibus perniciosus error eripiendus est, simulque demonstrandum unam esse rationem conservandi, et amplificandi copias et opes, majorumque gloriam, si Dei voluntati paruerint, si ejus præcepta servârint: quibus contemptis, fundatæ et optimè constitutæ opes evertuntur; reges ex regio solio, et summo gradu honoris præcipites exturbantur: in quorum locum infimi interdùm homines, et qui summo in odio

illis fuerunt, divinitùs vocantur. Incredibile est, quantoperè his succenseat Deus, cujus rei testis est Isaias, apud quem sunt illa Dei verba : (1) Principes tui, infideles, socii furum : omnes diligunt munera, sequuntur retributiones; propter hoc ait Dominus Deus exercituum fortis Israel : Eheu consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis; et convertam manum meam ad te et excoquam ad purum scoriam tuam. *Vide Trident. sess.* 22. *decret. de reform. cap.* 11. *Item conc. Aurel.* 3. *cap.* 13. 22. *Paris.* 1. *cap.* 1. *Turon.* 3. *cap.* 25. *Aurel.* 5. *cap.* 15. *Mogunt. cap.* 6. 11. *Worm. capit.* 75. *Aquisgr. cap.* 88. *Vide et in* 1. 2. *quæst. variis in capit.*

Inanis alia nobilium excusatio.

XXXIII. Non desunt, qui non jam illam afferant causam splendoris et gloriæ, sed victùs et vitæ commodiorem facultatem et elegantiam; qui refellendi sunt, docendique quàm impia sit eorum et actio et oratio, qui ullam commoditatem anteferant Dei voluntati et gloriæ, quam, negligendo ejus præcepta, offendimus mirandum in modum.

Nota. Etsi quæ potest esse in furto commoditas, quod summa incommoda consequantur? Super furem enim, inquit Ecclesiasticus : (2) Est confusio et pœnitentia.

Fur quàm Deo injuriosus.

XXXIV. Sed fac esse, ut cum illis non agatur incommodè, dedecorat fur divinum nomen, repugnat ejus sanctissimæ voluntati, salutaria ipsius præcepta contemnit, quo ex fonte omnis error, omnis improbitas, omnis fluit impietas.

(1) *Isa.* 1. 23 *et d.*—(2) *Eccli* 5. 17.

Pestifera aliorum excusatio.

XXXV. Quid, quòd audire licet interdùm fures, qui nihil se eo peccare contendant, quòd detrahant aliquid locupletibus et copiosis hominibus, qui eâ detractione nihil damni faciant, ne sentiant quidem; misera sanè et pestifera defensio.

Alia damnanda excusatio.

XXXVI. Putat alius satisfactionem suam accipi debere, quòd eam furandi consuetudinem cepit, ut non facilè possit ab illâ mente et actione desistere qui nisi audierit Apostolum dicentem: (1) Qui furabatur, jam non furetur; velit, nolit, etiam consuetudinem capiet æternorum suppliciorum.

Turpissima aliorum excusatio.

XXXVII. Nonnulli sunt qui excusant se occasione datâ, alteri aliquid ademisse; est enim illud tritum sermone proverbium: Fures, qui non sint fieri occasione; qui hâc ratione sunt de nefariâ sententiâ deducendi, resistendum esse pravis cupiditatibus. Nam si continuò est re perficiendum id, quod libido persuaserit, quis modus, quis finis erit scelerum, ac flagitiorum? Turpissima igitur est illa defensio, vel summæ potiùs intemperantiæ et injustitiæ confessio.

Nota. Nam qui dicit, se non ideò peccare, quia nullam habet peccandi occasionem, idem propemodum fatetur se semper oblatâ occasione peccaturum.

Vana alia excusatio.

XXXVIII. Sunt qui furari se dicant ulciscendi causâ, quòd ab aliis eâdem injuriâ sint affecti; quibus ità respondendum est: primùm nemini licere injurias perse-

(1) *Eph.* 4. 28.

qui,

qui, deindè non posse quemquam rei suæ judicem esse; tùm multò minùs concedi, ut pœnas ab aliis repetant eorum quæ alii in eum peccaverunt.

Insana alia excusatio.

XXXIX. Postremò, quidam furtum satìs illâ ratione defensum, tectumque arbitrantur, quòd cùm sint ære alieno oppressi, aliter eo liberari non possint, nisi illud furto dissolvant, quibuscum ità agendum est, nullum esse graviùs æs alienum, et quò magìs prematur humanum genus, quàm debitum illud, cujus in divinà precatione quotidiè meminimus; (1) Dimitte nobis debita nostra; quare illud insanissimi hominis esse, plùs velle Deo debere, id est, plùs peccare, ut quod debet hominibus, dissolvat; multòque præstare conjici in carcerem, quàm mandari suppliciis inferorum sempiternis: longè etiam esse gravius Dei, quàm hominum judicio condemnari; porrò autem supplices ipsos ad Dei opem, ac pietatem confugere debere, à quo, quid opus sit, possint impetrare.

Nota. Sunt alia excusationum genera, quibus parochi prudentes, ac sui officii diligentissimi, facilè poterunt occurrere, ut aliquandò habeant populum (2) sectatorem bonorum operum.

DE OCTAVO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT IX.

Hujus præcepti frequens explicatio necessaria.

NON *loqueris contrà proximum tuum falsum testimonium.*

I. Quantam non modò utilitatem, sed etiam necessitatem habeat assidua hujus præcepti explicatio et officii admonitio, nos divi Jacobi monet auctoritas, illis

(1) *Matt.* 6. 12.—(2) *Tit.* 2. 14.

verbis : (1) Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir ; et idem : Lingua modicum quidem membrum est et magna exaltat : ecce quantus ignis quàm magnam silvam incendit, et quæ sequuntur in eamdem sententiam.

Linguæ vitium latè patens.

II. Quibus duo monemur, primùm latissimè patere hoc linguæ vitium : quod etiam illâ Prophetæ sententiâ confirmatur : (2) Omnis homo mendax : ut propemodùm sit unum hoc peccatum, quod ad omnes homines pertinere videatur.

Linguæ malorum innumerabilium instrumentum.

III. Alterum, indè proficisci mala innumerabilia, cùm sæpè maledici hominis culpâ facultates, fama, vita, animæ salus amittatur, vel ejus qui læditur, quòd contumelias patienter ferre non possit ; sed eas impotenti animo persequatur : vel ejus qui lædit, quòd pravo pudore, et falsâ cujusdam existimationis opinione deterritus adduci non possit, ut illi qui offensus sit, satisfaciat.

Ut excipiendum hoc præceptum.

IV. Quare hoc in loco monendi fideles erunt, ut quantas possunt maximas Deo gratias agant de hoc salutari præcepto non dicendi falsi testimonii : quo non solùm ipsi aliis injuriam facere vetamur ; sed etiam hâc obedientiâ ab aliorum injuriâ prohibemur.

Duæ leges in hoc præcepto.

V. Verùm hoc præcepto eâdem ratione et viâ progrediendum est, quâ in cæteris progressi sumus, ut videlicet animadvertantur in eo duæ leges.

(1) *Jac.* 3. 2.—(2) *Ps.* 115. 11.

Prohibens.

Altera prohibens ne falsum dicatur testimonium.

Præcipiens.

Jubens altera ut, simulatione, fallaciisque sublatis, dicta et facta nostra simplici veritate metiamur. Cujus officii Apostolus Ephesios illis verbis admonuit : (1) Veritatem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia.

Prior præcepti pars quid prohibet.

VI. Sed prior hujus præcepti pars habet hanc rationem, ut quamvis nomine falsi testimonii significetur quidquid, in bonam, vel in malam partem de altero constanter dicatur, sive in judicio, sive extrà judicium : tamen præcipuè prohibeatur illud testimonium, quod in judicio, falsò dicitur à jurato : jurat enim per Deum testis, quod ità testificantis, et divinum nomen interponentis oratio plurimùm fidei habet et ponderis.

Nota. Itaque quia periculosum est hoc testimonium, idcircò præcipuè prohibetur ; juratos enim testes, nisi exceptionibus legitimis excludantur, aut eorum sit aperta improbitas, atque perversitas, ne judex quidem ipse potest rejicere, præsertim cùm extet jussum divinæ legis, (2) ut in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum.

Quis sit dicendus proximus.

VII. Sed ut præceptum fideles planè intelligant, docendi erunt, quid significet hoc PROXIMI vocabulum, in quem falsum testimonium dicere minimè licet. Est autem proximus, ut ex Christi Domini doctrinâ colligitur, quicumque eget operâ nostrâ, sive ille propin-

(1) *Eph.* 4. 15.—(2) *Deut.* 19. 15. *Matth.* 16.

quus sit, sive alienus, sive civis, sive advena, sive amicus, sive inimicus. *Vide August. Epist. 52. ad Macedon. et de cath. ru.lib. cap. 26.*

In hostes falsum dicere nefas.

VIII. Nefas enim est existimare, contrà hostes licere falsum aliquid dicere pro testimonio, quos jussu Dei (1) ac Domini nostri diligere oporteat.

Contrà seipsum falsa dicere non licet.

IX. Quin etiam, quia sibi quisque quâdam ratione proximus est, nemini fas est in se falsum testimonium dicere, quod qui committunt, sibi ipsi notam inurentes ignominiæ ac turpitudinis, et seipsos et Ecclesiam lædunt, cujus sunt membra; quo modo etiam, qui sibi mortem consciscunt, nocent civitati: ità enim est apud sanctum (2) Augustinum: Nec rectè intelligentibus poterat videri non esse prohibitum, ut adversùs seipsum quisquam falsus testis assisteret, eo quòd in præcepto additum fuit: Contrà proximum tuum: Sed non ideò, si adversùs seipsum quisque falsum testimonium dixerit, ab hoc crimine se putet alienum, quando regulam diligendi proximi, à semetipso dilector accepit.

Amici gratiâ falsum testari non licet.

X. Verùm, quia prohibemur proximum lædere falso testimonio, nemo propterea contrarium permitti nobis arbitretur, ut pejerando liceat conciliare ei, qui nobiscum naturâ ac religione conjunctus sit, aliquid utilitatis aut commodi. Nemini enim mendacio et vanitati, multò minùs perjurio studendum est. Quare sanctus Augustinus de mendacio ad Crescentium, *cap.* 12, 13, 14, docet ex Apostoli sententiâ, mendacium in falsis testimoniis numerandum esse, etiamsi in cu-

(1) *Matth.* 5. 44.—(2) *Lib.* 1. *de Civit. Dei*, *cap.* 20.

jusquam falsâ laude dicatur. Nam locum illum tractans, Invenimur autem et falsi testes Dei, si testimonium diximus adversùs Deum, quòd suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt: Falsum, inqnit, testimonium vocat Apostolus, (1) si quis de Christo et quod ad ejus laudem videtur pertinere, mentiatur.

Uni favens, alteri nocet.

XI. Sæpissimè verò etiam contingit, ut, qui alteri favet, obsit alteri; certè errandi causa affertur judici, qui interdùm falsis testibus adductus, contrà jus secundùm injuriam statuit et judicare cogitur.

Reperire falsos testes quàm periculosum.

XII. Nonnunquàm etiam fit, ut, qui ob falsum alicujus testimonium causam judicio vicerit, idque impunè tulerit, exultans iniquâ victoriâ, assuescat corrumpere, et adhibere falsos testes, quorum operâ sperat se posse ad id, quodcumque concupierit, pervenire.

Falsum testari ipsi testi injuriosum.

XIII. Est verò id et ipsi testi gravissimum, quòd et ab eo, quem jurejurando sublevârit et adjuverit, falsus et perjurus agnoscitur: et ipse, quòd ei ex sententiâ succedit scelus, quotidiè majorem exercitationem, et consuetudinem capit impietatis et audaciæ.

Forensium mendacia vetantur.

XIV. Ut igitur testium vanitas, mendacia et perjuria prohibentur, sic et accusatorum et reorum, et patronorum, cognatorum, et procuratorum, advocatorum, et omnium denique qui judicia constituunt.

Falsum testari ubique prohibitum.

XV. Postremò vetat Deus omne testimonium non

(1) 1 *Cor.* 15. 16.

modò in judicio, sed etiam extra judicium, quod alteri incommodum, aut detrimentum possit afferre: Est enim in Levitico, quo loco hæc præcepta iterantur, his verbis: (1) Non facietis furtum, non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum, ut nemini dubium esse possit, quin à Deo omne mendacium hoc præcepto ejectum condemnetur; quod apertissimè testatur David in hunc modum: (2) Perdes omnes qui loquuntur mendacium.

Detractionis vitium detestabile.

XVI. Prohibetur autem hoc præcepto non modò falsum testimonium, sed detestabilis etiam libido, et consuetudo detrahendi alteri: quâ ex peste, incredibile est, quàm multa, et quàm gravia et incommoda, et mala nascantur. Hoc vitium maledicè, et contumeliosè dicendi occultè in alterum, passim improbant divinæ Litteræ. Cum hoc, inquit David, (3) non edebam; et S. Jacobus: (4) Nolite detrahere alterutrum, fratres.

Exemplum. Nec verò præcepta solùm sacræ Litteræ, sed etiam exempla suppeditant, quibus sceleris magnitudo declaratur: Nam et Aman (5) confictis criminibus, adeò incendit in Judæos Assuerum, ut is omnes ejus gentis homines imperârit occidi. Referta est hujusmodi exemplis sacra historia: quorum commemoratione, sacerdotes operam dabunt, ut fideles à rei improbitate deterreant.

Detractores qui sint.

XVII. Ut autem peccati hujus vis, quo de altero detrahitur, omninò perspiciatur,

Primò. Sciendum est, non tantùm adhibitâ calumniâ offendi hominum existimationem.

(1) *Lev.* 19. 11. — (2) *Psaml.* 5. 7. — (3) *Psalm.* 100. 5. — (4) *Jac.* 4 11. — (5) *Esth.* 13.

Secundò. Sed et augendis amplificandisque criminibus, et si quid occultiùs ab aliquo commissum sit, quòd tibi rescitum fuerit, grave, aut turpe sit ad famam, eam rem, qui ubi, quando, quibus non necesse sit, pervulgârit, is obtrectator et maledicus jure dicitur.

Tertiò. Verùm totius obtrectationis nulla capitalior est, quàm eorum, qui catholicæ doctrinæ, ejusque prædicatoribus obtrectant.

Quartò. In simili culpâ sunt, qui malarum doctrinarum, et errorum magistros extollunt laudibus.

Quintò. Nec verò ab horum hominum numero, et culpâ sejunguntur, qui detrahentibus, et maledicentibus hominibus patefacientes aures non reprehendunt obtrectatores, sed illis libenter assentiuntur. Detrahere enim vel detrahentem audire, scribunt SS. Hieronymus et Bernardus, utrum damnabilius sit, non facilè constat; non enim essent qui detraherent, si non adessent qui detrahentes audirent. *S. Hieronym. Epist. ad Nepotianum circà finem div. Bernard. lib 2. de consider. ad Eugen. in fine.*

Sextò. In eodem genere sunt, qui suis artificiis distrahunt homines, et inter se committunt, magnoperèque serendis discordiis delectantur: ut summas conjunctiones ac societates fictis sermonibus dirimentes, amicissimos viros ad immortales inimicitias et ad arma compellant. Hanc pestem sic detestatur Dominus: (1) Non eris criminator neque susurro in populo. Tales erant multi ex consiliariis (2) Saulis, qui ejus voluntatem à Davide alienare et in illum regem incitare conabantur.

Septimò. Assentatores.

Peccant denique in hanc partem blandi homines et

(1) *Lev.* 19. 16.—(2) 1 *Reg.* 24 *et* 26.

assentatores, qui blanditiis et simulatis laudibus influunt in aures et in animos eorum, quorum gratiam, pecuniam et honores aucupantur, dicentes, ut est apud Prophetam : (1) Malum bonum et bonum malum : quos ut arceamus et pellamus à consuetudine nostrâ, monuit nos David illâ oratione : (2) Corripiet me justus in misericordiâ et increpabit me : oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Quanquàm enim isti proximo minimè maledicunt, tamen ei maximè nocent, qui vel laudandis ejus peccatis, afferunt ipsi causam perseverandi in vitiis quandiù vixerit.

Assentatio prior.

Et quidem in hoc genere illa est assentatio deterior, quæ ad proximi calamitatem et perniciem adhibetur; sic Saul, cùm Davidem furori et ferro Philistæorum objicere cuperet, ut occideretur, ei blandiebatur illis verbis : (3) Ecce filia mea major Merob, ipsam dabo tibi uxorem : tantummodò esto vir fortis et præliare bella Domini : sic Judæi insidiosâ oratione Christum Dominum sunt affati : (4) Magister, scimus quia verax es et viam Dei in veritate doces.

Assentatio pessima.

Longè autem perniciosior oratio est amicorum, affinium et cognatorum, quâ ad eos interdùm utuntur assentatoriè, qui mortifero morbo affecti, jam sunt in extremo spiritu : dum affirmant nullum esse tum ei à morte periculum : dum lætum et hilarem esse jubent, eumque à peccatorum confessione, tanquàm à tristissimâ cogitatione, deterrent : dùm denique ejus animum avertunt ab omni curâ et meditatione extremo-

(1) *Isa.* 5. 20. — (2) *Ps.* 140. 5. — (3) 1 *Reg.* 18. 17. — (4) *Matth.* 22. 16. *Marc.* 12. 14.

rum periculorum, in quibus maximè versatur. Quare fugiendum est omne mendaciorum genus, sed illud in primis, quo gravi damno quisquam affici possit.

Nota. Plenissimum verò impietatis est mendacium, cùm quis in religionem, vel de religione mentitur.

Octavò, libelli famosi auctor.

Sed etiam illis maledictis et probris graviter offenditur Deus, quæ committuntur libellis, quos famosos vocant, et aliis hujus generis contumeliis. *De libellis famosis. Vide bullam Pii V.* 147. *datam anno* 1572, *et bullam Gregorii XIII.* 4. *datam eodem anno.*

Mendacium jocosum prohibetur.

XVIII. Præterea joco vel officii causâ fallere mendacio, etsi nemo in illo vel damnum, vel lucrum fecerit, tamen omninò indignum est; ità enim nos Apostolus admonet: (1) Deponentes mendacium, loquimini veritatem. *Vide D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 3 *et* 4.

Nota rationem.

Nam in eo est ad frequens, graviusque mendacium, magna proclivitas: et ex jocosis mendaciis capiunt homines mentiendi consuetudinem, undè veniunt in opinionem, non esse veraces, quamobrem, ut fidem faciat eorum oratio, necesse habent jurare perpetuò.

Omnis simulatio prohibetur.

XIX. Postremò, priore parte hujus præcepti simulatio repudiatur; nec modò quæ simulatè dicuntur, sed quæ ità fiunt, cum scelere conjuncta sunt; tàm enim verba quàm facta, notæ, ac signa quædam sunt eorum quæ sunt in animo cujusque, ob eamque causam Dominus sæpè pharisæos arguens, (2) hypocritas appel-

(1) *Eph.* 4. 25.—(2) *Matth.* 15. 7; 23. 14, 15: 23. 29. *etc.*

lat. Et hæc de priore præcepti lege, quæ ad vetandum spectat. *Vide D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 211. *per totam.*

Altera præcepti pars.

XX. Nunc explicemus, quid in alterâ jubeat Dominus. Pertinet autem hæc præcepti vis et ratio ad id, ut justè et ex legibus forensia judicia exerceantur, neve occupent homines et usurpent judicia.

Judex nequit non subditum judicare.

XXI. Non enim fas esset alienum servum judicare, (1) ut scribit Apostolus, ne re et causâ incognitâ, sententiam ferant : quo in vitio fuit sacerdotum et scribarum consilium; (2) qui de sancto Stephano judicârunt, quod item peccatum fuit magistratûs Philippensium, de quibus inquit Apostolus : (3) Cæsos nos publicè indemnatos, homines romanos miserunt in carcerem, et nunc occultè nos ejiciunt. *Vide in* 6. *lib.* 5. *titul.* 7. *de privilegiis, cap.* 1. *et ibidem lib.* 2. *tit.* 2. *de foro competenti.*

Judicibus quid præcipiendum.

XXII. Ne condemnent innocentes, aut nocentes absolvant, ne pretio, aut gratiâ, ne odio, aut amore moveantur. Sic enim Moyses seniores admonet, quos populi judices constituerat. (4) Quod justum est, judicate, sive civis sit ille, sive peregrinus, nulla erit distantia personarum, itâ parvum audietis, ut magnum : nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est.

Sontes interrogati juridicè mentiri non possunt.

XXIII. De reis autem et sontibus, vult eos Deus verum confiteri, cùm ex judicii formulâ interrogantur;

(1) *Rom.* 14. 6. — (2) *Act.* 7. 59. — (3) *Ibid.* 16. 37. — (4) *Deut.* 1. 16.

est enim testimonium, ac prædicatio quædam illa confessio laudis, et gloriæ Dei, ex ipsius Josue sententiâ, qui Acham ad veri confessionem adhortatus, inquit: (1) Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel. *Vide D. Thom. 2. 2. quæst. 96. per totos 4 articulos.*

De testibus hìc agendum.

XXIV. Sed quoniam hoc præceptum testes potissimùm attingit, de his etiam à parocho diligenter agendum erit: nam præcepti vis ea est, ut non solùm prohibeat falsum testimonium, sed verum etiam dici imperet.

Testimonii usus maximus.

XXV. Est enim in humanis rebus maximus usus veri testimonii, quòd sunt innumerabiles res, quas à nobis ignorari necesse sit, nisi eas ex testium fide cognoscamus. Quare nihil tam necessarium est, quàm testimoniorum veritas in iis rebus, quas nec ipsi scimus, neque tamen licet ignorare. De quo extat illa sancti Augustini sententia: Qui veritatem occultat et qui prodit mendacium, uterque reus est: ille, quia prodesse non vult: hic, quia nocere desiderat. *Hæc sententia citabatur olim à Gratiano ex August. sed apud August. non est inventa, similiter legitur apud Isid. l. 3. cap. 19.*

Quandò verum tacere licet, et contrà.

XXVI. Licet verò interdùm verum tacere, sed extra judicium: nam in judicio, ubi testis legitimè interrogatur à judice, vera omninò patefacienda sunt.

Nota. Quo loco cavendum tamen est testibus, ne suæ memoriæ nimiùm confisi, quod exploratum non habent, id pro certo affirment.

(1) *Jos.* 7. 19.

Advocatis quæ præcipienda.

XXVII. Reliqui sunt patroni causarum et advocati, actores deinceps et petitores. Illi igitur operâ et patrocinio suo non deerunt necessariis hominum temporibus; et egentibus benignè subvenient, tùm injustas causas defendendas non suscipient, neque calumniâ lites protrahent, nec alent avaritiâ.

Nota. Quod ad mercedem attinet laboris et operæ suæ, illa jure et æquo metiantur. *Vide* 14. *quæst.* 5. *cap. non sanè D. Thom.* 2. 2. *q.* 71. *art.* 5.

Petitoribus et accusatoribus præcipienda.

XXVIII. Petitores verò et accusatores monendi sunt, ne cuiquam amore aut odio, aut cupiditate aliquâ adducti periculum iniquis criminationibus creent. Jussum hoc denique divinitùs descriptum est piis omnibus, ut in congressibus et colloquiis verè semper et ex animo loquantur, nihil dicant, quod alterius existimationi possit officere, ne de illis quidem, à quibus lædi se et exagitari intelligunt: cùm illud propositum habere debeant, sibi cum illis eam necessitudinem et societatem intercedere ut membra sint ejusdem corporis.

Dicenda contrà mendacium.

XXIX. Ut autem libentiùs hoc mendacii vitium caveant fideles, proponet eis parochus summam hujus sceleris miseriam ac turpitudinem.

Primùm. Nam in sacris Litteris, mendacii pater dæmon dicitur, quòd enim dæmon (1) in veritate non stetit, mendax est et mendacii parens.

Secundùm. Adjunget, ad ejiciendum tantum flagitium, ea mala quæ mendacium consequuntur; et quoniam

(1) *Joan.* 8. 42.

sunt innumerabilia, fontes et capita incommodorum et calamitatum commonstrabit.

Tertiùm. Ac primùm in quantam cadat Dei offensionem, quantumve ejus odium incurrat homo vanus et mendax, Salomonis auctoritate declarabit eo loco : (1) Sex sunt, quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus, oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, testem fallacem : et quæ sequuntur.

Quartùm. Quis igitur ei præstet incolumitatem qui in insigni odio sit apud Deum, quominùs gravissimis afficiatur suppliciis?

Quintùm. Deindè quid impurius, aut fœdius, ut sanctus inquit Jacobus, (2) quàm eâdem linguâ, quâ benedicimus Deum et Patrem, maledicere homines, qui ad imaginem et similitudinem Dei facti sunt, ità ut fons de eodem foramine emanet dulcem et amaram aquam?

Sextùm. Quæ enim lingua priùs laudem et gloriam Deo tribuebat, posteà, quantùm in ea est, eum ignominiâ afficit, ac dedecore mentiendo.

Septimùm. Quare fit, ut à cœlestis beatitudinis possessione mendaces excludantur. Cùm enim in hunc modum quæreret à Deo David : (3) Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? respondit Spiritus Sanctus : Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in linguâ suâ.

Octavùm. Maximum verò etiam illud in mendacio incommodum est, quòd ferè est insanabilis is animi morbus.

(1) *Prov* 6. 16. *etc.*—(2) *Jac.* 3. 9.—(3) *Psalm.* 14. 1. 2

Mendacium insanabile undè.

XXX. Cùm enim peccatum, quod inferendo falso crimine, aut proximi famæ, et existimationi obtrectando, commissum sit, non remittatur, ni calumniator ei quem criminatus injuriarum fuerit, satisfaciat : id autem difficilè fiat ab hominibus, primò, ut anteà monuimus, pudore et inani quâdam dignitatis opinione deterritis : qui in eo peccato sit, hunc addictum esse æternis inferorum pœnis dubitare non possumus.

Notent obtrectatores.

Neque enim quisquam speret, se calumniarum, vel obtrectationis veniam consequi posse, nisi priùs ei satisfaciat, de cujus dignitate et famâ, aut publicè in judicio, aut etiam in privatis, et familiaribus congressibus aliquid detraxerit.

Quantum detrimentum ex mendacio.

XXXI. Præterea latissimè patet hoc detrimentum et in cæteros diffunditur, quâ vanitate et mendacio fides ac veritas tolluntur, arctissima vincula societatis humanæ : quibus sublatis sequitur summa vitæ confusio, ut homines nihil à dæmonibus differre videantur.

Loquacitas vituperanda.

XXXII. Docebit porrò, vitandam esse loquacitatem parochus : cujus vitatione, et reliqua peccata fugiuntur, et est magna cautio mendacii; à quo vitio loquaces sibi haud facilè temperare possunt.

Prima excusatio mendacii recusanda.

XXXIII. Postremò iis illum errorem eripiet parochus, qui se in vanitate orationis excusant, et mendacium prudentium exemplo defendunt : quorum esse

aiunt, mentiri in tempore. Dicet, id quod verissimum est, (1) prudentiam carnis, mortem esse.

Nota. Hortabitur auditores, ut in difficultatibus et angustiis Deo confidant, neque ad artificium mentiendi confugiant : nam illi, qui utuntur perfugio, facilè declarant, se suâ magìs niti prudentiâ, quàm in Dei providentiâ spem ponere.

Secunda excusatio nulla.

Qui causam sui mendacii conferunt in eos, à quibus sunt mendacio decepti, hi docendi sunt non licere hominibus seipsos ulcisci, (2) neque malum malo compensandum esse; sed potiùs vincendum in bono malum : quod si etiam fas esset hanc referre gratiam, nemini tamen utile, se suo ulcisci detrimento : esset autem id gravissimum detrimentum, quod mendacium dicendo facimus.

Tertia excusatio vana.

Iis qui afferunt humanæ naturæ imbecillitatem et fragilitatem, tradendum erit hoc officii præceptum, ut divinum auxilium implorent, nec infirmitati humanitatis obtemnerent.

Quarta excusatio inepta.

Qui consuetudinem opponunt, admonendi sunt, si mentiri assueverunt, ut dent operam, ut contrariam consuetudinem capiant verè loquendi, præsertìm cùm, qui usu et consuetudine peccant, graviùs delinquant quàm cæteri.

Quinta excusatio ridicula.

Et quoniam non desunt, qui se tegant excusatione cæterorum hominum, quos passìm mentiri et pejerare

(1) *Rom.* 8.—(2) *Ibid.* 12. 17. 21.

contendunt, hâc ratione illi ab eâ opinione deducendi sunt, non esse imitandos malos, sed reprehendendos et corrigendos; cùm autem ipsi mentimur, minùs auctoritatis in reprehensione et correctione alterius nostram habere orationem.

Sexta excusatio mala.

Alios se itâ defendentes, quòd vera dicendo, sæpè incommodo sint affecti, sic refellent sacerdotes, esse illam accusationem, non defensionem: cùm sit officium christiani hominis, quamvis potiùs facere jacturam, quàm mentiri.

Duæ aliæ excusationes refellendæ.

Restant duo genera eorum, qui se in mendacio excusent, alteri, qui dicant se joci causâ mentiri, alteri se idem facere utilitatis gratiâ; quippè qui benè nec emerent, nec venderent, nisi mendacium adhiberent. Utrosque à suo errore parochi avertere debebunt. Ac superiores quidem illos à vitio abducent, et docendo quantùm eo in genere peccandi consuetudinem augeat usus mentiendi, et illud inculcando, (1) omnis otiosi verbi reddendam esse rationem. Proximos etiam hos acerbiùs objurgabunt, quorum in excusatione gravior insit illorum ipsorum accusatio, qui præ se ferant, se minimè illis Dei verbis fidem et auctoritatem tribuere · (2) Quærite primùm regnum Dei, et justitiam ejus et hæc omnia adjicientur vobis.

(1) *Matth.* 12. 36.—(2) *Matth.* 6. 33.

DE

DE NONO ET DECIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT X.

Non concupisces domum proximi tui : nec desiderabis uxorem ejus , non servum , non ancillam , non bovem , non asinum , nec omnia quæ illius sunt.

Horum præceptorum vis et amplitudo.

I. In his duobus præceptis , quæ postremo loco tradita sunt , illud in primis sciendum est : rationem ferè constitui , quâ cætera præcepta serventur : nam quod his verbis præscriptum est , eò spectat , ut si quis studet superiora legis jussa servare , hoc maximè faciat , ne concupiscat ; quoniam qui non concupiscet , suis contentus , aliena non appetet , aliorum commodis gaudebit , Deo immortali gloriam tribuet , gratias eidem maximas aget. Sabbatum colet , id est , quiete perpetuâ fruetur , majoresque venerabitur : neminem denique neque re , neque verbis , neque ullo alio modo lædet. Nam stirps , ac semen malorum omnium est prava concupiscentia , quâ qui incensi sunt , præcipites feruntur in omne flagitiorum et scelerum genus. *Vide Aug. lib.* 1. *Retract.* c. 15. *et Epist.* 800. *lib.* 9. *de civitate Dei , cap.* 4 *et* 5.

Nota. His animadversis et parochus in iis , quæ sequuntur , tradendis diligentior , et fideles ad audiendum erunt attentiores.

Hæc duo præcepta cur simul tradita hic.

II. Sed quanquàm hæc duo præcepta conjunxerimus , proptereà quòd , cùm non dissimile sit eorum argumentum , eamdem docendi viam habent : parochus tamen

et cohortando, et monendo poterit communiter, vel separatim, ut commodius sibi videbitur, ea tractare: sin autem Decalogi interpretandi munus susceperit, demonstrabit, quæ sit horum duorum præceptorum dissimilitudo, quidve una concupiscentia ab alterâ differat: quam differentiam libro quæstionum in Exodum D. Augustinus declarat. *Quæst. 77. in Exod. vide item. div. Thom. 2. 2. quæst. 122. art. 6. ad 3 et 4.*

Noni et decimi præceptorum differentia.

III. Nam ex iis altera solùm spectat, quid utile sit, quid fructuosum: alteri præpositæ sunt libidines et voluptates. Si quis igitur fundum, aut domum concupiscit, is lucrum potiùs et quod utile est, consectatur quàm voluptatem: si verò alienam uxorem appetit, non utilitatis, sed voluptatis cupiditate ardet.

Horum præceptorum necessitas.

IV. Verùm horum præceptorum duplex fuit necessitas.

Prima. Altera, ut sexti, septimique præcepti sententia explicaretur; nam etsi quodam naturæ lumine intellectum est, alienæ uxoris potiundæ cupiditatem prohiberi, vetito adulterio; nam si concupiscere liceret, fas item esset potiri: tamen plerique ex Judæis, peccato obcæcati, in eam opinionem adduci non poterant, ut crederent id à Deo prohibitum esse: immò verò latâ et cognitâ hâc Dei lege, multi qui se legis esse interpretes profitebantur, in eo errore versati sunt, id quod animadvertere licet ex illo Domini sermone apud sanctum (1) Matthæum: Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis: ego autem dico vobis, et quæ sequuntur.

(1) *Matth.* 5. 27.

Altera necessitas.

V. Altera est horum præceptorum necessitas, quòd aliqua distinctè, explicatèque vetantur, quæ sexto et septimo explicatè non prohibebantur; nam, exempli causâ, septimum præceptum prohibuit ne quis injustè concupiscat aliena, aut eripere conetur; hoc autem vetat, ne ullo modo quis concupiscat, etsi jure legeque assequi id possit, ex cujus adeptione proximo damnum importari videat.

Cur Deus hæc duo præcepta cæteris addiderit.

VI. Sed illud in primis, antequam ad præcepti explicationem veniamus, fideles docendi erunt, nos hâc lege non ad id solùm institui, ut cupiditates nostras cohibeamus, sed etiam Dei ergà nos pietatem, quæ immensa est, cognoscamus.

Nostri causâ addita sunt hæc præcepta.

VII. Nam cùm superioribus legis præceptis nos quibusdam quasi præsidiis munisset, ne quis nos ipsos, aut nostra violaret; hoc adjuncto præcepto, illud maximè providere voluit, ne appetitionibus nostris nos ipsi læderemus: quod facilè futurum fuit, si omnia cupere, atque optare liberum nobis, atque integrum esset, hâc igitur non concupiscendi lege præscriptâ, illud à Deo provisum est, ut cupiditatum aculei, quibus ad perniciosa quæque incitari solemus, hujus legis vi quodam modo excussi, nos minùs urgeant majusque propterea temporis spatium nos molestâ illâ cupiditatum sollicitudine liberati, ad ea præstanda pietatis, et religionis officia habeamus, quæ ipsi Deo multa, maximaque debemus.

Non externis solùm, sed et internis actibus legi Dei obediendum. Similitudo singularis.

VIII. Neque id solùm hæc lex nos docet, verùm etiam illud ostendit, legem Dei ejusmodi esse, quæ non externis solùm munerum functionibus, sed etiam intimo animi sensu servanda sit; hocque inter divinas, et humanas leges interest, quòd hæ rebus tantùm externis contentæ sunt; illæ verò, quoniam animum Deus intuetur, ipsius animi curam, sinceramque castitatem, atque integritatem requirunt.

Est igitur divina lex quasi speculum quoddam, in quo naturæ nostræ vitia intuemur, quamobrem dixit Apostolus: (1) Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Cùm enim concupiscentia, id est, peccati fomes, qui ex peccato originem habuit, perpetuò nobis infixus inhæreat: ex hoc agnoscimus, in peccato nos nasci; quapropter supplices ad eum confugimus, qui solus potest peccati sordes eluere.

Nota. Habent autem hæc singula præcepta illud cum cæteris commune, ut partìm aliquid vetent, partìm jubeant.

Non omnis concupiscentia hìc vetatur.

IX. Quod ad prohibendi vim attinet, ne quis fortè arbitretur concupiscentiam illam, quæ vitio caret, aliquo modo vitium esse, ut (2) concupiscere spiritum adversùs carnem, vel (3) expetere justificationes Dei in omni tempore, id quod David summoperè cupiebat: parochus doceat quæ concupiscentia illa sit, quam hujus legis præscripto fugere oporteat.

Quid sit concupiscentia.

X. Quare sciendum est concupiscentiam esse com-

(1) *Rom.* 7. 7.—(2) *Gal.* 5. 17.—(3) *Ps.* 118. 20.

motionem quamdam, ac vim animi, quà impulsi homines, quas non habent, res jucundas appetunt.

Concupiscentiæ non malæ.

XI. Et quemadmodùm reliqui animi nostri motus non perpetuò mali sunt; ità hæc concupiscendi vis non semper in vitio est ponenda, neque enim propterea malum est, si cibum, aut si potum appetimus; aut cùm frigemus, si calescere; aut contrà, cùm calemus si frigescere cupimus.

Concupiscentia peccato vitiata.

XII. Et quidem recta hæc concupiscendi vis, Deo auctore, nobis à naturâ insita est: sed primorum parentum nostrorum peccato factum est, ut illa naturæ fines transiliens, usquè adeò depravata sit, ut ad ea concupiscenda sæpè incitetur, quæ spirítui ac rationi repugnant.

Rectæ concupiscentiæ utilitas.

XIII. Quin etiam hæc vis, si moderata est, suisque finibus continetur, sæpè etiam non mediocres utilitates præbet.

Prima. Nam illud primùm efficit, ut assiduis precibus Deum oremus, supplicesque ab eo petamus quæ maximè cupimus: oratio enim cupiditatis nostræ interpres est; quòd si recta hæc concupiscendi vis abesset, non tam multæ preces essent in Ecclesiâ Dei.

Secunda. Efficit prætereà ut cariora sint nobis Dei munera: quò enim vehementiori alicujus rei cupiditate flagramus, eò carior illa nobis res est, atque jucundior, cùm eam adepti sumus.

Tertia. Tùm verò delectatio ipsa, quam ex re concupitâ sentimus, facit, ut majore pietate gratias Deo agamus: itaque, si concupiscere aliquando licet, fa-

teamur necesse est, non omnem concupiscendi vim prohibitam esse, et quanquàm divus Paulus (1) concupiscentiam peccatum esse dixit, id in eam tamen sententiam accipiendum est, in quam Moyses (2) locutus est, cujus ille testimonium affert, id quod ipsius Apostoli oratio declarat : nam illam carnis concupiscentiam vocat in Epistolâ ad Galatas : (3) Spiritu, inquit, ambulate et desideria carnis non perficietis.

Duæ bonæ concupiscentiæ.

XIV. Naturalis igitur illa cupiditatis vis et moderata, quæ fines suos non egreditur, non vetatur, multòque minùs spiritualis illa rectè mentis cupiditas, quâ ad eorum appetitionem incitamur, quæ carni repugnant; ad hanc ipsam enim Sacræ Litteræ nos adhortantur : (4) Concupiscite sermones meos; et (5) Transite ad me omnes, qui concupiscitis me.

Quæ concupiscentia hìc vetatur.

XV. Itaque hoc interdicto non ipsa concupiscendi vis, quâ tum ad bonum, tum ad malum uti licet, sed usus pravæ cupiditstis, quæ carnis concupiscentia et peccati fomes vocatur : ac si animi assensionem adjunctam habeat, semper in vitiis numeranda est, omninò prohibetur.

Concupiscentia carnis explicatur.

XVI. Ergò ea tantùm concupiscendi libido vetita est, quam carnis concupiscentiam vocat Apostolus, illi scilicet concupiscendi motus, qui nullum rationis modum habent, neque finibus à Deo constitutis continentur.

Prima ratio cur vetetur hæc concupiscentia.

XVII. Hæc cupiditas damnata est, vel quia malum

(1) *Rom.* 7. 20 — (2) *Exod.* 20. 17. — (3) *Gal.* 5. 16. — (4) *Sap.* 6. 12. — (5) *Eccl.* 14. 16.

appetit, veluti adulteria, ebrietates, homicidia et alia ejusmodi nefaria scelera, de quibus ità Apostolus: (1) Non simus, inquit, concupiscentes malorum, quemadmodùm et illi concupierunt.

Secunda ratio.

Vel quia, etsi res naturâ suâ malæ non sunt, causa tamen aliundè extat, quare illas concupiscere nefas sit: quo in genere sunt ea, quæ ne possideamus, Deus aut Ecclesia prohibet; non enim ea nobis appetere licet, quæ possidere omninò nefas sit, qualia olim in veteri lege fuerunt, aurum et argentum, ex quibus idola conflata erant, quæ Dominus in Deuteronomio vetuit, (2) ne quis concupisceret.

Tertia ratio.

Ob eam prætereà causam hæc cupiditas vitiosa prohibetur, quoniam, quæ appetuntur, aliena sunt, ut domus, servus, ancilla, ager, uxor, bos, asinus et alia multa, quæ cùm aliena sint, ea concupiscere vetat divina lex.

Hæc concupiscentia grave peccatum et quando committitur.

XVIII. Rerumque ejusmodi cupiditas nefaria est, et in peccatis gravissimis numeratur, cùm illis concupiscendis animi præbetur assensus: nam tum peccatum naturâ existit, cùm post malarum cupiditatum impulsum animus rebus pravis delectatur, atque his vel assentitur, vel non repugnat; id quod divus Jacobus, (3) cùm peccati originem et progressionem ostendit, illis verbis docet: Unusquisque tentatur à concupiscentiâ suâ abstractus et illectus: deindè concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum: peccatum verò, cùm con-

(1) 1 *Cor.* 10. 6. — (2) *Deut.* 7. 25, 26. — (3) *Jac.* 1. 14.

summatum fuerit, generat mortem. *Vide divum Thomam 1, 2. q. 4. art. 7 et 8. item August. lib. 12. de Trinit. cap. 12. item de serm. Domini in monte, cap. 23. Greg. hom. 19. in Evang. et l. 4. Moral. cap. 27. et in respons. 11. ad interrog. Aug. Hieron. in Amos, cap. 1.*

Scopus noni et decimi præceptorum.

XIX. Cùm igitur lege ità caveatur: Non concupisces; hæc verba ad eum sensum referuntur, ut nostras cupiditates à rebus alienis cohibeamus: alienarum enim rerum cupiditatis sitis immensa est, atque infinita, neque unquàm satiatur, ut scriptum est: (1) Avarus non implebitur pecuniâ; de quo ità est apud Isaiam: (2) Væ qui conjungitis domum ad domum et agrum agro copulatis.

Verba expenduntur.

XX. Sed ex singularum vocum explicatione faciliùs intelligetur hujus peccati fœditas et magnitudo.

Domus quid hîc significat.

* XXI. Quare parochus docebit, domûs vocabulo non locum modo, quem incolimus, sed universam hæreditatem significari, ut ex divinorum scriptorum usu, consuetudineque cognoscitur. In Exodo scriptum est: (3) Obstetricibus à Domino domos esse ædificatas: sententia eò spectat, ut illarum facultates àb eo auctas esse atque amplificatas interpretemur.

Appetendæ domûs alienæ prohibitio quid hîc intendit.

XXII. Ex hâc igitur interpretatione animadvertimus, hâc præcepti lege vetitum nobis esse, ne divitias avidè expetamus; neque alienis opibus, potentiæ, nobilitati invideamus: sed statu nostro, qualis ille sit, sive hu-

(1) *Eccl.* 5. 9. — (2) *Isa.* 5. 8. — (3) *Exod.* 1. 21.

milis, sive excelsus, contenti simus; alienæ deindè gloriæ appetitionem vetitam esse intelligere debemus, nam hoc item ad domum pertinet.

Per bovem et asinum quid hìc intelligatur.

XXIII. Quod verò sequitur: Non bovem, non asinum, id ostendit non solùm quæ magna sunt, ut domus, nobilitas et gloria, ea cùm aliena sint, concupiscere nobis non licere: sed etiam parva, qualiacumque illa sint, animata, sive inanimata.

Quid per servum.

XXIV. Sequitur deinceps: neque servum, quod intelligendum est tam de captivis, quàm de reliquo genere servorum: quos, ut cætera alterius bona, concupiscere non debemus.

Qui aliis serviunt, non sunt avertendi.

XXV. Liberos verò homines, qui voluntate serviunt, vel mercede conducti vel amore, observantiàque impulsi, nullo modo, neque verbis, neque spe, neque pollicitationibus, neque præmiis quis corrumpere, aut sollicitare debet, ut eos deserant, quibus se ipsi spontè addixerunt.

Nota. Imò verò, si antè id tempus, quo se in illorum famulatu fore promiserant, ab illis recesserint, hujus præcepti auctoritate admonendi sunt, ut ad eos ipsos omninò revertantur.

Mentio proximi cur hìc fiat.

XXVI. Quòd autem in præcepto mentio fit proximi, id eò pertinet, ut hominum vitium demonstretur, qui vicinos agros, aut proximas domos aut aliam rem ejusmodi, quæ secum continens sit, appetere solent.

Nota. Vicinitas enim, quæ in parte amicitiæ ponitur, ab amore ad odium cupiditatis vitio traducitur.

Res alienas emere cupiens non peccat.

XXVII. Hoc verò præceptum ii minimè violant, qui res, quas proximi venales habent, emere de illis cupiunt, aut justo pretio emunt; ii enim non modò proximum non lædunt, sed valdè adjuvant, cùm ei pecunia majori commodo, usuique futura sit, quàm res illæ quas ipse venditat.

Lex de non concupiscendâ uxore proximi explicatur.

XXVIII. Hanc de re alienâ non concupiscendâ legem altera sequitur, quæ prohibet, ne alienam concupiscamus uxorem: quâ lege concupiscendi libido non ea quidem tantùm prohibita censetur, quâ adulter alterius uxorem appetit, sed etiam, quâ affectus aliquis alterius uxorem in matrimonium ducere concupiscit: eo enim tempore, cùm repudii permittebatur libellus, illud facilè evenire poterat, ut quæ ab uno repudiata esset, eam alter uxorem acciperet.

Hæc lex cur lata sit

XXIX. At hoc Dominus vetuit, ne aut mariti ad uxores relinquendas sollicitarentur, aut uxores maritis difficiles se ac morosas ità præberent, ut eam ob causam quædam quasi necessitas viris imponeretur illas repudiandi.

Uxorem alterius concupiscere grave peccatum.

XXX. Nunc verò gravius est peccatum, cùm mulierem, etiamsi à viro repudiata sit, alteri in matrimonium ducere non liceat, nisi marito mortuo. Itaque qui alterius uxorem concupiscit, facilè ex unâ in aliam incidet cupiditatem.

Nota. Aut enim illius virum mori, aut adulterium admittere cupiet.

Alteri sponsatam cupere nefas.

XXXI. Atque hoc idem de iis mulieribus dicitur, quæ alteri desponsatæ sunt: neque enim has item concupiscere licet, cùm ii, qui hæc pacta rescindere student, violent sanctissimum fidei fœdus.

Item Deo consecratam.

XXXII. Et quemadmodùm, quæ alteri nupta est, eam concupiscere omninò nefas est; sic, quæ ad Dei cultum, religionemque est consecrata, nullo pacto licet illam uxorem appetere.

Nota hunc casum.

Si verò quis mulierem quæ nupta est, cùm eam innuptam esse opinetur, uxorem sibi dari concupiscit; neque, si in matrimonium alii collocatam intelligeret, eam nuptam sibi dari cuperet (id quod (1) Pharaoni et (2) Abimelech contigisse legimus, qui Saram in matrimonio habere concupierunt, cùm eam minimè nuptam, Abrahæque sororem, non uxorem arbitrarentur) ille certè, qui eo animo est, ejusmodi præcepti legem violare non videtur.

Remedia adversùs noxias concupiscentias.

XXXIII. Sed ut parochus remedia patefaciat, quæ ad tollendum hoc cupiditatis vitium accommodata sunt, explicare alteram præcepti rationem debet, quæ in eo consistit, ut, (3) si divitiæ affluant, cor non apponamus, easque pietatis et divinarum rerum studio abjicere parati simus, et in sublevandas pauperum miserias libenter pecuniam erogemus: si desint facultates, egestatem æquo et hilari animo feramus. Et quidem si rebus nostris dandis liberalitate utemur, rerum alie-

(1) *Gen.* 12. — (2) *Ibid.* 20. — (3) *Psalm.* 61. 11.

narum cupiditates restringuemus. De paupertatis autem laudibus, divitiarumque despicentiâ in sacris Litteris, et apud sanctos Patres (1) facilè erit parocho multa colligere et fideli populo tradere.

Alterâ pars præcipiens.

XXXIV. Hâc item lege præcipitur, ut ardenti studio, summâque cupiditate optemus id potissimùm effici, non quod nos concupiscimus, sed quod Deus vult, quemadmodùm Domini oratione exponitur.

Voluntas Dei ergà nos quæ.

XXXV. Voluntas autem Dei in eo maximè est, ut nos singulari quodam modo sancti efficiamur, animumque nostrum sincerum, atque ab omni labe purum, integrumque conservemus et exerceamus nos in iis mentis, ac spiritùs officiis, quæ corporis repugnant sensibus: horumque edomitis appetitionibus, ratione ac spiritu duce, rectum vitæ cursum teneamus: quive prætereà sensus materiam cupiditatibus nostris, libidinique præbent, eorum vim maximè reprimamus.

Pravæ cupiditatis antidota.

XXXVI. Sed ad hunc cupiditatum ardorem restinguendum, plurimùm etiam hoc potest: si, quæ incommoda ex illis accidunt, ea nobis ob oculos proponamus.

Primum. Primum verò illud incommodum est, quòd,

(1) *Vide Hier. Epist. 1. ad Heliod. et 8. ad Demetriadem. et 150. ad Hedebiam quæst. 1. et 16. ad Pammach. Item Basil. in regul. fusius disputatis, interrog. 9 Chrys. in Epist. ad Rom. ad hæc verba (salutate Priscam) Cassian. lib. de institut. Monach. c. 13 et 33. et Collat. 24. cap. 26. Greg. hom. 18 in Ezech. Amb. in cap. 6. Luc. Leo mag. in serm. de omnib. Sanctis. August. lib. 17. de Civitate Dei et Epist. 98. ad Hilar. et Epist. 109.*

quoniam ejusmodi cupiditatibus paremus, in animâ nostrâ regnat summa peccati vis, ac potestas; quamobrem monuit Apostolus: (1) Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus. Nam quemadmodùm, si cupiditatibus resistimus, peccati vires concident: ità, si iisdem succumbimus, Dominum à regno suo expellimus, et in ejus locum peccatum introducimus.

Secundum. Alterum præthereà incommodum est, quòd ab concupiscendi vi, veluti fonte quodam, omnia peccata manant, ut divus (2) Jacobus docet. Divus item (3) Joannes, Omne, inquit, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum et superbia vitæ.

Tertium. Tertium incommodum in eo est, quoniam rectum animi judicium his cupiditatibus obscuratur; homines enim iis cupiditatum tenebris obcæcati, honesta et præclara putant omnia, quæcumque ipsi concupiscunt.

Quartum. Opprimitur prætereà concupiscendi vi verbum Dei, quod in animis nostris à magno illo agricolâ Dei insitum est; sic etiam apud divum Marcum scriptum est: (4) Alii sunt, qui in spinis seminantur; hi sunt, qui verbum audiunt, et ærumnæ seculi, et deceptio divitiarum, et circà reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum et sine fructu efficitur.

Cupiditatis vitio laborant.

XXXVII. Jam verò, qui præ cæteris hoc cupiditatis vitio laborant, quosque proptereà parochus ad colendum hoc præceptum diligentiùs cohortari debet.

Primò. Illi sunt, qui lusionibus non honestis delectantur, aut qui ludis immoderatè abutuntur.

(1) *Rom.* 6. 12 — (2) *Jac.* 3. 14. — (3) *Joan.* 2. 16. — (4) *Marc.* 4. 8 19

Secundò. Mercatoresque item, qui rerum penuriam, annonæque caritatem expetunt, atque id ægrè ferunt, ut alii præter ipsos sint qui vendant, aut emant, quò cariùs vendere aut viliùs emere ipsi possint.

Tertiò. Quà in re item peccant, qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo, aut emendo ipsi lucrentur.

Quartò. Peccant etiam milites qui bellum expetunt, ut furari ipsis liceat.

Quintò. Medici item qui morbos desiderant.

Sextò. Jureconsulti, qui causarum litiumque vim copiamque concupiscunt.

Septimò. Tum artifices qui quæstûs avidi, omnium, quæ ad victum cultumque pertinent, penuriam exoptant, ut indè plurimùm lucri faciant.

Octavò. In hoc prætereà genere graviter ii peccant, qui alienæ laudis gloriæque avidi, atque appetentes sunt, non sine aliquà famæ alterius obtrectatione: idque præsertìm, si qui illam appetunt, ignavi, nulliusque pretii homines sunt; fama enim et gloria virtutis, atque industriæ, non ignaviæ, aut inertiæ, præmium est.

CATECHISMI CONCILII TRIDENTINI PARS QUARTA.

De oratione ejusque in primis necessitate.

CAPUT I.

Parochorum onera hâc in parte.

I. In officio et munere pastorali cùm primis necessaria est ad salutem fidelis populi præceptio christianæ precationis, cujus vim ac rationem multos necesse est ignorare, nisi piâ et fideli pastoris diligentiâ tradita sit. Quamobrem præcipua parochi cura versari debet in eo, ut pii auditores intelligant, quid à Deo et quomodò orandum sit.

Oratio Dominica memoriâ tenenda est.

II. Omnes autem necessariæ precationis numeros continet divina illa formula quam Christus Dominus apostolis et per illos, eorumque successores omnibus deinceps, qui christianam religionem susciperent, notam esse voluit; cujus verba, atque sententias sic animo ac memoriâ comprehendere oportet, ut in promptu habeamus. Ut autem in hâc orandi ratione suppeditet parochis facultas instituendi fideles auditores, quæ magìs opportuna visa sunt, hic proposuimus, sumpta ab iis scriptoribus, quorum eo in genere doctrina et copia maximè laudatur : nam reliqua, si opus fuerit, pastores ex eisdem fontibus haurire poterunt. *De ora-*

tione scripserunt Tertullian. Cyprian. August. Epist. 111. *ad Probam. Chrysost. hom.* 15. *Cassian. l.* 9. *Collat. div Thom. in opuscul. et* 2. 2. *quæst* 85. *per* 17. *art.*

Oratio necessaria est.

III. Primùm igitur docendum est, quàm sit oratio necessaria : cujus præceptum non solùm consilii causà traditum est, sed etiam necessarii jussi vim habet, quod à Christo Domino declaratum est illis verbis : (1) Oportet semper orare.

Orare necesse est.

IV. Hanc orandi necessitatem ipsa, etiam illo Dominicæ precationis quasi procemio, ostendit Ecclesia.

Primò. Præceptis salutaribus moniti et divinâ institutione formati, audemus dicere.

Secundò. Itaque cùm esset necessaria precatio christianis hominibus et illud à discipulis ipse rogatus esset : (2) Domine, doce nos orare, præscripsit eis orandi formam Dei Filius, et spem attulit impetrationis eorum quæ postularent.

Tertiò. Et ipse documentum fuit precationis, qui non solùm utebatur assiduè, sed etiam in eâ (3) pernoctabat.

Quartò. Cujus deindè officii, iis, qui se ad Jesu-Christi fidem contulissent, apostoli præcepta tradere non destiterunt.

Quintò. Nam sancti (4) Petrus et (5) Joannes, de eâ diligentissimè pios admonent.

Sextò. Et ejus rationis memor Apostolus (6) pluribus locis christianos hortatur ad salutarem orandi necessitatem

(1) *Luc.* 18. 1.—(2) *Id.* 11. 1.—(3) *Id.* 6. 12.—(4) 1 *Pet.* 5. 7. *et* 4. 19. — (5) 1 *Joan.* 3. 21, 22. *et* 4. 14, 15. — (6) *Philip.* 4. 6. 1 *Thess.* 5. 15. 1 *Tim.* 2. 1.

Septimò.

Septimò. Præterea, tam multis indigemus bonis et commodis ad animum et corpus tuendum necessariis, ut ad precationem confugere oporteat, tanquàm ad unam omnium optimam, et indigentiæ nostræ interpretem, et conciliatricem eorum quibus egemus.

Octavò. Nam, cùm nihil cuique debeat Deus, reliquum profectò est, ut quæ nobis opus sunt, ab eo precibus expetamus: quas preces tanquàm instrumentum necessarium nobis dedit ad id quod optaremus, consequendum; præsertìm, cùm quædam esse constet, quæ nisi ejus adjumento non liceat impetrare.

Nonò. Habent enim sacræ preces præstantem illam virtutem, quâ maximè dæmones ejiciuntur. Est enim quoddam dæmoniorum genus, (1) quod non ejicitur nisi jejunio et oratione.

Decimò. Quare magnam sibi adimunt facultatem singularium donorum, qui hanc consuetudinem, exercitationemque non adhibent, piè ac diligenter orandi: petitione enim non solùm honestâ, sed etiam assiduâ opus est ad impetrandum quod concupiscas. Nam, ut inquit sanctus (2) Hieronymus, scriptum est: (3) Omni petenti datur, ergò si tibi non datur, ob id non datur, quia non petis: petite ergò et accipietis.

DE UTILITATE ORATIONIS.

CAPUT II.

Fructus orationis colliguntur.

1. HABET autem hæc necessitas jucundissimam utilitatem, quæ fructus ex se edit uberrimos: quorum copiam sument pastores à sacris scriptoribus, cùm opus erit illos impertiri fideli populo: nos ex eâ copiâ ali-

(1) *Matth.* 17. 21. — (2) *Hier. in cap.* 7. *Matth.* 4. — (3) *Matth.* 7. 8. *Luc.* 11. 10. *Joan.* 16. 23. 24.

quot elegimus, quos huic tempori accommodatos duximus.

Primus. Primus autem fructus, quem indè capimus, est is, quòd orantes Deo honorem habemus: siquidem est quoddam religionis argumentum oratio, quæ in divinis Litteris thymiamati comparatur: dirigatur enim, inquit Propheta (1) oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo. Quare nos hàc ratione Deo subjectos esse profitemur, quem bonorum omnium auctorem agnoscimus et prædicamus: in quem solum spectamus; quod unum incolumitatis salutisque præsidium atque perfugium habemus. Hujus fructûs illis etiam verbis admonemur: (2) Invoca me in die tribulationis, eruam te et honorificabis me.

Secundus. Sequitur fructus amplissimus, et jucundissimus orationis cùm à Deo preces audiuntur: est enim ex S. Augustini (3) sententià, Cœli clavis oratio. Nam ascendit, inquit, precatio et descendit Dei miseratio; licet alta sit terra, altum Cœlum, audit tamen Deus hominis linguam.

Quot et quanta dona consequitur oratio.

II. Cujus orandi muneris tanta vis est, tanta utilitas, ut eâ re cœlestium donorum amplitudinem consequamur. Nam et impetramus nobis, ut ducem et adjutorem adhibeat Spiritum Sanctum, et fidei assequimur conservationem, et incolumitatem, et vitationem pœnarum, et divinum patrocinium in tentationibus, et ex diabolo victoriam: omninò inest in precatione singularis gaudii cumulus. Quamobrem sic loquebatur Dominus: (4) Petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.

(1) *Psalm.* 140. 2. — (2) *Psalm.* 19. 15. — (3) *Serm.* 226. *de temp.* — (4) *Joan.* 16. 24.

Orationi quàm præstò sit Deus.

III. Nec verò, quin huic petitioni præstò sit et occurrat Dei benignitas, ullus relictus est dubitandi locus; quod multa comprobant divinæ Scripturæ testimonia: quæ, quia sunt in promptu, illa solùm modò apud Isaiam exempli causâ attingemus: (1) Tunc enim, inquit, invocabis, et Dominus exaudiet; clamabis et dicet: (2) Ecce adsum. Et rursùs: Eritque antequàm clament, ego exaudiam: adhuc illis loquentibus, ego audiam. Exempla autem eorum qui Deum exoraverunt, quia propemodùm sunt et infinita, et posita antè oculos omittimus.

Cur preces non exaudiat Deus aliquandò.

IV. At interdùm fit, ut quæ petimus à Deo non impetremus. Ità est; sed tum maximè prospicit utilitati nostræ Deus, vel quòd alia nobis majora, et ampliora bona impertitur, vel quòd nec necessarium nobis est, nec utile, quod petimus: imò verò fortassè supervacaneum id futurum sit, si dederit, atque pestiferum. Quædam enim, inquit sanctus Augustinus, (3) negat propitius Deus, quæ concedit iratus. Nonnunquàm etiam fit, ut adeò remissè, ac negligenter oremus, ut ne ipsi quidem quod dicimus attendamus.

Quid sit oratio.

V. Cùm autem sit oratio, (4) mentis ascensus ad Deum: si in orando animus qui ad Deum referri debet, peregrinatur, nulloque studio, nullâ adhibitâ pietate, temerè precationis verba funduntur, quomo-

(1) *Isa.* 58. 9. — (2) *Idem.* 65. 14. — (3) *Augustin. sermone* 33. *de verb. Domini; item in Joann. Tract.* 15. — (4) *De orationis definitione vide Damas. lib.* 3. *de fide orthod. c.* 24. *Aug. de sermone Domini in monte c.* 7. *et sermon.* 230. *de tempore.*

do inanem hujus orationis sonitum christianam precationem esse dicemus.

Nota hanc rationem et exaggera.

Quarè minimè mirum est, si Deus nostræ non obsequitur voluntati, cùm vel ipsi nolle id nos, quod petimus, penè probemus, nostrâ negligentiâ et ignoratione precationis; vel postulemus ea, quæ nobis sunt obfutura.

Ritè petenti plùs tribuitur quàm petatur.

VI. Contrà verò scienter, ac diligenter petentibus multò plùs tribuitur, quàm à Deo postulaverint; quod et Apostolus testatur in Epistolâ ad Ephesios, (1) et illâ, (2) prodigi filii similitudine declaratur, qui præclarè secum actum esse existimaturus fuit, si in loco mercenarii famuli eum habuisset pater: et si rectè cogitantibus, non solùm postulantibus nobis cumulat gratiam suam Deus, non modò munerum copiâ, sed etiam celeritate tribuendi: quod ostendunt divinæ Litteræ, cùm illâ utuntur loquendi formulâ, (3) Desiderium pauperum exaudivit Dominus.

Nota. Intimis enim et tacitis egentium studiis, ne expectatâ quidem eorum voce, Deus occurrit.

Tertius orationis fructus.

Accedit eò etiam ille fructus, quòd orando animi virtutes et exercemus et augemus, maximè verò fidem: ut enim ritè illi non orant, qui fidem Deo non habent, quomodò enim, inquit, (4) invocabunt, in quem non crediderunt? Sic fideles, quò studiosiùs orant, eò majorem, ac certiorem fidem habent divinæ curæ et providentiæ, quæ potissimùm id requirit à nobis, ut ad

(1) *Eph.* 3. 20. — (2) *Luc.* 15. — (3) *Ps.* 9. 17. — (4) *Rom.* 10. 14.

se de iis, quæ nobis opus sunt, referentes, omnia postulemus.

Cur Deus vult et oremus.

VII. Posset verò Deus non petentibus, nec cogitantibus quidem, abundè nobis omnia dilargiri, quomodò et animantibus rationis expertibus cuncta suppeditat ad usus vitæ necessarios; sed beneficentissimus parens vult à filiis invocari: vult nos quotidiè ritè petendo, petere fidentiùs: vult impetratis iis quæ postulamus, in dies magìs testificari, ac prædicare suam in nos ipsos benignitatem.

Quartus fructus.

Amplificatur etiam charitas: nam illum auctorem agnoscentes omnium bonorum, utilitatumque nostrarum, quantâ eum possumus maximâ caritate amplectimur: et ut amantes colloquio, et congressu magìs ad amorem incenduntur: Sic pii homines, quò sæpiù Deo facientes preces, et ejus implorantes benignitatem, quasi cum ipso colloquuntur, eò majori in singulas precationes affecti lætitiâ, ad eum amandum et colendum incitantur ardentius.

Quintus fructus.

Propptereà nos hâc uti vult exercitatione precationis, ut flagrantes petendi studio quod optamus, tantùm ea assiduitate et cupiditate proficiamus, ut digni simus in quos illa conferantur beneficia, quæ anteà jejunus, et angustus animus noster capere non poterat. *Vide August. Epist.* 121. *cap.* 8.

Sextus fructus.

Vult prætereà nos id, quod est, intelligere ac præ nobis ferre, si gratiæ cœlestis auxilio deseramur, nostrâ operâ nihil consequi posse, proptereàque toto animo ad orandum incumbere.

telligunt, qui sensu oculorum et mente præditi sunt. Nam quòcumque oculos conjicimus, quòcumque nos cogitatione convertimus, nobis admirabilis lux divinæ beneficentiæ, ac benignitas oboritur.

Cur Deo gratiæ sunt habendæ.

V. Quid enim habent homines, quod à Dei largitate profectum non sit? et si omnia sunt ejus dona ac munera bonitatis: quid est, quòd non omnes pro viribus beneficentissimum Deum laudibus celebrent, et gratiarum actione prosequantur?

Plures sunt orandi gradus seu modi.

VI. Sed utriusque officii, et petendi aliquid à Deo, et ei gratias agendi, multi sunt gradus, quorum alius alio est altior, atque perfectior. Ut igitur fidelis populus non solùm oret, sed etiam optimè fungatur illo munere orationis, proponent ei pastores summam perfectamque orandi rationem, et ad eam quàm diligentissimè poterunt, hortabuntur.

Optimus orandi modus, et summus gradus.

VII. Sed quinam est optimus orandi modus, et summus precationis gradus? nempè is, quo pii, et justi homines utuntur, qui freti veræ fidei stabili fundamento quibusdam optimæ mentis, orationisque gradibus, in illum locum perveniunt ex quo infinitam Dei potentiam, immensam benignitatem, ac sapientiam contemplari possunt: ubi etiam in spem certissimam veniunt, se et quidquid petierint in præsentiâ, et illam inexplicabilium bonorum vim consecuturos esse, quæ pollicitus est Deus largiturum se iis qui divinum auxilium piè et ex animo implorârint. *Vide de Bern. serm. 4. d. Quadrag. et in serm. de quatuor modis orandi, et Basil. loco jam citato.*

Duæ alæ animæ.

VIII. His quasi duabus alis, elata in Cœlum anima, ardenti studio pervenit ad Deum, quem omni gratiarum et laudum honore prosequitur, quòd summis ab eo beneficiis affecta sit: tum verò singulari adhibitâ pietate, ac veneratione, quasi filius unicus carissimo parenti, quid sibi sit opus, non dubitanter exponit.

Piæ animæ in oratione quanta libertas.

IX. Quem precandi modum, effundendi voce, exprimunt divinæ Litteræ; inquit enim Propheta: (1) Effundo in conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam antè ipsum pronuncio: quæ vox eam vim habet, ut nihil reticeat, nihil occultet, sed effundat omnia is qui ad orandum venit, fidenter confugiens in sinum amantissimi parentis Dei. Ad id enim nos doctrina cœlestis hortatur illis verbis: (2) Effundite coràm illo corda vestra; et: (3) Jacta super Dominum curam tuam. Hunc autem precationis gradum significat sanctus Augustinus, cùm inquit in eo libro, qui inscriptus est Enchiridion. cap. 7. quod fides credit, spes et charitas orat.

Alius orationis gradus.

X. Alius est eorum gradus, qui mortiferis peccatis oppressi, fide tamen eâ, quæ mortua dicitur, nituntur sese erigere, et ad Deum ascendere: sed propter inter mortuas vires, summamque fidei imbecillitatem, se altiùs à terrâ tollere non possunt. Veruntamen sua peccata recognoscentes, et eorum conscientiâ ac dolore cruciati, humiliter ac demissè, ex illo maximè longinquo loco pœnitentes, scelerum à Deo veniam et pacem implorant.

(1) *Ps* 141. 3. — (2) *Ps.* 61. 9. — (3) *Ps.* 54. 13.

Orantes in hoc gradu exaudiuntur.

XI. Horum oratio suum obtinet locum apud Deum: nam eorum preces audiuntur, imò verò hujusmodi homines liberalissimè misericors Deus invitat: (1) Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos.

Exemplum. Ex horum hominum numero fuit ille publicanus, (2) qui cùm oculos ad cœlum tollere non auderet, exiit tamen, inquit, è templo magis justificatus, quàm pharisæus. *Quomodò peccatores exaudiantur vide Aug. in Joan. tract.* 44 *et* 73. *et de verbis Domini serm.* 53. *Div. Thom.* 2. 2. *quæst.* 84. *art.* 16.

Alius orationis gradus.

XII. Est præthereà eorum gradus, qui nondùm fidei lucem acceperunt: verumtamen divinâ benignitate exiguum illorum naturæ lumen accendente, vehementer excitantur ad studium cupiditatemque veritatis; quam ut doceantur, summis precibus petunt: qui si manent in voluntate, à Dei clementiâ eorum studium non repudiatur.

Exemplum. Quod exemplo (3) Cornelii centurionis comprobatum videmus.

Nota. Nemini enim id ex animo petenti clausæ sunt fores divinæ benignitatis.

Ultimus orationis gradus.

XIII. Postremus est gradus eorum, quos non modò facinorum ac flagitiorum non pœnitentes, sed etiam sceleribus scelera cumulantes, tamen non pudet sæpè à Deo petere peccatorum veniam, in quibus volunt perseverare: qui tali statu ne ab hominibus quidem audere deberent, ut sibi ignoscerent, postulare.

(1) *Matth.* 11. 28.—(2) *Luc.* 18, 9.—(3) *Act.* 10. 8.

Orantes in hoc gradu non exaudiuntur.

XIV. Horum oratio à Deo non auditur, sic enim de Antiocho scriptum est : (1) Orabat autem hic scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus.

Nota. Quare vehementer hortandi sunt, qui in gravi illâ miseriâ versantur, ut abjectâ peccandi voluntate, verè et ex animo se convertant ad Deum.

DE IIS QUÆ PETENDA SUNT.

CAPUT IV.

Nonnisi justa, honestaque petenda sunt.

I. Sed quoniam in singulis petitionibus quid postulandum, quid non, suo loco dicetur; satìs hìc erit fideles universè illud admonere, ut quæ justa, quæve honesta sint, à Deo petant homines, ne, si contrà quàm deceat, aliquid postulârint, illo responso repellantur : (2) Nescitis quid petatis.

Nota. Quidquid autem rectè optari potest, petere licet : quod illa Domini uberrima promissa testantur : (3) Quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis : omnia enim se concessurum pollicetur.

Primum quod petere debemus.

II. Quare primùm optatum, ac desiderium nostrum ad eam regulam dirigemus, ut ad Deum qui summum est bonum, summum studium, desideriumque referatur.

Secundum. Deindè cupiemus ea, quæ cum Deo nos maximè conjungant : quæ verò nos indè sejungant, aut causam aliquam afferent disjunctionis, ab omni studio et cupiditate nostrâ removenda sunt.

(1) 2 *Mach.* 9. 13.—(2) *Matth.* 20. 22 —(3) *Joan.* 15. 7.

Tertium. Hinc licet colligere secundum illud summum, et perfectum bonum, quomodo reliqua, quæ dicuntur bona, et optanda sint, et à parente Deo postulanda. Nam hæc corporis, quæ vocant et externa bona, ut sanitas, robur, pulchritudo, divitiæ, honores, gloria, quæ facultatem ac materiam sæpè dant peccato (quare fit ut non omninò piè, aut salutariter petantur) erit illa petitio his præscribenda finibus, ut hæc vitæ commoda postulentur necessitatis causâ, quæ precandi ratio refertur ad Deum.

Bona corporis quomodo petenda.

III. Licet enim nobis ea precibus petere, quæ et Jacob et Salomon postulârunt. Ille enim in hunc modum: (1) Si dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, erit mihi Dominus in Deum. Salomon his verbis: (2) Tribue tantùm victui meo necessaria. Cùm verò Dei nobis benignitate suppeditetur ad victum et ad cultum, par est, nos illius Apostoli exhortationis recordari: (3) Qui emunt tanquàm non possidentes, et qui utuntur hoc mundo, tanquàm non utantur: præterit enim figura hujus mundi. Item: (4) Divitiæ si affluant, nolite cor apponere; quarum fructum, et usum tantummodò nostrum esse, sed ità ut cum cæteris communicemus, ab ipso doctore Deo didicimus.

Bonorum corporis verus usus.

IV. Si valemus, si reliquis externis et corporis bonis abundamus, eò illa nobis tributa esse meminerimus, ut et faciliùs Deo inservire possimus, et proximo omnia ejus generis commodare.

(1) *Gen.* 28. 20. — (2) *Prov.* 30. 8. — (3) 1 *Cor.* 7. 30. — (4) *Ps.* 61. 11.

Artes et scientiæ quâ conditione petendæ.

V. Ingenii autem bona et ornamenta, cujus generis sunt artes, atque doctrinæ, petere licet; sed eâ tantùm conditione, si nobis ad Dei gloriam, et ad salutem profutura sunt. Quod autem omninò, et sine adjunctione, aut conditione optandum, quærendum, postulandum est, quemadmodùm anteà diximus, id Dei gloria est, et deinceps omnia, quæ summo illi bono conjungere nos queant, ut fides, timor Dei, amor, de quibus pleniùs dicemus in explicatione petitionum.

PRO QUIBUS ORANDUM SIT.

CAPUT V.

Nullus est hominum pro quo non orandum sit.

I. His autem cognitis, quæ petenda sint, docendus est fidelis populus, pro quibus orare debeat. Continet autem oratio petitionem et gratiarum actionem: quare priùs de petitione dicamus. Orandum igitur est pro omnibus sine ulla exceptione vel inimicitiarum, vel gentis, vel religionis: nam sive hostis sit, sive alienus, sive infidelis, proximus est: quem quia Dei jussu amare debemus, sequitur ut preces quoque, (quod amoris officium est,) pro eo facere oporteat. Nam eò pertinet illa Apostoli cohortatio: (1) Obsecro fieri orationes pro omnibus hominibus.

Nota. Quæ in oratione primùm petenda sunt quæ salutem animæ complectuntur, deindè quæ corporis.

Primò orandum pro pastoribus animarum.

II Debemus autem hoc precationis officium primùm pastoribus animarum tribuere, quod ab Apostolo ejus

(1) 1 *Tim.* 2. 1.

dò inanem hujus orationis sonitum christianam precationem esse dicemus.

Nota hanc rationem et exaggera.

Quarè minimè mirum est, si Deus nostræ non obsequitur voluntati, cùm vel ipsi nolle id nos, quod petimus, penè probemus, nostrâ negligentiâ et ignoratione precationis; vel postulemus ea, quæ nobis sunt obfutura.

Ritè petenti plùs tribuitur quàm petatur.

VI. Contrà verò scienter, ac diligenter petentibus multò plùs tribuitur, quàm à Deo postulaverint; quod et Apostolus testatur in Epistolâ ad Ephesios, (1) et illâ, (2) prodigi filii similitudine declaratur, qui præclarè secum actum esse existimaturus fuit, si in loco mercenarii famuli eum habuisset pater: et si rectè cogitantibus, non solùm postulantibus nobis cumulat gratiam suam Deus, non modò munerum copiâ, sed etiam celeritate tribuendi: quod ostendunt divinæ Litteræ, cùm illâ utuntur loquendi formulâ, (3) Desiderium pauperum exaudivit Dominus.

Nota. Intimis enim et tacitis egentium studiis, ne expectatâ quidem eorum voce, Deus occurrit.

Tertius orationis fructus.

Accedit eò etiam ille fructus, quòd orando animi virtutes et exercemus et augemus, maximè verò fidem: ut enim ritè illi non orant, qui fidem Deo non habent, quomodò enim, inquit, (4) invocabunt, in quem non crediderunt? Sic fideles, quò studiosiùs orant, eò majorem, ac certiorem fidem habent divinæ curæ et providentiæ, quæ potissimùm id requirit à nobis, ut ad

(1) *Eph.* 3. 20. — (2) *Luc.* 15. — (3) *Ps.* 9. 17. — (4) *Rom.* 10. 14.

se de iis, quæ nobis opus sunt, referentes, omnia postulemus.

Cur Deus vult et oremus.

VII. Posset verò Deus non petentibus, nec cogitantibus quidem, abundè nobis omnia dilargiri, quomodò et animantibus rationis expertibus cuncta suppeditat ad usus vitæ necessarios; sed beneficentissimus parens vult à filiis invocari: vult nos quotidiè ritè petendo, petere fidentiùs: vult impetratis iis quæ postulamus, in dies magìs testificari, ac prædicare suam in nos ipsos benignitatem.

Quartus fructus.

Amplificatur etiam charitas: nam illum auctorem agnoscentes omnium bonorum, utilitatumque nostrarum, quantâ eum possumus maximâ caritate amplectimur: et ut amantes colloquio, et congressu magìs ad amorem incenduntur: Sic pii homines, quò sæpiù Deo facientes preces, et ejus implorantes benignitatem, quasi cum ipso colloquuntur, eò majori in singulas precationes affecti lætitiâ, ad eum amandum et colendum incitantur ardentius.

Quintus fructus.

Propterea nos hâc uti vult exercitatione precationis, ut flagrantes petendi studio quod optamus, tantùm ea assiduitate et cupiditate proficiamus, ut digni simus in quos illa conferantur beneficia, quæ anteà jejunus, et angustus animus noster capere non poterat. *Vide August. Epist.* 121. *cap.* 8.

Sextus fructus.

Vult prætereà nos id, quod est, intelligere ac præ nobis ferre, si gratiæ cœlestis auxilio deseramur, nostrâ operâ nihil consequi posse, propptereàque toto animo ad orandum incumbere.

Septimus fructus.

Valent autem maximè hæc tanquàm orationis arma contrà naturæ nostræ hostes acerrimos; inquit enim sanctus (1) Augustinus: Adversùs diabolum, armaque ejus orationum nostrarum sonitu certandum est.

Octavus fructus.

Præclarum prætereà illum orationis fructum assequimur, quòd cùm proclives simus ad malum, et ad libidinis varios appetitus vitio infirmitatis ingenitæ, patitur Deus se nostris cogitationibus concipi: ut, dum illum oramus, et mereri ejus contendimus munera, accipiamus innocentiæ voluntatem, et ab omni labe delictorum omnium amputatione eam purgemus.

Nonus fructus.

Postremò ex sancti Hieronymi sententiâ, iræ divinæ resistit oratio; itaque sic ad Moysen locutus est Deus: (2) Dimitte me: cùm quidem pœnas eum ab illo populo petere volentem precibus impediret. Nihil enim est, quod æquè Deum leniat iratum, aut etiam paratum ad plagas sceleratis inferendas, æquè retardet et revocet à furore, ac preces piorum hominum. *De his orationis fructibus agunt Isid. lib. de summo bono. c. 87. Aug. serm. 230. de tempore et Epist. 121. ad Probam.*

DE PARTIBUS, ET GRADIBUS ORATIONIS.

CAPUT III.

Quibus constet partibus oratio docendum est.

I. Exposita necessitate et utilitate christianæ precationis, scire prætereà oportet fidelem populum, quot

(1) *Hilar. in Psalm.* 65. — (2) *Exod.* 32. 10.

et quibus partibus ea constet oratio : id enim ad hujus officii perfectionem pertinere testatur Apostolus : qui in Epistolâ ad Timotheum, cohortans ad piè sanctèque orandum, orationis partes diligenter enumerat (1) Obsecro, inquit, primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus. Quòd verò subtilis quædam est harum differentia partium, si ejus explicationem auditoribus parochi conducere existimabunt, consulent inter cæteros (2) S. Hilarium et (3) Augustinum.

Orationis quæ præcipuæ partes.

II. Sed quoniam duæ sunt præcipuæ partes orationis, postulatio et gratiarum actio, à quibus, tanquàm à capite manant reliquæ, minimè eas prætermittendas duximus. Nam ad Deum accedimus, ut cultum ei ac venerationem adhibentes, vel ab eo aliquid impetremus, vel ipsi de beneficiis, quibus assiduè ab ejus benignitate ornamur et augemur, gratias agamus. Utramque hanc maximè necessariam partem orationis, Deus ipse pronunciavit ore Davidis, illis verbis : (4) Invoca me in die tribulationis, eruam te et honorificabis me. *Vide Basil. lib. Constit. monast. cap. 2.*

Deo maximè egemus.

III. Quantum autem egeamus divinæ liberalitatis, ac bonitatis, quis ignorat, modò summam hominum egestatem et miseriam intueatur ?

Quanta sit in nos Dei benignitas.

IV. Quàm verò sit propensa Dei voluntas in genus humanum, quàm effusa in nos benignitas, omnes in-

(1) 1 *Tim.* 2. 1. — (2) *Hilar. in Psal.* 140. *ad illa verba* (*Dirigatur oratio*) — (3) *Aug. Epist.* 59. *ad Paulin. ante med. vide item. Cassian. Collat.* 9. *c.* 8. *et seqq. item D Thom.* 2 2 *q.* 83. — (4) *Ps.* 49. 15.

telligunt, qui sensu oculorum et mente præditi sunt. Nam quòcumque oculos conjicimus, quòcumque nos cogitatione convertimus. nobis admirabilis lux divinæ beneficentiæ, ac benignitas oboritur.

Cur Deo gratiæ sunt habendæ.

V. Quid enim habent homines, quod à Dei largitate profectum non sit? et si omnia sunt ejus dona ac munera bonitatis: quid est, quòd non omnes pro viribus beneficentissimum Deum laudibus celebrent, et gratiarum actione prosequantur?

Plures sunt orandi gradus seu modi.

VI. Sed utriusque officii, et petendi aliquid à Deo, et ei gratias agendi, multi sunt gradus, quorum alius alio est altior, atque perfectior. Ut igitur fidelis populus non solùm oret, sed etiam optimè fungatur illo munere orationis, proponent ei pastores summam perfectamque orandi rationem, et ad eam quàm diligentissimè poterunt, hortabuntur.

Optimus orandi modus, et summus gradus.

VII. Sed quinam est optimus orandi modus, et summus precationis gradus? nempè is, quo pii, et justi homines utuntur, qui freti veræ fidei stabili fundamento quibusdam optimæ mentis, orationisque gradibus, in illum locum perveniunt ex quo infinitam Dei potentiam, immensam benignitatem, ac sapientiam contemplari possunt: ubi etiam in spem certissimam veniunt, se et quidquid petierint in præsentià, et illam inexplicabilium bonorum vim consecuturos esse, quæ pollicitus est Deus largiturum se iis qui divinum auxilium piè et ex animo implorârint. *Vide de Bern. serm. 4. d. Quadrag. et in serm. de quatuor modis orandi, et Basil. loco jam citato.*

Duæ alæ animæ.

VIII. His quasi duabus alis, elata in Cœlum anima, ardenti studio pervenit ad Deum, quem omni gratiarum et laudum honore prosequitur, quòd summis ab eo beneficiis affecta sit: tum verò singulari adhibitâ pietate, ac veneratione, quasi filius unicus carissimo parenti, quid sibi sit opus, non dubitanter exponit.

Piæ animæ in oratione quanta libertas.

IX. Quem precandi modum, effundendi voce, exprimunt divinæ Litteræ; inquit enim Propheta: (1) Effundo in conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam antè ipsum pronuncio: quæ vox eam vim habet, ut nihil reticeat, nihil occultet, sed effundat omnia is qui ad orandum venit, fidenter confugiens in sinum amantissimi parentis Dei. Ad id enim nos doctrina cœlestis hortatur illis verbis: (2) Effundite coràm illo corda vestra; et: (3) Jacta super Dominum curam tuam. Hunc autem precationis gradum significat sanctus Augustinus, cùm inquit in eo libro, qui inscriptus est Enchiridion. cap. 7. quod fides credit, spes et charitas orat.

Alius orationis gradus.

X. Alius est eorum gradus, qui mortiferis peccatis oppressi, fide tamen eâ, quæ mortua dicitur, nituntur sese erigere, et ad Deum ascendere: sed propter inter mortuas vires, summamque fidei imbecillitatem, se altiùs à terrâ tollere non possunt. Veruntamen sua peccata recognoscentes, et eorum conscientiâ ac dolore cruciati, humiliter ac demissè, ex illo maximè longinquo loco pœnitentes, scelerum à Deo veniam et pacem implorant.

(1) *Ps* 141. 3. — (2) *Ps*. 61. 9. — (3) *Ps*. 54. 13.

Orantes in hoc gradu exaudiuntur.

XI. Horum oratio suum obtinet locum apud Deum: nam eorum preces audiuntur, imò verò hujusmodi homines liberalissimè misericors Deus invitat: (1) Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos.

Exemplum. Ex horum hominum numero fuit ille publicanus, (2) qui cùm oculos ad cœlum tollere non auderet, exiit tamen, inquit, è templo magis justificatus, quàm pharisæus. *Quomodò peccatores exaudiantur vide Aug. in Joan. tract.* 44 *et* 73. *et de verbis Domini serm.* 53. *Div. Thom.* 2. 2. *quæst.* 84. *art.* 16.

Alius orationis gradus.

XII. Est prætereà eorum gradus, qui nondùm fidei lucem acceperunt: veruntamen divinâ benignitate exiguum illorum naturæ lumen accendente, vehementer excitantur ad studium cupiditatemque veritatis; quam ut doceantur, summis precibus petunt: qui si manent in voluntate, à Dei clementiâ eorum studium non repudiatur.

Exemplum. Quod exemplo (3) Cornelii centurionis comprobatum videmus.

Nota. Nemini enim id ex animo petenti clausæ sunt fores divinæ benignitatis.

Ultimus orationis gradus.

XIII. Postremus est gradus eorum, quos non modò facinorum ac flagitiorum non pœnitentes, sed etiam sceleribus scelera cumulantes, tamen non pudet sæpè à Deo petere peccatorum veniam, in quibus volunt perseverare: qui tali statu ne ab hominibus quidem audere deberent, ut sibi ignoscerent, postulare.

(1) *Matth.* 11. 28.—(2) *Luc.* 18, 9.—(3) *Act.* 10. 8.

Orantes in hoc gradu non exaudiuntur.

XIV. Horum oratio à Deo non auditur, sic enim de Antiocho scriptum est : (1) Orabat autem hic scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus.

Nota. Quare vehementer hortandi sunt, qui in gravi illâ miseriâ versantur, ut abjectâ peccandi voluntate, verè et ex animo se convertant ad Deum.

DE IIS QUÆ PETENDA SUNT.

CAPUT IV.

Nonnisi justa, honestaque petenda sunt.

I. Sed quoniam in singulis petitionibus quid postulandum, quid non, suo loco dicetur; satìs hìc erit fideles universè illud admonere, ut quæ justa, quæve honesta sint, à Deo petant homines, ne, si contrà quàm deceat, aliquid postulârint, illo responso repellantur : (2) Nescitis quid petatis.

Nota. Quidquid autem rectè optari potest, petere licet : quod illa Domini uberrima promissa testantur : (3) Quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis : omnia enim se concessurum pollicetur.

Primum quod petere debemus.

II. Quare primùm optatum, ac desiderium nostrum ad eam regulam dirigemus, ut ad Deum qui summum est bonum, summum studium, desideriumque referatur.

Secundum. Deindè cupiemus ea, quæ cum Deo nos maximè conjungant : quæ verò nos indè sejungant, aut causam aliquam afferent disjunctionis, ab omni studio et cupiditate nostrâ removenda sunt.

(1) 2 *Mach.* 9. 13.—(2) *Matth.* 20. 22 —(3) *Joan.* 15. 7.

Tertium. Hinc licet colligere secundum illud summum, et perfectum bonum, quomodo reliqua, quæ dicuntur bona, et optanda sint, et à parente Deo postulanda. Nam hæc corporis, quæ vocant et externa bona, ut sanitas, robur, pulchritudo, divitiæ, honores, gloria, quæ facultatem ac materiam sæpè dant peccato (quare fit ut non omninò piè, aut salutariter petantur) erit illa petitio his præscribenda finibus, ut hæc vitæ commoda postulentur necessitatis causâ, quæ precandi ratio refertur ad Deum.

Bona corporis quomodo petenda.

III. Licet enim nobis ea precibus petere, quæ et Jacob et Salomon postulârunt. Ille enim in hunc modum: (1) Si dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, erit mihi Dominus in Deum. Salomon his verbis: (2) Tribue tantùm victui meo necessaria. Cùm verò Dei nobis benignitate suppeditetur ad victum et ad cultum, par est, nos illius Apostoli exhortationis recordari: (3) Qui emunt tanquàm non possidentes, et qui utuntur hoc mundo, tanquàm non utantur: præterit enim figura hujus mundi. Item: (4) Divitiæ si affluant, nolite cor apponere; quarum fructum, et usum tantummodò nostrum esse, sed ità ut cum cæteris communicemus, ab ipso doctore Deo didicimus.

Bonorum corporis verus usus.

IV. Si valemus, si reliquis externis et corporis bonis abundamus, eò illa nobis tributa esse meminerimus, ut et faciliùs Deo inservire possimus, et proximo omnia ejus generis commodare.

(1) *Gen.* 28. 20. — (2) *Prov.* 30. 8. — (3) 1 *Cor.* 7. 30. — (4) *Ps.* 61. 11.

Artes et scientiæ quâ conditione petendæ.

V. Ingenii autem bona et ornamenta, cujus generis sunt artes, atque doctrinæ, petere licet; sed eâ tantùm conditione, si nobis ad Dei gloriam, et ad salutem profutura sunt. Quod autem omninò, et sine adjunctione, aut conditione optandum, quærendum, postulandum est, quemadmodùm anteà diximus, id Dei gloria est, et deinceps omnia, quæ summo illi bono conjungere nos queant, ut fides, timor Dei, amor, de quibus pleniùs dicemus in explicatione petitionum.

PRO QUIBUS ORANDUM SIT.

CAPUT V.

Nullus est hominum pro quo non orandum sit.

I. His autem cognitis, quæ petenda sint, docendus est fidelis populus, pro quibus orare debeat. Continet autem oratio petitionem et gratiarum actionem: quare priùs de petitione dicamus. Orandum igitur est pro omnibus sine ulla exceptione vel inimicitiarum, vel gentis, vel religionis: nam sive hostis sit, sive alienus, sive infidelis, proximus est: quem quia Dei jussu amare debemus, sequitur ut preces quoque, (quod amoris officium est,) pro eo facere oporteat. Nam eò pertinet illa Apostoli cohortatio: (1) Obsecro fieri orationes pro omnibus hominibus.

Nota. Quæ in oratione primùm petenda sunt quæ salutem animæ complectuntur, deindè quæ corporis.

Primò orandum pro pastoribus animarum.

II. Debemus autem hoc precationis officium primùm pastoribus animarum tribuere, quod ab Apostolo ejus

(1) 1 *Tim.* 2. 1.

exemplo monemur : scribit enim is ad Colossenses : (1) ut orent pro se, ut sibi Deus aperiat ostium sermonis; quod item facit ad Thessalonicenses. (2) Est prætereà in Actis apostolorum, (3) Oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesiâ pro Petro, cujus etiam officii à D. Basilio (4) in libris de moribus admonemur : pro iis enim orandum esse, inquit, qui præsunt verbo veritatis.

Secundò pro principibus.

Secundo loco pro principibus nos precari oportet, ex ejusdem Apostoli sententiâ : quanto enim publico bono principibus piis et justis utamur, nemo ignorat: itaque rogandus est Deus ut tales sint, quales esse oportet, qui reliquis hominibus præsint. *Vide Tertull. Apolog. cap.* 30. *et ad Scap. cap.* 2.

Tertiò pro piis hominibus.

Extant exempla sanctorum hominum quibus monemur, ut pro bonis etiam, piisque deprecemur. Egent enim et illi precibus aliorum : quod divinitùs factum est, ne superbiâ efferantur, dum intelligunt se inferiorum suffragiis indigere.

Quartò pro inimicis.

Jussit prætereà Dominus precari pro (5) persequentibus et calumniantibus nos.

Quintò pro alienis ab Ecclesiâ.

Illud etiam (6) S. Augustini testimonio celebratum est, hanc esse acceptam consuetudinem ab apostolis, pro iis qui ab Ecclesiâ sunt alieni, preces et vota fa-

(1) *Col.* 4. 3. — (2) 1 *Thess.* 5. 25. — (3) *Actor.* 12. 5. — (4) *Bas. lib. Mor. Reg.* 56. *cap.* 5. *Item. hom. in Isaiam.* — (5) *Matth.* 5. 44. — (6) *Vide August. Epist* 10. *ad Vital. Cyp. de Orat. Dominica. Item Cœlest. papam. Ep.* 1. *cap.* 11.

ciendi, ut infidelibus donetur fides; ut idolorum cultores ab impietatis errore liberentur; ut Judæi, discussâ animarum caligine, lucem veritatis accipiant, ut hæretici redeuntes ad sanitatem, catholicæ doctrinæ præceptis erudiantur; ut schismatici, à quâ desciverunt sanctissimæ parentis Ecclesiæ communione, cum eà iterùm veræ charitatis nodo juncti copulentur. Quantam autem vim habeant preces pro hujusmodi hominibus factæ ex animo, constat, tam multis exemplis omnis hominum generis, quos quotidiè ereptos à potestate tenebrarum, transfert Deus in regnum filii charitatis suæ, et ex vasis iræ, facit vasa misericordiæ; in quo plurimùm valere piorum obsecrationem nemo, qui rectè sentiat, dubitare potest.

Sextò pro mortuis.

Preces autem, quæ pro mortuis fiunt, ut ab igne purgatorii liberentur, ex apostolorum doctrinâ fluxerunt: quâ de re satìs dictum est, cùm de sacrificio Missæ loqueremur. *Dyonis. III. lib. de Eccl. Hierarch. cap.* 6, 7. *Clem. Pap. Epist.* 1. *et lib. Constit. Apostol. Tertull. de Coron. milit. et in exhort. ad castit. et in lib. de Monog. Cyprian. Epist.* 66.

Septimò pro peccatoribus.

In iis autem, qui peccare dicuntur ad mortem, vix quidquam precibus votisque proficitur. Veruntamen est christinæ charitatis et precari pro illis, et lacrymis contendere, an eis possint reddere pacatum Deum.

Execrationes sanctorum ut intelligendæ.

III. Execrationes verò sanctorum hominum, quibus in impios utuntur, ex (1) Patrum sententiâ constat esse

(1) *Vide Aug. de serm. Domini in monte, lib.* 1. *c.* 22. *et serm.* 109. *de tempore.*

vel prædicationes eorum quæ illis eventura sunt, vel adhibitas contrà peccatum, ut, salvis hominibus, peccati vis intereat.

Pro quibus agere gratias oporteat.

IV. In alterâ parte precationis maximas Deo gratias agimus pro divinis ejus, immortalibusque beneficiis, quibus et semper affecit, et quotidiè afficit humanum genus. Maximè autem fungimur hoc munere gratiarum actionis sanctorum omnium causâ, quo in officio singulares Deo laudes tribuimus, et eorum victoriæ, et triumphi quem de omnibus in intimis et externis hostibus ejus benignitate reportârunt.

Salutatio Angelica inter gratiarum actiones maxima

V. Hùc pertinet prima illa pars angelicæ salutationis, cùm eâ ad precandum utimur: Ave, Maria, gratiâ plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Nam Deum summis et habendis laudibus, et gratiis agendis celebramus, quòd sanctissimam Virginem omni cœlestium bonorum munere cumulavit, ipsique Virgini singularem illam gratulamur felicitatem. *Vide August. Ench. cap. 100 et 21 de Civit. Dei, c. 24. et lib. 21. contrà Faust. cap. 21.*

Isti salutationi cur sit additum: Sancta Maria.

VI. Jure autem sancta Dei Ecclesia huic gratiarum actioni preces, etiam et implorationem sanctissimæ Dei matris adjunxit quâ piè atque suppliciter ad eam confugeremus, ut nobis peccatoribus, suâ intercessione conciliaret Deum, bonaque tum ad hanc, tum ad æternam vitam necessaria impetraret. Ergò nos exules filii Evæ, qui hanc lacrymarum vallem incolimus, assiduè misericordiæ matrem, ac fidelis populi advocatam invocare

vocare debemus, ut oret pro nobis peccatoribus, ab eâque ac prece opem et auxilium implorare, cujus et præstantissima merita apud Deum esse, et summam voluntatem juvandi humanum genus, nemo nisi impiè et nefariè dubitare potest. *Vide August. sermon. 18. de sanctis. Ambros. in 1. cap. Lucæ. Bern. hom. 3. in missus est; Athan. in Evang. de sanctâ Deiparâ. August. serm. 2. de Annunt. Nazian. in oratione de S. Cypriano.*

QUIS ORANDUS SIT.

CAPUT VI.

Deus unus et trinus orandus.

I. Deum autem orandum esse, et ejus nomen invocandum, ipsa loquitur naturæ vis insita in hominum mentibus, non solùm tradunt divinæ Litteræ in quibus licet audire imperantem Deum: (1) Invoca me in die tribulationis; sed Dei nomine tres personas intelligi oportet.

Secundò sancti sunt invocandi.

II. Secundo loco, confugimus ad auxilia sanctorum qui in Cœlis sunt: quibus etiam preces esse faciendas ità certum est in Ecclesia Dei, ut piis nulla de eo dubitatio possit accidere; quæ res quia separatìm suo loco est explicata, eò et parochos et cæteros transmittimus.

Aliter Deus, aliter sancti invocantur.

III. Sed ut tollatur omnis error imperitorum, operæ pretium erit, docere fidelem populum, quid intersit inter hanc invocandi rationem, non enim eodem modo Deum et sanctos imploramus: nam precamur Deum, ut ipse vel bona det, vel liberet à malis: à sanctis au-

(1) *Psal. 49. 15.*

tem, quia gratiosi sunt apud Deum, petimus ut nostri patrocinium suscipiant, ut nobis à Deo impetrent ea, quorum indigemus.

Duæ precandi formulæ.

IV. Hinc duas adhibemus precandi formulas, modo differentes : ad Deum enim propriè dicimus, Miserere nobis, Audi nos ; ad sanctum, Ora pro nobis. Quanquàm licet etiam aliâ quâdam ratione petere à sanctis ipsis, ut nostrì misereantur, sunt enim maximè misericordes. Itaque precari possumus eos, ut conditionis nostræ miseriâ permoti, suâ nos apud Deum gratiâ, ac deprecatione juvent.

Hoc nota diligenter.

V. Quo loco illud maximè cavendum est omnibus, ne quod Dei proprium est, cuiquam prætereà tribuant, imò verò, cùm ad imaginem sancti alicujus quis dominicam orationem pronuntiat, ità tùm sentiat, se ab illo petere, ut secum oret, sibique postulet ea, quæ Dominicæ orationis formulâ continentur, et suî denique sit interpres, et deprecator ad Deum ; nam eos hoc fungi officio docuit sanctus Joannes apostolus in Apocalypsi (1).

DE PRÆPARATIONE ADHIBENDA.

CAPUT VII.

Nota. Est in divinis Litteris : (2) Antè orationem præpara animam tuam, et noli esse quasi homo, qui tentat Deum. Tentat enim Deum is, qui cùm benè orat, malè agit ; et cùm loquatur cum Deo, à precibus animus ejus aberrat.

(1) *Apoc.* 8. 3.—(2) *Eccl.* 18. 23.

Bonæ orationis apparatus.

I. Quare cùm tanti intersit, quo quisque animo Deo preces faciat, tradent parochi vias precationis piis auditoribus.

Primus humilitas.

Primus igitur gradus ad orationem erit, verè humilis, ac demissus animus, scelerum quoque recognitio: quibus sceleribus intelligat, qui ad Deum accedit, se non modò dignum non esse qui quidquam impetret à Deo, sed qui ne in ejus quidem conspectum veniat oraturus. Hujus præparationis sæpissimè mentionem faciunt divinæ Litteræ, quæ et illud loquuntur: (1) Respexit in orationem humilium, et non sprevit preces eorum. Item: (2) Oratio humiliantis se, nubes penetrabit. Sed occurrent pastoribus eruditis loci innumerabiles, qui in eam sententiam conveniant: quamobrem plurium non necessariâ commemoratione supersedemus. Tantùm verò, quæ aliàs attigimus, ne in hâc quidem parte, quia sunt apposita ad hanc rationem, duo illa exempla prætermittemus. (3) Publicanus est ille notissimus, qui longè consistens, oculos humo tollere non audebat: est etiam (4) mulier illa peccatrix, quæ dolore commota, lacrymis pedes Christi Domini perfudit: uterque quantum afferat orationi pondus humilitas christiana, declaravit.

Secundus, dolor peccatorum.

Sequitur angor quidam in recordatione delictorum, vel saltem aliquis doloris sensus ob eam causam, quòd dolere non possimus: quorum utrumque, vel certè alterum, nisi à pœnitente adhibeatur, venia impetrari non potest.

(1) *Psal* 101. 18.—(2) *Eccli.* 35. 21.—(3) *Luc.* 18. 13.—(4) *Ibid.* 7. 37.

Tertius, abstinentia à sævis.

Sed quia sunt quædam scelera, quæ maximè obstant quominùs in precatione Deus postulationi nostræ concedat, ut cædes, et illata vis: manus abstinendæ sunt ab hâc crudelitate, et violentiâ, de quo facinore sic Isaiæ ore loquitur Deus: (1) Cùm extenderitis manus vestras, avertam oculos meos à vobis: et cùm multiplicaveritis orationem, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.

Quartus, fugienda ira.

Fugienda est ira, ac dissidium, quæ magnoperè etiam impediunt ne preces audiantur: de quibus est illud Apostoli: (2) Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine irâ, et disceptatione.

Quintus, injuriarum oblivio.

Videndum est præthereà, ne nos implacabiles cuiquam præbeamus in injuriâ: nam sic affecti Deum precibus adducere non poterimus ut nobis ignoscat. (3) Cùm enim stabitis, inquit ipse, ad orandum, dimittite, si quid habetis: et (4) si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.

Sextus, opera misericordiæ.

Cavendum quoque est, ne duri simus, et inhumani egentibus: nam in ejusmodi homines illud dictum est: (5) Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur.

Septimus, superbia reprimenda.

Quid dicemus de superbiâ? quæ quantoperè Deum

(1) *Isa.* 1. 15. — (2) 1 *Tim.* 2. 8. — (3) *Marc.* 11. 25. — (4) *Matth.* 6. 15. — (5) *Prov.* 21. 13.

offendat, testis est illa vox : (1) Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

Octavus, verbum Dei audiendum.

Quid de contemptione divinorum oraculorum? in quam extat illud Salomonis : (2) Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.

Nota. Quo tamen loco non excluditur deprecatio factæ injuriæ : non cædis, non iracundiæ, non illiberalitatis in pauperes, non superbiæ, non despicientiæ divinæ orationis, non denique reliquorum scelerum, si ignoscendi venia petatur.

Nonus, fiducia habenda.

Est verò ad hanc quoque præparationem animi, fides necessaria : quæ si desit, neque de summi Patris omnipotentiâ, neque de illius misericordiâ, undè tamen orantis fiducia oritur, habetur cognitio : quemadmodùm docuit ipse Christus Dominus : (3) Omnia, inquit, quæcumque petieritis in oratione, credentes, accipietis. De hujusmodi fide scribit sanctus Augustinus (4) de verbis Domini : Si fides deficit, oratio periit. Caput igitur est ad ritè orandum : quod jam dictum est, ut fide firmi ac fixi simus : quod Apostolus ex contrario ostendit : (5) Quomodò invocabunt, in quem non crediderunt? Itaque credamus oportet, ut et orare possimus, et ne nos fides ipsa deficiat, quâ salutariter oramus. Fides enim est, quæ preces fundit : preces faciunt, ut omni dubitatione sublatâ, stabilis ac firma sit fides. In hanc sententiam (6) sanctus hortabatur Ignatius eos, qui ad Deum adirent oraturi : Noli dubio esse animo in oratione : Beatus est, qui non dubitaverit.

(1) *Luc.* 4. 6. 1 *Petr.* 5. 5. — (2) *Prov.* 28. 9.—(3) *Matth.* 21, 22. — (4) *Epist.* 10. *serm.* 36. — (5) *Rom.* 10. 14. — (6) *Ignat. Epist.* 10. *ad Heron.*

Quare ad impetrandum quod velimus a Deo maximum pondus affert fides, et certa spes impetrandi, quod monet sanctus Jacobus: (1) Postulet in fide, nihil hæsitans.

Undè fiducia excitanda.

II. Multa sunt, quibus nos confidere oportet in hoc officio precationis.

Primò. Est ipsa Dei in nos perfecta voluntas, ac benignitas, cùm jubet nos se patrem appellare, ut ejus nos esse filios intelligamus.

Secundò. Est propè infinitus numerus eorum qui Deum exoraverunt.

Tertiò. Est summus ille deprecator, qui nobis semper præstò est, Christus Dominus, de quo sic est apud S. Joannem: (2) Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: item Paulus apostolus: (3) Christus Jesus, qui mortuus est, imò qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis; item ad Timotheum: (4) Unus enim Deus, unus et mediator Dei, et hominum, homo Christus Jesus; tum ad Hebræos: (5) Undè debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum. Quare etsi nos indigni sumus, qui impetremus, tamen optimi dignitate interpretis, ac deprecatoris Jesu Christi sperare, et magnoperè confidere debemus, nobis omnia, quæ per illum ritè petierimus, concessurum Deum.

Quartò. Deniquè nostræ auctor est precationis Spiritus Sanctus, quo duce preces nostras audire necesse est. (6) Accepimus enim Spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba pater, qui quidem Spiritûs infirmitatem, qui inscitiam nostram adjuvat in

(1) *Jac.* 1. 6. — (2) *Joan.* 2. 14. — (3) *Rom.* 8. 34. — (4) 1 *Tim.* 2. 5. — (5) *Heb.* 2. 17. — (6) *Rom.* 8. 15.

hoc orandi munere; imò verò, inquit, ipse postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Quintò. Quòd si qui titubant interdùm, nec se satìs esse firmos in fide sentiunt, utantur illâ voce apostolorum: (1) Domine, adauge nobis fidem; et cæci illius: (2) Adjuva incredulitatem meam.

Sextò. Sed tum maximè et fide, et spe vigentes, omnia à Deo optata consequemur, cùm ad ipsius Dei legem, ac voluntatem, omnem mentem, actionem, et orationem nostram conformabimus: (3) Si manseritis enim, inquit, in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis: quanquam ad hanc impetrandi ab eo omnia facultatem, in primis necessaria est, ut anteà diximus, oblivio injuriarum, et benevolentia, ac benefica voluntas in proximos.

QUÆ RATIO IN ORANDO REQUIRITUR.

CAPUT VIII.

Oratio nisi rectè fiat, non prodest.

I. MAXIMÈ autem refert, quomodò sacris precibus utamur: nam etsi precatio bonum est salutare; tamen nisi rectè adhibeatur, minimè prodest: quod enim petimus, sæpè non assequimur, ut sanctus inquit Jacobus, (4) ob eam causam, quia malè petimus. Ergo docebunt parochi fidelem populum, quæ sit optima ratio benè petendi, et privatim, ac publicè orandi, quæ præcepta christianæ orationis tradita sunt ex Christi Domini disciplinâ.

Orandum est in spiritu et veritate.

II. Est igitur (5) orandum in spiritu et veritate:

(1) *Luc.* 17. 5. — (2) *Marc.* 9. 24. — (3) *Joan.* 15. 7. — (4) *Jac.* 4. 3. — (5) *Joan.* 4. 23.

nam cœlestis Pater tales quærit, qui adorent eum in spiritu et veritate. *De hâc ratione orandi in spiritu et veritate, Vide Cyrillum Alexandr. per 17. libros integros, item div. Thom. 2. 1. quæst. 83. art. 12.*

Quis orat in spiritu et veritate.

III. Orat autem eo modo, qui intimum, ac flagrans animi studium adhibet, à quâ spirituali precandi ratione vocalem non excludimus : verumtamen principatum jure tribuendum ducimus illi, quæ à vehementi animo proficiscitur, obsecrationi : quam Deus, cui patent occultæ hominum cogitationes, audit, etiamsi non ore proferatur.

Exemplum. Audivit Annæ (1) ejus, quæ fuit mater Samuelis, intimas preces : de quâ illud legimus, flentem orasse ; et tantùm labia moventem.

Aliud. Oravit hoc modo David ; inquit enim : (2) Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea. Hujusmodi exempla in divinis libris passìm legentibus occurrunt.

Oratio vocalis, utilis et necessaria.

IV. Habet autem vocalis oratio propriam utilitatem, et necessitatem : nam incendit animi studium, et religionem orationis inflammat : quod ad Probam scripsit sanctus Augustinus hoc modo, *cap.* 8, 9, 10. Nonnunquam verbis et aliis signis ad augendum desiderium sanctum, nos ipsi acriùs excitamus. Cogimur interdùm vehementi animi cupiditate et pietate, verbis efferre sententiam : nam exultante animo lætitiâ, par etiam est linguam exultare : et verè decet nos cumulatum illud sacrificium facere et animæ, et corporis, quem apostolorum orandi morem fuisse, ex Actis et ex Apostolo multis locis cognoscimus.

(1) 1 *Reg* 1. 16.—(2) *Ps.* 26. 8

Oratio privata et publica.

V. Sed quoniam duplex precandi ratio est, privata et publica; privatæ orationis pronunciatione utimur, ut intimum studium, et pietatem adjuvet; in publicâ, quæ ad incitandam fidelis populi religionem instituta est, certis, statisque temporibus linguæ officio supersederi nullo modo potest.

Orare spiritu proprium christianorum.

VI. Hanc verò spiritu orandi consuetudinem, propriam christianorum hominum, infideles minimè colunt, de quibus ità licet Christum Dominum loquentem audire: (1) Orantes nolite multùm loqui, sicut ethnici faciunt: putant enim, quòd in multiloquio suo exaudiantur: nolite ergo assimilari eis; scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequàm petatis eum.

Quid per loquacitatem in oratione prohibeatur.

VII. Cùm autem prohibeat loquacitatem, longas tamen preces, quæ à vehementi, ac diuturno animi studio proficiscantur, tantùm abest ut rejiciat, ut etiam suo exemplo nos ad eam rationem cohortetur: qui (2) non modo noctes in precatione consumpsit, sed (3) ter eumdem sermonem repetiit. Tantùm igitur statuendum est inani verborum sono minimè exorari Deum. *Vide Aug. Epist.* 121. *ad Probam. c.* 9.

Hypocritarum preces rejicit Deus.

VIII. Nec verò ex animo orant hypocritæ, à quorum consuetudine nos deterret Christus Dominus in hanc sententiam: Cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis, et in angulis platearum stan-

(1) *Matth.* 6, 7. — (2) *Luc.* 6. 12 — (3) *Matth.* 26. 44.

tes orare, ut videantur ab hominibus : Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.

Quid sit intrà cubiculum orare.

IX. Tu autem cùm oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito : et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Cubiculum, quod hoc loco dicitur, ad cor hominis referri potest : quod non satis est ingredi, sed prætereà occludi oportet, ne quid irrumpat, vel influat in animas extrinsecùs, quo precationis integritas violari possit; tum enim cœlestis Pater qui omnium mentes, et occultas cogitationes maximè perspicit, orantis postulationi concedit.

Orandum est assiduè.

X. Requirit prætereà oratio assiduitatem, quæ quantam vim habeat, judicis illius exemplo, Dei Filius ostendit, (1) qui cùm nec timeret Deum nec hominem revereretur, victus assiduitate, ac diligentiâ viduæ, ejus postulationi concessit : itaque assiduè Deo preces faciendæ sunt.

Nota. Nec imitandi illi, qui semel, aut iterùm orantes, nisi quod petunt impetrârint, in oratione defatigantur : nulla enim hujus officii lassitudo esse debet, quod nos Christi Domini et Apostoli docet auctoritas : quòd si interdùm voluntas in eo defecerit, precibus à Deo petamus perseverandi vim.

Orandus est Pater cœlestis per Christum.

XI. Vult etiam Dei Filius orationem nostram ad Patrem suo nomine pervenire : quæ ejus merito, et gratiâ deprecatoris id pondus assequitur, ut à cœlesti Patre audiatur : est enim ejus illa vox apud sanctum

(1) *Luc.* 18. 2.

Joannem : (1) Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, usquè modò non petistis quidquam in nomine meo : Petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum ; et iterùm : (2) Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.

Ferventer orandum.

XII. Imitemur ardens sanctorum hominum studium, quod in orando adhibebant. Gratiarum autem actionem cum precatione jungamus, apostolorum exemplo, qui hanc consuetudinem perpetuò servaverunt, quemadmodùm apud Apostolum licet videre (3).

Ut oratio sit efficax, ei adde jejunium.

XIII. Jejunium verò, et eleemosynam ad orationem adhibeamus. Jejunium quidem certè maximè est cum oratione sociatum : nam qui cibo et potu sunt onusti, horum mens oppressa est sic, ut neque Deum intueri, neque quid sibi velit oratio cogitare possint. *Vide hâc de re August. in Psalm. 42. in fine, et lib. de perfectâ justitiâ, resp. 17 ; item S. Leonis serm. 1. de jejunio septimi mensis ; Petr. Chrysost. serm. 43 ; Bern. in sent. sententiâ 11.*

Eleemosyna orationi adjungenda.

XIV. Sequitur eleemosyna, quæ magnam, et ipsâ cum oratione societatem habet : Quis enim, cui facultas sit benignè faciendi ei qui alienâ misericordiâ vivat, nec opituletur proximo et fratri suo, se charitate præditum dicere audeat? aut quo ore is, qui expers sit charitatis, Dei auxilium implorabit ; nisi cùm peccati veniam precatur, simul et à Deo suppliciter postulat charitatem.

(1) *Joan.* 16. 23.—(2) *Id.* 14. 14.—(3) *Ephes.* 1. 16. *etc.*

Tria adversùs peccatum remedia.

XV. Quare divinitùs factum est, ut saluti hominum triplici hoc remedio subveniretur: cùm enim peccando vel offendamus Deum, vel proximos violemus, vel nos ipsos lædamus, sacris precibus placatum reddimus Deum, eleemosynâ redimimus hominum offensiones, jejunio proprias vitæ sordes eluimus: et quanquàm singula prosint ad omnium scelerum genera, tamen propriè singulis iis peccatis quæ dicimus, apposita, et accommodata sunt.

DE ORATIONIS DOMINICÆ PROOEMIO.

CAPUT IX.

Pater noster qui es in Cœlis.

I. Cum hæc formula christianæ precationis à Jesu Christo tradita, eam habeat vim, ut antequam ad preces, postulationesque veniamus, certis verbis loco prooemii nobis utendum sit, quibus piè ad Deum accedentes, fidentiùs etiam id facere possimus, parochi officium est, illa distinctè, dilucidèque declarare, ut alacrior pius populus ad preces adeat, seque cum Patre Deo acturum intelligat. *Orationem Dominicam explicant Tertul. in lib. de orat. Cyprian. in libro de oratione Dominicâ. Cyril. Hierosol. Catech. 5. Mystag. Chrysost. hom. de orat. Domin. Hieronim. Theoph. Euthim. in cap. 6. Marc. Ambros. lib. 5. de sacrament. cap. 4. Augustin. Epist. 121. ad Probam. Item de serm. Domini in monte lib. 2. cap. 5, 6, 7, 8, 16, et hom. 42. item. de bono perseverantiæ cap. 2. et seqq. et sermon. 126, 135 et 182, de tempore. Item Cassian. collat. 7. cap. 18, 19, 20, 21. Div. Thom. in opuscul. et 2. 2. quæst. 83. art. 9.*

Nota. Procemium autem, si species verba, brevissi-

mum est : si res æstimes, gravissimum, mysteriorumque plenissimum.

Deus cur appelletur pater.

II. Ac prima quidem vox quâ Dei jussu et institutione utimur in hâc precatione, est Pater.

Prima ratio.

Nam etsi Salvator noster divinam hanc orationem prætexere potuit aliquo verbo, quod plus majestatis haberet, exempli causâ Creatoris, aut Domini : tamen hæc omisit, quæ timorem simul nobis afferre possent.

Secunda. Illud autem adhibuit, quod orantibus, et aliquid à Deo petentibus, amorem, fiduciamque conciliat; quid enim jucundius est patris nomine, quod indulgentiam sonat, et charitatem? *Vide S. Leon. serm.* 6 *de nat. Domini. D. Thom.* 1. *p. q.* 33. *art.* 1.

Patris nomen cur Deo conveniat.

III. Quibus autem rationibus patris nomen Deo conveniat, suppeditabit facultas docendi fidelem populum, ex locis creationis, gubernationis, ac redemptionis.

Prima ratio.

Nam cùm Deus hominem creaverit ad imaginem suam, nec illam cæteris animantibus impertiverit, ex hoc singulari munere, quo hominem ornavit, jure omnium hominum, nec fidelium modò, sed etiam infidelium, Pater in divinis Scripturis appellatur.

Secunda ratio.

A gubernatione verò sumere poterit argumentum, quòd prospiciendo, et consulendo utilitati hominum, præcipuo quodam curæ, et providentiæ modo nobis præstat paternam charitatem.

De ministris divinæ gubernationis.

IV. Sed ut in hujus explicatione argumenti paternam Dei de hominibus curam meliùs agnoscat, de custodiâ angelorum, in quorum tutelâ sunt homines, aliquid dicendum videtur.

Angelus custos cuilibet datur à Deo.

V. Est enim Dei providentiâ datum hoc negotium angelis, ut custodiant humanum genus, singulisque homininibus præstò sint, ne gravius aliquod detrimentum accipiant, nam ut parentes, si infestâ et periculosâ viâ filiis iter faciendum sit, custodes adhibent et periculorum adjutores: sic cœlestis Parens in hoc itinere, quo ad cœlestem patriam contendimus, singulis nobis præposuit angelos, quorum ope ac diligentiâ tecti, furtim paratos ab hostibus laqueos vitaremus, et factos in nos horribiles impetus repelleremus, iisque ducibus rectum iter teneremus, ne objectus aliquis error à fallaci adversario nos de viâ posset deducere, quæ ducit in cœlum.

Custodiæ angelorum utilitas.

VI. Quam verò habeat utilitatem hæc de hominibus Dei cura ac providentia singularis, cujus munus et administratio mandata est angelis, quorum inter Deum et hominem media est, et interjecta natura, patet exemplis, quorum copiam suppeditant divinæ Litteræ, quæ testantur sæpè Dei benignitate factum esse, ut, inspectantibus hominibus, angeli mirabiles res efficerent: quibus moneremur innumerabilia ejus generis, quæ sub oculos non caderent, à custodibus nostræ salutis angelis effici utiliter, ac salutariter.

Beneficia Raphaelis ergà Tobiam.

VII. Raphaël angelus, (1) Tobiæ comes, et dux itineris divinitùs adjunctus, (2) illum duxit, et reduxit incolumem.

Cui et adjumento fuit ne (3) ab immani pisce devoraretur, et quanta esset in ejus piscis jecore, felle, et corde vis, demonstravit.

Ille dæmonium expulit, ejusque impeditâ et colligatâ potestate, ne Tobiæ noceret effecit.

Ille verum, et legitimum matrimonii jus, et usum adolescentem edocuit.

Ille Tobiæ (4) patri oculis capto lumina restituit.

Beneficia angeli custodis ergà D. Petrum.

VIII. Angelus item ille, principis apostolorum liberator, uberem præbebit materiam ad erudiendum pium gregem de admirabili fructu curæ, custodiæque angelorum, cùm demonstrabunt parochi angelum carceris tenebras illustrantem, (5) et Petrum tacto ejus latere è somno excitantem, solventem catenas, dirumpentem vincula, monentem ut surgeret, seque sumptis caligis, et reliquo vestitu, sequeretur: cùm docebunt ab eodem angelo Petrum per custodias liberè eductum è carcere et apertâ denique januâ in tuto collocatum.

Hæc exempla referre utile.

IX. Hujus generis exemplorum, quemadmodùm diximus, referta est sanctarum Litterarum historia, quibus intelligimus quanta sit vis beneficiorum quæ confert in homines Deus, angelis interpretibus et internuntiis, nec solùm certâ aliquâ, et privatâ de re missis, sed à

(1) *Tob.* 5, 6. — (2) *Id.* 12. — (3) *Id.* 6. — (4) *Id.* 12. — (5) *Act.* 12.

primo ortu, nostræ curæ præpositis: et in singulorum hominum salutis præsidio collocatis.

Doctrinæ de custodiâ angelorum utilitas.

X. Hanc doctrinæ diligentiam illa utilitas consequetur, ut audientium mentes erigantur, et ad agnoscendam, et venerandam Dei paternam de se curam, ac providentiam excitentur. *Si de angelorum creatione et excellentiâ vis agere, redi ad primum symboli articulum suprà pag.* 14.

Divitiæ benignitatis Dei in nos quantæ.

XI. Commendabit autem hoc loco parochus, in primisque prædicabit divitias benignitatis Dei ergà genus humanum, quem cùm à primo parente nostri generis, et peccati usquè ad hanc diem offenderimus flagitiis, ac sceleribus innumerabilibus, retinet tamen in nos charitatem, neque præcipuam illam de nobis curam deponit.

Dicere Deum oblivisci hominum grande malum.

XII. Quem si quis existimat hominum oblivisci, amens est, et in Deum jacit indignissimam contumeliam. Irascitur Israëli Deus propter ejus gentis blasphemiam, quæ se arbitrabatur cœlesti ope desertam esse. Est enim in Exodo: (1) Tentaverunt Dominum dicentes: Est ne Deus in nobis, an non? et apud Ezechielem: (2) Succenset eidem populo Deus, quòd dixerat: non videt Dominus nos, dereliquit Dominus nos, dereliquit Dominus terram. Ergo fideles his auctoritatibus à nefariâ illâ opinione deterrendi sunt, fieri posse, ut Deum capiat hominum oblivio.

Nota. In quam sententiam audire licet conquerentem de Deo apud Isaïam Israëliticum populum, contrà-

(1) *Exod.* 17. 7.—(2) *Ezech* 8. 12.

que

que Deum stultam ejus querimoniam benignâ similitudine refellentem : est enim ibi : (1) Dixit Sion, Dereliquit me Dominus, et Dominus oblitus est meî ; cui Deus : Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui ? etsi illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tuî. Ecce in manibus meis descripsi te.

Deus nunquam hominum oblivisci probatur.

XIII. Quibus locis quanquam id liquidò confirmatur, tamen ut penitùs fideli populo persuadeatur nullum posse tempus accidere, quo deponat Deus hominum memoriam, quo eis non tribuat paternæ charitatis officia, parochi rem clarissimo primorum hominum exemplo comprobabunt, quos post neglectum, violatumque Dei jussum, cùm acerbiùs accusatos, et horribili illâ sententiâ condemnatos audis : (2) Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex eâ cunctis diebus vitæ tuæ, spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terræ ; cùm vides è paradiso (3) expulsos ; et, ut omnis reditûs spes adimeretur, cùm in aditu paradisi collocatum legis Cherubim flammeum, tenentem igneum et versatilem gladium ; cùm ab ulciscente suam injuriam Deo illos intimis et externis molestiis conflictatos intelligis.

Attende.

Annon actum de homine putes ? aut non credas non modò divino illum auxilio nudatum, sed etiam cuivis injuriæ propositum ? Verumtamen in tantis divinæ iræ et ultionis indiciis oborta est lux quædam Dei in eos charitatis : Fecit enim, (4) inquit Dominus Deus,

(1) *Isa.* 49. 14. —(2) *Gen.* 3. 17. — (3) *Ibid.* 3. 23, 24. — (4) *Gen.* 3. 22.

Adæ et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos: quod maximum fuit argumentum, hominibus nullo unquam tempore defuturum Deum.

Nullâ hominum injuriâ Dei amor exhauritur.

XIV. Hujus etiam sententiæ vim, NON EXHAURIRI DEI AMOREM ULLA HOMINUM INJURIA, David expressit illis verbis: (1) Numquid continebit Deus in irâ suâ misericordias suas? Hanc Habacuc Deum affatus exposuit, dum inquit: (2) Cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Hanc sic Michæas aperuit; (3) Quis Deus similis tui? qui aufers iniquitatem, et transfers peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ: non immittet ultrà furorem suum, quoniam volens misericordiam est.

Deus subvenit in extremis.

XV. Omninò res ità se habet; cùm maximè perditos nos, et Dei præsidio spoliatos arbitramur, tum maximè pro immensâ suâ bonitate nos quærit, et curat Deus: sustinet enim in irâ gladium justitiæ, nec cessat effundere inexhaustos misericordiæ thesauros.

Quàm rectè Deus vocetur Pater iterùm ostenditur.

XVI. Magnam igitur vim habent ad declarandam præcipuam Dei rationem in amando, tuendoque hominum genere, creatio, et gubernatio. Sed tamen illud opus redimendi hominem sic eminet inter duo superiora, ut beneficentissimus Deus, parensque noster summam in nos benignitatem tertio hoc beneficio cumulatam illustrârit.

Cur filii Dei nominemur et simus.

XVII. Quare tradet spiritualibus filiis parochus, et assiduè eorum auribus inculcabit hanc præstantissimam

(1) *Ps.* 76. 10. — (2) *Hab.* 3. 2. — (3) *Mich.* 7.

Dei ergà nos charitatem, ut intelligant se, quia redempti sint, admirabilem in modum Dei filios evasisse: dedit enim, (1) inquit Joannes, eis potestatem filios Dei fieri, et ex Deo nati sunt.

Nota. Quam ob causam baptismus, quod primum redemptionis pignus, et monumentum habemus, sacramentum regenerationis dicitur: indè enim nascimur Dei filii. Nam, inquit ipse Dominus: (2) Quod natum est ex spiritu, spiritus est; et oportet vos nasci denuò. Item Petrus apostolus: (3) Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per verbum Dei vivi.

Beneficia redemptionis quanta.

XVIII. Hujus pondere redemptionis, et Spiritum Sanctum accepimus, et Dei gratià dignati sumus. Quo munere Dei filii adoptamur, quemadmodùm ad Romanos scripsit apostolus Paulus: (4) Non accepistis spiritum servitutis iterùm in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba Pater. Cujus vim, et efficaciam adoptionis explanat sanctus Joannes ad hunc modum: (5) Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus.

Deo ut patri quid debemus.

XIX. His expositis admonendus est fidelis populus, quid ipse vicissìm debeat amantissimo patri Deo, ut intelligat quem amorem, ac pietatem, quam obedientiam, ac venerationem Creatori, gubernatori, ac redemptori præstare, quâ spe, ac fiduciâ illum invocare oporteat.

Gravis error extirpandus.

XX. Sed ad erudiendam inscitiam, dirigendamque

(1) *Joan.* 1. 12. — (2) *Idem* 3. 6. — (3) 1 *Pet.* 1. 23. — (4) *Rom.* 8. 15. — (5) 1 *Joan.* 3. 1.

sententiæ perversitatem eorum, si qui tantummodò secundas res, et prosperum vitæ cursum argumento esse existimant, Deum conservare nobis amorem suum, rebus autem adversis, et calamitatibus, cùm à Deo exercemur, id esse signum hostilis in nos animi, ac prorsus abalienatæ à nobis divinæ voluntatis.

Deus cùm castigat, amat.

XXI. Demonstrandum erit, cùm (1) tangit nos manus Domini, minimè id hostiliter facere Dominum, verùm percutiendo sanare, et plagam à Deo venientem esse medicinam: Castigat enim peccantes, ut eâ disciplinâ meliores faciat, et præsenti animadversione redimat ab exitio sempiterno.

Nam (2) visitat quidem in virgâ iniquitates nostras, et in verberibus peccata nostra, misericordiam autem suam non aufert à nobis.

Dum castigat Deus, quid agendum.

XXII. Quare monendi sunt fideles, ut in ejusmodi castigatione paternam Dei charitatem agnoscant, et illud patientissimi Job in memoriâ, et in ore habeant: (3) Ipse vulnerat, et medetur: percutit, et manus ejus sanabunt, ut illud usurpent, quod sub personâ Israelitici populi scripsit Jeremias: (4) Castigasti me, et eruditus sum, quasi juvenculus indomitus: converte me, et convertar, quia tu Dominus Deus meus. Ut Tobiæ exemplum sibi proponant, qui cùm in illâ plagâ cæcitatis, paternam Dei manum cædentem sensisset, exclamavit: (5) Benedico te, Domine, Deus Israel! quia tu castigasti me, et tu salvasti me.

In afflictionibus non murmurandum.

XXIII. In quo maximè cavendum est fidelibus, ne

(1) *Job.* 19. 21. — (2) *Psal.* 88. 34. — (3) *Job.* 5. 18. — (4) *Jer.* 31. 18.—(5) *Tob.* 11. 17.

etiamsi quovis incommodo affecti, quâvis calamitate afflicti sint, Deum id ignorare existiment; ait enim ipse: (1) Capillus de capite vestro non peribit; imò verò se ipsi illo divini oraculi solatio consolentur, quod in Apocalypsi dictum est: (2) Ego quos amo, arguo, et castigo, conquiescant in Apostoli cohortatione ad Hæbreos: (3) Fili mi! noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris: quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit; quòd si extrà disciplinam estis, adulterini estis et non filii: patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos; non multò magis obtemperabimus patri spirituum, et vivemus?

A singulis cur Deus vocetur.

XXIV. Noster. Cùm patrem invocamus singuli, et nostrum appellamus, docemur, ex dono, ac jure divinæ adoptionis consequi necessario, ut fratres sint fideles omnes, et inter se fraternè amare debeant: (4) Omnes enim, inquit, vos fratres estis, unus enim Pater vester, qui in Cœlis est. Quare etiam in Epistolis fideles omnes, apostoli fratres appellant.

Undènam simus fratres invicem et Christi.

XXV. Ex quo item conficitur illa consecutio necessaria, ut eâdem adoptione Dei non solùm inter se fideles universi fraternâ necessitudine conjungantur, sed quia homo est unigenitus Dei Filius, fratres etiam ejus et nominentur, et sint: nam in Epistolâ ad Hebræos, cùm de Filio Dei loqueretur, scripsit Apostolus: (5) Non confunditur fratres eos vocare, dicens: (6) Nuntiabo nomen tuum fratribus meis: quod tantò antè Da-

(1) *Luc.* 21. 18. — (2) *Apoc.* 3. 19. — (3) *Heb.* 12. 5. — (4) *Matth.* 23. 8. — (5) *Heb.* 2. 11. — (6) *Ps.* 21. 23.

vid de Christo Domino prædixerat. Ipse verò etiam Christus sic apud evangelistam loquitur ad mulieres. (1) Ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.

Etiam in Cælo Christus est frater noster

XXVI. Quod tum ab eo dictum esse constat, cùm jam excitatus à mortuis immortalitatem esset consecutus: ne quis existimet fraternam hanc cognationem, ejus resurrectione, et in Cœlum ascensu dissolutam esse. Tantùm enim abest ut hanc conjunctionem, et charitatem Christi resurrectio diremerit, ut ex illâ majestatis et gloriæ sede, tum, cùm de omnibus omnis memoriæ hominibus judicabit, fidelium minimos ab eo (2) fratrum nomine appellandos acceperimus.

Cohæredes sumus Christi.

XXVII. Quî autem fieri potest, ut Christi fratres non simus, cujus cohæredes (3) dicimur? Est enim primogenitus ipse, constitutus (4) hæres universorum, nos verò secundo loco geniti, cohæredes ejus, pro modo cœlestium donorum, pro ratione charitatis, quam præbuerimus nos ministros, et coadjutores Spiritûs Sancti.

Notæ præmonitionis.

Quo auctore ad virtutem, salutaresque actiones impellimur, et incendimur, ut ejus freti gratiâ in certamen salutis fortiter descendamus, quo sapienter constanterque confecto, decursoque hujus vitæ spatio, justum coronæ præmium capimus à cœlesti parente, omnibus qui eumdem cursum tenuerint, constitutum. Non enim, ut ait Apostolus, (5) injustus est Deus, ut obliviscatur operis nostri, et dilectionis.

(1) *Matth.* 28. 10. — (2) *Ib.* 25. 40. — (3) *Rom.* 8. 17. — (4) *Heb.* 1. 2. — (5) *Heb.* 6. 10.

Ex animo Deus vocandus est noster. Cur?

XXVIII. Quam verò hanc ex animo vocem Noster proferre debeamus, sancti Chrysostomi sententiâ declaratur, qui Deum inquit libenter christiannm audire, non solùm pro se, sed pro altero deprecantem: quòd pro se orare naturæ est, pro altero gratiæ: pro se necessitas cogit, pro altero fraterna charitas hortatur, quibus illa subjunxit.

Nota. Jucundior est Deo, quam charitas fraterna commendat, quàm ea, quæ necessitate pronunciatur. *Chrysost. hom. 14. operis imperfecti in Matth.*

Admonitio magni momenti.

XXIX. In hâc tantâ materiâ salutaris orationis, monere, et hortari debet parochus omnes omnis ætatis, generis, ordinis, ut communis hujus fraternæ necessitudinis memores, comiter et fraternè se gerant, neque se aliis alii præferant insolentiùs.

Nota. Nam etsi in Ecclesiâ Dei diversi sunt officiorum gradus: tamen illa varietas graduum, et munerum fraternæ necessitudinis conjunctionem minimè tollit.

Similitudo.

Quemadmodùm in hominis corpore varius usus et diversa sanctio membrorum nihil agit, quamobrem hæc vel illa corporis pars membri munus et nomen amittat.

Æqualitas inter christianos.

XXX. Propone tibi eum, qui regiâ sit potestate: an is igitur, si fidelis est, frater non est omnium qu. christianæ fidei communione continentur? Maximè quid ita? quia non est Deus alius is, ex quo divites et reges nati sunt, ab eo à quo pauperes et qui in regum

potestate sunt, extiterunt : sed unus Deus, et parens, et Dominus omnium.

Christianorum par nobilitas.

XXXI. Itaque una spiritualis ortûs omnium nobilitas, una dignitas, unus splendor generis, cùm omnes ex eodem spiritu, ex eodem fidei sacramento nati simus filii Dei, et ejusdem hæreditatis cohæredes. Nec verò alium Christum Deum habent copiosi et potentes homines, alium tenuiores, et infimi : non aliis sacramentis sunt initiati, nec aliam hæreditatem regni cœlestis expectant. Fratres sumus omnes, et, ut inquit Apostolus ad Ephesios, (1) membra sumus corporis Christi, de carne ejus, et de ossibus ejus. quod idem in Epistolâ ad Galatas significat Apostolus : (2) Omnes filii Dei estis per fidem in Christo Jesu : quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis : non est Judæus, neque Græcus : non est servus, neque liber : non est masculus, neque femina : omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.

Hæc doctrina christianis sæpiùs inculcanda.

XXXII. Hæc autem accuratè versanda res est pastoribus animarum, et scienter illis in hâc sententiâ commorandum : est enim accommodatus locus non minùs ad confirmandos, et excitandos inopes, et abjectos homines, quàm ad coercendam, deprimendamque arrogantiam locupletum, atque potentium. Cui hominum incommodo uti mederetur, urgebat Apostolus fraternam hanc charitatem, et inculcabat fidelium auribus.

Quo affectu recitari debeat Pater noster.

XXXIII. Cùm igitur has Deo preces facturus es, christiane, memineris te tanquàm filium ad patrem

(1) *Eph.* 5. 30 — (2) *Gal.* 3. 26.

Deum accedere : itaque cùm precationem ordiris, et illud, Pater noster, pronuntias, cogita, quem in locum te summa Dei benignitas extulerit, qui non ut servum ad dominum adire invitum, ac timidum, sed ut ad patrem filium voluntarium securumque confugere jusserit.

Quantâ pietate sit orandum.

XXXIV. Quâ in memoriâ, et cogitatione, quo vicissim studio, et pietate tibi orandum sit, considera : danda enim est tibi opera, te ut talem præbeas, qualem esse decet Dei filium : id est, ut oratio et actiones tuæ non indignæ sint divino genere, quo te dignari voluit beneficentissimus Deus. Ad hanc officii rationem nos Apostolus cohortatur, cùm ait : (1) Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi : ut verè de nobis dici possit, quod ipse Apostolus scripsit ad Thessalonicenses : (2) Omnes vos filii lucis estis, et filii diei.

Quomodò sit Deus ubique.

XXXV. Qui es in coelis. Constat inter omnes qui rectè de Deo sentiunt, ubique locorum et gentium esse Deum, quod non ità intelligendum est, quasi ipse distributus in partes, unâ parte locum unum, aliâ alium occupet, ac tueatur : nam Deus spiritus est, omnis expers divisionis. Quis enim audeat Deum tanquam in vestigio positum, loci alicujus finibus circumscribere, cùm ipse de se dicat : (3) Numquid non cœlum et terram ego impleo ?

Deus est ubique totus.

XXXVI. Quod rursùm sic accipiendum est, Deum cœlum ac terram, quæque cœlo ac terrâ comprehensa sunt, vi suâ ac virtute complecti, non autem ipsum

(1) *Eph.* 5. 1.—(2) 1 *Thess.* 5. 5.—(3) *Jer.* 23. 24.

ullo loco contineri : adest enim rebus omnibus Deus, vel creans ipsas, vel conservans creatas, nullâ regione, nullis finibus, vel circumscriptus, vel ità definitus, quominùs, et naturam, et potestatem suam præsens ubique constituat. Quod beatus David expressit illis verbis : (1) Si ascendero in Cœlum, tu illìc es. *August. lib. 1. Conf. cap. 3. D. Thom. 1. p. q. 8. art. 2.*

Cur Deus in Cœlo esse dicatur.

XXXVII. Verùm etsi præsens adsit Deus in locis et rebus omnibus, nullis, ut diximus, terminis definitus, tamen in divinis Scripturis sæpè dicitur habere domicilium suum in Cœlis.

Prima ratio.

Quod ideò factum videmus, quòd Cœli, quos suspicimus, sunt nobilissima mundi pars, iidemque manent incorrupti, præstantes vi, magnitudine, ac pulchritudine cæteris corporibus, certisque ac stabilibus motibus præditi.

Secunda ratio.

Ergo ut excitaret hominum animos Deus ad contemplandum infinitam suam potestatem, ac majestatem, quæ maximè elucet in opere cœlorum, se in divinis Scripturis habitare testatur in cœlis ; sæpè etiam, quod res est, declarat, nullam esse mundi partem, quæ non præsenti Dei naturâ, et potestate comprehensa sit.

Tertia ratio.

Quanquàm in hâc cogitatione fideles non solùm communis omnium parentis imaginem sibi proponent, sed etiam in cœlo regnantis Dei, ut oraturi meminerint, mentem, animumque esse referendum ad cœlum, quantùmque spei ac fiduciæ affert eis patris nomen, tantùm

(1) *Psalm.* 138. 8.

christianæ humilitatis, ac pietatis adjungat præstans illa natura ac divina majestatis Patris nostri qui est in cœlis.

Quarta ratio.

Quæ verba præfiniunt etiam orantibus, quid petendum sit. Omnis enim postulatio nostra, quæ ad hujus vitæ usum, ac necessitatem pertineat, nisi cum cœlestibus sit conjuncta bonis, et ad illum finem dirigatur, inanis est, et indigna christiano.

Nota. Quare monebunt pios auditores parochi de hâc ratione præcationis, et admonitionem illâ Apostoli auctoritate comprobabunt: (1) Si consurrexistis cum Christo, quæ sursùm sunt quærite, ubi Christus est in dexterâ Dei sedens, quæ sursùm sunt sapite, non quæ super terram.

DE PRIMA PETITIONE.

SANCTIFICETUR NOMEN TUUM.

CAPUT X.

Quandonam rectè ordinetur oratio.

I. QUID à Deo petendum, quove ordine id agendum sit, magister ipse, ac Dominus omnium docuit, et imperavit. Nam cùm studii, et desiderii nostri nuntia sit et interpres oratio, tum rectè, et ratione petimus, cùm postulationum ordo sequitur ordinem rerum expetendarum.

Ordo charitatis.

II. Monet autem nos vera charitas, totum ut animum ac studium conferamus in Deum: qui quoniam solus est, in seipso summum bonum, jure est præcipuo quodam, ac singulari amore diligendus.

(1) *Coloss.* 3. 1.

Verus amor Dei quis?

III. Nec verò ex animo et unicè potest amari Deus, nisi rebus ac naturis omnibus ejus honor et gloria præponatur. Bona enim, et nostra, et aliena, et omninò omnia quæcumque boni vocabulo nominantur, ab illo profecta summo ipsi bono cedunt.

Hæc petitio quare prima.

IV. Quare ut ordine procederet oratio, Salvator petitionem hanc de summo bono principem, et caput constituit petitionum reliquarum.

Prior ratio.

Docens nos, priùsquam ea quæ nobis, aut proximo cuique opus sint, postulemus, quæ propria sint Dei gloriæ, petere debere, ipsique Deo studium, et desiderium ejus rei nostrum exponere.

Altera ratio.

Quo facto manebimus in officio charitatis quâ docemur, et plus Deum, quàm nos ipsos diligere, et primùm petere, quæ Deo cupiamus, deindè quæ nobis optemus.

In hâc petitione quid cupiatur.

V. Et quoniam desiderium et petitio sunt earum rerum quibus caremus, nec vero Deo, id est, ejus naturæ fieri accessio potest, aut augeri ullâ re divina substantia, quæ inexplicabilem in modum est omni perfectione cumulata, intelligendum est extrà hæc esse, quæ à Deo, ipsi Deo petimus, et ad externam ejus gloriam pertinere.

Nota hæc tria.

Cupimus enim, et petimus, ut Dei nomen notius sit gentibus, ut ejus regnum amplificetur, ut plures

quotidiè obediant divino numini, quæ tria, nomen, regnum, obedientia non in illo ipso sunt intimo Dei bono, sed assumuntur extrinsecùs. Verùm ut, hæ petitiones quam vim habeant, et quid valeant, planiùs intelligatur, pastoris erunt partes monere fidelem populum, verba illa, Sicut in Cœlo et in terrâ, ad singulas referri posse primarum trium postulationum: ut, Sanctificetur nomen tuum sicut in Cœlo et in terrâ; item, Adveniat regnum tuum, sicut in Cœlo et in terrâ; similiter, Fiat voluntas tua sicut in Cœlo et in terrâ.

Primò in hâc petitione quid petitur.

VI. Cùm autem petimus ut sanctificetur nomen Dei, id sentimus, ut augeatur sanctitas, et gloria divini nominis. Quo loco parochus animadvertet, ac docebit pios auditores, non id dicere salvatorem, ut eodem modo sanctificetur in terrâ, quo et in Cœlo, id est, ut amplitudine terrestris sanctificatio cœlestem exæquet: hoc enim fieri nullo pacto potest, sed ut ex charitate, ex intimo animi studio id agatur.

Sanctificare Dei nomen qui fiat.

VII. Etsi verissimum illud est, sicuti est, divinum nomen per se sanctificatione non egere, (1) cùm sanctum, et terribile sit, quemadmodùm ipse Deus suâpte naturâ sanctus est, neque ei ulla sanctitas, quâ ab omni æternitate præditus non fuerit, possit accedere: tamen quod in terris longè minori honore afficitur, quàm par est, nonnunquam etiam maledictis et nefariis vocibus violatur; propterea cupimus, ac petimus, ut laudibus, honore, gloriâ, celebretur ad exemplum laudum, honoris, et gloriæ quæ illi in Cœlo tribuuntur, id est, ut sic honor, et cultus in mente, in animo, in ore verse-

(1) *Psalm.* 110. 10.

tur, ut omni veneratione, et intimâ, et externâ prosequamur, omnique celebritate excelsum, purum, et gloriosum Deum ad imitationem supernorum, ac cœlestium civium complectamur.

Similitudo.

Ut enim Cœlites summâ consensione, gloriâ, et prædicatione efferunt Deum, sic precamur, ut idem contingat orbi terrarum; et omnes gentes Deum cognoscant, colant, et venerentur, ut nulli planè mortales reperiantur, qui non et suscipiant christianam religionem, et se totos Deo dicantes, credant ex eo omnem sanctitatis fontem existere, neque quidquam esse purum, aut sanctum, quod non à sanctitate divini nominis oriatur.

Nota. Testatur enim Apostolus, (1) mundatam esse Ecclesiam in lavacro aquæ in verbo vitæ: significat autem verbum vitæ, nomen Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti, in quo baptizamur, et sanctificamur.

Quid secundò.

VIII. Itaque quoniam nulla cujusquam expiatio, nulla munditia, et integritas esse potest, super quo non sit invocatum divinum nomen, cupimus, et petimus à Deo, ut omne hominum genus, relictis impuræ infidelitatis tenebris, ac radiis divini luminis illustratum, hujus vim nominis agnoscat; sic, ut in eo veram quærat sanctitatem, et in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis baptismi sacramentum suscipiens, ipsius Dei dextera perfectam vim sanctitatis consequatur.

Quid tertiò.

IX. Pertinet verò optatum, et postulatio nostra non minùs etiam ad eos, qui flagitiis et sceleribus contami-

(1) *Eph.* 5, 26.

nati, puram baptismi integritatem, et innocentiæ stolam amiserunt; quare factum est, ut in illis miserrimis suam iterùm sedem impurissimus spiritus collocârit. Optamus igitur et precamur à Deo, ut in ipsis etiam sanctificetur nomen ejus ut ad cor et ad sanitatem redeuntes, sacramento pœnitentiæ redimant pristinam sanctitatem, seque ipsos purum, ac sanctum Deo templum, ac domicilium præbeant.

Quid quartò.

X. Orabunt denique, lumen ut suum Deus præferat omnium mentibus, quo videre possint (1) omne datum optimum, et omne donum perfectum descendens à patre luminum, ad nos divinitùs esse delatum, quo temperantiam, justitiam, vitam, salutem, omnia denique animi, corporis externa vitalia ac salutaria bona illi accepta referant, à quo, quemadmodùm prædicat Ecclesia, (2) bona cuncta procedunt: si quid luce suâ sol, si quid reliqua sidera motu et cursu prosunt hominum generi: si circumfuso hoc alimur spiritu, si terra frugum, et fructuum ubertate vitam sustinet omnium: si operâ magistratuum, quiete ac tranquillitate fruimur: et hæc et hujus generis bona innumerabilia nobis suppeditat immensa Dei benignitas. Quin etiam, quas philosophi secundas causas appellant, interpretari debemus, mirabiliter effectas quasdam, et ad usum nostrum accommodatas Dei manus, quibus nobis sua bona distribuit, ac longè, latèque diffundit.

Quid denique quintò.

XI. Quod autem maximè rem continet in hâc petitione, illud est, ut omnes agnoscant, et venerentur sanctissimam Jesu Christi sponsam, et parentem nostram Ecclesiam, in quâ una est fons ille amplissimus,

(1) *Jac.* 1. 17.—(2) *Dom. V. post Pascha.*

atque perpetuus, ad eluendas, et expiandas omnes peccatorum sordes, undè hauriuntur universa salutis et sanctificationis sacramenta : quibus quasi cœlestibus quibusdam fistulis in nos à Deo ille sanctitatis ros, et liquor effunditur; ad quam solam, et ad eos, quos suo sinu, et gremio complexa est, pertinet divini illius imploratio nominis, (1) quod unum sub cœlo datum est hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. *Vide Aug. serm.* 181. *de temp. et Greg. lib.* 35. *Moral. cap.* 6.

Nota, pastor, et doce.

Verùm parochi maximè hunc locum urgere debebunt, boni esse filii, non solùm patrem Deum orare verbis, sed re etiam et actione conari, ut eluceat in ipso sanctificatio divini nominis.

Malorum vita huic petitioni quàm adversetur.

XII. Utinam non essent, qui cùm oratione hanc Dei nominis sanctificationem assiduè postulent, factis, quantùm in ipsis est, illud violant, atque contaminant, quorum culpâ interdùm ipsi etiam Deo maledicitur, in quos dictum est ab Apostolo : Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes. Et apud Ezechielem legimus : Ingressi sunt ad gentes, ad quas introïerunt, et polluerunt nomen sanctum meum, cùm diceretur de eis : Populus Domini iste est, et de terrâ ejus egressi sunt. *Rom.* 2. 24. *Ezech.* 37. 20.

Nota. Qualis enim est vita, et ut sunt eorum mores, qui religionem profitentur, sic de religione ipsâ, deque ejus auctore religionis multitudo imperita judicare solet.

Ad quæ teneantur christiani hâc in parte.

XIII. Quare qui vivunt ex christianâ religione quam

(1) *Act.* 4. 12.

susceperunt

susceperunt, et ad ejus regulam orationem et actiones dirigunt suas, magnam facultatem præbent aliis laudandi nomen cœlestis parentis, et omni honore, et gloriâ celebrandi. Nobis enim ipse has partes imposuit Dominus, ut illustribus virtutis actionibus excitemus homines ad laudem, et prædicationem divini nominis, ad quos loquitur in hunc modum apud evangelistam: (1) Sic luceat lux vestra coràm hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in Cœlis est. Et princeps apostolorum: (2) Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum.

DE SECUNDA PETITIONE.

ADVENIAT REGNUM TUUM.

CAPUT XI.

Ad regnum Dei nos totum dirigit Evangelium.

I. REGNUM cœleste, quod alterâ hâc petitione postulemus, ejusmodi est, ut eò referatur, ac terminetur omnis Evangelii prædicatio: nam et indè exorsus est ad pœnitentiam cohortari S. Joannes-Baptista, dum, (3) Pœnitentiam, inquit, agite, appropinquavit enim regnum Cœlorum. Nec aliundè fecit initium suæ prædicationis (4) Salvator humani generis: et in illo salutari sermone, quo beatudinis vias discipulis in monte monstravit, tanquam proposito orationis argumento principium duxit à regno Cœlorum: nam, (5) Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum Cœlorum. Quin etiam eum retinere cupientibus, attulit illam causam necessariæ profectionis: (6) Et aliis civita-

(1) *Matt.* 5. 16. — (2) 1 *Pet.* 2. 12. — (3) *Matt.* 3. 2. — (4) *Ibid.* 4. 17. — (5) *Ibid.* 5. 3. (6) *Luc.* 4. 43.

tibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideò missus sum. Hoc (1) ideò posteà regnum prædicare jussit apostolos : et illi, qui se ire ad sepeliendum patrem suum velle dixerat, respondit : (2) Tu vade, annuntia regnum Dei. Cùm verò resurrexisset à mortuis : (3) per illos quadraginta dies, quibus apparuit apostolis, loquebatur de regno Dei.

Officium pastoris.

II. Quare parochi hunc secundæ postulationis locum diligentissimè tractabunt, ut fideles auditores, quanta sit in hâc petitione vis, ac necessitas, intelligant.

Hæc petitio à cæteris cur distincta.

III. Primùm autem ipsis ad rem scienter, subtiliterque explicandam magnam facultatem dabit ea cogitatio, quòd etsi hæc petitio conjuncta sit cum reliquis omnibus, eam tamen separatim etiam adhiberi jusserit à cæteris : ut quod petimus, summo studio quæramus : inquit enim : (4) Quærite primùm regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.

Hæc petitio quæ comprehendat.

IV. Et quidem tanta vis, et copia cœlestium munerum hâc postulatione continetur, ut omnia complectatur, quæ ad corpoream, et spiritualem vitam tuendam sint necessaria.

Nota. Quem autem regio nomine dignum dicemus, cui ea curæ non sint, quæ regni salutem contineant? quòd si sunt homines de regni sui incolumitate solliciti, quantâ regem regum omnium curâ, et providentiâ tueri credendum est, et vitam, et salutem hominum?

(1) *Matt.* 10. 7.—(2) *Luc.* 9. 60.—(3) *Act.* 1. 3.—(4) *Matt.* 6. 33.

Omnia necessaria hic petuntur.

V. Hâc igitur regni Dei petitione comprehensa sunt omnia, quibuscumque in hâc peregrinatione vel exilio potiùs indigemus, quæ concessurum se Deus benignè pollicetur, nam statim illa subjunxit: Et hæc omnia adjicientur vobis.

Dei benignitas quanta.

VI. Quibus omninò declaravit: se eum esse regem, qui generi hominum copiosè omnia largèque suppeditat, in cujus infinitæ benignitatis cogitatione infixus David cecinit: Dominus regit me, et nihil mihi deerit. *Ps.* 22. 1.

Ut in hâc petitione exaudiamur, quid opus.

VII. Verùm minimè satis est, vehementer petere Dei regnum, nisi ad petitionem nostram adhibeamus omnia tanquam instrumenta, quibus illud quæritur, et invenitur: nam et quinque fatuæ virgines studiosè illæ quidem petierunt ad hunc modum: (1) Domine, Domine, aperi nobis; verumtamen, quòd illius postulationis præsidia non haberent, exclusæ sunt: nec injuriâ; est enim illa Dei ore pronuntiata sententia: (2) Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum.

Quomodo desiderium regni cœlestis excitabitur.

VIII. Quamobrem haurient animarum curatores sacerdotes ex uberrimis divinarum Litterarum fontibus ea quæ fidelibus desiderium studiumque commoveant regni Cœlorum; quæ calamitosam statùs nostri conditionem illis ob oculos ponant; quæ sic eos afficiant, ut respicientes, et colligentes se, in memoriam redeant

(1) *Matt.* 25. 11.—(2) *Ibid.* 7. 21.

summæ beatitudinis et inexplicabilium bonorum, quibus redundat æterna parentis Dei domus.

Hujus vitæ quot et quantæ miseriæ.

IX. Exules enim sumus et planè ejus loci incolæ in quo habitent dæmones, quorum odium in nos nullâ ratione mitigari potest: nam sunt infestissimi et implacabiles in genus humanum. Quid domestica, intestinaque prælia, (1) quæ inter se corpus et anima, caro et spiritus assiduè, gerunt? quibus, perpetuò timendum est, ne concidamus: timendum autem, imò verò statìm consideremus, nisi propugnaculo divinæ dexteræ defenderemur. Quam vim miseriarum cùm sentiret Apostolus: (2) Infelix, inquit, ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?

Undè vis miseriarum hominis faciliùs intelligetur.

X. Hæc infelicitas nostri generis, quanquam per se cognoscitur, tamen ex conditione reliquarum naturarum et creatarum rerum faciliùs intelligi potest. In illis sive rationis, sive etiam sensûs expertibus rarò fieri videmus, ut aliqua natura à propriis actionibus à sensu vel motu insito declinet sic, ut à proposito et constituto fine deflectat. Hoc apparet in bestiis agrestibus, nantibus, volucribus, ut res declaratione non egeat. Quòd si Cœlum suspexeris, nonne verissimum id esse intelligis, quod à Davide dictum est? (3) In æternum, Domine, verbum tuum permanet in Cœlo. Nempè illud continenti motu et perpetuâ conversione fertur, ut ne minimum quidem à præfinitâ divinitùs lege discedat. Si terram et reliquam universitatem consideres, facilè videas, aut nullâ, aut exiguâ ex parte deficere.

(1) *Gal.* 5. 17.—(2) *Rom.* 7. 24.—(3) *Psal.* 118. 89.

Homine nihil inconstantius.

XI. At miserrimum hominum genus sæpissimè labitur; raro, quæ rectè sunt cogitata, persequitur: plerumque susceptas bonas actiones abjicit, atque contemnit; quæ modo placuerat optima sententia, subitò displicet: et, illâ rejectâ, ad turpia consilia, sibique perniciosa delabitur.

Miseriarum hominis causæ.

XII. Quænam igitur est hujus inconstantiæ, miseriæque causa? Contemptio planè divini afflatûs: claudimus enim aures Dei monitis: oculos tollere nolumus ad ea quæ nobis lumina divinitùs præferuntur, nec cœlestem patrem salutariter præcipientem audimus.

Munera parochi hâc in parte.

XIII. Quare hìc incumbendum erit parochis, ut et miserias oculis subjiciant fidelis populi, et commemorent causas miseriarum, et remediorum vim ostendant: quorum omnium illis facultas non deerit, comparata ex viris sanctissimis, Joanne Chrysostomo et Augustino, maximè verò ex iis, quæ in Symboli expositione posuimus: nam illis cognitis, quis erit è facinorosorum hominum numero, quin adjumento Dei gratiæ præeuntis, evangelico illo (1) prodigi filii exemplo conetur exsurgere et erigere se, atque in cœlestis regis, patrisque conspectum venire? *Vide Chrysost. in Psal.* 118. *et in cap.* 4. *Isa. et hom.* 62. *ad populum Antioch. Item et hom.* 69. *et in sermon, de vanitate et brevitate vitæ. August. lib.* 10. *Conf. cap.* 28. *et* 31. *et lib.* 21. *de Civit. Dei, cap.* 14. *et lib.* 22. *cap.* 22.

Per regnum Dei quid hìc intelligatur.

XIV. His explicatis, quæ sit fidelium fructuosa pe-

(1) *Luc.* 15. 11.

titio, aperient, quid sit, quod his verbis à Deo postulemus, præsertìm cùm vocabulum regni Dei multa significet; quorum declaratio et ad reliquam Scripturæ intelligentiam non erit inutilis, et est ad hujus cognitionem loci necessaria.

Primò. Communis igitur quædam regni Dei significatio, quæ frequens est in divinis Litteris, est non solùm ejus potestatis, quam habet in omnem hominem, rerumque universitatem; sed etiam providentiæ, quâ cuncta regit et moderatur: (1) In manu enim ejus, inquit propheta, sunt fines terræ. Quibus finibus intelliguntur etiam quæ occulta sunt et abdita in intimis terræ ac rerum omnium partibus. In hanc sententiam Mardochæus loquebatur illis verbis: (2) Domine Dominus, rex omnipotens: in ditione enim tuâ cuncta sunt posita; et non est, qui possit tuæ resistere voluntati; Dominus omnium es, nec est qui resistat majestati tuæ.

Secundò. Item Dei regno declaratur præcipua illa ac singularis providentiæ ratio, quâ Deus pios et sanctos homines tuetùr et curat: de quâ propriâ et eximiâ quâdam Dei curâ dictum est illud à Davide: Dominus regit me et nihil mihi deerit; tum ab Isaïâ: Dominus rex noster ipse salvabit nos. *Psal.* 22. 1. *Isa.* 33. 22.

Regnum Dei non est de hoc mundo.

XV. In quâ Dei regiâ potestate, etsi præcipuâ ratione sunt in hâc vitâ ii, quos diximus, sancti, ac pii homines: tamen monuit Pilatum ipse Christus Dominus, (3) regnum suum non esse ex hoc mundo, qui et conditus est, et interiturus, ortum habere, nam eo quem diximus modo, dominantur imperatores, reges, respublicæ, duces, omnesque ii, qui vel expetiti, ac de-

(1) *Psal.* 94. 4.—(2) *Esth.* 13. 9.—(3) *Joan.* 18. 36.

lecti ab hominibus præsunt civitatibus, atque provinciis; vel per vim et injuriam dominatum occupaverunt.

Regnum Christi quid?

XVI. Christus autem Dominus constitutus est rex à Deo, ut ait Propheta; cujus regnum, ex Apostoli sententiâ, justitia est; inquit enim: Regnum Dei est justitia, et pax, et gaudium in Spiritu Sancto. *Psal.* 2. 6. *Rom.* 14. 15.

Quomodò Christus regnet in nobis.

XVII. Regnat autem in nobis Christus Dominus per virtutes intimas, fidem, spem, charitatem: quibus virtutibus regni quodammodo partes efficimur et Deo peculiari quâdam ratione subjecti, ad ejus cultum ac venerationem consecramur; ut quemadmodùm dixit Apostolus: (1) Vivo ego, jam non ego; vivit verò in me Christus; ità nobis dicere liceat: Regno ego, jam non ego; regnat verò in me Chrirtus.

Regnum Christi cur justitia.

XVIII. Id autem regnum justitia dicitur, quia Christi Domini justitia constitutum est. Ac de hoc regno sic loquitur apud sanctum Lucam Dominus, regnum Dei intrà vos est. *Luc.* 17. 21.

Nota. Nam etsi Jesus Christus per fidem regnat in omnibus, qui gremio, ac sinu sanctissimæ matris Ecclesiæ continentur, præcipuo tamen modo regit eos, qui præstanti fide, spe, et charitate præditi, se tanquam pura quædam et viva membra Deo præbuerunt; et in his Dei gratiæ regnum esse dicitur.

Tertiò regnum Dei est gloria æterna.

Est verò etiam Dei gloriæ regnum illud, de quo

(1) *Gal.* 2. 20.

Christum Dominum apud sanctum Matthæum loquentem audimus : (1) Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Quod idem ab eo regnum, apud sanctum Lucam, latro admirabiliter, sua scelera recognoscens, expetebat in hunc modum : (2) Domine, memento meî, cùm veneris in regnum tuum. Sanctus etiam Joannes meminit hujus regni : (3) Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et spiritu, non potest introire in regnum Dei. Meminit item Apostolus ad Ephesios : (4) Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus (quod est idolorum servitus) non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. Eòdem pertinent aliquot similitudines (5) Christi Domini loquentis de regno Cœlorum.

Duplex regnum, gratiæ et gloriæ.

XIX. Necesse est autem priùs ponere regnum gratiæ : neque enim fieri potest, ut in ullo regnet Dei gloria, nisi ejusdem gratia in illo regnârit.

Quid sit gratia ?

XX. Est verò gratia, ipsius sententiâ Salvatoris, fons aquæ salientis in vitam æternam. *Joan.* 4. 14.

Quid sit gloria ?

XXI. Gloriam autem quid esse dicemus, nisi gratiam quamdam perfectam et absolutam ?

Instabilitas in regno gratiæ.

XXII. Quandiù enim fragili hoc et mortali corpore vestiti sumus, dùm in hâc cæcâ peregrinatione, et exilio vagi, et imbecilles absumus à Domino, sæpè labimur et cadimus, abjecto regni gratiæ adminiculo,

(1) *Matt.* 25. 34. — (2) *Luc.* 23. 42. — (3) *Joan.* 3. 5. — (4) *Ephes.* 5. 5. — (5) *Matt.* 13. 31.

quo nitebamur; cùm autem regni gloriæ, quod perfectum est, lux nobis illuxerit, firmi ac stabiles perpetuò consistemus; omne enim et vitium, et incommodum exhaurietur, omnis infirmitas confirmata roborabitur: ipse denique nostrâ in animâ et in corpore regnabit Deus; quæ res uberiùs in Symbolo tractata est, cùm de resurrectione carnis ageretur. *Pag.* 136.

Quæ hìc petantur.

XXIII. His igitur expositis, quæ communem regni Dei sententiam declarant, quid sibi hæc petitio propriè velit, dicendum est.

Primò. Petimus autem à Deo ut regnum Christi, quod est Ecclesia, propagetur; ut sē ad fidem Christi Domini, et ad accipiendam veri Dei cognitionem convertant infideles et Judæi et schismatici, ac hæretici redeant ad sanitatem et ad Ecclesiæ Dei communionem à quâ desciverunt, revertantur; ut compleatur et ad exitum perducatur, quod Isaiæ ore dixit Dominus: (1) Dilata locum tentorii tui et pelles tabernaculorum tuorum extende, longos fac funiculos tuos et clavos tuos consolida: ad dexteram enim et ad levam penetrabis, quia dominabitur tuî, qui fecit te. (2) Ambulabunt gentes in lumine tuo et reges in splendore ortûs tui, leva in circuitu oculos tuos et vide; omnes isti congregati sunt, venerunt tibi; filii tui de longè venient et filiæ tuæ de latere surgent.

Secundò. Verùm quia sunt in Ecclesiâ, (3) qui verbis confitentes Deum, factis negantes, deformátam fidem præ se ferant, in quibus propter peccatum dæmon habitat, ac dominatur, tanquam in propriis domiciliis; petimus etiam ut ad eos veniat regnum Dei, quo illi, peccatorum discussâ caligine et radiis divinæ lucis il-

(1) *Isa.* 54. 2.—(2) *Ibid.* 60. 3.—(3) *Tit.* 1. 16.

lustrati, restituantur in filiorum Dei pristinam dignitatem; ut omnibus è suo regno, cœlestis parens, sublatis hæreticis, atque schismaticis, ejectisque offensionibus, ac scelerum causis, aream purget Ecclesiæ, quæ, Deo cultum piè, sanctèque adhibendo, quietâ ac tranquillâ pace perfruatur.

Tertiò. Petimus denique, ut solus in nobis vivat, solus regnet Deus, ne sit posthàc morti locus, sed ut illa absorbeatur in victoriâ Christi Domini nostri, qui disjecto, ac dissipato omnium hostium principatu, potestate et virtute, suo omnia subjiciat imperio.

Officium parochi hâc in parte.

XXIV. Erit autem curæ parochis, ut quod postulat hujus ratio petitionis, fidelem populum doceant, quibus cogitationibus et meditationibus instructus, has piè Deo preces facere possit. Ac primùm hortabuntur, ut vim ac sententiam intueatur illius similitudinis à Salvatore introductæ : (1) Simile est regnum Cœlorum thesauro abscondito in agro : quem qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum.

Regno cœlesti cognito cætera vilescunt.

XXV. Nam qui noverit Christi Domini divitias, is præ illis omnia contemnet; huic facultates, opes, potentia sordescent. Nihil enim est, quod illi summo pretio comparari, imò verò, quod in conspectu ejus stare possit. Quare, quibus id nosse contigerit, exclamabunt illi, ut Apostolus : (2) Omnia detrimentum feci et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam. Hæc est illa insignis (3) Evangelii margarita, in quam qui pecuniam, ex omnium bonorum venditione redactam, erogârit, is beatitudine fruetur sempiternâ.

(1) *Matth.* 1. 3.—(2) *Philipp.* 2. 8.—(3) *Matth.* 13. 45.

Quàm pretiosa divinæ gratiæ margarita.

XXVI. O nos felices, si tantùm luminis nobis præferret Jesus Christus, ut illam videre possemus divinæ gratiæ margaritam, quâ ipse regnat in suis! nam et nostra omnia, et nos ipsos venundaremus, ut emptam illam tueremur; tum enim denique nobis id non dubitanter dicere liberet: (1) Quis nos separabit à charitate Christi? Præstantem verò regni gloriæ excellentiam, si quæ sit scire volumus, eamdem de illâ et Prophetæ et Apostoli vocem atque sententiam audiamus: (2) Oculus non vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum.

Ut exaudiamur, humiliter petendum.

XXVII. Proficiet autem ad impetrandum maximè quod petimus, si qui simus ipsi nobiscum reputemus, id est, Adam progenies, jure à paradiso ejecti, et exules, quorum indignitas ac perversitas summum Dei odium, ac sempiternas pœnas postularet.

Sui abjectionis fructus.

XXVIII. Quare demisso tum et abjecto animo simus oportet.

Primus. Nostra etiam erit plena christianæ humilitatis oratio.

Secundus. Et omninò nobis ipsis diffidentes, illius more publicani confugimus in Dei misericordiam.

Tertius. Totumque ejus benignitati tribuentes, ipsi gratias agemus immortales, qui nobis suum spiritum sit elargitus, (3) quo freti clamare audeamus: Abba Pater.

Quartus. Suscipiemns etiam illam curam, et cogi-

(1) *Rom.* 8. 35. — (2) *Isa.* 64. 4. 1 *Cor.* 2. 9. — (3) *Rom.* 8. 15.

tationem, quid agendum, quid contrà vitandum sit, ut ad cæleste regnum pervenire possimus.

Nota. Non enim à Deo ad otium, et ad inertiam vocati sumus : quin imò, inquit, (1) Regnum Cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud; et, (2) Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.

Collaborandum est cum gratiâ.

XXIX. Itaque non est satis petere regnum Dei, nisi suum ipsi etiam studium et operam adhibeant homines : nam adjutores sint oportet, et administri Dei gratiæ in eo tenendo cursu, quo pervenitur in Cœlum.

Nota. Nunquam nos deserit Deus, qui nobiscum se futurum perpetuò pollicitus est : unum ut nobis videndum sit, ne Deum et nos ipsos deseramus.

Præsidia salutis quot et quanta.

XXX. Ac Dei quidem sunt in hoc Ecclesiæ regno omnia, quibus et vitam tuetur hominum, et salutem perficit sempiternam, et, quæ sub aspectum non cadunt, angelorum copiæ, et plenissimum virtutis cœlestis visibile hoc munus sacramentorum. In his tantùm nobis præsidii est divinitùs constitutum, ut non modò ab acerrimorum hostium regno tuti esse, sed ipsum etiam tyrannum ejusque nefarios satellites prosternere et conculcare possimus.

Quartò in hâc petitione quid oretur.

XXXI. Quare vehementer ad extremum petamus à Dei spiritu, nos ut omnia jubeat è suâ voluntate facere : Satanæ ut tollat imperium, nullam ut in nobis summo illo die potestatem habeat; ut vincat, et triumphat Christus, ut vigeant ejus leges toto orbe terrarum : ut decreta serventur : nullus ut proditor, aut

(1) *Matth.* 11. 12. — (2) *Ibid.* 19. 17.

desertor ejus sit; sed tales se præbeant omnes, ut in regis Dei conspectum non dubitanter veniant, et constitutam illis ex omni æternitate possessionem adeant regni cœlestis, ubi beati cum Christo sempiterno ævo fruantur.

DE TERTIA PETITIONE.

FIAT VOLUNTAS TUA.

CAPUT XII.

Quàm rectè hæc sequatur petitio.

I. Cum à Christo Domino dictum sit: (1) Non omnis qui dixit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum Cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei qui in Cœlis est, ipse intrabit in regnum Cœlorum. Quicumque in illud cœleste regnum pervenire cupiunt, id à Deo petere debent, ut fiat voluntas ejus. Quamobrem hæc posita petitio est statim post regni cœlestis postulationem.

Petitionis hujus necessitas ostenditur.

II. Ut autem intelligant fideles, quàm necessarium id nobis sit, quod hâc prece postulamus, quantamque vim salutarium munerum ex ejus interpretatione consequamur; demonstrabunt parochi, quibus miseriis et ærumnis oppressum fuerit hominum genus propter peccatum primi parentis.

Status naturæ integræ.

III. Nam à principio Deus proprii boni appetitionem creatis rebus ingeneravit, ut naturali quâdam propensione suum quærerent et expeterent finem à quo illæ nunquam, nisi objecto extrinsecùs impedimento, de-

(1) *Matth.* 7. 21.

clinant. Hæc autem initio fuit in homine expetendi Deum, suæ beatitudinis auctorem, parentemque, eò præclarior et præstantior vis, quòd is compos esset rationis, atque consilii.

Peccati lapsus quanta causavit mala.

IV. Sed hunc amorem, sibi naturaliter ingenitum, cùm reliquæ naturæ rationis expertes conservassent, quæ ut initio procreatæ fuerunt naturâ bonæ, sic in eo statu, et conditione manserunt, hodièque manent, miserum hominum genus cursum non tenuit: non enim solùm bona justitiæ originalis amisit, quibus à Deo suprà naturæ suæ facultatem auctum, ornatumque fuerat, sed etiam insitum in animo præcipuum virtutis studium obscuravit: (1) Omnes, inquit, declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usquè ad unum.

Homo quàm corruptus.

V. Nam sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentiâ suâ, ut indè facilè intelligi possit, neminem per se salutariter sapere, (2) sed omnes ad malum esse propensos, innumerabilesque esse hominum pravas cupiditates, dum proclives sunt, et flagranti studio feruntur ad iram, ad odium, ad superbiam, ad ambitionem, et ad omne ferè malorum genus.

Maxima hominis corrupti miseria.

VI. Quibus in malis quanquàm assiduè versemur, tamen, quæ summa est nostri generis miseria, permulta ex illis sunt, quæ nobis minimè mala videantur; quæ res insignem arguit hominum calamitatem, qui cupiditatibus ac libidinibus obcæcati non videant

(1) *Psal.* 52. 4. — (2) *Gen.* 8. 21.

quæ salutaria opinantur, plerumque esse pestifera, imò verò ad illa perniciosa mala, tanquam ad optabile et expetendum bonum, rapiantur præcipites; ab iis quæ verè bona sunt et honesta, tanquam à contrariis rebus, abhorreant.

Homo corruptus Deo exosus.

VII. Hanc opinionem corruptumque judicium detestatur Deus illis verbis: (1) Væ, qui dicitis malum bonum, et bonum malum, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum.

Duæ præclaræ similitudines.

VIII. Itaque nostris ut subjiciant oculis nostras miserias, comparant nos divinæ Litteræ iis qui verum gustandi sensum amiserunt: quare fit, ut à salubri victu alieni sint, appetantque contrarium. Cum ægrotis præterea nos conferunt; ut enim illi, nisi morbum depulerint, sanorum et integrorum hominum officia ac munera obire non possunt; sic nos actiones, quæ Deo gratæ sint, suscipere sine divinæ gratiæ adjumento nequimus.

Homo gratiâ destitutus nihil potest ad salutem.

IX. Quòd si quædam sic affecti assequimur, levia illa sunt, et quæ ad consequendam cœlestem beatitudinem parùm vel nihil momenti habent. At Deum, ut par est, amare et colere, quod majus quiddam et altius est, quàm ut nos humi strati id humanis viribus assequamur, nunquam poterimus, nisi adminiculo divinæ gratiæ sublevemur.

Egregia similitudo.

Quanquam aptissima est etiam illa comparatio ad si-

(1) *Isa.* 5. 20.

gnificandam miseram humani generis conditionem, quòd similes esse dicimur puerorum, qui suo relicti arbitrio temerè moventur ad omnia: pueri, inquam, sumus, et imprudentes ludicris sermonibus, et inanibus actionibus dediti, si à divino præsidio deseramur. Sic enim nos objurgat Sapientia: (1) Usquequò parvuli diligitis infantiam, et stulti ea, quæ sibi sunt noxia, cupient? Et in hunc modum hortatur Apostolus.

Auxilii gratiæ maxima necessitas.

X. (2) Nolite pueri effici sensibus. Etsi majori inanitate, et errore versamur, quàm illa puerilis ætas: cui tantùm abest humana prudentia, ad quam tamen per se tempore potest pervenire; dum ad divinam prudentiam, quæ ad salutem necessaria ést, nos nisi Deo auctore, et adjutore, adspirare non possimus. Nisi enim præsto nobis sit Dei auxilium, rejectis iis quæ verè sunt bona, ad interitum ruimus voluntarium.

Propriæ infirmitatis cognitio, quàm utilis.

XI Ac si quis discussâ divinitùs animi caligine, has videat hominum miserias, et sublato stupore, sentiat legem membrorum, ac sensûs cupiditates spiritui repugnantes recognoscat, omnemque despiciat naturæ nostræ propensionem ad malum: quis poterit non ardenti studio opportunum tanto huic malo, quo naturæ vitio premimur, remedium quærere, salutaremque illam regulam expetere ad quam christiani hominis vita dirigenda et conformanda sit?

Hâc petitione remedium petitur universæ infirmitati.

XII. Hoc igitur illud est, quod imploramus, cùm ità precamur Deum: Fiat voluntas tua. Cùm enim abjectâ obedientiâ, et Dei voluntate neglectâ, in has miserias

(1) *Prov.* 1. 22. — (2) 1 *Cor.* 14. 20.

incidérimus,

inciderimus, unum illud tantorum malorum remedium nobis divinitùs propositum est, ut ex Dei voluntate, quam peccando contempsimus, aliquando vivamus, omnesque cogitationes et actiones nostras eâ regulâ metiamur: quod ut assequi possimus, suppliciter illud à Deo petimus: Fiat voluntas tua.

Etiam justis hæc petitio necessaria.

XIII. Id verò illis etiam vehementer petendum est, in quorum animis jam regnat Deus, quique jam sunt radiis divini luminis illustrati, cujus gratiæ beneficio Dei obtemperent voluntati. Quibus licèt ità comparatis, propriæ tamen cupiditates adversantur propter proclivitatem ad malum, insitam in hominum sensibus: ut etiamsi tales simus, magnum tamen hoc loco nobis periculum sit à nobis ipsis, (1) ne abstracti, et illecti à concupiscentiis, quæ militant in membris nostris, iterùm de salutis viâ deflectamus: de quo nos periculo Christus Dominus admonuit illis verbis: (2) Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem: spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. *Vide Hieron. lib. 2. adversus Jovin. et August. de hær.* 6.

Etiam justificati carnis affectus patiuntur.

XIV. Non enim est in hominis potestate, ne in ejus quidem, qui per Dei gratiam est justificatus, ità domitos habere carnis affectus, ut nunquam illi posteà excitentur: quippè, cùm eorum, qui justificati sunt, mentem sanet Dei gratia, non etiam carnem: de quâ illud scripsit Apostolus: (3) Scio enim, quia non habitat in me, hoc est in carne meâ bonum.

Ex quo Adam peccavit, nemo cupiditates continere potuit.

XV. Nam ut semel primus homo justitiam origina-

(1) *Jac.* 4. 1. — (2) *Matth.* 26. 41. — (3) *Rom.* 7. 18.

lem, quo tanquam freno quodam cupiditates regebantur, amisit, minimè eas posteà ratio ità continere potuit in officio, ut ea non appeterent, quæ etiam rationi repugnant. Itaque in eâ hominis parte peccatum, id est, peccati fomitem habitare scribit Apostolus, ut intelligamus, eum non ad tempus, quasi hospitem, diversari apud nos; sed quamdiù vivimus, tanquam incolam nostri corporis in domicilio membrorum hærere perpetuò.

Nota. Ergo domesticis et intestinis hostibus assiduè oppugnati, facilè intelligimus, confugiendum esse ad Dei auxilium, petendumque, ut fiat in nobis voluntas ejus.

Quæ voluntas Dei hìc intelligatur.

XVI. Jam verò faciendum est ut sciant fideles, quæ sit hujus petitionis vis, quo loco, multis omissis quæ à doctoribus scholasticis de Dei voluntate utiliter et copiosè disputantur, voluntatem hic accipi dicimus pro eâ, quam signi appellare solent, hoc est, pro eo quod Deus à nobis fieri, aut cavere jusserit, aut monuerit.

Omnia Dei præcepta hæc voluntas significat.

XVII. Quare voluntatis nomine hoc loco comprehensa sunt universa, quæ nobis ad cœlestem beatitudinem comparandam proponuntur, sive illa ad fidem, sive ad mores pertineant: Omnia denique quæcumque nos Christus Dominus per se, vel per Ecclesiam suam facere imperârit, aut prohibuerit, de quâ voluntate ità scribit Apostolus: (1) Nolíte fieri imprudentes, sed intelligentes, quæ sit voluntas Dei.

Hìc petitur.

XVIII. *Primò.* Cùm igitur illud precamur: Fiat volun-

(1) *Eph.* 5. 17.

tas tua, petimus imprimis nobis, ut Pater cœlestis facultatem concedat obtemperandi divinis jussis et inserviendi ei in sanctitate et justitiâ omnibus diebus nostris.

Secundò. Ut ad nutum et voluntatem ejus omnia faciamus.

Tertiò. Ut ea colamus officia, de quibus in sacris Litteris admonemur.

Quartò. Ut ipso duce et auctore reliqua omnia præstemus, quæ eos decent, qui (1) non ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt, exemplum Christi Domini secuti, qui (2) factus est obediens usquè ad mortem, mortem autem crucis.

Quintò. Ut parati simus omnia perpeti potiùs, quàm vel minimùm ab ejus voluntate discedere.

Quinam hæc petunt ardentiùs.

XIX. Nec verò quisquam est, qui hujus studio, et amore petitionis flagret ardentiùs, quàm is, cui concessum sit, ut summam eorum dignitatem intueatur, qui Deo obediunt. Idem enim illud verissimè dici intelligit, Servire Deo et illi obedire, regnare esse : (3) Quicumque, inquit Dominus, fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater et soror, et mater est : hoc est, cum illo sum omnibus amoris, et benevolentiæ vinculis conjunctissimus. *Bern. serm.* 3. *de S. Andreâ.*

Hæc petitio quàm sæpè à sanctis repetita.

XX. Nemo ferè est ex viris sanctis, quin præcipuum hujus petitionis munus à Deo vehementer postulârit : ac præclarâ quidem omnes, sed variâ persæpè oratione usi sunt, in quibus mirificum et suavissimum Davidem

(1) *Joan* 1. 13. — (2) *Phil.* 2. 8. — (3) *Matth.* 12. 50.

videmus illud variè postulantem. Modò enim inquit : (1) Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas. Interdum : Deduc me in semitam mandatorum tuorum. Nonnunquam : Gressus meos dirige secundùm eloquium tuum, et non dominetur meî omnis injustitia. Hùc pertinent illa : Da mihi intellectum, ut discam mandata tua : Judicia tua doce me : Da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua. Sæpè aliis verbis eamdem tractat versatque sententiam. Qui loci diligenter animadvertendi sunt, et fidelibus explicandi, ut quanta sit in primâ hujus petitionis parte vis, et copia salutarium rerum omnes intelligant.

In hâc petitione quid detestemur.

XXI. Secundo loco ; cùm illud precamur, Fiat voluntas tua, detestamur opera carnis, de quibus scribit Apostolus : (2) Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, etc. Et : (3) si secundùm carnem vixeritis, moriemini ; petimusque ne sinat Deus ea nos perficere, quæ sensus, quæ cupiditas, quæ imbecillitas nostra suaserit, sed ut nostram voluntatem suâ voluntate moderetur.

Hæc petitio non verè fit à voluptuariis.

XXII. Alieni sunt ab hâc voluntate voluptuarii homines, qui in terrenarum rerum curâ, et cogitatione defixi sunt. Feruntur enim libidine præcipites ad potiendum quod concupierunt, et in illo fructu pravæ cupiditatis felicitatem ponunt : ut beatum etiam esse dicant, qui quodcumque optârit, consequatur.

Sextò quid hìc petimus.

Nos contrà petimus à Deo, ut ait Apostolus, (4) ne

(1) *Ps.* 1. 18. 5. *etc.* — (2) *Gal.* 5. 19. — (3) *Rom.* 8. 13.— (4) *Rom.* 13. 14.

carnis curam faciamus in desideriis; sed ut fiat voluntas ejus.

Difficilè pura fit hæc petitio.

XXIII. Et si non facilè ducimur, ut precemur Deum, ut cupiditatibus nostris non satisfaciat, habet enim difficultatem hæc animi inductio: quòd ipsi quodammodò id petentes nos videmur odisse: quod etiam stultitiæ tribuunt ii, qui toti hærent in corpore.

Nota. Sed nos stultitiæ famam subeamus libenter Christi causâ, cujus est illa sententia: (1) Si quis vult post me venire, abneget semetipsum.

Præstat optare rectum, quàm injustum assequi.

XXIV. Præsertìm cùm sciamus, multò præstare, id optare, quod rectum justumque sit, quàm illud assequi quod à ratione, à virtute, à Dei legibus sit alienum; et certè deteriore loco is est, quicumque ad id pervenit, quod temerè ac libidinis impulsu cupiebat, quàm qui optimè quod optavit, non assequitur.

Septimò quid hic petimus.

Quanquam non id modò petimus, ne concedatur nobis à Deo, quod ipsi nostrâ sponte cupimus, cùm studium nostrum depravatum esse constet: sed ne id etiam detur quod, suasore et impulsore dæmone simulato lucis angelo, tanquam bonum interdùm postulamus.

Nota exemplum.

Rectissimum illud principis apostolorum studium videbatur, pietatisque plenissimum, cùm Dominum à consilio proficiscendi ad mortem avocare conabatur: et tamen eum, qui humanis sensibus, non divinâ ratione ducebatur, Dominus acriter objurgavit.

(1) *Matth.* 16. 24. *Luc.* 9. 23.

Aliud exemplum.

Quid amantiùs in Dominum videtur eo postulari potuisse, quod sancti viri Jacobus, et Joannes illis irati Samaritanis, qui magistrum hospitio accipere noluissent, ab eo petierunt, ut juberet, ignem è cœlo descendere, qui duros illos, et inhumanos absumeret? At à Christo Domino reprehensi sunt illis verbis: (1) Nescitis cujus Spiritûs estis; Filius enim hominis non venit animas perdere, sed salvare.

Octavò quid hic petitur.

Neque verò solùm, cùm, quod cupimus malum est, aut mali speciem habet, Deum precari debemus, ut fiat voluntas ejus, sed etiam cùm revera malum non est, veluti cùm voluntas sequitur primam illam naturæ inclinationem: ut appetat ea quæ naturam conservant, et rejiciat quæ ei contraria videantur.

Exemplum singulare.

Quocircà, cùm in eum locum ventum est, ut aliquid petere velimus hujus generis: tùm verò dicamus ex animo, Fiat voluntas tua, imitemur illum ipsum à quo salutem et salutis disciplinam accepimus, qui cùm naturaliter insito cruciatuum, et acerbissimæ mortis timore commoveretur: tamen in illo horrore summi doloris, suam ad Dei Patris retulit voluntatem. (2) Non mea, inquit, voluntas, sed tua fiat.

Sine gratiâ peccata vitare nequimus.

XXV. Sed mirabiliter depravatum est hominum genus, qui cùm vim etiam suæ attulerint cupiditati, eamque divinæ voluntati subjecerint, tamen sine Dei auxi-

(1) *Luc.* 9. 55. — (2) *Luc.* 22. 42.

lio, quo à malo protegimur, et in bonum dirigimur, peccata vitare non possunt.

Nonò. Ergo confugiendum est ad hanc precationem, et petendum à Deo, ut in nobis ipse instituta perficiat.

Decimò. Ut exultantes cupiditatis motus comprimat.

Undecimò. Ut appetitus rationi obedientes efficiat.

Duodecimò. Ut nos denique totos ad suam conformet voluntatem.

Decimò-tertiò. Precamur etiam, ut Dei voluntatis cognitionem totus orbis terrarum accipiat: quo divinum mysterium, absconditum à sæculis et generationibus, notum ac pervulgatum sit apud omnes.

Decimò-quartò. Formam prætereà et præscriptionem hujus obedientiæ postulamus, ut videlicet ad eam regulam dirigatur, quam in cœlo et servant beati angeli, et colit reliquus cœlestium animarum chorus: ut quemadmodùm illi sponte, et summâ cum voluptate obediunt divino Numini sic nos Dei voluntati quomodò ipse maximè vult, libentissimè pareamus.

Quomodo Deo serviendum.

XXVI. Et verò in operâ, et studio, quod Deo navamus, summum à nobis amorem Deus et eximiam charitatem requirit; ut, etiam si spe cœlestium præmiorum totos nos ei dicaverimus, tamen ideò illa speremus, quòd, ut in eam spem ingrederemur, placuit divinæ majestati. Quare tota nitatur illo in Deum amore nostra spes, qui mercedem amori nostro proposuit æternam beatitudinem.

Amor imperfectus.

XXVII. Sunt enim qui amanter alicui serviant, sed tamen pretii causâ, quò amorem referunt.

Amor perfectus.

Sunt prætereà qui tantummodò charitate et pietate

commoti, in eo cui dant operam, nihil spectant, nisi illius bonitatem atque virtutem: cujus cognitione et admiratione se beatos arbitrantur, quòd ei suum officium præstare possint. Et hanc habet sententiam illa appositio: Sicut in cœlo, et in terrâ.

Modus nostræ obedientiæ.

XXVIII. Maximè enim nobis enitendum est, ut Deo simus obedientes, quemadmodùm beatas mentes esse diximus, quorum laudes in illo summæ obedientiæ munere obeundo, eo psalmo persequitur David: (1) Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus.

Explicatio sancti Cypriani.

XXIX. Quòd si quis, sanctum Cyprianum secutus, sic illa interpretatur, ut dicat, in cœlo, in bonis, et piis; in terrâ, in malis, et impiis: nos verò etiam ejus sententiam comprobamus, ut pro cœlo spiritus, pro terrâ caro intelligatur, ut et omnes, et omnia in omnibus Dei voluntati obediant.

In hâc petitione est et gratiarum actio.

XXX. Gratiarum item actionem continet hæc petitio. Veneramur enim ejus sanctissimam voluntatem et maximo perfusi gaudio, summis laudibus, et gratulationibus omnia ejus opera celebramus, qui certò scimus eum omnia benè fecisse; cùm enim constet esse omnipotentem Deum, necessariò sequitur, ut omnia ejus nutu facta esse intelligamus: cùm verò etiam ipsum sicuti est, summum bonum esse affirmemus, nihil ex ejus operibus non esse bonum, cùm omnibus ipse suam impertiverit bonitatem, confitemur.

(1) *Psal.* 102. 21.

Captivandus intellectus in obsequium Dei.

XXXI. Quòd si in omnibus divinam rationem non assequimur : in omnibus tamen, et ambigui causâ neglectâ, et rejectâ omni hæsitatione, illud Apostoli profitemur, (1) investigabiles esse vias ejus.

Nota. Sed ob id maximè etiam Dei voluntatem colimus, quòd ab eo cœlesti lumine dignati sumus. (2) Ereptos enim de potestate tenebrarum, transtulit in regnum filii dilectionis suæ.

Cùm hæc sit petitio quid meditandum.

XXXII. Sed ut extremo loco id explicetur, quod ad meditationem pertinet hujus petitionis : redeundum est ad id quod initio attigimus, debere fidelem populum in hujus pronunciatione petitionis esse demisso et humili animo, reputantem secum eam, quæ in naturâ est insita cupiditatum vim, divinæ voluntati repugnantem, cogitantem, se in eo officio vinci à naturis omnibus, de quibus ità scriptum est : (3) Omnia serviunt tibi : maximèque imbecillem esse, qui nullum opus Deo gratum non modò non perficere, sed ne instituere quidem possit, nisi Dei adjumento sublevetur.

Maxima hominum gloria in quo sita sit.

XXXIII. Quoniam verò nihil magnificentius est, nihil præstantius, quàm, ut diximus, Deo servire, et vitam ex ejus lege, ac præceptis agere : quid optabilius esse potest homini christiano, quàm ambulare in viis Domini, quàm nihil agitare animo, nihil actione suscipere, quod à divinâ voluntate abhorreat.

Deo non se subdentibus omnia malè cedunt.

XXXIV. Ut verò eam exercitationem capiat, et illud

(1) *Rom.* 11. 33. — (2) *Col.* 1. 13. — (3) *Psal.* 118. 91.

institutum teneat diligentiùs, petat ex divinis libris exempla eorum, quibus, cùm illi consiliorum suorum rationem retulissent ad Dei voluntatem, omnia malè ceciderunt.

Moneantur postremò fideles, ut in simplici et absolutâ Dei voluntate acquiescant.

Quomodò homo contentus vivat.

XXXV. Ferat æquo animo conditionem suam qui sibi in inferiori loco videtur esse quàm ejus dignitas postulet.

Ne deserat ordinem suum, (1) sed in eâ vocatione maneat quâ vocatus est.

Et proprium judicium subjiciat Dei voluntati, qui nobis meliùs consulit quàm ipsi optare possimus.

Si angustiâ rei familiaris, si corporis valetudine, si persecutionibus, si aliis molestiis, et angoribus premimur, certò statuendum est nihil horum sine Dei voluntate, quæ summa omnium ratio est, nobis accidere posse, ideoque non debere nos graviùs commoveri, sed invicto animo ferre: semper illud in ore habentes, (2) Domini voluntas fiat, et illud beati Job: (3) Sicut Domino placuit, ità factum est: Sit nomen Domini benedictum.

DE QUARTA PETITIONE.

PANEM NOSTRUM QUOTIDIANUM DA NOBIS HODIE.

CAPUT XIII.

Ratio ordinis septem petitionum.

I. QUARTA petitio, et reliquæ deinceps quibus animæ et corporis subsidia propriè, ac nominatìm postulamus,

(1) 1 *Cor.* 7. 20. — (2) *Act.* 21. 14. — (3) *Job.* 1. 21.

ad superiores petitiones referuntur : habet enim hunc ordinem ac rationem precatio dominica, ut postulationem rerum divinarum consequatur earum petitio, quæ ad corpus, et ad hanc vitam tuendam pertinent.

Ad Deum referenda sunt omnia nostra.

II. Nam ut ad Deum, tanquam ad ultimum finem, referuntur homines : sic humanæ vitæ bona ab divinâ eâdem ratione diriguntur, quæ quidem ideò optanda ac petenda sunt : vel quòd ità divinus ordo postulat, vel quod illis adjumentis ad divinorum bonorum adeptionem indigemus, ut iis adminiculis propositum finem consequamur, qui regno et gloriâ cœlestis patris, atque iis præceptis colendis, servandisque continetur, quæ Dei voluntatis esse non ignoramus.

Nota. Quare omnem vim, et rationem hujus petitionis ad Deum, ejusque gloriam referre debemus.

Juxtà Dei præscriptionem temporalia petenda sunt.

III. Præstabunt igitur suum officium parochi fidelibus auditoribus, ut intelligant, in iis petendis, quæ ad usum, ac fructum pertinent rerum terrenarum esse intendendum animum, ac studium nostrum ad Dei præscriptionem, nec indè ullâ ex parte declinandum : Nam in eo quod scribit Apostolus : (1) Quid oremus, sicut oportet nescimus, maximè peccatur his postulationibus terrenarum, et caducarum rerum.

Nota. Ergo petenda sunt bona hæc ut oportet : ne perperàm aliquid postulantes, responsum illud à Deo feramus : (2) Nescitis quid petatis.

An bona vel prava sit petitio, quî dignoscatur.

IV. Erit autem certa judicandi nota, quæ prava sit, quæve recta petitio, consilium, et propositum postu-

(1) *Rom.* 8. 26. — (2) *Matth.* 20. 22.

lantis. Nam si quis terrena petit eo animo, ut illa omninò bona existimet, et in illis tanquàm in optato fine conquiescens, nihil prætereà requirat, sine dubio non orat sicut oportet. Non enim, inquit sanctus (1) Augustinus, petimus temporalia hæc tanquam bona nostra, sed tanquam necessaria nostra.

Nota. Apostolus etiam in Epistolâ ad Corinthios docet omnia quæ spectant ad usus vitæ necessarios, ad Dei gloriam referri oportere: (2) Sive enim manducatis, inquit, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.

Necessitas hujus petitionis undè ostendenda.

V. Sed ut videant Dei fideles quantam habeat hæc petitio necessitatem, commemorabunt parochi quanta ad victum, et ad vitam colendam, indigentia sit externarum rerum: quod magis intelligent, si comparatio fiat eorum quæ primo illi parenti nostri generis, et reliquis deinceps hominibus fuerunt ad vivendum necessaria.

Statûs innocentiæ et naturæ lapsæ differentia.

VI. Nam etsi ille in amplissimo innocentiæ statu, undè et ipse, et ejus culpâ omnis posteritas corruit, necesse habuisset adhibere cibum ad reficiendas vires; tamen inter illius et nostræ vitæ necessitates multùm interest: non enim ei vestibus ad tegumentum corporis opus fuisset, non tecto ad perfugium, non armis ad defensionem, non remediis ad valetudinem, non aliis multis quorum subsidio nos ad hanc naturæ imbecillitatem ac fragilitatem tuendam egemus: satis ei fuisset, ad immortalem vitam ille fructus, quem feli-

(1) *Lib.* 2. *de serm. Dom. in monte, cap.* 16. *item Epist.* 121. *cap.* 6. — (2) 1 *Cor.* 10. 31.

cissima vitæ arbor, nullo ejus aut posterorum labore præbuisset.

Adam in paradiso laborasse.

VII. Neque verò futurus erat homo in tantis paradisi deliciis otiosus, quem ad agendum Deus in eo voluptatis domicilio collocârat; verùm nulla ei opera molesta, nullum officii munus non jucundum fuisset: tulisset ille perpetuò suavissimos fructus ex culturâ felicium hortorum, nec eum unquam opera, aut spes fefellisset.

Posterorum Adæ quanta miseria.

VIII. At posterorum proles non solùm fructu privata vitalis arboris, verùm etiam horribili illâ sententiâ condemnata est: (1) Maledicta terra in opere tuo, laboribus comedes ex eâ cunctis diebus vitæ tuæ, spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terræ, in sudore vultûs tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram, de quâ sumptus es, quia pulvis es, et in pulverem reverteris.

Inter hominum miserias gravissima quæ sit.

IX. Nobis igitur contrà evenerunt omnia, atque illi, et posteris contigisset, si Dei dicto audiens fuisset Adam; itaque versa sunt omnia et mutata in deterrimam partem. In quo illud gravissimum est, quòd maximos sumptus, summum laborem, ac sudorem sæpissimè nullus fructus consequitur, cùm fruges datæ in deteriorem segetem, vel succrescenti agrestium herbarum asperitate opprimuntur, vel nimbis, vento, grandine, uredine, rubigine perculsæ et prostratæ intereunt, ut omnis anni labor, exiguo tempore, aliquâ cœli vel terræ calamitate recidat ad nihilum, quod accidit immanitate nostrórum scelerum, à quibus aversus Deus nostris

(1) *Gen.* 3. 17. *et seq.*

minimè benedicit operibus. Sed horrenda manet sententia, quam de nobis initio pronunciavit. *Genes.* 3.

Inanes hominum labores, nisi Deus iis benedicat.

X. Ergo pastores in hujus loci tractationem incumbent, ut sciat fidelis populus, suâ culpâ homines in has angustias, et miserias incidere : ut intelligat desudandum quidem, et elaborandum esse in parandis iis, quæ ad vivendum sunt necessaria : verumtamen, nisi laboribus nostris benedixerit Deus, fallacem spem, et inanem fore omnem contentionem. (1) Nam neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Et : (2) Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.

Orationis necessitas undè probabitur.

XI. Docebunt igitur parochi, esse res penè innumerabiles, quæ si nobis desint, vel vitam amittimus, vel agimus insuavem. Hâc enim cognitâ rerum necessitate, naturæque imbecillitate, christianus populus cœlestem Patrem adire cogetur, et ab eo terrena, et cœlestia bona suppliciter petere.

Exemplum afferendum.

Imitabitur prodigum (3) illum filium qui cùm in regione longinquâ cœpisset egere, nec esset, cùm esuriret, qui ei siliquas daret, aliquandò ad se rediens, intellexit, malorum quibus premebatur, nusquam nisi à patre esse expetendum remedium.

Orantibus undè fiducia dabitur.

XII. Quo loco accedet etiam fidentiùs ad orandum fidelis populus, si in cogitatione divinæ benignitatis recordabitur, paternas aures perpetuò patere filiorum

(1) 1 *Cor.* 3. 7. — (2) *Ps.* 126. 1. — (3) *Luc.* 15. 14.

vocibus: nam dum hortatur nos, ut panem petamus, et se rectè petentibus abundè largiturum pollicetur: docendo enim, quomodò petamus, hortatur: hortando impellit, impellendo spondet, spondendo nos in spem certissimæ impetrationis inducit.

In hâc petitione quid oretur.

XIII. Excitatis igitur, et inflammatis animis fidelis populi, sequitur ut quid hâc petitione postuletur, declarandum sit: primùm, quis sit ille panis quem petimus.

Panis nomine quid intelligendum.

XIV. Sciendum igitur est in divinis Litteris hoc panis nomine multa quidem significari, sed illa duo præcipuè: primùm quidquid in victu, cæterisque rebus, ad corpus, vitamque tuendam adhibemus; deindè, quidquid nobis ad spiritûs, et animæ vitam ac salutem Dei munere tributum est.

Primò hic petimus.

XV. Petimus autem hoc loco hujus, quam in terris agimus, vitæ subsidia, sanctorum Patrum ità sentientium auctoritate.

Terrena bona licitè peti possunt.

XVI. Quamobrem minimè sunt audiendi, qui dicunt, non licere christianis hominibus à Deo petere terrena hujus vitæ bona: nam huic adversantur errori, præter consentientem Patrum sententiam, exempla permulta tum veteris, tum novi testamenti.

Exemplum. Jacob enim vovens, sic orabat: (1) Si fuerit Dominus mecum, et custodierit me in viâ, per quam ego ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum et vestimentum ad induendum: reversusque fuero

(1) *Genes.* 28. 20.

prosperè ad domum patris mei : erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei, cunctorumque, quæ dederis mihi, decimas offeram tibi.

Aliud. Salomon etiam certum petebat hujus vitæ subsidium cùm illud precabatur; (1) Mendicitatem, et divitias ne dederis mihi : tribue tantùm victui meo necessaria.

Alia è novo testamento.

Quid, quòd Salvator humani generis illa jubet petere, quæ nemo negare audeat ad corporis usum pertinere : (2) Orate, inquit, ut non fiat fuga vestra in hieme, vel Sabbato. Quid dicemus de sancto Jacobo, cujus illa sunt? (3) Tristatur aliquis vestrûm? oret : æquo animo est? psallat. Quid de Apostolo? qui sic cum Romanis agebat : (4) Obsecro vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Sancti Spiritûs, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Judæâ.

Terrena dona hìc petuntur.

XVII. Quare, cùm et divinitùs concessum sit fidelibus, ut petant hæc subsidia rerum humanarum, et perfecta hæc à Christo Domino tradita sit orandi formula; ne illud quidem dubium relinquitur, unam ex septem hanc esse petitionem.

Secundò hìc petimus.

XVIII. Petimus prætereà panem quotidianum, id est. victui necessaria. ut panis nomine, quod satis sit, et vestium ad tegendum, et cibi ad vescendum, sive panis is sit, sive caro, sive piscis, sive quodcumque aliud intelligamus.

(1) *Prov.* 30. 8. — (2) *Matth.* 24. 20. — (3) *Jac.* 5. 13. — (4) *Rom.* 15. 30.

Exemplum.

Exemplum. Videmus enim usum esse hoc loquendi modo Elisæum, (1) cùm regem moneret, ut præberet panem militibus assyriis, quibus magna ciborum copia data est.

Aliud. Illud etiam de Christo Domino scriptum scimus: (2) ingressus est in domum cujusdam principis pharisæorum sabbato manducare panem; quâ voce, quæ ad cibum, quæque ad potum pertinent, significari videmus.

Necessaria tantùm hìc petuntur.

XIX. Ad hujus petionis absolutam significationem præctereà animadvertendum est, hoc panis vocabulo non abundantem, et exquisitam ciborum ac vestium copiam, sed necessariam ac simplicem intelligi debere: quemadmodùm scripsit Apostolus: (3) Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus; et Salomon, ut diximus: (4) Tribue tantùm victui meo necessaria.

Nihil hìc ad luxuriam petimus.

XX. Hujus quoque frugalitatis et parcimoniæ illâ voce, quæ proximè sequitur, admonemur; cùm enim NOSTRUM dicimus, panem illum ad necessitatem nostram, non ad luxuriam petimus: non enim nostrum dicimus, quia eum nobis operâ nostrâ, sine Deo, parare possimus (est enim apud Davidem: (5) Omnia à te expectant, ut des illis escam in tempore; dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate: et alio loco: (6) Oculi omnium in te sperant, Domine, et tu das escam illorum in tempore opportuno); sed quia necessarius est et à parente

(1) 4 *Reg.* 6. 22. — (2) *Luc.* 14. 1. — (3) 1 *Tim.* 6. 8. — (4) *Prov.* 30. 8. — (5) *Psal.* 103. 27. — (6) *Psal.* 144. 15.

omnium Deo, qui omnes suâ providentiâ alit animantes, nobis attributus.

Cur hìc panis dicatur noster.

XXI. Ob eam quoque causam panis noster appellatur, quod jure est à nobis acquirendus, non injuriâ, fraude, aut furto parandus; quæ enim nobis malis artibus conciliamus, non nostra sunt, sed aliena; sæpiùsque illorum calamitosa est vel adeptio, vel possessio, vel certè jactura; contrà verò honestis ac laboriosis piorum hominum lucris, ex Prophetæ sententiâ tranquillitas inest, et magna felicitas. (1) Labores enim, inquit, manuum tuarum quia manducabis, beatus es et benè tibi erit.

Laborantibus benedixit Deus.

XXII. Jam verò iis, qui justo labore victum quærunt, fructum suæ benignitatis eo loco pollicetur Deus: (2) Emittet Dominus benedictionem super cellaria tua, et super omnia opera manuum tuarum, benedicetque tibi.

Tertiò hìc petimus.

XXIII. Neque solùm petimus à Deo nobis, ut illo uti liceat, quod nostro sudore, ac virtute peperimus ejus adjumento benignitatis; id enim verè dicitur nostrum; sed etiam bonam mentem postulamus, ut rectè partis, rectè item ac prudenter uti possimus.

Per vocem quotidianum parcimonia indicatur.

XXIV. Quotidianum, huic etiam voci subjecta est ea notio frugalitatis ac parcimoniæ quam proximè diximus; non enim multiplicem, aut delicatum cibum postulamus, sed eum qui naturæ necessitati satisfaciat: ut eos pudeat hoc loco, qui fastidio communis cibi et

(1) *Psal.* 127. 2. — (2) *Deut.* 18. 8.

potionis, conquisitissima escarum ac vinorum genera persequuntur.

Eadem vox cupiditatem damnat.

XXV. Nec minùs hâc quotidiani voce improbantur ii, quibus horrendas illas minas proponit Isaïas : (1) Væ, qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usquè ad terminum loci : numquid habitabitis vos soli in medio terræ? Etenim est inexplebilis horum hominum cupiditas; de quibus illud scriptum est à Salomone : (2) Avarus non implebitur pecuniâ : ad quos dictum etiam illud pertinet Apostoli : (3) Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli.

Mortales non indicat.

XXVI. Quotidianum præthereà panem appellamus, quòd vescimur eo ad reficiendum vitalem humorem, qui quotidiè consumitur vi naturalis caloris.

Assiduè petendum monet.

XXVII. Est deniquè illa hujus ratio nominis, quòd assiduè petendus est, ut in hâc consuetudine amandi et colendi Deum retineamur : nobisque omninò persuadeamus, id quod est, vitam, ac salutem nostram ex Deo pendere.

Horum verborum vis explicanda.

XXVIII. Da nobis : Quantam hæ duæ voces materiam præbeant ad cohortandum fideles, ut infinitam Dei potentiam piè sanctèque colant et venerentur, in cujus manu sunt omnia, et ut nefariam illam Satanæ ostentationem detestentur : (4) Mihi tradita sunt omnia, et

(1) *Isa.* 5. 8.—(2) *Eccl.* 5. 7.—(3) 1 *Tim.* 6. 9.—(4) *Luc.* 4. 6.

cui volo, do illa, nemo non videt; nam unius nutu Dei distributa cuncta, et conservantur, et augentur.

Divites panem quotidianum quomodo petunt.

XXIX. Sed quæ divitibus hæc est imposita necessitas, dixerit quispiam, petendi quotidianum panem, cùm rebus omnibus abundent? Hæc illis necessitas est orandi in hunc modum, non ut dentur eis, quorum Dei benignitate habent copiam: sed ne, quæ abundè illis adsunt, amittant. Quamobrem, ut scribit Apostolus: Hinc discant divites (1) non sublimè sapere, neque sperare in incerto divitiarum; sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum.

Nota. Hujus autem necessariæ petitionis hanc causam affert sanctus Chrysostomus, *hom.* 14. *oper. imperf. in Matt.* non solùm ut nobis suppetat cibus, sed ut eum nobis suppeditet Domini manus, quæ salubrem atque adeò salutarem vim inserens pani quotidiano, efficit ut et cibus corpori prosit, et corpus animæ serviat.

Cur hìc loquamur ut plures.

XXX. Sed quid est, quamobrem, DA NOBIS, numero multitudinis dicimus, non autem mihi? Quia proprium illud est christianæ charitatis, non ut quisque de se uno sollicitus sit; sed ut præterea de proximo laboret, et in curâ suæ utilitatis meminerit etiam aliorum.

Alia ratio.

Accedit, eo quòd, quæ alicui munera divinitùs tribuuntur, non idcircò tribuuntur, ut solus is ea possideat, vel in illis luxuriosè vivat; sed ut cum aliis communicet, quæ necessitati superfuerint: nam, inquiunt sancti Basilius, *hom.* 6. *variorum arg.* et Ambrosius, *serm.* 81. esurientium panis est, quem tu

(1) 1 *Tim.* 6. 17.

detines; nudorum indumentum est, quod tu recludis; miserorum redemptio est, et absolutio, pecunia, quam tu in terram defodis.

Particula hodiè, quid hìc notet.

XXXI. Hodie. Admonet nos hæc vox communis infirmitatis. Quis enim est, qui si minùs suâ unius operâ providere se posse sperat in longinquum tempus necessarios vitæ sumptus, saltem in diem victûs subsidia paraturum non confidat?

Nota. Sed ne hujus quidem fiduciæ facultas nobis à Deo permittitur, qui nos singulorum etiam dierum cibum à se petere jussit.

Oratio Dominica quotidiè dicenda.

XXXII. Quæ sententia habet illam necessariam rationem, quia quotidiano pane egemus omnes, quotidiè etiam Dominicâ precatione singulis utendum esse.

Hæc de pane, qui ore perceptus corpus alit, atque sustentat, qui communis fidelium et infidelium, piorum et impiorum admirabili Dei bonitate, (1) Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, pluit super justos et injustos, omnibus impertitur.

Quartò. Hic petitur spiritualis panis.

XXXIII. Reliquus et spiritualis panis, quem etiam hoc loco petimus. Quo significantur omnia quæcumque in hâc vitâ ad spiritûs et animæ salutem, et incolumitatem requiruntur: ut enim multiplex est cibus, quo corpus alitur et sustentatur; sic non est unius generis esca, quæ spiritûs et animæ vitam continet.

Primò. Nam et verbum Dei cibus est animæ, Sapientia enim inquit: (2) Venite, comedite panem meum, et bibite vinum quod miscui vobis.

(1) *Math.* 5. 45. — (2) *Prov.* 9. 5.

Cibus verbi divini quando adimitur.

XXXIV. Hujus autem verbi facultatem cùm adimit Deus hominibus, quod efficere solet cùm graviùs nostris sceleribus offenditur, fame dicitur premere genus humanum; sic enim est apud Amos: (1) Mittam famem in terram, non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.

Singularis comparatio.

XXXV. Ut autem illud est certum propinquæ mortis signum, cùm non possunt homines vel cibum sumere, vel sumptum retinere; sic magnum est desperatæ salutis argumentum, cùm vel non quærunt verbum Dei, vel si adsit, non sustinent: et illam impietatis vocem in Deum effundunt: (2) Recede à nobis; scientiam viarum tuarum nolumus.

Verbi divini contemptores.

XXXVI. In hoc furore animi, et mentis cæcitate versantur illi, qui neglectis iis qui legitimè eis præsunt, catholicis, et episcopis, et sacerdotibus, et à sanctâ romanâ Ecclesiâ desciscentes, corruptoribus Dei verbi hæreticis se in disciplinam tradiderunt.

Christus panis animæ.

XXXVII. Jam verò panis est Christus Dominus animæ cibus; inquit enim ipse de se: (3) Ego sum panis vivus, qui de Cœlo descendi.

Nota. Incredibile est, quantâ voluptate ac lætitiâ perfundat piorum animas hic panis, tum cùm maximè terrenis molestiis, et incommodis conflictantur. Exemplo nobis est sanctus ille chorus apostolorum, de quibus extat: (4) Illi quidem ibant gaudentes à

(1) *Amos.* 8. 11. — (2) *Job.* 21. 14. — (3) *Joan.* 6. 41. — (4) *Act.* 5. 41.

conspectu concilii. Referti sunt hujusmodi exemplis libri de vitâ sanctorum hominum; et de intimis his bonorum gaudiis ità loquitur Deus: (1) Vincenti dabo manna absconditum.

Christus in Eucharistiâ cibus est animæ.

XXXVIII. Præcipuè autem panis noster est ipse Christus Dominus, qui in sacramento Eucharistiæ substantialiter continetur. Hoc inexplicabile pignus charitatis dedit nobis rediturus ad Patrem, de quo dixit: (2) Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo: (3) Accipite, et manducate, hoc est corpus meum,

Nota. Ea petent parochi, quæ ad fidelis populi utilitatem pertinebunt, ex eo loco, quo separatim hujus sacramenti vis ac ratio continetur, *Suprà pag.* 186.

Christus in Eucharistiâ ut sit cibus animæ.

XXXIX. Et verò dicitur hic panis noster, quia fidelium modò hominum est, id est eorum, qui charitatem cum fide conjungentes, pœnitentiæ sacramento sordes eluunt peccatorum: qui non dimittentes memoriam se Dei filios esse, divinum sacramentum sumunt et colunt, quantâ maximâ possunt sanctitate ac veneratione. *Vide Tertul. de orat. Cypr. item de orat. August. et alios, locis citatis suprà pag.* 588.

Christus cur panis quotidianus dicatur.

XL. Quotidianus verò quamobrem dicatur, in promptu duplex ratio est: altera, quòd in sacris christianæ Ecclesiæ mysteriis, quotidiè et offertur Deo, et datur piè sanctèque postulantibus; altera quòd quotidiè

(1) *Apoc.* 2. 17. — (2) *Joan.* 6. 57. — (3) *Matt.* 26. 26. 1 *Cor.* 11. 24.

sumendus est, vel certè ità vivendum, ut quotidiè, quoad ejus fieri possit, dignè sumere queamus.

Nota. Audiant, qui contrà sentiunt, nisi longo intervallo salutaribus his epulis animæ vesci non oportere, quid S. dicat Ambrosius: (1) Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis?

Exitus petitionis Deo relinquendus.

XLI. Sed in hâc petitione ad illud præcipuè cohortandi sunt fideles, ut, cùm rectè et consilium, et industriam suam posuerint in comparandis rebus vitæ necessariis, rei exitum Deo permittant, suumque desiderium ad ejus referant voluntatem (2) qui non dabit in æternum fluctuationem justo.

Nota. Nam vel concedet Deus quæ petuntur, et ità suum optatum consequentur: vel non concedet, et id erit certissimum argumentum, nec salutare illud esse, nec utile, quod piis à Deo negatur, cui magis curæ est de eorum salute, quàm illis ipsis. Quem locum instruere poterunt explicandis iis rationibus parochi, quæ à S. Augustino in Epistolâ ad Probam præclarè colliguntur.

Cur Deus divitibus tribuat bona.

XLII. Extremum illud erit in hujus tractatione petitionis, ut meminerint divites facultates suas et copias Deo acceptas referre, cogitentque se idcircò illis bonis esse cumulatos, ut illa distribuant indigentibus. In quam sententiam conveniunt, quæ in primâ Epistolâ ad Timotheum ab Apostolo disseruntur, (3) undè magnam vim parochis petere licebit divinorum præceptorum ad hunc locum utiliter, ac salutariter illustrandum.

(1) *Lib. 5. de Sacr. cap. 4. Vide etiam de consecr. dist. 2.* — (2) *Psal. 54. 23.* — (3) *1 Tim. 6. 17.*

DE QUINTA PETITIONE.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS.

CAPUT XIV.

Passio Christi singulare signum amoris in nos.

I. Cum ità multa sint, quæ infinitam Dei potentiam, cum pari sapientiâ ac bonitate conjunctam significent, ut quocumque oculos, cogitationemque converteris, certissima signa immensæ potestatis ac benignitatis occurrant; nihil profectò est, quod summum ejus amorem, et admirabilem in nos charitatem magìs declaret, quàm inexplicabile mysterium Jesu Christi passionis, undè perennis ille fons ad eluendas peccatorum sordes erupit, quo perfundi et expiari, Deo duce ac largitore, exoptamus, cùm illud ab eo petimus: Dimitte nobis debita nostra.

Quid hæc petitio contineat.

II. Continet autem hæc petitio summam quamdam eorum bonorum, quibus per Jesum Christum cumulatum est humanum genus; id enim docuit Isaïas: (1) Dimittetur, inquit, iniquitas domui Jacob, et iste omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus; quod David etiam ostendit, beatos prædicans eos, qui salutarem illum fructum percipere potuerunt, his verbis: (2) Beati quorum remissæ sunt iniquitates.

Hæc petitio explicanda.

III. Quare est accuratè ac diligenter pastoribus hujus postulationis animadvertenda et exponenda sententia,

(1) *Isa.* 27. 9. — (2) *Ps.* 3. 1.

quam ad cœlestem viam consequendam tantùm valere intelligimus.

Hæc petitio differt ab aliis.

IV. Ingredimur autem novam precandi rationem; nam hactenùs à Deo non solùm æterna et spiritualia bona, sed caduca et quæ ad hanc vitam pertinent, commoda petivimus: nunc verò mala deprecamur et animæ et corporis, et hujus, et sempiternæ vitæ.

Quod petitur ut rectè petatur, quid opus.

V. Sed quoniam ad impetrandum quod postulamus, requiritur recta postulandi ratio: quomodò affectos esse oporteat eos, qui Deum hoc orare velint, dicendum videtur.

Primò. Monebunt igitur parochi fidelem populum, primùm necesse esse, ut is qui ad hoc petendum velit accedere, suum ipse peccatum agnoscat.

Secundò. Deindè, ut ejus sensu ac dolore commoveatur.

Tertiò. Tum, ut sibi omninò persuadeat, Deum in hâc esse voluntate, ut iis qui peccaverunt, ità ut diximus, affectis et comparatis ignoscat: ne fortè acerbam delictorum recordationem ac recognitionem illa veniæ desperatio consequatur, quæ olim (1) Caïn, et (2) Judæ animum occupavit; qui Deum modo vindicem, et ultorem, non etiam mitem et misericordem, existimârunt.

Quo animo hæc facienda petitio.

VI. Ergo in hâc petitione sic affecti simus oportet, ut dolenter peccata nostra recognoscentes, ad Deum, tanquam ad parentem, non quasi ad judicem confugiamus, à quo, non ut ex justitiâ nobiscum agat, sed ex misericordiâ postulemus.

(1) *Gen.* 4. 15. — (2) *Matth.* 27. 4, 5.

Ut homo ad agnitionem peccati adducatur.

VII. Facilè autem adducemur ut peccatum nostrum agnoscamus, si ipsum audierimus Deum nos in sacris Litteris hujus rationis admonentem; est enim illud apud Davidem: (1) Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usquè ad unum. In eamdem sententiam loquitur Salomon: (2) Non est homo justus in terrâ, qui faciat bonum, et non peccet. Quò illud etiam pertinet: (3) Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato? quod idem à sancto Joanne, ad deterrendos homines ab arrogantiâ, scriptum est: (4) Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Et à Jeremiâ: (5) Dixisti: absque peccato, et innocens ego sum, et propterea avertatur furor tuus à me: ecce ego judicio contendam tecum, eò quòd dixeris, non peccavi.

Quo sensu est intelligenda hæc petitio.

VIII. Quorum sententias omnium idem qui eas ex illorum ore protulerat, Christus Dominus, hoc petitionis præscripto confirmat, quo jubet nos delicta nostra confiteri; id enim secùs interpretari prohibuit auctoritas Milevitani concilii in hunc modum: *cap.* 7, 8, 9. Placuit, ut quicumque verba ipsa dominicæ Orationis, ubi diximus: *Dimitte nobis debita nostra*, ità vult à sanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur, anathema sit.

Nota. Quis enim ferat orantem, et non hominibus, sed ipsi Domino mentientem qui labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit quæ sibi dimittatur debita

(1) *Psal.* 13. 3. *et* 52 4. —(2) *Eccles.* 7. 21. — (3) *Prov* 20. 9. — (4) 1 *Joan.* 1. 8. — (5) *Jer.* 2. 35.

non habere. *Vide Trid. sess.* 6. *de Justificatione, cap.* 11. *item August. in Ench. cap.* 17.

Peccatum cum mœrore recogitandum.

IX. Verùm in necessariâ recognitione peccatorum non est satìs illa leviter recordari : nam ut acerba nobis sit ea memoria, ut cor pungat, animum stimulet, et dolorem inurat necesse est.

Nota. Quare pertractabunt locum hunc diligenter parochi, ut non solùm facinorum ac flagitiorum suorum meminerint fideles auditores, sed ut molestè, dolenterque meminerint; ut cùm angatur intimis sensibus, conferant se ad Patrem Deum, à quo, ut inhærentes evellat scelerum aculeos, suppliciter petant.

Peccata ut ponenda ob oculos populi.

X. Nec verò solùm erratorum turpitudinem studebunt subjicere oculis fidelis populi, verùm etiam indignitatem, ac sordes hominum, qui, cùm nihil simus, nisi putrida caro, nisi summa fœditas, incomprehensibilem illam Dei majestatem, et inexplicabilem præstantiam, incredibilem in modum audeamus offendere, præsertim à quo procreati, liberati, innumerabilibus, maximisque beneficiis aucti simus.

Nota et exaggera.

Ut quid? Ut abalienati à Patre Deo, qui summum bonum est, turpissimâ peccati mercede, diabolo nos addicamus in miserrimam servitutem; neque enim dici potest, quàm crudeliter ille dominetur in eorum animis, qui repulso suavi jugo Dei, ruptoque charitatis amabilissimo nodo, quo parenti Deo spiritus noster adstringitur, ad hostem acerrimum desciverunt : qui eo nomine (1) princeps et rector mundi, et (2) prin-

(1) *Joan.* 14. 80. — (2) *Eph.* 6. 12.

ceps tenebrarum, et (1) rex super universos filios superbiæ dicitur in divinis Litteris, in eos autem, qui dæmonis tyrannide opprimuntur, verè convenit illa vox Isaïæ: (2) Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te.

Quot et quanta mala causet peccatum.

XI. Hæc si nos minùs movent rupta fœdera charitatis, moveant certè calamitates et ærumnæ, in quas per peccatum incidimus; violatur enim sanctitas animæ, quam Christo desponsam esse scimus; profanum fit illud idem templum Domini, quod qui contaminant, in eos dicit Apostolus: (3) Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Innumerabilia sunt mala, quæ peccatum invehit in hominem, quam penè infinitam pestem David his verbis expressit: (4) Non est sanitas in carne meâ, à facie iræ tuæ; non est pax ossibus meis, à facie peccatorum meorum.

Explicationes notandæ.

Nimirùm novat hanc plagæ vim, cùm nullam suî partem pestifero peccato intactam fateretur; pervaserat enim in ossa peccati virus, id est, rationem, et voluntatem, quæ maximè solidæ sunt animæ partes, infecerat; hanc latè patentem pestem indicant sacræ Litteræ, cùm peccatores, claudos, surdos, mutos, cæcos, et omnibus membris captos appellant.

Irascitur et bellat Deus in peccatores.

XII. Sed præter dolorem, quem ex peccatorum quasi scelere sentiebat, magìs etiam angebatur David ex irâ Dei, quam in se propter peccatum commotam intelligebat. Bellum enim est sceleratis cum Deo quorum sce-

(1) *Job.* 41. 25. — (2) *Is.* 26. 13. — (3) 1 *Cor.* 3. 17. — (4) *Ps.* 37. 4.

leribus incredibiliter offenditur; inquit enim Apostolus : (1) ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum.

Actu peccati peracto, remanet macula.

XIII. Nam etsi transierit actio peccati, tamen peccatum maculâ et reatu permanet : cui semper imminens ira Dei illud insequitur, tanquàm umbra corpus. Cùm igitur David his vulneraretur aculeis, ad petendam delictorum veniam excitabatur, cujus et exemplum doloris, et doctrinæ rationem, ex quinquagesimo ejus psalmo deprompiam, proponent parochi fidelibus auditoribus; ut prophetæ imitatione et ad doloris sensum, id est, ad veram pœnitentiam, et ad veniæ spem erudiri possint.

Utilitas doctrinæ de pœnitentiâ excitandâ.

XIV. Quantam habeat utilitatem hæc docendi ratio, ut ex peccatis dolere discamus, illa Dei apud Jeremiam declarat oratio, qui cùm Israëlem ad pœnitentiam hortaretur, admonebat eum, ut malorum sensum perciperet, quæ peccatum consequuntur : (2) Vide enim, inquit, quia malum, et amarum est, reliquisse te Dominum Deum tuum, et non esse timorem meî apud te, dicit Dominus Deus exercituum.

Impœnitentium duritia.

XV. Qui carent necessario hoc recognitionis ac doloris sensu, ii apud prophetas Isaïam, Ezechielem et Zachariam, (3) cor durum, (4) lapideum, (5) adamantinum habere dicuntur; sunt enim instar lapidis, nullo dolore molliti, nullum vitæ, id est, salutaris recognitionis sensum habentes.

(1) *Rom.* 2. 8, 9. — (2) *Jer.* 2. 19. — (3) *Isa.* 46. 12. — (4) *Ezec.* 36. 26. — (5) *Zach.* 7. 12.

In spem veniæ ut erigendi peccatores.

XVI. Sed ne peccatorum gravitate deterritus, se populus veniam impetrare posse desperet, ipsum ad spem vocare parochi debebunt his rationibus.

Primò. Quòd et Ecclesiæ Christus Dominus potestatem dedit remittendi peccata; quemadmodum sacrosancti symboli articulo declaratur.

Secundò. Et hâc petitione docuit, quanta esset Dei bonitas ac liberalitas in genus humanum: nisi enim promptus esset ac paratus Deus ad condonandum peccata pœnitentibus, numquam nobis hanc precandi formulam præscripsisset.: DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA.

Habenda fiducia, undè.

XVII. Quamobrem illud fixum in animis tenere debemus, fore ut is paternam misericordiam nobis impertiat, qui ipsam his precibus jussit exposcere: nam omninò sub hâc petitione illa est sententia, sic esse in nos affectum Deum, ut verè pœnitentibus libenter ignoscat.

Peccato quantùm Deus offenditur.

XVIII. Est enim Deus is in quem, abjectâ obedientiâ, peccamus; cujus ordinem sapientiæ perturbamus, quantùm est situm in nobis; quem offendimus; quem factis, dictisque violamus.

Dei bonitas singularis.

XIX. Verùm idem est ille beneficentissimus parens, qui, cùm possit omnia condonare, non modo se id velle declaravit, sed etiam impulit homines, ut à se veniam peterent; et quibus verbis id facerent, docuit.

Nota. Quarè nemini dubium esse potest quin, illo auctore, in nostrâ potestate sit nobis Dei gratiam reconciliare.

Cibus verbi divini quando adimitur.

XXXIV. Hujus autem verbi facultatem cùm adimit Deus hominibus, quod efficere solet cùm graviùs nostris sceleribus offenditur, fame dicitur premere genus humanum; sic enim est apud Amos: (1) Mittam famem in terram, non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini.

Singularis comparatio.

XXXV. Ut autem illud est certum propinquæ mortis signum, cùm non possunt homines vel cibum sumere, vel sumptum retinere; sic magnum est desperatæ salutis argumentum, cùm vel non quærunt verbum Dei, vel si adsit, non sustinent: et illam impietatis vocem in Deum effundunt: (2) Recede à nobis; scientiam viarum tuarum nolumus.

Verbi divini contemptores.

XXXVI. In hoc furore animi, et mentis cæcitate versantur illi, qui neglectis iis qui legitimè eis præsunt, catholicis, et episcopis, et sacerdotibus, et à sanctâ romanâ Ecclesiâ desciscentes, corruptoribus Dei verbi hæreticis se in disciplinam tradiderunt.

Christus panis animæ.

XXXVII. Jam verò panis est Christus Dominus animæ cibus; inquit enim ipse de se: (3) Ego sum panis vivus, qui de Cœlo descendi.

Nota. Incredibile est, quantâ voluptate ac lætitiâ perfundat piorum animas hic panis, tum cùm maximè terrenis molestiis, et incommodis conflictantur. Exemplo nobis est sanctus ille chorus apostolorum, de quibus extat: (4) Illi quidem ibant gaudentes à

(1) *Amos.* 8. 11. — (2) *Job.* 21. 14. — (3) *Joan.* 6. 41. — (4) *Act.* 5. 41.

conspectu concilii. Referti sunt hujusmodi exemplis libri de vitâ sanctorum hominum; et de intimis his bonorum gaudiis ità loquitur Deus: (1) Vincenti dabo manna absconditum.

Christus in Eucharistiâ cibus est animæ.

XXXVIII. Præcipuè autem panis noster est ipse Christus Dominus, qui in sacramento Eucharistiæ substantialiter continetur. Hoc inexplicabile pignus charitatis dedit nobis rediturus ad Patrem, de quo dixit: (2) Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo: (3) Accipite, et manducate, hoc est corpus meum,

Nota. Ea petent parochi, quæ ad fidelis populi utilitatem pertinebunt, ex eo loco, quo separatim hujus sacramenti vis ac ratio continetur, *Suprà pag.* 186.

Christus in Eucharistiâ ut sit cibus animæ.

XXXIX. Et verò dicitur hic panis noster, quia fidelium modò hominum est, id est eorum, qui charitatem cum fide conjungentes, pœnitentiæ sacramento sordes eluunt peccatorum: qui non dimittentes memoriam se Dei filios esse, divinum sacramentum sumunt et colunt, quantâ maximâ possunt sanctitate ac veneratione. *Vide Tertul. de orat. Cypr. item de orat. August. et alios, locis citatis suprà pag.* 588.

Christus cur panis quotidianus dicatur.

XL. Quotidianus verò quamobrem dicatur, in promptu duplex ratio est: altera, quòd in sacris christianæ Ecclesiæ mysteriis, quotidiè et offertur Deo, et datur piè sanctèque postulantibus; altera quòd quotidiè

(1) *Apoc.* 2. 17. — (2) *Joan.* 6. 57. — (3) *Matt.* 26. 26. 1 *Cor.* 11. 24.

sumendus est, vel certè ità vivendum, ut quotidiè, quoad ejus fieri possit, dignè sumere queamus.

Nota. Audiant, qui contrà sentiunt, nisi longo intervallo salutaribus his epulis animæ vesci non oportere, quid S. dicat Ambrosius: (1) Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis?

Exitus petitionis Deo relinquendus.

XLI. Sed in hâc petitione ad illud præcipuè cohortandi sunt fideles, ut, cùm rectè et consilium, et industriam suam posuerint in comparandis rebus vitæ necessariis, rei exitum Deo permittant, suumque desiderium ad ejus referant voluntatem (2) qui non dabit in æternum fluctuationem justo.

Nota. Nam vel concedet Deus quæ petuntur, et ità suum optatum consequentur: vel non concedet, et id erit certissimum argumentum, nec salutare illud esse, nec utile, quod piis à Deo negatur, cui magis curæ est de eorum salute, quàm illis ipsis. Quem locum instruere poterunt explicandis iis rationibus parochi, quæ à S. Augustino in Epistolâ ad Probam præclarè colliguntur.

Cur Deus divitibus tribuat bona.

XLII. Extremum illud erit in hujus tractatione petitionis, ut meminerint divites facultates suas et copias Deo acceptas referre, cogitentque se idcircò illis bonis esse cumulatos, ut illa distribuant indigentibus. In quam sententiam conveniunt, quæ in primâ Epistolâ ad Timotheum ab Apostolo disseruntur, (3) undè magnam vim parochis petere licebit divinorum præceptorum ad hunc locum utiliter, ac salutariter illustrandum.

(1) *Lib. 5. de Sacr. cap. 4. Vide etiam de consecr. dist. 2.* — (2) *Psal. 54. 23.* — (3) *1 Tim. 6. 17.*

DE QUINTA PETITIONE.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS.

CAPUT XIV.

Passio Christi singulare signum amoris in nos.

I. Cum ità multa sint, quæ infinitam Dei potentiam, cum pari sapientiâ ac bonitate conjunctam significent, ut quocumque oculos, cogitationemque converteris, certissima signa immensæ potestatis ac benignitatis occurrant; nihil profectò est, quod summum ejus amorem, et admirabilem in nos charitatem magìs declaret, quàm inexplicabile mysterium Jesu Christi passionis, undè perennis ille fons ad eluendas peccatorum sordes erupit, quo perfundi et expiari, Deo duce ac largitore, exoptamus, cùm illud ab eo petimus: Dimitte nobis debita nostra.

Quid hæc petitio contineat.

II. Continet autem hæc petitio summam quamdam eorum bonorum, quibus per Jesum Christum cumulatum est humanum genus; id enim docuit Isaïas: (1) Dimittetur, inquit, iniquitas domui Jacob, et iste omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus; quod David etiam ostendit, beatos prædicans eos, qui salutarem illum fructum percipere potuerunt, his verbis: (2) Beati quorum remissæ sunt iniquitates.

Hæc petitio explicanda.

III. Quare est accuratè ac diligenter pastoribus hujus postulationis animadvertenda et exponenda sententia,

(1) *Isa.* 27. 9. — (2) *Ps.* 3. 1.

quam ad cœlestem viam consequendam tantùm valere intelligimus.

Hæc petitio differt ab aliis.

IV. Ingredimur autem novam precandi rationem ; nam hactenùs à Deo non solùm æterna et spiritualia bona, sed caduca et quæ ad hanc vitam pertinent, commoda petivimus : nunc verò mala deprecamur et animæ et corporis, et hujus, et sempiternæ vitæ.

Quod petitur ut rectè petatur, quid opus.

V. Sed quoniam ad impetrandum quod postulamus, requiritur recta postulandi ratio : quomodò affectos esse oporteat eos, qui Deum hoc orare velint, dicendum videtur.

Primò. Monebunt igitur parochi fidelem populum, primùm necesse esse, ut is qui ad hoc petendum velit accedere, suum ipse peccatum agnoscat.

Secundò. Deindè, ut ejus sensu ac dolore commoveatur.

Tertiò. Tum, ut sibi omninò persuadeat, Deum in hâc esse voluntate, ut iis qui peccaverunt, ità ut diximus, affectis et comparatis ignoscat : ne fortè acerbam delictorum recordationem ac recognitionem illa veniæ desperatio consequatur, quæ olim (1) Caïn, et (2) Judæ animum occupavit; qui Deum modo vindicem, et ultorem, non etiam mitem et misericordem, existimârunt.

Quo animo hæc facienda petitio.

VI. Ergo in hâc petitione sic affecti simus oportet, ut dolenter peccata nostra recognoscentes, ad Deum, tanquam ad parentem, non quasi ad judicem confugiamus, à quo, non ut ex justitiâ nobiscum agat, sed ex misericordiâ postulemus.

(1) *Gen.* 4. 15. — (2) *Matth.* 27. 4, 5.

Ut homo ad agnitionem peccati adducatur.

VII. Facilè autem adducemur ut peccatum nostrum agnoscamus, si ipsum audierimus Deum nos in sacris Litteris hujus rationis admonentem; est enim illud apud Davidem: (1) Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usquè ad unum. In eamdem sententiam loquitur Salomon: (2) Non est homo justus in terrâ, qui faciat bonum, et non peccet. Quò illud etiam pertinet: (3) Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato? quod idem à sancto Joanne, ad deterrendos homines ab arrogantiâ, scriptum est: (4) Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Et à Jeremiâ: (5) Dixisti: absque peccato, et innocens ego sum, et propterea avertatur furor tuus à me: ecce ego judicio contendam tecum, eò quòd dixeris, non peccavi.

Quo sensu est intelligenda hæc petitio.

VIII. Quorum sententias omnium idem qui eas ex illorum ore protulerat, Christus Dominus, hoc petitionis præscripto confirmat, quo jubet nos delicta nostra confiteri; id enim secùs interpretari prohibuit auctoritas Milevitani concilii in hunc modum: *cap.* 7, 8, 9. Placuit, ut quicumque verba ipsa dominicæ Orationis, ubi diximus: *Dimitte nobis debita nostra*, ità vult à sanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur, anathema sit.

Nota. Quis enim ferat orantem, et non hominibus, sed ipsi Domino mentientem qui labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit quæ sibi dimittatur debita

(1) *Psal.* 13. 3. *et* 52 4. —(2) *Eccles.* 7. 21. — (3) *Prov.* 20. 9. — (4) 1 *Joan.* 1. 8. — (5) *Jer.* 2. 35.

non habere. *Vide Trid. sess. 6. de Justificatione, cap. 11. item August. in Ench. cap. 17.*

Peccatum cum mœrore recogitandum.

IX. Verùm in necessariâ recognitione peccatorum non est satìs illa leviter recordari : nam ut acerba nobis sit ea memoria, ut cor pungat, animum stimulet, et dolorem inurat necesse est.

Nota. Quare pertractabunt locum hunc diligenter parochi, ut non solùm facinorum ac flagitiorum suorum meminerint fideles auditores, sed ut molestè, dolenterque meminerint; ut cùm angatur intimis sensibus, conferant se ad Patrem Deum, à quo, ut inhærentes evellat scelerum aculeos, suppliciter petant.

Peccata ut ponenda ob oculos populi.

X. Nec verò solùm erratorum turpitudinem studebunt subjicere oculis fidelis populi, verùm etiam indignitatem, ac sordes hominum, qui, cùm nihil simus, nisi putrida caro, nisi summa fœditas, incomprehensibilem illam Dei majestatem, et inexplicabilem præstantiam, incredibilem in modum audeamus offendere, præsertim à quo procreati, liberati, innumerabilibus, maximisque beneficiis aucti simus.

Nota et exaggera.

Ut quid? Ut abalienati à Patre Deo, qui summum bonum est, turpissimâ peccati mercede, diabolo nos addicamus in miserrimam servitutem; neque enim dici potest, quàm crudeliter ille dominetur in eorum animis, qui repulso suavi jugo Dei, ruptoque charitatis amabilissimo nodo, quo parenti Deo spiritus noster adstringitur, ad hostem acerrimum desciverunt : qui eo nomine (1) princeps et rector mundi, et (2) prin-

(1) *Joan.* 14. 80. — (2) *Eph.* 6. 12.

ceps tenebrarum, et (1) rex super universos filios superbiæ dicitur in divinis Litteris, in eos autem, qui dæmonis tyrannide opprimuntur, verè convenit illa vox Isaïæ : (2) Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te.

Quot et quanta mala causet peccatum.

XI. Hæc si nos minùs movent rupta fœdera charitatis, moveant certè calamitates et ærumnæ, in quas per peccatum incidimus; violatur enim sanctitas animæ, quam Christo desponsam esse scimus; profanum fit illud idem templum Domini, quod qui contaminant, in eos dicit Apostolus : (3) Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Innumerabilia sunt mala, quæ peccatum invehit in hominem, quam penè infinitam pestem David his verbis expressit : (4) Non est sanitas in carne meâ, à facie iræ tuæ; non est pax ossibus meis, à facie peccatorum meorum.

Explicationes notandæ.

Nimirùm novat hanc plagæ vim, cùm nullam suî partem pestifero peccato intactam fateretur; pervaserat enim in ossa peccati virus, id est, rationem, et voluntatem, quæ maximè solidæ sunt animæ partes, infecerat; hanc latè patentem pestem indicant sacræ Litteræ, cùm peccatores, claudos, surdos, mutos, cæcos, et omnibus membris captos appellant.

Irascitur et bellat Deus in peccatores.

XII. Sed præter dolorem, quem ex peccatorum quasi scelere sentiebat, magìs etiam angebatur David ex irâ Dei, quam in se propter peccatum commotam intelligebat. Bellum enim est sceleratis cum Deo quorum sce-

(1) *Job.* 41. 25. — (2) *Is.* 26. 13. — (3) 1 *Cor.* 3. 17. — (4) *Ps.* 37. 4.

leribus incredibiliter offenditur; inquit enim Apostolus : (1) ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum.

Actu peccati peracto, remanet macula.

XIII. Nam etsi transierit actio peccati, tamen peccatum maculâ et reatu permanet : cui semper imminens ira Dei illud insequitur, tanquàm umbra corpus. Cùm igitur David his vulneraretur aculeis, ad petendam delictorum veniam excitabatur, cujus et exemplum doloris, et doctrinæ rationem, ex quinquagesimo ejus psalmo depromptam, proponent parochi fidelibus auditoribus; ut prophetæ imitatione et ad doloris sensum, id est, ad veram pœnitentiam, et ad veniæ spem erudiri possint.

Utilitas doctrinæ de pœnitentiâ excitandâ.

XIV. Quantam habeat utilitatem hæc docendi ratio, ut ex peccatis dolere discamus, illa Dei apud Jeremiam declarat oratio, qui cùm Israëlem ad pœnitentiam hortaretur, admonebat eum, ut malorum sensum perciperet, quæ peccatum consequuntur : (2) Vide enim, inquit, quia malum, et amarum est, reliquisse te Dominum Deum tuum, et non esse timorem meî apud te, dicit Dominus Deus exercituum.

Impœnitentium duritia.

XV. Qui carent necessario hoc recognitionis ac doloris sensu, ii apud prophetas Isaïam, Ezechielem et Zachariam, (3) cor durum, (4) lapideum, (5) adamantinum habere dicuntur; sunt enim instar lapidis, nullo dolore molliti, nullum vitæ, id est, salutaris recognitionis sensum habentes.

(1) *Rom.* 2. 8, 9. — (2) *Jer.* 2. 19. — (3) *Isa.* 46. 12. — (4) *Ezec.* 36. 26. — (5) *Zach.* 7. 12.

In spem veniæ ut erigendi peccatores.

XVI. Sed ne peccatorum gravitate deterritus, se populus veniam impetrare posse desperet, ipsum ad spem vocare parochi debebunt his rationibus.

Primò. Quòd et Ecclesiæ Christus Dominus potestatem dedit remittendi peccata; quemadmodum sacrosancti symboli articulo declaratur.

Secundò. Et hâc petitione docuit, quanta esset Dei bonitas ac liberalitas in genus humanum: nisi enim promptus esset ac paratus Deus ad condonandum peccata pœnitentibus, numquam nobis hanc precandi formulam præscripsisset: DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA.

Habenda fiducia, undè.

XVII. Quamobrem illud fixum in animis tenere debemus, fore ut is paternam misericordiam nobis impertiat, qui ipsam his precibus jussit exposcere: nam omninò sub hâc petitione illa est sententia, sic esse in nos affectum Deum, ut verè pœnitentibus libenter ignoscat.

Peccato quantùm Deus offenditur.

XVIII. Est enim Deus is in quem, abjectâ obedientiâ, peccamus; cujus ordinem sapientiæ perturbamus, quantùm est situm in nobis; quem offendimus; quem factis, dictisque violamus.

Dei bonitas singularis.

XIX. Verùm idem est ille beneficentissimus parens, qui, cùm possit omnia condonare, non modo se id velle declaravit, sed etiam impulit homines, ut à se veniam peterent; et quibus verbis id facerent, docuit.

Nota. Quarè nemini dubium esse potest quin, illo auctore, in nostrâ potestate sit nobis Dei gratiam reconciliare.

Dei in nos propensio ut probanda.

XX. Et quoniam hæc testificatio propensæ ad ignoscendum divinæ voluntatis fidem auget, spem alit, charitatem inflammat: operæ pretium est, ornare hunc locum nonnullis divinis testimoniis, et hominum exemplis, quibus maximorum scelerum pœnitentibus Deus veniam concesserit: quam sententiam quoniam persecuti sumus, quantùm res ferebat, in proœmio hujus precationis: et in eâ Symboli parte, quæ est de remittendis peccatis: indè assument parochi, quæ ad hunc locum instruendum pertinere videbuntur: reliqua haurient ex divinarum Litterarum fontibus.

Debitum quid sit explicandum.

XXI. Tum verò eodem utantur instituto, quo in cæteris petitionibus utendum duximus, ut intelligant fideles, quid hìc debita significent; ne fortè decepti ambiguo, aliud ab eo, quàm quod petendum sit, postulent.

Primum quod non petimus.

XXII. Primùm autem scire oportet, minimè petere nos, nobis ut remittatur amor ex toto corde, ex totâ animâ, et ex totâ mente nostrâ, quem omninè Deo debemus, et cujus debiti solutio est ad salutem necessaria.

Secundum quod non petimus.

XXIII. Neque verò, quia debiti nomine, etiam obedientia, cultus, veneratio, et cætera hujus generis officia continentur, postulamus ut non ampliùs ea debeamus.

Quid hìc petatur.

XXIV. Sed precamur ut liberet à peccatis: sic enim

S.

S Lucas est interpretatus, (1) qui peccata pro debitis posuit, ob eam causam, quòd illis committendis rei efficiamur Deo, et debitis pœnis præpositi, quas vel satisfaciendo, vel patiendo pendimus. Hujus generis debitum fuit, quod Christus Dominus locutus est ore Prophetæ: (2) Quæ non rapui, tunc exsolvebam.

Peccatori qui non est solvendo quid agendo.

XXV. Quâ Dei verbi sententiâ licet intelligere, non solùm nos debitores esse, sed etiam non esse solvendo, cùm peccator per se satisfacere nullo modo possit. Quarè confugiendum nobis est ad Dei misericordiam: cui quia par justitia respondet, cujus est retinentissimus Deus, utendum erit deprecatione, et patrocinio passionis Domini nostri Jesu Christi; sine quâ nemo unquam veniam delictorum impetravit, à quâ omnis et satisfaciendi vis, et ratio tanquam ex fonte profluit.

Fructus crucis quàm uberes.

XXVI. Nam pretium istud in cruce à Christo Domino persolutum, et nobiscum per sacramenta, re, vel studio, ac desiderio adhibita, communicatum, tanti est, ut nobis impetret et conficiat quod hâc petitione postulamus, ut peccata nostra remittantur.

Nota. Quo loco non id modò pro levibus erratis, et facillimis ad impetrandum veniam, sed pro gravibus et mortiferis peccatis deprecamur; quæ precatio in scelerum gravitate pondus non habebit, nisi id à pœnitentiæ sacramento, re, vel certè desiderio suscepto ut jam dictum est, assumpserit.

Aliter debita nostra, aliter panem nostrum dicimus.

XXVII. Dicimus autem, Debita nostra, longè aliter atque Panem nostrum anteà diximus; noster enim ille

(1) *Luc.* 11. 4. — (2) *Ps.* 68. 8.

est panis, quia nobis Dei munere tribuitur: at peccata nostra sunt, quia illorum culpa residet in nobis; nam nostrâ voluntate suscipiuntur, quæ peccati vim non haberent, nisi essent voluntaria.

In hâc petitione nos accusamus.

XXVIII. Nos igitur, eam culpam sustinentes et confitentes, ad expiandum peccata necessariam Dei clementiam imploramus. In quo non utimur excusatione cujusquam, nec causam in quemquam transferimus, (1) ut primi homines Adam et Eva fecerunt: ipsi nos indicamus illam, si sapimus, prophetæ precationem adhibentes: (2) Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis.

Cur hìc ut plures loquimur.

XXIX. Nec verò dicimus: dimitte mihi, sed nobis: quòd fraterna necessitudo et charitas, quæ inter omnes homines intercedit, à nobis singulis postulat, ut de communi proximorum salute solliciti, cùm pro nobis preces facimus, pro illis etiam deprecemur.

Hic orandi modus undè.

XXX. Hunc orandi morem, à Christo Domino traditum, deinceps ab Ecclesiâ Dei acceptum, perpetuòque servatum, ipsi et maximè tenuerunt apostoli; et, ut cæteri adhiberent, auctores fuerunt.

Exemplum. Hujus autem flagrantis studii, et cupiditatis in deprecando pro salute proximorum, habemus in utroque Testamento sanctorum Mosis et Pauli præclarum exemplum: quorum alter sic Deum precabatur: (3) Aut dimitte eis hanc noxam, aut, si non facis, dele me de libro tuo; alter in hunc modum: (4)

(1) *Gen.* 3. 12, 13. — (2) *Ps.* 140. 4. — (3) *Exod.* 32. 31. — (4) *Rom.* 9. 3.

Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis.

SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS.

Duplex acceptio particulæ, Sicut.

XXXI. Illud *sicut* dupliciter intelligi potest. Nam et similitudinis vim habet, cùm videlicet à Deo petimus ut, quemadmodùm nos injurias et contumelias remittimus iis, à quibus læsi sumus, sic ipse nobis peccata condonet.

Est præthereà conditionis nota; in quam sententiam Christus Dominus eam formulam interpretatur: (1) Si enim dimiseritis, inquit, hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.

Utroque sensu hic accipitur.

XXXII. Verùm habet uterque sensus eamdem ignoscendi necessitatem, ut, si volumus Deum nobis veniam concedere delictorum, parcamus illis ipsis necesse sit, à quibus injuriam accepimus; sic enim Deus oblivionem injuriarum, mutuumque studium, et amorem requirit à nobis, ut eorum qui in gratiam non sunt reconciliati, dona, ac sacrificia rejiciat, et aspernetur. Est etiam naturæ lege sancitum, ut tales nos aliis præbeamus, quales eos in nos esse cupimus, verè ut impudentissimus ille sit, qui postulet à Deo, ut sui sceleris pœnam prætermittat, cùm ipse in proximum animum retineat armatum.

Qui vult sibi dimitti, dimittat et ille.

XXXIII. Quare parati, et prompti ad ignoscendum

(1) *Matth.* 6. 14. 15.

esse debent ii, quibus impositæ sunt injuriæ, cùm et urgeantur hâc precandi formulâ, et apud sanctum Lucam id jubeat Deus : (1) Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum, et si pœnitentiam egerit, dimitte illi; et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit, ad te dicens : pœnitet me, dimitte illi. Et in Evangelio sancti Matthæi sic : (2) Diligite inimicos vestros; et Apostolus, et antè eum Salomon scripserit : (3) Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi. Et sic apud sanctum Marcum evangelistam : (4) Cùm stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversùs aliquem, ut et Pater vester qui in Cœlis est dimittat vobis peccata vestra.

Cùm vix indulgeant homines, quid agendum.

XXXIV. Sed quoniam depravatæ naturæ vitio nihil ægrius fit ab homine, quàm ut inferenti condonet injurias, omnem conferant parochi animi et ingenii vim ad commutandos, et flectendos animos fidelium ad hanc lenitatem, et misericordiam, christiano homini necessariam.

Primò. Commorentur in tractatione divinorum oraculorum : in quibus audire licet imperantem Deum, inimicis ignoscendum.

Secundò. Prædicent id, quod verissimum est, magno esse argumento hominibus, eos esse Dei filios, si facilè remittant injurias, et inimicos diligant ex animo.

Nota. Elucet enim in eo, quòd inimicos diligimus, similitudo quædam cum parente Deo, qui sibi inimicissimum, et infestissimum genus hominum, Filii sui morte ab æterno exitio redemptum, reconciliavit.

Tertiò. Sit autem hujus cohortationis et præcepti

(1) *Luc.* 17. 3, 4. — (2) *Matth.* 5. 44. — (3) *Rom.* 12. 20. *Prov.* 25. 20, 21. — (4) *Marc.* 11. 25.

clausula illud imperium Christi Domini, quod recusare non possumus sine summo dedecore, et pernicie: (1) Orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in Cœlis est.

Qualis injuriarum oblivio requiratur ad virtutem.

XXXV. Verùm hoc loco non vulgaris pastorum prudentia requiritur, ne quis cognitâ hujus difficultate ac necessitate præcepti, salutem desperet. Sunt enim, qui, cùm se debere intelligant conterere injurias oblivione voluntariâ, et eos diligere, qui læserunt: id cupiunt et pro viribus faciunt; sed universam memoriam injuriarum sibi exhauriri non posse sentiunt; nam resident in animo quædam reliquiæ simultatis; quamobrem magnis agitantur conscientiæ fluctibus, verentes, ne parùm simpliciter, et candidè positis inimicitiis, Dei jusso non obediant.

Carnis et spiritûs dissidium explicetur hìc.

XXXVI. Hìc igitur pastores contraria studia carnis et spiritûs explicabunt, quòd illius sensus sit ad vindicationem proclivis, hujus ratio propensa ad ignoscendum: hinc inter ipsos perpetuam turbam ac rixam existere; quarè saluti minimè diffidendum esse demonstrabunt reclamitantibus, et adversantibus rationi corruptæ naturæ appetitionibus, modò spiritus perstet in officio, et voluntate remittendi injurias, proximumque diligendi.

Nondùm amantibus inimicos hæc oratio usurpanda, cur?

XXXVII. Quòd autem aliqui fortassè fuerint, qui, cùm nondùm animum inducere possint ut, obliti injurias, ament inimicos, propterea deterriti eâ, quam diximus, conditione hujus petitionis, dominicâ preca-

(1) *Matth.* 5. 44.

Litteræ, medicina est accommodata sanandis animæ vulneribus : quarè, qui piè hâc prece uti cupiunt, pro viribus benignè faciant egentibus; quantam enim vim habeat ad delendas scelerum maculas, testis est in Tobiâ (1) angelus Domini sanctus Raphael, cujus est illa vox : Eleemosyna à morte liberat, et ipsa est, quæ purgat peccata, et facit invenire misericordiam, et vitam æternam. Testis est Daniel, (2) qui Nabuchodonosor regem sic admonebat : peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.

Optima Eleemosyna quæ ?

XLII. Optima autem largitio et impertiendæ misericordiæ ratio, est oblivio injuriarum, et bona voluntas ergà eos, qui rem vel existimationem, vel corpus tuum, tuorumque violarint.

Nota. Quicumque igitur cupit in se esse maximè misericordem Deum, is ipsi Deo suas donet inimicitias, remittatque omnem offensionem, et pro hostibus libentissimè deprecetur, omnem captans occasionem de illis ipsis benè promerendi. Sed quoniam hoc argumentum explicatum est cùm homicidii locum tractavimus, eò rejicimus parochos.

Non indulgenti homine nihil injustius.

XLIII. Qui tamen hanc petitionem hoc fine concludant, nihil injustius esse, aut fingi posse quàm eum, qui cùm hominibus durus sit, ut nemini se det ad lenitatem, idem postulet ut in se sit mitis et benignus Deus.

(1) *Tob.* 12. 9. — (2) *Dan.* 4. 24.

DE SEXTA PETITIONE.

ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM.

CAPUT XV.

Recens Deo conversi facilè relabuntur.

I. Non dubium est quin filii Dei post impetratam delictorum veniam, cùm incensi studio adhibendi Deo cultum et venerationem, cœleste regnum exoptant, et omnia divino Numini tribuentes pietatis officia, toti pendent à paternâ ejus voluntate ac providentiâ; tùm eò magìs humani generis hostis omnes adversùs illos artes excogitet, omnes machinas paret, quibus oppugnentur sic, ut verendum sit, ne labefactatâ, et mutatâ sententiâ, rursùm in vitia delabantur, longèque deteriores evadant, quàm anteà fuerint. De quibus illud principis apostolorum jure dici possit: (1) Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quàm, post agnitionem, retrorsùm converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.

Cur hæc petitio cæteris sit addita.

II. Quarè nobis à Christo Domino datum est hujus petitionis præceptum, ut quotidiè nos Deo commendemus, ejusque patriam curam et præsidium imploremus, minimè dubitantes fore ut, si deseramur divino patrocinio, vaferrimi hostis laqueis irretiti teneamur.

Bis hanc orationem præcepit Christus, et cur?

III. Nequè verò solùm in hâc orandi regulà jussit à Deo petere, ne patiatur nos induci in tentationem; sed in aliâ etiam oratione, quam ad sacros apostolos

(1) 2 *Pet.* 2. 21.

habuit sub ipsum mortis tempus, cùm quidem (1) ipsos mundos esse dixisset, eos hujus officii his verbis admonuit: (2) Orate, ut non intretis in tentationem. Quæ iterùm à Christo Domino adhibita admonitio, magnum diligentiæ onus imponit parochis excitandi fidelem populum ad frequentem hujus usum precationis; ut, cùm tanta hominibus ab hoste diabolo in singulas horas pericula hujus generis intendantur, à Deo qui solus illa propulsare potest, petant illud assiduè: Ne nos inducas in tentationem.

Necessitas hujus petitionis, quanta.

IV. Intelliget autem fidelis populus, quantoperè egeat divini hujus adjumenti, si suæ imbecillitatis inscitiæque meminerit: si recordabitur illam Christi Domini sententiam: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma; si ei venerit in mentem, quàm graves sint et exitiales hominum casus, impellente dæmone, nisi sustineantur dexteræ cœlestis auxilio. *Matt.* 26. 41.

Exempla infirmitatis.

Quod illustrius esse possit humanæ infirmitatis exemplum, quam sacer ille chorus apostolorum, qui magno anteà animo cùm essent, primo quoque objecto terrore, relicto Salvatore, diffugerunt? Etsi illustrius etiam est illud principis apostolorum, qui in tantâ professione singularis et fortitudinis et amoris in Christum Dominum, cùm paulò antè, sibi benè fidens, ità dixisset: (3) Si oportuerit me mori tecum, non te negabo, statìm unius voce mulierculæ perterritus, se Dominum non nosse jurejurando affirmavit.

Nota. Nimirùm illi in summâ spiritûs alacritate non respondebant vires.

(1) *Joan.* 13. 10. — (2) *Matth.* 26. 41 — (3) *Matth.* 26. 35

Nota iterum.

Quòd si viri sanctissimi humanæ naturæ fragilitate, cui confidebant, graviter peccaverunt; quid non timendum est cæteris, qui ab eorum sanctitate absunt longissimè?

Quot tentationum periculis exponantur homines.

V. Quarè proponet fideli populo parochus prælia, ac pericula, in quibus assiduè versamur, dum anima est in hoc mortali corpore, quod undiquè caro, mundus, et Satanas oppugnant.

Quid ira, quid cupiditas in nobis possit, quotusquisque est qui magno suo malo id non experiri cogatur? Quis non his lacessitur stimulis? quis hos non sentit aculeos? quis subjectis non uritur ardentibus facibus? et quidem tam varii sunt ictus, tam diversæ petitiones, ut difficillimum sit gravem aliquam plagam non accipere.

Ac, præter hos inimicos, qui habitant, et vivunt nobiscum, sunt prætereà illi hostes acerrimi, de quibus scriptum est: (1) *Non est nobis colluctatio adversùs carnem et sanguinem; sed adversùs principes, et potestates, adversùs mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.*

Quàm graves dæmonum impetus.

VI. Accedunt enim ad intimas pugnas externi impetus, et impressiones dæmonum, qui et apertè nos petunt, et per cuniculos influunt in animas nostras, vix ut ab illis cavere possimus.

Dæmones cur Principes appellentur.

VII. Illos et principes appellat Apostolus propter naturæ excellentiam; (nam naturâ hominibus et cæ-

(1) *Eph.* 6. 12.

teris quæ sub sensum cadunt, creatis rebus antecellunt) et potestates vocat, quòd non solùm naturæ vi, sed potestate etiam superant, et rectores nominat mundi tenebrarum; non enim clarum et illustrem mundum regunt, id est bonos et pios, sed obscurum et caliginosum, nempè eos, qui flagitiosæ et facinorosæ vitæ sordibus ac tenebris obcæcati, duce tenebrarum diabolo, delectantur.

Cur spiritualia nequitiæ.

VIII. Nuncupat etiam dæmones spiritualia nequitiæ: est enim et carnis et spiritûs nequitia.

Carnales nequitiæ.

Carnalis quæ dicitur nequitia, incendit appetitum ad libidines et voluptates, quæ percipiuntur sensibus.

Spiritualia nequitiæ, quæ.

Spiritualia nequitiæ sunt mala studia, et pravæ cupiditates, quæ ad superiorem pertinent animæ partem; quæ tantò pejores sunt, quàm reliquæ, quantò mens ipsa, et ratio altior est, atque præstantior.

Nota. Quæ Satanæ nequitia quia maximè spectat illùc, ut cœlesti nos hæreditate privet, propterea dixit Apostolus: In cœlestibus.

Quanta dæmonum odia.

IX. Ex quo licet intelligere, magnas esse hostium vires, invictum animum, immane in nos et infinitum odium. Bellum etiam perpetuum eos gerere nobiscum, ut nulla pax sit cum illis, nullæ induciæ fieri possint. Quantum verò audeant, declarat Satanæ apud Prophetam vox: (1) in cœlum conscendam; aggressus est primos homines in paradiso, adortus est prophetas,

(1) *Isa.* 14. 1.

apetivit apostolos, ut, quemadmodum loquitur apud evangelistam Dominus: (1) cribraret eos sicut triticum; ne ipsum quidem Christi Domini os erubuit; itaquè ejus inexplebilem cupiditatem, et immensam diligentiam sanctus Petrus expressit, cùm dixit: (2) adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit, quærens quem devoret.

Dæmones multi unum hominem oppugnant.

X. Quamquàm non unus modò tentat homines Satan, sed gregatìm interdùm dæmones in singulos impetum faciunt: quod ille confessus est dæmon, qui rogatus à Christo Domino, quod sibi nomen esset, respondit: (3) Legio mihi nomen est, nempè dæmonum multitudo, quæ miserum illum divexârat; et de alio scriptum est: (4) Assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, et intrantes habitant ibi.

Dæmones improbis infesti non sunt. Cur?

XI. Multi sunt, qui, quòd impulsus, atque impetus dæmonum in se minimè sentiunt, totam rem falsam esse arbitrantur: quos ipsos à dæmonibus non oppugnari mirum non est, quibus se sponte dediderunt; non est in illis pietas, non caritas, non virtus illa christiano homine digna: quarè fit ut toti sint in potestate diaboli; nec ullis tentationibus opus est ad eos evertendos, in quorum jam animis, ipsis libentibus, commoratur.

Dæmones infestant maximè pios.

XII. At verò, qui se Deo dicaverunt, in terris cœlestem vitam agentes, ii maximè omnium Satanæ incursibus petuntur, hos acerbissimè odit, his in sin-

(1) *Luc.* 22. 31. — (2) 1 *Pet.* 5. 8. — (3) *Marc.* 5. 9. *Luc.* 8. 30. — (4) *Matth.* 12. 45.

esse debent ii, quibus impositæ sunt injuriæ, cùm et urgeantur hâc precandi formulâ, et apud sanctum Lucam id jubeat Deus : (1) Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum, et si pœnitentiam egerit, dimitte illi; et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit, ad te dicens : pœnitet me, dimitte illi. Et in Evangelio sancti Matthæi sic : (2) Diligite inimicos vestros; et Apostolus, et antè eum Salomon scripserit : (3) Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi. Et sic apud sanctum Marcum evangelistam : (4) Cùm stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversùs aliquem, ut et Pater vester qui in Cœlis est dimittat vobis peccata vestra.

Cùm vix indulgeant homines, quid agendum.

XXXIV. Sed quoniam depravatæ naturæ vitio nihil ægrius fit ab homine, quàm ut inferenti condonet injurias, omnem conferant parochi animi et ingenii vim ad commutandos, et flectendos animos fidelium ad hanc lenitatem, et misericordiam, christiano homini necessariam.

Primò. Commorentur in tractatione divinorum oraculorum : in quibus audire licet imperantem Deum, inimicis ignoscendum.

Secundò. Prædicent id, quod verissimum est, magno esse argumento hominibus, eos esse Dei filios, si facilè remittant injurias, et inimicos diligant ex animo.

Nota. Elucet enim in eo, quòd inimicos diligimus, similitudo quædam cum parente Deo, qui sibi inimicissimum, et infestissimum genus hominum, Filii sui morte ab æterno exitio redemptum, reconciliavit.

Tertiò. Sit autem hujus cohortationis et præcepti

(1) *Luc.* 17. 3, 4. — (2) *Matth.* 5. 44. — (3) *Rom.* 12. 20. *Prov.* 25. 20, 21. — (4) *Marc.* 11. 25.

clausula illud imperium Christi Domini, quod recusare non possumus sine summo dedecore, et pernicie: (1) Orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in Cœlis est.

Qualis injuriarum oblivio requiratur ad virtutem.

XXXV. Verùm hoc loco non vulgaris pastorum prudentia requiritur, ne quis cognitâ hujus difficultate ac necessitate præcepti, salutem desperet. Sunt enim, qui, cùm se debere intelligant conterere injurias oblivione voluntariâ, et eos diligere, qui læserunt: id cupiunt et pro viribus faciunt; sed universam memoriam injuriarum sibi exhauriri non posse sentiunt; nam resident in animo quædam reliquiæ simultatis; quamobrem magnis agitantur conscientiæ fluctibus, verentes, ne parùm simpliciter, et candidè positis inimicitiis, Dei jusso non obediant.

Carnis et spiritûs dissidium explicetur hìc.

XXXVI. Hìc igitur pastores contraria studia carnis et spiritûs explicabunt, quòd illius sensus sit ad vindicationem proclivis, hujus ratio propensa ad ignoscendum: hinc inter ipsos perpetuam turbam ac rixam existere; quarè saluti minimè diffidendum esse demonstrabunt reclamitantibus, et adversantibus rationi corruptæ naturæ appetitionibus, modò spiritus perstet in officio, et voluntate remittendi injurias, proximumque diligendi.

Nondùm amantibus inimicos hæc oratio usurpanda, cur?

XXXVII. Quòd autem aliqui fortassè fuerint, qui, cùm nondùm animum inducere possint ut, obliti injurias, ament inimicos, propterea deterriti eâ, quam diximus, conditione hujus petitionis, dominicâ preca-

(1) *Matth.* 5. 44.

tione non utantur : duas has rationes afferent parochi, quibus exitiosum hunc errorem illis eripiant.

Primò. Nam quivis unus è fidelium numero preces has facit, totius Ecclesiæ nomine, in quâ pios esse aliquot necesse est, qui debitoribus ea, quæ hic commemorantur, debita remiserunt.

Secundò. Accedit eò; quòd id à Deo petentes, unà etiam petimus, quidquid ad illud impetrandum in eam petitionem à nobis necessariò conferendum est.

Petimus enim et veniam peccatorum, et donum veræ pœnitentiæ.

Petimus facultatem intimi doloris.

Postulamus ut à peccatis abhorrere, et illa sacerdoti verè, ac piè confiteri possimus.

Itaque cùm necesse etiam nobis sit parcere iis, qui damnum, aut malum aliquod dederint, cùm, ut nobis Deus ignoscat, precamur, simul oramus, ut facultatem largiatur reconciliandi nos illis quos odimus.

Nota. Quarè deterrendi sunt ab eâ opinione, qui inani, et pravo illo timore commoventur, ne sibi Deum reddant offensiorem hâc precatione; contràque etiam cohortandi ad frequentem precationis usum, quo à parente Deo postulent, ut sibi det eam mentem, ut iis qui læserint, ignoscant, et inimicos diligant.

Ut hæc oratio cum fructu fiat, quid opus?

XXXVIII. Sed, ut precatio omninò fructuosa sit, primùm hæc in eâ est cura, meditatioque adhibenda, nos Deo supplices esse, et ab eo veniam petere, quæ non datur, nisi pœnitenti : itaque nos eâ charitate et pietate præditos esse oportere, quæ pœnitentibus conveniat; convenire autem maximè iis, subjecta quasi oculis propria flagitia, atque facinora lacrymis expiare.

Occasiones peccatorum vitandæ.

XXXIX. Cum hâc cogitatione conjungenda est cautio in posterum earum rerum in quibus fuit aliqua occasio peccandi, quæque nobis ansam dare possint, ad offendendum parentem Deum. In his curis versabatur David, cùm diceret : (1) Et peccatum meum contrà me est semper. Et alio loco : (2) Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.

Exempla sibi sunt hìc proponenda.

XL. Proponat sibi prætereà unusquisque ardentissimum orandi studium eorum qui à Deo precibus impetraverunt veniam delictorum, ut (3) publicani illius, qui longè consistens præ pudore, ac dolore, et oculis humi defixis, tantùm pulsabat pectus, eam habens orationem : Deus ! propitius esto mihi peccatori. Tum illius (4) peccatricis mulieris, quæ Christo Domino, retrò stans, rigatos à se ejus pedes, capillis etiam abstersos osculabatur; Petri deniquè principis apostolorum, (5) qui egressus foràs, flevit amarè.

Quibus hìc remediis utendum.

XLI. Deindè cogitandum est, quò infirmiores sunt homines, et ad morbos animi, quæ sunt peccata, propensiores, eò pluribus, et frequentioribus medicamentis indigere.

Pœnitentia. Eucharistia.

Sunt autem ægrotæ animæ remedia, pœnitentia, et eucharistia. Hæc igitur sæpissimè adhibeat fidelis populus.

Eleemosyna.

Deindè eleemosyna, quemadmodùm tradunt divina

(1) *Psal.* 50. 5. — (2) *Psal.* 6. 7. — (3) *Luc.* 18. 13. — (4) *Luc.* 7. 38. — (5) *Matth.* 20. 75.

Litteræ, medicina est accommodata sanandis animæ vulneribus : quarè, qui piè hâc prece uti cupiunt, pro viribus benignè faciant egentibus ; quantam enim vim habeat ad delendas scelerum maculas, testis est in Tobiâ (1) angelus Domini sanctus Raphael, cujus est illa vox : Eleemosyna à morte liberat, et ipsa est, quæ purgat peccata, et facit invenire misericordiam, et vitam æternam. Testis est Daniel, (2) qui Nabuchodonosor regem sic admonebat : peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.

Optima Eleemosyna quæ ?

XLII. Optima autem largitio et impertiendæ misericordiæ ratio, est oblivio injuriarum, et bona voluntas ergà eos, qui rem vel existimationem, vel corpus tuum, tuorumque violarint.

Nota. Quicumque igitur cupit in se esse maximè misericordem Deum, is ipsi Deo suas donet inimicitias, remittatque omnem offensionem, et pro hostibus libentissimè deprecetur, omnem captans occasionem de illis ipsis benè promerendi. Sed quoniam hoc argumentum explicatum est cûm homicidii locum tractavimus, eò rejicimus parochos.

Non indulgenti homine nihil injustius.

XLIII. Qui tamen hanc petitionem hoc fine concludant, nihil injustius esse, aut fingi posse quàm eum, qui cùm hominibus durus sit, ut nemini se det ad lenitatem, idem postulet ut in se sit mitis et benignus Deus.

(1) *Tob.* 12. 9. — (2) *Dan.* 4. 24.

DE SEXTA PETITIONE.

ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM.

CAPUT XV.

Recens Deo conversi facilè relabuntur.

I. Non dubium est quin filii Dei post impetratam delictorum veniam, cùm incensi studio adhibendi Deo cultum et venerationem, cœleste regnum exoptant, et omnia divino Numini tribuentes pietatis officia, toti pendent à paternâ ejus voluntate ac providentiâ; tùm eò magìs humani generis hostis omnes adversùs illos artes excogitet, omnes machinas paret, quibus oppugnentur sic, ut verendum sit, ne labefactatâ, et mutatâ sententiâ, rursùm in vitia delabantur, longèque deteriores evadant, quàm anteà fuerint. De quibus illud principis apostolorum jure dici possit: (1) Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quàm, post agnitionem, retrorsùm converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.

Cur hæc petitio cæteris sit addita.

II. Quarè nobis à Christo Domino datum est hujus petitionis præceptum, ut quotidiè nos Deo commendemus, ejusque patriam curam et præsidium imploremus, minimè dubitantes fore ut, si deseramur divino patrocinio, vaferrimi hostis laqueis irretiti teneamur.

Bis hanc orationem præcepit Christus, et cur?

III. Nequè verò solùm in hâc orandi regulà jussit à Deo petere, ne patiatur nos induci in tentationem; sed in aliâ etiam oratione, quam ad sacros apostolos

(1) 2 Pet. 2. 21.

habuit sub ipsum mortis tempus, cùm quidem (1) ipsos mundos esse dixisset, eos hujus officii his verbis admonuit: (2) Orate, ut non intretis in tentationem. Quæ iterùm à Christo Domino adhibita admonitio, magnum diligentiæ onus imponit parochis excitandi fidelem populum ad frequentem hujus usum precationis; ut, cùm tanta hominibus ab hoste diabolo in singulas horas pericula hujus generis intendantur, à Deo qui solus illa propulsare potest, petant illud assiduè: Ne nos inducas in tentationem.

Necessitas hujus petitionis, quanta.

IV. Intelliget autem fidelis populus, quantoperè egeat divini hujus adjumenti, si suæ imbecillitatis inscitiæque meminerit: si recordabitur illam Christi Domini sententiam: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma; si ei venerit in mentem, quàm graves sint et exitiales hominum casus, impellente dæmone, nisi sustineantur dexteræ cœlestis auxilio. *Matt.* 26. 41.

Exempla infirmitatis.

Quod illustrius esse possit humanæ infirmitatis exemplum, quam sacer ille chorus apostolorum, qui magno anteà animo cùm essent, primo quoque objecto terrore, relicto Salvatore, diffugerunt? Etsi illustrius etiam est illud principis apostolorum, qui in tantà professione singularis et fortitudinis et amoris in Christum Dominum, cùm paulò antè, sibi benè fidens, ità dixisset: (3) Si oportuerit me mori tecum, non te negabo, statim unius voce mulierculæ perterritus, se Dominum non nosse jurejurando affirmavit.

Nota. Nimirùm illi in summâ spiritûs alacritate non respondebant vires.

(1) *Joan.* 13. 10. — (2) *Matth.* 26. 41 — (3) *Matth.* 26. 35

Nota iterum.

Quòd si viri sanctissimi humanæ naturæ fragilitate, cui confidebant, graviter peccaverunt; quid non timendum est cæteris, qui ab eorum sanctitate absunt longissimè?

Quot tentationum periculis exponantur homines.

V. Quarè proponet fideli populo parochus prælia, ac pericula, in quibus assiduè versamur, dum anima est in hoc mortali corpore, quod undiquè caro, mundus, et Satanas oppugnant.

Quid ira, quid cupiditas in nobis possit, quotusquisque est qui magno suo malo id non experiri cogatur? Quis non his lacessitur stimulis? quis hos non sentit aculeos? quis subjectis non uritur ardentibus facibus? et quidem tam varii sunt ictus, tam diversæ petitiones, ut difficillimum sit gravem aliquam plagam non accipere.

Ac, præter hos inimicos, qui habitant, et vivunt nobiscum, sunt intereà illi hostes acerrimi, de quibus scriptum est: (1) Non est nobis colluctatio adversùs carnem et sanguinem; sed adversùs principes, et potestates, adversùs mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.

Quàm graves dæmonum impetus.

VI. Accedunt enim ad intimas pugnas externi impetus, et impressiones dæmonum, qui et apertè nos petunt, et per cuniculos influunt in animas nostras, vix ut ab illis cavere possimus.

Dæmones cur Principes appellentur.

VII. Illos et principes appellat Apostolus propter naturæ excellentiam; (nam naturâ hominibus et cæ-

(1) *Eph.* 6. 12.

teris quæ sub sensum cadunt, creatis rebus antecellunt) et potestates vocat, quòd non solùm naturæ vi, sed potestate etiam superant, et rectores nominat mundi tenebrarum; non enim clarum et illustrem mundum regunt, id est bonos et pios, sed obscurum et caliginosum, nempè eos, qui flagitiosæ et facinorosæ vitæ sordibus ac tenebris obcæcati, duce tenebrarum diabolo, delectantur.

Cur spiritualia nequitiæ.

VIII. Nuncupat etiam dæmones spiritualia nequitiæ: est enim et carnis et spiritûs nequitia.

Carnales nequitiæ.

Carnalis quæ dicitur nequitia, incendit appetitum ad libidines et voluptates, quæ percipiuntur sensibus.

Spiritualia nequitiæ, quæ.

Spiritualia nequitiæ sunt mala studia, et pravæ cupiditates, quæ ad superiorem pertinent animæ partem; quæ tantò pejores sunt, quàm reliquæ, quantò mens ipsa, et ratio altior est, atque præstantior.

Nota. Quæ Satanæ nequitia quia maximè spectat illùc, ut cœlesti nos hæreditate privet, propterea dixit Apostolus: In cœlestibus.

Quanta dæmonum odia.

IX. Ex quo licet intelligere, magnas esse hostium vires, invictum animum, immane in nos et infinitum odium. Bellum etiam perpetuum eos gerere nobiscum, ut nulla pax sit cum illis, nullæ induciæ fieri possint. Quantum verò audeant, declarat Satanæ apud Prophetam vox: (1) in cœlum conscendam; aggressus est primos homines in paradiso, adortus est prophetas,

(1) *Isa.* 14. 1.

apetivit apostolos, ut, quemadmodum loquitur apud evangelistam Dominus: (1) cribraret eos sicut triticum; ne ipsum quidem Christi Domini os erubuit; itaquè ejus inexplebilem cupiditatem, et immensam diligentiam sanctus Petrus expressit, cùm dixit: (2) adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit, quærens quem devoret.

Dæmones multi unum hominem oppugnant.

X. Quamquàm non unus modò tentat homines Satan, sed gregatìm interdùm dæmones in singulos impetum faciunt: quod ille confessus est dæmon, qui rogatus à Christo Domino, quod sibi nomen esset, respondit: (3) Legio mihi nomen est, nempè dæmonum multitudo, quæ miserum illum divexârat; et de alio scriptum est: (4) Assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, et intrantes habitant ibi.

Dæmones improbis infesti non sunt. Cur?

XI. Multi sunt, qui, quòd impulsus, atque impetus dæmonum in se minimè sentiunt, totam rem falsam esse arbitrantur: quos ipsos à dæmonibus non oppugnari mirum non est, quibus se sponte dediderunt; non est in illis pietas, non caritas, non virtus illa christiano homine digna: quarè fit ut toti sint in potestate diaboli; nec ullis tentationibus opus est ad eos evertendos, in quorum jam animis, ipsis libentibus, commoratur.

Dæmones infestant maximè pios.

XII. At verò, qui se Deo dicaverunt, in terris cœlestem vitam agentes, ii maximè omnium Satanæ incursibus petuntur, hos acerbissimè odit, his in sin-

(1) *Luc.* 22. 31. — (2) 1 *Pet.* 5. 8. — (3) *Marc.* 5. 9. *Luc.* 8. 30. — (4) *Matth.* 12. 45.

gula temporis momenta struit insidias. Plena est historia divinarum Litterarum sanctorum hominum, quos præsenti etiam animo stantes, vel vi, vel fraude pervertit. Adam, David, Salomon, aliique, quos enumerare difficile sit, experti sunt dæmonum violentos impetus, et callidam astutiam, cui resisti non possit consilio, aut hominum viribus.

Nota. Quis igitur se suo præsidio satis tutum existimet? Itaquè piè, castèque petendum à Deo est, (1) ne nos tentari sinat suprà id quod possumus, sed faciat etiam cum tentatione proventum, ut possimus sustinere.

Qui dæmones timent undè firmandi?

XIII. Verùm hìc fideles confirmandi sunt, si qui animi imbecillitate, aut rei ignoratione dæmonum vim perhorrescunt, ut ipsi tentationum fluctibus agitati, in hunc precationis portum confugiant.

Dæmonum vires gubernat Deus.

XIV. Non enim Satan in tantâ et potentiâ, et pertinaciâ, in capitali odio nostri generis, nec quantùm, nec quandiu vult, tentare nos, aut vexare potest; sed omnis ejus potestas Dei nutu, et permissu gubernatur.

Notissimum est exemplum Job, de quo nisi diabolo dixisset Deus: Ecce universa quæ habet, in manu tuâ sunt, nihil ejus Satanas attigisset: contrà verò nisi addidisset Dominus; tantum in eum ne extendas manum tuam, uno diaboli ictu, cum filiis ipse, facultatibusque concidisset.

Nota. Ità autem alligata est dæmonum vis, (2) ut ne in porcos quidem illos, de quibus scribunt evangelistæ, non permittente Deo, invadere potuissent.

(1) 1 *Cor.* 10. 13. — (2) *Matth.* 8. 31. *Marc.* 5. 12. *Luc.* 8. 32.

Verba petitionis explicantur.

XV. Sed ad intelligendam hujus petitionis vim dicendum est, quid hìc tentatio significet; quid item induci in tentationem.

Tentare quid sit primò.

XVI. Est autem tentare, periculum facere de eo qui tentatur, ut ab ipso, quod cupimus, elicientes, verum exprimamus: qui tentandi modus in Deum minimè cadit; quid enim est, quod nesciat Deus? (1) Omnia enim, inquit, nuda, et aperta sunt oculis ejus.

Quid secundò.

Est alterum tentandi genus, cùm, longiùs progrediendo, aliud quæri solet in bonam, vel in malam partem.

In bonam partem tentare quid?

XVII. In bonam, cùm eâ re tentatur alicujus virtus, ut illâ perspectâ et cognitâ, is commodis et honoribus augeatur, ejusque exemplum cœteris imitandum proponatur, ac deniquè omnes ob idipsum ad Dei laudes excitentur. Quæ tentandi ratio sola convenit in Deum; hujus exemplum tentationis est illud in Deuteron. (2) Tentat vos Dominus Deus vester, ut palàm fiat, utrùm diligatis eum an non.

Nota. Quo modo etiam tentare dicitur suos Deus, cum inopiâ, morbo, et aliis calamitatum generibus premit, quod probandæ eorum patientiæ, causâ facit, et ut aliis documentum sint christiani officii.

Exemplum. In hanc partem legimus Abraham esse tentatum, (3) ut filium immolaret; quo facto, fuit is obedientiæ et patientiæ exemplum singulare, ad memoriam hominum sempiternam.

(1) *Heb.* 4. 13. — (2) *Deut.* 13. 3. — (3) *Gen.* 22. 1 *et seqq.*

Aliud. In eamdem sententiam dictum est de Tobiâ: (1) Quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te.

In malam partem tentare quid?

XVIII. In malam partem tentantur homines, cùm ad peccatum, aut exitium impelluntur; quod proprium diaboli officium est, is enim eo animo tentat homines, ut decipiat, agatque præcipites, quamobrem (2) Tentator in divinis Litteris appellatur.

Quàm variè dæmones tentant.

XIX. In iis verò tentationibus modò intimos nobis admovens stimulos, animæ affectiones et commotiones adhibet administras; modò nos exagitans extrinsecùs, externis rebus utitur, vel prosperis ad efferendos, vel ad frangendos adversis: nonnumquàm habet emissarios, et excursores perditos homines, imprimisque hæreticos, qui sedentes in cathedrâ pestilentiæ, malarum doctrinarum mortifera semina dispergunt, ut illos, qui nullum delectum, aut discrimen habent virtutis, et vitiorum, homines per se proclives ad malum nutantes, ac præcipitantes impellant.

Induci in tentationem quid?

XX. Dicimur autem induci in tentationem, cùm tentationibus succumbimus. Inducimur verò in tentationem dupliciter.

Primò. Primùm, cùm de statu dimoti, in id ruimus malum, in quod tentando nos aliquis impulerit. At nemo quidem à Deo hoc modo in tentationem inducitur; quia nemini est peccati auctor Deus, immò (3) odit omnes qui operantur iniquitatem. Sic verò etiam et apud sanctum Jacobum: (4) Nemo, cùm tentatur, dicat,

(1) *Tob.* 12. 13. — (2) *Matth* 4. 3. — (3) *Psal.* 5. 6. — (4) *Jac.* 1. 13.

cat, quoniam à Deo tentatur; Deus enim intentator malorum est.

Secundò. Deindè dicitur nos in tentationem inducere is qui, etsi non tentat ipse, neque operam dat quo tentemur, tentare tamen dicitur, quia, cùm possit prohibere ne id accidat, aut ne tentationibus superemur, non impedit.

Nota. Hoc modo Deus bonos et pios tentari quidem sinit, veruntamen suâ gratiâ sustentatos non deserit.

Nota prætereà.

Nec verò non interdum justo, et occulto Dei judicio, nostris id sceleribus postulantibus, nobis ipsi relicti, concidimus.

Tertiò. Prætereà nos in tentationem Deus inducere dicitur, cùm ejus beneficiis, quæ nobis ad salutem dedit, abutimur ad perniciem, et Patris substantiam, (1) ut prodigus ille filius, dissipamus vivendo luxuriosè, nostris cupiditatibus obsequentes. Quamobrem id dicere possemus, quod de lege dixit Apostolus: (2) Inventum est mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.

Exemplum. Opportunum rei exemplum est Hierosolyma, teste Ezechiele, quam Deus omni ornamentorum genere locupletârat, ut ejus ore prophetæ diceret Deus: (3) Perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, et tamen illa civitas divinis cumulata bonis, tantùm abest ut optimè de se meritò, ac merenti Deo gratiam habens, cœlestibus beneficiis ad beatitudinem consequendam, cujus gratiâ ea acceperat, uteretur; ut, ingratissima in parentem Deum, abjectâ spe, cogitatione cœlestium fructuum, tantum præsenti abun-

(1) *Luc.* 15. 12. — (2) *Rom.* 7. 10. — (3) *Ezech.* 16. 14.

dantiâ luxuriosè, ac perditè frueretur; quod Ezechiel eodem capite pluribus verbis persecutus est.

Nota. Quarè sunt eodem loco ingrati in Deum homines, qui præbitam sibi ab eo divinitùs uberem materiam rectè factorum, ad vitia, illo permittente, convertunt.

Mos loquendi Scripturæ explicandus.

XXI. Sed oportet hunc divinæ Scripturæ morem diligenter attendere, quæ Dei permissionem his interdum verbis significat, quæ propriè si accipiantur, tanquam actionem in Deo significant; nam in Exodo sic est: (1) Indurabo cor Pharaonis; et apud Isaïam: (2) Excæca cor populi hujus; et ad Romanos scribit Apostolus: (3) Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ et in reprobum sensum. Quibus in locis, aliisque similibus, non id omninò esse actum à Deo, sed permissum intelligendum est. *Vide Iren lib. 4. contrà hæret. cap. 48. Tertull. lib. 2. contrà Marc. 14. August. lib. de Prædestin. et gratiâ, cap. 2. et de Prædestin. sanct. cap. 9. et lib. arbit. cap. 21, 22, 23. D. Thom. 2. part. quæst. 87. art. 2. et 2. 2. quæst. 15.*

Nota. His positis, non erit difficile scire quid in hâc precationis parte postulemus. Nec verò petimus ne omninò tentemur. Est enim hominum vita tentatio super terram.

Utilis est tentatio.

XXII. Est autem ea res utilis, et fructuosa hominum generi: nam in tentationibus nos ipsos, id est vires nostras, cognoscimus, quamobrem etiam humiliamur sub potenti manu Dei, viriliterque decertantes, expectamus immarcessibilem coronam gloriæ: (4) Nam et

(1) *Ex.* 4. 21.—(2) *Isa.* 6. 10. —(3) *Rom*, 1. 26.—(4) 2 *Tim.* 2 5.

qui certat in agone, non coronatur, nisi legitimè certaverit; et, ut inquit sanctus Jacobus, (1) Beatus vir, qui suffert tentationem; quoniam, cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ quam repromisit Deus diligentibus se. Quòd si urgemur nonnunquàm hostium tentationibus, magnæ nobis erit levationi illa cogitatio, (2) habere nos adjutorem pontificem, qui possit compati infirmitatibus nostris, tentatum ipsum per omnia.

Quid hìc postuletur.

Primò. XXIII. Quid hìc igitur petimus? ne divino præsidio deserti, tentationibus vel decepti assentiamur, vel cedamus afflicti, ut præstò sit nobis Dei gratia, quæ, cùm defecerint nos propriæ vires, in malis recreet, ac reficiat.

Secundò. Quare et generatìm Dei opem implorare debemus in omnibus tentationibus, et nominatìm, cùm singulis affligimur, ad precationem confugere oportet; quod à Davide factum legimus penè in unoquoque tentationum genere; nam in mendacio sic precabatur: (3) Ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque; in avaritiâ ad hunc modum: (4) Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam. In rebus verò inanibus hujus vitæ, et illecebris cupiditatum, hâc prece utebatur: (5) Averte oculos meos, ne videant vanitatem.

Tertiò. Ergò postulemus, ne morem geramus cupiditatibus, neve defatigemur in tentationibus sustinendis, ne declinemus de viâ Domini; ut tam in rebus incommodis, quàm in prosperis æquitatem animi, constantiamque servemus, et nullam nostrî partem Deus suâ tutelâ vacuam relinquat.

(1) *Jac.* 1. 12. — (2) *Hebr.* 4. 15. — (3) *Ps.* 118. 43. — (4) *Ps.* 118. 36. — (5) *Ps.* 118. 37

Quartò. Petimus deniquè, ut Satanam conterat sub pedibus nostris.

Meditanda cum hæc petimus.

XXIV. Reliquum est ut fidelem populum ad ea parochus cohortetur, quæ in hâc precatione maximè cogitare et meditari oporteat.

Primò. In quâ erit illa optima ratio, si quanta sit hominum infirmitas, intelligentes, viribus nostris diffidamus, et omni spe nostræ incolumitatis, in Dei benignitate collocatâ, eo freti patrocinio, vel in maximis periculis magnum animum habuerimus, præsertìm cogitantes quàm multos hâc spe, atque hoc animo præditos ex hiantibus Satanæ faucibus liberârit Deus.

Exempla. An-non Joseph (1) undique circumdatum ardentibus insanæ mulieris facibus, è summo ereptum periculo, ad gloriam extulit?

An-non Susannam (2) à Satanæ ministris obsessam tum cùm nihil propius esset quàm ut nefariis sententiis interficeretur, servavit incolumem? neque mirum erat enim, inquit, cor ejus fiduciam habens in Domino.

Insignis est laus et gloria Job, qui de mundo, de carne, de Satanâ triumphavit.. Plurima sunt hujus generis exempla, quibus parochus diligenter pium populum ad eam spem, fiduciamque cohortari debebit.

Secundò. Cogitent etiam fideles quem in hostium tentationibus ducem habeant, nempè Christum Dominum qui victoriam ex illo certamine retulit.

Vicit ipse diabolum: (3) est is ille fortior, qui superveniens fortem superavit armatum, quem et armis nudavit et spoliis. De ejus victoriâ, quam de mundo reportavit, est apud sanctum Joannem: (4) Confidite,

(1) *Gen.* 39. 7. — (2) *Dan.* 13. 61. — (3) *Luc.* 11. 22. — (4) *Joan.* 16. 33.

ego vici mundum; et in Apocalypsi dicitur, (1) Ipse leo vincens, et exisse vincens, ut vinceret: quia in victoriâ suis etiam cultoribus facultatem vincendi dedit.

Tertiò. Est Apostoli ad Hebræos Epistola plena victoriis sanctorum hominum, qui per fidem devicerunt regna, obturaverunt ora leonum, et quæ sequuntur. *Heb.* 11.

Quartò. Ex his verò, quæ sic acta legimus, eas victorias cogitatione complectamur, quas quotidiè reportant ex intimis, et externis dæmonum præliis homines fide, spe et charitate præstantes; quæ tam multæ sunt, tamque insignes, ut si sub aspectum caderent oculorum, nihil frequentiùs accidere judicaremus, nihil gloriosiùs, de quorum hostium clade his verbis scripsit sanctus Joannes: (2) Scribo vobis, juvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum.

Quomodò vincitur diabolus.

XXV. Vincitur autem Satanas non otio, somno, vino, comessatione, libidine; sed oratione, labore, vigiliâ, abstinentiâ, continentiâ, castitate: (3) Vigilate et orate, inquit, ut jam diximus, ut non intretis in tentationem. Qui iis armis ad illam pugnam utuntur, in fugam convertunt adversarios: (4) Qui enim resistunt diabolo, is fugiet ab eis.

Humiliter de se sentiendum.

XXVI. In his tamen sanctorum hominum victoriis, quas diximus, nemo sibi placeat, nemo se efferat insolentiùs, ut se suis viribus hostiles dæmonum tentationes, impetusque sustinere posse confidat: non est hoc naturæ nostræ, non humanæ imbecillitatis.

(1) *Apoc.* 6. 6.—(2) 1 *Joan.* 2. 14.—(3) *Matth.* 26. 41.—(4) *Jac.* 4. 7.

Sine Dei auxilio nihil possumus.

XXVII. Hæ vires, quibus prosternimus Satanæ satellites, dantur à Deo, qui ponit ut arcum æreum brachia nostra: cujus beneficio (1) arcus fortium superatus est; et infirmi accincti sunt robore; qui dat nobis protectionem salutis; cujus nos dextera suscipit: (2) qui docet manus nostras ad prælium, et digitos nostros ad bellum, ut uni Deo, pro victoriâ sint agendæ, et habendæ gratiæ, quo uno et auctore, et adjutore vincere possumus, quod fecit Apostolus; inquit enim: (3) Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum. Eumdem auctorem victoriæ prædicat cœlestis illa vox in Apocalypsi, (4) Facta est salus, et virtus, et regnum Dei nostri, et potestas Christi ejus; quia projectus est accusator fratrum nostrorum, et ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni. Testatur idem liber, Christi Domini partam ex mundo, carneque, victoriam eo loco: (5) Hi cum agno pugnabunt, et agnus vincet illos. Hæc de causâ et de modo vincendi.

Præmia pugnantibus proposita.

XXVIII. Quibus expositis, proponent fideli populo parochi à Deo præparatas coronas, et constitutam victoribus sempiternam præmiorum amplitudinem, quorum ex eâdem Apocalypsi divina proferent testimonia: Qui vicerit, non lædetur à morte secundâ; et alio loco: (6) Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis et non delebo nomen ejus de libro vitæ, et confitebor nomen ejus coràm Patre meo, et coràm angelis ejus. Et paulò post: Deus ipse ac Dominus noster ità loqui-

(1) 1 *Reg.* 2. 4. — (2) *Ps.* 17. 35. — (3) 1 *Cor.* 15. 57. — (4) *Apoc.* 12. 10. — (5) *Ibid.* 17. 14. — (6) *Ibid.* 3. 5.

tur ad Joannem : (1) Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foràs non egredietur ampliùs. Tum inquit: (2) Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus. Denique cùm sanctorum gloriam et perpetuam illam bonorum vim quibus in Cœlo fruentur, exposuisset, adjunxit : Qui vicerit, possidebit hæc.

SEPTIMA PETITIO.

SED LIBERA NOS A MALO.

CAPUT XVI.

Hæc petitio cæteras omnes comprehendit.

I. Postrema hæc petitio est instar omnium, quâ Dei Filius divinam hanc orationem conclusit : cùjus etiam vim, et pondus ostendens, eâ usus est orandi clausulâ, cùm è vitâ migraturus, Deum Patrem pro hominum salute deprecaretur : (3) Rogo enim, inquit, ut serves eos à malo. Ergo hâc precationis formulâ, quam et præcepto tradidit, et exemplo confirmavit, quâdam quasi epitome summatìm complexus est vim et rationem cæterarum petitionum. Cùm enim id quod eâ prece continetur, impetraverimus, nihil, auctore sancto Cypriano, (4) remanet, quod ultrà adhuc debeat postulari ; cùm semel protectionem Dei adversùs malum petamus : quâ impetratâ, contrà omnia, quæ diabolus et mundus operantur, securi stamus, et tuti. Quarè, cùm tanti sit hæc petitio, quanti diximus, debebit parochus in eâ fidelibus explicandâ summam adhibere diligentiam.

(1) *Apoc.* 3. 12. — (2) *Ibid.* 3, 21. — (3) *Joan.* 17. 15. — (4) *Lib. de Orat. citato.*

Hujus et sextæ petitionis differentia.

II. Differt autem hæc, et proxima petitio, quòd illâ vitationem culpæ, hâc pœnæ liberationem postulamus.

Cur hæc oratio sæpè sit iteranda.

III. Quarè non jam monendus est fidelis populus, quantoperè et laboret ex incommodis ac calamitatibus, et cœlestis egeat adjumenti. Nam quot et quantis miseriis proposita sit hominum vita, præterquam quòd et sacri et profani scriptores hoc argumentum sunt copiosissimè persecuti, nemo ferè est, quin intelligat et suo et alieno periculo; persuasum enim est omnibus, quod exemplum patientiæ Job memoriæ prodidit : (1) Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur, et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet. Nec verò ullum præterire diem, qui propriâ aliquâ molestiâ, aut incommodo notari non possit, testis est illa Christi Domini vox : (2) Sufficit diei malitia sua. Etsi conditionem humanæ vitæ declarat ipsius Domini monitum illud, (3) quo crucem quotidiè sumi, seque docuit sequi oportere.

In incommodis facilè precamur.

IV. Ut igitur quisque sentit, quàm laboriosa sit et periculosa hæc vivendi ratio; ità facilè persuadebitur fideli populo malorum liberationem à Deo implorandam esse, præsertìm cùm nullâ re magìs ad orandum adducantur homines, quàm cupiditate et spe liberationis eorum incommodorum, quibus premuntur, aut quæ impendent.

Nota. Est enim hæc insita ratio in animis hominum, ut in malis statìm ad Dei auxilium confugiant. Quâ de

(1) *Job.* 14. 1. — (2) *Matth.* 6. 34. — (3) *Luc.* 9. 23.

re est illud scriptum : (1) Imple facies eorum ignominiâ et quærent nomen tuum, Domine.

Modus orandi docendus à parochis.

V. Sed si illud ferè suâ sponte faciunt homines, ut in periculis et calamitatibus invocent Deum, certè quomodò id rectè facere possint, ab iis quorum fidei ac prudentiæ commissa est eorum salus, maximè docendi sunt.

Malus orandi modus corrigendus.

VI. Non enim desunt qui contrà Christi Domini jussum præpostero utantur ordine precationis; nam qui jussit nos (2) ad se confugere in die tribulationis, idem orationis ordinem nobis præscripsit : voluit enim ut priùs quàm precaremur ut nos liberaret à malo, peteremus uti nomen Dei sanctificaretur, et adveniret regnum ejus, et reliqua postularemus, quibus quasi gradibus quibusdam in hunc locum pervenitur; sed quidam, si caput, si latus, si pes condoluit, si rei familiaris jacturam faciunt, si minæ, si pericula ab inimicis intenduntur, in fame, in bello, in pestilentiâ, omissis mediis dominicæ precationis gradibus, tantùm petunt ut ex illis eripiantur malis; at huic consuetudini repugnat Christi Domini jussum : (3) Quærite primùm regnum Dei.

Bonus orandi modus.

VII. Itaquè qui rectè preces faciunt, cùm deprecantur calamitates, incommoda, malorum depulsionem, id referunt ad Dei gloriam. Sic David illi precationi, Domine, ne in furore tuo arguas me, subjecit rationem quâ se Dei gloriæ cupidissimum ostendit; inquit enim : (4) Quia non est in morte, qui memor sit tuî, in

(1) *Psal.* 32. 17. — (2) *Ps.* 49. 15. — (3) *Matth.* 6. 33. — (4) *Psal.* 6. 6.

inferno autem quis confitebitur tibi ? Et idem cùm oraret Deum sibi ut misericordiam impertiret, subjungit illud : (1) Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur.

Infidelium preces malæ.

VIII. Ad hanc orandi salutarem rationem, et ad exemplum Prophetæ incitandi sunt fideles auditores, et simul docendi, quantùm intersit inter infidelium et christianorum hominum preces. Petunt vehementer illi etiam à Deo, ut possint ex morbis, vulneribusque convalescere, sibi ut ex urgentibus, vel imminentibus malis evadere liceat : sed tamen illius præcipuam spem liberationis ponunt in remediis naturâ vel hominum industriâ comparatis ; quin etiam sibi datum à quovis medicamentum, etiam si cantionibus, si veneficiis, si dæmonum operâ confectum sit, sine ulla religione adhibent, modò aliqua valetudinis spes ostendatur.

Christianorum preces.

IX. Longè alia est ratio christianorum, qui in morbis, et in omnibus adversis rebus habent summum perfugium, et præsidium salutis Deum ; unum illum omnis auctorem boni, et liberatorem suum agnoscunt, ac venerantur ; remediis verò quæ inest ad sanandum vis, insitam à Deo esse pro certo habent ; tantùmque illa ægrotis prodesse existimant, quantùm ipse voluerit Deus. Est enim à Deo data hominum generi medicina, quâ morbos sanaret. Hinc est illa Ecclesiastici vox : (2) Altissimus creavit de terrâ medicinam, et vir prudens non abhorrebit illam.

Nota. Itaque qui Jesu Christo nomen dederunt, non in illis remediis summam spem reponunt recuperandæ

(1) *Psal.* 50. 15. —(2) *Eccl.* 38. 4.

valetudinis, sed ipsi medicinæ auctori Deo maximè confidunt.

Remediis prohibitis non utendum.

X. Quare etiam in divinis Litteris reprehenduntur ii, qui (1) medicinæ fiduciâ nullum Dei auxilium requirunt; imò verò, qui vitam agunt ex divinis legibus, abstinent omnibus remediis, quæcumque ad curationem à Deo non adhibita esse constet, quòd si etiam eorum usu medicamentorum illis sit explorata spes sanitatis, tamen ab iis, ut cantionibus et dæmonum artificiis, abhorrent.

In morbis soli Deo fidendum.

XI. Ad id autem fideles cohortari oportet, ut Deo confidant, eâ enim re jussit nos beneficentissimus parens liberationem malorum postulare, ut in eo ipso quod jussit, spem etiam impetrationis haberemus. Multa sunt in sacris Litteris hujus rei exempla, ut qui minùs rationibus adducuntur ad benè sperandum, exemplorum multitudine confidere cogantur. Abraham, Jacob, Loth, Joseph, David sunt in oculis locupletissimi testes divinæ benignitatis. Sacræ novi testamenti Litteræ tam multos enumerant, qui ex maximis discriminibus erepti sunt piæ pondere precationis, ut res exemplorum commemoratione non egeat.

Nota. Unâ igitur illâ Prophetæ sententiâ contenti erimus, quæ vel infirmissimum quemque confirmare potest: (2) Clamaverunt enim, inquit, justi, et Dominus exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.

A malis quibusdam liberari non expedit.

XII. Sequitur hujus vis et ratio petitionis, ut fideles

(1) *Paral.* 16. 12. — (2) *Ps* 33. 18.

intelligant non omninò petere nos hoc loco ut à malis omnibus liberemur: sunt enim quædam, quæ communiter mala putantur, quæ tamen sunt illis fructuosa, qui patiuntur, ut (1) ille stimulus qui Apostolo erat adhibitus, ut Dei gratiâ adjuvante, virtus in infirmitate perficeretur.

Nota. Hæc, si cognita sit eorum vis, summâ voluptate pios afficiunt: tantùm abest ut à Deo petant ut auferantur.

A quibus malis liberari hìc petimus.

XIII. Quare tantùm ea mala deprecamur, quæ nullam animæ utilitatem afferre possunt; reliqua minimè, modò aliquis indè salutaris fructus existat.

Omninò igitur huic voci ea subjecta vis est, ut à peccato liberati, à tentationis etiam periculo, ab intimis, externisque malis eripiamur, ut tuti simus ab aquâ, ab igne, à fulgure; ne grando noceat frugibus, ne annonæ caritate, seditionibus, bello laboremus.

Petimus à Deo, ut morbos, pestem, vastitatem arceat, vincula, carcerem, exilium, proditiones, insidias, cæteraque omnia prohibeat incommoda, quibus maximè terreri ac premi solet hominum vita, omnes denique flagitiorum et facinorum causas avertat.

Neque hæc solùm, quæ omnium consensione mala sunt deprecamur; sed illa etiam, quæ penè omnes bona confitentur, divitias, honores, valetudinem, robur, hanc ipsam vitam; petimus, inquam, ne ad malum et ad animæ nostræ exitium hæc convertantur.

Oramus etiam Deum, ne morte opprimamur repentinâ; ne in nos iram Dei concitemus; ne, quæ impios manent, supplicia subeamus; ne igne purgatorii tor-

(1) 2 *Cor.* 12. 7.

queamur : à quo ut alii liberentur, piè et sanctè precamur.

Nota. Hanc petitionem et in missâ, et in litániis sic interpretatur Eccclesia, nos videlicet ea præterita, præsentia, futura mala deprecari.

Deus nos à malis liberat variis modis.

XIV. Non uno autem modo Dei nos benignitas eripit à malis : nam impendentes prohibet calamitates; quomodò legimus magnum illum Jacob esse (1) liberatum ab inimicis, quos in illum concitaret Sichimitarum cædes; extat enim illud : Terror Dei invasit omnes per circuitum civitates, et non sunt ausi persequi recedentes.

Nota. Et quidem beati omnes, qui cum Christo Domino in Cœlis regnant, omnibus malis Dei ope liberati sunt.

Nos autem, qui in hâc peregrinatione versamur, ab omnibus incommodis solutos esse minimè vult, sed eripit à quibusdam.

Solatia quæ dat Deus.

XV. Etsi sunt instar liberationis malorum omnium ea solatia, quæ dat interdùm Deus iis qui rebus premuntur adversis. His se consolabatur Propheta, cùm illa dicebat : (2) Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam. Prætereà à malis homines liberat Deus, cùm illos in summum discrimen adductos integros servat, et incolumes; quod et (3) pueris illis in ardentem fornacem conjectis, et Danieli contigisse legimus, (4) quem leones nihil læserunt, quemadmodùm neque pueros (5) flamma violavit.

(1) *Genes.* 35. 5. — (2) *Psalm.* 93. 19 — (3) *Dan.* 3. 49 — (4) *Ibid.* 6. 22. — (5) *Ibid.* 3. 50.

Malus hic dicitur dæmon, cur?

XVI. Malus verò etiam ex sententiâ sanctorum Basilii magni, Chrysostomi, et Augustini præcipuè dicitur dæmon, quòd hominum culpæ, id est, sceleris et peccati auctor fuit : quo etiam ministro utitur Deus in repetendis pœnis à sceleratis et facinorosis ; dat enim Deus omne malum hominibus, quod illi peccati causâ patiuntur, in quam sententiam loquuntur divinæ Litteræ illis verbis : (1) Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit ? Item : (2) Ego Dominus, et non est alter, formans lucem et creans tenebras, faciens pacem et creans malum.

Altera ratio.

Malus quoque dicitur dæmon ob eam causam : quòd etsi nihil eum læserimus, tamen perpetuum bellum nobis infert et capitali nos insectatur odio.

Nota. Quòd si nobis et fide armatis, et innocentiâ tectis nocere non potest, tamen nullum finem facit tentandi nos externis malis, et quâcumque potest ratione divexandi : quamobrem Deum precamur ut nos à malo liberare velit. *Chrysostom. hom. 20. in Matth. et hom. 5. in Job. August. in Ecclesiast. dogmat. cap. 57. Basil. in hom. quod Deus non sit auctor malorum, non procul à fine.*

Cur à malo et non à malis liberari precamur.

XVII. Dicimus autem à malo non à malis, ob id, quòd mala quæ in nos à proximis proficiscuntur, illi assignamus tanquam auctori et impulsori, quominùs etiam proximis irasci debemus : quin odium et iracundiam in ipsum Satanam convertere oporteat, à quo homines ad inferendam injuriam impelluntur.

(1) *Amos.* 3. 6. — (2) *Isa.* 45. 6, 7.

Nota. Itaque si te aliquâ re læserit proximus, cùm preces facis parenti Deo, pete ut non modò te liberet à malo, id est ab iis, quas tibi proximus imponit, injuriis; sed illum ipsum eripiat proximum ex diaboli manu, cujus impulsu homines in fraudem inducuntur.

Cùm hìc non exaudimur quid agendum.

XVIII. Illud denique sciendum est, si in precibus et votis non liberamur à malis, debere nos quæ premant ferre patienter, intelligentes placere divino Numini, ut toleranter ea patiamur. Quare minimè nos indignari, aut dolere par est, quòd preces nostras non audiat Deus; sed omnia ad ejus nutum ac voluntatem referre oportet, existimantes id utile, id esse salutare, quòd Deo placet ut ità sit, non autem id quod secùs nobis videatur.

Patienter hìc sunt ferenda incommoda.

XIX. Postremò docendi sunt pii auditores, dum in hoc vitæ curriculo versantur, eos ad omne incommodorum et calamitatum genus non solùm æquo, sed etiam gaudenti animo ferendum paratos esse debere: (1) Omnes enim, inquit, qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. Item: (2) Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Rursùm: (3) Nonne hæc oportuit pati Christum, et ità intrare in gloriam suam? Non enim æquum est, servum majorem esse domino suo; sicuti turpe est, è sententiâ sancti Bernardi, membra esse delicata, sub spinoso capite. *Sermon.* 5. *de omnibus sanctis.*

Exemplum. Præclarum illud est exemplum Uriæ propositum ad imitandum, qui adhortante Davide, domi ut se contineret, inquit: (4) Arca Dei et Israël et Juda

(1) 2 *Tim.* 3. 12. — (2) *Act.* 14. 21. — (3) *Luc.* 24. 26. — (4) 2 *Reg.* 11. 11.

habitant in papilionibus; et ego ingrediar domum meam.

Alia exempla. His instructi rationibus, ac meditationibus, si ad orandum veniamus, illud assequemur, ut, si minùs undique cincti, malisque circumdati, quemadmodùm tres illi pueri intacti ab igne, sic nos inviolati servemur: certè ut Machabæi, casus adversos constanter ac fortiter feramus.

In contumeliis, et cruciatibus sacros imitabimur apostolos; (1) qui cæsi verberibus, vehementer lætabantur, quòd digni habiti essent qui pro Christo Jesu contumelias paterentur: sic nos ità comparati canemus illâ summâ animi voluptate: (2) Principes persecuti sunt me gratìs; et à verbis tuis formidavit cor meum: lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa.

ORATIONIS DOMINICÆ SIGNACULUM, AMEN.

CAPUT XVII.

Rectè sunt finiendæ preces.

I. HANC vocem, sicuti est, signaculum orationis dominicæ appellat sanctus Hieronymus in commentariis in Matthæum. 6. 6.

Quare ut admonimus anteà fideles de præparatione quæ adhibenda sit priusquàm aggrediantur ad divinam precationem, sic nunc faciendum duximus, ut clausulæ ac finis ipsius precationis causam rationemque cognoscant.

Nota. Non enim pluris est divinas preces diligenter ordiri, quàm religiosè absolvere.

(1) *Act.* 5. 41. — (2) *Ps.* 118. 161.

Fructus hujus particulæ.

II. Sciat igitur fidelis populus multos esse, et eos uberes fructus, quos ex dominicæ Orationis fine percipimus: sed omnium uberrimus ac lætissimus fructus est eorum impetratio, quæ postulavimus, de quo suprà satis dictum est. Non solùm autem consequimur postremâ hâc parte precationis, ut nostræ preces audiantur, sed quædam etiam majora ac præclariora, quàm ut verbis explicari possint.

Orationis bona.

III. Nam cùm orando homines cum Deo colloquantur, ut sanctus Cyprianus ait, fit quodam inexplicabili modo oranti divina majestas propior, quàm cæteris, quem prætereà singularibus ornat muneribus, ut qui piè Deum orant, quodam modò cum iis qui ad ignem accedunt, comparari possint; qui si algent, calescunt; si calent, æstuant: sic illi assistentes ad Deum pro modo pietatis, ac fidei ardentiores evadunt Inflammatur enim eorum animus ad Dei gloriam, mens illustratur admirabilem in modum, omninò cumulantur divinis muneribus: est enim illud proditum sanctis Litteris: (1) Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis.

Exemplum. Exemplo est omnibus magnus ille Moses, (2) qui à Dei congressu et colloquio digrediens divino quodam fulgore collucebat sic, ut Israelitæ ejus oculos et os intueri non possent.

Nota. Omninò qui vehementi illo studio preces faciunt, Dei benignitate ac majestate admirabiliter perfruuntur: (3) Manè astabo, inquit, Propheta, et videbo, quoniam non Deusvolens iniquitatem tu es; hæc

(1) *Ps.* 20. 4. — (2) *Exod.* 34, 35. 2 *Cor.* 3. 13. — (3) *Ps.* 5. 5

quò magis noscunt homines, eo Deum vehementiori cultu, ac pietate venerantur; eò etiam sentiunt jucundiùs quàm suavis sit Dominus, et quàm verè beati sint omnes qui sperant in eo.

Effectus orationis singularis.

IV. Tunc verò clarissimâ illi luce circumfusi, quanta sit eorum humilitas, quanta sit Dei majestas, considerant; est enim illa sancti Augustini regula: Noverim te, noverim me. Itaque fit ut suis viribus diffidentes, totos se committant Dei benignitati, minimè dubitantes quin ipsos paternâ illâ suâ et admirabili charitate complexus, abundanter iis omnia suppeditet, quæ sint ad vitam et salutem necessaria; hinc se ad agendas Deo gratias convertant quantas animo maximas capere possunt, quantas oratione complecti; quod magnum Davidem fecisse legimus; qui cùm ita precationem instituisset: Salvum me fac ex omnibus persequentibus me, sic eam absolvit: (1) Confitebor Domino secundùm justitiam ejus, et psallam nomini Domini altissimi.

Orationes sanctorum quales.

V. Sunt ejusmodi sanctorum preces innumerabiles; quarum exordium est timoris plenum, clausula spei bonæ lætitiæque referta; sed mirabile est quàm eo in genere eniteant Davidis ipsius precationes; nam cùm metu perturbatus sic orare esset exorsus: (2) Multi insurgunt adversùm me, multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo ejus, confirmatus aliquando gaudioque perfusus, subjunxit paulò post: (3) Non timebo millia populi circumdantis me; alio etiam psalmo, suam cùm deplorasset miseriam, ad extremum Deo confisus incredibiliter lætatur spe sempiternæ beatitu-

(1) *Ps.* 7. 18. — (2) *Ibid.* 3. 25. — (3) *Ps.* 3. 7.

dinis : (1) In pace in idipsum, inquit, dormiam et requiescam.

Quid illa? Domine, ne in furore tuo arguas me : neque in irâ tuâ corripias me : quanto cum tremore, et pallore Prophetam dixisse credendum est !

Contrà, quæ deinceps sequuntur, quàm fidenti ac lætanti animo : Discedite à me, inquit, omnes, qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletûs mei. Cùm verò Saul is iram furoremque pertimesceret, quàm humiliter ac demissè Dei opem implorabat : (2) Deus, in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tuâ judica me! et tamen hilarè ac fidenter in eodem psalmo subjecit : Ecce enim Deus adjuvat me : et Dominus susceptor est animæ meæ.

Ad orationem accedendum.

VI. Quare qui se confert ad sacras preces fide, speque munitus, parentem adeat Deum, ut se id consequi posse, quod ei opus sit, nullo modo diffidat.

Vocis AMEN dignitas.

VII. Sunt autem in extremo hoc divinæ precationis verbo, AMEN, multa quasi semina quædam earum rationum, cogitationumque, quas diximus.

Quid propriè significet.

VIII. Et quidem adeò frequens fuit hæc hebræa vox in ore Salvatoris, ut Spiritui Sancto placuerit ut in Ecclesiâ Dei retineretur.

Usus hujus vocis in Missâ.

IX. Cui voci illa quodam modo subjecta sententia est : Scito tuas auditas esse preces, habet enim vim

(1) *Psalm.* 4. 9. — (2) *Ibid.* 53. 3

respondentis, et illum, qui precibus, quod velit, impetrârit, cum bonâ gratiâ dimittentis Dei.

Hanc sententiam perpetua Ecclesiæ Dei consuetudo comprobavit, quæ in sacrificio Missæ, cùm pronunciatur Oratio dominica non rei sacræ ministris, quorum partes sunt illa dicere: Sed libera nos à malo, attribuit hanc vocem, AMEN: sed ipsi sacerdoti accommodatam reservavit: qui cùm Dei et hominum sit interpres, Deum exoratum esse populo respondet.

Nota. Nec tamen hic ritus communis est omnium precationum: quippè cùm in cæteris ministrorum sit munus respondendi, Amen, sed propriùs dominicæ Orationis: nam in aliis precibus consensum modò, desideriumque significat, in hâc responsio est, Deum orantis postulationi consensisse.

Amen variè interpretatum.

X. Ac variè quidem à multis est interpretatum hoc verbum, Amen; septuaginta interpretes verterunt, Fiat; alii reddiderunt, Verè; Aquila, Fideliter, convertit. Sed parvi refert, hoc an illo modo sit redditum: modò habere intelligamus eam vim, quam diximus confirmantis sacerdotis concessum id esse quod petebatur, cujus sententiæ testis est Apostolus, in Epistolâ ad Corinthios, (1) Quotquot enim, inquit, promissiones Dei sunt, in illo est, ideò et per ipsum Amen Deo, ad gloriam nostram.

Amen attentionem excitat.

XI. Est etiam hæc nobis accommodata vox, in quâ inest confirmatio quædam earum petitionum, quas adhuc adhibuimus: quæ etiam eos reddit attentos, qui dant operam sacris precibus: fit enim sæpè, ut in

(1) 2 *Cor.* 1. 20.

precatione distracti homines variis cogitationibus, aliò traducantur.

Est totius orationis repetitio.

XII. Imò verò summo studio petimus hâc ipsâ voce, ut omnia fiant, id est, concedantur, quæ anteà petivimus : vel potiùs intelligentes nos jam impetrasse omnia, ac sentientes præsentem vim divini auxilii, illud unâ cum Prophetâ canimus : (1) Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ. Nec est quod quisquam dubitet, quin et nomine Filii sui, et verbo, quo sæpissimè is usus est, moveatur Deus, (2) qui semper, ut ait Apostolus, exauditus est pro suâ reverentiâ.

(1) *Psal.* 53. 6. — (2) *Hebr.* 5. 7.

FINIS.

CONCILIUM *Tridentinum censuit eos quos cathedralibus aut aliis superioribus Ecclesiis præfici, vel quibus earum dignitatibus, canonicalibus et aliis quibuscumque beneficiis curatis provideri contigerit; publicam orthodoxæ fidei professionem facere, seque in romanæ Ecclesiæ obedientiâ permansuros spondere et jurare debere. Pius quartus decernit idem observandum per quoscumque quibus de monasteriis, conventibus, domibus et aliis regularium quorumcumque ordinum et militarium quovis nomine et titulo, provideri occurrerit sub pœnis in dicto concilio contentis, formamque hanc ejusdem fidei professionis jussit usurpandam, et abhinc illam usurpaverunt apud nos concilia Burdigal. an.* 1583. *Turon. an.* 1583. *Narbon. an.* 1551. *Bitur. an.* 1584. *Aquens.* 1585. *Tolosan. an.* 1590. *Narbon. an.* 1609. *Atque eâdem professione uti tenentur quicumque ab hæresi remeantes ad fidem Ecclesiæ catholicæ revertuntur. Quapropter catholico huic operi veluti totius fidei summam quasi necessariam, Bullam integram adnectere censui.*

BULLA

S. N. D. D. PII divinâ providentiâ Papæ QUARTI super formâ juramenti professionis fidei.

Pius episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

INJUNCTUM nobis apostolicæ servitutis officium requirit, ut ea quæ Dominus omnipotens, ad providam Ecclesiæ suæ directionem, sanctis patribus in nomine suo congregatis, divinitùs inspirare dignatus est, ad

ejus laudem et gloriam incunctanter exequi properemus. Cùm itaque juxtà concilii Tridentini dispositionem omnes, quos deinceps cathedralibus et superioribus ecclesiis præfici, vel quibus de illarum dignitatibus, canonicatibus, et aliis quibuscumque beneficiis ecclesiasticis, curam animarum habentibus provideri continget, publicam orthodoxæ fidei professionem facere; seque in romanæ Ecclesiæ obedientiâ permansuros spondere, et jurare, teneantur · Nos volentes, etiam per quoscumque, quibus de monasteriis, conventibus, domibus, et aliis quibuscumque locis, regularium quorumcumque ordinum, etiam militarium, quocumque nomine vel titulo providebitur, idem servari, et ad hoc, ut unius et ejusdem fidei professio uniformiter ab omnibus exhibeatur, unicaque et certa illius forma cunctis innotescat, nostræ sollicitudinis partes, in hoc aliqui minimè desiderari, formam ipsam, præsentibus annotatam, publicari, et ubique gentium per eos, ad quos ex decretis ipsius concilii et alios prædictos spectat; recipi et observari, ac sub pœnis per concilium ipsum in contravenientes latis, juxtà hanc et non aliam formam, professionem prædictam solemniter fieri, auctoritate apostolicâ tenore præsentium districtè præcipiendo mandamus, hujusmodi tenore. EGO N. firmâ fide credo et profiteor omnia et singula, quæ continentur in Symbolo fidei, quo sancta romana Ecclesia utitur, videlicet: Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem Cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium: et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia secula; Deum de Deo, lumen de lumine; Deum verum de Deo vero; genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, qui propter nos homines et propter nostram

salutem descendit de Cœlis, et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Mariâ virgine, et homo factus est; crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, et sepultus est, et resurrexit tertiâ die secundùm Scripturas; et ascendit in Cœlum, sedet ad dexteram Patris; et iterùm venturus est cum gloriâ judicare vivos et mortuos; cujus regni non erit finis: et in Spiritum Sanctum Dominum, et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur, qui locutus est per prophetas: et unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum, et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi seculi. Amen. Apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque ejusdem Ecclesiæ observationes et constitutiones firmissimè admitto, et amplector. Item sacram Scripturam juxtà eum sensum quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu, et interpretatione sacrarum Scripturarum, admitto, nec eam unquam, nisi juxtà unanimem consensum Patrum accipiam, et interpretabor. Profiteor quoque septem esse verè et propriè sacramenta novæ legis à Jesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis necessaria, scilicet baptismum, confirmationem, eucharistiam, pœnitentiam, extremam-unctionem, ordinem et matrimonium; illaque gratiam conferre, et ex his baptismum, confirmationem et ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque et approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus, in supra dictorum omnium sacramentorum solemni administratione recipio, et admitto: omnia et singula, quæ de peccato originali, et de justificatione in sacrosanctâ Tridentinâ synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio. Pro-

fiteor pariter in Missâ offerri Deo verum proprium et propitiatorium sacrificium pro vivis et defunctis : atque in sanctissimo eucharistiæ sacramento esse verè, realiter et substantialiter corpus et sanguinem, unà cum animâ et divinitate Domini nostri Jesu Christi, fierique conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem; quam conversionem catholica Ecclesia transsubstantiationem appellat. Fateor etiam sub alterâ tantùm specie, totum atque integrum Christum, verumque sacramentum sumi. Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari : Similiter et sanctos unà cum Christo regnantes, venerandos atque invocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse venerandas. Firmissimè assero, imagines Christi, ac Deiparæ semper virginis, necnon aliorum sanctorum, habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac venerationem impertiendam : Indulgentiarum etiam potestatem à Christo in Ecclesiâ relictam fuisse; aliarumque usum christiano populo maximè salutarem esse affirmo : sanctam catholicam, et apostolicam romanam Ecclesiam, omnium Ecclesiarum matrem et magistram agnosco : romanoque pontifici, beati Petri, apostolorum principis, successori, ac Jesu Christi vicario veram obedientiam spondeo, ac juro : Cætera item omnia à sacris canonibus, et œcumenicis conciliis, ac præcipuè à sacrosanctâ Tridentinâ synodo tradita, definita, et declarata, indubitanter recipio atque profiteor; simulque contraria omnia, atque hæreses quascumque ab Ecclesiâ damnatas; rejectas et anathematizatas, ego pariter damno, rejicio et anathematizo : Hanc veram catholicam fidem, extrà quam nemo salvus esse potest, quam in præsenti spontè profiteor, et veraciter teneo, eam-

dem integram et inviolatam, usquè ad extremum vitæ spiritum constantissimè, Deo adjuvante, retinere et confiteri, atque à meis subditis, vel illis quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri, et prædicari, quantùm in me erit, curaturum, ego idem N. spondeo, voveo, ac juro: Sic me Deus adjuvet et hæc sancta Dei Evangelia. Volumus autem quòd præsentes litteræ in cancellariâ nostrâ apostolicâ de more legantur. Et ut omnibus faciliùs pateant, in ejus Quinterno describantur, ac etiam imprimantur.

Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostræ voluntatis et mandati infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli, apostolorum ejus, se noverit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum, anno incarnationis dominicæ millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, Idibus novem. Pontificatûs nostri anno quinto.

Fed. Cardinalis Cæsius.
Cæ. Glorierius.

Lectæ et publicatæ fuerunt suprascriptæ litteræ Romæ, in cancellariâ apostolicâ, anno incarnationis dominicæ millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, die verò sabbati, nonâ mensis decembris, pontificatûs sanctissimi in Christo Patris, et Domini Pii papæ Quarti, anno quarto.

A. Lomellinus custos.

MONITUM.

Hic volo monere te (Lector) monendus ne me moneas, huic operi invicem incassum esse appositum, etenim si probè legeris et intellexeris, quid hic Catechismus aliud est, quàm index unus totius doctrinæ christianæ catholicæ, et quidem ita distinctus atque ordinatus, ut qui dispositionem semel adverterit, faciliùs omninò longèque certiùs quidquid inest, reperiat, quàm si ab indice dirigatur. Te igitur oro ut ipso libro utaris, et mihi facias hanc tabulam, quæ licet fidelissima, ne terreantur scioli, hìc tantùm addita est.

INDEX

CATECHISMI.

A

Confirmationis

F

G

H

I

L

P

R

S

V

Z